BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA
KUL 31406, I

…KOWSKA

STRONNICTWA I ZWIĄZKI POLITYCZNE W POLSCE

Część ogólną opracował
JAN BEŁCIKOWSKI

Słowo wstępne napisał
ADAM ROMER

SKŁAD GŁÓWNY: SP. AKC. „DOM KSIĄŻKI POLSKIEJ"
WARSZAWA, PLAC TRZECH KRZYŻY № 8
1925

Tłocznia T-wa Straży Kresowej, Sp. z o. o., Jasna 8, tel. 80-54.

ALICJA BEŁCIKOWSKA

Stronnictwa i Związki Polityczne w Polsce

Charakterystyki, dane historyczne, programy, rezolucje, organizacje partyjne, prasa, przywódcy.

DODATEK:
POLITYCZNE ZWIĄZKI MŁODZIEŻY w POLSCE w 1925 R.

Część ogólną opracował
JAN BEŁCIKOWSKI

Słowo wstępne napisał
ADAM ROMER

SKŁAD GŁÓWNY: SP. AKC. „DOM KSIĄŻKI POLSKIEJ"
Warszawa, Plac Trzech Krzyży 8
1925.

Wszelkie prawa autorskie co do przedruków, tłómaczeń i streszczeń zastrzeżone.

31406
I

D.581/56/4

PANU WŁADYSŁAWOWI GRABSKIEMU
Premjerowi Rządu Rzeczypospolitej Polskiej,
w uznaniu Jego niezmierzonych zasług na
polu gospodarczego odrodzenia Państwa
składa w skromnym hołdzie

autorka.

PRACE ALICJI BEŁCIKOWSKIEJ.

Ruch Zawodowy w Polsce. Warszawa 1922. Wydawnictwo Min. Spraw Wewnętrznych. Stron 360. (Wydano pod literami „N. N.").

Komunizm wobec Parlamentaryzmu. Warszawa 1922. „Dom Książki Polskiej".

Przewodnik praktyczny po Sejmie i Senacie Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa 1925. Skład główny: Sp. Akc. „Dom Książki Polskiej".

W druku.

Polityczne związki młodzieży w Polsce w r. 1925.

W przygotowaniu:

Komunizm w Polsce. Przyczynki i dokumenty do dziejów komunizmu międzynarodowego i polskiego.

Ruch polityczny wśród mniejszości narodowych w Polsce.

ERRATA.

UWAGA: Niniejszem anuluje się rozdział p. t. Oblicze polityczne Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej", podany na stronach 49—50—51 niniejszej książki, jako już nieaktualny.—Współczesny „Układ sił politycznych w Sejmie i Senacie Rzeczypospolitej Polskiej" znajduje się na końcu książki w „Przypiskach" na str. 1039—1041.—Niniejsza „Errata" n i e o b e j m u j e więc anulowanego rozdziału.

Uzupełnienie „*Ogólnego Wykazu Organizacyj Politycznych w Polsce w roku 1925*", podanego na str. 10—16, i rozdziału II „*Stan liczebny organizacyj politycznych w przybliżeniu*", (str. 21—39) znajdzie czytelnik również we wspomnianych „*Przypiskach*" na końcu książki.

Na str. 37 w wierszu 10 od góry zamiast „13" ma być „11".

Na str. 43 w wierszu 2 od góry zamiast „*r. 1912*" ma być „*r. 1922*".

Na str. 62 w wierszu 7 od góry zamiast „*żadnych*" powinno być „*żadnego*".

Na stronie 92 w wierszu 10 od dołu, zamiast „*konwiktów*" ma być „*konfliktów*".

W spisie posłów **Związku Ludowo-Narodowego (str. 99—100) należy wykreślić zmarłych posłów: Prószyńskiego Tadeusza i d-ra Zygmunta Seydę, a wpisać posłów: Chwaliboga Tadeusza i Jasiukowicza Stanisława, którzy weszli na ich miejsce.**

Na str. 101 w wierszu 11 od dołu zamiast liczby „*10*" winno być „*20*"; na tejże stronie 101 w wierszu 13 od góry należy **wykreślić d-ra Zygmunta Seydę.**

Na str. 116 w spisie posłów Klubu Chrześcijańsko-Narodowego, w wierszu 16 od góry, należy skreślić posła Ostrowskiego Wiktora, zamieszczonego omyłkowo; — (Klub Chrz.-Nar. liczy 22 posłów).

Na str. 117 w spisie senatorów Klubu Chrz.-Nar., w wierszu 6 od góry, należy skreślić Lewakowskiego Zygmunta, zamieszczonego omyłkowo *).

Na str. 137 w spisie posłów Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji, w wierszu 9 od dołu należy skreślić ks. Nawrockiego Stanisława, który przeszedł do Klubu Polskiego Stronnictwa Ludowego („Piastowców"). W tymże wierszu zamiast „*Tadesz*" powinno być „*Tadeusz*".

Na str. 158 w wierszu 5 od dołu po słowie „zarząd" opuszczono słowo „*wybiera*".

Na str. 160 w spisie posłów Polskiego Stronnictwa Katolicko-Ludowego należy wstawić ks. Dachowskiego Filipa, (który, usunięty z Klubu Chrześcijańskiej Demokracji, wstąpił do Klubu P. S. K. L.):

Na str. 164 w wierszu 4 od dołu należy skreślić słowa: „obecnego senatora P. S. L „Wyzwolenia".

Na str. 165 w wierszu 2 od góry należy skreślić słowa „stanęło po stronie Legjonów i", a w wierszu 6 od góry słowa „Po wybuchu wojny".

Na str 206 w spisie posłów Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast" należy wykreślić zmarłego senatora Przewrockiego Marcina, a wstawić zamiast niego (na pierwszem miejscu w spisie) posła Bajsarowicza Jana.

Na str. 207 w spisie senatorów P. S. L. należy skreślić senatora Kruka Józefa, a na jego miejsce wstawić Micińskiego Ignacego.

Na str. 216 u góry przed tekstem brakuje nagłówek „Dane historyczne".

Na str 219 w wierszu 7 i 8 od góry zamiast „*nie zadowolenia*" powinno być „*nie zadawalnia*".

Na str. 225 w wierszu 14 od góry zamiast „*O wystąpieniu*" powinno być „*Po wystąpieniu*".

---

*) Zamiast senatora *Zygmunta Lewakowskiego* wszedł do Senatu p. *Erazm Semkowicz*, członek Klubu Związku Ludowo-Narodowego — (patrz str. 101, spis senatorów Zw. Lud.-Nar.).

Na str. 228 w wierszu 12 od góry zamiast „*Balling*" ma być „*Ballin*".

Na str. 253 w wierszu 6 od góry po słowie „znana" należy wstawić „*poprzednio*".

Na str. 274 w wierszu 14 od góry zamiast „*Niezależnie Partja Chłopska*" ma być „*Niezależna Partja Chłopska*".

Na str. 279 należy skreślić: w wierszu 8 od góry słowo „*pod*" (ostatnie w tym wierszu), oraz wiersz 9 i 10, jako nieaktualne.

Na str. 280 w wierszu 10 od dołu zamiast „*wyprowadziło*" ma być „*wprowadziło*".

Na str. 294 w wierszu 16 od góry, zamiast „*Nie żyją Bracia Chłopi*", powinno być „*Niech żyją Bracia Chłopi*".

Na stronie 354 w wierszu 14 od góry, zamiast „*P. P N.*" powinno być „*P. P. S.*", na tejże stronicy w wierszu 15 od dołu, zamiast „*R. K. O. S*", ma być „*R. K. O. N.*".

Na str. 378 w wierszu 1 od dołu, przed słowem „*zabaw*" należy wstawić „*urządzanie*"; na tejże stronie w wierszu 5 od dołu zamiast „*Rolniczego*" powinno być „*Robotniczego*".

Na stronicy tytułowej 383 słowa „*Sekcja Międzynarodówki Komunistycznej*" należy ująć w nawias, skreślając natomiast nawias w wierszu 3 od góry przy słowach „*Komunistyczna Partja Robotnicza Polski*".

Na stronie 389 w wierszu 1 od dołu należy skreślić słowa: „b. partja trudowików".

Na str. 403 w wierszu 7 od góry należy skreślić słowa „*tej ostatniej*".

Na str. 418 w wierszu 20 od góry zamiast „*L. K. P. R. P.*" powinno być „*(K.P.R.P.)*"; na tejże stronicy w wierszu 5 od dołu zamiast „*pozostałe organizacje socjalistyczne*" powinno być „*pozostałych organizacyj socjalistycznych*".

Na str. 429 w nagłówku, w wierszu 5 od góry, przed słowem „*listopada*" należy wstawić „*7*".

Na str. 430 w wierszach 6 i 11 od dołu, po słowach „*K. C. Kom. Partji*" należy wstawić „*Robotniczej*".

Na str. 451 w spisie wybitniejszych działaczy Komunistycznej Partji Robotniczej Polski, w wierszach 14 i 15 należy skreślić nazwisko Dr. Estery Stróżeckiej, która nie jest partyjną komunistką, oraz Dr. Czesławy Grosserowej, która podobno wycofała się z partji jeszcze przed rozłamem.

Na str. 454 w wierszu 18 od góry, przed słowem „*zerwania*" należy wstawić „*do*".

Na stronicy 469 (tytułowej) w wierszu 2 w nagłówku zamiast „*narodowościowych*" powinno być „*narodowych*".

Na str. 471 w nagłówku i w wierszu 9 od dołu—ditto.

Na str. 479 w wierszu 3 od góry zamiast „*w lutym 1925 r.*" może być „*w dn. 15 maja 1925 r.*", gdyż rozdział ten jest aktualny.

Na stronicy tytułowej 635 w wierszu 3-cim zamiast „*do 15 lutego 1925 roku*" może być „*do 31 marca 1925 roku*", w tytule rozdziału na str. 637 i w wierszu 4 od góry na tejże stronicy — *ditto*.

Na str. 638 w wierszu 12 od dołu zamiast „*Furmaniuk Piotr*" powinno być „*Furmaniak Piotr*".

Na str. 639 w wierszu 5 od dołu, po słowach „*Mildner Jan*" dodać należy, „*na miejsce posła Szymona Jakowiuka wstąpił do Klubu Białoruskiego p. Jachimowicz*".

Na stronicy tytułowej 647 w wierszu 2 od góry, zamiast „*w dniu 15 lutego*" może być „*w dniu 31 marca*", na tejże stronicy tytułowej należy skreślić całkowicie wiersze: 7 i 8, a po słowach „*Zestawienie Klubów Sejmowych*" należy dopisać: „*według ilości posłów*", poczem uzupełnić cały tytuł słowami: **„Spis okręgów wyborczych z podziałem mandatów poselskich według okręgów wyborczych i Klubów Sejmowych w marcu 1925 roku" „Posłowie z list państwowych".**

Na str. 652 w wierszu 1 od dołu zamiast „*87-a m. 1, tel. 103-24*", powinno być „*97-a m. 1, tel. 71-21*".

Na str. 662 w wierszu 14 od dołu, zamiast „*(27)*" ma być „*(26)*".

Na stronicy tytułowej 697 w wierszu 2 od góry, zamiast „*1 marca 1925 r.*" powinno być „*31 marca 1925 r.*"

Na stronicy 722 w wierszu 17 od góry po słowach „Ludzi Pracy" należy dopisać *„oraz Zjednoczenie Demokracji Kresów Wschodnich"*, a w wierszu 20 przed słowami *„Białoruska Rada"* należy dodać *„Tymczasowa"*.

Na str. 763 należy skreślić pierwsze 4 wiersze od góry.

Na str. 829 w wierszu 2 od dołu zamiast *„Skoczów"* powinno być *„Złoczów"*.

Na str. 852 należy skreślić wiersze (od góry): 5-ty począwszy od słów „Gdy Komunistyczna Partja", wiersz 6, 7, 8, 9 i 10 do słów „Dziełem tych dwóch organizacyj"... Na tejże stronicy w wierszu 12 od góry, po słowie „Białorusi" należy wstawić: *Zachodniej i Komunistycznej Partji Białorusi (z siedzibą w Mińsku)*.

Na str. 855 w wierszu 12 od góry (licząc z tytułem włącznie), zamiast *„Izroel"* powinno być *„Israel"*, na tejże stronicy w wierszu 11 od dołu po słowach „Obóz Starorusinów" należy dodać w nawiasie: *„Russko - Narodna Organizacja i"*; na tejże stronicy w wierszu 6 od dołu przed słowami „Białoruska Rada Demokratyczna" należy wstawić *„Tymczasowa"*.

Na str. 941 (tytułowej) w wierszu 1 od dołu przed słowami „Białoruska Rada Demokratyczna" należy wstawić *„Tymczasowa"*; na str. 951 (tytułowej) — *ditto*; na str. 953 w nagłówku oraz w wierszu 1-szym tekstu (licząc od góry)— *ditto.*

Na stronicy 979 w wierszu 1 od dołu, po słowach „Międzynarodówki Młodzieży" należy dodać: *„Koło Akademickie"*.

Na str. 996 w wierszach 2, 3 i 4 od dołu należy skreślić słowa: *„pod redakcją Przemysława Tomaszewskiego, Warszawa, Poznańska 21)"*, na str. 1008 w wierszach 7, 8, i 9 od dołu—ditto.

Na str. 1039 w wierszu 1 od góry (w tytule) zamiast *„do dnia 1 maja 1925 roku„* powinno być *„do dnia 17 maja 1925 roku“*, gdyż „Przypiski" zawierają opis faktów politycznych do 17 maja 1925 r.

Na str. 1041 w wierszu 7 od dołu (w „*Uwadze*“) należy skreślić słowa „*i 3 senatorów*“.

Na str. 1042 w wierszu 19 od góry, zamiast „*p. Stanisław Koncewski*“ powinno być „*dr. Stanisław Koncewski*“.

Na str. 1067 w wierszu 2 i 3 od góry należy skreślić słowa „*oraz w Klubie Białoruskim w Sejmie i Senacie R.P.*

SPIS RZECZY.

*) Patrz na końcu książki w „**Przypiskach**", rezolucje ostatniego Kongresu Z. P. S. L., (15-16 marca 1925 roku).

*) Patrz na końcu książki w „Przypiskach" sprawozdanie z Kongresu Komunistycznej Partji Polski w Wiedniu, w marcu 1925 r.

Skład osobowy Senatu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 15 marca 1925 r.

Zgromadzenie Narodowe

Stronnictwa i związki polityczne, nie reprezentowane w Sejmie i Senacie Rzeczypospolitej Polskiej

Stronnictwa Polskie.

Obozy polityczne wśród emigracyj państw obcych w Polsce.

DODATEK

Związki polityczne młodzieży w Polsce w roku 1925.

SKOROWIDZ STRONNICTW I ZWIĄZKÓW POLITYCZNYCH WEDŁUG ALFABETU.

Stronnictwa i Związki Polityczne w Polsce

SŁOWO WSTĘPNE.

Politycy i ekonomiści cudzoziemscy, przybywający do Polski, niejednokrotnie narzekali na brak w naszej publicystyce opracowań syntetycznych, obejmujących czy to całokształt zagadnień naszego życia politycznego, gospodarczego i społecznego, czy to poszczególne jego dziedziny. Zmuszeni oni są niejednokrotnie, chcąc dowiedzieć się bliższych danych o interesujących ich głębiej sprawach polskich, do skrzętnego wypytywania się po biurach i instytucjach, narażeni przez to na ogromne trudności w należytem orjentowaniu się w badanym przedmiocie. Tem gorzej jest, oczywiście, zagranicą, gdzie ciekawy naszych stosunków badacz lub też sympatyk naszego narodu, pragnący nieco bliżej poznać, chociażby z odległości, warunki naszego życia państwowego, darmo szukałby zaspokojenia odnośnych swych pragnień na półkach księgarskich, albo też w biblotekach publicznych. Ba, nawet biura Ligi Narodów, tego światowego aeropagu, przed którym każdy naród stara się o popis jak najlepszy w czynie, słowie i piórze, wykazują przykre i często fatalne dla nas luki pod względem zaopatrzenia w potrzebną dla zapoznania się z aktualnemi zagadnieniami naszego bytu narodowego, literaturę.

Mało jest, niestety, w odrodzonej Polsce talentów publicystycznych, tej właśnie dziedzinie się poświęcających. W dodatku, brak państwowego instytutu wydawniczego, któryby systematycznie i planowo zasilał zewnętrzny i wewnętrzny rynek literacki w potrzebne dla prawidłowej propagandy państwowej materjały, utrudnia niezmiernie nielicznym takim autorom wykonywanie podobnych prac, narażając ich w warunkach ogólnego braku gotówki na łaskę lub niełaskę księgarzy-wydawców, traktujących takie sprawy wyłącznie z punktu widzenia własnej kieszeni, bez jakiegokolwiek zrozumienia państwowej potrzeby i politycznych widoków powodzenia danego dzieła. W przeżywanym okresie oszczędności państwowych i przesilenia gospodarczego, trudno, oczywiście, myśleć o rozwiązaniu na szerszą skalę całokształtu państwowego problemu wydawniczego.

Na szczęście, znajdują się jednak jednostki, które nieustraszone piętrzącemi się trudnościami, wytrwają na obranej raz drodze służenia publicystyce państwowej i z żelazną energją i konsekwencją doprowadzając swe prace do końca, obdarzają ubogi nasz rynek literatury naukowej polityczno-społecznej najaktualniejszemi wydawnictwami.

Do takich jednostek zaliczam w pierwszym rzędzie pp. Alicję i Jana. Bełcikowskich.

P. Alicja Bełcikowska, autorka niniejszej książki, znaną już jest w świecie politycznym z szeregu prac, w szczególności zaś z obszernego i jedynego w swoim rodzaju pod względem fachowości i dokładnego ujęcia dzieła o ruchu zawodowym w Polsce, — a p. Bełcikowski jest autorem, miedzy innemi, charakterystyki stronnictw politycznych, która ukazała się już w dwóch wydaniach, ostatnio w r. 1922.

Korzystając z dłuższego doświadczenia i znajomości spraw, nabytych w czasie urzędowania w charakterze referentki do spraw politycznych w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, autorka podjęła się przedstawienia czytelnikowi szczegółowych danych o stronnictwach, związkach i organizacjach politycznych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, z uwzględnieniem stronnictw mniejszości narodowych, a obejmujących ich charakterystykę, dzieje rozwojowe, programy, rezolucje, budowę organizacji partyjnej, prasę i przywódców. W dodatku, p. Bełcikowska podaje również zarys organizacyj politycznych młodzieży polskiej i niepolskiej na ziemiach polskich, mających duże znaczenie, jako filje stronnictw starszego pokolenia, oczywiście, bez charakterystycznych cech własnego programu. Dla ułatwienia czytelnikowi należytej orjentacji, kolejne rozdziały książki nie trzymają się liczebności stronnictw, lecz grupują je według porządku zasiadania ich od prawej do lewej strony Izby, względnie w myśl ideowej przynależności danego związku czy organizacji do poszczególnych stronnictw. — Podkreślić wypada, że praca ta przedstawia stan rzeczy z ostatniej chwili.

Całość niniejszej książki dzieli się na część ogólną, skreśloną przez p. Jana Bełcikowskiego, oraz część szczegółową i dodatek, pióra p. Alicji Bełcikowskiej. Część ogólna stanowi właściwy wstęp do całości poruszonych zagadnień, przedstawionych obszernie w części szczegółowej, dodatek zaś poświęcony jest specjalnie młodzieży.

Zaznaczyć należy, że wiadomości i materjały, zawarte w tej książce, czerpane są bezpośrednio od stronnictw, nie wyłączając mniejszości narodowych, których programy i rezolucje podane są w tłumaczeniu z hebrajskiego, żydowskiego, białoruskiego,

ukraińskiego, niemieckiego i rosyjskiego. Wielką wartość dzieła stanowi też uwzględnienie w niem bardzo obszernie zagadnienia emigracyj państw ościennych, stale przebywających obecnie na naszem terytorjum, w szczególności ukraińskiej i rosyjskiej. Wyjątkowy zaś walor przedstawia niniejsza praca, jako zawierająca jedyne w swoim rodzaju dokładne opracowanie organizacji partyj nielegalnych, wywrotowych i anarchistycznych, dające czytelnikowi obraz panujących w tej dziedzinie stosunków.

Na zakończenie chciałbym również szczególną zwrócić uwagę czytelnika, zwłaszcza zagranicznego, na obszerne uwzględnienie w niniejszej pracy układu organizacyj politycznych, nie reprezentowanych w obecnym Sejmie. Nasza ordynacja wyborcza bowiem, odsuwająca głos środowisk miejskich na dalszy plan, a dająca bezwzględną przewagę elementowi wiejskiemu, stwarza w parlamencie naszym sytuację, w której niezmiernie trudno zorjentować się politykom, przyzwyczajonym do bezwzględnej przewagi opinji mieszczańskiej w przedstawicielstwach parlamentarnych zachodniej i środkowej Europy. Inteligencja miejska w Polsce, pretendująca do miana właściwego uosobienia t. zw. opinji publicznej, zorganizowana politycznie w znacznej mierze poza nawiasem obecnych stronnictw parlamentarnych, stanowi czynnik wywierający znaczny wpływ na politykę Rządu, najsilniej może w okresach t. zw. rządów pozaparlamentarnych.

Ktokolwiek więc zechce sobie zrobić dokładny obraz układu sił politycznych w Polsce, pragnąc wyjść z tak rozpowszechnionego u nas chaosu pojęć pod względem oznaczania prawicy i lewicy, zachowawczości i radykalizmu, demokracji i militaryzmu, reakcji i postępu, tak zgoła odmiennie pojmowanych, aniżeli gdziekolwiek indziej, — w książce

tej znajdzie niepospolitej wartości podręcznik ogólno-informacyjny. Zestawienie programów stronnictw parlamentarnych, od prawicy do lewicy, z wytycznemi działalności bardziej odpowiadającymi poglądom i przyzwyczajeniom przeciętnego gościa z Zachodu; grup kapitalistyczno - zachowawczych, liberalno - mieszczańskich i radykalno - społecznych, nie przedstawionych w Sejmie, a jednak duże mających znaczenie dla oceny opinji inteligencji, — pozwoli czytelnikowi zrozumieć wiele zagadnień, pozornie paradoksalnych, a mających właściwe swe źródło w tlejących wciąż jeszcze antagonizmach, pozostałych po walkach o słuszność t. zw. orjentacyj z czasów wielkiej wojny, kiedy to różne pojmowanie dróg, prowadzących do niepodległości i zjednoczenia, stworzyło przepaści pomiędzy poszczególnymi obozami, dając różnicom politycznym pierwszeństwo przed społecznemi.

Państwo Bełcikowscy, jako nie zaangażowani w życiu partyjno-politycznem, objektywni obserwatorowie życia publicznego, dzięki gruntownej swojej wiedzy fachowej posiadają wprost wyjątkowe walory w charakterze publicystów państwowych. To też należy żywić życzenie, by książka niniejsza znalazła się wkrótce w biurach wszystkich urzędów państwowych, w księgozbiorach publicznych i w bibljotekach czynnych politycznie obywateli. Zasługuje ona również na tłumaczenie, jako znakomity podręcznik dla interesujących się zagadnieniami naszego życia publicznego, cudzoziemców.

Adam Romer.

Warszawa, w październiku 1924 roku.

CZĘŚĆ OGÓLNA

OPRACOWAŁ

JAN BEŁCIKOWSKI.

I.

OGÓLNY WYKAZ ORGANIZACYJ POLITYCZNYCH W POLSCE W ROKU 1925.

(Dn. 30 marca).

W żadnym chyba kraju świata niema tylu stronnictw i związków politycznych, co w Polsce. Liczymy ich bowiem, łącznie z partjami mniejszości narodowych i organizacjami politycznemi młodzieży polskiej i niepolskiej aż — 92 (dziewięćdziesiąt dwie).— Z tej liczby 32 przypada na stronnictwa, reprezentowane w 18-tu klubach Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, — (bądź też tylko w Sejmie), a 60 na stronnictwa i związki pozasejmowe z organizacjami politycznemi młodzieży włącznie.

SEJM RZECZYPOSPOLITEJ w 18 klubach reprezentuje 32 stronnictwa i związki polityczne. Podaję je w kolejności według siły liczebnej klubów:

1. **Klub Związku Ludowo-Narodowego** — (99 posłów i 30 senatorów) — reprezentuje jeden związek: Ludowo-Narodowy.

2. **Klub Związku Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie“ i „Jedność Ludowa“)** — (53 posłów i 11 senatorów) *) reprezentuje jeden związek: Związek Polskich Stronnictw Ludowych „Wyzwolenie” i „Jedność Ludowa”.

---

*) O ostatnich zmianach personalnych w „Wyzwoleniu“ patrz na końcu książki, w „Przypiskach“.

3. **Klub Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast“** — (49 posłów i 12 senatorów) reprezentuje jedno stronnictwo: Polskie Stronnictwo Ludowe.

4. **Klub Chrześcijańskiej Demokracji** — (41 posłów i 8 senatorów) — reprezentuje jedno stronnictwo: Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Pracy (Chrześcijańską Demokrację).

5. **Klub Związku Parlamentarnego Polskich Socjalistów** — (41 posłów i 7 senatorów) — reprezentuje jedną partję: Polską Partję Socjalistyczną (P. P. S.)

6. **Koło Żydowskie** — (34 posłów i 12 senatorów), reprezentuje 4 polityczne organizacje żydowskie:

1. Organizację Żydów-Ortodoksów „Szlojmej-Emune-Israel”
2. Sjonistyczny Związek Ortodoksyjny „Mizrachi”
3. Stronnictwo Sjonistyczne
4. Sjonistyczną Partję Pracy „Hitachduth” oraz

   Centralę Związku Kupców (organizacja zawodowa).

7. **Klub Chrześcijańsko-Narodowy** — (22 posłów i 9 senatorów) — reprezentuje 2 stronnictwa polityczne:

1. Chrześcijańsko - Narodowe Stronnictwo Rolnicze (z siedzibą w Poznaniu)
2. Stronnictwo Chrześcijańsko - Narodowe (z siedzibą w Warszawie).

8. **Klub Narodowej Partji Robotniczej** — (18 posłów i 3 senatorów)—reprezentuje jedną partję: Narodową Partję Robotniczą.

9. **Klub Zjednoczenia Niemieckiego** — (17 posłów i 5 senatorów) — reprezentuje 6 politycznych organizacyj niemieckich:

1. Związek Niemiecki dla Obrony Praw Mniejszości Narodowych w Polsce — (Deutschtumsbund zur Wahrung der Minderheitsrechte in Polen)
2. Niemiecką Partję (Deutsche Partei)
3. Niemiecki Związek Ludowy w Polsce — (Deutscher Volksverband in Polen)
4. Katolicką Partję Ludową (Katholische Volkspartei)
5. Niemiecką Partję Pracy w Polsce (Deutsche Arbeitspartei in Polen)
6. Niemiecką Socjaldemokratyczną Partję w Polsce — (Deutsche Sozialdemokratische Partei in Polen).

10. **Klub Związku Chłopskiego** — (13 posłów i żadnego senatora) — reprezentuje w Sejmie Związek Chłopski, który powstał w maju 1924 roku z połączenia secesji Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast" (znanej na terenie sejmowym p. n. Polskiego Związku Ludowców) z P. S. L. Lewicą (t. zw. „;Stapińczykami") w Małopolsce Zachodniej.

11. **Klub Ukraiński** — (12 posłów i 6 senatorów) — reprezentuje 3 ukraińskie organizacje polityczne:

1. Partję Autonomistów-Federalistów
2. Ukraińską Konfederację Pracy Narodowej
3. Ukraińskie Socjalistyczne Zjednoczenie „Selanskyj Sojuz"

12. **Klub Białoruski** — (11 posłów i 3 senatorów) — reprezentuje 4 stronnictwa białoruskie:

1. Białoruską Chrześcijańską Demokrację,
2. Białoruską Socjalno-Demokratyczną Partję
3. Białoruską Partję Niezależnych Socjalistów,
4. Partję Białoruskich Socjalistów-Rewolucjonistów.

13. **Klub Katolicko-Ludowy** — (6 posłów i żadnego senatora) — reprezentuje w Sejmie Stronnictwo Katolicko-Ludowe.

14. **Klub Niezależnej Partji Chłopskiej** — (6 posłów i żadnego senatora) reprezentuje w Sejmie jedną partję: Niezależną Partję Chłopską, która powstała w listopadzie 1924 roku z secesji Z.P.S.L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa".

15. **Komunistyczna Frakcja Poselska** — (6 posłów i żadnego senatora) — reprezentuje w Sejmie jedną partję: Komunistyczną Partję Robotniczą Polski (Sekcję Międzynarodówki Komunistycznej). — Komunistyczna Frakcja Poselska powstała w listopadzie 1924 roku z połączenia Klubu Sejmowego Związku Proletarjatu Miast i Wsi i Klubu Sejmowego Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partji.

16. **Klub Ukraińsko-Włościański** (Chliborobów) **Wschodniej Małopolski** — (5 posłów i żadnego senatora) — reprezentuje w Sejmie jedną partję: Agrarną Ukraińską Chłopską Partję (Chliborobów).

17. **Klub Chłopskiego Stronnictwa Radykalnego** — (4 posłów i żadnego senatora) — reprezentuje w Sejmie jedno stronnictwo: Chłopskie Stronnictwo Radykalne.

18. **Klub Żydowskiej Partji Ludowej** — (1 poseł i żadnego senatora) — reprezentuje w Sejmie Żydowską Partję Ludową.

Pozatem **poseł rosyjski** *Mikołaj Serebrennikow*, **oraz senator rosyjski**, *Maciej Kasperowicz*, reprezentują w Sejmie i Senacie Rzeczypospolitej obywateli polskich, narodowości rosyjskiej.

Nie zgłosili przynależności klubowej w Sejmie: 1 poseł polski (p Stanisław Thugutt, b. poseł Z.P.S.L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa"), 4 posłowie ukraińscy (Mochniuk, Pawluk, Tymoszczuk i Wasyńczuk Antoni) i poseł rosyjski M. Serebrennikow. W Senacie: 4 senatorowie polscy (Hammerling Ludwik, b. poseł Polskiego Stronnictwa Ludowego, Krzyżanowski Bronisław, b. poseł Z. P. S. L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa", Ks. Maciejewicz Stanisław i p. Wojciech Trąmpczyński, (Marszałek Senatu), oraz senator rosyjski Maciej Kasperowicz.

STRONNICTW I ZWIĄZKÓW POLITYCZNYCH, NIE REPREZENTOWANYCH W SEJMIE I SENACIE, mamy 60 (sześdziesiąt) łącznie ze związkami młodzieży. Z liczby tej na stronnictwa polityczne starszego społeczeństwa przypada 25, a mianowicie:

na stronnictwa i związki polskie	9
„ „ „ żydowskie	6
„ „ „ ukraińskie	8
„ „ „ białoruskie	2
Razem . . .	25

Na **polityczne związki młodzieży** przypada liczba 35, z czego: na młodzież polską 23, na niepolską 12 — w tem na ukraińską 3, a na żydowską 9. — Z dwudziestu trzech związków młodzieży polskiej, na młodzież akademicką przypada 17, na szkolną 2, na robotniczą 3 i na wiejską 1.

Z trzech związków poliycznych młodzieży ukraińskiej, — 2 są organizacjami akademickiemi, a jeden — wyłącznie szkolną (gimnazjalną).

Z dziewięciu organizacyj politycznych młodzieży żydowskiej, na młodzież akademicką przypada 6, a na młodzież szkolną i robotniczą — 3.

WYKAZ STRONNICTW I ZWIĄZKÓW POLITYCZNYCH, NIE REPREZENTOWANYCH W SEJMIE I SENACIE RZECZYPOSPOLITEJ.

(w dn. 31. marca 1925 roku).

I. STRONNICTWA POLSKIE.

1. **Stronnictwo Zachowawcze** — (Warszawa, Nowy-Swiat 40 m. 18)
2. **Stronnictwo Prawicy Narodowej** — (Kraków, red., „Czasu“)
3. **Polskie Stronnictwo Mieszczańskie** — (Warszawa, Mazowiecka 10 m. 14).
4. **Związek Rad Ludowych** — (Lublin, red. „Jedności Ludowej”)
5. **Związek „Młodej Polski“** — (Poznań, ul. 27 Grudnia 5, red. „Przeglądu Porannego“)
6. **Polska Organizacja Wolności** — (Warszawa, Chmielna 33, red. mies. „Droga“)
7. **Konfederacja Ludzi Pracy** (Warszawa, Chmielna 33).
8. **Niezależna Socjalistyczna Partja Pracy**, daw. Partja Niezależnych Socjalistów, Kraków, ul. Straszewskiego 25, II piętro).
9. **Federacja Grup Anarchistycznych w Polsce**, (anarchiści i teroryści).

II. STRONNICTWA ŻYDOWSKIE.

1. **Asymilatorzy** (Zgoda 9 m. 8).
2. **„Ceirej-Emune-Israel”** (młodo-ortodoksi)
3. **„Ceirej-Mizrachi“** (młodo-mizrachiści, ortodoksi)
4. **Żydowska Partja Socjalistyczna „Ceirej-Sjon“** (młodo-sjoniści)
5. **Żydowska Socjalistyczna Partja Robotnicza „Poalej-Sjon“ (Prawica** — Warszawa, Pawia 10. — **Lewica**—Warszawa, Nowolipki 7).
6. **Ogólny Żydowski Związek Robotniczy „Bund“ w Polsce** (Warszawa, Nowolipie 7).

III. STRONNICTWA UKRAIŃSKIE.

1. **Ukraińska Partja Chrześcijańsko-Społeczna** (Przemyśl, Pobereże 1, red. „Ukrainskyj Hołos”)
2. **Ukraińska Narodna Trudowa Partja (Prawica** — Lwów, ul. Ruska 3, red. „Diła”, **Lewica**—Lwów, Łyczakowska 64, red. „Nasz Prapor”).
3. **Ukraińska Radykalna Partja** — (Lwów, Rynek 10, red. „Hromadskyj Hołos”).
4. **Ukraińska Narodna Partja**
5. **Ukraińska Socjalistyczna Partja** — (Lwów, red. „Robitnyk“)
6. **Ukraińska Partja Socjalistów-Rewolucjonistów.**

Obóz Moskalofilski.

7. **Rusko-Narodna Organizacja (Starorusini),**
8. **Socjalistyczna Włościańska Partja „Narodnej Woli“**

IV. STRONNICTWA BIAŁORUSKIE.

1. Białoruska Partja Ludowa (Narodna)
2. Białoruska Rada Demokratyczna.

V. GRUPY POLITYCZNE LITEWSKIE.

Na terenie Polski nie mają Litwini specjalnych organizacyj politycznych; działają u nas tylko luźne zupełnie i słabe grupy, będące odpowiednikami partyj litewskich na terenie Litwy. Organem tych grup jest **Litewski Komitet Narodowy.**

Oprócz powyższych organizacyj pozasejmowych mniejszości narodowych, istnieją obozy i grupy polityczne pośród emigracyj: ukraińskiej, rosyjskiej, i gruzińskiej w Polsce.

Co do politycznych związków młodzieży, to są one zazwyczaj filjami odpowiednich Stronnictw Starszego Społeczeństwa. Z kolei podaję ich wykaz.

ORGANIZACJE POLITYCZNE MŁODZIEŻY.

MŁODZIEŻ AKADEMICKA POLSKA.

Organizacje, należące do Związku Narodowego Polskiej Młodzieży Akademickiej,—(Naczelnego Komitetu Akademickiego, „N. K. A.").

1. Młodzież Wszechpolska, (Warszawa Al. Jerozolimskie 17, w Z. L.-N.).
2. Młodzież Monarchistyczna, (Warszawa, Traugutta).
3. Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie", — (z siedzibą w Warszawie, Krak. Przedmieście 7), oraz Chrześcijański Związek Akademików w Polsce, — (z siedzibą w Krakowie).

Organizacje, należące do Związku Polskiej Młodzieży Akademickiej (Centralnego Komitetu Akademickiego, — „C. K. A.") i zań odpowiedzialne:

1. Organizacja Młodzieży Narodowej Szkół Wyższych,
2. Akademicki Związek Młodzieży Postępowej,
3. Akademicka Młodzież Ludowa, Warszawa, Marszałkowska 68).

Organizacje, uznające Z. P. M. A.,— („C. K. A."), lecz zań nieodpowiedzialne:

1. Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej (prawica), (Warszawa, Al. Jerozolimskie 6).
2. Niezależna Młodzież Ludowa, (Warszawa, Hortensja 7).
3. Akademicki Związek Postępowo-Narodowy,
4. „Filarecja",

5. Koło Akademickie Polskiej Organizacji Wolności, (Warszawa, Chmielna 33).
6. Koło Akademickie „Stowarzyszenia Wolnomyślicieli“, (Warszawa, Królewska 16).
7. „Zjednoczenie“ (organizacja młodzieży polskiej pochł. żyd.), (Warszawa, Zgoda 9 m. 8).

Organizacje neutralne, jednak życzliwe dla Z. P. M. A. („C. K. A.“):

1. Związek Postępu Narodowego,
2. Akademicka Młodzież Radykalna w Poznaniu,

Luźne:

1. Akademicka Młodzież Niezależna,
2. Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej „Zycie“ (Lewica),

MŁODZIEŻ AKADEMICKA MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH W POLSCE.

A) żydowska.

Organizacją ogólną żydowskiej młodzieży akademickiej jest t. zw. Żydowska Strzecha Akademicka (Warszawa, Nowy-Swiat 21), — do której należą:

1. Akademicka Organizacja Sjonistyczna „Jardenja“,
2. Akademickie Koło Szomrowe (organizacja palestyńska).
3. Związek Zydowskiej Akademickiej Młodzieży Postępowej.

4. Akademickie Koło „Jugend" (Poalej-Sjon)
5. Akademickie Koło Sjonistyczne „Pochodnia" (niezależni socjaliści).
6. Akademickie Koło Grosserowskie „Ogniwo" („Bund").

B) ukraińska:

1. Związek Ukraińskich Studentów w Polsce,
2. Komitet Ukraińskiej Młodzieży (K. U. M.)

MŁODZIEŻ POLSKA NIE AKADEMICKA.

Szkolna:

1. Organizacja Młodzieży Narodowej Szkół Średnich,
2. Związek Polskiej Młodzieży Socjalistycznej (Warszawa, Al. Jerozolimskie 6).

Robotnicza:

1. Chrześcijański Związek Młodzieży Robotniczej, (Warszawa, ul. Rymarska 2).
2. Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego (T. U. R.), Warszawa, Al. Jerozolimskie 6).
3. Związek Młodzieży Komunistycznej w Polsce (Sekcja Komunistycznej Międzynarodówki Młodzieży) — *zakonspirowany*.

Wiejska:

1. Związek Młodzieży Wiejskiej (Warszawa, Tamka 1).

MŁODZIEŻ NIE AKADEMICKA MNIEJSZOCŚI NARODOWYCH.

A) Żydowska:

1. „Hechaluc" („Pionier")—Sjoniści,
2. „Jugend" — organizacja młodzieży poalejsjonistycznej,

K.U.L.

3. Organizacja Młodzieży Socjalno-Demokratycznej „Przyszłość“, (Zukunft“).

B) Ukraińska:

1. Związek Młodzieży Ukraińskiej „Wola“,

Niemiecka, białoruska, rosyjska i litewska młodzież w Polsce nie jest politycznie zorganizowana.

Oprócz wymienionych w rozdziale niniejszym stronnictw i związków politycznych, sejmowych i pozasejmowych, istnieje cały szereg stowarzyszeń, które, pomimo swego charakteru rzekomo bezpartyjnego, czy nawet apolitycznego, biorą żywy udział w życiu politycznem Państwa, nie wyłączając walk partyjnych po stronie prawicy, lewicy czy centrum, a działalność ich nie pozostaje bez wpływu na bieg spraw państwowych. Jest ich niezawodnie kilka, jeżeli nie kilkanaście razy więcej, aniżeli tu wymienionych organizacyj ściśle politycznych, — dlatego też nie uwzględniam ich w niniejszej książce.

Z kolei przechodzę do zapoznania się z liczebną siłą poszczególnych organizacyj politycznych starszego społeczeństwa.

II.

STAN LICZEBNY ORGANIZACYJ POLITYCZNYCH W PRZYBLIŻENIU.

(Na podstawie danych statystycznych o wynikach wyborów)

Ustalenie ilości członków rzeczywistych (czynnych, danego stronnictwa, z powodu braku odpowiednich materjałów jest rzeczą niemożliwą.

W przybliżeniu o sile wpływów poszczególnych stronnictw w danym momencie i w poszczególnych okręgach świadczą wyniki wyborów, opracowane przez Główny Urząd Statystyczny (Warszawa, Aleje Jerozolimskie 30).

Otóż uprawnionych do głosowania było ogółem wyborców 13.009.887.

Wykonało swe prawo obywatelskie i głosowało do Sejmu 8.830.231, czyli 67,87% uprawnionych.

Oddano ważnych głosów 8.774.688.

Z tej ostatniej liczby otrzymały listy:

Nr.	1.	P. S. L., Piast	1.132.962
„	2.	Polska Partja Socjalistyczna . .	894.163
„	3.	P. S. L., „Wyzwolenie” . . .	959.022
„	4.	Bund (Ogólny Zyd. Zw. Robotn,) .	80.735
„	5.	Komuniści	121.571

Nr.	6.	Rady Ludowe	46.555
„	7.	Narod. Partja Robotn. (N. P. R.) .	472.737
„	8.	Chrześcij. Zw. Jedności Narodowej (3 stronnictwa) *)	2.528.256
„	10.	Unja Narodowo-Państwowa . .	38.159
„	11.	Żydowski Komitet Robotniczy („Poalej-Sjon“)	15.242
„	12.	Polskie Centrum	225 170
„	13.	P. S. L. Lewica	60.338
„	14.	Centrum Mieszczańskie . . .	30.470
„	15.	Chłopskie Stronnictwo Radykalne	127.006
„	16.	Blok Mniejszości Narodowych .	1.397.328
„	17.	Zjedn. Stron Nar. Żyd. Wschodn. Małopolski . . . , ...	168.593
„	18.	Inwalidzi i żołn. zdemobilizowani .	11.833
„	20.	Żydowska Partja Ludowa . . .	50.587
„	21.	nie przyjęta	
„	22.	Zjednoczenie Kresowe	48.442
„	23.	Niezależni Sjoniści (Małop. Zach.)	6.353
„	24.	Agrarna Ukraińska Chłopska Partja („chliborobi“)	81.039

Uwaga. Ponieważ, zgodnie z p. 2 art. 49 Ordynacji Wyborczej, oznaczenia, zdolne wprowadzić w błąd wyborców, nie są na listach dozwolone, nie została przeto ogłoszona lista Nr. 9, natomiast pozostawiono Nr. 6 listy.

Według więc tych pierwszych danych Głównego Urzędu Statystycznego, prawica uzyskała ogółem głosów 2.528.256, centrum reprezentuje 1.685.699 głosów, lewicę — 3.946.579, — (z tej liczby polskich 2.162.040, zaś 1.784.539 mniejszości narodowych).

Ale wobec przegrupowań, które zaszły w łonie Klubów sejmowych w ciągu 1924 r., (centrum utra-

*) Związek Ludowo-Narodowy, Stronnictwo Chrześcijańsko-Narodowe i Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Pracy (Chrześcijańska Demokracja).

ciło 31 posłów na rzecz lewicy), dane powyższe winny uledz zmianie.

Ponieważ jeden poseł, wybrany do Sejmu, reprezentował mniej więcej 18.860 wyborców, przeto na 30 posłów wypadło 565.800 głosów.

Liczbę tę musimy więc odjąć od ogólnej liczby, uzyskanej podczas listopadowych (z r. 1922) wyborów przez centrum, dodać ją natomiast do głosów lewicy.

W ten sposób otrzymamy za centrum głosów 1.119.899, a za lewicą—4.512.379.

Tę wyraźną przewagę lewicy osłabia jej podział na 12 Klubów, podczas gdy prawica składa się z 3 zwartych i ideowo spokrewnionych Klubów.

O sile i wpływach poszczególnych stronnictw w oddzielnych województwach i okręgach świadczą (w przybliżeniu)—następują dane statystyczne:

W m. stoł. Warszawie względną większość głosów otrzymała lista 8—42%₀ ogółu głosujących.

W wojew. Warszawskiem na 6 okręgów otrzymała lista 8 bezwzględną większość głosów w 2 okręgach wyborczych: w okręgach 8 (Ciechanów 58,8%₀) i w 2 (pow. Warszawski) 56,13%₀; względną zaś większość w 4 okręgach: w 9 (Płock) 48,31%₀; w 10 (Włocławek) 40,51%₀; w 11 (Łowicz) 34,79%₀ i w 12 (Błonie) 34,63%₀

W woj. Łódzkiem w jednym tylko okręgu lista 8 osiągnęła większość bezwględną: w 16 (Kalisz) 54.06%, w 5 okręgach—względną: w 18 (Piotrków), w 14 (pow. Łódź), w 15 (Konin), w 17 (Częstochowa) i w 14 (m. Łódź)—28,01%₀.

W woj. Kieleckiem lista 3 (P. S. L. „Wyzwolenie“) osiągnęła większość względną w 2 okręgach,

w 22 (Sandomierz) i w 23 (Iłża), z górą 43°/₀, lista 8 w dwóch okręgach: w 19 (Radom), m. Kielce i 21 (Będzin), zgórą 28°/₀.

W. woj. **Lubelskiem** lista 3 (Wyzwolenie) uzyskała względną większość, około 30°/₀, w 3 okręgach: w 28 (Krasnystaw), w 24 (Łuków) i w 26 (Lublin); lista 8 — w okręgu 3 (Siedlce) z górą 54°/₀ i w okręgu 25 (Biała)—31°/₀; lista 15, ks. Okonia, — w okręgu 27, — (Zamość),—24,78°/₀.

W woj. **Białostockiem** lista 16, Blok Mniejszości Narodowych ma względną przewagę w okręgu 5 (Białystok),— 23,81°/₀; lista 8 — bezwzględną w okr. 4 (Ostrów) i 7 (Łomża) względną w okr. 6, — (Grodno), — zgórą 27°/₀.

W woj. **Pomorskiem** lista 8 opanowała 2 okręgi: 29 (Tczew), —62°/₀ i 31 (Toruń) — 57°/₀; — w okręgu zaś 30 (Grudziądz) - 47°/₀

W woj. **Pozuańskiem** lista 8 zdobyła sobie największą w całej Rzplitej przewagę w okr. 34 (m. Poznań)—76°/₀; w pow. zaś Poznańskim — 51°/₀, oraz względną większość w okr. 33 (Gniezno), w 35 (Bydgoszcz), w 36 (Szamotuły) i w 37 (Ostrów). W tym ostatnim 37,70°/₀.

W woj. **Śląskiem** lista 8 ma względną przewagę w 2 okręgach: 38 (Huta Król.) — 47°/₀ i Cieszyn — 38°/₀ lista: 16 (Bloku Mniejszości Narodowych) w okręgu 39 — (Katowice)—zdobyła 32,79°/₀ głosów.

W woj. **Krakowskiem** lista 1 (P. S. L. Piast) ma przewagę w okręgu 45 (Tarnów), 56,83°/₀; w okręgach 44 (Nowy Sącz) 44,91°/₀; 46 (Jasło) 39,14°/₀ i 43 (Wadowice) 28,33°/₀; lista 8 uzyskała względną przewagę —36,8°/₀—w m.Krakowie — (okręg 41), zaś lista 2 (P. P. S.) w okr. 42 (pow. Kraków) — 27°/₀

W woj. Lwowskiem lista 1 (Piast) uzyskała bezwzględną przewagę w okręgu 47 (Rzeszów)—50,41%, a w 51 (pow. Lwów)—42,½%, w 49 (Sambor)—33,⅓% i w 48 (Przemyśl)—27,8%.—W mieście Lwowie lista 8 miała 42,9%.

W woj. Stanisławowskiem względną przewagę uzyskały mniejszości narodowe; lista 17 (Sjoniści Wsch. Małopolski) w okręgu 52 (Stryj)—25,41% i Chliboroby, w okr. 53 (Stanisławów)—27,34%.

W woj. Tarnopolskiem przeważyła lista 1 (Piast) w okr. 54 (Tarnopol) — 43,61% i w 55 (Złoczów) — 36,7%.

W woj. Wołyńskiem zdobyła największą w całej Rzplitej przewagę lista 16 (Blok mniejszości), w okr. 58 (Krzemieniec)—87,47%, w 56 (Kowel) —84,6%, w 57 (Łuck)—66,3%.

W woj. Poleskiem lista 16 zdobyła względną przewagę w okr. 59 (Brześć), zaś lista 2 (P. P. S.) w okr. 60 (Pińsk)—42,6%.

W woj. Nowogródzkiem lista 16 uzyskała 45,6% w okr. 61, a lista 3 (Wyzwolenie) w okr. 62 (Lida) — 34,2%.

W woj. Wileńskiem lista 8 zdobyła w okr. 63 (Wilno) 30,5%, a lista 3 w okr. 64 (Święciany) — 47,14%.

Aby powyżej przytoczone liczby możliwie dokładnie mogły świadczyć o sile i o wpływach różnych stronnictw politycznych w Polsce, należy przyjąć pod uwagę jedną ważną jeszcze okoliczność, stosunek, mianowicie, ilości głosujących do stanu ludności wogóle.

Tak np. województwa Tarnopolskie i Stanisławowskie z powodu bojkotowania wyborów przez część

ludności ruskiej wykazały najmniejszy procent głosujących.

Ale prócz tych województw, szereg nadto innych ujawniło fakt znamienny zmniejszenia liczby głosujących wobec liczby, uprawnionej do głosowania. Widzimy to np. w woj. Krakowskiem. Szczególnie znaczny spadek wykazuję powiaty następujące (w porównaniu z r. 1919):

	R. 1919	R. 1922
		(% głosujących)
Pow. Kraków . .	83,07	70,33
Podgórze . . .	77,88	68,50
Limanowa . . .	83,89	73,26
Gorlice	76,56	47,86
Grybów	84,72	66,22
Nowy Sącz . .	79,68	67,95
Bochnia . . .	85,23	76.63

Spadek procentu głosującycų w powiatach: Gorlice, Grybów i Nowy Sącz wywołała agitacja wśród ludności ruskiej. Co do innych powiatów tłumaczenie musi być innem. Wyjątkowo minimalne zainteresowanie wykazał powiat Spisko-Orawski, który po raz pierwszy głosował do tego Sejmu; tam na 100% uprawnionych oddało głosy zaledwie 37%.

W wojew. Sląskiem w r. 1921 do Sejmu Śląskiego głosowało 97% uprawnionych, w roku zaś 1922 do Sejmu Rzplitej—od 53 do 72%, zależnie od powiatu.

W województwie natomiast Poznańskiem, wskutek zaognionych walk wyborczych, procent głosujących wzrasta.

Tak więc walki partyjno-polityczne, o ile nie są prowadzone pod hasłem bojkotu Sejmu, jak to ma miejsce wśród Rusinów, potęgują zainteresowanie się wyborami i zwiększają procent głosujących.

Wogóle na 276 powiatów w Polsce, 188 powiatów dostarczyło głosów powyżej 67% uprawnionych wyborców, 108 natomiast poniżej tej liczby.

Uzupełniając dane o sile i wpływach poszczególnych stronnictw, podajemy poniżej stan każdej zosobna listy państwowej i okręgowej w kraju, rozpoczynając od listy Nr. I.

LISTA I (P. S. L. „Piast“).

Podczas wyborów w listopadzie r. 1922 P. S. L. „Piast“ uzyskało ogółem 1.132.962 głosów i zdobyło 50 mandatów z okręgów, a 12 z listy państwowej.

Z wybranych w okręgach posłów uzyskało mandat: 15 z t. zw. Kongresówki, jeden z woj. Poznańskiego (w pow. Ostrowskim), 15 z woj. Krakowskiego, 25 z trzech woj. Małopolski i 2 z Kresów Wschodnich.

Najsilniejszem P. S. L. jest w wojew. Krakowskiem — 236.363 głosy; najsłabszem na Pomorzu, w woj. Poznańskiem, na Górnym Sląsku i na Sląsku Cieszyńskim, — razem 71.729 głosów, podczas gdy w jednym okręgu Tarnowskim zdobyło 81.768 głosów.

W trzech województwach Wschodniej Małopolski zebrali Piastowcy 349.469 głos i uzyskali 25 mandatów na 64; — najwięcej głosów zdobyli tam w pow. tarnopolskim.

Na Sląsku mieli Piastowcy za sobą 10.586 gł., w czem 9.918 gł. na Sląsku Cieszyńskim, a 1.598 na Śląsku Górnym.

Na Kresach Wschodnich w 3 okręgach (na 9) P. S. L. przeprowadziło 2 posłów (55.027 gł.).

W porównaniu z sejmowym składem osobowym w r. 1919, Klub P. S. L. w obecnym Sejmie zmniej-

szył się o 69 posłów, mianowicie: w styczniu r. 1920 wystąpiło zeń 23 posłów, organizując samodzielny Klub P. S. L. „Wyzwolenie“; podczas wyborów ostatnich, w r. 1922 Klub utracił 21 posłów, wreszcie wystąpienie Dąbskiego w maju i secesja posła Bryla, w grudniu r. 1923 spowodowała zmniejszenie się Klubu Piastowców jeszcze o 25 posłów.

Dodamy, że z szeregów P. S. L. ubyły takie jednostki, jak były minister sprawiedliwości, Wacław Makowski; sławny artysta i działacz społeczny, Włodzimierz Tetmajer; wybitny działacz samorządowy, Włodzimierz Wakar, dr. Kazimierz Hącia, dr. Brejski i inni.

Jednocześnie z upadkiem P. S. L. „Piast“ rosło i potęgowało się P. S. L. „Wyzwolenie“; masy włościaństwa przeszły również do listy 8; wreszcie służba wiejska, zorganizowana w Związku Zawodowym Robotników Rolnych, poparła listę 2, (P. P. S.).

Senatorów P. S. L. posiada 12,—(z liczby 17, wybranych 12 listopada r. 1922 — 3 przeszło do „Wyzwolenia“, jeden, Ludwik Hammerling, został usuniętym, a senator Krzyżanowski ustąpił i nie zgłosił przynależności partyjnej.)

LISTA 2.

Polska Partja Socjalistyczna uzyskała 894,103 głosów i przeprowadziła 34 posłów z okręgów i 7 z listy państwowej, razem 41 posłów, t. j. otrzymała o 300 041 głosów i o 7 mandatów więcej, niż w okresie Sejmu Ustawodawczego,—(r. 1919).

Najbardziej wzrosło stronnictwo, omawiane w b. Kongresówce, a osobliwie w m. Warszawie:

W r. 1919	W r. 1922
42.971 gł.	83.241 gr.

W województwie Warszawskiem zdobyli socjaliści 126.510 gł. i 5 mandatów (w r. 1919 — zebrali 63.164 gł.).

W mieście Krakowie P. P. S. utraciło 34 głosy; w pow. Krakowskim utraciło 2.889, w pow. Podgórskim — 2.412 gł., w Oświęcimskim — 662, w Chrzanowskim — 7.733 gł.; — wogóle w woj. Krakowskiem partja straciła 24.415 gł. Jest to jedyne województwo, w którem wpływy P. P. S. znacznie zmalały.

W woj. Lubelskiem P. P. S. zdobyła 67.838 gł.; z tego we Lwowie 13.939, w powiecie Drohobycz 13.026, w powiecie Lwowskim 5.437 gł.

W woj Poznańskiem uzyskało P. P. S. 13.174 gł.

W woj. Śląskiem — 57,061 gł., w woj, Pomorskiem — 3.544.

W woj. Łódzkiem — 97.848 gł. (w r. 1919 — 66.036).

W woj. Kieleckiem — 128.181 gł, (w r. 1919 87.437), — przytem najwięcej w powiatach: częstochowskim, jędrzejowskim, kozienickim, miechowskim, olkuskim, pińczowskim, stopnickim. Przypominamy, że do województwa kieleckiego należy najbardziej uprzemyslowiony w całej Kongresówce powiat Będzin (Sosnowiec).

W mieście Sosnowcu sukces odnieśli komuniści i lista 8, w Dąbrowie Górniczej straciła P. P. S. 414 gł., zyskała natomiast w Zawierciu 819 i w Będzinie 314. W mieście Radomiu straciła 637 gł.

W woj. Lubelskiem uzyskała lista 2 — 75.300 gł., (w roku 1919 — 40.490), z tego najwięcej w powiatach: Hrubieszów, Janów, Krasnystaw, Sokołów, Tomaszów i Węgrów.

W powiatach Lublin i Zamość listę 2 zdystansowała lista 15 (Ks. Okonia), zaś w pow. Lubartów— „Wyzwolenie”.

W woj. Stanisławowskiem P. P. S. zebrała 15.076 gł., w woj. Tarnopolskiem — 4.841, — (tylko w powiatach: tarnopolskim i radziechowskim.)

Na Kresach Wschodnich: w woj. Nowogrodzkiem P. P. S. nie stawiała swoich kandydatów; w woj. Wołyńskiem zdobyła 3.969 gł.; w woj., natomiast, Poleskiem aż 73.727 gł. z tego najwięcej w okręgu Brześć, w pow. Drohiczyn i w pow. Łuniniec.

W ziemi wileńskiej P. P. S. kandytowała tylko w Wilnie (9.472 gł.).

Z wybiniejszych działaczy P. P. S. nie uzyskali obecnie mandatu: Tadeusz Hołówko i Emil Haecker.

Senatorów P. P. S. posiada 7.

LISTA 3. (P. S. L. „Wyzwolenie".)

Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie", obecnie, po połączeniu się, w końcu października 1923 r. z grupą posła Jana Dąbskiego (12 posłów), którzy w maju t. r. wystąpili z „Piasta" nosi nazwę: „Związek Polskich Stronnictw Ludowych" („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa") i liczy obecnie 57 posłów.

Najsilniejszem w b. Kongresówce, jest „Wyzwolenie" w woj. Kieleckiem (236.872 gł. i 9 mandatów), w Lubelskiem (163.983 gł., 7 mandatów), w woj. Łódzkiem (130.067 gł., 6 mandatów), w woj. Warszawskiem (113.393 gł. i 4 mandaty).

W Lubelskiem „Wyzwolenie" ma licznych zwolenników w południowych powiatach. W Białostockiem zdobyło 9.410 gł. (pow. Ostrów).

Na Kresach Wschodnich jest „Wyzwolenie" najsilniejszem stronnictwem polskiem i zdobyło tam 212.202 gł. W woj. **Poleskiem** (40.115 gł. i 2 mandaty), w woj. **Nowogródzkiem** — 78.929 gł., w Wileńszczyźnie 84.813 gł., 5 mandatów. Natomiast na

Wołyniu nie przeprowadziło ani jednego posła. W Poznańskiem zebrało 1.679 gł.

W **Małopolsce** do r. 1922 „Wyzwolenie” nie miało organizacji partyjnej. Podczas atoli ostatnich wyborów (5. XI. 22) uzyskało w Małopolsce — 52.735 gł., z czego 26.381 w woj. **Lwowskiem**, 22.677 — w woj. **Krakowskiem**, 2.874 — w woj. **Tarnopolskiem** i 603 — w woj. **Stanisławowskiem**.

Licznych zwolenników posiada „Wyzwolene” w powiatach: Wadowice, Myślenice, Krosno i Nisko.

Ogółem stronnictwo zebrało 5. XI. 22 r. 959.022 głosy.

Do ostatniej cyfry należy dodać, mniej więcej, około 216.000 głosów, których przedstawicielami jest tych 12 posłów, którzy, jak wspomnieliśmy, przeszli z „Piasta” (w październiku 1923 r.) do „Wyzwolenia”.

Tak więc za „Wyzwoleniem” możemy liczyć 1.175.022 głosy.

Senatorów posiada „Wyzwolenie” obecnie 11, (trzech przybyło z „Piasta”).

LISTA 4.

Ogólny Żydowski Związek Robotniczy „Bund” uzyskał w całej Polsce 80.735 gł. i nie dostał mandatu poselskiego, ani senatorskiego.

W **Warszawie** posiada 18.986 zwolenników, w **Łodzi**—12.422, we **Lwowie**—3.491, w **Krakowie**—1.376, w **Lublinie**—3.517, w pow. **białostockim**—4.366.

LISTA 5.

Komunistyczny Związek Proletarjatu Miast i Wsi uzyskał ogółem 121.571 gł. W 5 województwach Kongresówki zdobył 96.629 gł., na Kresach — 13.614,

w Małopolsce — 9.196 gł. i w b. zaborze pruskim — 2.192 głosy.

W **Warszawie** miał 26.920 gł., w pow. **będzińskim** — 33.006 (miasto **Sosnowiec** — 9.528, **Dąbrowa Górnicza** — 7.263, **Czeladź** — 3.218, **Będzin** — 1.542 i **Zawiercie** 772), w **Łodzi** — 14.049; w pow.: **warszawskim** — 1.261, **błońskim** — 1.364, **łęczyckim** — 1.550, **częstochowskim** — 1.191, **konińskim** — 1.298, w m. **Lublinie** — 830, w pow. **grodzieńskim** — 3.616 i w **Poznaniu** — 1 672 gł.

Na Kresach Wschodnich: w **Wołożynie** — 967, w **Oszmianach** — 886, w **Wilejce** — 1.913, w **Brześciu-Litewskim** — 2.532, w **Drohiczynie** — 795, w **Kobryniu** — 2.320, w **Prużanach** — 2.828 i w m. **Wilnie** — 475.

W obecnym Sejmie mamy 2 komunistów: Stanisława Łańcuckiego i Stefana Królikowskiego.

LISTA 6.

Związek Rad Ludowych w obecnym Sejmie niema żadnego przedstawiciela; ogółem otrzymał 46.555 gł. W Sejmie Ustawodawczym miał 5 posłów, reprezentantów Wileńszczyzny. W Sejmie Wileńskim „Rady Ludowe“ na 106 posłów miały 29 przedstawicieli.

LISTA 7.

Narodowa Partja Robotnicza liczy 18 posłów (15 z okręgów i 3 z listy państwowej). W Kongresówce słaba (2 posłów z miasta Łodzi), najsilniejsza w b. zaborze pruskim (361.239 gł., 16 posłów).

W **Warszawie** zebrała 5.081 gł.

W woj. **Poznańskiem**, dzięki Zjednoczeniu Zawodowemu Polskiemu, otrzymała N. P. R. 228.547 gł.

i 8 mandatów na 30; w samym atoli Poznaniu nie uzyskała żadnego mandatu (13.418 głosów).

W 18 powiatach i w 2 miastach Pomorza (Grudziądz i Toruń), N. P. R. zdobyła 81.917 gł., podczas gdy lista 8 otrzymała tam 188.866 gł. W porównaniu z r. 1919, N. P. R. utraciła tam 57.369 gł.

Na **Śląsku** N. P. R. otrzymała 50.775 gł. i 2 mandaty (na 17); najsłabszą jest partja na Śląsku Cieszyńskiem (w Bielsku 183 głosy i w Cieszynie—64).

W wojew. **Krakowskiem** zdobyła 8.089, a we **Lwowskiem** — 2.046 głosów, w samym zas **Krakowie** — 1.817.

Na Kresach Wschodnich występowała w wojew. **Białostockiem**, gdzie postawiła kandydaturę Aleksandra Lednickiego i nie zdobyła ani jednego mandatu (5.986 głosów).

W woj. **Kieleckiem** zdobyła 16.215 głosów.

W woj. **Lubelskiem** tylko 1.254 w 8 powiatach.

Senatorów ma partja 3.

LISTA 8.

Chrześcijański Związek Jedności Narodowej. Lista ta była wyrazem bloku wyborczego, utworzonego przez 3 prawicowe stronnictwa b. Sejmu Ustawodawczego, a mianowicie przez: Związek Ludowo-Narodowy, Narodowo-Chrześcijański Klub Robotniczy (w obecnym Sejmie Narodowo-Chrześcijańskie Stronnictwo Pracy) i Narodowo-Chrześcijańskie Stronnictwo Ludowe (w obecnym Sejmie Klub Chrześcijańsko-Narodowy). Blok ten poparły nadto: Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Rolnicze (w Wielkopolsce), Narodowa Organizacja Kobiet i Związek Gospodarczego Odrodzenia Polski — (w Warszawie).

Lista ta zebrała 2.528.256 gł. i liczy w Sejmie 164 przedstawicieli.

Najsilniejszą jest ta lista w Poznaniu, gdzie zdobyła wszystkie 4 mandaty. Najsłabszą na Kresach Wschodnich i w Małopolsce.

W **Warszawie** na 14 mandatów zdobyła 7 i zebrała 168.582 gł.; w woj. **Warszawskiem** na 31 mandatów zdobyła 19 i otrzymała 364.641 gł.; w wojew. **Łódzkiem** na 37 mandatów zdobyła 17 i 295.826 gł.; w woj. **Kieleckiem** na 29 mandatów — 9 i 259.622 gł.; w woj. **Lubelskiem** — 9 mandatów na 30 i 170.838 gł.; w woj. **Białostockiem** — 8 mandatów na 11 i 161.681 gł; w woj.: **Wołyńskiem** — 10.098 gł., w **Nowogródzkiem** — 7.191 gł. i 1 mandat, w **Wileńszczyźnie** — 37.842 gł. i 2 mandaty.

W woj. **Krakowskiem** na 30 mandatów ósemka zdobyła 7 i 103.766 głosów (Piastowcy 15 mandatów i 236.373 gł.); w woj. **Lwowskiem** — 125.400 głosów i 6 mandatów (Piast — 14 mandatów i 212.957 głosów); w wojew. **Stanisławowskiem** — 3 mandaty (Piast — 2); w wojew. **Tarnopolskiem** — 6 mandatów (Piast — 8) i 60.823 gł.

W woj. **Pomorskiem**, na 14, zdobyła ósemka 10 mandatów i 188.866 gł (N. P. R. — 81.917 gł.); w wojew. **Poznańskiem** z 30 mandatów zdobyła 19 i 395.538 głosów, na **Śląsku** — 8 na 17 mandatów i 129.328 głosów.

Wybrani z tej listy posłowie dzielą się na 3 Kluby: Związek Ludowo-Narodowy — 99 posłów, Narodowo - Chrześcijańskie Stronnictwo Pracy — 43 i Klub Chrześciańsko-Narodowy — 22 posłów.

Senatorów Ch. Z. J. N. liczy 47; z tego Z. L. N. 30, Klub Chrz. Narod. 9 i Klub Chrz. Demokracji — 8.

LISTA 10.

Unja Narodowo-Państwowa stawiała swe kandydatury w 6 okręgach b. Kongresówki i w 6 małopolskich; skupiła w całej Polsce 38.159 gł. (z tego w Warszawie 16.804) i nie zdobyła żadnego mandatu. Założona została w czerwcu 1922 r.

LISTA 11.

Żydowski Robotniczy Komitet Wyborczy (partja „Poalej-Sjon") zebrał 15.242 gł. w 22 okręgach i nie zdobył żadnego mandatu.

LISTA 12.

Polskie Centrum. Listę tę tworzyło Narodowe Zjednoczenie Ludowe (Klub b. posła Skulskiego) w b. Kongresówce i Stronnictwo Katolicko-Ludowe. Przeprowadziło jednego posła w Białostockiem i 5 — w woj. Krakowskiem. Posłowie ci wstąpili do Chrześcjańskiego Związku Jedności Narodowej, wobec czego wymienione stronnictwa przestały istnieć na terenie sejmowym. Po pewnym jednak czasie 5 wspomnianych posłów wystąpiło z Ch. Z. J. N. i utworzyło własny Klub Katolicko-Ludowy.

LISTA 13 (Stapińczycy).

Polskie Stronnictwo Ludowe (Lewica) liczyło w Sejmie Ustawodawczym 11 posłów. Przed wyborami 5 listopada r. 1922 nastąpił rozłam w stronnictwie. Posłowie Putek i Sanojca ze swoimi zwolennikami wystąpili ze stronnictwa i przeszli do „Wyzwo-

lenia". Natomiast poseł Stapiński, wódz stronnictwa zebrał sam 60.358 gł. i przeprowadził dwóch posłów. Najsilniejszem jest stronnictwo w pow.: gorlickim, mieleckim, krośnieńskim, ropczyckim i brzozowskim.

LISTA 14.

Centrum Mieszczańskie posiadało w S. U., jako Zjednoczenie Mieszczańskie, 11 posłów.

Najsilniejszem było w Wielkopolsce (gen. Dowbor-Muśnicki). 5 listopada r. 1922 nie przeprowadziło żadnego kandydata; w 20 okręgach zebrało 30.470 gł. i przestało istnieć na terenie sejmowym.

LISTA 15.

Chłopskie Stronnictwo Radykalne (grupa Okonia). W poprzednim Sejmie miała 2, obecnie ma 4 przedstawicieli z okręgów: Łuków, Zamość i Krasnystaw, gdzie jest najsilniejszem (127.006 głosów wogóle).

Prócz tego Stronnictwo ma zwolenników w wieluńskiem, rżeckiem, kieleckiem, opatowskiem i w powiatach południowej Lubelszczyzny: biłgorajskim, garwolińskim, janowskim (około 50% głosujących). W Senacie Stronnictwo niema przedstawicieli.

LISTA 16.

Blok Mniejszości Narodowych Rzplitej Polskiej zdobył 55 mandatów z okręgów i 11 z listy państwowej, razem przeprowadził 66 posłów (1.397.738 gł.) na ogólną liczbę 91 posłów mniejszości narodowych w Sejmie. Z inicjatywą zorganizowania bloku podczas wyborów wystąpił poseł niemiecki Erwin

Hassbach, myśl tę wcielił w życie poseł Izaak Grünbaum.

Posłowie, wybrani z listy B. M. N. wstąpili do następujących klubów: do Koła Żydowskiego w Sejmie — w liczbie 19 posłów (na ogólną liczbę 34 posłów żydowskich), do Klubu Ukraińskiego w liczbie 14 posłów, do Klubu Ukraińskiej Socjal-Dem. 5 posłów, do Klubu Zjednoczenia Niemieckiego—17 posłów, oraz do Klubu Białoruskiego—11 posłów, — (razem 68 posłów). Obecnie Klub Białoruski liczy 13 posłów, po przystąpieniu doń 2 posłów z „Wyzwolenia”.

Najsilniejszym Blok M. N. był na Kresach Wschodnich — 31 posłów; w Małopolsce — 20 posłów; w b. zaborze pruskim Niemcy zdobyli 8 mandatów.

W **Warszawie** żydzi otrzymali 2 mandaty, w Łodzi — 2.

W woj. **Lwowskiem, Stanisławowskiem** i **Tarnopolskiem** żydzi zdobyli 13 mandatów, (Lista 17).

Senatorów Blok M. N. liczy 26; z tej liczby Koło Żydowskie w Senacie 12; Klub Ukraiński — 6; Zjednoczenie Niemieckie — 5; Klub Białoruski — 3.

LISTA 17.

Komitet Zjednoczonych Stronnictw Narodowo-Żydowskich (Sjoniści Wschodniej Małop.), jak wspomnieliśmy, uzyskał w trzech woj. Małopolski 11 mandatów z okręgów i 2 — z listy państwowej i otrzymali 188.593 głosy na 5.497.000 mieszkańców.

LISTA 18.

Komitet Wyborczy Inwalidów i Zdemobilizowanych Wojskowych pozostał bez mandatu (11.833 gł.)

LISTA 19. (wycofana)

LISTA 20.

Żydowski Demokratyczny Blok Ludowy, w którego skład weszły: Żyd. Partja Lud. z siedzibą w Warszawie, Żydowska Partja Dem. na Wileńszczyźnie, Rada Centralna Związku Rzemieślników Żydowskich oraz lokalne organizacje drobnych kupców żydowskich, zdobył jeden mandat w Warszawie (poseł Prylucki) i 50.587 gł. na 30 okręgów wyborczych.

LISTA 21.

Centralny Kom. Wyborczy Niezależnych Socjalistów, z siedzibą w Krakowie, (odrzucona z przyczyn formalnych.). — Wobec tego Partja Niezależnych Socjalistów wystawiła tylko listy lokalne.

LISTA 22.

Państwowy Związek Kresowy (Państwowe Zjednoczenie na Kresach), popierany przez lewicę demokratyczną, uzyskał w 8 okręgach wschodnich 48.442 gł. i nie zdobył żadnego mandatu.

LISTA 23.

Związek Narodowo-Żydowski (Sjoniści Zachodniej Małopolski w 7 okręgach zdobyli 84.039 gł. i 2 mandaty (z Krakowa i z Rzeszowa).

LISTA 24.

Chliboroby, Agrarna Ukraińska Chłopska Partja, zdobyła 81.039 gł. i 5 mandatów przeważnie na Podkarpaciu; w woj. **Lwowskiem** powiaty: Lisko,

Mościsko, Stary Sambor; w woj. **Stanisławowskiem** powiaty: Kołomyja, Kosów i w woj. **Tarnopolskiem** — Zaleszczyki i Zborów (od 3 do 6 tysięcy głosów.) W Sejmie Chliborobów reprezentuje **Ukraiński Klub Włościański** Wsch. Małop. z księdzem Ilkowem na czele.

Pozatem niektóre partje wystawiły tylko listy wyborcze lokalne. Są to:

Niezależni Socjaliści (p. Drobner w Krakowie) i Niezależni Socjaliści Wschodniej Małopolski (w 12 okręgach zdobyli 6.353 gł., z tego w Warszawie — 16 gł.); Zjednoczony Komitet Wyborczy „Poalej-Sjon" i Cejrej-Sjon" (w 14 okręgach — 3.347 gł.); Związek Polesia i Zjednoczenie Krajowe Polesia — 8.767 gł.; Narodowa Partja Pracy — 194 gł.; Komuniści Górnego Śląska — 5.393 gł.; Lista włościan — trudowików — 2.388 gł.; lista prawosławnych obywateli — 39 głosów.

Ponieważ jeden poseł reprezentuje, mniej więcej, 18.000 głosów, a jeden senator — 50.000 głosów, listy te przeto nie uzyskały żadnego przedstawicielstwa ani w Sejmie, ani w Senacie.

III.

O SPOSOBIE OBLICZANIA GŁOSÓW W NASZEJ ORDYNACJI WYBORCZEJ DO SEJMU I SENATU.

(Uchwalonej na posiedzeniu Sejmu Ustawodawczego w dniu 28 lipca r. 1922).

Z pośród istniejących kilku systemów obliczania wyniku głosowania do .parlamentu, nasz Sejm Ustawodawczy przyjął w dniu 28 lipca r: 1922 system d'Hondt'a, który wymaga pewnych wyjaśnień. Podajemy je tu za p. Juljanem Makowskim, autorem „Zarysu Prawa Wyborczego" (Warszawa, 1918).

Przypuśćmy, że w okręgu sześciomandatowym cztery partje zgłosiły swe listy i że rezultat głosowania był następujący:

Lista	A —	331.798	głosów
„	B —	212,515	„
„	C —	151.926	„
„	D —	99.650	„

Dzieląc ilość głosów, uzyskanych przez poszczególne listy, kolejno przez: 1, 2, 3, 4, 5 i 6 (ilość mandatów), otrzymamy takie wyniki:

	A.	B.	C.	D.
1	331.798	212.512	154.926	99.650
2	165.899	106.256	77.463	49.825
3	110.599	70.837	51.642	33.216
4	82.949	53.128	38.731	24.912
5	66.359	42 502	30.985	19.930
6	55.299	35.418	25.821	16.608

Wypisując otrzymane ilorazy kolejno od największego, otrzymamy:

1-szy iloraz — 331.798 (lista A)
2-gi „ — 212.512 „ B)
3-ci „ — 165.899 „ A)
4-ty „ — 154.926 „ B)
5-ty „ — 110.599 „ A)
6-ty „ — 106.256 „ B)

Najmniejszy z nich t. j. 6-ty, jest ilorazem wyborczym (106.256).

Ponieważ wspólny dzielnik 106.256 mieści się trzy razy w masie wyborczej listy A, lista ta otrzymała trzy mandaty; na tej samej zasadzie lista B otrzymała 2, a lista C jeden mandat.

Ponieważ wspólny dzielnik nie mieści się ani razu w masie wyborczej listy D, lista ta nie zdobędzie żadnego mandatu.

Zastanawiając się nad duchem, ożywiającym naszą Ordynację Wyborczą, widzimy w niej troskę nietylko o przyznanie obywatelom praw, ale i o ich zabezpieczenie i wykonanie.

Tak np. przeprowadzenie zasady równości prawa wyborczego zostało zabezpieczonem przez przepisy, utrudniające dwu lub wielokrotne głosowanie (legitymacje wyborcze), przez przepisy, ułatwiające wyborcom równomierne korzystanie z prawa wyborczego, np. niedziela dniem wyborczym i do Sejmu i do Senatu; niewielkie obwody głosowania (art. 12 głosi, że żaden obwód nie będzie liczył więcej, aniżeli 3.000 mieszkańców; żaden wyborca nie będzie miał z mieszkania do lokalu wyborczego dalej nad 6 klm.), uwolnienie od stempla w postępowaniu wyborczem i t. p.

Zasadę tajności głosowania zabezpiecza u nas jednostajność formatu kart wyborczych (9 × 12 ctm.), a najbardziej wprowadzenie szóstego, jak gdyby, przymiotu prawa wyborczego, jego czystości. Czystości wyborów strzeże, między innemi, art. 64, który zakazuje podawania i sprzedaży w przeddzień głosowania trunków alkoholowych na całym obszarze wyborczym.

Najlepszą atoli gwarancję czystości wyborów stanowi odpowiedni dobór komisyj wyborczych.

Wreszcie art. 3 Ordynacji Wyborczej pozbawia prawa wybierania skazanych za różne przestępstwa i zbrodnie.

Ze uchwalona 28 lipca r. 1922 Ordynacja Wyborcza nie jest doskonałą i podlega prawom postępu

i ewolucji, tego dowodem jest, iż już 21 września r. 1912 została uchwalona Ustawa o zmianach w Ordynacji Wyborczej do Sejmu z dnia 28 lipca r. 1922. Zmiany te, aczkolwiek tylko formalne, świadczą o ruchliwości i czujności naszych organizacyj politycznych.

Przy rozważaniu ducha naszej Ordynacji Wyborczej, należy wreszcie zwrócić uwagę na art. 94 p. 2 o podziale mandatów między państwowe listy kandydatów.

Według tego artykułu Stronnictwo, które wystawi listy wyborcze conajmniej w 6-ciu okręgach, ma prawo do wystawienia t. zw. listy państwowej.

Na listę państwową stronnictwa padają t. zw. „resztki głosów" z list poszczególnych stronnictw w danym okręgu, przytem temu stronnictwu przypadają wszystkie owe „resztki głosów", które w owym okręgu uzyska największą liczbę głosów, a więc i mandatów.

CZĘŚĆ SZCZEGÓŁOWA

OPRACOWAŁA

ALICJA BEŁCIKOWSKA.

STRONNICTWA I ZWIĄZKI POLITYCZNE, REPREZENTOWANE W SEJMIE I SENACIE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

OBLICZE POLITYCZNE SEJMU I SENATU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

Na terenie obu Izb: Sejmowej i Senackiej, mamy wielki blok trzech klubów *prawicowych,* a mianowicie: klubu Związku Ludowo Narodowego, klubu Chrześcijańsko-Narodowego i klubu Chrześcijańskiej Demokracji. Blok ten, pod nazwą „Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej", liczy obecnie, — (grudzień 1924),—w Sejmie—164 posłów, a w Senacie—47 senatorów. Tworzy on sam in corpore całą *prawicę* Sejmu i Senatu.

W centrum zasiadają w całości dwa stronnictwa: związane z prawicą paktem specjalnym Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast" w sile 45 posłów i 12 senatorów, oraz Polskie Stronnictwo Katolicko-Ludowe, liczące 5 posłów i nie mające w Izbie Senackiej swych przedstawicieli. Owych 50 posłów stanowi właściwe stałe centrum Sejmu. W niektórych jednak sprawach wspólnie z centrum i prawicą głosuje Narodowa Partja Robotnicza oraz Stronnictwo Ukraińsko-Włościańskie (Chliborobów) i część posłów z Koła Żydowskiego, a mianowicie przedstawiciele Centrali Związku Kupców.

Na *lewicy* zasiadają: 3 kluby chłopskie w sile 80 posłów i 11 senatorów,—(Związek Polskich Stronnict Ludowych „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa"— 57 posłów i 11 senatorów, Związek Chłopski—16 po-

słów i żadnego senatora, oraz Stronnictwo Radykalno-Chłopskie — 4 posłów i żadnego senatora). Dalej: 3 stronnictwa robotnicze w sile 61 posłów i 10 senatorów,—(Polska Partja Socjalistyczna — 41 posłów i 7 senatorów, Narodowa Partja Robotnicza— 18 posłów i 3 senatorów, oraz Związek Proletarjatu Miast i Wsi — 2 posłów i żadnego senatora). Wreszcie: silne liczebnie mniejszości narodowe,— 91 posłów i 26 senatorów. Najliczniej z pośród mniejszości reprezentowani są Żydzi, — 35 posłów i 12 senatorów), nastepnie: Ukraińcy, —(25 posłów i 6 senatorów), Niemcy,—(17 posłów i 5 senatorów), oraz Białorusini, —(13 posłów i 3 senatorów). *Żydzi* zarówno w Izbie Sejmowej jak i Senackiej tworzą „Koło Zydowskie", liczące 34 posłów i 12 senatorów, —(do Koła nie należy tylko poseł Nojach Prilucki z Żydowskiej Partji Ludowej). Koło Żydowskie jest naogół solidarne, solidarność tę łamią czasem przedstawiciele Centrali Związku Kupców, głosując nieraz wspólnie z prawicą w sprawach, związanych z obroną interesów materjalnych klas posiadających. *Ukraińcy* tworzą na terenie Sejmu 3 Kluby: ogólny Klub Ukraiński liczący 15 posłów i 6 senatorów,Klub Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partji, — (5 posłów i żadnego senatora). oraz Klub Ukraińsko-Włościański (Chliborobów) Galicji Wschodniej—5 posłów i żadnego senatora. W Senacie Ukraińcy mają jeden klub. (Tutaj przypomnieć należy, że we Wschodniej Małopolsce ludność ukraińska bojkotowała wybory do Sejmu i Senatu, z powodu nie rozstrzygnięcia jeszcze w owym czasie sprawy przynależności tej części kraju do Polski. Dla zamanifestowania obecności przedstawicieli ludności ukraińskiej ze Wschodniej Małopolski, polonofilska Agrarna Ukraińska Chłopska Partja, (Chliborobi) z ks. Ilkowem na czele, przystąpiła do wyborów i prze-

prowadziła 5 swoich posłów, którzy tworzą w Sejmie wyżej wspomniany klub Ukraińsko - Włościański Galicji Wschodniej. *Niemcy* są bodaj najbardziej solidarni, na terenie Sejmu i Senatu tworzą jedno „Zjednoczenie Niemieckie" (Deutsche Vereinigung), liczące 17 posłów i 5 senatorów i reprezentujące wszystkie stronnictwa polityczne mniejszości niemieckiej w Polsce. To samo da się powiedzieć o *białorusinach*, którzy tworzą jeden Klub Białoruski, reprezentujący przedstawicieli wszystkich politycznych kierunków wśród Białorusinów w Polsce, począwszy od Chrześcijańskiej Demokracji a skończywszy na Socjal-Demokratach, Niezależnych Socjalistach i Socjal-Rewolucjonistach.

Z kolei przechodzimy do zapoznania się z poszczególnymi klubami i stronnictwami politycznemi, w nich reprezentowanemi.

Dla lepszej orjentacji, podaję kluby nie w porządku kolejnym według liczebności posłów, lecz tak, jak zasiadają one w Sejmie, to jest kolejno od prawicy do lewicy.

PRAWICA.

CHRZEŚCIJAŃSKI ZWIĄZEK JEDNOŚCI NARODOWEJ.

CHRZEŚCIJAŃSKI ZWIĄZEK JEDNOŚCI NARODOWEJ.

Chrześcijański Związek Jedności Narodowej jest blokiem parlamentarnym 3 klubów prawicy, a mianowicie: 1) Klubu Związku Ludowo-Narodowego, 2) Klubu Chrześcijańskiej Demokracji, — (który reprezentuje Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Pracy), i 3) Klubu Chrześcijańsko-Narodowego, który reprezentuje 2 stronnictwa: Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Rolnicze i Stronnictwo Chrześcijańsko-Narodowe.

Chrześcijański Związek Jedności Narodowej powstał na jesieni 1922 r., jako związek trzech grup powyższych na okres wyborów do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej. Wyborcze listy Związku oznaczone były Nr. „8". Z list wyborczych Chrz. Zw. Jedności Narodowej przeszło ogółem 169 posłów i 47 senatorów, *)—(obecnie 164 posłów z powodu ustąpienia 5 posłów z Klubu Chrześcijańsko-Narodowego; posłowie ci utworzyli Klub Stronnictwa Katolicko-Ludowego).

Przed pierwszą sesją sejmową posłowie i senatorowie Chrz.-Zw.-Jedności Narodowej podzielili się na trzy wymienione wyżej Kluby partyjne, a blok

---

*) Łącznie z posłami, którzy weszli z list państwowych.

wyborczy tych klubów przekształcił się na blok parlamentarny, zachowując jednak tę samą nazwę.

Jednym z parlamentarnych celów bloku na terenie Sejmu i Senatu jest przeciwstawienie się lewicy i mniejszościom narodowym. We wszystkich sprawach blok działa solidarnie, a ważniejsze uchwały i oświadczenia podpisuje w imieniu wszystkich trzech klubów.

Z kolei zapoznamy się z poszczególnymi klubami Chrześcijańskicgo Związku Jedności Narodowej.

KLUB ZWIĄZKU LUDOWO - NARODOWEGO.

ZWIĄZEK LUDOWO-NARODOWY

Charakterystyka.

Związek Ludowo-Narodowy jest jedynem bodaj stronnictwem politycznem, w którem spotykamy przedstawicieli wszystkich warstw społeczeństwa. Do Związku należą zarówno: właściciele ziemscy, fabrykanci, przemysłowcy, bankowcy, właściciele nieruchomości, jak i lekarze, adwokaci, nauczyciele, inżynierzy, a wreszcie chłopi i rzemieślnicy. Jednym z najważniejszych celów Związku jest oczyszczenie życia polskiego, państwowego i społecznego, z żywiołów niepolskich.

Taktyka Związku jest radykalna, często bezwzględna, czasem bojowa. Stronnictwo rozporządza wielkiemi środkami materjalnemi oraz licznemi organami prasy.

Zgodnie z zasadami Związku działają liczne organizacje społeczne i kulturalne, jak: *Towarzystwo Popierania Przemysłu i Handlu Polskiego* p. n. *„Rozwój"*, *„Straż Narodowa"*, *"Stowarzyszenie Samopomocy Społecznej"*, *„Liga Pracy"*, *„Narodowa Organizacja Kobiet"*, *„Związek Ziemianek"*, *„Konfederacja Polska"* i inne. Filją Stronnictwa wśród młodzieży jest organizacja t. zw. *„Młodzieży Wszechpolskiej"*.

Dane historyczne.

Związek Ludowo-Narodowy powstał w 1919 r., jako połączenie stronnictw: Demokracji Narodowej, Chrześcijańsko - Ludowego (w Małopolsce), części Zjednoczenia Narodowego (w Kongresówce), oraz żywiołów chrześcijańskich i narodowych, nie należących do żadnych stronnictwa, zgrupowanych około Narodowego Komitetu Wyborczego Stronnictw Demokratycznych, czynnego przy wyborach do Sejmu Ustawodawczego.

Podstawą programu Zw. Ludowo - Narodowego był program Str. Demokratyczno-Narodowego, dostosowany do nowych warunków politycznych, co znalazło swój wyraz w uchwale I Zjazdu Wszechpolskiego z dnia 12 maja 1919 r.

Stronnictwo Narodowo-Demokratyczne wyłoniło się z „Ligi Polskiej” istniejącej od 1887 r. w Warszawie, a twórcami jego byli: Jan Popławski, Zygmunt Balicki i Roman Dmowski.

W pierwszym, radykalnym jeszcze programie tego Stronnictwa z r. 1897 znajdujemy następujące ujęcie podstawowych jego zasad:

„głównym celem politycznym, wynikającym z położenia naszego narodu, jest osiągnięcie niepodległości i stworzenie samoistnego Państwa Polskiego“,

a dalej:

„Interes narodu polskiego—jako całości—w przeciwstawieniu do interesów klasowych, wyznaniowych, korporacyjnych, dzielnicowych, lokalnych — stanowi najwyższą miarę wartości politycznych. Znaczenie zdarzeń i czynów politycznych przedewszystkiem mierzy się tem, o ile przyczyniają się one do obrony i rozszerzenia wpływów narodu, nawewnątrz zaś do wzmocnienia jego jedności, do rozwoju sił narodowych, do

pogłębienia treści i rozszerzenia zakresu narodowego życia.

Interesy ludu, sprawa jego postępu pod wszelkiemi względami są dziś równoznaczne z interesami narodu; w ścieraniu się tedy sprzecznych dążeń społecznych, pierwszeństwo musi być dane interesom warstw ludowych polskich i od nich muszą być uzależnione, gdzie tego potrzeba, interesy warstw innych".

Stronnictwo N. D., wkrótce po swem powstaniu, rozszerzyło swe wpływy na inne dzielnice Polski i stworzyło niebawem organizację wszechpolską, kojarzącą politykę wszystkich dzielnic w imię wspólnego interesu narodowego.

Ponieważ położenie ówczesne „nie przedstawiało" — jak stwierdza wyżej cytowany program,—„warunków zbrojnej lub dyplomatycznej akcji na rzecz niepodległości, ani nawet bezpośredniego tej akcji przygotowania", to też Str. N. D. skierowało swe prace ku podtrzymaniu w społeczeństwie przekonania o konieczności niepodległego bytu, ku wzmaganiu jego oporu przeciwko wyradzającym dążeniom rządów zaborczych, przedewszystkiem zaś ku podniesieniu uczucia narodowego i uświadomienia obywatelskiego mas ludowych.

W tym czasie podjęto w Krakowie wydawnictwo „*Polaka*", który, przewożony do obydwóch sąsiednich zaborów, był rozpowszechniany przez młodzież akademicką wśród rzemieślników włościan, jako pismo nielegalne.

Organami Str. N. D. dla inteligencji były: w Warszawie „*Głos*", we Lwowie „*Słowo Polskie*", miesięcznik „*Przegląd Wszechpolski*" i tygodnik „*Ojczyzna*" (założony przez J. L. Popławskiego); nadto w Warszawie powstały pisma „*Naród*", i „*Zorza*"; pierwsze

dla żywiołów drobnomieszczańskich, drugie dla ludu wiejskiego.

Wybitnymi działaczami w b. Kongresówce byli: ś. p. Zygmut Balicki, ś. p. Bielawski, Michał Bojanowski, Mieczysław Brzeziński, Stanisław Chełchowski, Roman Dmowski, Jerzy Gościcki, Jan Harusewicz, Józef Hłasko, Władysław Jabłonowski, Marjan Kiniorski, Stanisław Kozicki, Mateusz Manterys, Józef Nakonieczny, dr Zbigniew Paderewski, ś. p. Jan Popławski, ś. p. dr. Leon Rutkowski, dr. Antoni Troczewski, dr. Jan Załuska; w Galicji: dr. Stanisław Głąbiński (pierwszy prezes), dr. Jan Gwalbert Pawlikowski (drugi prezes), ś. p. Stanisław Biega, dr. Zygmunt Kostkiewicz, Piotr Panek, Jan Słomka, Władysław Turski, Wojciech Wiącek i Wacław Wolski; w Wielkopolsce: B. Chrzanowski, Bolesław Krysiewicz, ś. p. Bolesław Marchlewski, Władysław Mieczkowski, Władysław i Marjan Seydowie; a na Litwie: adw. Bociarski, dr. Ludwik Czarkowski, Kazimierz Dmochowski, Franciszek Jurjewicz, Feliks Raczkowski i dr. Węsławski.

Zawiązano tajne *„Towarzystwo Oświaty Narodowej"*, które rozpowszechniało *„Polaka"* i zakładało szkółki tajne i ochronki.

W r. 1904 z inicjatywy Stronnictwa N.-D. rozpoczął się ruch za spolszczeniem samorządu gminnego; 600 gmin przeprowadziło uchwały, domagające się, aby przywrócony został język polski w gminie, szkole, sądzie i urzędach.

W grudniu r. 1905 zorganizowano Zjazd włościański w Warszawie, na który zjechało parę tysięcy delegatów ze wszystkich stron kraju; rezultatem Zjazdu była uchwała, domagająca się praw narodowych i autonomji politycznej dla t. zw. Królestwa Polskiego. Zjazd był legalny.

Wprowadzenie konstytucji w Rosji pozwoliło roz-

począć posłom polskim w Dumie rosyjskiej akcję o autonomję w Kongresówce i o samorząd miejski. Przeciwnicy Stronnictwa wytykali podjęcie tej walki, jako obniżenie jego dążeń politycznych, w rzeczywistości jednak był to tylko manewr taktyczny w myśl wskazań programów politycznych z r. 1897 i 1903, które głosiły, że w czasie, kiedy niemożliwa jest ani walka o niepodległość, ani bezpośrednie jej przygotowanie, należy zdobywać w każdym z trzech zaborów możliwie najwyższą samodzielność narodową i możliwie najlepsze warunki wszechstronnego rozwoju, aby w ten sposób „zbliżać się do osiągnięcia w przyszłości niepodległego bytu“.

W czasie ruchu rewolucyjnego (r. 1905—1906) Stronnictwo N. D. zajęło stanowisko wrogie w stosunku do rewolucjonistów, przyjmując w wielu miejscowościach czynny udział w walce z nimi.

Z nastaniem w b. Kongresówce t. zw. czasów wolnościowych, po r. 1905, działacze tego Stronnictwa podjęli akcję społeczno-gospodarczą, zakładając kółka rolnicze, sklepy spółkowe, kasy pożyczkowo-oszczędnościowe, domy ludowe i t. p.

W r. 1906 w Stronnictwie następuje r o z ł a m: dość liczna grupa opozycyjna, nie mogąc pogodzić się z lojalną w stosunku do Rosji polityką Stronnictwa, opuszcza jego szeregi; z tej *secesji* wytworzyły się później 2 partje: jedna robotnicza p. n. *Narodowego Związku Robotniczego* (dzisiejsza Narodowa Partja Robotnicza), oraz druga—ludowa, p. n. *Narodowego Związku Chłopskiego* (od r. 1915 składowa część dzisiejszego Z. P. S. L. „Wyzwolenie“ i „Jedność Ludowa“).

Osłabione secesją Stronnictwo zwróciło swą taktykę na prawo, nie mając już przeciw sobie silnej opozycji wewnętrznej.

W r. 1908 grupy posłów N.-D. i Stronnictwa Chrześcijańsko-Ludowego w parlamencie wiedeńskim zawarły sojusz i utworzyły blok p. n. „Związek Narodowo-Ludowy“, pod przewodnictwem posła Jana Zamorskiego. Stronnictwo Chrześcijańsko - Ludowe, założone w latach 1885 — 1890 przez ks. St. Stojałowskiego, miało program, zbliżony do programu Stronnictwa N.-D. Obecnie Stronnictwo Chrześcijańsko-Ludowe wraz ze Stronnictwem N.-D. znajdują się w całości w Związku Ludowo-Narodowym.

W r. 1912 powstaje *„Gazeta Poranna“*, podnosząc bojowe hasło odżydzenia polskiego handlu i przemysłu. W tym czasie Stronnictwo N.-D. ogłasza hasło „bojkotu żydów“.

W przewidywaniu wybuchu wojny światowej, Stronnictwo N.-D., na poufnej konferencji międzydzielnicowej w r. 1912 w Krakowie wskazało, że interes narodowy wymaga, by Polacy w tej wojnie stanęli po stronie Entente'y, w obozie przeciwników Niemiec. Zaraz po wybuchu wojny, w sierpniu r. 1914, Stronnictwo przyjmuje z uznaniem Odezwę Wielkiego Księcia Mikołaja Mikołajewicza do Polaków, zapowiadającą zjednoczenie wszystkich ziem polskich pod berłem cesarza Rosji.

Na podstawie porozumienia z innemi, ówcześnie lojalnemi w stosunku do Rosji, ugrupowaniami politycznemi, Stronnictwo N.-D. utworzyło w tym czasie,—(jesień r. 1914),—w zaborze rosyjskim *Komitet Narodowy Polski,* który postawił sobie za zadanie prowadzenie polityki polskiej w porozumieniu z Rosją i innemi państwami Entente'y. W skład Komitetu weszły osoby następujące: Zygmunt Balicki, Stefan Bądzyński, Stanisław Czekanowski, Seweryn Czetwertyński, Henryk Dembiński, Roman Dmowski, ksiądz Marceli Godlewski, Jerzy Gościcki, Władysław Grabski, Jan Harusewicz, Wiktor Jaroński, Wa-

lenty Kamocki, Czesław Karpiński, Stanisław Leśniewski, Zdzisław Lubomirski, Marjan Lutosławski, Józef Nakonieczny († 11 kwietnia r. 1915), Franciszek Nowodworski, Konstanty Plater, Maciej Radziwiłł, Jan Rudnicki, Jan Stecki (wystąpił, według doniesienia *„Nowej Gazety“* w Nr. 129 z dn. 21 marca r. 1915), Ignacy Szebeko, Zygmunt Wielopolski, Stanisław Wojciechowski i Maurycy Zamoyski.

Komitet Narodowy, łącznie z całem Stronnictwem, zwalczał b. ostro Legjony Polskie, walczące z Rosją, i ich twórcę, Marszałka Józefa Piłsudskiego. Jednocześnie Stronnictwo zorganizowało *oddziały polskie po stronie Rosji,* pod dowództwem Gorczyńskiego. Oddziały te, zwane „legjonami Gorczyńskiego“, zostały częściowo zniszczone, a częściowo stały się zarodkiem późniejszej brygady, potem dywizji, wreszcie t. zw. I-go Korpusu gen. Dowbor-Muśnickiego w Rosji. Komitet Narodowy nie został uznany za przedstawicielstwo narodowe przez ludowców i grupy radykalnej inteligencji pracującej. Pracował on w Warszawie do sierpnia r. 1915, t. j. do chwili zajęcia Warszawy przez wojska niemieckie, poczem przeniósł się do Petersburga.

Wobec zmniejszającego się wpływu Rosji w koalicji przeciwniemieckiej, działacze polityczni polscy obozu N.-D. zjechali się w r. 1917 w Lozannie i tam założyli powszechny *Komitet Narodowy Polski,* który rozpoczął swą działalność 15 sierpnia r. 1917. Założycielami i pierwszymi członkami Komitetu Narodowego Polskiego byli: Roman Dmowski, Erazm Piltz, Jan Rozwadowski, Marjan Seyda, Maurycy Zamoyski, Ignacy Paderewski, Konstanty Skirmunt i Władysław Sobański. Siedzibę obrał sobie Komitet w Paryżu, na prezesa wybrał R. Dmowskiego, a na przedstawicieli swoich: w Ameryce — I. Paderewskiego w Londynie — Wł. Sobańskiego, a w Rzymie —

K. Skirmunta. Polityka Komitetu opierała się na przekonaniu, że wskrzeszenie polityczne Polski jest ściśle zależne od zwycięstwa Koalicji nad Niemcami. Zaznaczyć należy, że Komitet prowadził zagranicą własną politykę i nie porozumiewał się z rządem w kraju. Komitet postawił sobie jako główne punkty swej pracy zadania następujące:

1) uzyskanie od rządów Koalicji wyraźnego dowodu, jak zamierzają one załatwić sprawę polską po zwycięstwie nad Niemcami;
2) zorganizowanie siły zbrojnej polskiej przeciwko Niemcom;
3) opiekę nad Polakami, przebywającemi w państwach sprzymierzonych;
4) rozwinięcie propagandy na rzecz sprawy polskiej,

Dnia 28 września r. 1918, między rządem francuskim a Komitetem Narodowym Polskim został zawarty układ, na którego mocy:

wszystkie oddziały polskie, walczące po stronie państw sprzymierzonych, stanowić miały armję samodzielną pod dowództwem polskiem;

władzę polityczną nad armją sprawować ma Komitet Narodowy Polski;

dowódca naczelny armji polskiej jest mianowany przez Komitet Narodowy, w porozumieniu z rządami państw sprzymierzonych.

Na mocy umowy powyższej, na posiedzeniu Komitetu w dniu 4. października, dowódcą naczelnym oddziałów wymienionych mianowany został generał Józef Haller, b. poseł w Sejmie obecnym;— Józef Wielowieyski objął wydział wojskowy Komitetu.

Podczas, gdy główni przywódcy Stronnictwa N.-D. przebywali na emigracji, ci członkowie Stronnictwa, którzy pozostali w kraju, — (Jabłonowski, Ki-

niorski, Antoni Marylski, dr. Zbigniew Paderewski, dr. Antoni Rząd. Stanisław Karpiński, Witold Staniszkis, dr. Józef Swieżyński i inni), zorganizowali *Koło Międzypartyjne,* około którego zgrupowały się wszystkie grupy prawicowe i antyniemieckie. Koło wydawało pisma: *„Zjednoczenie“* i *„Wiadomości polityczne“.*

Koło Międzypartyjne utrzymywało stałe stosunki z zagranicą i emigracją w Rosji, gdzie jego odpowiednikiem była Rada Międzypartyjna, która zajęła się organizowaniem wojska polskiego w Rosji. Do Koła należały:

1) Stronnictwo Polityki Realnej (RP),
2) Demokracja Narodowa (ND),
3) Polska Partja Postępowa (PPP),
4) Zjednoczenie Narodowe (ZN),
5) Związek Niezależności Gospodarczej (ZNG),
6) Demokracja Chrześcijańska (Ch. D.).

Z chwilą rozpisania wyborów do Sejmu Ustawodawczego, powstał Narodowy Komitet Wyborczy Stronnictw Demokratycznych, który zgrupował wszystkie żywioły narodowo-prawicowe.

W dniu 5 lutego r. 1919 posłowie, wybrani w liczbie 109, utworzyli na podstawie programu tego Komitetu *Związek Sejmowy Ludowo-Narodowy.* W skład Związku weszli posłowie: Demokracji Narodowej, Demokracji Chrześcijańskiej, posłowie z dawnego zaboru pruskiego i posłowie narodowi z Małopolski.

Klub Związku Ludowo-Narodowego, licząc 109 posłów, a więc stanowiąc blisko trzecią część Sejmu, przeprowadził cały szereg swych wniosków w sprawach politycznych i gospodarczych kraju. Mając we wszystkich komisjach sejmowych swych przedstawicieli, Klub miał wpływ niemal decydujący na prace tych komisyj, a więc — na treść ustaw sejmowych.

W sprawie rolnej Z. L.-N., wychodząc z założenia, że:

„reforma stosunków i ustroju rolnego nie jest tylko potrzebą warstwy rolniczej, ale potrzebą Ojczyzny",

przedstawił Sejmowi w dniu 22 lutego r. 1919 przez posła St. Grabskiego swój pogląd na sposób rozwiązania sprawy rolnej w Polsce:

„Podstawą postępu rolniczego kraju stać się winny uposażone w dostateczną ilość ziemi, możliwie zcałkowane i posiadające wszelkie warunki dobrej uprawy roli i rzeczywistej samodzielności ekonomicznej, gospodarstwa włościańskie. Dla osiągnięcia tego celu, należy zorganizować wydatny i tani kredyt państwowy dla celów meljoracji gruntów włościańskich, spłaty rodzeństwa i uciążliwych długów i kupna ziemi przez małorolnych, bezrobotnych, oraz rozparcelować wszystkie majątki państwowe i martwej ręki, nadto należy poddać kontroli państwowej handel ziemią. Państwo powinno mieć prawo pierwokupu wystawionych na sprzedaż majątków; o ileby zaś dobrowolne zaofiarowanie ziemi nie wystarczyło dla pokrycia jej zapotrzebowania, — Państwo powinno mieć prawo przymusowego wykupu ziem wielkiej własności, szczególnie takich, których zagospodarowanie nie odpowiada wymaganiom nowoczesnej uprawy roli".

Swój *projekt reformy rolnej* Związek Ludowo-Narodowy zgłosił na posiedzeniu Sejmu w dniu 7 kwietnia tegoż 1919 roku. Pomimo, że wniosek ten upadł, przytaczam go jako dokument, ilustrujący ówczesny stosunek Z. L. - N. do zagadnienia reformy rolnej.

I. Ze względu na to, że pierwszorzędnym celem reformy agrarnej jest doprowadzenie do takiego stanu posiadania, aby przeważająca większość ziemi

uprawnej znalazła się w ręku żywotnych gospodarstw włościańskich:

1) Państwo obejmuje kontrolę nad całym handlem ziemią, nie dopuści do spekulacyjnego obrotu ziemią i zastrzeże sobie prawo pierwokupu majątków ziemskich, przeznaczonych na sprzedaż;

2) powoła do życia państwową instytucję parcelacyjną i kolonizacyjną, oraz dostarczy taniego kredytu rolnikom na kupno ziemi;

3) przystąpi natychmiast do rozprzedaży ziem między drobnych rolników i bezrolnych:

a) majątków państwowych,donacyjnych,poduchownych i fundacyjnych;

b) majątków pruskiej komisji kolonizacyjnej i rosyjskiego banku włościańskiego;

c) majątków byłych dynastyj panujących wszystkich trzech zaborów, oraz majątków obcokrajowców;

d) majątków, nabytych w czasie wojny lub przed wojną przez spekulantów, zwłaszcza majątków, które w ostatnich 10 latach 3-krotnie zmieniły właścieieli;

e) dóbr, dobrowolnie ofiarowanych na cele reformy rolnej, po cenach i na warunkach przez Państwo ustanowionych;

f) gruntów innych, będących w rękach większej własności, wykupywanych przez Państwo w razie potrzeby przymusowo, w porządku i wedle zasad, prawem ustanowionych. Porządek ten uwzględni przedewszystkiem fideikomisy (ordynacje), majątki i grunty, od dłuższego czasu wydzierżawione, niedostatecznie zagospodarowane, oraz większych właścicieli kolejno;

4) Do kupna dopuszczeni będą takży i gospodarze, pragnący przez kupno wzmocnić lub zaokrąglić swe gospodarstwa; w okolicach podmiejskich, górniczych i przemysłowych, Państwo zabezpieczy odpowiednią ilość gruntu dla zarobkujących robotników miej-

skich i przemysłowych, celem tworzenia kolonij i ogrodów robotniczych;

5) fideikomisy (ordynacje) będą zniesione.

II. W związku z projektem ustawy o ustroju własności ziemi, rząd przedstawi:

1) projekt ustawy o zużytkowaniu lasów i kontroli państwowej nad gospodarką leśną i nad cenami produktów leśnych, niemniej o upaństwowieniu obszarów lasowych ochronnych, szczególnie ważnych dla okolic górskich i piasczystych, tudzież regulacji rzek,

2) Projekt ustawy o zniesieniu serwitutów,

3) Projekt ustaw komasacyjnych i meljoracyjnych, tudzież ustawy o tworzeniu urzędów ziemskich i meljoracyjnych,

4) Projekt ustawy o ochronie robotników rolnych i służby folwarcznej,

5) Projekt ustawy o szkołach rolniczych,

6) Projekt ustawy o popieraniu kooperatyw rolnych.

III. Rząd podejmie niezwłocznie starania, aby przygotować sobie z góry odpowiednią ilość geometrów i służby pomocniczej dla szybkiego wykonania pomiarów i robót dla celów parcelacji, kolonizacji i meljoracji, jako też potrzebnych w tym celu materjałów, narzędzi i maszyn.

W sprawie robotniczej Z. L.-N. domagał się: zniesienia 8-o godzinnego dnia pracy, wolności pracy akordowej i in.

W sprawie Ziemi Wileńskiej Z. L.-N. prowadził walkę, ze zwolennikami polityki federacyjnej, przeciwstawiając im zasadę, przyjętą w uchwale Sejmu z dnia 3 kwietnia (1919 r,) wzywającą rząd, by

„...zapewnił złączenie w jedną całość państwową

wszystkich ziem, na których ludność polska już to liczebną siłą, już to wiekową pracą cywilizacyjną wycisnęła charakter polski".

W sprawie Galicji Wschodniej poseł St. Grabski zgłosił następujący wniosek, który 22 maja r. 1919 został przez Sejm przyjęty:

„Sejm stwierdza: wojna, prowadzona w Galicji Wschodniej, została Polsce przez Ukraińców narzucona. Ze względu na odwieczną łączność Galicji Wschodniej z Państwem Polskiem i jej charakter mieszany pod względem zaludnienia narodowościowego, półtoramiljonową ludność polską tamże od wieków zamieszkałą, wielowiekową polską pracę kulturalną, nareszcie ze względu na żywotne, polityczne i gospodarcze interesy Polski, która jedynie przez Galicję Wschodnią ma trwale zabezpieczoną granicę z Rumunją.—Sejm stwierdza, że ludności ukraińskiej w granicach Rzeczypospolitej Polskiej będzie dana *jaknajszersza autonomja*".

Z czasem jednak Związek Ludowo - Narodowy inaczej sprecyzował pojęcie autonomji, występując przeciwko lewicowej koncepcji autonomji terytorjalnej, wypowiadając się natomiast za autonomją narodowo-kulturalną, bliżej jednak nie określoną.

Politykę Zw. L.-N. wobec żydów określa rezolucja wniesiona na posiedzeniu Sejmu w d. 25 lutego 1919 r. przez posła Korfantego:

„Naród polski stoi na stanowisku, że Żydzi mają mieć u nas te same prawa, które posiadają w Anglji, Ameryce i Francji. Za te prawa ludność żydowska musi spełniać wszystkie obowiązki wobec Państwa. Żydów nie zadawala równość praw z Polakami; przeciwnie, żądają nadzwyczajnych praw i przywilejów,

chcą stworzyć u nas państwo w państwie. Przestrzegamy żydów, by nie wnosili zamętu w życie państwowe polskie, bo wtedy naród polski będzie zmuszony do bezwzględnej z nimi walki".

Walka Z. L.-N. z żydami polega przeważnie na bojkocie żydów w handlu, domaganiu się procentowego ograniczenia żydów w szkołach średnich i wyższych uczelniach, (numerus clausus) i t. d.

W dniach 11 i 12 maja 1919 r. odbył się w Warszawie, **I Zjazd Związku Ludowo-Narodowego** przy udziale około 3.000 delegatów stronnictw i organizacyj do Z. L.-N. należących. Na wniosek odpowiednich referentów, Zjazd przyjął między innemi następujące *uchwały:*

W sprawie stosunku do Kościoła katolickiego.

„Zjazd stwierdza, że Polska dzisiaj, tak jak i zawsze, jest przybytkiem wolności sumienia. Dając wszelką swobodę każdemu w dziedzinie wiary i religji, Zjazd uznaje, że Kościołowi katolickiemu należy się w Państwie Polskiem stanowisko, odpowiadające jego Boskiemu założeniu i całkowita, nieskrępowana wolność.

Zjazd uznaje, że fundamentem wychowania zwłaszcza musi być wiara i religja i że szkoła musi w kierunku swoim odpowiadać wierze i religji rodziców dzieci, które wychowuje.

Pragnąc tedy religijnego wychowania dla naszych dzieci:

I. Uznajemy za niedopuszczalne wszelkie programy, które, pod pokrywką wolności sumienia, chcą zepchnąć religję do rzędu przedmiotów nadobowiązkowych.

II. Potępiamy dążności do usunięcia praktyk religijnych z dzisiejszych szkoły. Szkoła ma za zadanie nietylko oświecać, ale i kształcić charaktery, więc praktyki religijne,

urabiające sumienie i duszę, muszą dopełniać samej nauki religji i z nią się ściśle wiązać.

III. Potępiamy stanowczo system, który wiedzy i nauczania używa jako środka dla partyjnych celów, i w serca dzieci wszczepia przewrotne zasady i niewiarę.

Powinnością jest Państwa zarówno dbać o to, by nie odstręczać szerokich mas od nauki, przez takie jej zatruwanie, jak i o to, by poręczyć rodzinie nieskazitelność wszczepianych przez nią zasad religijnych w całym systemie publicznego nauczania.

W sprawie polityki zewnętrznej.

1) Zjazd Związku Ludowo-Narodowego z całej Polski domaga się zjednoczenia wszystkich ziem Polskich w jednym Niepodległym Państwie Polskim i stwierdza, że tylko naprawdę zjednoczone Państwo Polskie będzie mogło skutecznie wypełniać swe posłannictwo, jako ostoja pokoju i cywilizacji w Europie środkowej.

2) Zjazd wyraża podziękowanie wszystkim mężom stanu i państwom Koalicji Zachodniej za przyznanie Polsce w traktacie pokojowym ziem dawnego zaboru pruskiego, wraz ze Śląskiem Górnym; oświadcza jednak, że wyłączenie jedynego portu polskiego Gdańska z okolicą ziem polskich, oraz powiatów sycowskiego i namysłowskiego na Śląsku Średnim, jak niemniej żądanie od niewątpliwie polskich Mazurów, karmionych w szkole pruskiej i w wojsku niemieckim przez wiek cały tendencyjnemi fałszami przeciw Polsce, plebiscytu na rzecz Polski, — są zupełnie nieusprawiedliwioną koncesją dla Prus i jaskrawą krzywdą, wyrządzoną Polsce. Zjazd nie traci nadziei, że krzywda ta, przy wykonaniu traktatu, zostanie przez Koalicję uznaną i naprawioną.

3) Zjazd domaga się, aby sprawa Śląska Cieszyńskiego wraz z ziemią Spiską i Orawską była zgodnie z zasadami prezydenta Wilsona i z wolą ogromnej większości ludu tamtejszego, na rzecz Polski rozstrzygnięta.

4) Zjazd stwierdza, że Galicja Wschodnia jest pod względem narodowym, religijnym i kulturalnym od wieków z Polską tak ściśle złączona, iż naród polski byłby zmuszony odeprzeć siłą zamachy na ten obszar swego organu państwowego, zapewniający mu zarazem wspólną granicę z zaprzyjaźnionym państwem rumuńskiem.

W sprawie rolnej Zjazd zajął stanowisko projektu Sejmowego z d. 7./IX. 1919 r., — (patrz poprz., str. 70).

Wkrótce po pierwszym Zjeździe, bo w tymże 1919 roku, w dniach 26 i 27 października odbył się w Warszawie **II Zjazd (I Zjazd Wszechpolski) Związku Ludowo-Narodowego**, przy udziale kilku tysięcy delegatów z całej Polski. Na Zjeździe tym, obok szeregu nieaktualnych już dziś rezolucyj, przyjęto program Stronnictwa, który do dziś obowiązuje, — (patrz dalej, str. 81).

W 1920 roku w czasie wojny polsko-bolszewickiej, przedstawiciele Z. L.-N. weszli do Rady Obrony Państwa, a samo stronnictwo zorganizowało szereg instytucyj pomocniczych dla wojska.

W dniach 3 i 4 lipca 1921 roku odbył się w Częstochowie **III Zjazd (II-gi Wszechpolski) Związku Ludowo-Narodowego.** Zjazd przyjął szereg rezolucyj, z których przytaczam tylko wymienione przez jedną z nich postulaty w sprawie naprawy Skarbu Państwa.

1) Natychmiastowe zniesienie wszystkich ograniczeń, wstrzymujących rozwój pracy i wytwórczości, wprowadzenie wolnego handlu wewnątrz kraju, skuteczne powstrzymanie wywozu niezbędnych środków żywności, a usunięcie niepotrzebnych przeszkód dla handlu z zagranicą, któryby zwiększył przypływ dobrego pieniądza i kapitałów dla Polski.

2) Energiczne i rozumne poparcie powrotu do kraju licznych, zasobnych w kapitał i w wiedzę gospodarczą, Polaków z Ameryki i wogóle obczyzny.

3) Wprowadzenie daleko idących oszczędności do gospodarki państwowej przez: zniesienie niepotrzebnych urzędów, zmniejszenie nadmiernej liczby urzędników i służby państwowej, uporządkowanie wydatków na wojsko, wprowadzenie ścisłej kontroli Sejmu nad wszystkiemi dochodami państwowemi.

4) Podniesienie dochodów skarbowych do przedwojennej miary, tak, żeby zwyczajne rozchody państwa pokryte były dochodami, a nie, jak dotychczas, nieustannym drukowaniem marek, i zapobieżenia przez to ciągłemu spadkowi marki, niszczącemu wszystkie oszczędności i zasoby pieniężne ludności kraju.

5) Ruszenie reformy rolnej z tego martwego punktu, na jakim się znalazła, usunięcie utrudnień dla kupna ziemi, natomiast udzielenie wydatnej pomocy państwowej dla parcelacji, powiększającej gospodarstwa włościańskie, oraz kolonizacji w mało zaludnionych wschodnich województwach, przedewszystkiem zasłużonych żołnierzy i małorolnych.

6) Skuteczne poparcie polskiego chrześcijańskiego handlu i przemysłu, oraz rzemiosła.

7) Usunięcie rujnujących kraj strajków, przez wprowadzenie we wszystkich dziedzinach pracy obowiązkowych umów zbiorowych robotników z prawodawcami i obowiązkowych komisyj rozjemczych, oraz przez ułatwienie udziału robotników w zyskach przedsiębiorstw, w których pracują.

Nie dźwignie wszakże Polski ku mocy, bogactwu i wolności jedynie tylko rząd i władza państwowa Naród sam musi swoją przyszłość budować.

Do ostatnich wyborów, w listopadzie 1922 roku, Związek Ludowo-Narodowy stanął z bloku t. zw.

„ósemki", czyli „Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej" w którego skład weszły stronnictwa: Z. L.-N., Chrześcijańska Demokracja, Narodowo-Chrześcijańskie Stronnictwo Ludowe, — (t. zw. grupa prof. Dubanowicza), Chrześć.-Narodowe Stronnictwo Rolnicze z Wielkopolski i Pomorza, a następnie: Narodowa Organizacja Kobiet, Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich i Organizacja Odrodzenia Gospodarczego.

W dniu wyborów pierwszego Prezydenta Państwa, Z. L.-N. wraz z całym Ch. Zw. J. N. głosował za kandydaturą Maurycego Zamoyskiego, przeciw ś. p. Narutowiczowi. Gdy zaś Gabrjel Narutowicz wybrany został na Prezydenta, Ch. Zw. J. Nar. wydał oświadczenie, iż nie będzie współdziałał z rządami tworzonymi przez Prez. Narutowicza i nie bierze na się odpowiedzialności za dalszy tok wypadków, a to z tej przyczyny, że do zwycięstwa kandydatury Narutowicza przyczyniły się mniejszości narodowe, oddając za nim swe głosy. Taki stan rzeczy doprowadził do demonstracyj ulicznych przeciwko nowemu Prezydentowi, — (11 grudnia 1922). Po zabójstwie Prezydenta Narutowicza, Z. L. N. ograniczył się na manifestacyjnym przerwaniu odbywającego się w godzinie zabójstwa, posiedzenia swego klubu Sejmowego. Przy powtórnych wyborach Prezydenta Państwa, Z. L. - N. głosował przeciwko Prez. St. Wojciechowskiemu.

W obecnym Sejmie Związek Ludowo-Narodowy podjął walkę o narodowy charakter Państwa, starając się przeprowadzić zasadę, że w Polsce może rządzić tylko większość polska. W myśl tej zasady Związek Ludowo-Narodowy doprowadził do porozumienia z najliczniejszem wówczas stronnictwem ludowem w Sejmie, mianowicie „Piastem" i wraz z tym stron-

nictwem utworzył większość polską na podstawie wspólnej platformy.

Wyłoniony z tej większości rząd objął władzę w dniu 27 maja 1923 roku.

W grudniu tegoż 1923 roku, po powtórnym rozłamie w Polskim Stronnictwie Ludowym „Piast”, rząd, nie mając za sobą większości w Sejmie, podał się do dymisji.

W tym czasie, w Warszawie i na prowincji mówiono wiele o t. zw. „bojówkach” prawicy, przypisując Związkowi Ludowo-Narodowemu i grupom społecznym jemu pokrewnym, organizowanie i utrzymywanie tych bojówek dla zaprowadzenia faszyzmu w Polsce. Szczególnie miano tu na myśli t. zw. „Pogotowie Patrjotów Polskich”. — Dnia 22 grudnia r. 1923 Zarząd Główny Związku Ludowo-Narodowego przyjął na swym posiedzeniu następującą w tej sprawie uchwałę:

„Wobec częstych zapytywań o kierunek polityczny t. zw. „*Pogotowia Patrjotów Polskich*“, króra to organizacja służy zakonspirowanym kierownikom za narzędzie obałamucania patrjotycznych jednostek i użycia ich do celów szkodliwych, załączamy egzemplarz „Gazety Porannej“ № 344 z artykułem, wyjaśniającym tę sprawę. Z treścią tego artykułu zechcą Zarządy Powiatowe i Kół Miejskich zapoznać członków Zw. L. N.— Gdyby P. P. P. na terenie powiatu rozpoczęło swą działalność, należy członków naszych uświadomić i do wystąpienia nakłonić“.

W styczniu 1924 roku wspomniane „Pogotowie Patrjotów Polskich” zostało przez władze zlikwidowane, przyczem ujawniono udział wielu działaczy narodowych w pracach tej organizacji.

Z chwilą objęcia rządów przez g a b i n e t p. W ł a d y s ł a w a G r a b s k i e g o w grudniu 1923 roku, Z. L. N. zajął stanowisko wyczekujące w stosunku do zamierzeń sanacyjnych nowego rządu, — wkrótce jednak poparł jego prace, obejmując szereg ważnych referatów budżetowych.

W roku 1924 Związek Ludowo - Narodowy na licznych zebraniach i posiedzeniach klubu Parlamentarnego i Zarządu Głównego stronnictwa, przystąpił do przystosowania do nowych warunków, swego programu gospodarczego, jak również do rozważania dwóch najpilniejszych zagadnień: polityki na kresach i prawodawstwa samorządowego.

Dnia 26 października 1924 roku odbył się w Warszawie **IV Kongres Związku Ludowo - Narodowego** przy udziale paru tysięcy delegatów z całej Polski i gości. Tematem narad były położenie wewnętrzne Polski, — (referował poseł St. Głąbiński), położenie międzynarodowe Polski,—(referował poseł St. Kozicki), sprawy gospodarcze—(referował prof. Roman Rybarski). Po dyskusji przyjęto rezolucje w wymienionych sprawach; rezolucje te przytaczam na dalszym miejscu, po programie partyjnym, jako najaktualniejsze jego dopełnienie.

Kongres zmienił również skład Rady Naczelnej stronnictwa. Odtąd stanowić ją będą: prezydja Zarządu Głównego, Klubu Poselskiego i Klubu Senackiego, posłowie delegowani przez Klub poselski i senacki Z. L.-N., naczelni redaktorowie pism Z. L.-Nar., zaproszeni przez Zarząd Główny Związku, prezesi Rad Wojewódzkich i członkowie wybrani przez Rady Wojewódzkie w liczbie następującej: z woj. Warszawskiego — 6, m. st. Warszawy — 6, woj. Łódzkiego—7, Kieleckiego—7, Lubelskiego—6, Białostockiego — 5, Poznańskiego — 7, Pomorskiego — 5, ze Śląska Górnego — 3, z woj. Krakowskie-

go—5, m. Lwowa — 4, Lwowskiego — 5, Stanisławowskiego—3, Tarnopolskiego—4, Wileńskiego — 4 Nowogrodzkiego—2, Poleskiego—2, Wołyńskiego—2.

Obecnie,—(koniec 1924 roku) Związek Ludowo-Narodowy znajduje się w ostrej opozycji w stosunku do rządu p. Wład. Grabskiego. Dnia 31 października t. r. Z. L. - N. oraz Klub Chrześcijańsko - Narodowy głosowały w Sejmie przeciw wnioskowi za zaufaniem dla polityki zagranicznej rządu.

Niżej przytaczam program Z. L. - N.

PROGRAM
ZWIĄZKU LUDOWO-NARODOWEGO

uchwalony przez Zjazd w dniu 27 października 1919 roku w Warszawie,

(dotychczas obowiązujący).

W wyniku wojny światowej, która doprowadziła do upadku wszystkie trzy mocarstwa rozbiorcze, Polska wyzwolona została z niewoli. Zakończył się okres stuletnich walk naszych o niepodległość. Obecnie stoimy przed zadaniem: utrwalić odzyskany byt niepodległy własną siłą Państwa Zwiększyły się i rozszerzyły zadania polityki polskiej, nie wystarczają już dawniejsze, wytworzone w czasach niewoli programy i organizacje polityczne.

Odzyskanie niepodległości nie jest wszakże szczęśliwym jedynie wypadkiem. Z wojny tej powstaje wielkie, niepodległe Państwo Polskie, dlatego, że była w narodzie długoletnią pracą wytworzona rozumna wola i moc zerwania kajdan niewoli, że była w nas myśl polityczna, która wczas przewidziała światową burzę wojenną, określiła stanowisko, przypadające Polsce w tej walce narodów i wskazała drogę do wyzwolenia.

Zasady, które dały narodowi siłę ducha potrzebną, by niepodległość odzyskać, drogi polityki narodowej które Pol-

skę doprowadziły do wolności, nie przestały być słuszne przez to, że się niewola skończyła. Stanowią one najcenniejszy dorobek ideowy, który wnosimy do nowego życia w niepodległem Państwie Polskiem.

Zasady wszechpolskie, zasady jedności narodowej bez różnicy dzielnic i stanów, podporządkowania interesów klasowych powszechnemu dobru narodu, oparcia siły Polski o świadomość narodową i poczucie obowiązku wobec Ojczyzny najszerszych warst ludowych, są równie obowiązujące w Polsce niepodległej, jak obowiązywały nas w niewoli. I nie przestało być prawdą, że naród swą przyszłość na własnych przedewszystkiem opierać musi siłach, a pierwszym warunkiem niepodległości narodu jest jego wewnętrzna spoistość, odporność na obce wpływy i samodzielnośc gospodarcza. Również pozostaje prawdą, że najniebezpieczniejszym nieprzyjacielem Polski są Niemcy i że tylko przez Zjednoczenie w jedną całość państwową wszystkich ziem, na których ludność polska swą liczbą, czy pracą cywilizacyjną trwałe piętno polskości wycisnęła, Polska ustali swe stanowisko wśród ościennych państw i narodów.

Około tych zasad zjednoczyły się wszystkie te stronnictwa i kierunki w narodzie, które podczas wojny światowej podjęły stanowczą walkę przeciwko potędze niemieckiej o pełną niepodległość i całkowite zjednoczenie Polski. — Są też one nadal podstawą Związku Ludowo-Narodowego.

Lecz obecnie już nie fundamenty tylko pod swój byt państwowy naród kładzie. Rozpoczęta jest budowa całego ustroju państwowego Rzeczypospolitej. Nieodzowną potrzebą narodu jest jasny całokształt zadań niepodległej Polski, obejmujący program, by organizowanie Państwa nie odbyło się dorywczo, by granice Rzeczypospolitej, Konstytucja Państwa, urządzenia i reformy społeczne, kierunek polityki zagranicznej Polski nie były zmiennemi, wypadkowemi zmaganiami się rozbieżnych interesów stanowych i partyjnych, lub co gorsza, obcych na nas wpływów.

By wszakże program polityczny był wcielony w życie, trzeba, żeby przeniknął on w głąb świadomości narodowej. Zdawać całej budowy Państwa Polskiego na Sejm i Rząd nie można, bo Sejm jest odbiciem tylko dążeń i kierunków, istniejących w narodzie. I tylko ścisłem współdziałaniem organów państwowych, Sejmu i Rządu, z organizacjami samorządowemi i żywotną działalnością obywatelską, zbudujemy mocny i trwały gmach Rzeczypospolitej.

Związek Ludowo-Narodowy zwraca się do ogółu narodowego polskiego, bez różnicy klas i stanów, z programem pracy na zasadach powyższych opartym, a utrwaleniu odzyskanej niepodległości służącym.

Potęga Polski.

I. *Naczelnym celem Zw. Ludowo-Narod. jest potęga narodu i Państwa Polskiego.*

Polska, mając z jednej strony od siebie Niemcy, a z drugiej Rosję, dwa wielkie i od wieków zaborami żyjące narody, musi być wielkiem i silnem mocarstwem, żeby zachować swą niepodległość.

Granice Polski.

II. *W chwili obecnej pierwszem i najważniejszem zadaniem narodu jest ustalenie i trwałe zabezpieczenie granic Rzeczypospolitej.*

Związek Ludowo - Narodowy całą ku temu kieruje energję, by granice Polski objęły wszystkie ziemie, na których ludność polska liczbą czy cywilizacją góruje i by Polska miała trwałe oparcie o morze. Odstępowanie jakiejkolwiek z ziem tych innym narodom, by za tę cenę pozyskać ich przyjaźń, jest niedopuszczalne.

Związek Ludowo-Narodowy sprzeciwia się stanowczo pomysłom odtwarzania historycznego Wielkiego Księstwa Litewskiego, tylko unją złączonego z Polska, i odstąpienia mu ziem, wyzwolonych krwią polską i siłą oręża polskiego. Ziemie te, zgodnie z wolą ich ludności, domagającej się wy-

raźnie zupełnego zespolenia z Polską, muszą wejść do Państwa Polskiego, jako jego część nierozdzielna.

Armja.

III. Póki te granice nie zostaną Polsce trwale przyznane, nie złoży Polska oręża. A i potem musi być gotowa do zbrojnej swych granic obrony.

Związek Ludowo-Narod. szczególny kładzie nacisk na podniesienie siły orężnej Rrzeczypospolitej, dobrą organizację wojska i zapewnienie wszystkich jego potrzeb.

Armja narodowa, ściśle zespolona ze społeczeństwem, powinna stać się nietylko ukochaniem i dumą narodu, lecz najpiękniejszym wykwitem dzielności narodowej.

Silny Rząd.

IV. Jednocześnie z ustaleniem i zabezpieczeniem siłą oręża granic, musi być ustalony i zabezpieczony spokój i porządek wewnętrzny Rzeczypospolitej. Dążenie do rewolucji i gwałtownych przewrotów społecznych, godzące w podstawy bytu państwowego, muszą być zwalczane narówni z zakusami wrogów zewnętrznych.

Związek Ludowo-Narod. domaga się silnego rządu, który zapewni ścisłe zachowanie i wykonanie prawa, oraz poszanowanie władzy.

Fachowa, odpowiedzialna, niezależna od wpływów partyjnych, sprawna administracja.

V. Pierwszym ku temu warunkiem jest, by urzędy państwowe były niezależne od wpływów partyjnych, działały jedynie i wyłącznie w myśl prawa; składały się z ludzi fachowych, należycie do spełniania swych zadań uzdolnionych. Miejmy mniej, a dobrych, przejętych duchem konstytucyjnym i poczuciem odpowiedzialności urzędników. Mnożenie władz i urzędów wprowadza tylko zamieszanie do administracji. *Organizacja administracji państwowej winna być jak najprostsza, opierać się na wyraźnym podziale*

uprawnień i jasnem określeniu odpowiedzialności. Działalność władz państwowych musi stać pod jak najściślejszą kontrolą publiczną, służyć one mają wszakże tylko Państwu, a nie stronnictwom. Musi być zabezpieczona ciągłość pracy władz administracyjnych, niezależnie od zmian, jakie w stosunkach partyjnych Sejmu i kraju zachodzą.

Stosunek Państwa do narodu: jaknajmniej przymusu państwowego, jaknajwięcej poczynania obywatelskiego.

VI. Domagając się silnego rządu, Związek Ludowo-Narodowy sprzeciwia się nadmiernemu rozszerzaniu zadań Państwa i porządkowaniu jego władzy i kontroli całego życia kulturalnego, gospodarczego i społecznego narodu.

Polska nie może być państwem policyjnem na wzór Prus i Rosji. W Rzeczypospolitej musi być ukrócona wszelka samowola, ale nie może być skrępowana wolność obywatelska.

Potęga Polski wymaga jaknajpełniejszego rozwoju wszystkich twórczych sił narodu. Ale rozwiną się one tylko w atmosferze wolności.

Naczelną zasadą wewnętrznej polityki polskiej musi być: jaknajmniej przymusu państwowego, jaknajwięcej poczynania obywatelskiego. Państwo do celów swych zmierzać winno przedewszystkiem, wspomagając i zachęcając korzystne dla dobra ogółu dążenia obywateli i warstw ludności, a stosować przymusowy zakaz i nakaz oraz bezpośredni swój zarząd tylko tam, gdzie jest to konieczne.

Polityka gospodarcza. Podniesienie wytwórczości krajowej, uprzemysłowienie.

VII. W zakresie polityki gospodarczej, Związek Ludowo-Narodowy stawia na pierwszem miejscu *podniesienie wytwórczości krajowej.* Bez wydajnej produkcji, bez należytej wydajności pracy, nie będzie gospodarczej samodzielności Polski, ani dobrobytu szerokich warst ludowych. Dlatego niezbędny jest przedewszystkiem jaknajsilniejszy roz-

wój przemysłu i handlu, oraz pełne wyzyskanie bogactw naturalnych i własności kraju.

Polska ma zawiele ludności rolniczej, zamało przemysłowej. Stąd płyną wszystkie nieomal nasze niedomagania ekonomiczne, brak zarobków w kraju dla setek tysięcy ludzi, którzy muszą emigrować po pracę zagranicę, nadmierne rozdrobnienie własności ziemskiej, zależność finansowa Polski od obcych kapitałów, brak silnego stanu średniego w narodzie. Niedomagań tych nie usunie się żadnemi sposobami, póki Polska się nie uprzemysłowi i nie stanie w tym względzie narówni z narodami zachodniej Europy.

Związek Ludowo - Narodowy uznaje rozwój miast, przemysłu i handlu w Polsce za główną podstawę postępu gospodarczego i społecznego całego narodu. Leży on w interesie robotników i włościan niemniej, niż w interesie warstw mieszczańskich.

Unarodowienie miast, przemysłu i handlu.

VIII. *Jednocześnie Związek Ludowo - Narodowy stawia, jako jedno z najważniejszych zadań polityki narodowej, zapewnienie miastom, przemysłowi i handlowi polskiego charakteru.*

Obowiązkiem władz państwowych, ciał samorządowych i całego narodu jest wspomagać wszelkiemi sposobami rzemiosła, przemysł i handel rodzimy.

Jednolitość narodowo-państwowa.

IX. *Rzeczpospolita musi dążyć do jaknajwiększej jednolitości narodowo-państwowej.* Stuletnie rządy zaborcze wtłoczyły w organizm Polski, szczególnie na kresach, wiele obcych i wrogich żywiołów. Opanowanie całego niemal handlu i przemysłu przez żydów, nie mających łączności z narodem, tamuje należyty rozwój polskiego stanu średniego, utrudnia jedność, zrozumienie się warstw wykształconych narodu z warstwami ludowemi, zaognia niepomiernie wszystkie rozdźwięki społeczne. Potępiając wszelki ucisk

i wszelkie prawa wyjątkowe, skierowane przeciwko komukolwiek z powodu jego narodowości i wiary, przyznając wszystkim obywatelom Rzeczypospolitej pełną swobodę pielęgnowania i rozwoju własnej narodowości,—Związek Ludowo-Narodowy pracować będzie wytrwale, by Rzeczpospolita jako całość miała wyraźnie polski charakter, by wszystkie żywotne siły społecznego, gospodarczego i kulturalnego życia narodowego w polskich były rękach, by zatarte zostały jaknajprędzej ślady obcego panowania, by zarówno kresy, jak miasta nasze nietylko z przynależności, lecz z ducha i narodowej swej kultury były polskie.

Równowaga społeczna. Reformy społeczne. Podstawą ich chrześcijańska sprawiedliwość, poszanowanie własności i wolność.

X. *Jednolitość narodowa Państwa złudną jest wszakże, gdy niema w narodzie równowagi społecznej.* Ustalenie jej uznaje Związek Ludowo-Narodowy za naczelne zadania reform społecznych. *Podstawą ich winna być sprawiedliwość społeczna, płynąca z ducha moralności chrześcijańskiej*, służyć powinny one powszechnemu dobru narodu, a nie wyłącznym interesom pojedyńczych klas, mają one łagodzić przeciwieństwa społeczne, a nie zaostrzać je, podnosić ogólny dobrobyt, a nie osłabiać wydajności pracy i nie niszczyć źródeł produkcji. I muszą reformy społeczne opierać się na ogólnych zasadach dzisiejszego życia gospodarczego i kulturalnego. *We wszystkich reformach winny być zachowane zasady prywatnej własności i wolności gospodarczej.*

Reformy rolne.

XI. Wychodząc z tych założeń, Związek Ludowo-Narodowy *w reformie rolnej dąży do polepszenia rozkładu własności ziemskiej, przez usunięcie nadmiernych w nim sprzeciwieństw i do utworzenia licznych i zasobnych gospodarstw włościańskich,* które, posiadając wszystkie warunki samodzielności ekonomicznej i postępu technicznego, będą najlepszą podstawą równowagi społecznej.

Nie doprowadzą do tego wszakże utrudnienia dobrowolnej parcelacji, przepisy, zabraniające włościanom kupowania ziem ponad pewną ilość, zapowiedzi przymusowego wykupu wszystkich folwarków, bez względu na ich wydajność do maksymalnej normy posiadania.

Wywołują one tylko ostrą walkę między bezrolnymi, a zamożniejszymi gospodarzami, powstrzymują postęp rolnictwa i stwarzają pole do nieskończonej ilości nadużyć administracyjnych.

Związek Ludowo-Narodowy domaga się, by *podstawą* reformy rolnej stała się rzeczywista, wydajna pomoc państwa dla włościan, nabywających ziemię, — a nie ograniczenia wolności kupna i sprzedaży ziemi;

by ułatwiała ona powstanie większych gospodarstw włościańskich, a nie krępowała ich rozwoju zakazem dokupywania ziemi ponad pewną normę;

by zachęcała do dobrowolnej podaży ziemi na cele parcelacji i kolonizacji, a przymusowy wykup był środkiem tylko zapobiegania lichwie ziemią;

by majątki niedość zagospodarowane i nie dające przez to dostatecznych zarobków ludności, szły w całości na parcelację, a majątki wzorowe zagospodarowane, podnoszące ogólne bogactwo kraju, zostały zachowane;

by parcelacja objęła przedewszystkiem majątki państwowe, donacyjne, martwej ręki i zbyt wielkie obszary (majoraty i inne tego rodzaju), a nie niszczyła średnich folwarków, podstawą rolniczego postępu będących;

by wreszcie reforma rolna ułatwiała jaknajbardziej bezrolnym i małorolnym przenoszenie się z przeludnionych zachodnich okolic do dzielnic wschodnich, a nie zmniejszała tam polskiego stanu posiadania.

Reformy robotnicze.

XII. *W podstawie reform robotniczych, Związek Ludowo-Narod. chce widzieć przedewszystkiem zapobieganie w czas, przez rozjemczą działalność Państwa, niszczącym*

dobrobyt narodu walkom strajkowym. Koniecznem jes wszakże wobec tego, by ogół robotniczy zapewniony miał sprawiedliwy udział w wytwarzanych przy jego pracy bogactwach, przedewszystkiem przez obowiązkowe taryfy płac, ustalone w porozumieniu związków zawodowych robotników ze związkami pracodawców, pod kontrolą i przy pośrednictwie władz państwowych. Zasadą przy ustalaniu tych obowiązkowych taryf płac powinny być *płace* akordowe, podnoszące jednocześnie i zarobki robotników i wydajność ich pracy.

Gdy zaś jedynem źródłem utrzymania robotników jest praca ich rąk, niezbędnem jest po to, żeby robotnik nie był przez chorobę, starość, zastój przemysłowy, skazany na ostateczną nędzę, *szerokie ubezpieczenie społeczne* warstw, *pracą najemną zarobkujących.* Związek Ludowo-Narodowy nie ogranicza wszakże reformy robotniczych stosunków do ustaw i urządzeń państwowych. Równą przywiązuje on wagę do rozwoju samopomocy społecznej jako to: *stowarzyszeń spożywczych*, chroniących ludność pracującą przed lichwą towarową, *kooperatyw wytwórczych*, jednoczących kapitał z pracą, *związków budowlanych*, ułatwiających robotnikom nabywanie własnych domów.

Moralna siła narodu. Religijne, narodowe i obywatelskie wychowanie społeczne.

XIII. Rozwój miast, rodzimego rzemiosła, przemysłu i handlu, silny, rdzennie polski stan średni, liczne i zamożne gospodarstwa włościańskie, dobrobyt warstw robotniczych, — stworzą podstawę materjalną siły polskiej. *Moralną siłę, niezbędną, by Polska swą niepodległość utrwaliła, dać musi wychowanie społeczeństwa w duchu religijnym i narodowym, w poczuciu równości obywateli przed prawem i obowiązków państwowych.*

Czynnikami wychowania tego są: kościół, szkoła, rodzina i władza państwowa.

Kościół.

XIV. *Opierając wychowanie moralne narodu na religji i uznając za kierownika jego moralnego życia Kościół, — Związek Ludowo-Narodowy domaga się dla Kościoła pełnej niezależności i odpowiedniego stanowiska w Państwie.*

Wszystkie wyznania cieszyć się winny w Polsce pełną swobodą wiary i obrządku. Ludności protestanckiej, która, mimo wiekowego *oderwania* od Polski i usilnej germanizacji, zachowała swą gorącą miłość ojczyzny, — zapewniona być musi w Rzeczypospolitej gorliwa opieka. Gdy jednak olbrzymia większość narodu polskiego jest katolicką, *Związek Ludowo-Narodowy zastrzega dla Kościoła katolickiego stanowisko naczelne.*

Szkoła.

XV. Uznając zaś, zgodnie z najpiękniejszemi tradycjami kierunku narodowego, oświatę za główną dźwignię odrodzenia i postępu narodu, — *Związek Ludowo-Narodowy szczególną zwraca uwagę w całej swej działalności na rozwój, organizację i kierunek szkolnictwa, zwłaszcza szkolnictwa ludowego.* Nauka szkolna winna być w Polsce obowiązkowa i bezpłatna. Szkoła ma nietylko uczyć, lecz i wychowywać przyszłych obywateli narodu w duchu religji i miłości Ojczyzny, krzewić poczucie odpowiedzialności, honoru i godności narodowej.

Rodzina. Kierownicza w niej rola kobiety. Obywatelskie stanowisko kobiet.

XVI. Wychowawczy wpływ szkoły będzie wszakże znikomy, gdy nie uzupełni go dobroczynne działanie rodziny na charakter młodzieży. Związek Ludowo Narodowy stawia za jedno z naczelnych zadań całej polityki społecznej, zwłaszcza robotniczej, *opiekę nad całością rodziny.* A gdy kierownicza rola w życiu rodziny przypada kobiecie, kładzie on szczególny nacisk *na obywatelskie stanowisko kobiet.*

Wychowawczy wpływ władz państwowych.

XVII. Doniosły również jest *wpływ wychowawczy władz państwowych.* Powinny one o nim pamiętać przy wszystkich swych zarządzeniach, mieć na oku zawsze nietylko ich skutek doraźny lecz i kierunek, w jakim kształcą one duszę narodu. Zarządzenia niewykonalne, słabość wobec uchylających się od swych obowiązków państwowych, uleganie demagogji i terorowi, protekcjonizm, obdarzanie urzędami i godnościami osób skompromitowanych moralnie, demoralizuje całe społeczeństwo. Związek Ludowo-Narodowy zwalcza bezwzględnie wszelkie tego rodzaju objawy, nie licząc się z żadnemi osobami.

Nowoczesny demokratyczny ustrój państwowy.

XVIII. Tak wychowany naród potrafi sam należycie sobą rządzić. *Polska, by zająć należne jej wśród cywilizowanych narodow stanowisko, musi być nowoczesną demokracją.*

Ustrój państwowy Rzeczypospolitej opiera Związek Ludowo-Narodowy na równym udziale wszystkich obywateli, bez różnicy płci, narodowości i wyznania, w prawach wyborczych, ścisłem rozgraniczeniu uprawnienia władz prawodawczych, wykonawczych i sądowych, odpowiedzialności władzy wykonawczej przed przedstawicielstwem narodowem, jednolitości administracji państwowej i szerokim samorządzie miejscowym.

Świadomość wielkich dziejowych zadań Polski.

XIX. *W polityce zagranicznej Związek Ludowo-Narodowy kieruje się świadomością wielkich dziejowych zadań, które przypadają w udziale Polsce, na wschodzie Europy, zwłaszcza w świecie słowiańskim, jako ostoi pokoju i wolności, zagrożonych przez odwieczną zaborczość niemiecką.*

REZOLUCJE IV. KONGRESU ZWIĄZKU LUDOWO - NARODOWEGO
(26 października 1924 roku).

Rezolucja w sprawie położenia wewnętrznego Polski.

I. Konstytucja Rzeczypospolitej wymaga reformy przez rozszerzenie ustroju władzy prawodawczej i wzmocnienie siły i ciągłości naczelnej władzy wykonawczej. W szczególności:

a) Sejm składać się powinien z dwóch, zasadniczo równorzędnych izb: poselskiej i senatorskiej, wybieranych na zasadach demokratycznych;

b) Prezydent Rzeczypospolitej powinien mieć prawo rozwiązania Sejmu i odwołania się do wyborców w wypadkach zasadniczych przeciwieństw ze względu na dobro Państwa;

c) Prawo wyborcze do izby poselskiej służyć powinno tylko dojrzałym obywatelom, a to: czynne od ukończonego 25-go, bierne od ukończenia 30 roku życia;

d) Nietykalność poselska za przemówienia i czynności poza Sejmem obowiązywać powinna tylko w czasie trwania sesji sejmowej, a w żadnym razie nie może obejmować wypadków schwytania posła na gorącym uczynku zbrodni, lub knowań i podżegań antypaństwowych;

e) Celem uchylenia możliwych konwiktów konstytucyjnych i kompetencyjnych, koniecznem jest przyśpieszenie ustawy o Trybunale Konstytucyjnym, który może równocześnie objąć zadania Trybunału Kompetencyjnego.

II. Ordynacja wyborcza do Sejmu i Senatu wymaga również reformy, a w szczególności znacznego ograniczenia ilości posłów sejmowych i zapewnienia wyboru posłów polskich w okręgach wyborczych, nie mających większości polskiej ludności.

III. Pierwszą podstawową zasadą w polityce Państwa Polskiego powinna być zasada jedności Państwa, jako Państwa narodu polskiego, powołanego do wszechstronnego rozwoju swoich sił i celów na całym obszarze Rzeczypospolitej. Z tego powodu prawa Polaków, jako gospodarzy kraju, nie mogą doznawać nigdzie ograniczeń na rzecz innych narodowości.

IV. Drugą podstawową zasadą całej polityki wewnętrznej Państwa powinna być praworządność, albowiem tylko ścisłe przestrzeganie praworządności zapewnić może władzy państwowej poważanie i zaufanie ludności, obywateli zaś zabezpiecza przed wszelkimi objawami niezadowolenia w społeczeństwie. Kongres stwierdza, że niektóre rozporządzenia i instrukcje władz naczelnych, np. w dziedzinie podatkowej, a nawet niektóre ustawy zasady tej nie przestrzegają, przyczyniając się do zachwiania uczuć praworządnych i do niezadowolenia w społeczeństwie. Kongres wzywa więc wszystkie powołane czynniki prawodawcze i wykonawcze, aby użyły wszystkich swoich wpływów, celem niedopuszczenia do naruszania pod żadnym względem zasad praworządności w naszem państwie.

V. Obie powyższe podstawowe zasady powinny być ściśle przestrzegane także w województwach kresowych w całej działalności państwowej i samorządowej, ze starannością i konsekwencją, zarówno w administracji politycznej i gospodarczej, jak w szkolnictwie i sądownictwie przy równoczesnem wzmacnianiu żywiołu polskiego na wsi i w miatach.

Rezolucja w sprawie polityki zagranicznej Polski.

Zważywszy, że Państwo Polskie, odbudowane po wojnie jako poważny czynnik równowagi w nowym ustroju terytorjalnym Europy, ustalonym przez Traktat Wersalski, potrzebuje narówni z innemi państwami długotrwałego pokoju;

zważywszy, że pokojowi temu zagrażają dążenia Nie-

miec do zmiany postanowień terytorjalnych Traktatu Wersalskiego;

zebrani na IV Kongresie Związku Lud. Nar. stwierdzają:

1) Wszelki zamach na całość terytorjalną Państwa Polskiego jest jednocześnie zamachem na pokojowe współżycie narodów, albowiem w obronie całości terytorjalnej Państwa, będącej warunkiem jego niepodległości, stanie cały naród, stosując wszelkie środki, jakiemi rozporządza, bez względu na ofiary z krwi i mienia, jakichkolwiekby to wymagało;

2) Zabezpieczenie gługotrwałego pokoju wymaga ustalenia równowagi politycznej w świecie przez sojusze i porozumienia Polski z temi państwami przedewszystkiem, przeciwko którym są skierowane dążenia do zburzenia ustroju terytorjalnego przez Traktat Wersalski.

3) Polska może być rzeczywistym czynnikiem równowagi politycznej, stróżem pokoju, oraz bronić skutecznie swego terytorjum i swych praw, jeśli będzie Państwem silnem, mającem zasobny skarb, uporządkowane stosunki gospodarcze, odpowiedni ustrój polityczny i silny rząd.

Zasady programu gospodarczego.

Kongres Zw. Lud.-Nar. wyraża przekonanie, że zrównoważenie budżetu Państwa i utrzymanie kursu złotego nie będzie trwałem, o ile po naprawie skarbu nie przyjdzie gruntowna naprawa dzisiejszych stosunków społeczno-gospodarczych.

Jest rzeczą konieczną, by przyrócić i umocnić zachwianą równowagę między wywozem i przywozem, które brak może zagrozić kursowi naszej waluty; następnie wzmódz wytwórczość, by zatrudnić nadmiar ludności w kraju, która dzisiaj nie zawsze może ratować się wychodźctwem zarobkowem; wreszcie, podnieść siłę podatkową ludności przez powiększenie produkcji, gdyż samo tylko podnoszenie ciężarów podatkowych nie zabezpiecza dostatecznie równowagi budżetowej.

Źródłem obecnego zastoju produkcyjnego i niedostatecznego wywozu z kraju, przy wzrastającym przywozie obcych produktów, są wysokie koszty produkcji, w szczególności wysokie koszty pośrednictwa handlowego i pieniężnego, co wywołuje podniesienie się kosztów utrzymania niekiedy do wprost niebezpiecznych granic.

I. Głównem lekarstwem na ten stan rzeczy jest wzmożenie produkcji, przyczem czynniki publiczne szczególną uwagę zwrócić powinny na rolnictwo, które jest w stanie dostarczyć nadwyżki płodów i produktów przemysłu rolnego, będącej podstawą naszego bilansu handlowego. W tym celu koniecznem jest popieranie akcji meljoracyjnej, komasacyjnej i osadniczej, oraz takie zorganizowanie państwowego kredytu rolnego, by ten służył naprawdę rolnictwu, a nie celom politycznym.

II. Przemysł cierpi w tej chwili na niedostateczną wydajność pracy i wadliwą organizację przedsiębiorstw przemysłowych. Dlatego też należy:

a) zainteresować pracownika w większej wydajności jego pracy przez upowszechnienie płacy akordowej i premjowej;

b) usunąć przeszkody ustawowe i administracyjne, które nie pozwalają przedłużać czasu pracy na podstawie dobrowolnego porozumienia się przedsiębiorców i robotników, a zwłaszcza w tych działach produkcji, w których konkurencja krajów, zajmujących dłuższy od naszego czas pracy, wywołuje u nas bezrobocie;

c) obniżyć koszty produkcji przez naszych przedsiębiorców, którzy muszą w czasach stabilizacji zadawaliać się mniejszym, niż poprzednio zyskiem, ulepszyć swoje metody produkcyjne i organizację handlową i przeprowadzić jaknajściślejszą oszczędność w kosztach kierownictwa.

Państwowa polityka celna winna stworzyć warunki silniejszego rozwoju przemysłu i większej jego samodzielności, a nie może ułatwić utrzymania cen na wysokim poziomie i produkcji na niskim technicznie poziomie.

III. Ponieważ wytwórczość cierpi na brak kredytu i nadmierną jego drożyznę, należy:

a) umożliwić dopływ kapitału obcego, co w bardzo znacznym stopniu zawisło od całości naszej polityki państwowej, która powinna budzić zaufanie zagranicy przez poszanowanie prawa własności prywatnej i uporządkowane stosunki administracyjne;

b) zabezpieczyć dopływ rodzimego kapitału do produkcji przez rozbudzenie zmysłu oszczędności, a powstrzymanie się społeczeństw od nadmiernej kosumcji, która podtrzymuje ceny na wysokim poziomie;

c) obniżyć koszty pośrednictwa bankowego przez redukcję nadmiernej ilości instytucyj bankowych, które, mając dzisiaj zbyt małe obroty, pobierają nienormalnie wysokie stawki procentowe;

d) podnieść zaufanie społeczeństwa do spółek i towarzystw przemysłowych i handlowych, przez to, że te towarzystwa będą w wyższym stopniu niż dotychczas liczyły się ze swojemi zobowiązaniami w stosunku do akcjonarjuszy.

IV. Jest koniecznem tak przekształcić ciężary publiczne, by one, osiągając swój cel dla którego są uchwalone, jaknajmniej przygniatały wytwórczość i nie podnosiły kosztów produkcji. Dlatego niezbędną jest reforma podatku obrotowego, który dzisiaj, nieopłacony zresztą często przez mniej uczciwych obywateli kraju, potęguje drożyznę. Również niebędnem jest uproszczenie całego systemu podatkowego przez uporządkowanie także i podatków komunalnych i wprowadzenie stałych i pewnych terminów płatności podatków. Wreszcie nieodzowowną jest gruntowna reforna systemu ubezpieczeń na wypadek choroby, gdyż dzisiejszy system, nakładając nadmierne ciężary na przedsiębiorcę i robotnika, skutkiem wadliwej organizacji i zbyt kosztownej administracji w niektórych dzielnicach Polski, daje jaknajfatalniejsze wyniki.

V. Kongres Zw. Lud.-Nar. wyraża przekonanie, iż społeczeństwo ma prawo oczekiwać od rządu, by ten wystą-

pił z bardziej skuteczną inicjatywą w sprawie usunięcia obecnego zastoju gospodarczego, tak groźnego dla Państwa, by pociągnął do niezbędnych ofiar wszystkie warstwy społeczeństwa w myśl pozytywnego programu, ogarniającego całość naszej polityki gospodarczej...

Organizacja Związku Ludowo-Narodowego.

Najwyższą władzą Z. L. - N. jest Zjazd Wszechpolski (Kongres),—który wybiera Radę Naczelną. Rada Naczelna wybiera Zarząd Główny. Organizacja Związku Ludowo-Narodowego opiera się na kołach wiejskich, miejskich i gminnych, które łączą się w koła powiatowe, te zaś w koła wojewódzkie, a następnie w koła dzielnicowe.

Zarządy powiatowe, wojewódzkie i dzielnicowe, posiadają odpowiednie sekretarjaty, jako organy wykonawcze. Organem wykonawczym Zarządu Głównego jest Sekretarjat Główny w Warszawie — (Aleje Jerozolimskie 17). Dyrektorem Sekretarjatu Głównego jest dr. Jan Kazimierz Mester.

Sekretarjaty dzielnicowe Z. L. - N.:

na Małopolskę Wschodnią — Lwów, ul. Zimorowicza 11—15.
na Małopolskę Zachodnią—Kraków ul. Kopernika 8.
na Wielkopolskę — Poznań, św. Marcina 65.
na Pomorze — Toruń, ul. św. Katarzyny 4.
na Wileńszczyznę — Wilno, ul. Dominikańska 4.

PRASA ZWIĄZKU LUDOWO - NARODOWEGO.

Warszawa.

Centralnym organem Związku Ludowo - Narodowego jest: „*Gazeta Warszawska*“ (ul. Zgoda 5). — Organem

warszawskim jest *„Gazeta Poranna 2 grosze“* — dla miasta i tygodnik *„Zorza”* (Nowy Świat 22) — dla wsi. — Pozatem w Warszawie wychodzi *„Gazeta Świąteczna”* (Warecka 12).

Kraków.

„Goniec Krakowski” — Plac Dunajewskiego 7.
„Wieniec i Pszczółka” (dla wsi) — tamże.

Lwów.

„Słowo Polskie” — Zimorowicza 11-15.
„Ojczyzua” (dla wsi) — tamże.

Poznań.

„Kurjer Poznański” — Św. Marcina 70.
„Orędownik” — tamże.
„Sztandar” — Św. Marcina 65.
„Ziemia” — tamże.

Bydgoszcz.

„Gazeta Bydgoska” — Jagiellońska 10.

Toruń.

„Słowo Pomorskie” — Św. Katarzyny 4.

Lublin.

„Głos Lubelski” — Pl. Kościuszki 10.

Kielce.

„Słowo Radomskie” — Kolejowa 34.
„Ojczyzna” — ul. 3 Maja 1.

Częstochowa.

„Kurjer Częstochowski” — ul. Panny Marji 41.

Kutno.

„Tygodnik Kutnowski” — Toruńska 136.

Kalisz.

„Głos Kaliski” — Stary Rynek, dom Stiltera.

Płock.

„Dziennik Płocki” — Kolegjalna 8.

Inowrocław.

„Dziennik Kujawski”.

B i a ł a (Koło Bielska w Małopolsce).
„Placówka Kresowa" — ul. Św. Jana 14.
K o ś c i a n (Województwo Poznańskie).
„Gazeta Polska".
S i e d l c e.
„Przyjaciel Narodu" — ul. Ogrodowa 41.
G r o d n o.
„Nowe Życie" — plac Batorego 8.
W i l n o.
„Dziennik Wileński" — ul. Dominikańska 4.

Z a g r a n i c ą (między innemi:)
w A m e r y c e: *„Dzienik Narodowy"* — w Chicago.
„Kurjer Narodowy" — w Chicago.
„Kurjer Narodowy" — w New-Yorku,
pozatem parę pism na niemieckim terenie Górnego Śląska.

POSŁOWIE I SENATOROWIE ZWIĄZKU LUDOWO-NARODOWEGO.

A) P o s ł o w i e.

1. Arcichowski Michał
2. Dr. Balicka Gabrjela
3. Dr. Bator Bolesław
4. Belina Tadeusz
5. Berezowski Zygmunt
6. Bieńkowski Leopold
7. Brownsford Kazimierz
8. Brzostowski Jan
9. Chądzyński Karol
10. Chełmoński Adam
11. Chętnik Adam.
12. Czetwertyński Seweryn
13. Dobrzański Stefan
14. Dobija Ludwik
15. Dzierżawski Aleksander
16. Dr. Falkowski Stefan
17. Gerlicz Wiesław
18. Dr. Głąbiński Stanisław
19. Gościcki Jerzy
20. Goździk Józef
21. Dr. Grabski Stanisław
22. Dr. Harusewicz Jan
23. Holder-Eggerowa Marja
24. Dr. Ilski Konrad

25. Jachymiak Ludwik
26. Jankowski Józef
27. Kaczmarek Franciszek
28. Kadłubowski Zygmunt
29. Kalenkiewicz Jan
30. Kawecki Józef
31. Dr. Konopczyński Władysław
32. Kornecki Jan
33. Kotkowski Konrad
34. Kowalewski Konstanty
35. Dr. Kozicki Stanisław
36. Kozłowski Medard
37. Krzywiński Leonard
38. Kucharski Władysław
39. Lipski Henryk Mieczysław
40. Lippoman Władysław
41. Ładzina Wanda
42. Łażewski Bolesław
43. Łobacz Stefan
44. Majewski Stanisław
45. Manaczyński Józef
46. Manterys Mateusz
47. Marweg Jan
48. Marylski Antoni
49. Małosz Józef
50. Ks. Matus Władysław
51. Mieczkowski Adam
52. Mierzejewski Karol
53. Ks. dr. Nowakowski Marceli
54. Ostrowski Wiktor
55. Petrycki Józef
56. Pluciński Leon
57. Popowski Henryk
58. Dr. Prószyński Marceli
59. Prószyński Tadeusz
60. Puzynianka Irena
61. Dr. Rabski Władysław
62. Raczkowski Feliks
63. Dr. Rąb Franciszek
64. Rowicki Ignacy
65. Rudnicki Jan
66. Rymar Stanisław
67. Rzepecki Karol
68. Sacha Stefan
69. Sadzewicz Antoni
70. Sawicki Szczepan
71. Dr. Seyda Marjan
72. Dr. Seyda Zygmunt
73. Sobolak Franciszek
74. Sokolnicka Zofja
75. Sołtyk Stefan
76. Sołtysiak Franciszek
77. Staniszkis Witold
78. Struss Stefan
79. Ks. Styczyński Tadeusz
80. Sygietowicz Rafał
81. Sykała Juljan
82. Szebeko Ignacy
83. Szturmowski Piotr
84. Szymborski Juljan
85. Świecki Tadeusz
86. Tabaczyński Tadeusz
87. Tomczak Józef
88. Trepka Edmund
89. Wartalski Stanisław
90. Wierczak Karol
91. Wierzbicki Andrzej
92. Wierzbicki Franciszek
93. Zagajewski Tadeusz

94. Zajączkowski Bolesław
95. Dr. Załuska Jan
96. Zamorski Jan
97. Zdziechowski Jerzy
98. Zwierzyński Aleksander
99. Żebrowski Aleksander

Prezydjum Klubu Poselskiego:

Prezes:	Poseł	prof. Stanisław Głąbiński.
Vice-prezesi:	„	J. Szebeko
	„	dr. Jan Harusewicz
Zast. vice-prez.	„	Konstanty Kowalewski
	„	J. Zdziechowski
Z Zarządu Gł. Z. L.-N.:	„	dr. Stanisław Kozicki

Członkowie Zarządu: Dr. Gabrjela Balicka Adam Chełmoński, Mateusz Manterys, Jan Marweg, Stanisław Rymar, Marjan Seyda, Zygmunt Seyda, Karol Wierczak,, Dr. Jan Załuska, Aleksander Zwierzyński.

B) Senatorowie:

1. Dr. Adam Ernest
2. Baliński Ignacy
3. Bartoszewicz Joachim
4. Bielawski Boleslaw
5. Bojanowski Michał
6. Ks. Bolt Feliks
7. Brun Stanisław Gustaw
8. Dr. Godlewski Emil
9. Grabski Władysław
10. Greuetzmacher Kazimierz
11. Hempel Joachim
12. Jabłonowski Władysław
13. Jackowski Aleksander
14. Kiniorski Marjan
15. Koskowski Bolesław
16. Kowalczyk Jan
17. Krzywkowski Błażej
18. Lipkowski Stanisław
19. Łaszcz Jan
10. Malinowski Wacław
21. Manterys Stanisław
22. Dr. Orliński Henryk
23. Popowski Tadeusz
24. Puławski Ludomił
25. Semkiewicz Erazm
26. Siciński Michał
27. Siennicki Juljan Wład.
28. Ks. Stychel Antoni
29. Szebeko Józefa
30. Zdanowski Juljan

Prezydjum Klubu Senackiego:

Przewodniczący — sen. Juljusz Zdanowski
Vice-przew. — „ Marjan Kiniorski
Sekretarz — „ Bolesław Bielawski

W Sejmie obecnym Klub Związku Ludowo-Narodowego wniósł in corpore 74 wnioski, (do sierpnia 1924 roku, a więc do feryj letnich tego roku), — nie licząc wniosków poszczególnych posłów.

KLUB CHRZEŚCIJAŃSKO - NARODOWY

(CHRZEŚCIJAŃSKO - NARODOWE STRONNICTWO ROLNICZE I STRONNICTWO CHRZEŚCIJAŃSKO - NARODOWE).

KLUB CHRZEŚCIJAŃSKO-NARODOWY.

Klub Chrześcijańsko - Narodowy reprezentuje w Sejmie 2 stronnictwa: *Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Rolnicze* i *Stronnictwo Chrześcijańsko-Narodowe.*

Oba te Stronnictwa grupują w znacznej części wielkich właścicieli ziemskich oraz inteligencję.

Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Rolnicze powstało w Wielkopolsce i wyszło z tradycji współpracy kulturalnej i narodowej wielkiej i małej własności ziemskiej. Początki organizacji sięgają wiosny 1920 r., kiedy to zwłaszcza przedstawiciele włościaństwa w odbywających się wówczas naradach opowiedzieli się za koniecznością utworzenia stronnictwa, stojącego na gruncie chrześcijańskim i narodowym, lecz stawiającego sobie zarazem za zadanie wywalczenie rolnictwu należnego mu stanowiska w Polsce. Szczególnie gorących popleczników znalazło Stronnictwo w szeregach ziemian i zamożniejszych włościan, już związanych i zbliżonych pracą w Kółkach Rolniczych.

Do wyborów do obecnego Sejmu, przystąpiło Stronnictwo jako część składowa Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej i na podstawie układu

ze Związkiem Ludowo-Narodowym i Chrześcijańską Demokracją zdobyło mandaty we wszystkich okręgach wyborczych Wielkopolski i Pomorza, z wyjątkiem okręgu grudziądzkiego. Tak samo zdobyło po jednem miejscu w Senacie z województw Poznańskiego i Pomorskiego. W Sejmie przedstawiciele Stronnictwa zasiadają w Klubie Chrześcijańsko-Narodowym. *Rezolucje zjazdów Stronnictwa* miały z natury rzeczy za przedmiot przedewszystkiem sprawy rolnicze. Przeciwstawiały się obniżaniu cen produktów rolnych przez zarządzenia państwowe, a domagały się obniżenia cen węgla i taryf kolejowych. W zakresie reform rolnych domagały się, w myśl programu Stronnictwa, poszanowania prywatnej własności oraz przywrócenia swobody parcelacji i tranzakcji ziemią. Stronnictwo należy do najzawziętszych przeciwników uchwalonej przez Sejm reformy rolnej.

W 1923 r. Stronnictwo, w porozumieniu z lokalnymi czynnikami, założyło organizację na terenie b. Kongresówki pod kierunkiem tymczasowego Zarządu Dzielnicowego w Warszawie, który stanowią: pp.: senator Leon *Łubieński* (prezes), dr. Alfred *Morstin,* Władysław *Wydżga* i Bohdan *Zawisza.*

Do chwili obecnej organizacja b. Kongresówki, oprócz poszczególnych kół powiatowych, reprezentowana jest w Województwie Łódzkiem przez Radę Wojewódzką, której Komitet Wykonawczy sranowią pp.: Szczęsny *Szamowski* (prezes), Leon *Grzegorzak,* Feliks *Lisik,* Zygmunt *Pietraszewski, Piestrzeniewicz,* Aleksander *Stokowski,* Józef *Kluska,* Konrad *Domaniewski* i Janusz *Szwejcer* (Łódź, ul. Kilińskiego 60).

W Województwie Kieleckiem jest Tymczasowy Zarząd Wojewódzki w osobach: pp. Jerzego *Janeckiego* (prezes), *Chądzyńskiego* i *Dobieckiego.*

Właściwymi organami prasowemi Stronnictwa są wychodzące w Poznaniu: *„Gazeta Powszechna“* oraz *„Głos Rolnika“*, a w Warszawie *„Rzeczpospolita“*. Za zbliżone kierunkiem, aczkolwiek nie podlegające bezwzględnie jego wpływom, uchodzić mogą: *„Dziennik Poznański“* w Poznaniu oraz *„Dzień Polski“* w Warszawie.

Prezesem Stronnictwa jest senator Dr. Tadeusz *Szułdrzyński*, wice-prezesem p. Aleksander *Słoma*, członkami Zarządu Głównego w Poznaniu: p. Jan *Koczorowski*, profesor Adam *Żółtowski* i p. Anna *Wilczyńska*.

Z kolei podaję program Stronnictwa i zarys orgnizacji partyjnej.

PROGRAM
CHRZEŚCIJAŃSKO - NARODOWEGO STRONNICTWA ROLNICZEGO.

Chrześcijańsko - Narodowe Stronnictwo Rolnicze jest organizacją, obejmującą w pierwszym rzędzie szerokie koła ludności, żyjącej na roli lub z rolnictwem ściśle związanej. Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Rolnicze stoi na gruncie katolickim i narodowym, a będzie zwalczać wszelkie dążenia wywrotowe. Członkiem stronnictwa przeto może być każdy Polak lub Polka, którzy powyższe zasady wyznają bez względu na stan i zawód.

Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Rolnicze dążyć będzie do postępu na każdem polu, drogą rozwoju energicznej, ale spokojnej pracy, wierząc, że jedynie tym sposobem zbudujemy dla Ojczyzny przyszłość silną i kwitnącą, oraz osiągniemy wysoki poziom moralny i materjalny dobrobyt.

Z tych podstawowych zasad Chrześcijańsko - Narodowego Stronnictwa wynika, wobec poszczególnych zagadnień publicznego życia, następujące stanowisko:

1. *W sprawie wyznaniowej.*

Uważamy, że Kościół Rzymsko-Katolicki musi być panującym wyznaniem w kraju. Należy mu się zupełna swoboda i niezależność w wewnętrznym zarządzie, oraz wpływ decydujący na religijne wychowanie i wykształcenie młodzieży.

Dla wyznań niekatolickich winna być zawarowaną zupełna tolerancja, z zachowaniem jedynie względów dobrych obyczajów i porządku publicznego.

2. *W sprawie Konstytucji.*

Opowiadamy się za rządem silnym i sprężystym z rozgraniczeniem władzy cywilnej i wojskowej, jak również żądamy ścisłego rozgraniczenia władz ustawodawczcych, administracyjnych i sądowych. Dla przedstawicielstwa narodowego pragniemy systemu dwuizbowego, t. j. Sejmu i Senatu. Dla Sejmu prawa wyborczego, ogólnego, tajnego, bezpośredniego i proporcjonalnego. Dla Senatu składu, opartego częściowo na wyborze przez ciała samorządowe wojewódzkie, częściowo na desygnacji przez instytucje i korporacje, jako to hierarchje kościelne, uniwersytety, izby rolnicze, izby robotnicze, rzemieślnicze, handlowe i t. p.

Od władz administracyjnych domagamy się uprawnień, poręczających sprawność rządów obok jasnego określenia ich odpowiedzialności. Uważamy bezwzględną centralizację za szkodliwą, a żądamy szerokiego samorządu.

Dla władz sądowych domagamy się zapewnienia zupełnej niezależności.

Uznając zasadę, że wszyscy obywatele mają równe prawa i obowiązki, zwalczać będziemy wszelkie przywileje dopuszczając jedynie takie różnice, jakie szłusznie powodują osobista działalność, wydajność pracy i fachowe wykształcenie. Ograniczenia osobistej wolności dopuszczamy tylko w wypadkach, w których tego wymagają porządek publiczny, moralność oraz sprawność rządu.

3. *W sprawie rolnicwa i gospodarstwa społecznego.*

Będziemy stali wiernie na straży rolnictwa, uznając je za najważniejszy czynnik wytwórczości w Polce. Rolnictwo ma żywić cały naród i ma dać nadmiar przetworów rolnych. Wywóz tychże zapłaci zagranicy w pierwszym rzędzie za wywożone do Polski surowce i przybory, dla rozwoju przemysłu niezbędne.

Nie stoimy bynamniej na stanowisku ciasnego samolubstwa zawodowego, — przeciwnie,—pracując dla rolnictwa, starać się będziemy popierać przemysł i handel; rozumiemy bowiem dobrze, że dzisiejsze życie gospodarcze w każdym kraju zmusza wszystkie zawody do wspierania się wzajemnego. — Rolnictwo tylko wtedy dojść może do najwyższego rozkwitu, jeżeli równocześnie rozwijać się będą rzemiosło i handel, nauka i przemysł.

4. *W. sprawie reformy rolnej.*

Uznając olbrzymią doniosłość reformy rolnej dla kraju, stoimy na stanowisku, że przeprowadzoną być winna stopniowo i rozwojowo. Stąd uważamy za konieczne możliwie bogate wyposażenie państwowych instytucyj dla parcelacji i osadnictwa, stworzenie instytucji tanich kredytów drobnym rolnikom, dla meljoracji gruntów i łąk włościańskich, oraz dla polepszenia gospodarstwa rolnego. Parcelacja prywatna stać musi pod ścisłym nadzorem władz, uniemożliwiającym wyzysk. Wszakże unikać się musi zarządzeń przewrotowych, narażających na szwank całe życie gospodarcze kraju. Uważamy, że naruszanie prywatnej własności dopuszczalnem jest jedynie w interesie powszechnym.

5. *W sprawie szkolnictwa.*

Szkolnictwo winno być wyznaniowem, narodowem i państwowem, t. j. Państwo musi prowadzić szkolnictwo, dając całej młodzieży, niezależnie od jej zamożności, sposobność uabycia najwyższego stopnia wykształcenia. Zarząd

szkolnictwa należy powierzyć, o ile to możliwe, ciałom samorządowym. Równocześnie należy dać zupełną swobodę nauczania, zastrzegając Państwu jedynie nadzór dla przestrzegania moralności i dobrych obyczajów.

6. W sprawie prawodawstwa społecznego.

Dążyć będziemy do jaknajszerszego rozbudowania ustaw, zapewniających utrzymanie chorym, starcom, kalekom, wdowom i sierotom, unikając za daleko idącego etatyzmu i obciążenia odnośnych instytucyj rzeszami urzędników. Uważamy za konieczne, poręczenie wolności stowarzyszenia się, oraz koalicji robotniczych i ochrony pracy przed wyzyskiem i bezrobociem, jak i przed gwałceniem ze strony jakichkolwiek zrzeszeń.

7. W sprawie wojska i polityki zewnętrznej

Żądamy armji regularnej, opartej na przymusowym poborze, uznając, że pokojowe dążenia, które popierać zawsze będziemy, nie zmienią obecnego ustroju międzynarodowego; silna armja jest niezbędna dla bezpieczeństwa kraju Z wszystkimi narodami pragniemy szczerze żyć w pokoju i zgodzie, a dla wzmocnienia naszego stanowiska politycznego oprzeć się o mocarstwa koalicji, wobec których Polska najmniej ma sprzecznych interesów. Ceniąc nadewszystko swobodę własnego narodu, przyznajemy prawo do niej innym. Nie możemy się jednak godzić na sztuczne wywołanie dążeń rozłamowych z pogwałceniem naszych praw historycznych i wiekowego dorobku naszej cywilizacji.

Organizacja.

Na zasadzie statutu, uchwalonego przez Zjazd Delegatów d. 24 lutego 1924 roku, siedzibą Rady Naczelnej Stronnictwa jest Poznań. — Stronnictwo dzieli się na organizacje wojewódzkie, te zaś — na powiatowe. Organizacja po-

wiatowa składa się z „kół parafjalnych". Na czele Koła parafjalnego stoi prezes. Na czele organizacji powiatowej stoi Zarząd Powiatowy, złożony: z prezesa, wiceprezesa, sekretarza i skarbnika.— Prezesi lub wiceprezesi Zarządów Powiatowych, łącznie z posłami Stronnictwa, wybranemi w obrębie województwa, stanowią Radę Wojewódzką.

Na czele Stronnictwa stoi Rada Naczelna złożona z osób, wybranych przez prezesów lub wiceprezesów powiatowych z każdego okręgu wyborczego. Oprócz tego, w Radzie Naczelnej zasiadają posłowie i senatorowie Stronnictwa z pełnym prawem głosu. — Rada Naczelna wybiera Zarząd Główny Stronnictwa. Zarząd Główny prowadzi samodzielnie sprawy administracyjne i agitacyjne Stronnictwa, oraz dysponuje kasą. Ponadto władzą stronnictwa jest Komitet Stronnictwa, do którego należą: prezes i wiceprezes Stronnictwa, członkowie Zarządu Głównego, oraz nie więcej, jak 8 osób wybranych przez Radę Naczelną na wniosek prezesa na lat 4.

Komitet ustala program politycznej działalności Stronnictwa, zalecając jego wykonanie Zarządowi Głównemu. — Członkowie Komitetu zasiadają też w Radzie Naczelnej z pełnem prawem głosu. — Posłowie i senatorowie Stronnictwa biorą udział w obradach Komitetu z głosem doradczym.

Stronnictwo Chrześcijańsko-Narodowe.

Zawiązek obecnego Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego, wchodzącego wraz z przedstawicielami Narodowo-Chrześcijańskiego Stronnictwa Rolniczego w skład parlamentarnego Klubu Chrześcijańsko-Na-

rodowego, wyłonił się w roku 1909, z ogólnego kierunku wszechpolskiego.

Część młodzieży tego kierunku oddzieliła się wówczas od organizującego się właśnie w Małopolsce Stronnictwa Narodowo - Demokratycznego, głównie na tle sprawy taktyki politycznej w tej dzielnicy,— (zwłaszcza na tle głośnej sprawy solidarności narodowej, w dokonywanych wówczas w Małopolsce Wschodniej wyborach parlamentarnych), — i utworzyła organizację ,,Jedności Narodowej'' pod przewodnictwem posła sejmowego Albina Rayskiego i prezesa galicyjskiej „Rady Narodowej", posła Tadeusza Cieńskiego.

W latach, poprzedzających wybuch wielkiej wojny, organizacja ta, głównie za sprawą pp. Jentysa, Turzyckiego, Bajara i Strońskiego, profesorów Uniwersytetu Jagielońskiego, — (ostatni z wymienionych był również posłem ostatniego małopolskiego Sejmu dzielnicowego), — rozszerzyła się także na Małopolskę Zachodnią, po wybuchu zaś wielkiej wojny nastąpiło połączenie tej organizacji z organizowanym w tym czasie przez część młodzieży wszechpolskiej b. Królestwa Kongresowego „Zjednoczeniem Narodowem", mającem główną siedzibę w Warszawie.

Posłowie „Zjednoczenia Narodowego" z obu zaborów weszli po wyborach w r. 1919, wraz z innymi pokrewnymi odłamami, połączonymi wspólnym kierunkiem politycznym, w skład „Związku Ludowo-Narodowego", niebawem jednak, równocześnie z oddzielnem ukonstytuowaniem Klubu Chrześcijańskiej Demokracji i Klubu Mieszczańskiego, — zorganizowali się na terenie Sejmowym wraz z posłami „Zjednoczenia Ludowego" w oddzielny Klub

p. n. „Narodowe Zjednoczenie Ludowe”, uchwalając d. 31 lipca 1919 roku następującą *„Deklarację Programową”*:

Budowa podstaw państwowych.

(Konstytucja i granice).

I. Utworzone po wskrzeszeniu Rzeczypospolitej Polskiej z połączenia pokrewnych, a oddzielnych dotąd stronnictw i grup politycznych, Stronnictwo nasze stawia sobie na naczelną zasadę działania: dobro Państwa i narodu polskiego.

II. Pomnąc, iż przeważną część narodu polskiego, jego rdzeń i podwalinę stanowią rodzime warstwy ludowe,

mając samo w swym składzie szerokie zastępy narodu polskiego, obok licznego szeregu pracowników umysłowych, oddanych sprawie ludowej,

z drugiej zaś strony pamiętając, iż interes żadnej warstwy społecznej nie jest sam przez się równoznaczny z interesem Państwa i narodu, jako całości, mając owszem przed oczyma zgubne skutki wyłączności stanowej w dawnej Rzeczypospolitej szlacheckiej, —

Stronnictwo nasze dąży wszelkiemi siłami do wszechstronnego politycznego, ekonomicznego i kulturalnego rozwoju ludu polskiego, zarazem zaś do jaknajlepszego uzgodnienia i zharmonizowania jego interesów z najwyższem dobrem całej ojczyzny Polskiej.

III. Wierne tolerancyjnemu zmysłowi narodu, wzrosłego na wzniosłym gruncie cywilizacji chrześcijańskiej, pomne niemniej, iż wiara święta katolicka jest religją znacznej większości Polaków i że przywiązanie do niej zrosło się w sercu narodu z uczuciem miłości Ojczyzny w jedną i nierozdzielną całość, —

Stronnictwo nasze będzie niezłomnie przestrzegało w życiu publicznem zasady wolności sumienia oraz powagi i czystości zasad chrześcijańskich, czuwając przytem pilnie

ażeby uczucie synowskiej czci narodu dla kościoła i ducha katolickiego, samo w niczem nie doznało uszczerbku lub poniżenia.

IV. Obce wszelkiej martwej doktrynie politycznej i zaślepieniu partyjnemu, skłonne zawsze do godziwego współdziałania z innemi stronnictwami na gruncie narodowej polityki praktycznej, — Stronnictwo nasze pragnie swój program, szczegółowy dostosować równocześnie jak najwyraźniej do żywych, bieżących potrzeb realnego życia społecznego i politycznego.

W okresie najbliższym od chwili zawiązania się Stronnictwa, uznaje ono następujące cele za najlepszy swój program praktyczny:

1. Osiągnięcie słusznych i uprawnionych granic i warunków pokojowych, jako ostatecznego rezultatu światowej wojny.

2. Wzniesienie potężnej i trwałej budowy Rzeczypospolitej Polskiej, opartej na organicznem zespoleniu rozerwanych dotąd dzielnic; na Sejmie, na silnym rządzie, na uporządkowanym skarbie, na szybkim i jednolitym wymiarze sprawiedliwości, na zwartej i obywatelskim duchem ożywionej armji.

3. Zorganizowanie polityczne społeczeństwa a w pierwszym rzędzie ludu polskiego, na zasadzie wolności i równości obywatelskiej, na podstawie szerokiego samorządu i ogólnego porządku prawnego utworzonego przez Konstytucję państwową, oraz wydobycie tym sposobem z łona narodu sił, potrzebnych do ugruntowania jego potęgi i dobrobytu na własnej samowiedzy i pracy.

4. Uzdrowienie społeczne organizmu narodowego przez usunięcie skutków niewoli politycznej, wojny, dotychczasowego bezrządu i nieładu administracyjnego, tak samo zaś skutków wadliwej, odziedziczonej po przeszłości budowy społecznej, w pierwszym zaś rzędzie przez rychłe i stanowcze podjęcie należytego

wykonania reformy rolnej, oraz przez przystąpienie do odbudowy materjalnych podstaw rolnictwa i całej produkcji krajowej.

5. Uruchomienie przemysłu, zabezpieczenie jego rozwoju przed niebezpieczeństwem wyzysku ze strony wielkiego kapitału, z drugiej zaś strony—gwałtu i teroru, zapewnienie mu należytej opieki i poparcia ze strony Państwa, oraz oparcia ustawodastwa robotniczego o zasady prawdziwego i zdrowego demokratyzmu, stawiającego na pierwszem miejscu interes pracy i produkcji.

6. Stworzenie warunków nieodzownych do pełnego unarodowienia charakteru naszych miasteczek i miast, do zapewnienia im należytego miejsca w twórczości i całokształcie życia państwowego, oraz do spotęgowania w nich rozwoju rodzimego hadlu i rękodzieł.

7. Powołanie do życia własnego, polskiego z ducha i urządzeń systemu szkolnego, opartego na zasadzie powszechnej, bezpłatnej i wyznaniowej szkoły elementarnej, oraz dostępnego dla wszystkich uzdolnionych jednostek szkolnictwa zawodowego, średniego i wyższego".

Klub „Narodowego Zjednoczenia Ludowego" uważał za swój główny cel polityczny w Sejmie Ustawodawczym przeprowadzenie Konstytucji z Sejmem dwuizbowym i wyborem Prezydenta Rzeczypospolitej przez Sejm i Senat. —

Wobec przesunięcia się częśći Klubu z p. Leopoldem Skulskim na lewo, w lecie 1920 roku nastąpił rozłam. — Jedna część Klubu z p. Leopoldem Skulskim, b. prezesem Rady Ministrów i ministrem spraw wewnętrznych, poszła w kierunku t. zw. centrolewu, druga część, pod przewodnictwem posła

D-ra Edwarda Dubanowicza, prezesa Klubu Narodowego Zjednoczenia Ludowego, pozostała nadal w ścisłym związku z prawicą Sejmową i wraz z nią w listopadzie 1922 roku przystąpiła do wyborów pod hasłem „Jedności Narodowej". —

Organizacja. Statut organizacyjny Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego znajduje się w opracowaniu. —

POSŁOWIE I SENATOROWIE KLUBU CHRZEŚCIJAŃSKO - NARODOWEGO:

A). POSŁOWIE.

1. Braniewicz Józef
2. Ks. Bratkowski Stefan
3. Dr. Dąbrowski Stefan
4. Dr. Dubanowicz Edward
5 Dunin Ludwik
6. Hryckiewicz Nikodem
7. Jaroszyński Marjan
8. Ks. Kubik Aleksander
9. Kujawski Kazimierz
10. Ks. dr. Londzin Józef
11. Łuszczewski Konrad
12. Mania Bronisław
13. Mączyński Czesław
14. Dr. Michalski Jerzy
15. Mrozowski Adam
16. Ostrowski Wiktor
17. Ossowski Stanisław
18. Ozimina Wojciech
19. Stroński Stnnisław
20. Wałaszek Franciszek
21. Wojtkowiak Franciszek
22. Ks. Wyrębowski Adam
23. Żółtowski Leon.

Prezydjum Klubu Sejmowego:

Przewodniczący	—	poseł Dr. Dubanowicz Edward
Wiceprzewodniczący	—	senator Szułdrzyński Tadeusz
	—	poseł Stroński Stanisław
Sekretarz	—	poseł Żółtowski Lcon
Skarbnik	—	poseł Dunin Ludwik.

B) SENATOROWIE

1. Cieński Tadeusz
2. Czartoryski Witold
3. Glogier Maciej
4. Dr. Kasznica Stanisłw
5. Lewakowski Zygmunt
6. Łubieński Leon
7. Dr. Janta-Połczyński Leon
8. Stecki Jan
9. Szarski Marcin
10. Szułdrzyński Tadeusz.

Prezydjum Klubu Senackiego:

Przewodniczący — Szułdrzyński Tadeusz
Wiceprzewodniczący — Dr. Kasznica Stanisław

Komisja Parlamentarna.

pos. Dubanowicz Edward, pos. Jaroszyński Marjan, sen. dr. Kasznica Stanisław, pos. Łuszczewski Konrad, pos Ozimina Wojciech, pos. Stroński Stanisław, senator Szułdrzyński Tadeusz, pos. Żółtowski Leon.

W Sejmie obecnym Klub Chrześcijańsko-Narodowy wzniósł in corpore do sierpnia 1924 roku,— (a więc do feryj letnich tego roku) — 25 wniosków, nie licząc wniosków poszczególnych posłów.

KLUB CHRZEŚCIJAŃSKIEJ DEMOKRACJI.

KLUB CHRZEŚCIJAŃSKIEJ DEMOKRACJI.

(Chrześcijańsko - Narodowe Stronnictwo Pracy).

Charakterystyka i dane historyczne.

Klub Chrześcijańskiej Demokracji reprezentuje w Sejmie i Senacie Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Pracy i jest politycznym wyrazem ruchu chrześcijańsko-społecznego. Stronnictwo to rekrutuje swych członków przeważnie z pośród rzemieślników, i służby domowej, a częściowo z pośród robotników rolnych, nie należących do klasowej organizacji zawodowej robotników rolnych. Odpowiednikiem Stronnictwa w dziedzinie ruchu zawodowego są t. zw. Chrześcijańskie Związki Zawodowe, silne szczególniej w województwie Poznańskiem i na Pomorzu. Na terenie Sejmu Stronnictwo jest jednym z trzech klubów Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej i uważane jest za opozycję w tej grupie.

Historja ruchu chrześcijańsko-społecznego w Polsce. Ruch chrześcijańsko-społeczny, mający na celu zreformowanie stosunków socjalnych według zasad chrześcijańskich,—(t. j. z wyłączeniem metod rewolucyjnych),—rozwinął się w Europie w połowie XIX wieku, pionierami zaś jego byli

między innymi: Ketteler, de Mun, Windhorst, Lueger, Taniolo i inni. Papież Leon XIII w encyklice o położeniu warstw pracujących, znanej pod nazwą Renum Novarum, w r. 1891, przyczynił się niemało do wzrostu tego kierunku i zespolenia rozstrzelonych przedtem dążności.

Na ziemiach polskich ruch chrześcijańsko-społeczny przejawił się początkowo w formie stowarzyszeń kulturalno-oświatowych, których celem było podniesienie umysłowego poziomu robotników. Związki te istniały w b. Galicji i w Poznańskiem już przed r. 1890, gdzie zakładały one instytucje samopomocy, jak np. lokalne kasy chorych, kasy pożyczkowe, oszczędnościowe (np. „Wzajemna Pomoc“ na Śląsku w r. 1899) i inne. — Po encyklice Leona XIII związki te znacznie się rozrosły.

Ponieważ rząd rosyjski tłumił wszelkie kulturalne zamierzenia wśród robotników, przeto stowarzyszenia te w b. Kongresówce i na Kresach Wschodnich powstały dopiero po r. 1905, w okresie po-rewolucyjnym, i znane były pod nazwą „Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich“ aż do wojny światowej. Stowarzyszenia te liczyły ogółem w kraju do 20.000 członków.

W Poznańskiem od r. 1902, w b. Galicji od r. 1906, a w b. Kongresówce od wielkiej wojny, działacze chrześcijańsko-społeczni przystępują do organizowania związków zawodowych, dla przeciwstawienia ich związkom socjalistycznym w walce o poprawę bytu klasy robotniczej. Jednocześnie organizowano kooperatywy, szczególnie silne w Poznańskiem.

W miarę rozwoju powyższych organizacyj, coraz więcej dawała się odczuć potrzeba opieki ze strony czynników politycznych, któreby na terenie parlamentarnym broniły ich zasad i haseł. Taka

polityczna organizacja p. n. *„Chrześcijańsko - Socjalnego Stronnictwa"* powstała już w r. 1908 w Krakowie, a podczas wielkiej wojny i w byłej Kongresówce.—We wrześniu r. 1919, na Kongresie w Krakowie, nastąpiło połączenie obu organizacyj p. n *„Chrześcijańsko - Narodowego Stronnictwa Pracy"*, albo *„Chrześcijańskicj Demokracji"*. Klub Poselski Chrześcijańskiej Demokracji w Sejmie Konstytucyjnym liczył 26-ciu posłów, a w Sejmie obecnym ma 43-ch posłów, w Senacie — 8-miu senatorów.

Pod wpływem Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji znajdują się związki zawodowe, zorganizowane w t. zw. „Chrześcijańskim Zjednoczeniu Zawodowym Rzeczypospolitej Polskiej" z siedzibą w Warszawie (Śniadeckich 5), w „Polskiem Zjednoczeniu Chrześcijańskich Związków Zawodowych" z siedzibą w Krakowie (ul. Andrzeja Potockiego 11), oraz w centralach chrześcijańskich związków zawodowych na Pomorzu, Górnym Śląsku i Śląsku Cieszyńskim.

W stosunku do rządu p. Władysława Grabskiego, Stronnictwo zajęło stanowisko życzliwe, w przeciwieństwie do dwóch pozostałych klubów Chrz. Związku Jedności Narodowej.

Z kolei przytaczam program Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Pracy.

PROGRAM CHRZEŚCIJAŃSKO-NARODOWEGO STRONNICTWA PRACY.

(Chrześcijańskiej Demokracji).

Sprawa religijna.

(Uzasadnienie).

Ch. Dem. widzi w religji najwyższą i jedyną siłę, zdolną stworzyć podstawy prawdziwej moralności, oraz jedyną potęgę, wydobywającą ludzkość ze stanu pierwotnego, rzucającą ją w wir życia wszechświatowego i wzmagającą nieustannie jej ducha. Bez religji nie może istnieć ani prawdziwa moralność, ani dobrobyt materjalny, ani sumienna państwowość, ani wogóle szczęśliwe życie społeczności. Stąd tedy Ch. Nar. Str. Pracy usilnie popiera wszystkie te ustawy, które służą do wzmożenia religijności w Polsce, stąd też Ch. Nar. Str. Pracy nie uważa religji za rzecz prywatną jednostek,—jest to sprawa najbardziej społeczna, bez której rozwiązania nie można zbudować gmachu politycznego. Cześć Boga, myśl o Dobrze i Sprawiedliwości Najwyższej, gdy przenikają istotnie, a nie formalnie całą społeczność, są najlepszą rękojmią postępu i sprawiedliwości społecznej. Z drugiej strony wszakże, Ch. Nar. Str. Pracy wiedząc doskonale, iż uczuć religijnych nie można nakazać nikomu, nie chce, aby jakiekolwiek wyznanie było religją państwową. Nie stoi tedy ani na gruncie rozdziału kościoła i państwa, ani na gruncie religji państwowej, tylko na gruncie harmonji religji i państwa. Harmonję tę zaś widzi w tem, że państwo nie krępuje swemi ustawami religji, że ją popiera, że dostarcza niezbędnych środków, aby religja była otoczona czcią i szacunkiem, natomiast kościół ze swej strony uczy swych wiernych posłuszeństwa sprawiedliwym ustawom państwowym oraz legalnej władzy państwowej. W stosunku

do poszczególnych wyznań, Ch. Dem. stoi na gruncie ich zupełnej wolności i równouprawnienia, o ile tylko jakieś wyznanie nie jest w sprzeczności z religją i etyką naturalną. Kościół zaś katolicki jako instytucja, pełniąca Boskie posłannictwo i jako religja znakomitej, większości narodu, winien zajmować naczelne stanowisko; Państwo winno zapewnić mu pierwsze miejsce w aktach, połączonych z obrzędami religijnymi.

Postulaty programowe.

Z powyższych zasad wychodząc, Ch. Nar. Str. Pracy będzie w swej działalności i w Sejmie przeprowadzało:

1) Aby religja była przez ustawy państwowe bronioną i szanowaną;

2) Aby nauczanie religji we wszystkich szkołach się odbywało;

3) Aby wszystkie wyznania — działania, nauczania i sprawowania obrzędów wolność miały;

4) Aby uroczystości państwowe były połączone z obrzędami katolickimi;

5) Aby duchowieństwo posiadało w działalności państwowej przedstawicielstwo, odpowiadające jego powadze i znaczeniu w społeczeństwie.

Sprawa oświatowa i wychowanie.

(Uzasadnienie).

Z religją, która wskazuje najdalsze cele ludzkości, łączy się ściśle wychowanie i oświata. Zarówno pierwsze jak drugie winny mieć czujną opiekę i pomoc państwową; jednakże bez krępowania przez Państwo inicjatywy prywatnej często bardziej postępowej, aniżeli metody szkół państwowych. Państwo powinno otoczyć opieką rodzinę, tę podstawę gmachu społecznego i szkołę, kuźnicę ducha obywateli. Prawo cywilne winno mieć charakter przyjazny dla

rozwoju życia rodzinnego, a instytucje państwowe winny to życie wspomagać.

Państwo winno również bezpłatnie dostarczyć oświaty wszystkim obywatelom, przynajmniej w zakresie nauczania początkowego. Organizując szkolnictwo, Państwo w swych szkołach winno unikać abstrakcyjności w układaniu programów szkolnych, winno stworzyć szkoły takie, któreby nie tylko rozwijały umysł dziecka, ale i otwierały mu możność praktycznej pracy w społeczeństwie. Szkoły tedy niższe i średnie powinny nosić typ szkół zawodowych.

Pierwszym zadaniem Państwa jest tedy dać oświatę, lecz drugim — założyć sieć szkół, odpowiadających praktycznym wymogom społecznym, nie zaś abstrakcyjnym planom szkolnym. Państwo Polskie wreszcie winno zwrócić baczną uwagę na wyższe wykształcenie rzesz ludowych, umożliwiające im zetknięcie się z ideałami obywatelskimi i pojęciami współczesnej nauki, przez założenie sieci uniwersytetów ludowych i robotniczych, na wzór Danji, Anglji i Ameryki.

Wreszcie Państwo dbać winno, aby stan nauczycielski, poświęcający życie swemu trudnemu fachowi, nie stał gorze materjalnie od innych zawodów.

Postulaty programowe.

Z powyższych zasad wychodząc, Ch. Nar. Str. Pracy chce:

1) Aby Państwo zapewniło swemi ustawami nienaruszalność związku małżeńskiego;

2) Aby rodzina znajdowała opiekę państwową przez zastosowanie płac rodzinnych, przez zapomogi dla licznych rodzin;

3) Aby Państwo wydało systematyczną walkę prostytucji, nie tylko przez zakazy, lecz i przez odpowiednią akcję pozytywną;

4) Aby Państwo ze szczególną usilnością pracowało nad rozszerzeniem i umocnieniem sieci szkół powszechnych oraz zawodowych i uniwersytetów ludowych;

5) Aby szkoła była wyznaniową;

6) Aby pozostawiona była wolność uczęszczania do szkół prywatnych, bez przymusu uczęszczania do szkół państwowych, — (przymus nauczania nie przymus szkolny);

7) Aby stan nauczycielski był wynagradzany odpowiednio do swej roli w społeczeństwie;

8) Aby w jaknajbliższym czasie umożliwić bezpłatne nauczanie w szkołach średnich i wyższych.

Sprawa społeczna i robotnicza.

(Uzasadnienie).

Zasadniczym miernikiem dóbr materjalnych i ich podziału winna być uznana praca ludzka — ona jest podstawą bogactwa narodowego, za jej pomocą społeczeństwa kwitną i wzrastają w dobrobyt. Stąd z jednej strony każdy członek społeczeństwa obowiązany jest do rzetelnej, możliwie najlepiej wykonanej pracy,—a z drugiej strony społeczeństwo winno zapewnić każdemu możność zastosowania swoich sił przy ogólnym warsztacie oraz odpowiednio zabezpieczyć życie każdego pracownika.

Rezultatem pracy jest pewien produkt, który w zasadzie winien należeć do pracownika, o ile ten przyczynia się całkowicie do jego wytworzenia. Stąd też, skoro każdy w zasadzie jest panem owocu swych trudów i na zasadzie sprawiedliwości może się nienmi rozporządzać, każdy człowiek, zgodnie z naturalnym biegiem rzeczy, dochodzi do własności.

Własność tedy wogóle i własność prywatna w szczególności nie jest sprzeczną ani ze sprawiedliwością ani z prawem przyrodzonym,—jest ona bezpośrednim i naturalnym wynikiem pracy ludzkiej. Niema więc sprzeczności pomiędzy pracą i własnością, bowiem pierwsza jest środkiem, a druga celem działalności ludzkiej. Ponieważ zaś każdy produkt zdobywa się przeważnie za pomocą pewnych środ-

ków produkcji, należy dojść do wniosku, że zarówno środki użytkowe, jak i środki produkcji mogą i powinny stawać stawać się własnością prywatną.

Rozwiązanie kwestji społecznej nie leży tedy w przeciwnym naturze odosobnieniu własności i pracy, a przeciwnie, — w połączeniu ich w jednym ręku.

Ponieważ w chwili obecnej wszystkie prawie środki produkcji rzadko są dostępne, ze względu na swą wartość, jednej osobie, szczególnie z pośród rzesz pracujących, —więc zasadniczą sprawą jest rozwiązanie kwestji, w jaki sposób pracownik może się stać współwłaścicielem środków produkcji.

Ch. Dem. cały swój program społeczny i rozwiązanie kwestji robotniczej widzi w tem, aby każdego członka podnieść do stopnia współwłaściciela w pewnej części środków produkcij, a przez to podnieść w całem społeczeństwie dbałość i pilność przy wykonaniu prac społeczno-gospodarczych. **Uwłaszczenie pracującego, — oto hasło w tej dziedzinie Ch. Demokracji.**

Każdy robotnik, każdy pracownik, każdy rzemieślnik ma w myśl naszego programu stać się ewolucyjnie właścicielem lub współwłaścicielem warsztatu i fabryki, lub ziemi na której pracuje.

Ch. Dem. wypowiada tedy walkę nie własności, jak to czyni socjalizm, lecz **najemnictwu**, i gdy socjalizm, walcząc z kapitalizmem, chce wszystkich uczynić pozbawionymi produktu swej pracy, najemnikami na usługach Państwa, — Ch. Dem. walcząc z kapitalizmem, chce wszystkich uczynić wolnymi i niezależnymi właścicielami owocu swej pracy.

Aby zaś ten program urzeczywistnić – Ch. Nar. Str. Pracy dąży do przemiany ustroju kapitalistycznego, do szerokiego rozwoju kooperatyzmu, pozatem zaś do tworzenia fabryk, opartych na akcjach pracy, do udziału robotników w zyskach przedsiębiorstwa, w samym przedsiębiorstwie, wreszcie do tworzenia kredytu robotniczego przez założenie Banku Robotniczego i jego filij w całym kraju.

Przechodząc do kwestji podziału wytworzonego produktu społecznego pomiędzy członków społeczeństwa, zaznaczyć należy, że chociaż w zasadzie produkt stanowi własność pracownika, jednakże w dzisiejszych czasach nikt nie może rościć pretensji do całego produktu swej pracy, a to dlatego, że z jednej strony na wytworzenie każdego produktu składa się wysiłek wielu pracowników, a z drugiej,—w każdym wytworze tkwi część materjalna — pomysłowości, wynalazków, myśli, wysiłków organizacyjnych, stanowiąca wynik pracy całkowicie innych jednostek. W ten sposób wartość każdego produktu nie może być mierzona ilością godzin użytych na jego wyrobienie. Niema tedy żadnej miary mechanicznej, któraby zgodnie ze sprawiedliwością określiła, jaka część produktu społecznego przypada na jedną jednostkę, — miarą tą może być tylko zaspokojenie potrzeb każdego pracującego w ten sposób, aby każdy za swą normalną, sumiennie wykonaną pracę, otrzymał od społeczeństwa dostateczną ilość środków materjalnych, któreby mu zapewniły życie, godne człowieka i obywatela, a stojące na poziomie współczesnej kultury.

Dążąc do uwłaszczenia pracujących, widząc w pracy zawodowej siłę, podtrzymującą byt społeczeństw, — Chrz.-Narod. Stron. Pracy uważa, że praca nietylko powinna być odpowiednio wynagradzana, ale też i robotnik winien być broniony przez ustawy, zapewniające mu hygjenę w pracy, ochronę od nieszczęśliwych wypadków, normujące czas pracy, broniące od wszelkich nadużyć, wreszcie umożliwiające istnienie, gdy straci zdolność do pracy skutkiem kalectwa, choroby lub starości.

W zakresie sprawy rolnej,—Ch.-Nar. Str. Pracy stoi na gruncie już uchwalonej reformy rolnej i pragnie szybkiego jej realizowania, jednakże w ten sposób, aby to nie obniżało produkcji rolnej państwa. Uważając, że włościanie i robotnicy rolni są najpoważniejszym elementem dobrobytu i siły Polski, Ch.-Nar. Str. Pracy będzie dążyło, aby zapewnić mieszkańcom wsi łatwy dostęp do szkół i rozszerzyć

wszędzie oświatę, oraz umożliwić jaknajbardziej postępowe gospodarstwo rolne przez dostarczenie odpowiednich środków przez Państwo. W tym celu Ch.-Nar. Str. Pracy będzie się starało o założenie Banku Włościańskiego, któryby dostarczył taniego kredytu włościanom, a z drugiej strony będzie dążyło do tego, aby wieś miała pomoc ze strony Państwa przez dogodne środki komunikacyjne, cła, dowóz nawozów sztucznych, założenie szkół rolniczych i t. p.

Robotników rolnych Ch. - Nar. Str. Pracy będzie się starało otoczyć szczególną opieką.

Przy opracowaniu ustaw, normujących sprawę robotników rolnych, Ch.-N.-Str. Pracy stanie na gruncie obrony ich słusznych żądań i będzie dążyło do poprawy ich bytu i waruków pracy.

Postulaty programowe.

Z powyższych zasad wychodząc, Ch.-Nar. Str. Pracy oprócz rozszerzenia i wprowadzenia w życie już istniejących ustaw robotniczych, będzie dążyło:

1) Aby rząd polski walczył z nadużyciami kapitalizmu we wszystkich przejawach życia, a szczególnie tępił szkodliwą spekulację żywnościową i giełdową;

2) Aby rząd unormował dostarczenie klasom pracującym żywności w dostatecznej ilości;

3) Aby rząd uruchomił fabryki i zniósł skasowane w wielu dziedzinach życia niepotrzebne zakazy prohibicyjne;

4) Aby uruchomił kasę chorych oraz asekurację na starość;

5) Aby zostały stworzone izby pracy, mające za zadanie bronienie interesów zowodowych i kulturalnych ludu pracującego wobec społeczeństwa i Państwa;

6) Aby zostały zaprojektowane i budowane kolonje robotnicze;

7) Aby robotnicy mieli ustawowo zapewnione urlopy;

8) Aby został stworzony Bank Robotniczy i Włościański;

9) Aby zostało opracowane prawo o akcjach pracy i udziale robotników w zyskach przedsiębiorstwa;

10) Aby kobiety zostały równouprawnione (równa praca — równa płaca);

11) Aby Państwo nie pozwoliło zatrudniać kobiet, przedewszystkiem matek oraz małoletnich, w przedsiębiorstwach, szkodliwych dla ich zdrowia;

12) Aby Państwo dostarczyło pracę lub niosło pomoc robotnikom w przypadkach niezawinionego bezrobocia.

Sprawa polityczna i ustroju państwowego.

(Uzasadnienie).

Dzieje ludzkości i jej stan w chwili obecnej jasno wskazują, że rozdział na narody jest dziełem natury i nie może być przez wysiłki ludzkie zniesiony. Tedy państwa winny odpowiadać wymogom narodowym, a dobro narodu najwyższym celem państwa stać się powinno. W myśl tej zasady, Ch.-Nar. Str. Pracy będzie dążyło do najwyższego dobra narodu polskiego, widząc je w podniesieniu duchowym i dobrobycie materjalnym.

Naród tylko wtedy może osiągnąć powyższe cele, gdy operuje sobą jako narzędziem państwowem--to też zbudowanie z Polski narodu polskiego jest celem Ch. Nar. Str. Pracy.

Państwo zewnątz winno być potężne, aby się ostać mogło przeciw nieustannym wysiłkom zaborczych sąsiadów, a wewnętrz demokratyczne, najwięcej swobody zapewniające obywatelom.

Postulaty programowe.

Z powyższych zasad wychodząc, Ch.-Nar. Str. Pracy będzie dążyło:

1) Aby Państwo Polskie otrzymało konstytucję szczerze republikańską i demokratyczną, zapewniającą wolność obywatelom, a otrzymaną Ch.-N. Str. Pracy będzie się starało zachować i wykonywać;

2) Aby konstytucja zapewniła samorząd miastom i ziemiom polskim, jednakże z silnym wykonawczym rządem centralnym oraz z zapewnieniem łączności, niepodległości i niepodzielności wszystkich ziem polskich;

3) Aby Prezydent Polski był narodowości polskiej i wyznania katolickiego;

4) Aby granice Polski odpowiadały jej granicom etnograficznym,z włączeniem tych ziem, co do których ludność swą wolę przynależności do Polski objawi, oraz aby te granice jak najszybciej ustalone zostały;

5) Aby wybrzeże morskie zostało z Polską nierozerwalnymi węzłami złączone;

6) Aby tereny zachodnie polskie, niesłusznie objęte plebiscytem, z Polską złączone zostały;

7) Aby ziemie wschodnie, które w tym duchu powezmą uchwałę, do Rzeczypospolitej włączone, a ich ludność do Sejmu polskiego przypuszczoną została;

8) Aby Państwo Polskie, mając na widoku nieustanne niebezpieczeństwo ze strony sąsiadów, siłę zbrojną w należytej gotowości i ilości przysposobioną miało;

9) Aby wszystkie narodowości i osoby, do obywatelstwa polskiego się poczuwające, a obowiązki obywatelskie sumiennie wykonujące, równemi prawami z narodowością polską się cieszyły;

10) Aby wszelka wolność osobista — wiary, przekonania, zebrań, stowarzyszeń i t. p., jeśli się etyce naturalnej i ustawom państwowym nie sprzeciwia, zachowaną i pielęgnowaną była;

11) Aby z wszelkimi sąsiadami Rzeczpospolita Polska dobre sąsiedzkie stosunki utrzymała i ich samookreślenie narodowe szanowała;

12) Aby w stosunku do państw sprzymierzonych Ententy wszelka przyjaźń i życzliwość zachowaną była;

13) Aby wojny zostały zaniechane, a przez sprawiedliwe wyroki Ligi Narodów, w której ma być zapewniony udział Stolicy Apostolskiej, uprzedzane i niedopuszczane.

W „Regulaminie Kół" Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Pracy znajdujemy następujące sformułowanie zadań stronnictwa:

„Celem Chrześcijańsko - Narodowego Stronnictwa Pracy jest zorganizowanie Państwa Polskiego na zasadach chrześcijańskich, oraz obrona warstwy pracującej pod względem moralnym, ekonomicznym i społeczno-politycznym. Zasady i dążenia Stronnictwa zawiera program uchwalony na kongresach Stronnictwa, — (ostatni z dnia 24 maja 1920 r.).

W myśl zasadniczego programu Stronnictwa, ogólne zadania kół lokalnych są następujące:

Skupiać i jednoczyć zwolenników i sympatyków Chrześcijańsko - Narodowego Stronnictwa Pracy, — (Chrześcijańskiej, Demokracji),—wszystkich warstw społeczeństwa w stałą organizację lokalną, zdobywać nowych członków, informować i uświadamiać społeczeństwo w kierunku programu Stronnictwa i bieżącej jego polityki, stwarzając świadomą celowością siłę polityczną.

2. Szerzyć zdrową, na katolickich, narodowych i chrześcijańsko-społecznych zasadach opartą, oświatę obywatelską i polityczną, — pogłębiać i rozwijać znajomość zasad chrześcijańskiej demokracji i dążeń Stronnictwa.

3. Przeprowadzić w swoim obwodzie organizację i akcję polityczną oraz wyborczą w myśl zasad Stronnictwa, zgodnie ze statutem, regulaminami, uchwałami i zleceniami władz Stronnictwa.

4. Dążyć do zapewnienia zasadom moralności chrześcijańskiej należytego wpływu na życie publiczne, usuwać z życia publicznego i państwowego niezgodne z temi zasadami objawy — stawać w obronie chrześcijaństwa, zwłaszcza w obronie praw, czci, swobody i niekrępowanej niczem działalności Kościoła Katolickiego w Polsce.

5. Rozwijać poczucie konstytucyjnej państwowości i praworządności, zwalczać usiłowanie, zmierzające do osłabienia zasad i praw demokratycznych, przeciwstawić się wszelkm próbom terroru i krępowania swobody obywatelskiej.

6. Utrzymać stały kontakt z wybranymi na zasadach Stronnictwa przedstawicielami do samorządów lokalnych, ze stowarzyszeniami kulturalnemi i gospodarczemi, z władzami i urzędami, o ile tego potrzeba.

7. Udzielać członkom rad, informacyj i wskazówek politycznych, zawodowych, społecznych i kulturalnych.

8. Inicjować, ułatwiać, popierać usiłowania samopomocy gospodarczej w myśl zasad Stronnictwa.

Badać potrzeby lokalne i ogólne społeczeństwa i przedkładać odnośne wnioski Stronnictwu.

9. Śledzić miejscowy ruch polityczny wśród innych stronnictw i organizacyj, informować o tem wyższe władze Stronnictwa".

Organizacja

Z „Regulaminu Kół" i „Statutu" Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Pracy dowiadujemy się, że Stronnictwo składa się z organizacyj wojewódzkich, wojewódzkie — z powiatowych, a powiatowe—z lokalnych kół miejskich i wiejskich.

Najwyższą władzą prawodawczą Stronnictwa jest Ogólno-Krajowy Zjazd, składający się z delegatów Kół, wybranych przez walne zebranie według klucza, ustalonego przez Naczelną Radę Stronnictwa, z członków Rady Naczelnej oraz posłów i senatorów.

Rada Naczelna składa się z 30 członków, wybranych przez Zjazd na przeciąg jednego roku, z posłów sejmowych i senatorów oraz osób, kooptowanych w miarę potrzeby. Rada Naczelna jest najwyższą instancją reprezentacyjną i odwoławczą Stronnictwa. Wyłania ona z pośród swoich członków Zarząd Główny, który jest najwyższą władzą wykonawczą Stronnictwa. Rada Naczelna ustala wspólnie z Klubem Sejmowym zasady polityki Stronnictwa w Sejmie.

Władzami wykonawczemi Stronnictwa są: Zarząd Główny, złożony conajmniej z 7 członków, (prezesa, 3 wiceprezesów, 2 sekretarzy i skarbnika),—wybranych na przeciąg jednego roku; a dalej—zarządy organizacyj wojewódzkich, organizacyj powiatowych i Kół.

Organami organizacji wojewódzkiej są: Zjazdy wojewódzkie, Rady wojewódzkie i wyłonione z nich zarządy, składające się conajmniej z 7 osób.—Zjazdy wojewódzkie składają się z delegatów poszczególnych Kół, wybranych w myśl klucza, ustalonego przez Radę wojewódzką. Rady wojewódzkie składają się z 15 osób i posłów danego województwa, kierują pracą organizacji wojewódzkiej i są odpowiedzialne przed Zjazdem Wojewódzkim z jednej, a przed Radą Naczelną -- z drugiej strony.

Organami organizacji powiatowej są: Zjazdy powiatowe, rady powiatowe i zarządy powiatowe, składające się z prezesa i jego zastępcy, skarbnika i 2 ławników. — Zjazdy powiatowe składają się z delegatów poszczególnych Kół i członków Rady Powiatowej; wybór delegatów odbywa się według klucza, ustalonego każdorazowo przez Radę Powiatową, zależnie od warunków i liczebności Stronnictwa w danym powiecie. Rady Powiatowe składają się z prezesów lub zastępców prezesów wszystkich Kół w danym powiecie, kierują pracą organizacyjną w powiatach i odpowiedzialne są za swą działalność z jednej strony przed Zjazdami Powiatowemi, a z drugiej—przed Radą Wojewódzką swego województwa.

Organami Koła lokalnego są: zebrania, walne zebrania i Zarząd Koła, który składa się conajmniej z 5 członków, a mianowicie:

prezesa i jego zastępcy, sekretarza i jego zastępcy i skarbnika. — Zarządy miejscowe mają prawo ustanawiania mężów zaufania. — Udział w zebraniach i walnych zebraniach biorą: członkowie (z prawem głosu) i wprowadzeni przez nich goście (bez prawa głosu).

PRASA STRONNICTWA CHRZEŚCIJAŃSKIEJ DEMOKRACJI.

1.	*„Dziennik Bydgoski"*	Bydgoszcz.
2.	*„Dziennik Tczewski"*	Tczew.
3.	*„Gazeta Codzienna"*	Lwów, ul. Piekarska 17.
4.	*„Gazeta Rybnicka"*	Rybnik—Górny Śląsk.
5.	*„Głos Narodu"*	Kraków.
6.	*„Głos Pomorski"*	Grudziądz,ul.Mickiewicza 27/29.
7.	*„Kurjer Łódzki"*	Łódź.
8.	*„Postęp"*	Poznań, ul. Św. Marina.
9.	*„Pielgrzym"* (tygodnik)	Peplin, Pomorze.
10.	*„Łowiczanin"* (tygodnik)	Łowicz.
11.	*„Słowo Kujawskie"* (dziennik)	Włocławek.
12.	*„Kurjer Stanisławowski"* (dziennik)	Stanisławów, Małopolska.
13.	*„Życie Polskie"* (wychodzi — 3 razy tygod.)	Paryż 33. Rue de Vaugirard (6).
14.	*„Gazeta Ludowa"*	Katowice.

POSŁOWIE I SENATOROWIE KLUBU CHRZEŚCIJAŃSKIEJ DEMOKRACJI.

A) POSŁOWIE.

1. Bigoński Edmund
2. Bitner Wacław
3. Błażejewicz Tadeusz
4. Bobowski Kazimierz
5. Chaciński Józef
6. Cieślik Walenty
7. Czerniewski Artemjusz Ludomił
8. Dolanowicz Stefan
9. Dr. Dymowski Tadeusz
10. Frąckowiak Jan
11. Ks. Gąsiorowski Franciszek
12. Gdyk Ludwik
13. Holeksa Karol
14. Karasz Antoni
15. Ks. Kaczyński Zygmunt
16. Kapałczyński Władysław
17. Korfanty Wojciech
18. Kubis Piotr
19. Kwiatkowski Michał
20. Łabęda Juljan
21. Marciniak Stanisław
22. Dr. Mendrys Tadesz
23. Mianowski Henryk
24. Nowicki Albin
25. Ks. Olszański Ignacy
26. Paczkowski Stefan
27. Dr. Piechocki Stefan
28. Piotrowski Adam
29. Puchałka Jan
30. Roch Marcin
31. Rokossowski Kazimierz
32. Romocki Paweł
33. Sieciński Jan
34. Sosiński Wojciech
35. Skowronek Tomasz
36. Stęślicka Halina
37. Urbański Franciszek
38. Wichliński Michał
39. Wojtacha Stanisław
40. Ks. Wóycicki Aleksander

Hospitanci

41. Knohte Bronisław
42. ks. Nawrocki Stanisław

(Ponadto do Klubu należał ks. Filip Dachowski, usunięty 30 listopada 1923 r. za niespełnianie swych obowiązków).

Prezydjum Klubu.
(na rok parlamentarny 1924/25)

Prezes	—	Chaciński Józef
Wiceprezes	—	Czerniewski Ludomił
	—	Sosiński Wojciech
	—	Błażejewicz Tadeusz

Sekretarze	—	Nowicki Albin
	—	Puchałka Jan
Skarbnik	—	Marciniak Stanisław
Gospodarz	—	Łabęda Juljan

Komisja Parlamentarna:
(na rok parlamentarny 1924/25)

Holeksa Karol
Korfanty Wojciech
Paczkowski Stefan
Dr. Piechocki Stefan
Wichliński Michał

B) SENATOROWIE.

1. Ks. Adamski Stanisław
2. Adelman Aleksander
3. Ks. Albert Jan
4. Ks. Brandys Paweł
5. Nowodworski Stanisław
6. Smólski Stefan
7. Dr. Thullie Maksymiljan
8. Ks. Żebrowski Leon

Prezydjum Klubu.

Przewodniczący	—	Nowodworski Stanisław
Wiceprzewodniczący	—	prof. Thullie Maksymiljan
Sekretarz	—	Smólski Stefan

Klubowy Sąd Honorowy:

sen. Thullie Maksym, — prezes
pos. Dr. Mendrys Tadeusz — sekretarz
sen. Nowodworski Stanisław }
pos. Błażejewicz Tadeusz } członkowie.
pos. Karasz Antoni }
pos. Dr. Piechocki Stefan }

W Sejmie obecnym Klub Chrześcijańskiej Demokracji wniósł in corpore do sierpnia 1924 r.,— (a więc do feryj letnich),—22 wnioski, nie licząc wniosków poszczególnych posłów.

CENTRUM.

KLUB STRONNICTWA KATOLICKO - LUDOWEGO.

KLUB STRONNICTWA KATOLICKO—LUDOWEGO.

Charakterystyka i dane historyczne.

Stronnictwo Katolicko-Ludowe, reprezentowane w Sejmie przez 5 posłów, nie ma w Izbie Senackiej swych przedstawicieli. — Stronnictwo jest organizacją włościan, usposobionych niechętnie do lewicowych stronnictw ludowych, a głównym jego celem, jak pisze w liście do mnie założyciel i organizator tego stronnictwa, ks. Dr. J. Lubelski, jest: „...obrona szerokich warstw ludowych przed demoralizacją, wyzyskiem, zwłaszcza ze strony stronnictw lewicowych i podniesienie tych warstw pod względem kulturalnym i ekonomicznym”... —

Stronnictwo Katolicko-Ludowe powstało w Małopolsce, w roku 1913, z inicjatywy duchowieństwa djecezji tarnowskiej, starającego się pogodzić walkę o postulaty ludowe z zasadami wiary katolickiej. — W grudniu tegoż 1913 roku, Stronnictwo rozpoczyna w Tarnowie wydawnictwo własnego pisma p. t. „Lud Katolicki”, które ukazuje się równocześnie z „Piastem”, organem Polskiego Stronnictwa Ludowego.

W ciągu pierwszego roku istnienia, Stronnictwo zjednało sobie większość księży djecezji tarnowskiej i znaczną ilość wójtów. — Wojna chwilowo przerwała pracę organizacyjną Stronnictwa, bez szkody jednak dla jego siły liczebnej.

W parlamencie austryjackim Stronnictwo Katolicko-Ludowe miało 2 posłów: Jana Potoczka b. prezesa Stronnictwa, i posła Dr. Antoniego Matakiewicza.

W Sejmie Ustawodawczym Stronnictwo liczyło 5 posłów, do których przyłączyli się następnie 2 posłowie z „Piasta": ks. Kotula i poseł Maślanka.

Do Sejmu obecnego Stronnictwo wprowadziło również 5 posłów, którzy zasiadają w centrum wraz z „Piastowcami".

W sprawie polityki samorządowej,— Stronnictwo Katolicko-Ludowe przeciwne jest gminom zbiorowym i wójtom zawodowym, stając na stanowisku, że Państwo winno odszkodowaćsamo rządy za poruczony zakres działania.

W sprawie polityki kresowej,—Stronnictwo Katolicko-Ludowe stoi na stanowisku, że Kresy winny być otoczone szczególniejszą opieką rządu, że administracja Kresowa spoczywać winna w rękach najlepszych i nieskazitelnych moralnie urzędników, a mniejszości narodowe winny być traktowane sprawiedliwie we wszystkich dziedzinach życia publicznego, w myśl praw, zagwarantowanych im przez Konstytucję 17 Marca.

W sprawie reformy rolnej, — Stronnictwo Katolicko-Ludowe uważa, że reforma rolna powinna być przedewszystkiem przeprowadzona na Kresach, jednak nie w tej formie, w jakiej została przez Sejm przyjęta. „Państwo powinno pomagać materjalnie chłopom małorolnym i bezrolnym w zakupywaniu gruntów i wystawianiu budynków".—

Odnośnie do dóbr Kościelnych, — Stronnictwo stoi na stanowisku, że sprawa ich parcelacji winna być załatwiona w porozumieniu ze Stolicą Apostolską.

Stronnictwo Katolicko-Ludowe w osobach posła D-ra Matakiewicza i p. Holeksy starało się swego czasu u rządu o zwalnianie dóbr kościelnych od podatku majątkowego.

Stosunek klubu Str. Kat. - Lud. do rządu p. Wł. Grabśkiègo jest życzliwy, czemu Klub dał wyraz w dniu 31. X. — 1924, głosując za zaufaniem dla polityki zagranicznej Rządu.

PROGRAM POLSKIEGO STRONNICTWA KATOLICKO - LUDOWEGO.

WSTĘP.

1. P. S. K. L. opiera się w swej dzialności na konstytucji, uchwalonej w dniu 17 marca 1921 roku. Potrzebne według nas zmiany w tej konstytucji, — będziemy się starali przeprowadzić jedynie w drodze konstytucji.

2. Nazywając nasze stronnictwo katolickiem, nie chcemy powiedzieć, że wszystkie inne stronnictwa uważamy za niekatolickie, lub że chcemy przewodnictwa księży w polityce, — tylko, że chcemy w działalności naszej politycznej oprzeć się ściśle na zasadach religji katolickiej i w szczególniejszy sposób bronić praw Kościoła katolickiego przed jego wrogami i że do stronnictwa naszego przyjmujemy tylko katolików.

3. Przewodnią myślą całej naszej działalności politycznej jest dobro całego państwa i całego narodu. Przy ocenianiu i rozstrzyganiu poszczególnych zagadnień będziemy mieli zawsze na oku całokształt intresów państwowych. To jednak nie wyklucza, że jako stronnictwo szczerze ludowe,—

w pierwszym rzędzie popierać będziemy interesa ludowe,— nie ze szkodą jednak całości państwa, lub z krzywdą innych stanów, — a to dlatego, że masy ludowe, zwłaszcza włościańskie, stanowią przeważającą większość narodu i z wielu względów wymagają one szczególniejszej troski i opieki, jeżeli chcemy mieć państwo silne, potężne i szczęśliwe.

I. Polityka zewnętrzna.

P. S. K. L. postanawia uzyskaną przy pomocy Bożej wolność i niepodległość Ojczyzny naszej umocnić i utrwalić, Polskę uczynić ekonomicznie silnem, praworządnem i naprawdę demokratycznem państwem dla dobra całego narodu.

Będąc zwolonnikami pokoju, — chcemy żyć w zgodzie z ościennemi państwami, — dążyć jednak będziemy, aby odłączony jeszcze od Macierzy lud polski na Śląsku Górnym i Cieszyńskim, w Ziemi Wileńskiej, na Spiszu i Orawie, na Warmji, Mazurach wschodnich i w okręgu Gdańskim połączył się jak najrychlej z Macierzą swoją, nie wątpiąc, ze to kiedyś nastąpi.

Aż do tej chwili zalecamy tym Braciom naszym wierne trwanie przy swej ziemi, pielęgnowanie wiary, języka, zwyczajów i obyczajów naszych i zapewniamy Ich, że usilnie starać się będziemy, aby państwo i społeczeństwo miało ciągłą o Nich pieczę.

Oceniając wierną służbę w sprawie narodowej i ekonomicznej Wychodźtwa naszego w Ameryce, — domagać się będziemy dla Niego wydatnej opieki i spełnienia Jego słusznych żądań w życiu religijnem i narodowem.

Sojusz z sprzymierzonemi państwami, — a przedewszystkiem z Francją, — będziemy się starali na zasadzie zupełnej równorzędności państwa polskiego z niemi utrwalić i zacieśnić. Nie wykluczy to jednak starań naszych o usunięcie niekorzystnych dla nas punktów w traktacie wersalskim, o zmianę orzeczenia Rady ambasadorów w sprawie cieszyńskiej i o usunięcie ubliżającego nam i krzywdzącego

nas traktatu o mniejszościach narodowych, którym zapewniliśmy w naszej konstytucji równe prawa z innymi obywatelami państwa polskiego.

Uznając za potrzebne i konieczne istnienie międzynarodowego Trybunału rozjemczego w celu ugruntowania pokoju i zapobieżenia wojnom,—P. S. K. L. uznaje Ligę narodów za taki trybunał, — domaga się jednak w niej udziału delegata Ojca św., przyznania Polsce równorzędności stanowiska z innemi mocarstwami, sprawiedliwego i bezstronnego traktowauia wszystkich narodów i państw, uznania wolności mórz, równości ras i prawa samostanowienia dla tych narodów, które zdolne są do utworzenia własnej państwowości.

II. Kościół i religja.

Uznając religję rzymsko-katolicką za Boską i jedynie prawdziwą — i zważywszy, że wszystkie zagadnienia państwowe w zmartwywstałej Ojczyźnie mogą być należycie rozwiązane jedynie na podstawię nauki Chrystusa, — stronnictwo nasze starać się będzie: 1) zabezpieczyć Kościołowi katolickiemu możność i zupełną wolność działania i rozwoju 2) utrzymać najściślejszy związek między Kościołem a państwem według tradycji narodu, 3) oprzeć na wiekuistych zasadach i prawdach wiary katolickiej ustawodawstwo i przepisy administracyjne we wszystkich dziedzinach, a zwłaszcza w dziedzinie regulacji stosunków rodzinnych, społecznych, szkolnictwa, oraz ochrony dusz przed zepsuciem.

W szczególności zaś żądać będziemy: 1) uznania przez państwo ustanowionej przez Boga nierozerwalności małżeństwa, 2) zaprowadzenia szkół wyznaniowych, wychodząc z założenia, że szkoła międzywyznaniowa kryje w sobie dla zdrowego wychowania dużo niebezpieczeństw, zwłaszcza u nas, ze względu na szkodliwe wpływy młodzieży żydowskiej, — 3) rychłego zawarcia konkordatu ze Stolicą Apostolską, — 4) zniesienia dotychczasowego patronatu bez zaprowadzenia innych patronatów parafialnych, — 5) za-

bezpieczenia bytu materjalnego duchowieństwa, instytucji i zakładów kościelnych, organistów i służby kościelnej — częścią z zachowanego w wystarczającej mierze gospodarstwa rolnego, częścią ze skarbu państwa wzamian za zabrane dobra kościelne.

III. Oświata.

Oświata, nauka i sztuka będą przedmiotem szczególniejszej troski P. S. K. L. Dbać ono będzie przedewszystkiem o to, aby wszyscy obywatele otrzymali potrzebną im oświatę i wykształcenie. W tym celu będzie dążyć P. S. K. L. do jaknajrychlejszej odbudowy zniszczonych szkół, do zakładania nowych tam, gdzie ich potrzeba, do należytego zawodowego przygotowania sił nauczycielskich i profesorskich, do zabezpieczenia im bytu, by mogli całkowicie oddać się swemu wysokiemu posłannictwu.

Zawodowe szkoły rolnicze, przemysłowe, handlowe, oraz szkoły gospodarstwa domowego będą doznawały od nas szczególniejszego poparcia. Tak samo cieszyć się będą poparciem naszem towarzystwa oświatowe, ochronki, uniwersytety ludowe, publiczne czytelnie, bibljoteki, muzea i t. d.

W szkołach przeznaczonych dla dziewcząt domagać się będziemy szerszego uwzględnienia nauk praktycznych, dostosowanych do ich przyszłych zadań, jako matek i gospodyń domu

Dzieci ubogich rodziców, a wyjątkowo uzdolnione, jako też sieroty bez zaopatrzenia, będą kształcone na koszt państwa.

Ponieważ obecne więzienia są przeważnie zakładami zepsucia, — starać się będziemy, by je w jak najkrótszym czasie zamieniono na domy pracy, oświaty, wychowania i poprawy Przedewszystkiem starać się będziemy o otwarcie domów poprawy dla małoletnich przestępców.

IV. Stosunki społeczne.

Państwo polskie powinno być w zasadzie państwem równych praw i równych obowiązku. Jako stronnictwo lu-

dowe, uznajemy wolę większości, podporządkowanej dobru całości narodu, jako wyraz idei demokratycznej, a zwalczać będziemy wszelkíe przywileje rodowe lub klasowe, jak również wszelkie próby narzucenia narodowi dyktatury mniejszości i panowania jednej klasy społecznej nad drugą. Uznajemy tylko jeden przywilej: pracy i zasługi osobistej. Domagając się równych praw dla wszystkich, nie ścierpimy, by się ktoś od równych obowiązków wyłamywał.

Kobiety uważamy za obywatelki w całej pełni równouprawnione politycznie i społecznie, z prawem szczególniejszej opieki ze strony państwa i społeczeństwa ze względu na ich zadanie jako matek.

P. S. K L. opierając się na szerokich warstwach polskiego ludu pracującego, na oddanej sprawie ludowej inteligencji i na katolickiem polskiem mieszczaństwie dążyć będzie do wszechstronnego politycznego, ekonomicznego i kulturalnego rozwoju tak mas włościańskich, robotniczych, jak i mieszczańskich — jak i do zabezpieczenia bytu, dla pracującej inteligencji.

W szczególniejszy jednak sposób podejmujemy obronę najbiedniejszych, t. j. nie mogących sobie zapracować na utrzymanie, — małorolnych i bezrolnych, służby domowej i służby folwarcznej, inwalidów, wdów i sierot i szerokich mas robotniczych.

Usilnie przestrzegać będziemy, aby ziemia przeznaczona na parcelację przypadła w udziale rolnikom według ustawy o reformie rolnej, by przy rozdziale ziemi małorolni, bezrolni, służba folwarczna, inwalidzi rolnicy nie zostali pokrzywdzeni, by im zapewniono możność otrzymania taniego kredytu na nabycie ziemi, wybudowanie budynków, zakupno inwentarza.

Dla reszty inwalidów, oraz wdów i sierót po poległych żołnierzach, będziemy się starali — prócz należnego im zaopatrzenia na podstawie ustawy sejmowej — uzyskać koncesje na trafiki, składownie tytoniu, restauracje kolejowe i t. d. aby ułatwić im utrzymanie.

Służba domowa znajdzie w nas gorliwych opiekunów, przeprowadzenie ustawy o służbie domowej, regulującej warunki pracy i płacy, — będzie należało do naszych pilnych zadań.

Dla niemogących pracować, a nie mających utrzymania, chcemy stworzyć domy opieki, by zapobiedz z jednej strony nadmiernemu u nas włóczęgostwu, a z drugiej strony: by zapewnić im znośne życie.

P. S. K. L. starać się będzie o otoczenie robotników i robotnic ustawową państwową opieką, o zapewnienie im sprawiedliwego udziału w zyskach z przedsiębiorstw, w których pracują, o zabezpieczenie im dobrych warunków pracy i utrzymania na wypadek niezdolności do pracy lub choroby.

Popierając ustawodawstwo społeczne, będzie jednak P. S. K. L. przeciwstawiało się z całą energją wszelkim zamachom na wolność i swobodę pracy, wychodząc z założenia, że w zniszczonej i zrujnowanej przez wojnę Polsce praca jest dziś pierwszym nakazem obywatelskim. W tym celu dążyć będzie P. S. K. L. do zmiany ustawy o 8-godzinnym dniu pracy w tym kierunku, by praca dobrowolna ponad 8 go dzin nie była zakazywana i karana i by sklepy mogły być przez więcej niż przez 8 godzin otwarte. Natomiast nie dopuścimy do znieważania niedziel i świąt otwieraniem sklepów, warsztatów, szynków i biur.

V. Sprawa rolna.

P. S. K. L. dąży w polityce rolnej do oparcia ustroju rolnego w państwie o zdrowe, silne, samodzielne gospodarstwa włościańskie. W tym celu dążyć ono będzie do rychłego przeprowadzenia parcelacji i kolonizacji w myśl uchwał sejmowych o reformie rolnej, — pilnując, by ziemia dostawała się tym, dla których reforma rolna ją przeznacza i nie dopuszczając do spekulacji ziemią.

W tej dziedzinie rolnictwa będziemy nadto dążyć do szybkiego uregulowania służebności (serwitutów), do scale-

nia (komasacji) gruntów przy pomocy państwa, do przeprowadzenia rewizji katastru gruntowego dla wymiaru podatku, do przeprowadzenia regulacji rzek i potoków, meljoracji gruntów i nieużytków, do tworzenia dobrej i wystarczającej sieci dróg bitych, żelaznych i wodnych, do podniesienia hodowli inwentarza, przeprowadzenia hipotek włościańskich, do rozwinięcia przemysłu rolnego, sadownictwa, warzywnictwa, pszczelnictwa, rybołówstwa, do tworzenia i popierania towarzystw rolniczych, stowarzyszeń handlowych, straży pożarnych, organizacji ubezpieczeniowych, zabezpieczenia małorolnych gospodarstw od rozdrobnienia, do dostarczenia łatwego i taniego kredytu krótkoterminowego na potrzeby bieżące rolnictwa i długoterminowego na kupno ziemi, na zagospodarowanie, ulepszenia rolne i na spłaty rodzinne, — do szerzenia wiedzy rolniczej przez zakładanie szkół rolniczych, kursów, stacji doświadczalnych i t. p.

Co do lasów, P. S. K. L. przyjmuje jako zasadę, że państwo ma prawo wykupu lasów źle zagospodarowanych,— oraz tych, które z powodu parcelacji majątkowych muszą być wykupione, — reszta lasów ma być objęta ścisłym dozorem tak co do gospodarki lesnej, jak i co do cen i obrotu drzewem.

Ponieważ w ostatnich latach eksploatacja lasów państwowych oddana została spółkom prywatnym, częstokroć, z bardzą wielką stratą dla państwa, P. S. K. L. domagać się będzie rewizji zawartych umów i o ile się one okażą szkodliwemi dla państwa, ich unieważnienia.

VI. Rzemiosło, przemysł, handel.

Sprawom tym poświęci nasze stronnictwo jak największą uwagę w przekonaniu, że rozwój ich będzie nie tylko prawdziwą rękojmą potęgi i bogactwa państwa, — ale także ma wielkie znaczenie i dla samej ludności wiejskiej, nie mogącej dość pracy znaleźć na roli. Jestto dla tej ludności tem ważniejsze, że obecnie Stany Zjednoczone ograniczyły znacznie imigrację do swego państwa.

W tej dziedzinie domagać się będziemy: 1) zniesienia resztek gospodarki wojennej i zaprowadzenia wolnego handlu i wolnego współzawodnictwa we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego, zwalczając wszelkie zamierzenia rządu czy poszczególnych stronnictw w kierunku socjalizacji i etatyzmu, czyli przejmowania przez państwo poszczególnych dziedzin życia gospodarczego, — jak niemniej wszelką formalistykę i zbytnią biurokrację w życiu gospodarczem; — 2) uruchomienia dawnych i rozwoju nowych gałęzi przemysłu przy pozyskaniu dla tego celu tak kapitału krajowego jak i w obecnym czasie w braku krajowego także i kapitału obcego, — a w pierwszym rzędzie naszych Braci z Ameryki; — 3) wydatnej pomocy dla wszelkiego rodzaju zrzeszeń przemysłowych, rzemieślniczych, jak i dla prywatnego rzemiosła i przemysłu domowego w tem przekonaniu, że warsztaty rzemieślnicze i przemysł domowy są szkołą i pionierem przemysłu wielkiego i zwiększają tak bardzo potrzebny nam dla państwa stan mieszczański; — 4) utworzenia i rozwinięcia własnej floty handlowej i żeglugi polskiej tak na morzu, jak i na własnych brzegach wewnątrz kraju i wykorzystania małopolskich rzek górskich w celach elektryfikacyjnych;—5) zawarcia korzystnych umów handlowych z innemi państwami i poddania rewizji dotychczasowych, — zawartych bardzo często ze szkodą naszego państwa; — 6) tworzenia kooperatyw handlowych.

Z żądaniami temi łączy się cały szereg zagadnień, jak zakładanie szkół handlowych, rzemieślniczych i przemysłowych, — stworzenie instytucji kredytowych, opartych na współdziałaniu rządu, — składnic surowców, zreformowanie cechów rzemieślniczych, — opracowanie racjonalnej taryfy celnej, zwalczanie pasożytnictwa, lichwy, spekulacji, nieuczciwej konkurencji, a przedewszystkiem uzdrowienie naszych finansów i ustalenie naszej waluty, coby umożliwiło zdrową kalkulację handlową i przemysłową. Zagadnienia te znajdą w naszem stronnictwie gorących rzeczników.

VII. Finanse.

Uzdrowienie bardzo groźnego stanu finansowego Polski będzie jedną z głównych trosk naszego stronnictwa. W tym celu domagać się będzie nasze stronnictwo ograniczenia wydatków na administrację państwa przez zmniejszenie liczby nrzędów i urzędników, przez ścisłą kontrolę nad szafowaniem funduszami publicznemi i nad gospodarką dobrem państwowem, przez podniesienie do odpowiedniej wysokości podatków, — żądać dalej będziemy ścisłego przestrzegania podstawowej zasady, że nie należy robić wydatków bez równoczesnego wyszukania sposobu na ich pokrycie, by w ten sposób doprowadzić budżet państwa do równowagi, odebrania rządowi prawa nieograniczonego wybijania banknotów papierowych co w katastrofalny sposób powoduje spadek naszej waluty.

Pozatem wypowiadamy się w zakresie skarbowości za oparciem systemu podatkowego na postępowym podatku dochodowym, majątkowym i spadkowym, za ścisłym zakazem sprowadzenia z zagranicy rzeczy zbytkownych, a za wywozem na korzystnych warunkach tych towarów, których mamy nadmiar, za możliwie rychłem wprowadzeniem stałej waluty, opartej na złocie, za jak najszerszem propagowaniem oszczędności przy pomocy Kas i Spółek oszczędności i za użyciem oszczędzonych kapitałów na cele podniesienia rolnictwa, rękodzieła, handlu i przemysłu

Wysokich podatków domagać się będziemy na dorobkiewiczów wojennych,

VIII. Miasta.

Zdając sobie dobrze sprawę ze znaczenia miast w nowoczesnych społeczeństwach, P. S. K. L. dążyć będzie odnośnie do miast przedewszystkiem do ich odżydzenia przez stworzenie polskiego, ekonomicznie silnego mieszczaństwa, do zagwarantowania miastom szerokiego samorządu, opartego na zasadach domokratycznych, do rozwiązania sprawy bra-

ku mieszkań, do planowej budowy nowych dzielnic, uwzględniając przedewszystkiem potrzeby ludności robotniczej i urzędniczej, — zaprowadzenia w naszych miastach nowoczesnych urządzeń technicznych, kulturalnych i hygienicznych (kanalizacja, wodociągi, elektryka, telefony, szpitale, czytelnie, bibljoteki, muzea, sale gimnastyczne i t. d.).

IX. Sprawa żydowska.

Wobec wielomiljonowych mas żydowskich, zachowa P. S. K. L tradycyjną w Polsce i zastrzeżoną w konstytucji tolerancję wyznaniową i sprawiedliwość obywatelską i społeczną. Nie ścierpi jednak nasze stronnictwo uprzywilejowania żydów w jakiejkolwiek dziedzinie życia państwowego czy gospodarczego — wychodząc z założenia, że żydów w Polsce jest stanowczo za dużo, że wpływ ich na życie nasze jest na ogół bardzo ujemny i szkodliwy i że to przesycenie Polski, a zwłaszcza miast polskich, żydostwem jest dla wielu z nich samych źródłem nędzy, — P. S. K. L. popierać będzie z całych sił emigrację żydów z Polski do innych krajów i bronić państwo przed ich nowym zalewem ze Wschodu.

Przyznając żydom równe prawa z innymi obywatelami i potępiając karygodne wybryki przeciwko nim nieodpowiedzialnych żywiołów, — nie pozwolimy jednak żydom na tworzenie osobnego państwa w państwie i wystąpimy z całą energją przeciwko działalności niektórych stronnictw żydowskich na szkodę państwa i jego suwerenności.

X. Armja.

Jesteśmy gorącymi zwolennikami pokoju między poszczególnemi państwami i narodami, a przeciwnikami masowego mordu, zwanego wojną, — z tego powodu jesteśmy zwolennikami ogólnego rozbrojenia i zniesienia stałych armji. Stojąc jednak na gruncie rzeczywistości i widząc, że stosunki międzynarodowe nie dają obecnie widoków na urzeczywistnienie pokojowych dążeń i że Polsce grozi usta-

wieczne niebezpieczeństwo ze strony jej sąsiadów, a zwłaszcza Rosji i Niemiec, — P. S. K. L. uważa za konieczne utrzymanie stałej, silnej i karnej armji z powszechnego poboru, armji wolnej od protekcjonizmu i partyjności. — będącej szkołą karności, rycerskości i poświęcenia się dla narodu, — w której godność i prawa człowieka w całej pełni będą uszanowane.

Przymusowa służba wojskowa w czasie pokojowym ma trwać możliwie jak najkrócej.

Otaczając wojsko polskie najtroskliwszą opieką, domagając się poprawy bytu dla oficerów i żołnierzy, — zwalczać jednak będziemy wszelkie dążenia do rządów wojskowych z uszczerbkiem praw obywatelskich i zasady odpowiedzialnego parlamentarnie rządu.

XI. Rząd.

P. S. K. L. pragnie w państwie ładu i porządku, jest za rządem silnym, działającym w granicach przez konstytucję i prawo przepisanych. Przeciwstawimy się z całą mocą nieposzanowaniu władzy, lekceważeniu jej prawnych zarządzeń, oraz niszczycielskiej robocie wszelkich żywiołów antypaństwowych, z drugiej jednak strony z całą bezwzględnością zwalczać będziemy u rządu wszelką korupcję, jak i rządy partyjne, gdyż one nie budzą zaufania u obywateli i dają pole do ogromnych nadużyć na każdym niemal kroku kosztem państwa i z krzywdą tych obywateli, którzy nie należą do partji rządzącej. Każdy jednak rząd uczciwy, rozumny, energiczny poprzemy bez względu na przynależność partyjną poszczególnych ministrów.

XII. Administracja.

Jesteśmy zwolennikami jak najrychlejszego organicznego zespolenia się wszystkich dzielnic, — z tego względu zwalczać będziemy wszelki separatyzm dzielnicowy, wszelkie objawy niechęci czy nienawiści obywateli jednej dzielnicy względem obywatlei drugiej dzielnicy, jesteśmy jednak równo-

cześnie przeciwnikami zbytniej centralizacji i szablonu, a zwolennikami szerokiego samorządu i uwzględniania w administracji odrębności warunków w poszczególnych dzielnicach, województwach, a nawet pod pewnym względem w powiatach i gminach.

Działalność państwa ograniczona być powinna do kontroli nad samorządem i do spełniania tych zadań ogólnopaństwowych, którym samorząd podołać nie może.

XIII. Urzędnicy.

Sprawność państwowa zależy od dobrego, uczciwego, obywatelskiego stanu urzędniczego. To też zadaniem naszem będzie popierać ten stan, dbać o jego odpowiednie kwalifikacje i należyte uposażenie. Jesteśmy zwolennikami zmniejszenia liczby urzędników, natomiast wydatnego polepszenia ich obecnego uposażenia. Popierając ten stan, będziemy jednak zwalczać u urzędników biurokrację, łapownictwo, zaniedbywanie obowiązków i nieobywatelskie, szorstkie obchodzenie się z ludnością, jak niemniej system protekcji, przywilejów i klucza partyjnego przy mianowaniu urzędników, gdzie jedynie przymioty umysłowe i moralne i dobro państwa powinny być decydującemi. Urzędnicy mają być sumiennymi i bezstronnymi wykonawcami ustaw i przepisów, sługami całego narodu, — a nie agitatorami poszczególnych partyj, czy osób za pieniądze państwowe.

XIV. Taktyka.

Stojąc na stanowisku, że nie tylko w stosunkach prywatnych, ale także i w życiu politycznem i narodowem powinny obowiązywać zasady moralności Chrystusa, że metody i środki pracy i walki politycznej i narodowej powinny być zgodne z temi zasadami, — P. S. K L. dążyć będzie do wprowadzenia tych zasad w życie w swej pracy politycznej i narodowej.

Potępiamy więc wszelkie zwalczanie przeciwników

politycznych, państw i narodów obcych, środkami nieetycznymi, potępiamy demagogję, sianie nienawiści, wzniecanie walki klasowej, stanowej, narodowościowej czy wyznaniowej, potępiamy wszelkie przekupstwa polityczne i t. d.

Chcemy współdziałać z innemi państwami i narodami dla dobra ludzkości, a z innemi stronnictwami dla dobra państwa i narodu,—lecz do żadnych brudnych, szkodliwych dla Kościoła, państwa, narodu czy ludu polskiego czynów ręki nie przyłożymy,—wszelkie takie czyny, wszelkie brudne interesa poszczególnych stronnictw czy polityków,—wszelkie zakusy w kierunku reakcji czy socjalizmu i bolszewizmu, — wszelkie nadużywanie władzy dla celów partyjnych, stanowych czy osobistych piętnować i zwalczać będziemy.

XV. Rewizja programu.

P. S. K. L. uważa za swój obowiązek i za konieczne dla owocnej pracy uwzględnianie w swym programie i w opartej na nim działalności potrzeb i doświadczeń, wysuniętych i poczynionych przez życie państwa i narodu, przez postęp ekonomiczny, kulturalny i społeczny i przez pracę stronnictwa. W tym celu postanawia co pewien czas, zależnie od wysuwających się potrzeb i zagadnień politycznych, społecznych i kulturalnych, poddawać swój obecny program rewizji zmianom, które najwyższa władza stronnictwa uzna za wskazane. Główne jednak zasady programu stronnictwa muszą pozostać niezmienione, a zasadami temi, — to wierność dla św. Kościoła katolickiego, wierność dla Polski, wierność dla ludu polskiego.

Organizacja.

Władzami Stronnictwa są: A) Zarząd miejscowy, B) Zarząd powiatowy, C) Rada Naczelna, D) Zarząd Główny, wybrany z łona Rady Naczelnej, E) Sejm Stronnictwa. — Koła miejscowe Pol.

Stron. Katolicko - Ludowego są: miejskie, wiejskie i gminne, a wyjątkowo parafjalne, z prawami i obowiązkami Kół gminnych. Zarząd miejscowy składa się z 5-u członków, wybranych absolutną większością głosów przez ogólne zebranie Koła. Zarząd miejscowy wybiera z pośród siebie przewodniczącego, jego zastępcę, sekretarza i skarbnika. — Przewodniczący zarządu miejscowego jest równocześnie z urzędu delegatem na Sejm stronnictwa i na Zjazdy powiatowe.

Przewodniczący Zarządów miejscowych, delegaci poszczególnych Kół i posłowie z danego powiatu tworzą powiatowy Zjazd stronnictwa. Powiatowy Zjazd Stronnictwa wybiera absolutną większośclą głosów na lat 3 Zarząd powiatowy, złożony z 15 członków: Do tego Zarządu wchodzą z urzędu posłowie z danego powiatu. — Zarząd powiatowy wybiera z pośród siebie przewodniczącego, 2 zastępców, sekretarza i skarbnika. Przewodniczący Zarządu Powiatowego, przewodniczy także na Zjazdach powiatowych. —

Rada Naczelna Stronnictwa składa się z: 1) prezydjów Zarządów powiatowych, 2) z posłów sejmowych i członków Senatu, 3) z naczelnych redaktorów pism stronnictwa, 4) z mężów zaufania, powołanych przez Zarząd Główny. Rada wybiera Zarząd Główny, uchwala budżet Stronnictwa, przygotowuje wnioski na Sejm stronnictwa i podejmuje uchwały o zmianach Statutu organizacyjnego.

Zarząd Główny składa się z 15 członków, wybranych przez Radę Naczelną na lat 3, nadto z posłów i senatorów Stronnictwa. — Zarząd z pośród siebie przewodniczącego, 2 zastępców, 2 sekretarzy i skarbnika.

Zwyczajny Sejm Stronnictwa odbywa się co 2 lata, w miejscu i czasie, wyznaczonym przez

Zarząd Główny. — Zwołuje Sejm i przewodniczy jego obradom Prezydjum Zarządu Głównego. Do udziału w Sejmie z głosem decydującym są uprawnieni: wszyscy członkowie Rady Naczelnej, oraz przewodniczący Zarządów miejscowych i delegaci kół, — z głosem doradczym — wybitni członkowie Stronnictwa i sympatycy, zaproszeni specjalnie przez Zarząd Główny. — Sejm przyjmuje sprawozdanie Zarządu Głównego i Rady Naczelnej, oraz uchwala i zmienia program i statut stronnictwa.

Organem wykonawczym naczelnych Władz Stronnictwa jest Sekretarjat w którego skład wchodzą: 1) naczelny redaktor głównego organu wydawnictwa, 2) główny kierownik organizacyjny stronnictwa i kasjer.

Organy Kontrolujące. Koła miejscowe i Zjazdy powiatowe wybierają z pośród siebie na lat 3 Komisję Kontrolującą, złożoną z 3-ch członków. Rada Naczelna wybiera na lat 3 Komisję Kontrolującą, złożoną z 5-iu członków. — Ponadto Zarząd Główny ma prawo mianować specjalnych delegatów dla zbadania poszczególnych spraw stronnictwa i zarzutów, stawianych członkom czy organom stronnictwa.

Spory między członkami, wynikające z ich działalności w Stronnictwie, załatwia Sąd polubowny, złożony z 3 członków, z których po jednym wybierają sobie strony przeciwne, a ci wybierają trzeciego, jako przewodniczącego. —

Organem prasowym Stronnictwa jest tygodnik „*Lud Katolicki*“, który wychodzi w Krakowie (ulica Św. Filipa 17). —

Obecny Stan Stronnictwa.

Stronnictwo Katolicko - Ludowe ma w Sejmie obecnym 5 posłów, — (tyluż, co i Sejmie Ustawodawczym). Są to:

1) Ks Dr. Kazimierz Czuj,
2) Greiss Bronisław,
3) Jasiński Ignacy,
4) Maślanka Franciszek,
5) Dr. Matakiewicz Antoni.

Prezesem Stronnictwa jest ks. Dr. K. Czuj.

W Sejmie obecnym Klub Katolicko - Ludowy wniósł in corpore do dnia 1 Sierpnia 1924 roku 1 wniosek, nie licząc wniosków poszczególnych posłów. —

KLUB POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO „PIAST”.

KLUB POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO „PIAST".

Charakterystyka.

Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast", reprezentowane obecnie w Sejmie przez 45 posłów, a w Senacie przez 12 senatorów, zasiada w centrum Sejmu, przyczem od maja 1923 roku, t. j. od czasu zawarcia układu politycznego z Klubami Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej, przeważnie występuje solidarnie z prawicą, — a w każdym razie — w sprawach zasadniczych nie występuje przeciw niej na terenie parlamentarnym; z tych względów niektórzy wybitni politycy zaliczają je raczej do prawicy, niż do centrum.

Polskie Stronnictwo Ludowe jest w znacznym stopniu organizacją zamożniejszych chłopów

Taktyka P. S. L., dawniej prawie radykalna, jest obecnie umiarkowaną.

Dane historyczne.

Polskie Stronnictwo Ludowe powstało z klubu posłów ludowców Koła Polskiego w parlamencie

austryjackim. W sierpniu 1911 roku klub ten okazał się liczebnie najsilniejszym w Kole Polskim, a przewodził mu wówczas Jan Stapiński, dzisiejszy przywódca Związku Chłopskiego. W tym to roku, po raz pierwszy po wyborach parlamentarnych, zebrał się Klub P. S. L. w Wiedniu, pod przewodnictwem Jana Stapińskiego. Na zebraniu tym obecni byli, między innymi: Wincenty Witos, Włodzimierz Tetmajer, Długosz, Angerman, Rey i Jedynak, którzy stanowili opozycję przeciw Stapińskiemu, nie godząc się na jego radykalną taktykę i władzę w stronnictwie. Jednakże na zewnątrz klubu przeciwnicy Stapińskiego różnic tych nie objawiali.

W listopadzie 1911 roku do rządu austryjackiego powołany zostaje z Galicji pierwszy minister -ludowiec w osobie Długosza.

W marcu 1913 roku Stapiński, imieniem Stronnictwa, zakupuje *„Ilustrowany Kurjer Codzienny“*, jako pismo codzienne. We wrześniu tegoż 1913 roku, na posiedzeniu Klubu P. S. L. w Krakowie, dochodzi do ostrych scysyj między oboma obozami klubu; w listopadzie Jan Stapiński uchwałą większości Klubu zostaje z niego wykluczony, ze Stapińskim opuszcza klub 6 członków jego, co stanowi czwartą część klubu. — Stapiński i jego Stronnicy utworzyli t. zw. Polskie Stronnictwo Ludowe Lewicę

W grudniu 1913 roku wychodzi pierwszy numer *„Piasta“*, redagowany przez dzisiejszego senatora, Jakóba Bojkę.

1 i 2 lutego 1914 roku odbył się w Krakowie **I Kongres Stronnictwa**, przy udziale m. in. Bolesława Wysłoucha, zasłużonego bojownika sprawy ludowej, obecnego senatora P. S. L. „Wyzwolenie”. Na Kongresie przewodniczyli: Bojko, Sredniawski i Babicz. Przyjęto rezolucje dotyczące rozłamu, oraz rezolucje programowe posła Witosa.

Po wybuchu wojny europejskiej P. S. L. „Piast" stanęło po stronie Legjonów i weszło w skład Centralnego Komitetu Narodowego, a potem Naczelnego Komitetu Narodowego, którego wiceprezesem został poseł Witos.

Po wybuchu wojny „Piastowcy" stanęli po stronie Legjonów Piłsudskiego, przyczyniając się moralnie, materjalnie i czynnie do ich wzmocnienia. Posłowie ludowi nie szczędzili ofiar na rzecz walk niepodległościowych, a kilku z nich potraciło synów w walkach, — (Bojko, Tetmajer). W latach 1915 i 1916 posłowie P. S. L., szczególnie Długosz i Lasocki, przyczyniają się wiele do chronienia ludności polskiej przed szykanami władz, a jeńców-Polaków w obozach austryjackich — przed prześladowaniem.

W r. 1914 powstaje w Małopolsce Stronnictwo Katolicko-Ludowe. Popierane przez biskupa Wałęgę stronnictwo zaczyna wydawać pismo *„Lud Katolicki"*, w którym zarzuca programowi „Piastowców", że jest nie dosyć katolicki i nie odwołuje wszystkiego, co dawniej stronnictwo ludowe przeciw duchowieństwu głosiło. — „Piast", broniąc się przeciwko zarzutowi braku katolicyzmu, na pierwszem miejscu w odezwie swej zamieścił wychowanie religijne, i próbował dwukrotnie porozumienia z księdzem biskupem w Tarnowie przez hr. Łubieńskiego i prezydenta Kruczkiewicza, — jednak bezskutecznie. — Od tego czasu P. S. L. prowadziło walkę na dwa fronty: lewy ze Stapińskim i prawy z biskupem Wałęgą na czele, a oprócz tego odpierało ataki rządu i „stańczyków". W r. 1914, przed wojną światową, prezesem Klubu P. S. L. w Kole Polskim był Średniawski, — (dzisiejszy senator), — wiceprezesem Kędzior.

W roku 1917 Piastowcy przyjmują wniosek posła Tetmajera o Polsce wolnej, zjednoczonej i niepodległej z przystępem do morza, wzamian za odrzucony statut galicyjski. Koło Sejmowe w Krakowie w dniu 28 maja 1917 roku przyjęło jednomyślnie ten wniosek. W ten sposób Polacy małopolscy wystąpili z grona wiernych ludów Austrji. Uchwała ta spowodowała ustąpienie Bilińskiego z przewodnictwa w Kole Polskim, dalej upadek Bobrzyńskiego i co za tem poszło, całego rządu.

Od r. 1918 włącznie „Piastowcy" popierają tajną niepodległościową Polską Organizację Wojskową, (P. O. W.). W Polskiej Komisji Likwidacyjnej ludowcy objęli dwa najważniejsze działy, a mianowicie: Tetmajer sprawy wojskowe, Lasocki administrację.

W listopadzie 1918 roku poseł Witos został powołany do rządu Daszyńskiego, jako przedstawiciel P. S. L. Po pierwszym posiedzeniu rządu ustąpił zeń jednak bez wyjaśnień.

W grudniu 1918 r. i w styczniu 1919 r. Piastowcy wysłali Reya, Tetmajera i Bojkę do Komitetu Narodowego Polskiego, na zaproszenie tegoż, otrzymane za pośrednictwem Stanisława Grabskiego. (Jak wiadomo, Komitet Narodowy Polski, utworzony w r. 1914 przez narodowych demokratów i z nich wyłącznie złożony, urzędował w Paryżu, gdzie prowadził własną politykę, niezależnie od rządu w kraju. Po pewnym jednak czasie Komitet został, na wniosek Naczelnika Państwa, uzupełniony przez powołanie doń przedstawicieli lewicy krajowej jak dr. Kazimierz Dłuski, Sujkowski, Patek, Medard Downarowicz, Stanisław Thugutt, Leon Wasilewski (socjalista), Michał Sokolnicki i Lieberman (socjalista). Równocześnie powołano do Komitetu Wierzbickiego, Łubieńskiego i Smólskiego).

W roku 1919 „Piastowcy" przeprowadzili z górą stu posłów do Sejmu Ustawodawczego. Ze względów taktycznych nie wprowadzili jednak Wł. Tetmajera, Długosza, Banasia, Lasockiego, Rübenbauera, Angermana i Reya, gdyż, według słów ostatniego z wymienionych,

„...mieli oni na sobie macalam originus, t. j. plamę pochodzenia, którab mogła zaważyć, — (tak się obawiano), — przy przeprowadzeniu reformy agrarnej i ściągnąć na stronnictwo zarzut posła Putka, iż ono jest skrępowane przez „robactwo", które obsiadło „Piasta"...". („Założenie Piasta", w dziesięcioletnią rocznicę, Kraków 1924).

29 czerwca 1919 roku odbył się w Warszawie, **II. Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piastowców"**, przy udziale z górą 10.000 delegatów. Na Kongresie poseł Wincenty Witos wygłosił obszerne przemówienie na temat roli włościaństwa w Polsce, w którym powiedział, między innemi, co niżej:

„Polska upadła jako państwo szlacheckie i jako takie nigdyby powstać na nowo nie mogła. Polska powstaje teraz jako państwo ludowe, i jako takie utrzymać się może i utrzymać się musi.

Jeżeli jednak Polska, jeżeli Rzeczpospolita Polska, jeżeli to państwo ludowe ma być silne, niezniszczalne, wiecznie trwające, to państwo to, przystępując do tworzenia swojej przyszłości, musi ją zbudować na tych podstawach, które będą dla niego najmocniejsze, najwięcej odpowiednie, — na podstawach ludowych.."

„Rzesze ludowe mają wziąć na siebie odpowiedzialność za przyszłość państwa, a jeżeli mają dźwignąć ten wielki ciężar, to muszą mieć stworzoną podstawę do tego, by ten ciężar uniosły, muszą zdobyć wpływ polityczny, muszą zdobyć możność rządzenia państwem i muszą zdobyć takie urządzenia, któreby im

zapewniły u siebie prawa, któreby im zapewniły chleb i dobrobyt..."

„Idziemy w tym kierunku, by ziemia w ręce ludu się dostała."

„W samym Sejmie i poza nim rozpętała się walka obszarników świeckich i duchowych przeciw temu, przywołując na pomoc wszystkie siły, przedewszystkiem ciemne..."

„Zarzucają nam, że idziemy drogą grabierzy, przypominając siódme przykazanie Boże i na to przykazanie się powołując. My się możemy powołać tylko na jedno, na to, co leży w interesie ogólnym, i możemy się powołać także na to, że wtenczas, kiedy oni tę ziemię nam zrabowali, także istniało siódme przykazanie.."

W końcu lipca 1920 roku, w czasie wojny z Rosją Sowiecką, w najgroźniejszej dla Polski chwili, powstał rząd, na którego czele stanęli: poseł Wincenty Witos jako premjer, i poseł Ignacy Daszyński (P. P. S.) — jako wiceprezes Rady Ministrów. W rządzie tym zasiadł również poseł Maciej Rataj, jako minister oświaty. Na kilka dni przedtem przechodzi w Sejmie ustawa o wykonaniu reformy rolnej.

Dn. 24 września tegoż 1920 r. Witos wygłosił w Sejmie mowę programową, w której szczególną uwagę zwrócił na konsolidację wewnętrzną Państwa i solidarność narodową z jednej, a na sprawę ustalenia granic Państwa z drugiej strony. W tym samym czasie powstaje powołany przez b. Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego, Komitet Obrony Państwa, na którego czele staje Witos, jako premjer.

Imieniem Klubu P. S. L., Poseł Kiernik złożył w Sejmie, następujące oświadczenie:

„P. S. L. uważało od dłuższego czasu, wobec rozwoju wypadków, za konieczne wydobycie wszelkich

sił z narodu dla zorganizowania obrony niepodległości i samodzielności, oraz przyspieszenia demokratycznej budowy Państwa. Dlatego P. S. L. dążyło do utworzenia silnego rządu i poparło utworzenie Rady Obrony Państwa, jako instytucji, łączącej wszyskie miarodajne czynniki w Państwie. P. S. L. wita zatem z radością rząd obecny, jako wyraz powyższych dążeń, a zarazem oświadcza, że żywi do tego rządu pełne zaufanie i udzieli mu całkowitego poparcia, biorąc od dzisiaj odpowiedzialność za politykę tego rządu, łącznie ze wszystkimi stronnictwami. P. S. L. wyraża nadzieję, że rząd ten spełni swe zadanie, polegające w pierwszym rzędzie na obronie Państwa i doprowadzeniu do sprawiedliwego pokoju, że jednak równocześnie wprowadzi w życie reformy przez Sejm uchwalone, ukróci nadużycia administracji, wymusi u wszystkich posłuch dla prawa i umożliwi Państwa rozwój, oparty na uwzględnieniu postulatów szerokich mas ludowych. Lud polski, który w dzisiejszej ciężkiej dla Państwa chwili skupia się przy sztandarze obrony Państwa i przy nowmy rządzie, musi wiedzieć, że trudy i krew jego nie pójdą na marne, lecz zapewnią budowę nowej Polski Ludowej.."

We wrześniu 1921 r. rząd Witosa ustąpił miejca gabinetowi p. Antoniego Ponikowskiego. Po ustąpieniu, Witos ogłosił odezwę „Do Braci Chłopów". w której powiada między innemi:

„Nie poszedłem na najwyższy urząd w Rzeczypospolitej po to, ażeby widzieć i znać tylko Was, i nie po to, aby komu napchać kieszenie, lecz poto, ażeby w ciężkiej chwili przyczynić się do obrony Państwa od zguby, do uratowania zagrożonej wolności i narodowego bytu. Kiedy się to stało, wracam, ażeby prowadzić dalej rozpoczętą, a przez ten

czas przerwaną pracę, mającą na celu zorganizowanie wszystkich sił Waszych dla dobra Państwa, dla obrony Waszych praw i Waszego mienia, do walki z anarchją, z sobkostwem, a bardzo często z oszczerstwem i szatańską przewrotnością...."

19 i 20 listopada 1921 r. odbył się w Warszawie **III. Kongres P. S. L.**, na którym przyjęto *nowy program Stronnictwa* i Statut Organizacyjny.

Rok 1922 rozpoczął się dla wszystkich Stronnictw, a więc i dla P. S. L., pod znakiem wyborów do Sejmu i Senatu. Sejm Ustawodawczy kończył z pośpiechem najważniejsze swe prace, przyjmował uchwalone w Komisjach ustawy, a stronnictwa rozpoczynały propagandę na rzecz swych programów, walcząc z sobą wzajemnie bronią niezawsze godną i czystą. Do walki wyborczej stanęło i P. S. L., mające za sobą wieloletnią działalność dla ludu, popularność,—(szczeg. w zachodniej Małopolsce),— a wśród siebie ludzi tak nieskazitelnych, jak Bojko i Wysłouch. W walce wyborczej P. S. L. miało przeciw sobie 4 partje chłopskie: z prawej strony — Stronnictwo Katolicko-Ludowe, które ze względów taktycznych weszło do bloku ósemki, — z lewej — „Wyzwolenie", P. S. L. Lewicę (Stapińskiego) i Stronnictwo Radykalno-Chłopskie ks. Eugenjusza Okonia; nie liczę tu innych stronnictw nie ludowych, które po wsiach gorącą prowadziły agitację, jak: Stronnictwa ósemki (Chrześcijański Związek Jedności Narodowej), Polskiej Partji Socjalistycznej i komunistów, zorganizowanych w Związku Proletarjatu Miast i Wsi.

Pomimo to z walki wyborczej P. S. L. wyszło zwycięsko, wprowadzając do Sejmu 70 posłów, a do Senatu 17 senatorów. W głosowaniu na marszałków Sejmu i Senatu, P. S. L. przy pomocy prawicy przeprowadziło na marszałka Sejmu posła Rataja ze

swego klubu, wzamian za co poparło w Senacie kandydata prawicy, sen. Trąmpczyńskiego.

9 grudnia na posiedzeniu Zgromadzenia Narodowego dla obioru Przezydenta Państwa, gdy ważyły się losy kandydatury prawicy—(hr. Maurycego Zamoyskiego) i lewicy — (ministra robót publicznych, Gabrjela Narutowicza), — P. S. L. wraz z całą lewicą Sejmu oddało swe głosy za Narutowiczem, przechylając w ten sposób szalę zwycięstwa na stronę demokracji.

Po zabójstwie Pierwszego Prezydenta Rzeczypospolitej, w dniu 16 grudnia tegoż roku, Zarząd Klubu P. S. L. powziął na swym posiedzeniu uchwałę, potępiającą zamach, i łącznie z Nar. Partją Robotniczą zgłosil wniosek na Sejm, domagając się od władz śledztwa w sprawie zajść grudniowych.

Rok 1923 rozpoczął się pod znakiem dążenia do utworzenia większości polskiej w Sejmie. Dnia 22 stycznia, w dyskusji nad exposé rządowem gen. Sikorskiego, poseł Witos wygłosił w Sejmie przemówienie, w którym poparł inicjatywę stronnictw prawicy w kierunku utworzenia większości polskiej w Izbie, objawiając w imieniu swego klubu gotowość do rokowań między stronictwami. Z tego powodu już w styczniu zaczął się objawiać coraz wyraźniej kierunek opozycyjny w łonie klubu P. S. L.; opozycjoniści grupowali się dokoła posła Jana Dąbskiego.

Opozycja P. S. L. wzmacniała się, do czego przyczyniły się jawne niemal rokowania Witosa ze stronnictwami prawicy. Dla usprawiedliwienia tych rokowań, — (do których oficjalnie klub P. S. L. nie przyznawał się),—organ stronnictwa „Piast", alarmował opinję chłopską wiadomościami w rodzaju np. takich, że „mniejszości i „Wyzwolenie" są za wyrzuceniem ludności polskiej z Kresów Wschodnich",—(№ 8

„Piasta" z d. 25 lutego 1923, artykuł p. t. „W otwarte karty"). Przypisując lewicy polskiej działanie na szkodę Państwa w sojuszu z mniejszościami narodowemi i komunistami, P. S. L. liczyło na to, że oburzona opinja chłopska wyciągnie z tego wniosek, zmierzający do połączenia się stronnictw polskich prawicowych i centrowych przeciwko lewicy.

O programie tworzenia większości parlamentarnej czytamy w № 17 „Piasta" z d. 22 kwietnia 1923 roku, w artykule senatora Białego, co niżej:

„Polskie Stronnictwo Ludowe dąży do utworzenia większości na zasadzie ustalonego programu pracy; chce ono zgrupować większość posłów, którzy postanowiony przez to stronnictwo program pracy uznają. Program swój P. S. L. ogłosiło. Jest to program konieczności państwowych i program ludowy; to też zasada, postawiona przez stronnictwo, jest dobrą i zupełnie słuszną.

Należy się zastanowić, kto powinien należeć do większości i na kim ma sie oprzeć Państwo Polskie..."

Zwalczając system rządów arystokracji z jednej, a proletarjatu z drugiej strony, pisze sen. Dr. Biały:

„Pozostaje tedy tylko trzecia możliwość: utworzenia większości w narodzie i ciałach ustawodawczych, a mianowicie oparcie na wielkich masach ludowych, robotniczych i miejskich"...

a dalej:

„Powinni zatem należeć tu wszyscy, którzy posiadają pewną podstawę materjalną do utrzymania, nie posiadają jednak tyle, by mogli żyć bez pracy. Zatem powinni należeć w pierwszym rzędzie rolnicy, jako najliczniejsza warstwa narodu, dla których posiadana przez nich ziemia jest tylko warsztatem pracy. Dalej powinni należeć robotnicy, którzy uważają się

za Polaków, uznają pracę za podstawę dobrobytu i pracować chcą. Wreszcie należeć powinni mieszczanie, rzemieślnicy, drobni i średni przemysłowcy, handlarze, księża, nauczyciele i urzędnicy, dla których ich rzemiosła, przemysł czy urząd jest również tylko warsztatem pracy. Wogóle powinni należeć tu wszyscy ci, którzy coś posiadają, czego nie chcieliby utracić..."

Gdy Prezydent Państwa na objeździe Pomorza wygłosił w Starogardzie mowę, w której między innemi wyraził pogląd swój na konieczność stworzenia większości polskiej w Sejmie, — P. S. L. „Piast" poczuło się silniejszem w swych zamierzeniach i już jawnie kontynuowało swe petraktacje porozumiewawcze z prawicą.

Wreszcie 15 maja 1923 roku Piastowcy podpisali z Klubem Związku Ludowo-Narodowego i Klubem Chrześcijańskiej Demokracji Pakt politycznej solidarności na terenie parlamentarnym. W ostatniej chwili Klub Chrześcijańsko-Narodowy (Dubanowicza) wycofał się z porozumienia, nie mogąc zgodzić się na sposób wykonania reformy rolnej oraz na oddanie Piastowcom stanowisk: prezydenta ministrów i ministra spraw wewnętrznych. Klub Chrześcijańsko-Narodowy przyrzekł jednak życzliwe poparcie rządowi, z tej większości wyłonionemu. W dn. 16 maja Klub P. S. L. zatwierdził układ rezolucją następującą:

„1. Klub P. S. L., po wysłuchaniu sprawozdania prez. Witosa z ukończenia pertraktacyj w sprawie utworzenia rządu, opartego na większości stronnictw polskich, które do układu tego przystąpiły, przyjmuje je do zatwierdzającej wiadomości.

2. Klub P. S. L. uważa, że ośrodkiem większości sejmowej i rządu parlamentarnego powinny być stronnictwa ludowe „Piast" i „Wyzwolenie", i dlatego wyraża ubolewanie, że P. S. L. „Wyzwolenie" uchyliło

się od udziału w utworzeniu większości, złożonej ze stronnictw polskich.

3. Klub P. S. L. stwierdza, wbrew tendencyjnym pogłoskom pewnej części prasy, że wszyscy członkowie uznają obowiązek solidarności, że różnica zdań wewnątrz Klubu nie uchyla solidarności podporządkowania się większości".

Po zawarciu tego paktu, *nastąpił w P. S. L. rozłam*: wystąpił z Klubu Sejmowego poseł Dąbski z grupą 13 posłów, tworząc na terenie Sejmu *Klub „Jedności Ludowej"*. Wystąpili posłowie: Anusz Antoni, Bogusławski Aleksander, Bujak Antoni, Dąbski Jan, Dubrownik Adolf, Fijałkowski Władysław, Miedziński Bugusław, Dr. Polakiewicz Karol, Dr. Poznański Jan, Wędziagolski Bronisław, Wilkoński Tomasz, Wójtowicz Władysław, Wyrzykowski Henryk i Wojewoda Karol, oraz 3 senatorowie: Dr. Dobrucki Gustaw, Nowak Stanisław i Wysłouch Bolesław. Wymienieni posłowie i senatorowie utworzyli na terenie parlamentarnym Klub „Jedności Ludowej", który na jesieni tegoż roku 1923 połączył się z Klubem „Wyzwolenia".

Dzięki temu paktowi rząd gen. Sikorskiego, mając w Sejmie większość przeciw sobie, upadł, a Prezydent Rzeczypospolitej powierzył Witosowi misję utworzenia gabinetu.

27 maja powstaje nowy *rząd z posłem Wincentym Witosem*, jako premjerem, na czele. Tekę ministra spraw wewnętrznych objął poseł P. S. L., Dr Kiernik. Tekę oświaty poseł Związku Ludowo-Narodowego, Dr. Stanisław Głąbiński, który objął jednocześnie stanowisko wiceprezydenta ministrów. Tekę ministra reform rolnych wicemarszałek Sejmu, poseł P. S. L., Stanisław Osiecki. Inne teki otrzymali posłowie Klubów prawicowych o wybitnym zabarwieniu politycznem, j. np. poseł Marjan Seyda tekę M. S. Z., poseł inż. Wład. Kucharski tekę mi-

nistra przemysłu i handlu, poseł Jerzy Gościcki tekę ministra rolnictwa, senator Stanisław Nowodworski tekę ministra Sprawiedliwości. Pozatem w skład rządu weszli: p. Władysław Grabski jako minister skarbu (fachowiec), Jan Łopuszański (fachowiec) jako minister robót publicznych oraz inż. Leon Karliński. również fachowiec, jako minister kolei żelaznych. – Pan Wład. Grabski ustąpił jednak, wkrótce z rządu, gdyż ten utrudniał mu przeprowadzenie sanacji skarbu·

D. 1. czerwca prezes Witos wygłosił w Sejmie przemówienie, w którem przedstawił program prac swego rządu.

Od czasu zawarcia wspomnianego paktu z prawicą, t. j. od maja 1923, wpływy P. S. L., a w szczególności popularność Witosa na wsi wśród jego wyborców, zmniejszyły się znacznie. Znaczna część wyborców potępiła postępowanie posła Witosa, dopatrując się w niem zdrady sprawy ludowej.

Pakt P. S. L. z prawicą jest dokumentem tajnym, — jednak część jego, dotycząca sprawy reformy rolnej, została opublikowana w № 171 „Kurjera Polskiego" z dnia 26. czerwca 1923 roku.

W końcu listopada odbyły się w Warszawie 2 kongresy: „Wyzwolenia" i „Jedności Ludowej" (Dąbskiego), na których to Kongresach zapadły jednomyślne uchwały o połączeniu obu wymienionych partyj w jeden „Związek Polskich Stronnictw Ludowych", co też i przeprowadzono.

14 grudnia 1923 r. nastąpił *powtórny rozłam w Polskiem Stronnictwie Ludowem.* Ustąpiło zeń 14 posłów, a mianowicie: Jan Bryl, Józef Berek, Marjan Cieplak, Piotr Chwaliński, Michał Janeczek, Michał Łaskuda, Kazimierz Łaszkiewicz, Jakób Pawłowski, Andrzej Pluta, Stefan Posacki, Dr. Jan Poznański (wystąpił powtórnie, przyjęty po pierwszem swem wystąpieniu w maju ponownie do P. S: L.), Jan So-

bek, Dr. Tadeusz Targowski i Walenty Toczek. Wymienieni posłowie wydali odezwę do ludu, tłómaczącą obszernie przyczyny swego ustąpienia, — oraz utworzyli na terenie Sejmu *Klub Polskiego Związku Ludowców.*

Rozłam ten stał się przyczyną rozbicia większości polskiej w Sejmie, a co za tem idzie, upadku rządu Witosa.

W końcu grudnia powstaje rząd p. Władysława Grabskiego.

Rok 1924 rozpoczyna się pod znakiem sanacji skarbu i uzdrowienia życia gospodarczego. Klub P. S. L., z początku nieufny w stosunku do nowego rządu, z czasem zajmuje wobec niego stanowisko wyczekujące, a wreszcie — względnie życzliwe, domaga się jednak zmniejszenia podatków dla włościan.

31 października tego roku Klub głosuje za wnioskiem o zaufaniu dla zagranicznej polityki rządu.

W dniach 7 i 8 grudnia 1924 roku, odbył się w Warszawie **IV Ogólnokrajowy Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego,** przy udziale do 2.000 delegatów. Kongres otworzył i przewodniczył mu Senator Jakób Bojko. Przemawiali: prezes stronnictwa pos. Wincenty Witos (o sytuacji politycznej w Państwie), prezes sejmowej Komisji spraw zagranicznych pos. Jan Dębski (o polityce zagranicznej państwa), p. Tadeusz Krzyżanowski, delegat ziemi wołyńskiej (w sprawie Kresów Wschodnich), pos. A. Erdman (w sprawach samorządowych), pos. Dr. Władysław Kiernik (o reformie Konstytucji), Sen. Józef Buzek (o konieczności wprowadzenia zmian do obecnej ordynacji wyborczej do Sejmu i Senatu), pos. Kowalczuk (w sprawach gospodarczych), pos. Byrka (w sprawach finansowych), wicemarszałek Sejmu i pos. Kowalczuk (w sprawie reformy rolnej), pos. Br. Malik (w sprawach oświatowych) i pos. Dr. Br. Gruszka (o ko-

nieczności zorganizowania kredetu długoterminowego dla drobnych gospodarstw rolnych). Ważniejsze rezolucje, przyjęte na Kongresie, przytaczam na dalszem miejscu, po programie partyjnym, jako najaktualniejsze jego dopełnienie. W sprawach partyjnych Kongres postanowił, na wniosek Prezydjum, powiększyć liczbę członków Rady Naczelnej Stronnictwa.

W danej chwili,—(koniec grudnia 1924 roku),—Polskie stronnictwo Ludwe dąży do *rozwiązania obecnego Sejmu,* jako niezdolnego do wytworzenia stałej większości polskiej; przedtem jednak posłowie P. S. L. pragną przeprowadzenia *reformy Konstytucji*, głównie w kierunku rozszerzenia władzy Prezydenta Państwa—(patrz dalej, rezolucja pos. Kiernika), i *zmiany ordynacji wyborczej do Sejmu i Senatu* (patrz dalej, rezolucja pos. Buzka).

PROGRAM POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO „PIAST“.

I.

Zasady i cele.

Art. 1.

P. S. L. jest polityczną organizacją ludu polskiego.

P. S. L. skupia pod swym sztandarem polski lud, w pierwszym rzędzie włościański: broni jego interesów, kieruje jego rozwojem, pracuje nad jego podniesieniem oświatowem i gospodarczem, dążąc do nadania Państwu charakteru Rzeczypospolitej ludowej i do jej utrwalenia.

Każdy, pracujący fizycznie czy umysłowo, kto w prze-

konaniu swojem doszedł do uznania, że Polska jest i musi być Państwem ludowem, może się znaleźć pod sztandarem P. S. L.

Art. 2.

P. S. L. uznaje interes Państwa za interes ludu i odwrotnie.

Lud włościański, odzyskawszy w odrodzonej Ojczyźnie należne mu prawa, dzięki nim i dzięki swojej sile liczebnej stał się podwaliną i podporą Państwa, gospodarzem swego kraju.

Ludu wiejskiego zasługą jest, iż mimo półtorawiekowej niewoli, mimo prześladowania i tępienia przez zaborców, naród polski ostał się i odzyskał byt niepodległy.

Lud polski, utrzymując wiarę, język i ziemię ojców przez czas niewoli, utrzymał polskość. Najdroższy skarb narodu — ziemię — przedewszystkiem chłop polski przed zachłannością wrogów ratował, a tem samem do uszczuplenia granic Ojczyzny nie dopuszczał.

W ciągu dwóch pierwszych lat po odzyskaniu niepodległości lud polski własną krwią i ofiarami niepodległość, ze wszech stron zagrożoną, uratował, utrwalił i zabezpieczył, przez co prawo do włodarzenia w Rzeczypospolitej nabył i posiadł. Jako włodarz Państwa, lud polski uznaje interes Państwa za interes swój własny, pełną za Państwo przyjmując odpowiedzialność.

Art. 3.

P. S. L. rozwija swoją działalność w duchu i na zasadach szczerego demokratyzmu.

Nawiązując do najszczytniejszych w Polsce idei demokratycznych, P. S. L. uważa się za spadkobiercę haseł kościuszkowskich, będących fundamentem Polski ludowej. Od początku swej organizacji politycznej P. S. L. wypisało na swym sztandarze wierność ideałom demokracji, z nich powstało, i tym ideałom wierności dochowa.

Rozwój Państwa i rozwój własny widzi P. S. L.

w zwycięstwie idei demokratycznych; one bowiem jedynie gwarantują pokój i szczęście między ludźmi i narodami.

Art. 4.

Stwierdzając, że masy ludu polskiego są głęboko religijne, i doceniając w pełni znaczenie religji w życiu jednostek i społeczeństwa, — P. S. L stoi na stanowisku przestrzegania zasad Chrystusowych w życiu prywatnem, społecznem i państwowem. Nadużywanie jednak religji w sprawach i walkach partyjnych uważa za niewłaściwe i szkodliwe.

Art. 5.

P. S. L. uznaje i broni równości zasadniczych warunków pracy i rozwoju dla wszystkich obywateli oraz prawa jednostki do uczciwego i zgodnego z interesem ogółu współzawodnictwa.

P. S. L. nie uznaje przywilejów urodzenia i majątku. Stoi ono na stanowisku, że jedynym tytułem do zasług, praw i stanowisk jest praca, zdolności i użyteczność dla społeczeństwa.

Istotą prawdziwej równości jest prawo jednostki do współzawodnictwa, które jest głównym bodźcem postępu i doskonalenia się. Współzawodnictwo uregulowane, uszlachetnione, pozwala wyzwalać w społeczeństwie największą ilość energji duchowej i fizycznej, ujawnia największą ilość talentów, co umożliwia owocną pracę dla dobra ogólnego. W ten sposób tylko może wziąć udział jak największa część społeczeństwa w pracy nad doskonaleniem się, jako jedyną rzetelną drogą do dobrobytu i szczęścia. Tylko zorganizowane na tej zasadzie społeczeństwo polskie może wydobyć z siebie potrzebną ilość pracy systematycznej i silnej woli, by, w nieuchronnem współzawodnictwie z innemi społeczeństwami, nie opóźnić się w rozwoju.

Art. 6.

P. S. L. uznaje zasadę prywatnej własności jako podstawę ustroju społecznego Rzeczypospolitej i podstawowy warunek rozwoju jednostki.

Art. 7.

P. S. L. uważa za niemożliwy do utrzymania obecny ustrój rolny Rzeczypospolitej Polskiej, opierający się na skupieniu wielkich obszarów ziemi w rękach poszczególnych jednostek lub instytucyj, przy równoczesnem istnieniu mas bezrolnych i małorolnych, pozbawionych zupełnie warsztatu pracy, lub posiadających tylko karłowate gospodarstwa.

Zmianę tego chorobliwego i szkodliwego ustroju uważa P. S. L. za konieczność państwową, narodową, gospodarczą i społeczną.

Nawiązując do uchwały sejmowej z dnia 10 lipca 1919 r., która w ogólnych zarysach ustanowiła przebudowę obecnego ustroju, oraz do opartych na niej ustaw, — P. S. L. uważa za rzecz niecierpiącą zwłoki usunięcie wszelkich przeszkód, wstrzymujących wykonanie reformy rolnej, aby w ten sposób zapewnić jak największej ilości obywateli, pracujących w rolnictwie, posiadanie własnego warsztatu pracy.

Art. 8.

P. S. L. stoi ściśle na gruncie praworządności.

P. S. L. uznaje, że niema w Państwie innej woli, jak tylko wola ogółu, wyrażona w prawach, uchwalonych przez władze prawodawcze. Wychodząc z tego założenia, P. S. L. zwalcza i zwalczać będzie wszelkie próby narzucenia społeczeństwu dyktatury mniejszości.

Art. 9.

P. S. L. uznaje samorząd za podstawę ustroju administracyjnego Państwa.

Zgodnie z tradycją i charakterem narodowym, P. S. L. uważa samorząd w najszerszem tego słowa znaczeniu za jaknajbardziej swoistą formę bytu państwowego Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 10.

Wychodząc z założenia, że znaczenie narodu i Państwa, oraz posiadanie niepodległości mierzy się wartościami, jakie dany naród wnosi do skarbca kultury ogólnoludzkiej,—P. S L. uważa tworzenie narodowych wartości kulturalnych za jedno z najważniejszych zadań i pracę w tym kierunku zawsze najusilniej popierać będzie.

Dążeniem P. S. L. jest pielęgnowanie i pomnażanie kultury narodowej. Praca ta należy do zakresu działania tych żywiołów, które z racji swego wykształcenia są w każdem społeczeństwie kierownikami postępu i pionierami kultury.

W konsekwencji więc P. S. L. uznaje za jedno z naczelnych swych zadań obronę interesów inteligencji oraz zapewnienie jej materjalnych warunków dla pracy ideowej.

Dążeniem P. S. L. jest wytworzenie z organizacji ośrodka, łączącego inteligencję polską z ludem na podstawie wspólnego programu demokratyczno-ludowego dla dobra Państwa, a równocześnie dla dobra ludu.

Art. 11.

Uznając rozwój miast za kardynalny warunek pomyślnego rozwoju całości Rzeczypospolitej, P. S. L. zmierza do zapewnienia miastom takich warunków bytu w Polsce, by mogły stać się one istotnymi ośrodkami polskiej kultury narodowej i polskiego życia ekonomicznego i by

mogły odegrać w życiu narodu rolę taką, jaką odgrywają miasta w innych krajach Europy.

Art. 12.

P. S. L. uznaje tworzenie i rozwój polskiego przemysłu, rękodzieł i handlu za podstawowy warunek zabezpieczenia narodowi i Państwu prawdziwej niezależności. Warunkiem istotnej niezależności narodu jest takie ukształtowanie jego stosunków gospodarczych, by zabezpieczały one niezależność ekonomiczną.

Art. 13.

P. S. L. uznaje w warstwie robotniczej swego naturalnego sojusznika w dążeniu do zdemokratyzowania życia państwowego i społecznego i solidaryzuje się ze słusznemi postulatami rzesz robotniczych. Stanowisko to wypływa z zasady demokracji, podstawy programu i działania P. S. L.

Art. 14.

Stosunek do mniejszości narodowych, mieszkających w granicach Państwa Polskiego, P. S. L. pragnie ułożyć na zasadach sprawiedliwości i zgodnego współżycia, opartego na równouprawnieniu, gwarantowanem uroczyście przez ustawę konstytucyjną Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 15.

Dążąc do zapewnienia ludowi polskiemu dobrobytu i szczęścia, a Rzeczypospolitej trwałości rozwoju, — P. S. L. za naczelne swe zadanie uznaje, pracę nad kulturalnem, społecznem, gospodarczem podniesieniem ludu i pracę nad wytworzeniem w Polsce doskonałego typu człowieka i obywatela.

Interes Państwa i dobro ludu wymaga, aby lud włościański jaknajprędzej mógł osiągnąć tak wysoki poziom

kulturalny, społeczny i ekonomiczny, jaki do utrzymania i rozwoju nowożytnego Państwa jest konieczny.—Do tego celu dążyć będzie P. S. L. przez podniesienie jednostki i całych warstw społecznych narodu.

II.
PROGRAM SZCZEGÓŁOWY.
Sprawy ogólno-polityczne.

Art. 1.

Działając na terenie Rzeczypospolitej Polskiej i na wychodźtwie, — P. S L. skupia pod swym sztandarem lud polski, w szczególności lud włościański w obronie całości wolności i niepodległości Ojczyzny. Jako polityczno-społeczna organizacja ludu, P. S. L. dąży do zapewnienia ludowi należnego mu wpływu w ciałach ustawodawczych Rzeczypospolitej Polskiej, oraz we wszystkich instytucjach państwowych i samorządowych.

Art. 2.

P. S. L. starać się będzie, by polityka Państwa Polskiego zmierzała do ugruntowania powszechnego pokoju a w szczególności, by stosunek Polski do innych państw był oparty na poszanowaniu prawa i sprawiedliwości, oraz by sprawy i zatargi międzynarodowe rozstrzygane były w drodze pokojowej.

Art. 3.

P. S. L. dążyć będzie do tego, by Państwo Polskie mogło stać się ważkim czynnikiem w gospodarczej odbudowie Europy, i dlatego szczególną uwagę w swej działalności zwracać będzie na współudział Polski przy międzynarodowem rozwiązywaniu zagadnień gospodarczych i społecznych.

Art. 4.

P. S. L. uznaje, że umocnienie polskości kresów Rzeczypospolitej Polskiej jest jednem z najważniejszych zadań polityki państwowej, i dlatego dołoży starań, żeby w najkrótszym czasie zostały usunięte z tych ziem ślady polityki rusyfikacyjnej i germanizacyjnej państw zaborczych.

Art. 5.

Uważając konstytucję za fundament Państwa, P. S. L stać będzie na straży praw obywatelskich w niej zagwarantowanych oraz republikańskiej formy rządu, jak również domagać się będzie jaknajrychlejszego przeprowadzenia ustaw, przewidzianych w konstytucji.

Art. 6.

Stosunek do mniejszości narodowych opiera P. S L. na zasadach sprawiedliwości i zgodnego współżycia.

P. S. L. dążyć będzie do ustawodawczego zabezpieczenia mniejszościom narodowym w Rzeczypospolitej Polskiej pełnego i swobodnego rozwoju kulturalnego i narodowego.

Sprawy wewnętrzne:

prawodawstwo, administracja, sądownictwo i wojsko.

Art. 7.

Uznająо, że najsilniejszą podstawą Państwa jest praworządność, P. S. L. gruntować będzie poczucie prawa wśród mas ludowych i poszanowanie tegoż u ogółu obywateli.

Art. 8.

P. S. L. domaga się, by prawa Rzeczypospolitej Polskiej były proste, jasne, zwięzłe i dostosowane do realnych warunków

życia. Zarazem P. S. L. dążyć będzie do możliwego ujednostajnienia przepisów prawa w całem Państwie.

Art. 9.

P. S. L. dążyć będzie do przejęcia w jaknajszerszym zakresie agend administracji państwowej przez organy samorządowe i do zapewnienia w tym celu samorządom podstaw finansowych.

Art. 10.

P. S. L. wypowiada się stanowczo za takiem uposażeniem urzędników państwowych, któreby im zapewniło dostatni byt i pozwoliło na zupełne oddanie swych sił pracy dla Państwa. Równocześnie P. S. L. dążyć będzie do tępienia biurokratyzmu i samowoli w urzędach państwowych i samorządowych.

Art. 11.

Celem zabezpieczenia obywateli przed samowolą władz abministracyjnych oraz poszczególnych urzędników,—P. S. L. uważa za sprawę nie cierpiącą zwłoki zorganizowanie sądownictwa administracyjnego, powołanego do orzekania o prawomocności orzeczeń i zarządzeń władz administracyjnych. Również uważa P. S. L. za konieczne przyśpieszenie uchwalenia ustaw o odpowiedzialności urzędników za szkody, wyrządzone obywatelom przez nieprawne działanie.

Art. 12.

P. S. L. dążyć będzie do zapewnienia ludności szybkiego wymiaru sprawiedliwości, a także do jaknajszerszego udziału obywateli w sądownictwie przez wprowadzenie sądów przysięgłych w sprawach karnych i przez jaknajszersze przestrzeganie zasady obieralności sędziów pokoju.

Art. 13.

P. S. L. dążyć będzie, by Rzeczpospolita Polska z innemi państwami zmierzała do ograniczenia zbrojeń i zastąpienia armji milicją narodową. **Dopóki jednak Polska zagrożona będzie przez zaborczość państw ościennych, P. S. L. uznaje w całej pełni konieczność utrzymania silnej i karnej armji narodowej z powszechnego poboru, w której,** przy zachowaniu najściślejszej dyscypliny, prawa obywatelskie i godność osobista znajdować będą pełne poszanowanie.

Art. 14.

P. S. L. dbać będzie, by armja, przyspasabiająca żołnierza do służby bojowej w obronie Ojczyzny, potęgowała w nim uczucie patrjotyczne, wychowywała go i rozwijała w duchu demokratycznym i była mu wzorową szkołą poszanowania prawa, karności społecznej i porządku.

W interesie sprawności armji P. S. L. dbać będzie o należyte techniczne wyposażenie armji i o odpowiednie zaspokojenie moralnych i materjalnych potrzeb żołnierza i oficera.

Art. 15.

Pamiętając, jak olbrzymiemi ofiarami najlepszych synów Ojczyzny okupiona została jej wolność,—P. S. L. uznaje spłacenie długów wdzięczności wobec nich za swój obowiązek i za jedno z najważniejszych zadań stawia sobie roztoczenie opieki nad inwalidami oraz wdowami i sierotami po żołnierzach w kierunku zabezpieczenia im spokojnego bytu.

Sprawy gospodarcze:

rolnictwo, przemysł, handel i finanse.

Art. 16.

Dążność do zapewnienia sobie samowystarczalności jest naturalną tendencją życia gospodarczego każdego państwa. **W myśl powyższego założenia, P. S. L. zmierzać będzie do roz-**

winięcia tych wszystkich gałęzi produkcji, które ze względu na nasze przyrodzone warunki gospodarcze oraz położenie geograficzne są niezbędne do zaspokojenia potrzeb normalnej gospodarki oraz do zapewnienia skutecznej obrony Państwa.

Art. 17.

Uważając przebudowę ustroju rolnego w Polsce za jedno z naczelnych swych zadań, — dążyć będzie P. S. L. z całą siłą do zrealizowania postanowień ustaw o wykonaniu reformy rolnej.

P. S. L. uważa za bezwzględnie konieczne przeprowadzenie jaknajrychlej parcelacji dóbr martwej ręki i majątków prywatnych; w tym celu dążyć będzie także do uproszczenia procedury wywłaszczenia tychże obszarów i do usunięcia wszelkich przeszkód natury ustawodawczej, administracyjnej, finansowej i politycznej.

Art. 18.

W zrozumieniu potrzeby oparcia parcelacji na zdrowych podstawach ekonomicznych,—P. S. L. żąda przeprowadzenia szacunku ziemi, uwzględniającego zarówno interesy nabywców jak i skarbu Państwa i dąży do zapewnienia nabywcom nisko oprocentowanego kredytu, a mianowicie: a) kredytu długoterminowego na zakup gruntu, b) długoterminowego kredytu meljoracyjnego dla przeprowadzenia osuszenia gruntów mokrych, nawodnienia gruntów suchych, zalesienia piasków, stoków górskich, nieużytków i t. d., c) kredytu osadniczego na zagospodarowanie.

Art. 19.

P. S. L. żąda zaostrzenia kontroli nad parcelacją, prowadzoną przez osoby prywatne oraz instytucje do tego upoważnione, w szczególności zaś do tępienia dzikiej parcelacji i nieusprawiedliwionego podnoszenia cen za ziemię.

Art. 20.

Uznając za niezbędny warunek uzdrowienia ustroju rolnego państwa, zniesienie gospodarstw karłowatych,—P. S. L. dążyć będzie do zapewnienia pierwszeństwa przy nabywaniu ziemi parcelowanej właścicielom gospodarstw karłowatych, w celu powiększenia ich do rozmiarów gospodarstw samodzielnych.

Art. 21.

Mając na względzie słuszne dążenia bezrolnej ludności wiejskiej do osiągnięcia własnego, samodzielnego warsztatu rolnego,—P. S. L. jaknajusilniej starać się będzie o stworzenie racjonalnych podstaw do parcelacji osadniczej na ziemiach Polski, nadających się do tego celu, i o zapewnienie osadnikom prócz kredytów: gruntowego, meljoracyjnego i inwestycyjnego, budulca i odpowiednich kredytów na pobudowanie domu i budynków gospodarczych w nabytych kolonjach

Art. 22.

Uznając, że skomasowanie gruntów wsi polskiej, osad i miasteczek jest niezbędnym warunkiem postępu rolniczego i zwiększenia wydajności gospodarstw, a tem samem i polepszenia bytu ludności wiejskiej, P. S. L. zdążać będzie do jaknajszybszego uchwalenia przez Sejm ustawy o komasacji, a następnie dołoży starań, mających na celu zrealizowanie tej ustawy, w której winna być zabezpieczona możność powiększania przy komasacji gospodarstw karłowatych z zapasów ziemi na ten cel przeznaczonych.

Art. 23.

Ponieważ ustawa z dnia 17 maja 1920 r. o likwidacji serwitutów jest poważnem źródłem powiększania obszarów gospodarstw rolnych, oraz jedną z podstaw uporządkowania i poprawy ustroju rolnego w Polsce,—P. S. L. pilnie baczyć będzie, by ustawa powyższa była wprowadzona w życie

przez właściwe urzędy, z zachowaniem wszystkich praw, przysługujących uprawnionym z mocy tej ustawy.

Art. 24.

Ze względu na konieczność uporządkowania stanu posiadania małej własności ziemskiej i dostarczenia drobnym rolnikom taniego kredytu hypotecznego na spłaty przy działach rodzinnych oraz na inne potrzeby,—P. S. L dążyć będzie do przeprowadzenia katastru i założenia ksiąg gruntowych dla tej kategorji małej własności ziemskiej i w tych dzielnicach Polski, które dotychczas z urządzeń hipotecznych nie korzystają, lub wcale ich nie posiadają, względnie do przeprowadzenia rewizji tych urządzeń w dzielnicach, w których zajdzie tego potrzeba.

Art. 25.

P. S. L. starać się będzie o podniesienie kultury rolnej i wprowadzenie w gospodarstwach włościańskich nowoczesnych urządzeń i techniki w celu wzmożenia ich wydajności; równolegle P. S. L. dążyć będzie do uprzemysłowienia gospodarstw rolnych przez stworzenie spółdzielni dla rozwoju przemysłu rolnego, oraz dołoży wysiłku w kierunku krzewienia i rozkwitu przemysłu domowego i rzemiosł. Widząc racjonalną drogę do powyższych celów w podniesieniu wiedzy fachowej wśród ludu wiejskiego, P. S. L. uznaje za konieczne stworzenie wystarczającej sieci szkół rolniczych, rzemieślniczych i gospodarstwa wiejskiego, niższych, średnich i wyższych. Nadto P. S. L. uznaje za korzystne zaprowadzenie samorządu rolniczego przez utworzenie t. zw. Izb Rolniczych.

Art. 26.

Polska polityka gospodarcza winna liczyć się z wybitnie rolniczym charakterem kraju i zmierzać do rozwinięcia przedewszystkiem tych gałęzi wytwórczości przemysłowej, które mają związek z rolnictwem. W myśl powyższego założenia, P. S. L.

dążyć będzie do tego, by zawierane traktaty handlowe umożliwiały wywóz zagranicę przetworów rolnictwa, których produkcja w kraju doszła do dostatecznych rozmiarów. Nadto P. S. L. starać się będzie o wprowadzenie nizkich taryf przewozowych na wytwory rolne, oraz na surowce i przedmioty potrzebne dla rolnictwa.

Art. 27.

P. S. L. zmierzać będzie do podniesienia wielkiego przemysłu i handlu, oraz unormowania stosunków finansowych w drodze powołania do życia odpowiednich organizacyj kredytowych.—Równocześnie P. S. L. uznaje, że planowe rozmieszczenie po całym kraju przesiębiorstw przemysłowych leży w interesie ludu wiejskiego.

Art. 28.

Przejęcie handlu w ręce instytucyj, oraz stowarzyszeń opartych na zasadach spółdzielczych, a zapewniających rózwój handlu w kierunku odpowiadającym interesom ludu,— P. S. L. uważa za środek do uzdrowienia stosunków handlowych, oraz do podniesienia dobrobytu warstw pracujących i dla tego dążyć będzie do tworzenia takich instytucyj, opartych na silnych podstawach pracujących.

Art. 29.

Stojąc na stanowisku własności prywatnej, P. S. L. uważa, że wpływ państwa na sprawy organizowania, prowadzenia i kierownictwa przedsiębiorstw winien obejmować tylko zwierzchni nadzór nad rozwojem przemysłu, handlu i rolnictwa i przystosowanie tego rozwoju do potrzeb i warunków kraju. Upaństwowienie niektórych gałęzi produkcji jest dopuszczalne wtedy, jeżeli to leży w ogólnym interesie państwa, n. p. upaństwowienie kolei, fabryk amunicji i t. d. **W szczególności P. S. L. uznaje za konieczne upaństwowienie gospodarki lasowej.**

Art. 30.

P. S. L dążyć będzie do jak najrychlejszego unormowania gospodarki finansowej państwa na nowoczesnych zasadach.

System podatkowy powinien być oparty przedewszystkiem na podatku dochodowym i majątkowym, wzrastających w stosunku do dochodów, z uwzględnieniem potrzeb gospodarczych ludności.

W wydatkach państwowych powinna być wprowadzona jaknajdalsza oszczędność przez zmniejszenie wydatków na ogólną administrację oraz przez wprowadzenie racjonalnej gospodarki w przedsiębiorstwach państwowych. Zapomocą nadzwyczajnych kredytów państwo powinno przyjść z wydatną pomocą rolnictwu i przemysłowi, w celu jak najrychlejszego odbudowania warsztatów pracy i uruchomienia produkcji.

Art. 31.

P. S. L. domagać się będzie jak najszybszej reorganizacji administracji skarbowej w kierunku ułatwienia ludności składania podatków, oraz dokładnego i sprawiedliwego ich wymierzania.

Sprawy społeczne.

Art. 32.

P. S. L. uznaje, że głównem źródłem dobrobytu i cywilizacji jest praca zarówno fizyczna, jak umysłowa. Praca jest obowiązkiem każdego obywatela, ona jest jedynym tytułem do zasługi:

Dążeniem P. S. L. będzie: oprzeć pracę fizyczną na wiedzy, ponieważ wtedy dopiero staje się ona naprawdę wydajną i nie marnującą cennych sił człowieka.

Art. 33.

P. S. L. wypowiada się zasadniczo za ośmiogodzinnym dniem roboczym, uznaje jednak, że czas pracy w tych

gałęziach produkcji, które są uzależnione od pory roku, pogody i t. p. naturalnych warunków winien być dostosowany do tych warunków. Prócz tego w zakładach, będących w posiadaniu samych pracowników, winny być stosowane do pracy właścicieli - pracowników jedynie ograniczenia natury sanitarno - higjenicznej

Art. 34.

Uważając załatwianie zatargów między kapitaljzmem a pracą w drodze lokautów i strajków zasadniczo za szkodliwe dla produkcji krajowej,—P. S. L. uznaje za dodatnie rozwiązywanie takich sporów w drodze pojednawczej i dla tego zmierzać będzie do stworzenia instytucyj polubownych i rozjemczych, oraz sądów pracy.

Art. 35.

P. S. L. dążyć będzie do zapewnienia warstwie robotniczej stosownego udziału w zyskach i odpowiedniego współudziału w posiadaniu warsztatów pracy.

Art. 36.

P. S. L. stoi na stanowisku ochrony pracy najemnej w drodze ustawodawczej w zastosowaniu ubezpieczeń społecznych oraz rozwoju ustawodawstwa i instytucyj opieki społecznej, a także na stanowisku prawa koalicji.

P. S. L. dążyć będzie do zapewnienia w drodze ubezpieczeń minimum egzystencji tym jednostkom, które nie osiągnęły jeszcze, albo które już utraciły możność samodzielnego, dostatecznego zarobkowania.

Oświata.

Art. 37.

Stojąc na stanowisku, że każdy obywatel Rzeczypospolitej ma prawo do pełnego rozwoju wrodzonych sił moralnych i umysłowych, — P. S. L. dążyć będzie do takiego ukształtowania orga-

nizacyj wychowania i nauczenia narodowego, by umożliwiły one osiągnięcie tego celu. W szczególności P. S. L. uważa, że przyjmowanie do wyższych zakładów naukowych nie powinno być uzależnione jedynie od świadectw szkolnych, ale od faktycznej wiedzy ucznia. W tym celu P. S. L. dążyć będzie do zmiany dotychczasowego systemu wzorem społeczeństw demokratycznych Zachodu, a mianowicie do umożliwiania tym, co nie posiadają świadectw egzaminu dojrzałości, studjów na uczelniach wyższych po wykazaniu się dostatecznym poziomem wiedzy.

Art. 38.

Broniąc zagwarantowanej Konstytucją Państwa zasady bezpłatności nauki we wszelkiego rodzaju typach szkół państwowych i samorządowych, — P. S. L. pragnie w ten sposób wytworzyć demokratyczną, stale odradzającą się, związaną z całym narodem warstwę inteligencji bez ducha kastowości, zdolną do pokierowania Państwem i pomnażania kultury narodowej.

Art. 39.

Pragnąc oprzeć byt narodu o możliwie doskonałych, samodzielnych i nieugiętych obywateli, czerpiących z głębin własnego ducha i narodu coraz to nowsze wartości dla siebie i społeczeństwa, obywateli, spojonych całkowicie z życiem narodu, — P. S. L. dążyć będzie do ustalenia takiego systemu nauczania i wychowania, któryby, rozwijając harmonijnie siły młodzieży, wychowywał ją w znajomości kraju i potrzeb narodu, uczył ją pracy twórczej i zaprawił do oddawania swych sił Ojczyźnie.

Art- 40.

Widząc z założenia, że dla uzyskania większej spójni społecznej w narodzie, wyrobienia zmysłu praktycznego, wreszcie dla wytworzenia w narodzie poszanowania dla wszelkiej pracy, potrzebna jest większa łączność pracy fi-

zycznej i umysłowej u przeciętnego obywatela, — P. S. L. popierać będzie realizowanie „szkoły pracy“ na wszelkich stopniach nauki.

Art. 41.

Uważając ze względów państwowych możliwie szybkie podniesienie szerokich warstw narodu, szczególnie włościaństwa, za najważniejsze zadanie oświatowe, — **P. S. L. otoczy szczególną opieką szkołę powszechną i ludową oświatę pozaszkolną.**

Art. 42.

Dążąc do faktycznego przeprowadzenia przymusu szkolnego w zakresie szkoły powszechnej i szybkiego rozbudowania sieci szkół, — P. S. L. domagać się będzie siedmioletniej szkoły powszechnej, przyczem pod względem poziomu nauki trzy najwyższe klasy szkoły powszechnej mają odpowiadać trzem najniższym klasom obecnej szkoły średniej.

Art. 43.

Do pierwszorzędnych postulatów na polu oświatowem zalicza P. S. L. celowe zorganizowanie szkolnictwa zawodowego, szczególnie szkół o charakterze rolniczym, oraz zorganizowanie kursów zawodowych ogólno-kształcących przy szkołach powszechnych.

Art. 44.

Wszelkim pracownikom na polu oświaty i nauki, a w szczególności nauczycielstwu szkół powszechnych, P. S. L zapewnia swoje poparcie w zabiegach około podniesienia poziomu szkoły, ochrony interesów zawodowych i uzyskania takich warunków bytu materjalnego, aby mogli z całą energją oddać się swemu zawodowi. **W związku z tem P. S. L. dąży do zrównania płac i poborów nauczycieli wiejskich z płacami i poborami nauczycieli w miastach.**

Art. 45.

P. S. L. będzie popierać jak najusilniej rozwój instytucyj kulturalnych i oświatowych, działających na wsi, uważając, że podniesienie kulturalne mas ludowych jest równoznaczne z rozwojem poczucia obywatelskiego i zrozumienia obowiązków względem Państwa, a że jest także podstawą wszelkiego dobrobytu. Dlatego też P. S. L. dążyć będzie do zakładania domów ludowych, bibljotek, czytelń bezpłatnych, uniwersytetów ludowych, kółek rolniczych i t. p. instytucyj.

REZOLUCJE IV. KONGRESU POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO (7 — 8 grudnia 1924 roku.)

W sprawach polityki wewnętrznej i zagranicznej.

I

4 Kongres P. S. L. przyjmuje do wiadomości sprawozdanie polityczne p. prezesa W. Witosa i akceptuje je, wyrażając jednocześnie całkowite uznanie i gorące podziękowanie p. Prezesowi Witosowi, Klubowi Poselskiemu oraz Zarządowi Głównemu za niezachwiane prowadzenie polityki Stronnictwa w myśl interesów państwowych oraz ludowych

II

4 Kongres P. S. L. przyjmuje do wiadomości sprawozdanie p. J. Dębskiego dotyczące polityki zagranicznej i stwierdza, że polityka zagraniczna Polski winna stale iść w kierunku rozwoju i utrwalenia pokojowych stosunków — z bacznym przytem zwracaniem uwagi na należyte zabezpieczenie interesów mocarstwowych oraz bezpieczeństwa Państwa.

W sprawie Kresów Wschodnich.

IV. 4 Kongres P. S. L. w Warszawie stwierdzając fatalne stosunki, panujące na kresach Wschodnich, podkopujące tam państwowość polską i stwierdzając konieczność radykalnej zmiany, wzywa Klub Poselski P. S. L. do wszczęcia energicznych kroków celem natychmiastowego przeprowadzenia gruntownej reformy polityki i administracji kresowej w kierunku zabezpieczenia interesów państwowych, ukrócenia agitacji antipaństwowej, uregulowania stanu prawnego, oraz zapewnienia bezpieczeństwa i uwzględnienia interesów miejscowej ludności.

V. 4 Kongres P. S. L. wzywa Klub Poselski P. S. L. do wydawania sądom tych posłów i senatorów, którzy, zasłaniając się nietykalnością poselską, prowadzą zbrodniczą agitację antipaństwową.

VI. 4 Kongres P. S. L. przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Prezesa W. Witosa *o sytuacji politycznej* wyrażając jednocześnie pełne zaufanie i gorące podziękowanie Prezesowi Witosowi, Klubowi Poselskiemu oraz Zarządowi Głównemu Stronnictwa za niezachwiane prowadzenie polityki Stronnictwa w myśl interesów państwowych oraz ludowych.

VII. 4 Kongres P. S. L. przyjmując do wiadomości sprawozdanie p. J. Dębskiego dotyczące *polityki zagranicznej*, stwierdza, iż polityka zagraniczna Polski winna stale iść w kierunku rozwoju i utwalenia pokojowych stosunków z bacznem zwracaniem uwagi na należyte zabezpieczenie interesów oraz bezpieczeństwa Państwa.

W sprawach Samorządowych.

Pragnąc, zgodnie z programem Stronnictwa, oparcia ustroju Rzeczypospolitej na szerokich podstawach samorządu stwierdzając, iż obecnie ustawy normujące życie samorządowe są niejednolite i przestarzałe, nie tylko nie czynią zadość naszym potrzebom, ale częstokroć są wręcz szkodliwe, —

4-ty Kongres P. S. L. wzywa Klub Poselski, by dołożył wszelkich starań do najszybszego uchwalenia przez Sejm ustaw samorządowych, opartych na następujących zasadach:

a) podstawową jednostką samorządową jest gmina, zdolna do spełnienia zadań, które na niej ciążą,—w tym celu ustawa winna dopuszczać łączenie się kilku wsi w jedną gminę.

b) Samorząd powinien być pełny, z zabezpieczeniem Państwu nadzoru nad samorządem w tym stopniu, by całość i nienaruszalność Rzeczypospolitej była w całej pełni chroniona.

c) Wybory do ciał samorządowych winny się odbywać na osobę, a nie na listy, przytem należy zabezpieczyć większy wpływ tym, którzy ponoszą ciężary na rzecz samorządu, co gwarantuje oszczędne i celowe użycie funduszów samorządowych.

II. Kongres stwierdza, że dotychczasowa gospodarka ciał samorządowych jest częstokroć rozrzutna i niecelowa ze względu na ogromne wydatki administracyjue i nie liczy się z interesami obywateli, nakładając na nich na cele samorządu ciężary, które swą wysokością, różnolitością i częstością ściągania rujnują słabe gospodarcze jednostki, a ogół obywateli zrażają do idei samorządu.

Webec tego 4-ty Kongres P. S. L. poleca członkom Polskiego Stronnictwa Ludowego zwrócić pilną uwagę na gospodarkę ciał samorządowych i wykonanie przysługującego im prawa kontroli nad wysokością i celowością ich wydatków.

W sprawie ordynacji wyborczej do Sejmu i Senatu.

1. 4 Kongres P. S. L. w Warszawie uważa za najważniejsze zadanie polityczne obecnego Sejmu i Senatu przeprowadzenie zmian obecnie obowiązującej ordynacji wyborczej do Sejmu i Senatu w sposób następujący: 1) Ogólna liczba posłów do Sejmu nie powinna przekraczać liczby

300, 2) Podział ogólnej liczby pesłów wybieranych w okręgach między poszczególne części Państwa winien być przeprowadzony z uwzględnieniem liczby wyborców głosujących, 3) okręgi wyborcze na Kresach Wchodnich winny być wielomandatowe, w innych zaś częściach Rzeczypospolitej dwumandatowe, 4) liczba posłów na liście państwowej nie powinna przekraczać jednej dziesiątej ogólnej liczby posłów, 5) wyborcy głosują na nazwiska kandydatów, nie na numery.

O reformie Konstytucji.

II. 4 Kongres P. S. L. w Warszawie stwierdza, że jedną z głównych przeszkód na drodze do zdrowej budowy i rozwoju Państwa są niedomagania naszego ustroju parlamentarnego. Ustroj ten musi stanowić podstawę republikańskiej formy rządów Państwa, jednak przy naszem ustroju w szczególności Sejm nie zdolnym jest do spełnienia swego najważniejszego zadania, t. j. do wytworzenia większości, na której oprzećby się mógł trwały i silny, działający wedle jasnego programu Rząd; przyczyna zaś tego stanu rzeczy leży w wadliwych postanowieniach Konstytucji z dnia 17. Marca 1921 r. i opartej na niej ordynacji wyborczej.

III. Kongres P. S. L. uważa zmianę tego stanu rzeczy za konieczną w interesie Państwa i ludu a nie zapoznając wielu innych braków w Konstytucji, które przy jej rewizji przez następny Sejm być winny wzięte pod uwagę, uznaje jako niezbędne, wprowadzenie, na razie przynajmniej, tych zmian, któreby gwarantowały normalne fukcjonowanie Państwa, a w szczególności uzdrowienia parlamentaryzmu.

W tym celu IV Kongres P. S. L, żąda: A) Wzmocnienia kompetencji Prezydenta Rzeczypospolitej w kierunku regulowania życia parlamentarnego przez przyznanie Prezydentowi prawa rozwiązania Sejmu B) Ustalenie stosunku kompentencji ustawodawczych Sejmu i Senatu przez: 1) przyznanie Senatowi prawa inicjatywy ustawodawczei, 2) przyznanie Sejmowi prawa uchwalenia kwalifikowaną większością ustaw, przez Senat w całości odrzuconych.

W sprawach gospodarczych.

Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego wyraża przekonanie, że celem naprawy dzisiejszej sytuacji gospodarczej jest konieczne wzmożenie produkcji przez:

1) podniesienie wydajności pracy wedle norm ustawodawstwa państw zachodnich.

2) reorganizacje przedsiębiorstw przemysłowych przez ulepszenie metod produkcyjnych i organizację handlu.

W sprawach finansowych.

I. Kongres stwierdza, że sprawa utrzymania kursu złotegc musi być otoczona specjalna opieką całego społeczeństwa i nie może być traktowana jako zagadnienie wyłącznie finansowe.

II. Kongres stwierdza, że trwała równowaga budżetu państwowego nie da się osiągnąć, jeżeli koszta inwestycji i nadzwyczajne wydatki — zwłaszcza wywołane koniecznością założenia i utrwalenia Państwa — nie zostaną rozłożone drogą pożyczek państwowych na okres lat kilkudziesięciu tak, aby i przyszłe pokolenie do ponoszenia tych kosztów były pociągnięte.

III. Kongres stwierdza, że dla usunięcia chaosu podatkowego niezbędna jest rewizja całokształtu ustawodawstwa o finansach komunalnych, które powinny umożliwić samorządom sprostanie nałożonym na nie obowiązkom, jednak muszą być dostosowane do siły płatniczej ludności

W sprawie reformy rolnej.
(referat posła St. Osieckiego)

I. Kongres P. S. L. stwierdza, iż przeprowadzenie reformy rolnej w myśl uchwały Sejmu Ustawodawczego z dnia 10 lipca 1919 r. jest koniecznością państwową, narodową, gospodarczą i społeczną, a przeto stanowi kategoryczny nakaz dla każdorazowego rządu Rzeczypospolitej Polski.

II. Kongres P. S. L. podkreśla z uznaniem wysiłki i pracę Klubu Poselskiego P. S. L., mające na celu wprowadzenie reformy rolnej na właściwe tory w formie przedłożenia Sejmowi w sierpniu 1923 r. ustawy o parcelacji i osadnictwie oraz w lutym b. r. ustawy o sfinansowaniu parcelacji i osadnictwa.

III. Kongres P. S. L. wzywa Klub Stronnictwa do energicznych starań, mających na celu usunięcia wszelkich przeszkód, wstrzymujących wykonanie reformy rolnej, a przedewszystkiem rychłe przeprowadzenie przez Sejm ustaw o parcelacji i osadnictwie oraz o sfinansowaniu tej parcelacji i osadnictwa na zasadach opracowanych przez Stronnictwo.

IV. Kongres P. S. L. domaga się troskliwej opieki i ochrony dla drobnyeh dzierżawców na całym terenie Rzeczypospolitej Polskiej, ze szczególnem uwzględnieniem województw zachodnich i wschodnich.

(referat posła Kowalczuka)

1) Rozwój polskiego przemysłu może się opierać jedynie na rozwoju polskiego rolnictwa, by dać mu możność wchłaniania w siebie obrzymiej większości produkcji przemysłowej, co może nastąpić tylko przy znacznej obniżce cen na wyroby przemysłowc oraz zwyżce cen na produkty rolne wobec czego Kongres P. S. L. uchwala:

a) wezwać Klub Poselski P. S. L., ażeby wytężył wszyskie siły' celem przeprowadzenia rewizji taryfy celnej w kierunku sprawiedliwego i równomiernego traktowania obydwuch dziedzin wytwórczości, t. j. rolnictwa i przemysłu przez obniżenie ceł ochronnych, a nawet całkowitego ich zniesienia w celu obniżenia cen na rynku wewnętrznym.

b) Wezwać Klub poselski P. S. L., aby w dalszym ciągu dokładał wszelkich starań, w celu wprowadzenia wolnego od opłat i niczem niekrępowanego wywozu produktów rolnych zagranicę oraz wprowadzenia ceł ochronnych w wysokości ustalonej dla przemysłu.

W sprawie oświatowej.

I. 4-ty Kongres P. S. L. uchwala domagać się od Rządu energicznego i skutecznego zwalczania analfabetyzmu przez budowę i zakładanie nowych szkół, zasilanie bibliotek szkolnych w książki dla ubogiej młodzieży urządzanie kursów dla dorosłych analfabetów. Rząd winien specjalną opieką otoczyć szkolnictwo polskie na kresach.

II. Celem dostosowania seminarjów nauczycielskich do potrzeb społeczeństwa i skutecznej pracy wśród ludu,—Kongres P. S. L. uważa za wskazane wprowadzenie do tych szkół nauki rolnictwa.

III. Ponieważ poziom nauki w szkole powszechnej uległ znacznemu obniżeniu,—Kongres domaga się rewizji planów naukowych, ustalenia ich i pogłębienia nauki przedmiotów, gruntujących wśród młodego pokolenia poczucie państwowości polskiej.

IV. Kongres P. S. L. żąda wprowadzenia jednolitej szkoły powszechnej oraz ułatwień w nauczaniu przez wprowadzenie jednolitych i tanich podręczników szkolnych, jakoteż otwierania jaknajliczniejszych szkół powszechnych przynajmniej najniższych klas, nawet w mniejszych miejscowościach.

V. Kongres uważa, że nauczanie we wszystkich szkołach państwowych powinno być bezpłatne, przytem żąda wydatnej pomocy rządowej przy zakładaniu i utrzymywaniu burs dla dzieci włościańskich.

VI. Kongres domaga się zniesienia natychmiastowego patronatów szkolnych w Poznańskiem.

VI. Kongres P. S. L. zwaca jaknajbaczniejszą uwagę Rządu na konieczność rozbudowy i rozwoju szkół zawodowych, a w szczególności szkół rolniczych.

W sprawie kredytów długoterminowych dla drobnych rolników.

Kongres P. S. L. stwierdzając, iż wskutek błędnej polityki rządu rolnictwo i ludność znalazły się w krytycz-

nem położeniu,—konstantuje potrzebę zmiany dotychczasowej polityki Rządu, wyrażając zarazem przekonanie, iż jaknajprędsze zorganizowanie kredytu długoterminowego dla drobnych gospodarstw rolnych jest koniecznością państwową. Kredyt ten zorganizowany być winien przez Państwowy Bank Rolny na podstawie emisji niskoprocentowych listów zastawnych.

Ponieważ uzyskanie kredytu długoterminowego zależne jest w zasadzie od istnienia hipotek,—Kongres P. S. L. domaga się restytuowania zniszczonych w czasie wojny ksiąg hipotecznych.

Uważając, iż wprowadzenie przymusu hipotecznego dla drobnej własności, a tem samem założenie hipotek na terenie b. Kongresówki jest niewykonalne w najbliższej przyszłości ze względów natury technicznej, prawnej, społecznej i finansowej.—Kongres P. S. L. stwierdza, iż do celu tego prowadzi jedynie droga uświadomienia szerokich mas włościańskich o wartości i zadaniach hipotek.

Rząd zaś winien przez odpowiednie ustawodawstwo uprościć formalności, związane z wywoływaniem i urządzaniem hipotek dla drobnej własności, — niemniej jaknajwydatniej zniżyć koszty związane z tą akcją.

Wobec tego, iż zorganizowanie kredytu długoterminowego wymagać będzie dłuższych przygotowań, Kongres P.S.L stwierdza potrzebę przyjścia z pomocą ludności włościańskiej przez stworzenie, ożywienie i rozwinięcie kredytu długoterminowego, jednakże conajmniej półtora rocznego.

Organizacja P. S. L. „Piast”. Pod względem organizacyjnym, Polskie Stronnictwo Ludowe składa się *z kół.* Zarząd koła składa się z 9 członków, którzy wybierają z pośród siebie przewodniczącego, zasłępcę, sekretarza i skarbnika,

Przewodniczący zarządów kół i delegaci poszczególnych kół, — (wybrani po 1 na każde 15 członków), — tworzą powiatowy Zjazd P. S. L.— Powiatowy Zjazd P. S. L. wybiera corocznie absolutną większością głosów Zarząd powiatowy, złożny z 15 członków. Zarząd powiatowy wybiera z pośród siebie prezydjum, złożone z przewodniczącego, zastępcy, sekretarza i skarbnika. Przewodniczący Zarządu powiatowego P. S. L. jest zarazem członkiem Zarządu okręgowego i delegatem na Kongres.

Okręgowy Zjazd P. S. L. tworzą: delegaci, wybrani przez Koła i Zjazdy powiatowe, — (po 1 na każde 300 członków), — dalej członkowie wszystkich zarządów powiatowych danego województwa, posłowie i senatorowie, oraz naczelni redaktorowie pism Stronnictwa. Okręgowy Zjazd wybiera do Zarządu okręgowego 10 członków; oprócz nich w skład Zarządu okręgowego wchodzą: przewodniczący Zarządów powiatowych całego okręgu, posłowie i senatorowie wybrani z tego okręgu, oraz dalegaci klubu P. S. L. w sejmikach wojewódzkich, po 1 na każdych 5 członków; — Zarząd okręgowy wybiera z pośród siebie Prezydjum, złożone z prezesa, zastępcy tegoż, skarbnika i 2 sekretarzy.

Oprócz wymienionych Zarządów kół, zebrań kół, Zarządów powiatowych, zjazdów powiatowych, Zarządów okręgowych i zjazdów okręgowych,—władzami Stronnictwa są: Kongres, Rada Naczelna i Zarząd Główny.

Kongres. Zwyczajny Kongres Stronnictwa odbywa się conajmiej co 2 lata w pierwszej połowie roku. O ile by wymagały tego ważne wypadki polityczne lub interes Stronnictwa, może być zwołany Kongres nadzwyczajny. Do udziału w Kongresie

z głosem decydującym są uprawnieni: 1) przewodniczący Zarządów pow. tudzież delegaci, wybrani przez Zjazdy powiatowe, względnie koła P. S. L. 2) członkowie Rady Naczelnej 3) delegaci okręgów 4) posłowie do Sejmu Rzplitej i senatorowie do Senatu Rzplitej, oraz delegaci członkowie sejmików wojewódzkich, 5) naczelni redaktorowie pism Stronnictwa, 6) wybrani przez Zarząd Główny mężowie zaufania P. S. L. w liczbie najwyżej 30. — Uchwały na Kongresie zapadają bezwględną większością głosów. Do zadań Kongresu należy, między innemi, wybranie Rady Naczelnej.

Rada Naczelna składa się: 1) z 60 członków, wybranych przez Kongres na 2 lata, 2) z przewodniczących Zarządów okręgowych, względnie ich zastępców, 3) z delegatów klubu poselskiego i senatorskiego P. S. L. w Sejmie i Senacie Rzeczypospolitej, 4) z mężów zaufania Stronnictwa, kooptowanych przez Radę Naczelną w liczbie nie większej, niż jedna dziesiąta część członków, wybranych do Rady Naczelnej przez Kongres, 5) dwóch naczelnych redaktorów pism ludowych Zarządu Głównego Stronnictwa. Rada Naczelna wybiera z pośród swoich członków Prezydjum Stronnictwa, które składa się z: prezesa, trzech zastępców, dwóch sekretarzy i skarbnika. W skład Prezydjum wchodzą również prezesi klubów: poselskiego i senatorskiego, względnie ich zastępcy. Rada Naczelna wybiera również Zarząd Główny Stronnictwa.

Zarząd Główny składa się z 7 członków prezydjum Stronnictwa i 10 członków, wybranych absolutną większością głosów przez Radę Naczelną na 2 lata. Posiedzenia Zarządu Głównego powinny odbywać się przynajmiej raz na miesiąc. Prezydjum Stronnictwa stoi na czele Zarządu Głównego i Rady Naczelnej.

Organem wykonawczym naczelnych władz Stronnictwa jest Naczelny Sekretarjat Stronnictwa.

Organy Kontrolujące. Zebranie Koła P. S. L., Zjazd powiatowy i okręgowy wybierają z pośród siebie corocznie komisję kontrolującą, złożoną z 3 członków, dla nadzoru finansowej gospodarki Zarządów Kół P. S. L., oraz Zarządów powiatowych i okręgowych. Przy Radzie Naczelnej istnieje Główna Komisja Kontrolująca, złożona z 5 osób wybranych na 2 lata. Pozatem członkowie Zarządu Głównego i upoważnieni przez Zarząd Główny delegaci mają prawo kontroli gospodarczej i finansowej działalności Zarządów Kół, oraz Zarządów powiatowych i okręgowych.

Sąd Polubowny roztrzyga spory między członkami Stronnictwa, wynikające z ich działalności w Stronnictwie. Sąd Polubowny składa się z 3 członków, z czego po jednym wybierają przeciwne strony, a ci wybierają trzeciego, jako przewodniczącego.

Sąd Partyjny powołany jest dla rozpatrywania zarzutów przeciwko członkom Stronnictwa i referowania w tych sprawach wyroków. Rada Naczelna wybiera Główny Sąd Partyjny, złożony z 9 członków, z których kolejno trzech sprawuje urząd w danym okresie. Zarządy okręgowe wybierają również po 9 członków partyjnego sądu okręgowego, pełniących swe funkcje w ten sam sposób, co główny sąd partyjny. Skład okręgowych sądów partyjnych wymaga zatwierdzenia Zarządu Głównego.

PRASA P. S. L. „PIAST".

„*Wola Ludu*", tygodnik, Warszawa, Marszałkowska 68, Nacz. Red. poseł Niedbalski.

„*Piast*" tyg., Kraków, Mały Rynek 4, red. Jan Rączkowski.

„*Sprawa Ludowa*" tyg., Lwów, ul. Sykstuska, red. Jan Blajke.
„*Lud Polski*" tyg., Tarnów, Burek 4, red. prof. Rymar.
„*Głos Ludu Śląskiego*", tyg., ul. Niemiecka, poseł Bobek.
„*Włościanin*", trzy razy na w tygodniu, Poznań, Kwiatowa 2 red. prof. Dr. Michałkowicz.
„*Gazeta Grudziądzka*" trzy razy w tygodniu, Grudziądz, red prof. Wiktor Kulerski.
„*Obrona Ludu*", tygodnik, Piotrków, ul. Bykowska red. Fijałkowski.
„*Głos Ludu*", Czersk, red. Dr. Zemke.

POSŁOWIE I SENATOROWIE POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO „PIAST".

A). POSŁOWIE.

1. Bednarczyk Józef
2. Bielak Jan
3. Bobek Paweł
4. Brodacki Jan
5. Byrka Władysław
6. Chwaliński Piotr
7. Cieluch Jan
8. Dąbrowski Marjan
9. Dębski Jan
10. Dubiel Gabrjel
11. Erdman Alfons
12. Furmaniak Piotr
13. Gawlikowski Jan
14. Gruszka Bruno
15. Hulak Stanisław
16. Jedynak Jan
17. Dr. Kiernik Władysław
18. Kosydarski Władysław
19. Kowalczuk Józef
20. Lizak August
21. Madejczyk Jan
22. Makulski Józef
23. Malik Bronisław
24. Nawrocki Jan
25. Niedbalski Serwacy Aleksander
26. Osiecki Stanisław
27. Ostrowski Władysław
28. Pasicki Antoni
29. Pieniążek Jan
30. Potoczek Narcyz
31. Przewrocki Marcin
32. Rataj Maciej
33. Roman Józef
34. Rusinek Zygmunt
35. Sarnecki Adolf
36. Sikora Wojciech
37. Sobek Jan
38. Spittal Eugenjusz
39. Szmigiel Antoni
40. Szydłowski Marjan
41. Widota Kazimierz
42. Wiszniewski Stanisław
43. Witos Andrzej
44. Witos Wincenty
45. Ziętek Ignacy

Prezydjum Klubu Poselskiego

Prezes	— Poseł	Wincenty Witos
Vice-prezesi	— „	Jan Dębski
	— „	Dr. Władysław Kiernik
	— „	Narcyz Potoczek
Sekretarz i skarbnik	— „	Adolf Sarnecki

Zarząd Klubu Poselskiego:

Bednarczyk Józef, Byrka Władysław, Dąbrowski Marjan, Erdman Alfons, Gruszka Bruno, Madejczyk Jan, Malik Bronisław, Nawrocki Jan, Ostrowski Władysław i Pieniążek Jan.

B). SENATOROWIE.

1. Dr. Biały Stanisław
2. Błyskosz Józefat
3. Bojko Jakób
4. Dr. Buzek Józef
5. Długosz Władysław
6. Jachowicz Józef
7. Kaniowski Tadeusz
8. Kędzior Andrzej
9. Kruk Józef
10. Dr. Nowak Juljan
11. Ścibor Franciszek
12. Średniawski Andrzej.

Komisja Parlamentarna:

Wincenty Witos, Jan Dąbski, Narcyz Potoczek, sen. Jakób Bojko, Władysław Ostrowski, Józef Bednarczyk, Władysław Byrka, Alfons Erdman, Bruno Gruszka, Dr. Władysław Kiernik, Jan Madejczyk, Bronisław Malik, Jan Nawrocki, Jakób Pawłowski, Jan Pieniążek, Adolf Sarnecki, senator Andrzej Średniawski.

W Sejmie obecnym klub P. S. L. wniósł in corpore do sierpnia 1924 r. — (a więc do feryj letnich tego roku) — 34 wnioski, nie licząc wniosków, wniesionych przez poszczególnych posłów.

LEWICA.

STRONNICTWA CHŁOPSKIE.

KLUB ZWIĄZKU POLSKICH STRONNICTW LUDOWYCH („WYZWOLENIE“ i „JEDNOŚĆ LUDOWA“).

KLUB ZWIĄZKU POLSKICH STRONNICTW LUDOWYCH

(„WYZWOLENIE” i „JEDNOŚĆ LUDOWA”).

Charakterystyka.

Z. P. S. L. „Wyzwolenie” i „Jedność Ludowa”, reprezentowany w Sejmie przez 57 posłów, *) a w Senacie przez 11 senatorów, jest organizacją chłopów małorolnych i bezrolnych, usposobionych radykalnie. Głównym pośrednim celem Stronnictwa w dążeniu do „Polski Ludowej” jest możliwe wyrównanie stanu posiadania ziemi, t. j. zniesienie klasy chłopów bezrolnych i t. zw. „zagonowych” przez obdarowanie ich ziemią kosztem tych, którzy jej mają najwięcej.

Do tego celu Stronnictwo dąży na terenie parlamentarnym od 1919 r., wnosząc uchwały, wnioski i interpelacje, dotyczące bezpośrednio czy pośrednio sprawy reformy rolnej.

---

*) Obecnie, t. j. w grudniu 1924 r., po secesji posła Wojewódzkiego, 53 posłów.—O secesji patrz dalej. Klub Niezależnej Partji Chłopskiej.

Związek Polskich Stronnictw Ludowych powstał na terenie Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej w ostatnich dniach października 1923 roku, na mocy uchwały Kongresów: Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie" i t. zw. „Jedności Ludowej", utworzonej przez posła Jana Dąbskiego z pierwszej secesji „Piasta" na terenie parlamentarnym (w maju 1923 roku). Zapoznamy się kolejno *z historją powstania i działalności „Wyzwolenia"*, a następnie „Jedności Ludowej" wreszcie z działalnością zjednoczonego Z. P. S. L. („Wyzwolenie" i „Jedność „Ludowa").

Historja P. S. L. „Wyzwolenie". W dniu 5 grudnia 1915 roku powstało Polskie Stronnictwo Ludowe przez połączenie się trzech organizacyj ludowych, a mianowicie:

Narodowego Związku Chłopskiego,
Związku Chłopskiego
i Ludowców-Zaraniarzy.

Trzy wymienione organizacje powstały na kilka lat przed wojną.

Narodowy Związek Chłopski wywodzi się od Stronnictwa Narodowej Demokracji, które jeszcze przed 1905 rokiem wydawało „Polaka", pismo dla ludu wiejskiego. Jednak po rewolucji 1905 r. znaczna część członków opuściła jego szeregi, zarzucając stronnictwu politykę ugodową w stosunku do Rosji i rozpoczynając samodzielną pracę wśród robotników,—(późniejszy Narodowy Związek Robotniczy) i wśród chłopów (Narodowy Związek Chłopski).—Pismem Narodowego Związku Chłopskiego była wydawana nielegalnie „Polska".

Związek Chłopski powstał w roku 1913 i postawił sobie dwa cele: niepodległość Polski

i guntowną przemianę społecznych stosunków kraju. Organem Związku była wydawana tajnie „Chłopska Sprawa". Grupa ta była pod silnym wpływem P. P. S.

Trzecia grupa, Ludowcy-Zaraniarze, dążyła do usamodzielnienia ruchu ludowego i do wyzwolenia ludu z zależności ziemian i duchowieństwa. Przy robocie gospodarczej i kulturalnej organizowała się pod hasłem: „Sami Sobie". W r. 1914 wydawała tajne pisma „Na naszej ziemi" i „Już blizko".

Wszystkie trzy wymienione związki przyjmowały czynny udział w przygotowaniach wojskowych na wypadek wybuchu wojny europejskiej, przyuczając lud do czynnego wystąpienia dla zadokumentowania swych dążeń niepodległościòwych. Wszystkie trzy należały również do Komisji Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych, zbierały pieniądze na Skarb Wojskowy wysyłały młodzież do Galicji na kursy wojskowe i t. p.

Wybuch wojny zbliżył tedy wszystkie te trzy grupy, których cel był wspólny: Niepodległa Polska Ludowa. Jesienią 1914 r. usiłują one przeciwstawić się t. zw. Komitetowi Narodowemu Polskiemu, powstałemu z inicjatywy i łona Narodowej Demokracji, wspierając jednocześnie moralnie, materjalnie i czynnie ruch niepodległościowy w Małopolsce i Legjony Polskie. — W grudniu tegoż 1914 roku ludowcy ogłosili „Protest z powodu powstania Komitetu Narodowego Polskiego".

W roku 1915 nastąpiło połączenie Narodowego Związku Chłopskiego, Związku Chłopskiego i Ludowców-Zaraniarzy w jedno „Polskie Stronnictwo Ludowe", które wydawało pismo p. t. „Polska Ludowa", początkowo w Lublinie (w b. okupacji austryjackiej była większa swoboda dla prasy), a od

r. 1917 w Warszawie, jako „*Wyzwolenie*". Odtąd rozpoczyna się okres pracy politycznej i społecznej wszystkich grup ludowych b. Królestwa, złączonych w jednem Polskiem Stronnictwie Ludowem.

12 czerwca 1916 roku odbył się w Lublinie **I. Zjazd P. S. L.**, na którym to Zjeździe przyjęto pierwszy program Stronnictwa.

Program ten uzupełniono następnie na **Zjeździe P. S. L w dniu 1 listopapa 1918 roku** w Warszawie. Tenże Zjazd przyjął ustawę partyjną oraz dla odróżnienia się od Polskiego Stronnictwa Ludowego z Małopolski przyjął nazwę „P. S. L. Wyzwolenie".

Ludowcy wzięli czynny udział w Polskiej Organizacji Wojskowej (P. O. W.) i usuwaniu okupacji.

W t. zw. rządzie „lubelskim" Daszyńskiego zasiedli jako ministrowie wybitni działacze Stronnictwa: Dubiel, Nocznicki, Poniatowski, Stolarski i Thugutt.

W rządzie ludowym Moraczewskiego zasiedli z ramienia Stronnictwa pp.: Thugutt i Nocznicki.

W lutym 1919 r., w wyborach do Sejmu Ustawodawczego, Stronnictwo uzyskało 839.914 głosów i przeprowadziło 57 posłów.

W dniu 9 października 1919 r. Klub „Wyzwolenia" połączył się z „Piastowcami". Jednak już w marcu 1920 roku, 24 posłów wystąpiło z „Piasta" i utworzyło nowy klub „Wyzwolenia", a to z powodu stanowiska Witosa, który, porozumiewając się ze Zjednoczeniem Ludowym (Skulskiego i Dubanowicza), zrezygnował z niektórych postulatów programowych.

Ważniejsze punkty Uchwały Sejmowej o reformie rolnej z dnia 10 lipca 1919 roku, „Wyzwolenie" przyjęło jako swój program w sprawie reformy rolnej. Za niezgodne ze swym programem uważa

„Wyzwolenie" 2 punkty tej uchwały: 1) przyznanie folwarkom w Poznańskiem i na ziemiach wschodnich innego maximum, niż reszcie Polski, (400 hektarów zamiast 180) i 2) włożenie na Państwo obowiązku porozumienia się ze Stolicą Apostolską co do wywłaszczenia ziem poduchownych. — Ustawa z dnia 15 lipca 1920 r. o wykonaniu reformy rolnej nie zadowolenia „Wyzwolenia", które dąży na drodze ustawodawczej do wprowadzenia w niej zmian, przyśpieszających wykonanie i uniemożliwiających wszelkie przy tem nadużycia.

W listopadzie 1922 roku P. S. L. „Wyzwolenie" przystępuje do wyborów do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej i przeprowadza 48 posłów i 8 senatorów.

W dniu 9 grudnia tegoż roku wystawia na wniosek posła Stanisława Thugutta, kandydaturę Gabrjela Narutowicza na Prezydenta Rzeczypospolitej. Kandydatura ta, jak wiadomo, przeszła głosami lewicy i centrum Sejmu,—(oprócz N. P. R. która oddała białe kartki). Po demonstrancjach 11 grudnia przeciwko nowoobranemu Prezydentowi Państwa, — Klub „Wyzwolenia", łącznie z klubem Związku Parlamentarnego Polskich Socjalistów, zgłosił na plenum Sejmu specjalny wniosek nagły. Gdy w tydzień po wyborze, a w dwa dni po przejęciu władzy od Naczelnika Państwa, Prez. Gabrjel Narutowicz został zamordowany,—klub parlamentarny „Wyzwolenia" zgłosił do laski marszałkowskiej i ogłosił w prasie oświadczenie, piętnujące zbrodnię.

Rok 1923 rozpoczęło „Wyzwolenie" pod znakiem walki o wykonanie uchwalonej przez Sejm ustawy o reformie rolnej.

26 maja tegoż roku w klubie Polskiego Stronnictwa Ludowego (Piastowców) nastąpił rozłam, z powodu zawarcia przez to Stronnictwo paktu politycznego z klubami Stronnictw prawicy. Ustąpiło 14

posłów i 3 senatorów, którzy, (za wyjątkiem Karola Wojewody, który złożył mandat i D-ra Jana Poznańskiego, który wrócił do klubu „Piasta“), — utworzyli na terenie Sejmu *klub p. n. „Jedności Ludowej“.*

W listopadzie 1923 r. Stronnictwo „Wyzwolenia“ połączyło się z „Jednością Ludową“.

Z kolei podaję dane, dotyczące historji „Jedności Ludowej“.

Klub „Jedności Ludowej“ powstał na terenie Sejmu w czerwcu 1923 roku, z 12 posłów i 3 senatorów następujących:

posłowie: Antoni Anusz, Aleksander Bogusławski, Antoni Bujak, Jan Dąbski, Adolf Dubrownik, W. Fijałkowski, Bogusław Miedziński, Dr. Karol Polakiewicz, Bronisław Wędziagolski, F. Wilkoński, Władysław Wójtowicz, i Henryk Wyrzykowski.

Senatorowie: Dr. Gustaw Dobrucki, Stanisław Nowak i Bolesław Wysłouch,—(senator Bronisław Krzyżanowski, który również wystąpił z „Piasta“, nie przystąpił do klubu „Jedności Ludowej” i nie zgłosił przynależności partyjnej).

Wyżej wymienieni wysłali następujące pismo do posła Wincentego Witosa, jako prezesa P. S. L. „Piast”:

„Panie Prezesie!

Będąc zwolennikami jawności w życiu publicznem oraz jasnego określenia celów i dróg politycznych mamy zaszczyt wobec zbliżających się wypadków, oświadczyć co następuje:

1) Uznając potrzebę istnienia polskiej większości w Sejmie, jako podstawy rządu, jesteśmy przeciwni tworzeniu większości sejmowej z samą prawicą,

ponieważ ten nienaturalny związek pociąga za sobą załamanie ruchu ludowego, jednego z podstawowych czynników państwowotwórczych. Związek P. S. L „Piasta” z „Chjeną” wniesie zarzewie wojny do obozu ludowego i wtrąci państwo w odmęt walk i niebezpieczeństw. Bo chociaż rząd, oparty o znikomą a sztuczną większość, nie byłby długotrwały, skutki tego faktu zaciążyłyby długo na losach Polski. W atmosferze przepojonej apologją gwałtu, jako czynnika politycznego, mnożyć się muszą akty, nie mieszczące się w ramach konstytucyjnych, które zachwieją ładem Rzeczypospolitej, a nieobliczalna polityka kresowa stworzyćby mogła warunki pomniejszenia Polski.

Duch czasu, konieczność utworzenia w Polsce demokratycznych i republikańskich podstaw rozwoju wymagają, aby ośrodkiem większości parlamentarnej w Polsce był zjednoczony obóz ludowy.

2) Ponieważ obóz prawicowy zwalczał nieprzerwanie i konsekwentnie i w obecnym Sejmie wszystkie zasadnicze postulaty ludowe, a zwłaszcza uchwalanie, a potem wykonanie reformy rolnej, nie mamy zaufania i wiary, aby te postulaty mogły być przez tworzący się związek w życie wprowadzone. Nie mamy zaufania i wiary, bo nie same fakty pisane, ale charakter i metody kontrahentów oraz stosunek ich do rzeczywistych wartości narodowych i społecznych dać mogą niezbędne rękojmię wykonania.

3) Co do wywołania przesilenia rządowego przez uchwalenie obecnemu rządowi votum nieufności, oświadczamy, że powodowanie upadku rządu przed istnieniem liczebnej podstawy do wytworzenia nowego rządu — a taka podstawa dotąd nie istnieje — jest niedopuszczalne i jak przykłady tyle razy dowiodły — dla Państwa niezmiernie szkodliwie. Dodajemy ponadto, że wrażenie, jakie wywołała ogłoszona na ła-

mach prasy lista domniemanych kandydatów do tek ministerjalnych nowego gabinetu, jest powszechnie ujemne.

Mając na względzie wyżej przytoczone momenty, niezależnie od wszystkich innych natury państwowej, społecznej i etycznej, które mieliśmy sposobność wyłuszczyć na posiedzeniach klubu, oraz ubolewając nad tem, że nasz wniosek o pozostawienie członkom klubu wolnej ręki został większością głosów odrzucony, oświadczamy, że nieskrępowani od dnia dzisiejszego organizacją i solidarnością klubową pójdziemy własną drogą, jak wskazywać będzie sumienie obywatelskie dotychczasowa tradycja i programem Polskiego Stronnictwa Ludowego."

Nowy klub wystawił hasło „jedności ludowej", w przeciwstawieniu do prawicowych haseł „jedności narodowej" i na wniosek sen. Wysłoucha przyjął wniosek, nadający mu nazwę *„Klubu P. S. L. — Jedności Ludowej"*.

Dnia 1 września tegoż 1924 roku nastąpiło na terenie Sejmu połączenie klubów „Wyzwolenia" i „Jedności Ludowej", a w dniu 27 października tego roku połączyły się wspomniane stronnictwa na terenie pozaparlamentarnym, uchwałą dwóch równocześnie obradujących kongresów „Wyzwolenia" i „Jedności Ludowej" w jedno Stronnictwo p. n. „Związek Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa").

Rezolucja połączeniowa obu Kongresów głosi:

„Polski lud włościański, stanowiący trzy czwarte narodu polskiego, jest podstawą siły i żywotności Rzeczypospolitej Polskjej, na nim spoczywa najcięższy obowiązek obrony Państwa. Dlatego przyszłość Polski musi się przedewszystkiem oprzeć na świadomym lu-

dzie. Do pełnego uobywatelenia ludu nie chcą dopuścić bogate klasy posiadające, które od wieków przyzwyczaiły się traktować lud, jako bezwolne narzędzie taniej i bezmyślnej pracy. Z tymi narowami pańszczyźnianymi klas bogatych lud musiał walczyć od samego przebudzenia się dziejowego i walka o wyzwolenie polityczne z pełnią praw obywatelskich nie jest dotąd zakończona. Trwa ona i trwać będzie aż do zupełnego zwycięstwa. W walce tej przeszkadza ludowi rozbicie polityczne ludu na różne stronnictwa. Rozbicie to podcina rozmach i potęgę młodego ruchu ludowego oraz uświadomienie w dziedzinie ekonomicznej i samorządowej. Wskutek braku jedności doszliśmy do tego, że klasa włościańska, która żywi i broni całą Polskę, dziś upada pod ciężarem drożyzny, nędzy i niedoli, cofa się z każdym dniem w swym politycznym, gospodarczym i kulturalnym rozwoju. Niebezpieczeństwo upadku i zagłady ruchu ludowego jest obecnie tak wielkie, że tylko wysiłek i wspólna walka całego ludu może odwrócić nieszczęście, grożące nietylko ludowi, ale całej Polsce.

Wobec tak groźnego położenia, Kongres P. S. L. „Jedność Ludowa" i „Wyzwolenie" uchwalą zjednoczyć Polskie Stronnictwo Ludowe „Jedność Ludowa" z P.S.L. „Wyzwolenie" w jedno stronnictwo pod nazwą *Związek Polskich Stronnictw Ludowych „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa"*, powierzając przeprowadzenie tego zjednoczenia głównemu zarządowi".

Program „Wyzwolenia" przyjęty został bez zmian, jako program Z. P. S. L. („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa"). Pozatem Kongres przyjął cały szereg uchwał, — (w sprawach: oświatowych, skarbowych, gospodarczej i rolnej, oraz mniejszości kresowych), — które to uchwały przytaczam na dalszem miejscu, po programie partyjnym, jako najaktulniej-

sze dopełnienie poszczególnych jego rozdziałów.

Odezwa, wydana z początkiem 1924 roku przez Zarząd Główny oraz kluby: poselski i senatorski Z. P. S. L., streszcza stosunek stronnictwa do rządu p. Wład. Grabskiego. Czytamy w niej między innemi:

„**Rząd p. Grabskiego nie jest ani rządem ludowym, ani lewicowym**, — jest to raczej **rząd prawicowy**, utworzony ze współudziałem Prezydenta Rzeczypospolitej **Nasze stronnictwo nie bierze odpowiedzialności za ten rząd** Nasz stosunek do niego zależeć będzie od jego postępowania, a przedewszystkiem od tego, czy posunie on naprzód sprawę naprawy skarbu, czy zabierze się do ściągania podatków z obszarników i fabrykantów i czy będzie traktowało sprawiedliwie wszystkie klasy ludności. Nasze stronnictwo **nie będzie przeszkadzało p. Grabskiemu w pracy** nad naprawą skarbu, w rzeczach dobrych go poprze, tembardziej, iż mamy wiarę, że p. Grabski nie dopuści do rozkradania mienia państwowego. Zapamiętamy sobie jednak dobrze oświadczenie p. Grabskiego, iż nie dopuści do **cofnięcia, ani do uszczuplenia zdobyczy ludowych i że wykonanie reformy rolnej nie sprzeciwia się naprawie skarbu**, co ciągle powtarzają obszarnicy, aby pogrzebać roformę rolną. Od spełnienia tych zapowiedzi uczynimy zależnem nasze postępowanie wobec obecnego rządu i **zapowiadamy otwarcie, że gdyby obietnic nie dotrzymał, rozpoczniemy z nim walkę**“.

Sprawy: samorządu gmin wiejskich i wykonania reformy rolnej skupiły na sobie wszystkie troski i prace Z. P. S. L. Referentem ustawy o samorządach gmin wiejskich na Komisji administracyjnej jest poseł Z. P. S. L. Dr. Józef Putek.—Dnia 11 kwietnia tegoż 1924 roku poseł Juljusz Poniatowski wniósł na Sejm, imieniem Z. P. S. L., *wniosek w sprawie wykonania reformy rolnej.* Ze względu na bar-

dzo znaczną objętość jego, nie przytaczam go tutaj. Wniosek ten przeszedł znaczną większością głosów, przeciwko głosom klubów prawicy i Polskiego Stronnictwa Ludowego (Piastowców).

W lipcu tegoż roku dwaj posłowie Z. P. S. L., Ballin i Szakun, wystąpili z Klubu. Incydent ten rozegrał się w czasie dyskusji nad ustawami językowemi dla mniejszości narodowych. W tymże miesiacu prezes Klubu, pos. Stanisław Thugutt opuścił Klub z powodu opozycji, z jaką spotkał się przy zamiarze wstąpienia do rządu p. Władysława Grabskiego na stanowisko ministra spraw zagranicznych, przy równoczesnem wstąpieniu p. Stanisława Grabskiego, jako ministra oświaty. O wystąpieniu z Klubu, pos. Thugutt wystosował obszerny list do posła Juljusza Poniatowskiego, w którym wyjaśnia przyczyny zamiaru wstąpienia do rządu, a następnie wystąpienia z Klubu. List ten został ogłoszony w № 30 „Wyzwolenia", pisma tygodniowego Z. P. S. L. Z powodu tego listu poseł Z. P. S. L., p. Andrzej Waleron, ogłosił w następnym numerze tego pisma „List do Braci — Chłopów", który jest niejako odpowiedzią na list posła Thugutta. — Poniżej przytaczam wyjątki z obu listów.

Wyjątki z listu pos. Stanisława Thugutta:

„Przedewszystkiem chcę się zastrzedz w sposób jaknajbardziej stanowczy, że powodem mojego wyjścia z Klubu nie były w najmniejszej nawet mierze te nieustające ataki, akty oskarżenia i intrygi, jakich celem jestem od kilku miesięcy ze strony pewnych części Klubu. Nad temi rzeczami można było wzruszać ramionami, albo można było ubolewać, że tak wiele czasu nam zabierały, czasu, który możnaby pożyteczniej zużytkować, ale oglądać się na nie nie wolno, jeśli się chce w życiu zdążyć zdziałać coś, co się za konieczne uważa.

Nie. Jedynym powodem dla którego czułem się zniewolonym wyjść z Klubu, była obawa, że między moim sposobem pojmowania obowiązków polityka polskiego i posła ludowego, a sposobem pojmowania ich przez Klub zachodzi głęboka różnica. Będę bardzo szczęśliwy, jeżeli się okaże, że ta obawa była niesłuszna, ale w tym celu musimy sobie całkiem jasno powiedzieć, że uważamy za swój obowiązek stwierdzić czy więcej rzeczy nas łączy czy różni."

„Ostatniem nieporozumieniem, które ujawniło tę różnicę poglądów, była sprawa mojego wejścia do rządu.

Dn. 11 lipca, zwołałem prezydjum Klubu i przedłożyłem sprawę do rozstrzygnięcia, zaznaczając, że bez zgody Klubu teki nie przjmę, a o ilebym za zgodą Klubu przyjął, wystąpię z Klubu, nie chcąc odpowiedzialnością za rządy obciążać stronnictwa. Proszono o czas do namysłu, na co się zgodziłem tem chętniej, że tegoż dnia musiałem z polecenia Sejmu wyjechać z komisją do badania więzień. Przed wyjazdem powiadomiłem p. Grabskiego o stanie rzeczy, zastrzegając się, że, o ile przyjąłbym tekę, ogłoszę nazajutrz po jej przyjęciu, „że nie uważam swojego wejścia do rządu ani za parlamentaryzację gabinetu, wchodę bowiem jako prywatny człowiek, a nie delegat stronnictwa, ani tem mniej za jakiekolwiek dążenia do koalicyjnego rządu. Przeciwnie, dwaj ludzie z dwóch przeciwnych obozów, potrzebni w tej chwili Państwu, zasiadają wspólnie w rządzie,—ale stronnictwa pozostają na swoich stanowiskach. Niema w tem nic podobnego nawet do pomysłu tworzenia parlamentarnego rządu prawicy i Piasta. W sprawach obrony Państwa (wojsko i sprawy zagraniczne) można dążyć do wspólnej linji ogólnonarodowej. W sprawach społecznych i polityki wewnęrznej byłoby nietylko niepotrzebnem, ale zgubnem dążyć do jednomyślności, którąby była martwotą".

Wyjątki z listu pos. Andrzeja Walerona:

„Ponieważ list posła Thugutta może wywołać zamęt wśród naszych przyjaciół i zwolenników, uważam za konieczne na niego zaraz odpowiedzieć, **nie przesądzając, jakie w tej sprawie stanowisko zajmie Klub i Zarząd** naszego Stronnictwa.

„Nim jednak do odpowiedzi przystąpię, muszę przypomnieć, czem my jesteśmy. Jesteśmy lewicowem, radykalnem stronnictwem włościańskiem. Jaki nasz program? Ziemia dla ludu! Oświata dla ludu! Władza dla ludu! Chcemy, aby folwarki drogą wywłaszczenia były przez Państwo parcelowane na własność do rąk tych, którzy Polski bronili i w polu orzą. Chcemy, aby włościaństwo nasze było oświecone i stało się światłym obywatelem Polski. Chcemy, aby rządy były w rękach tych, którzy **pracują**, a za takich uważamy chłopa, robotnika i pracującego inteligenta."

„Oto jest nasz program."

„Poseł Thugutt żądał, aby się Klub **zgodził** na to, żeby on mógł objąć tekę ministra. Gdyby się Klub na to zgodził, to znaczy, że Klub by czyn p. Thugutta akceptował, potwierdził, czyli że w tych warunkach p. Thugutt, będąc ministrem, byłby w rządzie delegatem ze strony naszego stronnictwa, a Klub nasz, wyrażając na czyn p. Thugutta zgodę, tem samem wziąłby za jego udział w rządzie całkowitą odpowiedzialność."

„Na całym świecie jest przyjęte, że stronnictwa, których przedstawiciele zasiadają w rządzie, nie prowadzą ze sobą walki, są z sobą w przyjaźni, niejako są zespolone. I to jest jasne, bo gdyby te stronnictwa zaczęły z sobą walczyć, to rząd, do którego wchodzą ich przedstawiciele, musiałby wkrótce upaść. Gdy prawica i „Piast" stworzyli wspólny rząd, to walki pomiędzy sobą zaprzestali, a nawet tak się z sobą zaprzyjaźnili, że już obecnie trudno dostrzedz jakąkolwiek różnicę pomiędzy „Piastem" i prawicą. „To też

gdyby przedstawiciel naszego Klubu p. Thugutt razem z przedstawicielami ósemki i „Piasta" (to było zupełnie prawdopodobne) do rządu wchodzili, to Klub nasz musiałby zaniechać wszelkiej walki z prawicą i „Piastem w Sejmie i poza Sejmem. Czy zaprzestawszy walki, zrobilibyśmy coś dla chłopa? Twierdzę, że nic.

O zajściach tych wydał Klub „Wyzwolenie" specjalny komunikat.

W listopadzie t. r. wystąpili z klubu 4 skrajnie radykalni posłowie. Wojewódzki, Bon, Hołowacz i Szapiel, tworząc własny Klub Niezależnej Partji Chłopskiej, do którego wstąpili posłowie Balling i Szakun, którzy wystąpili z Z. P. S. L. w czerwcu tego roku. O Klubie N. P. Ch. patrz dalej.

PROGRAM
Z. P. S. L. („WYZWOLENIE" i „JEDNOŚĆ LUDOWA").

Cele polityczne.

1. Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie" powstało dla wyzwolenia Ojczyzny naszej z pod przemocy najeźdźców i z pod panowania uprzywilejowanego wstecznictwa—stąd jego nazwa. Obecnie **głównym celem naszego stronnictwa (Z. P. S. L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa") jest utrwalenie i obrona niezawisłości Polski przez zaprowadzenie w niej rządów szczerze ludowych.**

2. Państwo Polskie obejmować winno wszystkie ziemie, na których większość mieszkańców stanowią Polacy. Gdyby nawet przemoc wydarła Polsce jakieś ziemie z ludnością w całości, lub w większości swej polską, żadne pod przymusem podpisane układy, żadne inne względy uboczne nie mogą nas skłonić do zapomnienia o losie braci naszych, którzy z nami chcą żyć i pracować.

3. Ta ludność niepolska, która wskutek wielkiego pomieszania narodowości na kresach, znajdzie się w obrębie

Państwa Polskiego, używać winna wszelkiej wolności w rozwoju swojej kultury narodowej i korzystać z możliwie największych ułatwień w szkołach, urzędach i sądach dla posługiwania się swoim językiem, tam zaś, gdzie siedzi bardziej zwartą masą, winna korzystać z autonomji terytorjalnej.

4. Ze wszystkimi sąsiadami swymi Polska winna starać się żyć w zgodzie i przyjaźni. Szczególniej z państwami, które powstały na gruzach państw dawnych zaborców naszych, łączyć nas winny stosunki braterskiej życzliwości, z państwami zaś, leżącemi na obszarze dawnego Księstwa Litewskiego, związek jaknajściślejszy. Żadnemu jednak z tych państw Polska nie powinna przyjaźni swej ani związku ze sobą narzucać przymusem. — Nie jest woln m istotnie ten, kto u innych nie potrafi wolności szanować.

5. **Polska Ludowa nie może być państwem zaborczem.** Nie poparlibyśmy przeto żadnej wojny, rozpoczętej w imię urojonych korzyści naszego Państwa, wojny bowiem uważamy za klęskę i zakałę ludzkości; tembardziej przeciwstawiamy się wojnie, toczonej w obronie interesów jakiejś klasy: obszarników, bankierów, bogaczy. W obronie jednak wolności Ojczyzny gotowi będziemy zawsze oddać swoje życie i mienie w ofierze, jakeśmy to dotąd czynili.

6. W obecnych stosunkach międzynarodowych, gdzie niestety rządzi dotychczas nie sprawiedliwość, lecz przemoc, widzimy konieczność utrzymania stałej siły zbrojnej do obrony granic i całości Polski. **Chcemy jednak w armji naszej widzieć tylko istotnych obrońców Ojczyzny, a nie ostoję reakcji,** gotową do usług policyjnych i wynoszącą się nad innych obywateli. Najlepszą obronę kraju widzimy w rozpowszechnieniu wiadomości wojskowych wśród ludu i przyuczeniu go do władania bronią w organizacjach strzeleckich. Służba w wojsku ograniczoną być winna do czasu niezbędnego do iwyszkolenia rekruta. Wszyscy obywatele, bez względu na pochodzenie i stan majątkowy, winni w niej być traktowani, poza tem czego służba wymaga, na prawach wolnych i równych obywateli.

7. **Polska winna być Rzecząpospolitą,** że zaś głównem i niewyczerpanem źródłem, z którego czerpać można siły do utrwalenia jej mocy, jest cnota obywatelska ludu pracującego, chcemy ludowi temu dać warunki najszybszego i najwszechstronniejszego rozwoju. Polska przeto winna być **Rzecząpospolitą Ludową.** Wszelkim zakusom zaprowadzenia w Polsce monarchji, lub utworzenia dyktatury, sprzeciwiać się będziemy jaknajbardziej stanowczo.

8. **Jedynem źródłem** wszelkiej w Państwie **władzy ma być wola całego narodu,** wyrażana przez powszechne, równe tajne, bezpośrednie i stosunkowe głosowanie. Dążyć będziemy do tego, aby ta wola ujawnić się mogła nietylko przez wybory do Sejmu, ale możliwie bezpośrednio, jasno i stanowczo, bądź to przez zasięganie opinji narodu w sprawach ważniejszych (referendum), bądź przez wybory sędziów i urzędników. Dla dokładniejszego zbadania woli narodu, czas mandatu poselskiego winien być możliwie krótki, — (2 do 3 lat), — w razie zaś większego zatargu między stronnictwami w Sejmie, winny być rozpisane nowe wybory.

9. **Jedynem ciałem prawodawczem ma być Sejm jednoizbowy.** Będziemy się jaknajmocniej przeciwstawiać narzucaniu Polsce senatu, czy to w postaci izby panów z wirylistami-biskupami na czele, czy to w złagodzonej postaci Straży Praw lub senatu z powszechnych wyborów. — Zabezpieczeniem od omyłek Sejmu może być tylko regulamim, jaki Sejm sam sobie nada.

10. Naczelnika Państwa (Prezydenta Rzeczypospolitej) obierać ma bezpośrednio cały naród, wybory bowiem przez ciała prawodawcze nie dawałyby temu najwyższemu przedstawicielowi Państwa należytej powagi i prowadziłyby do targów partyjnych o tę godność.

11. Uważamy za jeden z najważniejszych czynników przy budowie Państwa Polskiego szeroki rozwój samorządu, możliwie samodzielnego w stosunku do biurokracji. Zdrowo

i swobodnie rozwijający się samorząd przybliży nas do bezpośrednich rządów ludu. Będziemy wobec tego dokładali najusilniejszych starań, żeby z jednej strony rozwinąć wśród ludności przywiązanie do samorządu, nauczyć ją posługiwania się nim, wyrobić dzielnych pracowników samorządowych, z drugiej zaś strony ograniczyć nadzór władz rządowych do rozmiarów najniezbędniejszych. Za najbliższe cele w dążeniu do rozwoju samorządu uważamy: oddanie przewodnictwa w sejmikach i radach wojewódzkich przewodniczącym z wyboru, pozbawienie władz administracyjnych prawa zatwierdzania lub odrzucania wyborów na przewodniczących ciał samorządowych, wprowadzenie samorządu wojewódzkiego, jawność obrad ciał samorządowych, oparcie samorządów o powszechne, tajne, bezpośrednie i proporcjonalne wybory i prawo sprzeciwu samorządów w stosunku do narzucanych im starostów i wojewodów.

12 Walczyć będziemy nieubłaganie, aż do zupełnej poprawy stosunków, z nieudolnością, nadużyciami i samowolą urzędników. Popierać będziemy tylko taki rząd, który, wynagradzając dostatnio urzędników, zmniejszy zarazem ich nadmiar, a przedewszystkiem okiełzna ich wybryki i wpoi w nich przekonanie, że Państwo powinno być opiekunem i doradcą rozwijającego się życia gospodarczego i kulturalnego, a nie jego ciemiężcą i wrogiem.

Obywatel, pokrzywdzony przez nadużycie, samowolę lub niedbalstwo urzędnika albo sędziego, winien mieć ułatwioną możność dochodzenia na nim krzywd i strat swoich przed zwykłymi sądami. Oskarżony o nadużycie lub samowolę urzędnik nie może się tłumaczyć rozkazem swojej zwierzchności. Szczególnie surowej odpowiedzialności podlegać winni urzędnicy i sędziowie, więżący obywateli bez dostatecznych powodów, lub przetrzymujący ich w więzieniach bez wytaczania sprawy. Zasadniczo dążyć będziemy do zniesienia kary śmierci. Dążyć winniśmy do zasady obieralności urzędników, a przedewszystkiem sędziów.

13. **Obronę praw człowieka i obywatela** w Polsce uważamy za jedno z najpierwszych zadań naszego stronnictwa, Nikt nie może być upośledzonym w prawach obywatelskich z powodu swojego stanu, wyznania, lub narodowości, przyczem upośledzeniem jest stwarzanie przez prawo, lub zwyczaj przywileju dla innego stanu, innego wyznania lub innej narodowości. Kobietom będziemy się starali zapewnić zupełną wolność rozporządzania własnym majątkiem.

14. Ani Państwo, ani stronnictwa polityczne nie powinny mieszać się w sprawy religji, są to bowiem osobiste sprawy sumienia każdego z obywateli. Natomiast duchowieństwo powinno powstrzymać się od wprowadzania polityki do kościoła, na ambony i do konfesjonału. Gdy ludowi trudno jest rozróżniać duchownego, który ma być jego przewodnikiem duchowym od duchownego, który jest jego przeciwnikiem politycznym, rzeczą najsłuszniejszą jest pozbawienie duchownych prawa obejmowania godności poselskiej i urzędów samorządowych. Dla uniknięcia praktykowanego dziś zdzeirstwa opłaty za posługi duchowne, ustalane być winny przez porozumienie rad parafjalnych z duchownymi.

DZIAŁ OŚWIATOWY.

Szkolnictwo.

15. Szerzenie oświaty wśród ludu uważamy za niezbędny warunek zarówno zapewnienia mu należnych wpływów politycznych w Państwie, jak i spełniania przez niego obowiązków swych względem Polski. Nauczanie i wychowanie winny mieć na celu doskonalenie człowieka oraz przygotowanie dobrego obywatela. Pozatem szkoła powinna być dla młodzieży ośrodkiem kultury, wychowania społecznego i przygotowaniem do pracy.

16. Dążymy do wprowadzenia w życie **szkoły powszechnej**, jednej dla wszystkich dzieci bez różnicy stanu, narodowości i wyznania. Szkoła taka winna być równocześnie podstawą do szkoły średniej i zawodowej.

17. **Nauczanie winno być bezpłatne** na wszystkich stopniach i we wszystkich rodzajach szkół. Dzieciom zdolnym, a niezamożnym, Państwo winno zabezpieczyć środki utrzymania przez czas trwania nauki w szkole średniej, wyższej i zawodowej.

18. Szczególną wagę przywiązujemy do zakładania państwowych i społecznych szkół zawodowych (rolniczych, rzemieślniczych i t. p.).

19. Za jedno z najpilniejszych zadań Państwa uważamy wprowadzenie powszechnego nauczania i dążyć będziemy do najszybszego wprowadzenia w czyn ustawy o budownictwie szkół powszechnych. Obowiązek szkolny objąć powinien 7-miolctnią szkołę powszechną oraz naukę uzupełniającą, ogólną lub zawodową, do 18-go roku życia włącznie.

20. Starać się będziemy, aby poziom szkolnictwa nie obniżał się przez powierzanie wykładów siłom niewykwalifikowanym. Układanie minimum programu nauczania oraz dozór nad sposobami nauczania i wychowania należy do państwa.

21. Poziom wykształcenia nauczycielstwa powinien być podniesiony jak najwyżej. Nauczycielstwo szkół powszechnych powinno mieć takie same przygotowanie ogólnonaukowe i pedagogiczne, jak nauczycielstwo szkół średnich oraz jednakową z niem ustawę o stosunkach służbowych i jednakowe uposażenie.

22. Społeczeństwo winno dopomagać rozwojowi szkolnictwa przez żywy udział w radach i dozorach szkolnych, których zadaniem ma być zadośćuczynienie potrzebom gospodarczym szkoły i inicjatywa oraz spółudział w zakładaniu i utrzymywaniu szkół, jak również opieka nad dziatwą i młodzieżą szkolną. W dążeniu do rozwoju i utrwalenia samorządu, uważamy za konieczne zmianę odrębnych rad i dozorów na działy samorządu gminnego i powiatowego.

23. Dla dziatwy od lat 3 do 6-ciu winny być zakładane ochronki przy pomocy Państwa.

Oświata pozaszkolna.

24. Dla szybszego uświadomienia obywatelskiego mas ludowych i rozwoju kultury narodowej, popieramy najmocniej szerzenie kultury i oświaty wśród dorosłych przez zakładanie kursów, zarówno ogólno-kształcących, jak specjalnych, bibljotek, wystaw ruchomych, muzeów, teatrów ludowych i t. p. Dążyć będziemy do jaknajwyższego poziomu pracy oświatowej pozaszkolnej i dbać o powierzanie jej ludziom odpowiednio przygotowanym.

25. Oświatą pozaszkolną winny zająć się w najszerszym zakresie samorządy przez zależnych od nich instruktorów kulturalno-oświatowych. Pomoc Państwa winna zmierzać ku podnoszeniu wartości naukowej i technicznej pracy, podejmowanej przez czynniki społeczne i pozostawiając inicjatywie społecznej zupełną swobodę działania, udzielać jej poparcia materjalnego. Koła i działacze naszego Stronnictwa winni również najusilniej dbać o zakładanie stowarzystw oświatowych, bibljotek, domów ludowych i t. p.

Oświata rolnicza.

26. Uważamy za niezbędne powstawanie w każdym powiecie ośrodków kultury rolniczej w postaci szkół rolniczych, kursów i ferm wzorowych. Popierać najusilniej będziemy szerzenie wiedzy rolniczej przez zrzeszenia, kursy krótkoterminowe rolnicze, odczyty, instruktoraty, pokazy, wycieczki i t. d.

PROGRAM GOSPODARCZY.

Źródła bogactwa.

27. Dążyć będziemy do wzmożenia zamożności Polski, zamożność bowiem da Ojczyźnie naszej siłę i niezależność w stosunku do innych państw i umożliwi rozwój kultury własnej.

Za źródła bogactwa Polski mieć chcemy: pracę ogółu obywateli, wzmożenie umiejętności pracy u każdego z obywateli i odpowiednie zorganizowanie społeczeństwa.

28. W obecnym nowym okresie życia naszego narodu musimy zdobyć się na własny program gospodarczy, który Państwo, t. j. sejm i rząd opracuje i w życie wprowadzać będzie łącznie z narodem. Obowiązkiem Państwa jest dawać początek przy stwarzaniu nowych gałęzi pracy gospodarczej i pomóc przy ich rozwijaniu, pozatem zaś mieć nadzór nad tem, aby powstający przemysł zadośćczynił potrzebom społeczeństwa. Dbać jednak o to będziemy, aby nadzór Państwa nie przekraczał niezbędnych granic i nie stawał się uciążliwym, a również, aby społeczeństwo nie oglądało się nadmiernie na pomoc i zapoczątkowanie rządowe.

29. Przy stwarzaniu przemysłu, Państwo przed innemi popierać powinno te jego gałęzie, które się opierają na naturalnych bogactwach kraju, a nadewszystko, które związane są z rolą, tak, iżby główne źródło naszej zamożności—praca rolnika—corychlej doprowadzona była do największej wydajności i jaknajsowiciej się opłacała. Powstawać winien zarówno przemysł przerabiający wszystkie płody ziemi naszej, jak i dostarczający niezbędnych rolnictwu pomocy: maszyn rolniczych, nawozów i t. p.

Kooperatywy.

30. Rozwój i bogactwo Państwa Polskiego oprzeć chcemy przedewszystkiem na drobnych, ale wystarczających do wyżywienia rodziny gospodarstwach, będących własnością pracujących na nich rolników. Chcemy jednak siłę ich i wydajność wzmocnić przez wiązanie ich w organizacje spółdzielcze, co pozwoli najdrobniejszym nawet gospodarstwom korzystać z dobrodziejstw udoskonalonych maszyn, narzędzi i urządzeń technicznych. To też rozwojowi kooperatyw poświęcać będziemy najbaczniejszą uwagę: rozpowszechniać w kraju zrozumienie i umiłowanie pracy spółdzielczej,

ułatwiać powstawanie i zdrowy rozwój spółdzielni wszelkiego rodzaju, od spożywczych począwszy, a skończywszy na wielkich kooperatywach, stwarzających przemysł, zwłaszcza związany z rolnictwem. Dążyć też będziemy do tego, żeby finansowanie drobnego rolnictwa i związanego z nim przemysłu lud ujął w swe ręce przez stwarzanie kooperatyw pieniężnych z wielkim Bankiem Ludowym na czele.

Upaństwowienie i uspołecznienie.

31. Zważywszy, że jedno z największych bogactw Polski — ukryte pod ziemią skarby: **nafta, węgiel, żelazo, sól i t. p. powinny być własnością całego narodu,**—dążyć będziemy do tego, aby Państwo stopniowo przejmowało kopalnie w swoje władanie, albo oddawało je kooperatywom.

32. Ze względu na wielką potrzebę nawozów sztucznych do odbudowy rolnictwa, Państwo powinno przyczyniać się do powstania fabryk nawozów, zwłaszcza o ile będą zakładane przez kooperatywy, prócz tego zaś, Państwo winno rozciągać nadzór, aby dostarczane przez fabryki nawozy były należytego gatunku,

33. Wobec wielkiego znaczenia siły i światła elektrycznego tak dla przemysłu, jak i dla drobnego rolnictwa,—Państwo winno jaknajrychlej opracować plan elktryfikacji całego kraju i wprowadzić go w życie, wciągając do spółpracy samorządy i gromady wiejskie. Na razie koncesje tymczasowe winny być udzielane tak, aby te poszczególne przedsiębiorstwa nie psuły potem ogólnego planu.

34. Koleje żelazne i drogi wodne winny być **własnością Państwa.** To samo tyczy fabryk **broni i amunicji.**

35. Dążyć będziemy do wprowadzenia w życie uchwały sejmowej z dn. 10. VII. 1919 r. **o upaństwowieniu lasów.**

36. Przy ściąganiu do Polski niezbędnych do szybkiej odbudowy kraju kapitałów zagranicznych, rząd starać się winien, aby kapitał krajowy, przedewszystkiem państwowy lub społeczny, zapewniony miał w spółce z kapitałem zagranicznym przewagę.

Polityka finansowa.

37. Rząd jaknajszybciej dążyć winien do ustalenia równowagi budżetowej, t. j. do takiego stanu, w którym wydatki Państwa pokryte byłyby nie z drukowania pieniędzy i pożyczek, **ale z podatków.** Stanowczo jednak zwalczać zawsze będziemy opieranie budżetu na źródłach niemoralnych, jak n. p. akcyzie od alkoholu.

38. **Podatki obciążać winny przedewszystkiem barki najsilniejsze:** kapitał paskarski i bankierski, nadmierne zyski, wielkie dochody i wielkie kapitały. Podatki winny być w większości **bezpośrednie i postępowe,** t. j. zwiększane w miarę zwiększania dochodu lub majątku.

39. Domagać się będziemy nowej klasyfikacji gruntów przy ustalaniu podatku od ziemi.

Stosunki międzynarodowe.

40. Przy zawieraniu przez rząd polski umów handlowych z innemi państwami, dbać chcemy, żeby Polska nie stawała się polem wyzysku dla kapitalistów zagranicznych i żeby warunki umowy nie kładły się ciężarem przedewszystkiem na barki ludu.

Stronnictwo bierze na siebie obronę interesów mniejszej własności rolnej przy zawierauiu traktatów celnych między państwami, przy nakładaniu opłat za przewóz produktów rolnych koleją, lub drogą wodną.

Ochrona pracy i opieka nad bezrolnymi i wychodźcami.

41. Pracownikom, pozbawionym własnego warsztatu pracy, będziemy starali się ułatwić zdobycie dostatniego utrzymania i znośnych warunków pracy, tak drogą prawodawczą, jak przez ruch zawodowy. Zwłaszcza przeciwdziałać będziemy przeciążaniu pracą i wyzyskowi dzieci i kobiet.

Program rolny.

42. Dla zwiększenia wewnętrznej mocy Polski, podniesienia gospodarczego i kulturalnego poziomu bytu wielkiej rzeszy ludności rolnej, dla zapobieżenia emigracji, do

której zmusza nędza, oraz dla uzdrowienia i podniesienia produkcji rolnej w Polsce — **koniecznem jest przekazanie ziemi w ręce ludu, który na niej pracuje.** Konieczność ta uznaną została przez Sejm w całej rozciągłości. **Uchwała 10-go lipca 1919 roku o zasadach reformy rolnej — to wielkie zwycięstwo idei ludowej — kładzie fundament pod gmach reformy.** Rzetelne tej uchwały wykonanie, wcielenie w życie tych haseł w ciężkiej walce ludu zdobytych — będzie najpierwszem zadaniem pracy naszego Stronnictwa

43. W szczególności dążyć będziemy.

a) do szybkiego uchylenia tych hamujących i szkodliwych odstępstw od uchwały 10 lipca, które w uchwałach wykonawczych do reformy rolnej zostały przez stronnictwa prawicowe narzucone;

b) do wydania dalszych niezbędnych ustaw, a w pierwszym rzędzie o **Banku Rolnym,** o upaństwowieniu lasów, o założeniu hypoteki drobnej własności;

c) do osiągnięcia prostoty i pośpiechu w działaniu urzędów, wykonywujących reformę rolną, a to przez daleko idące zdecentralizowanie pracy Urzędu Ziemskiego; odebranie mu charakteru biurokratycznego i powierzenie w większości spraw roli decydującej, a nie doradczej Pow. Kom. Ziemskim przy równoczesnem podniesieniu powagi i zakresu działania Komisyj Gminnych, jakoteż zmiany sposobu i wybierania.

44. Skoro żadna dzielnica nie powinna być pozbawiona dobrodziejstw reformy rolnej w całym jej zakresie, dążyć będziemy, aby ograniczenia co do rozległości reformy rolnej dla Poznańskiego i Kresów, na czas przejściowy przez Sejm wprowadzone, zostały corychlej usunięte.

45. Stojąc twardo na stanowisku, że reforma rolna, prócz swej doniosłości gospodarczej, ma wielkie znaczenie polityczne, ugruntowując mianowicie ścisły i bezpośredni związek między obywatelami kraju a Państwem — nie możemy uznać za dopuszczalne, aby dobrodziejstwa reformy rolnej stawały się mamidłem w ręku spekulacyjnych lub partyjnych praktyk, dla Państwa szkodliwych, a również nie go-

dzimy się na to, aby grosz chłopski, płacony za ziemię, zamiast pomagać do ufundowania gospodarstw przy reformie rolnej powstałych, spływał do kas dotychczasowych posiadaczy ziemi i niepowołanych pośredników.

46. Przebudowa ustroju rolnego w Polsce, jako praca główna w dziedzinie produkcji rolnej, winna odpowiednio zmienić i do swoich potrzeb nagiąć wszystkie inne prace, koło podniesienia rolnictwa przez rząd dokonywane. Nie może nadal istnieć stan rzeczy, przy którym Państwo wspomagałoby z publicznego grosza warsztaty rolne na zanik przeznaczone, t. j. większą własność. Przeto domagać się będziemy, aby pomoc Państwa przeznaczoną byłą wyłącznie dla tego typu gospodarstw, na których stale nowy ustrój rolny ma się opierać. Wszystkie instytucje pomocnicze, przez Państwo dźwigane lub przez skarb Państwa wspierane, jak: pola doświadczalne, fermy wzorowe, zakłady hodowlane i t. p., a także wszelkiego stopnia szkoły zawodowo rolnicze, wreszcie instytucje handlowe, rolnictwu służące, winny być do służenia nowej formie gospodarstw rolnych przystosowane.

47. Wierni zasadzie, że każda wielka przebudowa społeczna, a więc i reforma rolna, może być dokonana tylko wysiłkiem całego narodu — będziemy niezmordowanie spółdziałać i dopomagać rządowi, który do wykonania reformy rolnej naprawdę przystąpi. Pomoc ta i spółpraca wyrażać się musi nietylko w politycznym udziale w komisjach i urzędzie tam, gdzie przedstawiciele ludu głos mieć muszą,—ale także w świadomym i stanowczym sprzeciwie wobec prób ziemian i spekulantów rozbicia łączności ludu przez kuszenie jednostek dziką parcelacją.

Wytyczne moralne.

48. **Stronnictwo nasze siłę swoją opiera nietylko na liczbie swych członków, ale na moralnej wartości ludzi,** którzy stanowią tę zwartą gromadę, zdążającą solidarnie, wiernie i niezłomnie do wspólnego, umiłowanego celu.

49. Z. P. S. L. („Wyzwolenie“ i „Jedność Ludowa”) stoi na gruncie bezwzględnej wiary, że **istnienie i rozwój Państwa Polskiego zależny jest od umiłowania wolności, poszanowania prawa i obywatelskiej solidarności wszystkich tego Państwa obywateli.**

50. Wzmaganie sił moralnych narodu, Stronnictwo uznaje za najważniejszy warunek utrzymania zdobytej niepodległości.

51. Zwalczanie wszelkiej krzywdy, mającej źródło swoje w nierówności społecznej — wprowadzenie w życie zasad bezwzględnej sprawiedliwości — domaganie się całkowitego równouprawnienia wszystkich obywateli Polski wobec wiedzy, sztuki i kultury — uważamy za nasz moralny obowiązek.

52. Uznając **Wolność za najcenniejszy skarb człowieka** i wierząc w wartość zasobów własnej duszy, — przyznajemy **bezwzględne prawo do swobodnego, narodowego rozwoju wszystkim ludom,** które samodzielnie rozwijać się pragną.

53. Dążąc do całkowitego przejścia władzy państwowej w ręce ludu — dążymy zarazem do tego, aby rzetelność i uczciwość zapanowała w stosunkach prywatnych, publicznych i międzynarodowych.

54. Za szczerego ludowcą uznajemy tego tylko, kto w życiu prywatnym uważa za swoje niezłomne moralne prawo: **trzeźwość, rzetelność, uczciwość, gotowość do służby dla Ojczyzny, wytrwałość w walce o sprawiedliwość, ofiarność dla każdej dobrej sprawy.**

55. Rzetelność i uczciwość wprowadzić też chcemy do zabagnionego dziś przekupstwem, intrygą i karjerowiczowstwem życia politycznego.

REZOLUCJE KONGRESU ZJEDNOCZENIOWEGO „WYZWOLENIA“ I „JEDNOŚCI LUDOWEJ“
(27 października 1923 roku).

Rezolucja w sprawie oświaty.

Zjazd uchwala:

1) Widząc w podniesieniu oświaty najważniejszy warunek zarówno zabezpieczenia naszego niepodległego istnienia, jak utrwalenia ustroju demokratycznego, — Zjazd gorąco protestuje przeciw niewykonywaniu przez rząd artykułów 118 i 119 Konstytucji, zapewniających wszystkim obywatelom jednakową możliwość kształcenia się.

2) Zjazd wzywa wszystkich posłów Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie" do niezwłocznego upomnienia się rządu o urzeczywistnienie powyższych artykułów.

3) Zjazd protestuje przeciw zmniejszeniu budżetu Ministerstwa Oświaty, w przeświadczeniu, iż oszczędność na oświacie jest zgubą dla kraju i w żadnym razie dopuszczoną być nie może.

4) W szczególności Zjazd protestuje przeciwko zamiarowi rządu przerzucenia $^1/_3$ budżetu Ministerstwa Oświaty na samorządy gminne, powiatowe i wojewódzkie, ponieważ samorządy, zaopatrując szkoły w lokale i opał, nie będą w stanie pokrywać nowych ciężarów i co za tem idzie, zmuszone będą szkoły powszechne zamykać.

5) Zjazd protestuje przeciwko skasowaniu 3500 nowych etatów na stanowiska nauczycieli szkół powszecznych, przewidzianych na przyszły rok szkolny.

6) Zjazd protestuje przeciwko obniżeniu wydatków na budowę szkół powszechnych do 1-go miljona złp., gdyż na samo wykończenie rozpoczętej budowy 70 budynków szkolnych, podług obliczeń Ministerstwa W. R. i O. P., potrzeba conajmniej 5 miljonów złp., a wskutek nierozumnej oszczędności, ściany i materjał budowlany ulegną zniszczeniu.

Rezolucja w sprawie skarbowej.
(wyjątek)

1) Zjazd stwierdza, że pierwszym warunkiem usunięcia nędzy ludu pracującego i uratowania Państwa Polskiego przed bankructwem i przed zgubą jest obalenie rządu klasowej większości kapitalistyczno-obszarniczej i Witosowej zdrady chłopskiej.

2) Naprawy Skarbu i waluty i uzdrowienia całego systemu gospodarczego dokonać może jedynie Rząd ludowy, chłopsko-robotniczy, czyli Rząd Polski Pracującej, bo tylko taki Rząd potrafi sięgnąć do kieszeni bogaczy i zmusić ich do świadczeń państwowych.

3) Nowy Rząd powinien reformę gospodarki skarbowej i pieniężnej oprzeć przedewszystkiem na bogactwach narodu i Państwa Polskiego, a nie na pożyczce zagranicznej, otrzymać bowiem pożyczkę na dogodnych warunkach może tylko takie Państwo, kióre wykaże własną siłę i zdolność gospodarczą.

4) Jako podstawę reformy skarbowej i walutowej osiągnąć musimy przedewszystkiem równowagę budżetu, czyli zrównać dochody i wydatki państwowe, co da możność zaprzestania dalszego druku banknotów

5) Środkiem, który przedewszystkiem prowadzi do równowagi budżetowej, jest bardzo wydatne podniesienie dochodów Państwa, a następnie rozumnie stosowana oszczędność w wydatkach.

Dochody należy podnieść:

a) Przez obciążenie warstw bogatych bezpośrednimi podatkami progresywnymi, przy jednoczesnem uproszczeniu systemu podatkowego, ustalenie dwóch na rok terminów płatności i skomasowanie różnorodnych podatków do kilku głównych zasadniczych dziedzin podatkowych, jak np. na wsi głównie podatku gruntowego z wykluczeniem podatku spadkowego i dochodowego. Podstawą reformy podatkowej musi być sprawiedliwość: ci, którzy tuczyli się i bogacili

kosztem Państwa i całego ludu pracującego, dzięki systemowi dewaluacji (obniżenia pieniądza), muszą teraz przedewszystkiem być pociągnięci do świadczeń — natomiast złagodzone winny być ciężary, jakie ponosiły warstwy pracujące, które obecnie należy opodatkować tylko powyżej określonego minimum egzystencji (t. j. niezbędnych środków utrzymania). Nadto, winien być zmieniony stosunek między podatkami pośrednimi i bezpośrednimi, to jest podnosić należy podatki bezpośrednie, a zmniejszać podatki pośrednie.

Nadto musi być ustanowiony jednorazowy nadzwyczajny podatek majątkowy, któryby obciążył majątki bogaczy i dorobkiewiczów wojennych na cele uzdrowienia skarbu i waluty. Dotychczasowy bowiem podatek majątkowy, uchwalony przez prawicę, jest tylko pozorem i chęcią wykpiwania się wobec opinji narodu, a naprawdę żadnych prawie ciężarów na bogaczy nie nakłada.

Nastał najwyższy czas, abyśmy tych, którzy dotąd żyli kosztem narodu i Państwa, pociągnęli do świadczeń w imię zasady: oddajcie Państwu i narodowi to, coście zdobyli na krzywdzie ludu i na skarbie Państwa.

b) Niezbędna jest dla podniesienia dochodów waloryzacja wszystkich podatków tak, aby raz ustawiony podatek nie zmiejszał się z powodu spadku pieniądza.

c) Wszelkie kredyty udzielane przez Państwo winny być bezwględnie waloryzowane tak, aby Państwo miało zapewniony zwrot pożyczek w tej samej wartości, w jakiej ich udziela. Nadto gruntownej rewizji musi uledz cała polityka kredytowa, która dotąd przywilejem była dla obszarników i przemysłowców. Kredyt państwowy winien popierać przedewszystkiem drobne rolnictwo, które stanowi główną podstawę gospodarczą Polski; popierać musi współdzielczość wytwórczą i spożywczą i przyczyniać się do rozwoju narodowego przemysłu ludowego. Tylko na tej drodze Polska się uchroni od rabunku, dokonywanego na masach pracujących i na skarbach narodowych przez kapitalistów, którzy wielkie swoje zyski, osiągane w Polsce, lokują zagranicą.

d) Na znaczne podniesienie dochodów państwowych wpłynie również odebranie koncesji na monopole i przedsiębiorstwa państwowe, a w każdym razie zrewidowanie wszelkich dotychczasowych umów Państwa z prywatnymi kapitalistami. Dotychczasowe bowiem umowy dają Państwu nikłe dochody, natomiast dzierżawcy i koncesjonarjusze czerpią olbrzymie zyski z państwowych kopalni, lasów, majątków ziemskich, monopoli i przedsiębiorstw, obciążając jednocześnie ludność najuboższą wielką drożyzną produktów pierwszej potrzeby — takich, jak węgiel, drzewo, sól, nafta i t. p.—Przedsiębiorstwa i monopole państwowe winny być wyodrębnione z ogólnego budżetu państwowego i oparte na własnych podstawach gospodarczych.

Rezolucja w sprawie mniejszości białoruskiej i ukraińskiej.

Zjazd strwierdza, iż chłopskie narody białoruski i ukraiński, które znalazły się w granicach Państwa Polskiego, cierpią to samo, co i lud polski, od rządu fabrykantów i obszarników, a prócz tego jęczą pod jarzmem fatalnej administracji i sądów, będących w większości na usługach obszarnictwa.

Zjazd zapewnia lud pracujący ziem wschodnich Rzeczypospolitej, że, żądając wolności dla siebie, żąda tej wolności i pełnego równouprawnienia dla nich.

Rezolucja Z. P. S. L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa" wniesiona w dniu 1 lipca 1924 r. do Sejmu przez posła D-ra Józefa Putka w dyskusji nad budżetem Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

1) Wzywa się Rząd, aby przeprowadził oszacowanie dóbr martwej ręki *celem nałożenia na użytkowców tychże dóbr stosownych podatków na utrzymanie duchowieństwa niedostatecznie uposażonego.*

2) Wzywa się Rząd, aby złożył na sejmowej Komisji Konstytucyjnej sprawozdanie o stanie rokowań o *konkordat*, oraz aby powiadomił Komisję o treści projektu konkordatu.

3) Wzywa się Rząd, aby na najbliższą sesję przedłożył projekty ustaw o uregulowaniu stosunków międzywyznaniowych i *legalizacji wyznań prawnie dotąd nie uznanych*

4) Wzywa się Rząd, aby w wypadkach stwierdzenia nadużywania przez duchowieństwo kościołów, względnie domów służbie Bożej poświęconych, do celów agitacyjnych, —*zamknął winnym takiego postępowania duchownym wypłatę poborów ze Skarbu Państwa.*

(Dwa pierwsze punkty rezolucji Sejm przyjął, dwa ostatnie — odrzucił).

Za program „Wyzwolenia” w sprawie gmin, wiejskich, mogą być uważane poniższe tezy, przedstawione przez posła D-ra Putka na Komisji Administracyjnej Sejmu.

Tezy do ustawy gminnej.

1) W uwzględnieniu przepisu Konstytucji, winien być zorganizowany wiejski samorząd gminny o jednym stopniu.

2) Z tego wynika konieczność:

a) zniesienia gminy zbiorowej,

b) zniesienia instytucji obszarów dworskich tam, gdzie one jeszcze istnieją.

Gmina zbiorowa pozostawiona będzie na okres przejściowy tam, gdzie istnieją warunki jej istnienia.

3) *Organizacja nowych gmin* przeprowadzona zostanie w ten sposób, że osady posiadające własne urzędy sołtysie, (była dzielnica pruska), — gminne, — (b. dzielnica austryjacka), — gromadzkie, — (b. dzielnica rosyjska), po wcieleniu do nich obszarów dworskich i innych obszarów wyłączonych, przeistoczone zostaną na gminy w rozumieniu mniejszej ustawy, przyczem baczyć się będzie, aby rzeczywiście

niezdolne do życia samorządowego miejscowości przyłączone zostały do jednej z sąsiadujących gmin.

4) W razie połączenia kilku miejscowości w jedną gminę, nie będą naruszane prywatne stosunki, a w szczególności prawo własności do majątku i dobra przysługującego każdej poszczególnej miejscowości.

5) Ponieważ gmina powołaną zostanie do wykonania zadań, ustawą jej zaleconych, a w szczególności do wykonywania zadań poruczonego zakresu działania,—przeto wynika z tego potrzeba zniesienia okręgów gminnych w b. dzielnicy pruskiej (komisarjaty obwodowe).

6) Ustawa gminna winna zawierać postanowienia, dotyczące regulacji terytorjum gminy i nazwy gminy.

7) Członkowstwo gminy należy oprzeć na fakcie zamieszkania, przyczem do korzystania z zaopatrzenia gminnego mają mieć prawo członkowie, przynajmniej przez rok zamieszkali w gminie.

8). Ustawa zagwarantuje swobodny wybór reprezentacji gminnej i zarządu gminnego. Akt wyborczy ma być żądany tylko pod względem legalności, zatwierdzenie na urzędzie przez państwowe władze administracyjne nie będzie wymagane.

9) Ustawa nie może zawierać ograniczeń wyborczych ze względu na język, jakim włada członek rady gminnej, czy zarządu gminnego, natomiast kwestja języka urzędowego urzędów gminnych załatwiona zostanie w odrębnej ustawie.

10) Gminy zabezpieczone zostaną przed zlikwidowaniem ich zarządów. W tym celu *przeprowadzi się zasadę wyboru zarządu gminnego z pośrod członków Rady gminnej, wykluczając możliwość wprowadzenia wójtów zawodowych.* Statutem miejscowym zostanie postanowiona sprawa ustanawiania urzędników gminnych i sposobu ich uposażenia.

11) Administrację szkolnictwa należy ściśle zespolić z samorządem gminnym, a zamiast dotychczasowych dozorów

i rad szkolnych gminnych, wprowadzi się komisje szkolne, jako stale urzędujący organ Rady gminnej.

12) W sprawach własnego zakresu działania, żadna władza nie ma prawa wydawać gminie rozkazów. Jedynie gdy gmina nie wypełni ciążącego na niej obowiązku z natury nałożonego, lub przekracza ustawy, dopuszczalną będzie ingerencja.

ORGANIZACJA Z. P. S. L.

(„Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa")

Pod względem organizacyjnym Z. P. S. L. dzieli się na organizację wojewódzkie, na których czele stoją zarządy wojewódzkie, złożone z kilkunastu osób i wybierane raz do roku przez zjazd delegatów kół w stosunku 1 : 30. Organizacje wojewódzkie dzielą się na powiatowe, z zarządami powiatowemi na czele. Zarząd powiatowy składa się również z kilkunastu osób i jest wybierany raz do roku przez zjazd wszystkich członków danej organizacji powiatowej. Organizacja powiatowa składa się z kół lokalnych (w poszczególnych wsiach). Na czele koła stoi zarząd złożony z 3 osób, — (prezesa, sekretarza i skarbnika), — wybranych na rok przez zebranie członków Koła.

Najwyższą władzą prawodawczą stronnictwa jest Kongres, na który przybywają delegaci kół, wybrani w stosunku 1 : 30.

Najwyższą władzą wykonawczą Z. P. S. L. jest Zarząd Główny, złożony z 60 osób, wybranych przez Kongres na rok. Zarząd wyłania z pośród swych członków Prezydjum, złożone z prezesa, 3 wiceprezesów, 2 sekretarzy, 1 kierow-

nika organizacji i skarbnika. Przy Zarządzie Głównym jest Główna Komisja Rewizyjna, złożona z 3 osòb. — Przy poszczególnych Zarządach wojcwódzkich i powiatowych są wojewódzkie, względnie powiatowe Komisjie Rewizyjne.

POSŁOWIE I SENATOROWIE ZWIĄZKU POLSKICH STRONNICTW LUDOWYCH („WYZWOLENIE" I „JEDNOŚĆ LUDOWA").

A) POSŁOWIE.

1. Adamowicz Jan
2. Anusz Antoni
3. Bagiński Kazimierz
4. Baranowski Wincenty
5. Dr. Barański Jerzy
6. Dr. Bartel Kazimierz
7. Bogusławski Aleksander
8. Bujak Antoni
9. Brzeziński Stefan
10. Chomiński Ludwik
11. Chyb Franciszek
12 Ćwiakowski Aleksy
13. Dąbski Jan
14. Dubrownik Adolf
15. Duro Jan
16. Dr. Fiderkiewicz Alfred
17. Fijałkowski Władysław
18. Hałko Antoni
19. Hellman Stanisław
20. Jemielewski Tytus
21. Kapliński Franciszek
22. Kordowski Antoni
23. Kosmowska Irena
24. Kościałkowski Marjan
25. Langer Antoni
26. Ledwoch Jan
27. Łypacewicz Wacław
28. Malinowski Maksymiljan
29. Mazecki Sylwester
30. Miedziński Bogusław
31. Niedzielski Tadeusz
32. Nocznicki Tomasz
33 Nowak Stanisław
34. Nowicki Zygmunt
35. Piotrowski Włodzimierz
36. Dr. Polakiewicz Karol
37. Poniatowski Juljusz
38. Dr. Putek Józef
39 Rudziński Eustachy
40. Sanojca Józef
41. Seib Tadeusz Józef
42. Smoła Jan
43. Stolarski Błażej
44. Szafranek Jan

45. Śmiarowski Eugenjusz
46. Tabor Jan
47. Tatarczak Stefan
48. Waleron Andrzej
49. Więdziagolski Władysław
50. Wójtowicz Władysław
51. Wrona Stanisław
52. Wyrzykowski Henryk.
53. Zalewski Jan.

Prezydjum Klubu Sejmowego.
(na rok parlamentarny 1924—1925).

Prezes—pos.	Rudziński Eustachy
Wiceprezesi:	Dąbski Jan Kościałkowski Marjan Dr. Putek Józef Waleron Andrzej
Sekretarze:	Fijałkowski Władysłw Niedzielski Tadeusz
Skarbnik i gospodarz —	Ledwoch Jan

PRASA Z. P. S. L.

1. „*Wyzwolenie*", pismo tygodniowe Warszawa, Hortensja 7
2. „*Gazeta Ludowa*", tygodnik, Warszawa, S to Krzyska 17
3. „*Sztandar chłopski*", tygodnik, Kraków.

Pozatem cały szereg pism codziennych uważać można za sympatyzujące, jak np. „Kurjer Poranny" i „Przegląd Wieczorny" w Warszawie, „Kurjer Lwowski" i inne.

B) SENATOROWIE.

1. Dr. Dobrucki Gustaw
2. Gaszczyński Stanisław
3. Januszewski Wacław
4. Kalinowski Stanisław
5. Karnicka Aleksandra
6. Nowak Stanisław
7. Nowicki Zygmunt
8. Osiński Saturnin
9. Woźnicki Jan
10. Zubowicz Piotr
11. Wysłouch Bolesław

Prezydjum Klubu.

Przewodniczący — Jan Woźnicki
Wiceprezes — Gustaw Dobrucki
Sekretarz — Saturnin Osiński

W Skład Zarządu Klubu Parlamentarnego, wchodzi Prezydjum Klubu Sejmowego, oraz następujący, między innemi posłowie i senatorowie:

pos. Ćwiakowski Aleksy
pos. Dubrownik Adolf
pos. Jemielewski Tytus
sen. Kalinowski Stanisław
pos. Szafranek Jan
pos. Wrona Stanisław

W Sejmie obecnym Klub „Wyzwolenia" i „Jedności Ludowej" wniósł in corpore do sierpnia 1924 r. (a więc do feryj letnich) t. r. 36 wniosków, — (z tego 7 wniósł samodzielnie Klub „Jedności Ludowej" przed połączeniem z „Wyzwoleniem"), — nie licząc wniosków, wniesionych przez poszczególnych posłów.

KLUB ZWIĄZKU CHŁOPSKIEGO.

KLUB ZWIĄZKU CHŁOPSKIEGO.

Charakterystyka i dane historyczne.

Związek Chłopski powstał 11. maja 1924 roku, z połączenia drugiej secesji P. S. L. „Piasta“ z lewicą P. S. L. na czele z Janem Stapińskim.

Druga secesja „Piasta“, znana na terenie Sejmu p. n. **Polskiego Związku Ludowców,** powstała w połowie grudnia 1923 roku wskutek wystąpienia 14 posłów. Powodem bezpośrednim rozłamu było zarzucane przez opozycjonistów niedotrzymanie przez rząd Witosa głównych punktów paktu, jaki zawarły między sobą w maju tegoż roku stronnictwa Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej i „Piasta”, — (t. j. sanacji skarbu, sanacji administracji i reformy rolnej).

W działalności swej Klub Polskiego Związku Ludowców dążył do połączenia się z innemi lewicowemi stronnictwami ludowemi na terenie Sejmu i poza Sejmem, a przedewszystkiem z Polskiem Stronnictwem Ludowem Lewicą (Jana Stapińskiego) w Małopolsce. Połączenie to nastąpiło istotnie w maju 1924 r., skutkiem czego do klubu przybyli 3 posłowie: Franci-

szek Krempa, Hipolit Śliwiński i Izydor Wiewiórski, którzy do tego czasu nie zgłosili przynależności partyjnej.

Organem prasowym Polskiego Związku Ludowców był *„Sztandar Ludowy“*, redagowany i wydawany przez sekretarza Klubu P. Z. L., posła Marjana Cieplaka, jednego z najdzielniejszych posłów tego Klubu.

Z kolei podaje w krótkich słowach dane historyczne, dotyczące *Polskiego Stronnictwa Ludowego Lewicy*.

Polskie Stronnictwo Ludowe Lewica,— (t. zw. „Stapińczycy” od nazwiska przywódcy, Jana Stapińskiego), — powstało w r. 1913 (w listopadzie) z radykalnej secesji Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piastowców“;—w dniu 13 grudnia tegoż roku w Rzeszowie odbyło się pierwsze posiedzenie Rady Naczelnej nowego Stronnictwa, które zachowało dawną nazwę z dodatkiem „lewica“.

W czasie wojny światowej Stronnictwo popierało gorąco akcją niepodległościową i Legjony.

W lutym 1919 roku weszło do Sejmu Ustawodawczego 12 posłów stronnictwa, a mianowicie: Józef Bochenek, Franciszek Krempa, Jakób Madej, Wojciech Marchut, Józef Matusz, Józef Putek, Tadeusz Seib, Hipolit Śliwiński (hospitant), Jan Stapiński, Jan Sudoł, Wawrzyniec Tomaszewski i Franciszek Wójcik. — Czterej posłowie z wymienionych znaleźli się w obecnym Sejmie zwyczajnym, a więc: Krempa w Związku Chłopskim, Dr. Putek w „Wyzwoleniu“, Tad. Seib w „Wyzwoleniu“ i Hipolit Śliwiński w Związku Chłopskim.

11 maja 1924 r. odbył się w Rzeszowie **Kongres Połączeniowy Polskiego Związku Ludowców i P. S. L. Lewicy („Stapińczyków”).** W Kongresie,

obok delegatów, wzięli udział posłowie Polskiego Związku Ludowców i adw. Dr. Grek ze Lwowa.

Zjazd przyjął następujący wniosek:

„Walny Zjazd Chłopów z całej Polski w Rzeszowie 11 maja 1924 roku postanawia utworzenie chłopskiego stronnictwa klasowego p. n.

„Związek Chłopski“.

Za program działalności Związku Chłopskiego przyjmujemy program Lewicy P. S. L. z dn. 1 czerwca 1919 r., uzupełniony wedle wymogów obecnej chwili. Również przyjmujemy statut organizacyjny, stosownie uzupełniony“.

Na wniosek posła Pluty, przyjęto dodatkowo rezolucję tej treści:

„Kongres Związku Chłopskiego zaleca Radzie Naczelnej łącznie z klubem posłów Związku Chłopskiego dążenie do nawiązania stosunków przyjaznych, nie wykluczając połączenia, ze stronnictwami szczerze ludowemi, stojącemi twardo na gruncie obrony interesów chłopskich“.

Dalej podaję przyjęty przez Kongres program P. S. L. Lewicy, zarys organizacji Związku Chłopskiego, jego prasę i przywódców.

PROGRAM POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO (LEWICY)

uchwalony przez Kongres Delegatów P. S. L. (Lewicy) dnia 1 czerwca 1919 r. w Krakowie, a przyjęty przez Związek Chłopski na Zjeździe Organizacyjnym w dniu 11 maja 1924 roku.

Deklaracja.

Uważamy lud za grunt, z którego Ojczyzna wyrasta Państwo Polskie, — to Państwo nasze, to gospodarka ludu polskiego.

W obronie wolności naszego Państwa: naszej ziemi i wolności naszej, zawsze oddamy życie swoje.

Po cudze nie sięgamy, swego nie damy.

Jarzma niewoli na kark swój nigdy nie weźmiemy— raczej zginiemy; niewola, to nieszczęście, przekleństwo i hańba ludu. Chcemy jednak być w Polsce my wolni ludzie — wolnymi obywatelami Ojczyzny swojej; takimi chcemy być też poza granicami naszego Państwa.

Za to płacić chcemy krwią i mieniem.

Na to przysięgamy.

PROGRAM

Nazwa.

Stronnictwo nosi nazwę: Polskie Stronnictwo Ludowe w krótkości P. S. L. (przyp.: obecnie „Związek Chłopski”).

Cel.

Celem stronnictwa jest zdobycie dla rzesz ludowych jak najkorzystniejszych warunów bytu i rozwoju pod każdym względem, zatem tak w kierunku

materjalnym (fizycznym i gospodarczym), jak umysłowym i kulturalnym — czyli zdobycie ziemi (chleba), światła, swobody.

PROGRAM POLITYCZNY.

Państwo.

P. S. L., stojąc stanowczo na zasadzie polskiej państwowości, starać się będzie, by jego praca przyniosła oprócz dobrobytu dla ludu, świetność i potęgę dla Państwa Polskiego.

Jako formę rządu, stronnictwo uznaje wolną i niepodległą Ludową Rzeczpospolitą Polską, opartą o wolę ludu. Wola ta przejawić się winna w Sejmie jednoizbowym, wybieranym na zasadzie pięcio - przymiotnikowego prawa wyborczego dla obojga płci.

Na czele Państwa chce mieć stronnictwo wybieranego na pewien czasokres (około lat 5) przez ogół obywateli naczelnika-prezydenta.

Rząd mają stanowić ministrowie, oparci o wolę ludu i odpowiedzialni przed ludowymi przedstawicielami.

Sprawy zagraniczne.

W sprawie stosunku Ludu polskiego do innych ludów, P. S. L. stoi na stanowisku Ligi Narodów, jako Związku ludów wolnych i zorganizowanych w samodzielne państwa.

W związku z tem uznaje potrzebę załatwiania sporów pomiędzy narodami przez międzynarodowy trybunał rozjemczy, jakoteż zasadę powszechnego pokoju i rozbrojenia, lub przynajmniej powszechnego jak najdalej posuniętego ograniczenia zbrojeń, będących wypływem imperjalizmu (zaborczości) poszczególnych państw w związków państw.

W myśl idei Ligi Narodów, P. S. L. stoi na stanowisku wolności międzynarodowej wymiany dóbr.

Odnośnie do naszych sąsiadów, dążyć będzie do spełnienia Zygmuntowskiej idei Unji z innemi bratniemi repu-

blikami, dla obrony czy to przed imperjalizmem (zaborczością) niemieckim, czy rosyjskim.

Mniejszości narodowe.

Wewnątrz granic Państwa Polskiego, jest P. S. L. za nadaniem mniejszościom narodowym równouprawnienia, względnie za zapewnieniem im tych praw, jakie polski naród ma w macierzystych krajach tych mniejszości.

Wojsko.

P. S. L. wyznaje zasadę, że wojsko stanowić powinien lud uzbrojony.

W myśl tej zasady, każdy obywatel Polski winien być zawsze gotowym dla obrony swojej Ojczyzny.

Niemniej uznajemy, że zarówno militaryzm jak i imperjalizm winien być wyrzuconym poza nawias międzynarodowego życia.

Żołnierz przez wstąpienie do armji nie powinien tracić praw swoich, jako obywatel.

Pomiędzy oficerami i żołnierzami nie powinno być żadnych kastowyoh różnic.

Inwalidzi, wdowy, sieroty, jak i rodzice poległych na wojnie, winni być równo przez prawo traktowani i równo wynagradzani bez względu na stopień wojskowy kalek, czy poległych.

Skarb.

P. S. L. jest w zasadzie za pokrywaniem wszystkich wydatków państwowych dochodami, płynącymi z podatków, wszystkich sprawiedliwie i jednakowo obciążających; do czasu jednak położenia kresu wyzyskowi ludu pracującego, uznaje za konieczne stosowanie podatku progresywnego (postępowego) od dochodów.

Administracja.

P. S. L. dążyć będzie do zorganizowania w Polsce administracji na zasadzie samorządu: ziem, powiatów i gmin.

Samorząd ziemski powiatowy winien się opierać o Sejmiki ziemskie i powiatowe *(wybierane według pięcioprzymiotnikowego prawa wyborczego i bez różnicy płci),* mianujące najwyższych urzędników ziemskich i powiatowych (naczelników ziem i powiatów i naczelników poszczególnych urzędów), odpowiedzialnych przed ludem.

Samorząd gmin ma być oparty o wolę ludu w ten sposób, że wójt, rada gminna i sąd ławniczy będą wybierani na zasadzie pięcioprzymiotnikowego prawa wyborczego i bez różnicy płci.

Sądownictwo.

P. S. L., stojąc na zasadzie, że bezpartyjne i oparte na sprawiedliwości sądownictwo jest gwarancją porządku i spokoju społecznego, domaga się wprowadzenia doń w jak najszerszej mierze czynnika obywatelskiego.

Celem urzeczywistnienia tego żądania, P. S. L. dążyć będzie:

1) do wprowadzenia gminnych sądów ławniczych z jak najszerszym zakresem działania;

2) do ustanowienia w sądach wszelkich instancyj wybieralnych sędziów obywatelskich, zasiadających tamże obok sędziów zawodowych;

Sprawy parafialne.

P. S. L. domaga się:

1) reformy ustawodawstwa kościelno-administracyjnego w kierunku zniesienia patronatu i zaprowadzenia wolnego wyboru duszpasterzy przez parafjan;

2) zmiany przepisów o zarządzaniu majątkiem kościelnym w tym kierunku, aby wszyscy członkowie komitetów parafijalnych byli wybierani przez parafjan na podstawie

pięcioprzymiotnikowego prawa głosowania dla wszystkich dorosłych parafjan;

3) ustawowego uregulowania opłat kościelnych.

NAUKA I NAUCZANIE.

Niezależność nauki.

Ze względu na to, że nauka jest dorobkiem cywilizacyjnym wszystkich narodów bez względów na wyznania i rasy, że wszelkie krępowanie wiedzy połączone jest z obniżaniem nauki i jej upadkiem, i że wyznaniowość nauk i szkoły spowodowała już raz upadek kultury i Państwa Polskiego, — P. S. L. zawsze bronić będzie niezależności nauki i szkoły.

Reforma szkolnictwa.

P. S. L. dążyć będzie:

1) do zorganizowania szkolnictwa powszechnego, jednolitego typu dla wsi, jak dla miast, opartego o nowoczesne wzory na tem polu, tak odnośnie do programu szkolnego, jak urządzenia budynków szkolnych i uposażenia w naukowe środki;

2) do zreformowania i zreorganizowania szkolnictwa średniego w kierunku wymogów nowoczesnego wychowania;

3) do umożliwienia wyboru zawodu biednym uczniom przez danie im średniego i wyższego wykształcenia, kosztem lub przy pomocy Państwa.

Nauka religji.

P. S. L. uważa, że nauka religji jest obowiązkiem księży Prawdy wiary ustalają władze duchowne.—P. S. L., jako stowarzyszenie ludzi świeckich, nie jest dopuszczane do obrad nad sprawami kościelnemi, — zatem nie wywiera w tym kierunku żadnego wpływu.

Organizacja ochrony zdrowia.

P. S. L. całą siłą dążyć będzie do zorganizowania opieki lekarskiej w tym kierunku, by lud pracujący mógł z niej korzystać w jak najszerszym zakresie bez narażania siebie na wyzysk i niewygody.

Równouprawnienie kobiet.

P. S. L. stoi na stanowisku zupełnego równouprawnienia kobiet.

PROGRAM GOSPODARCZY.

Ziemia.

P. S. L. uznaje, że ziemia powinna należeć do tych, którzy na niej bezpośrednio pracują, to jest do chłopów.

W myśl tej zasady:

1) P. S. L. dąży i dążyć będzie do zupełnego usunięcia z życia gospodarczego właścicieli i posiadaczy wielkich obszarów dworskich i ziem kościelnych, przez przeprowadzenie drogą ustawodawczą szerokiej reformy rolnej, opartej o przymusowe wywłaszczenie właścicieli i posiadaczy zarówno wielkich obszarów dworskich, jak i ziem kościelnych bez odpłaty.

2) Stronnictwo dążyć będzie do zapewnienia szerokim rzeszom ludu wiejskiego pracy i chleba przez rozdział zabranych przez Państwo gruntów obszarniczych i kościelnych pomiędzy bezrolnych i małorolnych chłopów, na zasadzie sprzedaży na wypłatę, na rzecz skarbu Państwa.

3) Stronnictwo dążyć będzie do zapewnienia rzeszom ludu wiejskiego dachu nad głową i środków do zagospodarowania się przez dostarczenie nowoosiadłym na wywłaszczonych ziemiach kolonistom, państwowego kredytu na:

a) zabudowania gospodarskie;

b) na zakupno żywego i martwego inwentarza gospodarczego;

c) na zakupno nasion do siewu i nawozów sztucznych na pierwsze lata gospodarcze.

4) Stronnictwo dążyć będzie do podniesienia wydajności gospodarstwa rolnego przez:

a) podnoszenie kultury rolnej,

b) organizację pracy na roli.

W myśl a) stronnictwo dołoży wszelkich starań, by, albo przy pomocy Państwa, albo przez związki chłopskich spółek i towarzystw rolniczych, były zorganizowane i utrzymane w dostatecznej ilości we wszystkich powiatach i w całym kraju zakłady (instytuty) kultury rolnej dla doboru i hodowli wyższych (ulepszonych) gatunków roślin i zwierząt gospodarczych, jakoteż rolniczych stacyj doświadczalnych; nadto, by przy pomocy Państwa przeprowadzono gruntowną i powszechną meljorację pól z zabezpieczeniem ich przed wylewami, przez regulację rzek i zabudowanie górskich i dzikich potoków.

W myśl b) zadaniem stronnictwa będzie zorganizowanie pracy na roli na zasadach kooperacji (współdziałania).

5) Spotęgowanie siły gospodarczej wsi P. S. L zamierza osiągnąć przez uprzemysłowienie gospodarstwa rolnego drobnych właścicieli rolnych przy pomocy zorganizowania chłopskich spółek przemysłowych (mleczarskich, przetworów owocowych, jarzynowych, mięsnych, rybnych i t. d., fabryk cukru i t. p.), na zasadach szeroko rozgałęzionej kooperacji (współdziałania).

6) Celem zniesienia wyzysku i spekulacji pośredników, stronnictwo dążyć będzie do zupełnego wyrugowania prywatnego pośrednictwa handlowego i do zorganizowania handlu na zasadach kooperacji (współdzielczości) przez:

a) organizowanie spółek zbytu produktów rolnych (bydła, jaj, drobiu, owoców i t. p.);

b) organizowanie spółek rozdzielczych (konsumów, spożywczych spółek, sklepów).

7) dla dania chłopom potrzebnej wiedzy fachowej, stronnictwo dążyć będzie do popularyzacji wiedzy gospo-

darczej na wsi przez urządzanie opartych o pieniężną pomoc Państwa i towarzystw rolniczych (spółek chłopskich):

a) kursów rolniczych (uprawa roli, hodowla, meljoracja, weterynarja i t. p.)

b) kursów handlowych (koperatywnych);

c) kursów przemysłowych z techniki rolnej i przemysłu rolnego;

d) kursów ogólno kształcących (z geografji, prawa, socjologji, historji gospodarstwa, nauk przyrodniczych i t. p); dalej: przez organizowanie przy pomocy Państwa i spółek chłopskich: bibljotek dzieł gospodarczych i społecznych;

przez wydawnictwo gospodarczych książek i czasopism;

przez organizowanie wycieczek dla celów naukowo-gospodarczych po kraju i zagranicą;

8) P. S. L. z całych sił dążyć będzie do gruntownej reorganizacji istniejącego szkolnictwa rolnego w tym kierunku:

a) by szkoły rolnicze wydawały wzorowych nauczycieli i instruktorów rolniczych;

b) żeby były dostosowane do potrzeb drobnych gospodarstw rolnych;

c) żeby mogły wyszkolić zawodowo wzorowych drobnych rolników.

Lasy, wody, kopalnie.

W dziedzinie gospodarstwa leśnego, wodnego i kopalnianego, stronnictwo dążyć będzie do wywłaszczenia drogą ustawodawczą prywatnych właścicieli: lasów dworskich i kościelnych, tudzież kopalń węgla, rudy żelaznej, miedzi i t. d. i przekazania tychże, jak i przestrzeni wód,—(rzeki, morza, jeziora i t. p.), na własność Państwa z tem, że odnośnie do lasów i wód prawo wyzyskiwania (esploatacji) przysługiwać będzie w pierwszym rzędzie chłopskim spółkom kooperatywnym.

Przemysł.

P. S. L. wyznaje zasadę, że należy przeprowadzić jaknajenergiczniej szerokie uprzemysłowienie kraju, oparte o inicjatywę państwową i prywatną, dla dania zarobku szerokim masom bezrobotnych i uchylenia braku przedmiotów codziennego użytku.

Banki.

P. S. L. uznaje, że kredyt powinien być instytucją publiczną, służącą wszystkim obywatelom; P. S. L. jest zatem za jaknajszerszą kontrolą państwowo-społeczną nad bankami, posuniętą aż do ich upaństwowienia lub uspołecznienia przez kooperatyzację.

Sprawa robotnicza.

P. S. L. uznaje za słuszne dążenie klasy robotniczej w kierunku uregulowania dnia pracy, zniesienia wyzysku pracodawców i pośredników, popierania organizacji konsumpcji (kooperatywy) i ochrony pracy kobiet i dzieci.

Środki.

P. S. L. uznaje, że dla przeprowadzenia tych wszystkich szerokich reform społecznych, koniecznem jest zdobycie władzy przez lud.

Zdobycie tej władzy może nastąpić przez uzyskanie stanowczej większości sejmowej, z czem związane jest utworzenie opartego o Sejm rządu chłopsko-robotniczego.

Siłę rządowi chłopsko-robotniczemu da, prócz Sejmu, zorganizowana masa Ludu-narodu.

Organizacją chłopską są Rady Chłopskie P. S. L.

Organizacja Związku Chłopskiego oparta jest na statucie organizacyjnym Polskiego Stronnictwa Ludowego (Lewicy).

Według tego statutu, Związek dzieli się na organizacje wojewódzkie, te zaś dzielą się na powiatowe, a powiatowe—na miejscowe (gminne).

Organizacja wojewódzka nosi nazwę Wojewódzkiej Rady Chłopskiej. Najwyższem ciałem kierowniczem organizacji wojewódzkiej jest Zjazd delegatów organizacyj gminnych danego województwa, po 1 na każde 20 członków. Oprócz delegatów, w Zjeździe biorą udział z głosem decydującym: przewodniczący powiatowych rad chłopskich, reprezentacja parlamentarna danego województwa i redaktorowie pism partyjnych, wychodzących w obrębie województwa — a z głosem doradczym: delegaci Wydziału Wykonawczego.—Na czele Wojewódzkiej Rady Chłopskiej stoi Zarząd, składający się z przewodniczącego, 2 jego zastępców, sekretarza i skarbnika.

Organizacja powiatowa nosi nazwę powiatowej Rady Chłopskiej. Najwyższem ciałem kierowniczem organizacji powiatowej jest Zjazd delegatów gminnych danego powiatu, po 1 na każde 20 członków. Oprócz delegatów, w Zjeździe powiatowym biorą udział z głosem decydującym: 1) przewodniczący gminnych rad chłopskich, 2) mężowie zaufania z gmin, w których niema organizacji miejscowej, powołani przez Zarząd powiatowej rady chłopskiej, 3) reprezentacja parlamentarna Zw. Chłopskiego z okręgu wyborczego, którego częścią składową jest dany powiat, oraz z głosem doradczym: inni członkowie reprezentacji parlamentarnej i Wydziału Wykonawczego Z. Ch. —Władzą wykonawczą powiatowej rady Z. Ch. jest Zarząd, złożony z przewodniczącego, 2 jego zastępców, sekretarza i skarbnika.

Organizacja miejscowa Stronnictwa nosi nazwę gminnej rady chłopskiej i obejmuje

wszystkich członków Stronnictwa na terenie gminy. Najwyższem ciałem kierowniczem organizacji miejscowej jest ogólne zebranie partyjne wszystkich członków organizacji, które odbywa się raz na miesiąc. Zebranie wybiera Zarząd gminnej rady chłopskiej, delegatów do powiatowej i wojewódzkiej rady chłopskiej, oraz na Kongres Stronnictwa. Zarząd gminnej rady chłopskiej składa się z przewodniczącego, jego zastępcy, sekretarza i skarbnika.

Najwyższem ciałem prawodawczem Stronnictwa jest Kongres, który uchwala program Stronnictwa, oraz obowiązujące rezolucje. Kongres zbiera się co 2 lata, a zwoływany jest przez Radę Naczelną. W Kongresie biorą udział z głosem decydującym: a) delegaci gminnych rad chłopskich, w stosunku 1 na każde 25 członków, b) członkowie Rady Naczelnej i c) członkowie Komisji Rewizyjnej, — a z głosem doradczym: a) członkowie reprezentacji parlamentarnej, b) naczelni redaktorowie pism partyjnych, c) mężowie zaufania, zaproszeni przez Wydział Wykonawczy, oraz d) członkowie Sądu Rozjemczego.—Nadzwyczajny Kongres może być zwołany na mocy uchwały Rady Naczelnej, oraz na życzenie przynajmniej 2 wojewódzkich rad Z. Ch.

Rada Naczelna składa się z 80 członków, wybranych przez Kongres absolutną większością głosów, z redaktorów pism partyjnych, z 3 delegatów reprezentacji parlamentarnej i z 3 delegatów Chłopskiej Spółki Wydawniczej w Krakowie. Rada Naczelna zbiera się 2 razy do roku, a w posiedzeniach jej uczestniczy reprezentacja parlamentarna oraz członkowie Sądu Partyjnego i Komisji Rewizyjnej z głosem doradczym.

Wydział Wykonawczy Rady Naczelnej składa się z 15 członków Rady, przez nią wy-

branych i kieruje całokształtem polityki partyjnej i życia organizacyjnego, zgodnie z uchwałami Kongresu i wskazówkami Rady Naczelnej. Prezydjum Wydziału Wykonawczego składa sią z 5 członków, wybieranych również przez Radę Naczelną, a mianowicie: z prezesa, dwóch wiceprezesów, sekretarza i skarbnika.

Komisja Rewizyjna składa się z 3 członków i tyluż zastępców i wybrana jest przez Kongres.

Sąd Partyjny, składający się z 5 członków i 2 zastępców, wybierany jest przez Kongres dla rozstrzygania sporów, wynikłych ze stosunków partyjnych.

POSŁOWIE KLUBU ZWIĄZKU CHŁOPSKIEGO:

1. Berek Józef
2. Bryl Jan
3. Cieplak Marjan
4. Janeczek Michał
5. Krempa Franciszek
6. Łaskuda Michał
7. Łaszkiewicz Kazimierz
8. Pawłowski Jakób
9. Pluta Andrzej
10. Posacki Stefan
11. Poznański Jan Dr.
12. Socha Marcin
13. Śliwiński Hipolit
14. Targowski Tadeusz Dr.
15. Toczek Walenty
16. Wiewiórski Izydor.

Prezydjum Klubu
na rok parlamentarny 1924 — 25.

Przewodniczący	—	Jan Bryl
Wiceprezesi	—	Michał Janeczek
		Hipolit Śliwiński
		Walenty Toczek
Sekretarz	—	Marcin Socha
Zastępca sekretarza	—	Józef Berek
Skarbnik	—	Stefan Posacki.

Komisja Parlamentarna.

Jan Bryl
Kazimierz Łaszkiewicz
Jakób Pawłowski.

W Senacie Klub Związku Chłopskiego nie ma przedstawicieli.

W Sejmie obecnym wniósł Związek Chłopski in corpore, do 10 sierpnia 1924 roku (a więc do feryj letnich tegoż roku), 10 wniosków, nie licząc wniosków poszczególnych posłów.

PRASA ZWIĄZKU CHŁOPSKIEGO.

„Sztandar Ludowy" — tygodnik, redagowany i wydawany przez posła Marjana Cieplaka, Warszawa—Lublin.

„Sprawy Ludowa" — tygodnik, wychodzi we Lwowie pod redakcją Komitetu Redakcyjnego, złożonego z posłów: Jana Bryla, Jakóba Pawłowskiego, i Tadeusza Hellera, z których ostatni jest redaktorem naczelnym.

„Przyjaciel Ludu" — tygodnik, wychodzi w Krakowie pod redakcją b. posła Jana Stapińskiego.

KLUB NIEZALEŻNEJ PARTJI CHŁOPSKIEJ

KLUB NIEZALEŻNEJ PARTJI CHŁOPSKIEJ.

Charakterystyka i dane historyczne.

Klub Niezależnej Partji Chłopskiej powstał w listopadzie 1924 roku z radykalnej secesji Związku Polskich Stronnictw Ludowych „Wyzwolenie“ i „Jedność Ludowa“.—Ustąpili czterej posłowie: Sylwester Wojewódzki, Adolf Bon, Antoni Szapiel i Feliks Hołowacz.

Przyczyną secesji było niezadowolenie grupy pos. Wojewódzkiego z powodu oportunistycznej i ugodowej, jego zdaniem, taktyki Klub Z. P. S. L., szczególniej w dziedzinie zagadnień mniejszości narodowych, ukraińskiej i białoruskiej.

Po ustąpieniu z Klubu Z. P. S. L., czterej wymienieni posłowie wysłali w dn. 11 listopada pismo do Prezydjum Klubu, w którem wyjaśniają przyczyny swego kroku, poczem utworzyli własne stronnictwo i własny klub sejmowy p. n. *„Niezależnej Partji Chłopskiej“*. Do klubu tego przystąpili również posłowie: Stanisław Ballin i Włodzimierz Szakun, którzy wystąpili z klubu Z. P. S. L., wiosną tegoż roku,t

w czasie rozpatrywania t. zw. ustaw językowych dla mniejszości narodowych i nie zgłosili przynależności klubowej.

Klub Niezależnej Partji Chłopskiej, *w dążeniu do Polskiej Republiki Robotniczo-Chłopskiej, domaga się przedewszystkiem samookreślenia dla mniejszości narodowych, ukraińskiej i białoruskiej, w Polsce. W dziedzinie taktyki* stoi na stanowisku *walki rewolucyjnej o nowy ustrój Państwa, wysuwając hasło „dyktatury proletarjatu" na okres przejściowy* (rewolucyjny). Tak więc widzimy, że *pod względem taktyki N. P. Ch. stoi blizko Komunistycznej Frakcji Poselskiej.*

Postulaty N. P. Ch. znajdujemy w jej odezwie *„Do chłopów wszystkich narodowości Rzeczypospolitej Polskiej"*. Czytamy tam między innemi:

„NIEZALEŻNA PARTJA CHŁOPSKA — uważa się za przedstawicielkę najszerszych mas ludu wiejskiego Rzeczypospolitej Polskiej, bez względu na narodowość.

Uważamy, że *zasadniczym warunkiem przeprowadzenia skutecznych reform społecznych w Rzeczypospolitej jest przejęcie władzy państwowej* przez rzeczywistych przedstawicieli najszerszych mas pracujących.

Władza dla ludu pracującego! — oto nasze hasło podstawowe.

Ziemia, ta naturalna podstawa wyżywienia się ludzi, *nie może być własnością tych, którzy nie pracują sami na niej,* używając jej za narzędzie do sprawowania władzy politycznej i do wyzysku gospodarczego. Przeprowadzenie gruntownej i natychmiastowej reformy rolnej drogą *wywłaszczenia obszarników bez odszkodowania* i oddanie ziemi w ręce małorolnych i bezrolnych — *to zasadniczy warunek złamania wszechwładzy obszarniczej, to warunek rzeczywistej demokratyzacji życia oraz dobrobytu mas wiejskich.*

Dlatego drugiem naszem hasłem podstawowem jest: *cała ziemia dla tych, którzy na niej własnoręcznie pracują!*

Rzeczpospolita Polska nie jest krajem jednolitym pod względem narodowościowym. Przeszło jedną trzecią ludności stanowią t. zw. mniejszości narodowe, podlegające w Polsce srogiemu uciskowi i licznym ograniczeniom. Ucisk mniejszości narodowych i podsycanie walk narodowościowych jest jednym z najskuteczniejszych sposobów burżuazyjnych paraliżowania walki o wyzwolenie warstw chłopskich i robotniczych. Natomiast masy ludu pracującego zgoła nie mają interesu w prowadzeniu walk narodowościowych i gotowe są zapewnić każdej narodowości nieograniczoną swobodę rozwoju. Stojąc na stanowisku Niepodległości Narodu Polskiego, tę samą zasadę stosujemy do wszystkich narodów. Stąd trzecie nasze hasło podstawowe brzmi: *całkowite wyzwolenie mniejszości narodowych*, które drogą samookreślenia winny zadecydować o własnym ustroju państwowym i formach współżycia z polskim ludem pracującym.

Dążąc do całkowitej przebudowy ustroju społecznego w myśl interesów pracy *Niezależna Partja Chłopska* wie dobrze, że celu tego dosięgnąć może tylko przy uzgodnieniu swych wysiłków z walczącą o wyzwolenie i nowy ustrój społeczny klasą robotniczą. Dlatego partja nasza pragnie ogólną linję swej polityki uzgodnić z linją zorganizowanego politycznie proletarjatu.

Walcząc nieugięcie o dwa naczelne postulaty, *o władzę* i *ziemię dla ludu* jednocześnie prowadzić będziemy:

1. Walkę o taką zmianę systemu podatkowego, aby główny ciężar utrzymania Państwa zdjęty był z bark ludu pracującego i spadł na klasy posiadające;

2. walkę o upaństwowienie lasów, gospodarowanych tak, aby głównem zadaniem administracji leśnej było dostarczanie budulcu dla zniszczonej wojną i klęskami, dla zakładającej nowe gospodarstwa i t. p., ludności wiejskiej;

kontrolować tę gospodarkę musi przez swoje organizacje sam lud wiejski, albowiem pozostawienie sprawy zaopatrzenia ludności w budulec w rękach samych urzędników nie zabezpiecza należytego spełnienia zadania;

3. walkę o oświatę ludową, o całkowicie bezpłatne i dla wszystkich dostępne szkolnictwo — przytem o szkolnictwo świeckie i prowadzone na wszystkich poziomach w języku ojczystym uczniów;

4. walkę o całkowite rozdzielenie kościoła od Państwa i o zupełne odsunięcie kleru wszystkich wyznań od wpływów politycznych;

5 walkę z militaryzmem i z imperjalistycznemi dążeniami obszarnictwa i burżuazji polskiej.

Niezależna Partja Chłopska stoi na stanowisku, że działalność sejmowa posłów naszych *nie przyniesie wyzwolenia ludowi pracy.*

Przedstawicielstwo sejmowe nie jest kierownictwem partji, lecz jedynie jednym z organów, wypełniających wolę mas zorganizowanych w partji i ściśle od nich uzależnionych.

Całkowite wyzwolenie ludowi przyniesie jedynie walka mas chłopskich i robotniczych, kierowanych przez wierną ludowi partje"...

POSŁOWIE KLUBU NIEZALEŻNEJ PARTJI CHŁOPSKIEJ

1. Ballin Stanisław
2. Bon Adolf.
3. Hołowacz Feliks
4. Szakun Włodzimierz
5. Szapiel Antoni
6. Wojewódzki Sylwester.

Prezydjum Klubu:

Przewodniczący — pos. Sylwester Wojewódzki
Sekretarz — pos. Adolf Bon

Organem prasowym Niezależnej Partji Chłopskiej jest tygodnik „*Wyzwolenie Ludu*", wychodzący w Warszawie pod red. posła Wojewódzkiego. —W styczniu 1925 roku N. P. Ch. liczyła z górą tysiąc członków zorganizowanych, a parokrotnie więc sympatyków.

KLUB CHŁOPSKIEGO STRONNICTWA RADYKALNEGO.

KLUB CHŁOPSKIEGO STRONNICTWA RADYKALNEGO.

Charakterystyka.

Chłopskie Stronnictwo Radykalne, reprezentowane w Sejmie przez 4 posłów, jest organizacją polityczno—społeczną radykalnych włościan małorolnych i bezrolnych. Pod względem programu zbliżone do Z. P. S. L. „Wyzwolenia" i „Jedności Ludowej", pod względem taktyki odbiega odeń na lewo, szczególniej w sprawie reformy rolnej.

Dane historyczne.

Chłopskie Stronnictwo Radykalne powstało oficjalnie dopiero w r. 1918, jednak jeszcze przed rokiem 1913, w okresie silnych tarć i nieporozumień w łonie P. S. L. „Piasta", działało jako luźna grupa. Założycielem Stronnictwa jest ks. Eugenjusz Okoń, poseł do sejmu krajowego w roku 1913.

W czasie wojny prace stronnictwa, a raczej owej grupy, przycichły. Wznowił je ks. Okoń jesienią 1918 r., a 6. listopada tegoż roku ogłosił oficjalnie w Tarnobrzegu o powstaniu Chłopskiego

Stronnictwa Radykalnego. Wiec ten zapoczątkował powstanie oddziałów Stronnictwa w czterech powiatach: tarnobrzeskim, kolbuszowskim, niżańskim i mieleckim.

W końcu listopada tegoż roku 1918, ks. Okoń, prezes i założyciel Stronnictwa, poddał się w jego imieniu pod władzę Rządu Ludowego w Lublinie z Daszyńskim na czele, do którego to rządu wysłał specjalną delegację chłopską z wyrazami hołdu.

W lutym 1919 roku Chłopskie Stronnictwo Radykalne wprowadziło do Sejmu Ustawodawczego 2 posłów: ks. Eugenjusza Okonia i Tomasza Dąbala byłego oficera Legjonów. Dąbal, usposobiony bardzo skrajnie, ogłosił się niebawem komunistą, tak, że ks. Okoń sam jeden reprezentował w Sejmie swą partję.

W roku 1921, po wiecu, urządzonym podczas odpustu Św. Mikołaja w Potoku, ziemi lubelskiej, Chłopskie Stronnictwo Radykalne zyskało zwolenników w lubelskiem.

I. Kongres Stronnictwa odbył się 2 lipca 1922 roku w Warszawie, na placu przy ul. Ludnej, przy udziale z górą kilkunastu tysięcy chłopów, przybyłych z różnych stron Polski. Kongres ten przyczynił się do rozwoju akcji wyborczej stronnictwa, które do Sejmu obecnego (1922—27) wyprowadziło już nie dwóch, lecz czterech posłów, a mianowicie: Jana Dziducha, Jana Kudelskiego, ks. Eugenjusza Okonia i Kazimierza Średniawę. W Sejmie posłowie Chłopskiego Stronnictwa Radykalnego najwięcej pracy poświęcają sprawom: reformy rolnej, parcelacji i osadnictwa — (pos. ks. Okoń) oraz serwitutów. — Pos. Kudelski pracuje nad urzeczywistnieniem swego projektu stworzenia spółdzielni czysto chłopskiej.

Dnia 7 września 1924 roku odbył się w Lublinie **II Kongres Chłopskiego Stronnictwa Radykalnego**, przy udziale kilku tysięcy delegatów z całej Polski. Przewodniczył ks. poseł Eugenjusz Okoń. Tematem narad były sprawy: sytuacji politycznej i gospodarczej w kraju, reformy rolnej, samorządowe i oświaty. Przyjęto rezolucję, domagającą się:

1) bezzwłocznego i bezwzględnego wykonania reformy rolnej radykalnej, bez wykupu,

2) jak najszybszego rozwiązania obecnego Sejmu i rozpisania nowych wyborów,

3) zniesienia Senatu,

4) zmiany systemu podatkowego,

5) niezależności samorządu od starostów,

6) bezpłatnego nauczania w szkołach,

7) bezzwłocznego cofnięcia instrukcji Ministerst. Oświaty, ograniczającej młodzieży wiejskiej dostęp do szkół średnich,

8) powrotu Józefa Piłsudskiego do Armji.

PROGRAM CHŁOPSKIEGO STRONNICTWA RADYKALNEGO

Zasady ogólne.

I.

1. Chłopskie Stronnictwo Radykalne—(w skróceniu: Chłopowcy lub Ch. S. R.), jestto pełna zapału i wytrwałej, żelaznej woli działania, mocno zwarta organizacja polityczna nawskroś chłopska, i naprawdę chłopska, stawiająca sobie twardo za zadanie: szybkie, energiczne i nierozerwalne związanie polityczne wielomiljonowej masy chłopskiej na wszystkich obszarach Rzeczypospolitej Polskiej w jeden zwarty, olbrzymi obóz chłopski i w jednę solidarną, do zwycięstwa kroczącą, polityczną armję chłopską, stojącą pod sztandarem

czysto chłopskim, która przy pomocy zaprowadzonych wszędzie, w każdej wiosce i gminie „Związków Jedności Chłopskiej" najrychlej, najprawdziwiej i najskuteczniej wywalczy umiłowanej, a tysiąc lat cierpiącej i krzywdzonej Braci Chłopskiej: 1) najmilszy skarb, zdawna upragnioną ziemię, 2) przynależną jej władzę, istotną i rzeczywistą, 3) gospodarczy dodobrobyt, 4) jak najszerszą i najwyższą oświatę, 5) wytęsknioną sprawiedliwość dla wszystkich, a zwłaszcza dla biednych, wraz z usunięciem wszelkich krzywd, i w ten sposób oparta organizacja na samym fundamencie chłopskim, silnym jak granit, zdrowym i nieskażonym, stworzy Polskę szczęśliwą, sprawiedliwą, postępową, bez obłudy demokratyczną, a zarazem wielką, mocną, potężną, zawsze zwycięską, przodującą innym narodom i zdolną się oprzeć burzom dziejowym, ale Polskę iście chłopską i prawdziwie chłopską, która jest ideałem 24 miljonowej siermiężnej rzeszy, a symbolem niewyczerpanej i niespożytej siły i mocy, oraz faktycznej sprawiedliwości społecznej.

2. Słowo „radykalny" pochodzi od wyrazu radiks, to jest korzeń, i oznacza, że stronnictwo pragnie zmiany i polepszenia ciężkiej doli chłopskiej szybko, bezzwłocznie, oraz gruntownej przebudowy na lepsze stosunków wewnętrznych w Polsce w duchu szczerze chłopskim, od samego dna, od fundamentów, od podstawy, czyli od korzenia.

3. Wychodząc z założenia słusznego i niezbitego, że masa chłopska wynosi 80 procent naszego narodu, czyli, że jest olbrzymio przeważającą i bezwzględną większością społeczeństwa, a była przez całe wieki okrutnie gnębiona i jest jest jeszcze dotąd pomiataną, wyzyskiwaną i po macoszemu traktowaną,—chłopskie Stronnictwo Radykalne, pragnąc wynagrodzić biednej i uciskanej masie chłopskiej dziejowe krzywdy, wycierpiane od ery pańszyźnianej aż po dzień dzisiejszy, dąży z całą nieugiętą siłą woli do jak najszybszego przeprowadzenia radykalnej zmiany w dotychczasowym niesprawiedliwym układzie sił społecznych w tym duchu, ażeby masę chłopską wysunąć nie tylko w teorji, ale przedewszyst-

kiem w życiu, w praktyce, na czoło narodu polskiego, i tyle wieków poniżaną wydźwignąć na należne jej z liczby, pracy, pożyteczności i olbrzymich, niewyzyskanych zdolności, wyżyny powszechnego uznania i poszanowania, a w ten sposób uczynić Chłopów prawdziwymi i rzeczywistymi gospodarzami odrodzonej Polski i rozsądnymi sternikami nawy państwowej,—bo wierzy niezłomnie w zbawcze posłannictwo Chłopów uświadomionych i zorganizowanych dla szczęścia, rozwoju, potęgi i wielkiej przyszłości nowej Polski.

4. Z uwagi, że wszystkie klasy społeczeństw na świecie całym i wszystkie, choćby najdrobniejsze zawody są silnie zorganizowane w związki klasowe zawodowe i tylko dzięki swej silnej organizacji są potężne i osiągają swe cele, a tylko jedna jedyna klasa chłopska, w jednej tylko naszej Polsce, choć najliczniejsza i tak ogromna, jest dotąd bez ogólnej, sprężystej, klasowej czysto chłopskiej organizacji, i skutkiem braku jedności pomiędzy Chłopami, przedstawia nieszczęsny obraz zabójczego chaosu i bezsilnego uśpionego olbrzyma, którego żywotna moc jest rozbita i rozprószona po wszystkich niemal stronnictwach i obozach politycznych, — Chłopskie Stronnictwo Radykalne, chcąc ratować czysto chłopską, zdrową myśl polityczną od zaguby, a chłopską masę od rozbicia, i pragnąc wykrzesać z duszy 24 miljonowej masy wieśniaczej niespożyte siły dla nieugiętej obrony interesów chłopskich,—będzie organizowało wszystką Brać Chłopską — *najwięcej jednak opierając się o masę małorolną i bezrolną* — w potężny Związek klasowy chłopski rolniczy przy pomocy mocno zwartych ogniw i silnie ze sobą spojonych, tak zwanych „Związków Jedności Chłopskiej", będzie w sposób jednoczyło w sprężystej karności, wszystkich ludzi ze wsi od pługa, w jedną przeolbrzymią, a solidarną polityczną Rodzinę chłopską, mogącą ująć rychło władzę w swe ręce i decydować o szczęśliwych losach Państwa Polskiego.

5. Mieszczaństwo, zrażone tyle razy zawodzącem działaniem innych stronnictw, w walce o ideę chłopską,

które to stronnictwa zaogniają tylko zgubną domową walkę chłopów przeciwko chłopom, jedynie na uciechę wrogów, endecji, a nie widząc żadnej poprawy ciężkiej doli chłopskiej, tylko same czcze słowa i obarczenie ponad siły omdlałych ramion chłopskich, coraz to nowemi nadmiernemi ciężarami i wzmacnianie się w Polsce rozpanoszonego wstecznictwa, a zwłaszcza, nie mogąc się doczekać szybkiego rozwiązania najdonioślejszej kwestji dla chłopów, prawdziwego wykonania reformy rolnej, owszem, musząc w boleści patrzeć na jej powolne, a złośliwe i celowe grzebanie, — Chłopskie Stronnictwo Radykalne pragnie jak najenergiczniej przyśpieszyć nastanie lepszych i pomyślniejszych czasów dla biednej, małorolnej i bezrolnej masy wieśniaczej i dlatego potępia jak najsurowiej wszelką ślamazarność, powolność i półśrodki w działaniu, a szczególnie bezczynność, połowiczność, obłudę, nieszczerość i dwulicowośc, upatrując tylko w radykalizmie i w radykalnem energicznem działaniu, najskuteczniejszy środek poprawy, skutkiem czego w walce politycznej i w osiągnięciu swych wielkich celów, stosować będzie, odmiennie od innych stronnictw, metody najpewniejsze, bo odważne, zdecydowane, energiczne, radykalne, dalekie od półśrodków i dwulicowosci, krocząc drogą przeboju.

6. Chłopskie Stronnictwo Radykalne ujmuje w swoje twarde, od pługa spracowane dłonie, czysty nieskalany sztandar najszlachetniejszych bojowników o prawa uciemiężonego udu i wydziera chorągiew chłopską z nikczemnych rąk zdrajców chłopskiej idei, dźwiga ją z poniżenia i wzgardy i daje ją w godne dłonie następców, orędowników chłopskiej krzywdy i wydziedziczenia.

II.

Dążenia Polityczno-Społeczno-Gospodarcze.

1. Jako pierwszy, naczelny i najważniejszy punkt programu Chłopskie Stronnictwo Radykalne stawia: bezzwłoczne i bezwzględne oddanie ziemi dworskiej w ręce mało-

rolnej i bezrolnej, żołnierskiej i inwalidzkiej masy chłopskiej, w szczególniejszy sposób pamiętając o żołnierzach i inwalidach, czyli jaknajszybsze, energiczne, radykalne przeprowadzenie — w ciągu najwyżej dwóch lat — całej reformy rolnej na wszystkich obszarach Rzeczypospolitej Polskiej, bez żadnych namysłów, wykrętów i zwlekań. W szybkiem, szczęśliwem i prawdziwem wykonaniu reformy rolnej — w czynach, a nie na papierze — będzie widziało Stronnictwo swoje największe zwycięstwo, a zarazem i zwycięstwo myśli państwowej polskiej, gdyż tylko rzeczywiste radykalne zrealizowanie utęsknionej reformy rolnej, stworzy fundament granitowy pod należytą budowę gospodarczą Państwa Polskiego.

Ustawę jednak rolną sejmową z dnia 10 lipca 1919 r. o poprawie ustroju rolnego w Polsce, jako wielce wadliwą i dopuszczającą liczne nadużycia, uważa Stronnictwo za niewystarczającą i będzie dążyło do gruntownej poprawy ustawy rolnej w duchu radykalniejszym, celem bezzwłocznego zaspokojenia olbrzymiego głodu ziemi wszystkich chłopów małorolnych i bezrolnych, wyszczególniając żołnierzy i inwalidów.

2. Stoi wprawdzie Chłopskie Stronnictwo Radykalne mocno na zasadzie własności prywatnej i uznaje własność prywatną za podwalinę ustroju społecznego Rzeczypospolitej Polskiej, a komunizm ocenia jako wroga interesów chłopskich i ideologji chłopskiej,—jednakowoż uważa wywłaszczenie przez Państwo na rzecz biednej i głodnej rzeszy ludu, i dla powszechnego dobra danego narodu, za rzecz pożyteczną i wskazaną, zwłaszcza, co się tyczy ziemi folwarcznej, przedewszystkiem zaś latyfundjów, czyli wielkich obszarów dworskich, wytwarzających produkcję gorszą od produkcji ziemi chłopskiej.

Stronnictwo będzie dążyło do pozostawienia obszarnikom tylko stu morgów ziemi, chcąc ich w ten sposób skierować do zakładania fabryk i rozwoju przemysłu.

3. Cena za ziemię dworską przy parcelacji musi być jak najniższa, przystępna nawet dla chłopów najuboższych,

a zresztą bezzwłoczna pomoc kredytowa Państwowego Banku Rolnego, mającego służyć celom parcelacji, — a dotąd, niestety, nieczynnego, — winna iść biednym nabywcom ziemi zawsze ze skutecznym ratunkiem. Będzie również Stronnictwo dążyło do powstania w Polsce wielkiego Banku Chłopskiego, niosącego chłopom szybką pomoc kredytową.

Ch. S. R. pojmuje parcelację nie jako biurokratyczne, pełne formalistyki urzędowanie, często tylko utrudniające wielkie dzieło reformy, lecz jako wielką, żywą, twórczą, intensywną i energiczną pracę, podjętą na ogromną skalę, zdążającą do faktycznej, a szybkiej i gruntownej przebudowy ustroju rolnego w nowej Polsce.

4. Lasy prywatne, z wyjątkiem lasów gminnych i miejskich, stosownie do uchwalonej już ustawy sejmowej, winny być upaństwowione. Tak drzewo z lasów państwowych, jakoteż drzewo z lasów obszarniczych, winno iść bezwzględnie i bezzwłocznie w formie państwowej daniny leśnej, na energiczną odbudowę zniszczonych wojną i uszkodzonych chłopskich domostw, by w przeciągu jednego roku nie było w Polsce ani jednego chłopa bez dachu nad głową i by budowa domów została zupełnie pomyślnie w jednym roku zakończona.

Ogromnie doniosła, a z wielką krzywdą dla chłopów przeprowadzona, sprawa serwitutowa, będzie wielką troską Stronnictwa, które ją ureguluje w sposób należyty, bez krzywdy chłopskiej, jak również sprawa komasacji, niezbędnych, a bardzo naglących meljoracyj, regulacji rzek, budowy dróg, zaprowadzenia włościańskich hipotek i sprawiedliwej klasyfikacji chłopskich gruntów, bardzo często liczonych do klasy wyższej od stokroć lepszych gruntów dworskich, oraz udoskonalenia i podniesienia gospodarstw chłopskich pod każdym względem do kategorji gospodarstw wzorowych, by masie chłopskiej zapewnić dobrobyt gospodarczy.

5. Chłopskie Stronnictwo Radykalne z równą energją i wytrwałością, z jaką dąży do zdobycia dla chłopów zie-

mi, — będzie dążyło także do zdobycia rzeczywistej, — a nie pozornej, — władzy w Polsce w godne, rozumne i odpowiednie ręce chłopskie, a więc do zapewnienia chłopom, ze względu na ich przygniatającą większość w narodzie i ze względu na ich wytrawny, niczem nieskażony zdrowy rozum i rozsądek, — bezwzględnej większości w Sejmie, zorganizowanej mocno w jeden potężny, jednolity klub chłopski, służący wiernie i szczerze chłopskim interesom i celom, i mogący nadać odpowiedni a szczęśliwy kierunek pracom Sejmu, wykuwając zawsze prawa mądre i sprawiedliwe.

Będzie również dążyło do obsadzenia najwyższej godności w Rzeczypospolitej mężem zaufania masy chłopskiej, a zarazem dopuszczenia na szerszą skalę wykształconych i zdolnych synów chłopskich i robotniczych do objęcia najważniejszych urzędów i najwybitniejszych stanowisk w Państwie, uwzględniając przytem nie ród i protekcję, lecz istotne zdolności, naukę i zasługi.

6. Ch. S. R. będzie broniło zawsze republikańskiego ustroju Polski, jako jedynie demokratycznej i najodpowiedniejszej formy rządu, starając się szczytne i piękne zasady demokratyczne wcielać w życie, a zwalczać będzie wszelkie zakusy monarchistyczne.

7. Ch. S. R. będzie dążyło do najszybszego zaprowadzenia Sejmu jednoizbowego, a zniesienia instytucji senatu, jako ostoi reakcji i wstecznictwa, oraz do wprowadzenia co rychlej wyborów Naczelnika Państwa przez powszechne głosowanie całego ludu Rzeczypospolitej, a nie przez Zgromadzenie Narodowe, czyli przez Sejm i Senat razem połączone.

8. Chłopskie Stronnictwo Radykalne będzie się domagało wyboru urzędników administracyjnych, a zwłaszcza starostów i wojewodów, oraz urzędników sądowych, przez głosowanie ludności.

9. Ch. S. R., dążąc do stworzenia silnej i gospodarnej, a zawsze sprawiedliwej i wolnościowej Polski Chłopskiej, będzie walczyło dzielnie przeciwko wszelkim zakusom magnatów, obszarników, oraz wszelkich ich narzędzi opanowa-

nia Polski, nadania jej wstecznego charakteru dawnej Polski staroszlacheckiej i wzięcia w swą kuratelę masy chłopskiej, — a zą nadaniem Polsce wybitnego i trwałego charakteru wolnościowego, szczerze demokratycznego i postępowego.

10. Ch. S. R., przerażone dotychczasową fatalną gospodarką skarbową, niesłychanie ubożącą młodą Polskę i wiodącą do ruiny finansowej i ekonomicznej, będzie żądało dla przedstawicieli chłopskich prawa kontroli nad gospodarką skarbową, oraz takiej radykalnej reformy systemu podatkowego, by główny ciężar podatkowy przełożyć z omdlałych i uginających się aż do ziemi ramion chłopskich, na silne i dobrze wojną wzbogacone barki paskarzy, kapitalistów, obszarników, fabrykantów i przemysłowców, wkładając na Chłopów ciężary najmniejsze, możliwe do zniesienia. Biednych Chłopów małorolnych, aż do pięciu morgów ziemi włącznie, mogących na tym skrawku ziemi ledwie z rodziną swą marnie wyżyć, będzie Stronnictwo usiłowało zwolnić zupełnie od wszelkich podatków i danin państwowych.

11. Ch. S. R., nie dopuszczając do wyrządzania krzywd nikomu w Polsce, a zwłaszcza opuszczonej, pomiatanej i wyzyskiwanej masie biednej, nie uznając metod gwałtu i strzegąc bacznie wolności obywatelskiej dla wszystkich bez wyjątku, prawdziwej i rozumnej, będzie broniło wolności osobistej każdego człowieka jako skarbu cennego, a więc wolności słowa, wolności sumienia, swobody wyznania, wolności druku, wolności zgromadzeń, wolności stowarzyszeń i tajemnicy listowej,—jednem słowem, będzie broniło zaciekle wielkiej godności człowieka.

12. Ch S. R., pragnąc widzieć w nowej Polsce wszystkich ludzi równych sobie wobec prawa i swych obowiązków, oraz usunąć co rychlej z demokratycznego charakteru Polski rażące przestarzałości średniowiecza, domaga się zupełnego zniesienia w Polsce nie tylko na papierze, ale przedewszystkiem w praktyce, wszystkich tytułów szlacheckich, tbarońskich, hrabskich i książęcych, pozostawiając jedynie ylko tytuł nauki i pracy.

13. Wielbiąc wszelką uczciwą pracę ponad wszystko, a zwłaszcza ludzi ciężkiej pracy fizycznej, i stawiając pracę na pierwszem miejscu, a potępiając surowo próżniactwo i pasożytnictwo,—Ch. S. R. domagać się będzie dla ludzi pracy wysokiego poszanowania i uznania, a dla samej pracy troskliwej i sprawiedliwej ochrony prawnej.

14. Ch. S. R. uznaje strejki w razie wysokiej konieczności za dopuszczalne.

15. Uważając gminę za najgłówniejszą podstawową jednostkę i za kamień węgielny budowy Państwa, a zdrowy, szeroki, niczem nieskrępowany samorząd gminny, powiatowy i wojewódzki, za filar i za gwarancję należytego ustroju każdego społeczeństwa,—Chłopskie Stronnictwo Radykalne będzie roztaczało specjalną, życzliwą pieczę nad prawidłowym rozwojem samorządu gminnego, powiatowego i wojewódzkiego, domagając się twardo oparcia samorządu na jak najszerszej demokratycznej podstawie, i żądając przedewszystkiem zupełnie od starostów niezależnego wyboru sołtysów, wójtów, rad gminnych, sekretarzy gminnych, oraz członków i prezesów sejmików przez cały ogół gminy czy powiatu, a usunięcia starostów od przewodnictwa na sejmikach.

16. Ch. S. R. będzie walczyły przeciwko narzuceniu Polsce charakteru państwa biurokratycznego, oraz przeciwko bezprawiom, samowoli i nadużyciom urzędników, a zwłaszcza ścigać będzie krzywdy, wyrządzone chłopom przez złych i niesumiennych urzędników.

17. Chłopskie Stronnictwo Radykalne stać będzie mocno przy wierze naszych ojców i religję jako rzecz nadziemską wysoce szanować, lecz nie dozwoli, by miejsca święte, przeznaczone dla modlitwy i chwały Bożej, miały być przez niegodne jednostki nadużywane dla niskich celów propagandy polityczno-partyjnej. Domagać się też będzie znacznego obniżenia opłat kościelnych za posługi religijne.

18. Względem niezałatwionej należycie, a wielce doniosłej sprawy inwalidzkiej, która jest na ciele naszego społeczeństwa wiecznie ropiącą się raną, zajmie Ch. S. R. zde-

cydowane i energiczne stanowisko wytrwałych, nieugiętych obrońców kwestji inwalidzkiej i dążyć będzie do sprawiedliwego i radykalnego rozwiązania tej palącej bolączki społecznej, domagając się dla zasłużonej rzeszy inwalidzkiej nietylko odpowiednich pensyj, zapewniających inwalidom odpowiedni byt, ale również ziemi, tak na kresach, jak i w głębi kraju i uczciwych źródeł zarobku.

19. Z uwagi, że kwestja emigracyjna, ogromnej wagi, zwłaszcza ze względu na kilka miljonów naszych Braci za oceanem, jest w Polsce zupełnie lekceważona i wydana na łup wstrętnej biurokracji, a ludność wiejska zmuszona z nędzy i braku pracy z kraju emigrować,—nie znajduje żadnej ze strony urzędów emigracyjnych opieki, — rzucona tylko na pastwę losu, — Chłopskie Stronnictwo Radykalne poświęci tej doniosłej kwestji chłopskiej jak najbaczniejszą uwagę i kwestję tę, spaczoną przez biurokratyzm, rozwiąże w duchu sprawiedliwym.

20. Wobec robotników fabrycznych, jako nam bardzo bliskich, Ch. S. R. zachowa zawsze stanowisko jak najżyczliwszej przyjaźni. Szczególniej drogimi i bliskimi nam będą tak srodze uciemiężani robotnicy rolni i służba folwarczna.

21. W stosunku do inteligencji będzie Stronnictwo zajmowało stanowisko życzliwe, umiejąc zawsze ocenić ludzi prawdziwej nauki i wiedzy, lecz rozróżniać będzie inteligencję tak zwaną ludową, sercem i pracą oddaną sprawie chłopskiej i godną za to najwyższego poszanowania, od kliki inteligencji, służącej za powolne narzędzie arystokracji i ziejącej nienawiścią ku chłopom i idei chłopskiej, którą to klikę Ch. S. R. będzie zwalczało.

22. Względem innych narodów, zamieszkujących Polskę, Ch. S. R., kierując się zawsze zasadą sprawiedliwości, zajmować będzie stanowisko życzliwe i przyjazne, o ile one nie będą żywić w stosunku do Rzeczypospolitej żadnej nienawiści.

23. Pragnąc niezliczonej rzeszy bezrobotnych, również i na wsi cierpiących ostatnią nędzę, przyjść z należytą po-

mocą,—Ch. S. R. będzie jak najenergiczniej żądało od Rządu bezzwłocznego uruchomienia fabryk, celem zatrudnienia nieszczęśliwych bezrobotnych, oraz szerokiego uprzemysłowienia kraju w stosunku do wybitnie rolniczego charakteru Polski.

Wszelki przemysł wiejski, oraz handel wiejski w rękach chłopskich, jak i spółdzielnie, cieszyć się będą zawsze gorącą i troskliwą opieką Stronnictwa.

24. Chłopskie Stronnictwo Radykalne, stojąc twardo na gruncie państwowości polskiej, — w silnej, wielkiej, dobrze zagospodarowanej, a sprawiedliwej Polsce Chłopskiej, widzi swój wymarzony ideał i tej Polski bronić będzie przed atakami wszystkich wrogów, ceniąc sobie niepodległość Ojczyzny jako skarb najdroższy i najcenniejszy.

25. W polityce zagranicznej będzie Chłopskie Stronnictwo Radykalne usiłowało wszystkie placówki dyplomatyczne oczyścić z arystokratycznych nieudolnych naleciałości, a obsadzić ludźmi najzdolniejszymi i najodpowiedniejszymi z pośród ludu, którzy potrafią skutecznie bronić interesów Polski na zewnątrz w wielkiej światowej grze dyplomatycznej, wywalczając Państwu Polskiemu przez sprytną taktykę należne mu w wielkości zasług wybitne stanowisko w układzie państw europejskich.

26. Ch. S. R. będzie dążyło do utrwalenia stosunków przyjaźni z narodem francuskim oraz rasą romańską, a przedewszystkiem do nawiązania ścisłych stosunków z bratnimi narodami słowiańskimi i uzyskania takich wpływów politycznych i kulturalnych pomiędzy Słowianami, by Polska, jako kraj słowiański największej kultury i zdolności, mogła ująć w swe ręce przodownictwo polityczne wśród wszystkich Słowian.

27. Ch. S. R. będzie gorącym zwolennikiem pokoju powszechnego i załatwienia wszystkich sporów międzynarodowych nie krwią i orężem, lecz układami dyplomatycznemi i konferencjami.

28. Chłopskie Stronnictwo Radykalne, rozumiejąc, że bez morza i bez portu nie będzie się mogła Rzeczpospolita Polska gospodarczo rozwinąć i uniezależnić od swych sąsiadów, dążyć będzie do odzyskania dla Polski niezbędnego Gdańska i szerokiego wybrzeża morskiego, a uważając ziemie odwiecznie polskie, zamieszkałe przez chłopów i robotników polskich, za niewątpliwie i niezbicie nasze, nie pragnąc nigdy ziem cudzych, ani podbojów, będzie usiłowało odzyskać dla Polski środkami dyplomatycznemi oba Śląski, Warmię i Mazury.

III. Dążenia oświatowe i moralne.

1. Uznając ciemnotę i szeroko rozpanoszony analfabetyzm za okrutnych i śmiertelnych wrogów chłopskich, dozwalających z nieświadomości nikczemnie chłopa wyzyskiwać i naginać go dla celów wrogich idei chłopskiej i klasie chłopskiej,—Chłopskie Stronnictwo Radykalne będzie najzaciekle zwalczało nieszczęsną ciemnotę, a analfabetyzm tępiło, a postawienie oświaty w całej Polsce jak najszerzej, na najwyższym poziomie, oraz wprowadzenie prawdziwej kultury do najodleglejszego zakątka najbardziej zapomnianej wsi, będzie uważało za jeden z naczelnych swych obowiązków.

2. Szkołę powszechną, najgłówniejszego pioniera jak najszerszej oświaty na wsi wśród masy chłopskiej, zdolną przy wzorowej organizacji i intensywnej pracy wykuć z dusz dziatwy nowe wielkie pokolenie, zdolne do wielkich szlachetnych czynów i do poświęceń dla sprawy publicznej, a zwłaszcza dla sprawy chłopskiej i ojczystej, będzie Ch. S. R. otaczało jaknajżyczliwszą troskliwością.

3. Ch. S. R. będzie się domagało zapewnienia chłopom odpowiedniego wpływu na kierunek oświaty, a cały ciężar budowy szkół powszechnych będzie się starało przełożyć na Państwo, a nie na wioski i gminy.

4. Nauka musi być bezpłatna we wszystkich kategorjach szkół, a biedne i zdolne dzieci chłopskie i robotni-

cze, pragnące się kształcić, winny otrzymywać od rządu pomoc materjalną w odpowiednich stypendjach.

5. Ch. S. R. będzie usilnie zabiegało o utworzenie w Polsce jak największej ilości praktycznych szkół zawodowych, a więc szkół rękodzielniczych, handlowych, przemysłowych, stawiając na pierwszem miejscu szkoły rolnicze, domagając się istnienia po jednej ze szkół rolniczych w każdym powiecie, a wzorem Danji, Szwecji i Norwegji, krajów o wysokiej kulturze i organizacji rolniczej, będzie się starało zaprowadzić po gminach dokształcające kursa dla dorosłych, oraz kilka na Polskę uniwersytetów chłopskich, mogących wydać potężny zastęp światłych i dzielnych obywateli nowoczesnych z pod słomianej strzechy.

6. Ch. S. R. gorąco będzie popierało wszelkie instytucje kulturalno-oświatowe, jak czytelnie, domy ludowe, Kółka rolnicze, Oświatowe Koła młodzieży, teatry włościańskie i wogóle wszystkie szlachetne zamierzenia, zdążające do usunięcia ze wsi ciemnoty i do ogólnego podniesienia kulturalnego i moralnego każdej, choćby najmniejszej, wsi w Polsce.

7. Pragnąc uszlachetnić dusze wszystkiej Braci chłopskiej, będzie się starało Chłopskie Stronnictwo Radykalne wykorzenić z jednostek złe nałogi, pozostałości nieszczęsne dawnej duszy pańszczyźnianej, a przedewszystkiem służalstwo, samolubstwo, egoizm i sprzedajność, a krzewić w duszach chłopskich umiłowanie idei i wysokich cnót uczciwego człowieka, szczególniej zaś umiłowanie prawdy, sprawiedliwości, bohaterstwa i poświęcenia dla dobra publicznego, dobra ojczystego i swoich bliźnich, ofiarność dla biednych i nieszczęśliwych, a nadewszystko krzewić będzie nierozerwalną solidarność chłopską i miłość gorącą a rzetelną dla wszystkiej Braci chłopskiej, upatrując w niej jedną wspólną wielką, braterską Rodzinę. Wyrazem naszej potężnej solidarności chłopskiej będzie przyświecające nam wszystkim Chłopom hasło: „Jeden za wszystkich, wszyscy za jednego!!”

Wielomiljonowa masa chłopska, idąc za temi szczytnemi hasłami, a związana mocno organizacyjnie przez „Związki Jedności chłopskiej" w jeden polityczny obóz, w potężne, z zapałem do walki o prawa chłopskie kroczące, sprawiedliwe: „Chłopskie Stronnictwo Radykalne", cele swe wielkie osiągnąć musi, bo wszystkie przeszkody, rozmachem swej przepotężnej, zjednoczonej żywiołowej siły usunie, wszystko co mu na drodze stanie, zwycięży, i wszystkich wrogów pobije bronią swej silnej, zwartej i sprężystej organizacji, oraz bronią swoich odwiecznych, a pogwałconych praw do gruntu, do ziemi, ukochanej matki-żywicielki!!!

Niech żyje chłopska Solidarność i Jedność chłopska!
Niech żyje Chłopskie Stronnictwo Radykalne!
Niech żyją Rządy chłopskie w Polsce!
Niech żyje Polska chłopska postępowa!
Niech żyją Bracia Chłopi całej Rzeczypospolitej Polskiej!

Organizacja.

Najwyższemi władzami Chłopskiego Stronnictwa Radykalnego są: Zarząd Naczelny stronnictwa, urzędujący stale w Warszawie, który jest zarazem Prezydjum Stronnictwa; Rada Naczelna Stronnictwa, składająca się z 80 członków; Walny Zjazd Stronnictwa, zwoływany co dwa lata, który wybiera Radę Naczelną i Zarząd Naczelny.

Stronnictwo dzieli się na organizacje wojewódzkie, te zaś dzielą się na powiatowe, powiatowe na gminne, wreszcie gminne na wsiowe.

Wojewódzka organizacja stronnictwa działa p. n. „Związek Jedności Chłopskiej Wojewódzki", a na jej czele stoi naczelnik Związku Wojewódzki i Zarząd Związku Wojewódzki, złożony z 50 członków, wybranych na Zjeździe wojewódzkim na przeciąg jednego roku.

Powiatowa organizacja stronnictwa nosi nazwę „Związku Jedności Chłopskiej Powiatowego“ z naczelnikiem i zarządem powiatowym na czele (jak wyżej).

Organizacja gminna i wsiowa działa jako „Związek Jedności Chłopskiej Gminny“ (względzie wsiowy).

Organem prasowym Ch. S. R. jest — „Chłopska Sprawa“,—(dawniej „Jedność Chłopska“).

POSŁOWIE KLUBU CHŁOPSKIEGO STRONNICTWA RADYKALNEGO.

1. Jan Dziduch
2. Jan Kudelski
3. Ks. Eugenjusz Okoń
4. Kazimierz Średniawa.

Prezesem Zarządu Naczelnego Stronnictwa jest ks. Eugenjusz Okoń.

Klub Chłopskiego Stronnictwa Radykalnego wniósł w Sejmie obecnym, do sierpnia 1924 roku,— (a więc do feryj letnich tegoż roku),— 13 wniosków, włącznie z wnioskami poszczególnych posłów Klubu.

KLUBY
STRONNICTW ROBOTNICZYCH.

KLUB
NARODOWEJ PARTJI ROBOTNICZEJ.

KLUB
NARODOWEJ PARTJI ROBOTNICZEJ.

Charakterystyka.

Narodowa Partja Robotnicza, reprezentowana w Sejmie przez 18 posłów, a w Senacie przez 3 senatorów, jest organizacją polityczno-społeczną robotników, usposobionych radykalnie, lecz stojących na gruncie narodowym i stawiających dobro Państwa na pierwszem miejscu, przed interesem klasowym.

N. P. R. zasiada w izbach prawodawczych na prawem skrzydle lewicy, - lecz nieraz głosuje wbrew lewicy, zgodnie z wnioskami prawej strony Izb i centrum. Ma to miejsce w sprawach, dotyczących religji rzymsko-katolickiej i budżetów rządowych.

W działalności swej N. P. R. prowadzi walkę na dwa fronty: na prawo — z chrześcijańską demokracją — (Stow. Robotników Chrześcijańskich), i na lewo — z Polską Partją Socjalistyczną, Niezależnymi Socjalistami (na Górnym Sląsku i na Pomorzu) i z komunistami.

Dane historyczne.

Narodowa Partja Robotnicza powstała w czerwcu 1905 roku w Warszawie, jako *Narodowy Związek Robotniczy,* założony przez Stronnictwo Narodowej Demokracji dla pracy politycznej wśród robotników w duchu narodowym, i do września 1908 roku stanowiła część składową tego stronnictwa. W byłym zaborze pruskim przyjęła nazwę Narodowego Stronnictwa Robotników. — W skład N. Z. R. weszły: „Towarzystwo Oświaty Narodowej (powołane do życia przez N. D. w końcu XIX wieku), oraz stowarzyszenie młodzieży robotniczej p. n. „Związek im. Jana Kilińskiego."

Do samego faktu powstania Narodowego Związku Robotniczego przyczyniły się pierwiastki: polityczno - narodowy i społeczno - ekonomiczny. Jako część składowa Narodowej Demokracji, N. Z. R. stał początkowo pod jej bezpośredniem kierownictwem, co okazało się szczególnie wyraźnie w czasie rewolucji, w stosunku do socjalistów, z którymi N. Z. R. wiódł nieubłaganą walkę czynną.—Walka ta doszła do największego napięcia w m. Łodzi.

W t. zw. okresie wolnościowym, t. j. po rewolucji, N. Z. R. zaczął zakładać początkowo t. zw. „narodowe", a następnie t. zw. polskie związki zawodowe, które w b. zaborze pruskim skonsolidowały się w Zjednoczeniu Zawodowem Polskiem. Związki te, w przeciwieństwie do zakładanych przez P. P. S. związków zawodowych klasowych, działały legalnie. Naczelnym organem polskich związków zawodowych było „*Życie Robotnika*", które zaczęło wychodzić, w połowie 1907 roku pod red. p. Gustawa Simona. Z innych pism najważniejszą była „*Jedność*", organ związku włóknistego.

W N-rze 1-szym owej właśnie „Jedności” z d. 24 maja 1907 roku, w artykule wstępnym pod tytułem „Nasze Stanowisko” znajdujemy niejako *platformę polskich związków zawodowych:*

„Jesteśmy związkiem zawodowym, walczymy o poprawę bytu robotnika, tak jak i inne podobne zrzeszenia,—a jednak pomiędzy naszym Związkiem, a ogromną większością innych zachodzą bardzo ważne, zasadnicze wprost różnice, — jedną z nich jest to, że my nie stoimy na gruncie walki klasowej”.

„Uznajemy prawo własności i sami dążymy do korzystania z tego prawa, żaden z członków naszych nie powie, że fabryka, w której pracuje,— jest jego własnością, ale każdy dążyć będzie do możliwie szybkiego zarobienia i posiadania na własność takiego majątku, który zabezpieczyłby mu spokojną przyszłość“.

W broszurce p. t. „W sprawie robotniczej” (wydawnictwo N. Z. R.) czytamy:

„Hasłem naczelnem związków narodowych musi być dążenie do tak rozumnego i trwałego z pracodawcami układu, ażeby strajki, rujnujące zwykle robotnika i przemysłowca, stały się jak najrzadszymi...”

W roku 1907, na tle nieporozumień z N. D., doszło w N. Z. R. do rozłamu i do powstania t. zw. *Frakcji Niepodległościowej N. Z. R,*

Już jednak w następnym roku wzrastająca w siły opozycja i wzmagający się w szeregach N. Z. R. ferment ideowy doprowadziły do *zerwania z Narodową Demokracją.* — *W dniach 6, 7 i 8 września 1908 roku na* **I Zjeździe N. Z. R. w Krakowie** *przyjęto następującej treści uchwałę.*

„Zjazd N. Z. R, po szczegółowem zasadniczem rozważeniu życia politycznego na ziemiach byłej Rzeczypospolitej Polskiej, doszedł do następujących wniosków:

1) Demokratyczno-narodowy kierunek, wytworzony w ciągu szeregu lat przez „Głos", „Przegląd Wszechpolski" i „Polaka", reprezentowany dziś przez oficjalne sfery Demokracji Narodowej we wszystkich trzech zaborach, uległ spaczeniu. Miejsce szerokich dążeń niepodległościowych i usiłowań nad rozwojem polskiej idei państwowej wśród ludu polskiego zajęły legalne wystąpienia D. N., godzące się z obcą państwowością i zmierzające do osiągnięcia drobnych korzyści narodowych kosztem idei niepodległościowej. Świadectwem tej ewolucji w poglądach i działalności są: bezczynność trójzaborowej Ligi Narodowej, lojalistyczna polityka Koła Polskiego w Petersburgu, akcja słowiańska, zapoczątkowana i prowadzona przez D. N. trzech zaborów, wreszcie najnowsza literatura polityczna stronnictwa, sprowadzająca ideję niepodległości Polski do rzędu li tylko idei moralnych, nie mających wpływu na realne dążności Narodu Polskiego.

2) N. Z. R., stojąc na stanowisku polskiej idei państwowej i kierując się ideją tą w działalności politycznej, nic wspólnego mieć nie może z tak, jak obecnie, pojmowanym kierunkiem demokratyczno-narodowym i zwalczać będzie wszelką pojednawczą względem Rosji politykę.

W konsekwencji, wynikającej z powyższych wniosków, Zjazd zrywa stosunki organizacyjne z organizacjami demokratyczno-narodowemi ogłasza Narodowy Związek Robotniczy za samodzielną organizację polityczną".

(uchwała ta przeszła większością 19 głosów przeciw 5, przy 1 wstrzymującym się od głosowania. Przeciwnicy uchwały w liczbie 5 ustąpili wówczas z N. Z. R.).

20 września tegoż 1908 roku nowy Zarząd N. Z. R. ogłosił w N-rze 9 „Kilińskiego" komunikat,

w którym podaje przyczyny zerwania N. Z. R. z N. D., a mianowicie: zaprzestanie patrjotycznej pracy narodowej w kraju, ugodowa względem Rosji polityka Koła Polskiego w Dumie i wszczęcie przez N. D. akcji braterstwa słowiańskiego.

W 1912 roku N. Z. R. przystąpił do powstającej w tym czasie Komisji Tymczasowej Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych, kierującej swą działalność przeciwko Rosji.

W styczniu 1913 roku obradował w Warszawie **II Zjazd** N. Z. R. który przyjął następującą znamienną rezolucję polityczną:

„N. Z. R. potępia politykę dostosowania się do państw zaborczych i dąży do ostrego postawienia sprawy polskiej i wyprowadzenia jej na widownię międzynarodwą. Bezpośredniem przeto zadaniem N. Z. R w chwili obecnej jest:

1) pogłębianie w całem społeczeństwie polskiem dążeń niepodległościowych i chęci zrzucenia jarzma niewoli;

2) Wywieranie za pośrednictwem ogółu robotników możliwie jaknajwiększego wpływu na politykę Polską, w celu nadania jej więcej radykalnego kierunku;

3) wreszcie zaś i przedewszystkiem, energiczne organizowanie warstw robotniczych polskich, *w celu wzięcia czynnego udziału w nadchodzących wypadkach.*'

Dziełem N. Z. R. są małopolskie „Drużyny Strzeleckie", które następnie weszły w skład Legjonów.

W czasie okupacji niemiecko — austryjackiej w Polsce, N. Z. R. wstępuje do Konwentu Senjorów Stronnictw Aktywistycznych, który stał po stronie państw centralnych aż do końca niemal trwania oku-

pacji w Polsce, a mianowicie do lutego 1918 roku. Jednak już latem 1917 roku N. Z. R. rozczarował się głęboko w swych złudzeniach co do możliwości rozwiązania sprawy polskiej przez państwa centralne. Stało się to po faktach internowania legjonistów za odmówienie złożenia przysięgi na braterstwo broni Niemcom i Austrji, wywiezienia Piłsudskiego do Magdeburga i wzmożonych represyj politycznych. W komunikacie N. Z. R. z dn. 29 sierpnia 1917 roku czytamy między innemi:

„na podstawie dotychczasowych gorzkich dodoświadczeń, niepodobna mieć złudzenia co do dobrej woli Niemców...“

W Tymczasowej Radzie Stanu N. Z. R. reprezentowany był przez Kaczorowskiego, którego nie odwołał do końca jej istnienia, przestając go jednak uważać za swego przedstawiciela i wyraziciela swej polityki, („Pochodnia“, sierpień 1917). Pomimo zmiany swego stosunku do okupantów, N. Z. R. popiera Radę Regencyjną i uważa ją za „...prawowitą najwyższą władzę państwową własną”,—(„Kiliński”, październik 1917 r., oświadczenie N. Z. R. w sprawie Rady Regencyjnej).

W lutym 1918 r.po układzie brzeskim, oddającym Ukrainie Chełmczyznę, N. Z. R. zrywa ostatecznie ze swą dotychczasową orjentacją polityczną.

28 — 30 czerwca 1918 roku, **III Zjazd N. Z. R.** w Warszawie przyjmuje rezolucję niepodległościową domagającą się zjednoczenia ziem polskich w jedno:

„...Państwo, oparte o demokratyczny ustrój republikański, jednoczące w swych politycznych granicach wszystkie ziemie polskie, niezależne pod względem politycznym i gospodarczym...”

W 1918-19 r. N. Z. R. zwalcza bardzo ostro rząd Moraczewskiego.

W lutym 1919 roku N. Z. R. wprowadza do Sejmu Ustawodawczego 15 posłów, którzy wraz z 17 posłami Narodowego Stronnictwa Robotników (z Wielkopolski) — tworzą Narodowe Robotnicze Koło Sejmowe. (Narodowe Stronnictwo Robotników powstało w Wielkopolsce w 1918 roku).—Narodowe Robotnicze Koło rozpada się jednak w lecie tegoż roku, a więc już po paru miesiącach istnienia, przy głosowaniu Ustawy o reformie rolnej; posłowie Narodowego Stronnictwa Robotników, — (N. S. R.), Ustawie tej przeciwni, wystąpili z Koła i połączyli się z chrześcijańską demokracją, — (która opuściła właśnie Związek Ludowy-Narodowy), w t. zw. Chrześcijańsko-Narodowy Klub Robotniczy.

Zjazd N. S. R. w lutym następnego roku zalecił odłączenie się stronnictwa od Ch. - D. i połączenie z N. Z, R.,—mimo to klub Sejmowy N. Z. R. zwiększył się tylko o 4 posłów N. S. R. z ogólnej liczby 17, gdyż reszta (13) pozostała w Chrz. - Nar. Klubie Robotniczym, manifestując w ten sposób zerwanie z N. S. R.

23 maja 1920 roku Narodowy Związek Robotniczy połączył się organizacyjnie z Narodowym Stronnictwem Robotników, na **Zjeździe połączeniowym obu stronnictw. w Warszawie**, *w jedno stronnictwo pod nazwą*: **Narodowej Partji Robotniczej**—**(N.P.R.)**.—

W lecie 1920 roku N. P. R. wzięła wybitny udział w walce z Rosją, w obronie zagrożonego bytu Państwa. Zasługą częściowo i N. P. R. jest rezultat plebiscytu na Górnym Śląsku — gdzie partja ta wielu miała zwolenników.

W dniach 4, 5 i 6 września 1921 roku odbył się w Krakowie **II. Kongres Narodowej Partji Robotniczej** — (po połączeniu pierwszy). Kongres przy-

jął program i statut organizacyjny partji; — (program w pełnem brzmieniu, a statut w streszczeniu podaję na dalszem miejscu).

W listopadzie 1922 roku N. P. R. przeprowadziła do Sejmu i Senatu 18 posłów i 3 senatorów, którzy zajęli w obu Izbach miejsca na prawem skrzydle lewicy.

Przy głosowaniu kandydatury Gabrjela Narutowicza na Prezydenta Rzeczypospolitej — (9. XII. 1922 roku), Klub poselsko — senatorski N. P. R., nie mogąc zgodzić się na kandydaturę Maurycego Zamoyskiego a nie chcąc głosować wspólnie z mniejszościami narodowemi, oddał białe kartki. Po demonstracjach przeciwko nowemu Prezydentowi, klub parlamentarny N. P. R. złożył w Sejmie, łącznie z klubem „Piasta", wniosek w tej sprawie, wydając ponadto, wspólnie z Komitetem Wykonawczym partji, odezwę, potępiającą taktykę prawicy i jej sprzeczne z Konstytucją stanowisko. Po zabójstwie Prezydenta G. Narutowicza, N. P. R. wydała odezwę, potępiającą mord i stającą w obronie Konstytucji i prawa. — Przy ponownych wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej, N. P. R. głosowała za Stan. Wojciechowskim.

W dniach 20 — 21 maja 1923 roku odbył się w Warszawie **III-ci ogólno-krajowy Kongres Narodowej Partji Robotniczej**, przy udziale paruset delegatów. Na Kongresie przyjęto szereg rezolucyj, z których dwie najważniejsze, w sprawie stosunków socjalno-ekonomicznych i w sprawie mniejszości narodowych, przytaczam na dalszem miejscu, po programie partyjnym.—Ani program partyjny, ani statut organizacyjny partji nie zostały na Kongresie zmienione.

Działalność i taktyka Narodowej Partji Robotniczej w Sejmie obecnym jest znacznie radykalniejsza, aniżeli w Sejmie Ustawodawczym. — N. P. R. stanęła

otwarcie na platformie klasowej, walczy o utrzymanie 8-o godzinnego dnia pracy, o ochronę pracy, zatrudnienie bezrobotnych i t. d.—Może ona być uważana za środkową partją robotniczą w Polsce, stojącą pomiędzy chrześcijańską demokracją, a socjalistami.

W roku 1924 N. P. R., jak i inne stronnictwa parlamentarne, zajęła się kilkoma pierwszrzędnej wagi sprawami: ustawą o parcelacji i osadnictwie, ustawą samorządową, zagadnieniem mniejszości narodowych wogóle, a polityki kresowej w szczególności, oraz sprawami oświaty i sanacji skarbu.

Stosunek N. P. R. do zagadnienia sanacji skarbu referował w Sejmie poseł Chądzyński, w dyskusji nad ustawą o naprawie skarbu i reformie walutowej składając w imieniu Klubu wniosek tej treści:

„Stronnictwo Narodowej Partji Robotniczej uczciwe usiłowania każdego uczciwego Ministra Skarbu dotychczas popierało, tembardziej popierać będzie wszelkie usiłowania sanacyjne obecnego Prezesa Rady Ministrów, pana Grabskiego."

Z kolei przytaczam program partyjny N. P. R.

PROGRAM
NARODOWEJ PARTJI ROBOTNICZEJ,
uchwalony na II Kongresie N. P. R. w Krakowie, w dn. 4, 5 i 6 września 1921 roku.

I. ZASADY I CELE.

1. Wyzwolenie klasy pracującej.

Narodowa Partja Robotnicza przyjmuje za największy swój cel zupełne wyzwolenie polityczne i społeczne klasy pracującej, to znaczy tej, której członkowie żyją bądź to z pracy fizycznej, bądź umysłowej, a nie z dochodu od kapitału. Dla osiągnięcia tego celu, N. P. R. dąży do stworze-

nia takich warunków życia gospodarczego w Polsce, które usuną wszelki wyzysk, niewolę i krzywdę społeczną, a zapewnią wszystkim obywatelom w równej mierze wolność, prawa polityczne i społeczne, oraz sprawiedliwy udział w korzystaniu ze wszystkich materjalnych i duchowych dóbr społeczeństwa.

W dążeniu tem N. P. R. opiera się na istotnych czynnikach współczesnego życia, na jego rzęczywistych tendencjach, a posługując się zdobyczami wiedzy i doświadczeniem dotychczasowego rozwoju społeczeństwa, zmierza do możliwie szybkiego, ożywionego świadomą i twórczą wolą klasy pracującej, rozwiązywania powyższych zagadnień.

2. Solidarność narodowa.

Z podstawowych zjawisk życia współczesnego wypływa podział ludzkości na narody, a tych na społeczne klasy.

Naród, jego terytorjum, odrębne geograficzne warunki, język, kultura, historja, wspólny ustrój gospodarczy i polityczny, wywierają silne, indywidualne piętno na wszystkich zjawiskach życia zbiorowego.

Dlatego N. P. R., uważając klasę robotniczą polską za część składową społeczeństwa polskiego, a kulturę narodową, jako samodzielny współczynnik kultury ogólno-ludzkiej, za jeden z największych skarbów i dóbr duchowych wszystkich Polaków, uznaje wspólność interesów ogólno - narodowych proletarjatu polskiego z innemi klasami społecznemi narodu. Zarazem N. P. R. uważa, że jedynym realnym terenem rozwiązania sprawy robotniczej w Polsce — może być własny ustrój społeczno-gospodarczy narodu polskiego w niepodległem, suwerennem Państwie, które jest i być powinno wyrazem tych wspólnych ogólno-narodowych interesów.

3. Silna Republika demokratyczna.

Dotychczasowy rozwój społeczeństw wskazuje, że ustrój demokratyczno - republikański jest fundamentem obywatelskich swobód i warunkiem normalnego rozwoju społeczeństwa.

Państwo, oparte na zasadach demokratyczno-konstytucyjnych, jest najwyższą suwerenną organizacją porozumienia narodowego i społecznego, organizacją, której zadaniem jest wyrównywać sprzeczności i doprowadzać zatargi do porozumienia.

Dobrobyt klasy pracującej zależny jest od całego szeregu doniosłych instytucyj i urządzeń, które tylko silne państwo demokratyczne może przeprowadzić w życiu społecznem. Dobrobyt całego narodu wogóle, klasy zaś pracującej w szczególności, zależy w pierwszym rzędzie od wysokiego poziomu wytwórczych sił, to znaczy — produkcji. Najdalej idące reformy bez wysokiej wydajności pracy będą istniały tylko na papierze, a nie w życiu. Wydajność zaś pracy zależy od całego szeregu okoliczności, związanych także z dobrą i sprawnie działającą organizacją państwową.

N. P. R., zarówno jako stronnictwo narodowe, jak i stronnictwo robotnicze, uważa, że dla osiągnięcia swego celu — zupełnego wyzwolenia klasy pracującej, musi starać się o to, aby Państwo Polskie było zbudowane na mocnych podstawach, bez narażenia na niebezpieczeństwo z jakiejkolwiek strony, i było przygotowane na odparcie różnych ataków.

4. *Walka klas.*

N. P. R. uznaje, że w narodzie istnieją różne społeczne klasy i sprzeczność ich ekonomicznych oraz politycznych interesów w pewnym zakresie spraw; stwierdza więc walkę pomiędzy klasami. Uznając walkę klas jako czynnik rozwoju społecznego i fakt niewątpliwy, N. P. R. prowadzi tę walkę w granicach interesów ogólno-państwowych, nie podnosi jej jednak do bezwzględnej zasady. Walka klas jest jednym z objawów społecznego życia, ale ani go nie wyczerpuje, ani też nie jest jedynym zaradczym środkiem na wszystkie społeczne niedomagania.

Wprawdzie kapitalizm, sprowadzający podział społeczeństwa na klasy posiadające i nieposiadające, gospodarczo

uprzywilejowane i upośledzone, siłą rzeczy wywołuje pomiędzy niemi społeczną walkę, ale nie prowadzi bynajmniej do mechanicznego usunięcia warstw średnich, do wytworzenia małej tylko garstki wielkich kapitalistów i olbrzymich mas wydziedziczonych proletarjuszy. Dlatego też rozwiązanie wielkich zagadnień społecznych musi się dokonać nie przez dyktaturę proletarjatu, lecz przez rozległe reformy, osiągnięte drogą nieustannej pracy i walki, prowadzonej w ramach demokratycznego ustroju.

5. *Planowość gospodarstwa społecznego.*

Doświadczenie rozmaitych narodów wykazało, że w kapitalistycznym ustroju społecznym życie gospodarcze, pozostawione samo sobie, oddane ślepej grze jednostkowych dążeń, prowadzi z konieczności do chaosu i ekonomicznych przesileń, które odbijają się ujemnie na życiu klasy pracującej przedewszystkiem. Kapitalizm, wzmagając wytwórcze siły społeczeństwa, w porównaniu z okresem go poprzedzającym, pozbawiony jest jednak kontroli i planowości. Klasa pracująca musi dążyć do tego, aby społeczeństwo zapanowało nad gospodarczem życiem, nadając mu pewien plan celem zharmonizowania interesów produkcji i pracy. Nowy ustrój społeczny musi polegać na ujęciu przez społeczeństwo w swe ręce kierownictwa życia gospodarczego w interesach całego narodu i klasy pracującej.

6. *Prawo do pracy i minimum płacy.*

Ustrój ten winien zrealizować prawo do pracy i ustanowić minimum płacy.

Od tych dwóch większych reform musi się rozpocząć przebudowa obecnego ustroju kapitalistycznego na inny, który w całkowitem swem wykończeniu doprowadzić musi nietylko do usunięcia wyzysku, lecz także do stworzenia warunków, umożliwiających wszechstronny rozwój grupom społecznym i jednostkom.

7. Uspołecznienie środków produkcji.

Kontrolę i planowość osiągnie się przez stopniowe uspołecznienie środków produkcji na rzecz Państwa, samorządów, zrzeszeń społecznych (kooperatyw), związków zawodowych i t. p.

Uspołecznienie to odbywać się może w miarę utrwalania się siły Państwa i udoskonalania jego organizacji, oraz dojrzewania technicznych i gospodarczych warunków w przemyśle,—a dokonane ma być w sposób, któryby nie tamował rozwoju przemysłu i nie obniżał wytwórczości wogóle.

Rozpocząć upaństwowienie należy od tych gałęzi produkcji, które są szczególnie ważne dla narodu i Państwa, które doszły do wysokiego stopnia skoncentrowania, w których osobista inicjatywa właściciela nie odgrywa praktycznej roli, gdyż są to przedsiębiorstwa wielkie (akcyjne), administrowane przez urzędników towarzystw akcyjnych.

Dziedziny produkcji nieskoncentrowane jeszcze, w których inicjatywa prywatna odgrywa dużą rolę przy prowadzeniu przedsiębiorstw, dziedziny nowe, zwłaszcza wymagające ryzyka, pozostawałyby w formie przedsiębiorstw prywatnych, do czasu, kiedyby się skoncentrowały w wielkie towarzystwa akcyjne i kiedyby cały ich mechanizm został ustalony.

W ten sposób jedne przedsiębiorstwa zostałyby uspołecznione, przechodząc na własność Państwa, organów samorządu, gmin miejskich i wiejskich, kooperatyw, związków zawodowych, — inne zaś pozostawałyby we władaniu prywatnem, przechodząc później na rzecz ogółu, powstałyby nowe prywatne i t. d. Pewne gałęzie wytwórczości mogłyby przybierać formę kooperatyw, już to całkowicie samodzielnych, już to subwencjonowanych przez Państwo, organy samorządu i gminy.

Wraz z rozwojem społecznym, planowość i udział społeczeństwa i Państwa w produkcji wzrastałyby, zawsze jednak istniałaby w zakresie przemysłowej produkcji pewna

dziedzina wytwórczości, jako terenu pracy i przedsiębiorczości indywidualnej, — pomijając drobną własność włościańską i rzemieślniczą.

Ta rozszerzająca się sfera produkcji uspołecznionej, przechodzącej na własność Państwa i ciał samorządowych, oraz spółdzielczej, wywierałaby swój wpływ w zakresie płac i warunków pracy wogóle i w tych dziedzinach wytwórczości, któreby pozostawały w prywatnych rękach.

Ustrój społeczny, przedstawiony wyżej, stworzy ramy do dalszego, jeszcze określić się dziś nie dającego rozwoju w kierunku zapewnienia wszechstronnej pomocy przez społeczeństwo i Państwo tym, którzy jej będą potrzebowali

8. Czynniki, przygotowujące uspołecznienie.

Ważnym warunkiem stopniowego uspołecznienia środków produkcji jest przygotowanie klasy pracującej do samodzielnego organizowania produkcji. Dlatego też N. P. R. stawia sobie za zadanie: wprowadzenie klasy robotniczej na taką wyżynę kulturalną i wyrobienia ekonomicznego, by mogła ona samodzielnie organizować gospodarcze życie. Zadanie to w znacznej mierze spełniać winny robotnicze związki zawodowe, które drogą technicznego i ekonomicznego wyszkolenia proletarjatu oraz ciągłej walki z wyzyskiem kapitalistycznym, prowadzić będą do coraz wyższego poziomu życia robotniczego, zaprawiania robotnika w gospodarce przemysłowej, do przeprowadzania kontroli nad produkcją, wreszcie do stopniowego obejmowania tejże w swoje ręce.

Drugą formą robotniczej organizacji, która współdziała w przeprowadzeniu uspołecznienia środków produkcji, a bezpośrednio sama przeprowadza uspołecznienie wymiany i spożycia dóbr — są kooperatywy, a zwłaszcza kooperatywy spożywcze.

Poza znaczeniem ich ekonomicznem, N. P. R. widzi w nich pozatem szkołę samorządu gospodarczego i uzdolnienia społecznego klasy pracującej do nowego ustroju. Wresz-

cie jako najogólniejszy, a nieodzowny warunek przekształcenia ustroju, uważa N. P. R. powszechną oświatę ludową i podniesienie kulturalnego i moralnego poziomu proletarjatu przy pomocy Państwa i samodzielnych instytucyj robotniczych.

N. P. R., popierając i potęgując rozwój związków zawodowych, kooperatyw i stowarzyszeń kulturalno - oświatowych wśród klasy pracującej, dbać będzie o to, aby instytucje te, spełniając swe doraźne zadania ekonomiczne i kulturalne, nie straciły z oczu zasadniczego celu w przekształceniu społeczeństwa, celu, który je łączy w wielki zespół czynników, budujących od dołu nowy ustrój i uzupełniających w ten sposób prawodawcze reformy społeczno-gospodarcze, osiągane na drodze akcji parlamentarnej i politycznej.

9. Stosunek do religji.

Demokratyczny i postępowy rozwój społeczeństw pozostaje w związku z rozszerzaniem się w ludzkości zasad etyki chrześcijańskiej, na której podstawie N. P. R. opiera swą działalność.—N. P. R. uważa religję za sprawę sumienia i stoi na stanowisku całkowitej tolerancji. Wyznanie katolickie winno w Rzeczypospolitej, jako wyznanie większości narodu polskiego, zajmować stanowisko naczelne wśród równouprawnionych wyznań.

Żaden związek religijny nie może stawać w sprzeczności z ustawami państwowemi.

N. P. R. zwalcza nadużywanie haseł religijnych i powagi duchowieństwa dla celów polityki partyjnej.

10. Zjednoczenie ziem polskich.

Nie wszystkie ziemie polskie znajdują się dotychczas w granicach Państwa Polskiego.—N. P. R., stojąc na stanowisku, że tylko pełny rozwój i podniesienie potęgi Państwa Polskiego pozwoli zrealizować ideały uarodowe ludu polskiego, prowadzić będzie walkę o całkowite zjednoczenie ziem polskich.

Dla Polaków, zamieszkałych poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, N. P. R. domaga się zagwarantowania im swobody narodowego rozwoju.

11. Obrona narodowa.

Ogólne położenie polityczne Europy, rywalizacja potężnych narodów na polu gospodarczem i wszechwładnie panujący imperjalizm zmuszają Państwo Polskie do wszelkich wysiłków dla utrzymania istotnej niepodległości i niezależności. Zaborczość bezpośrednio sąsiadujących z Polską wielkich państw przedstawia ciągłe niebezpieczeństwo dla narodu polskiego.

Jako warunek zabezpieczenia niepodległości Państwa i wolności narodowej ludu polskiego, N. P. R. uważa z jednej strony zwartą, demokratyczną, gospodarczo - społeczną organizację społeczeństwa polskiego, z drugiej — silną organizację obrony narodowej. Dlatego N. P. R. domaga się utrzymania powszechnej służby wojskowej dla wszystkich obywateli kraju oraz stałej armji narodowej tak długo, dopóki wymagać tego będą warunki bezpieczeństwa Państwa oraz stosunki międzynarodowe.

12. Międzynarodowe sądy rozjemcze.

Uznając prawo każdego narodu do niepodległości, N. P. R. dąży do oparcia stosunków międzynarodowych na zasadach braterstwa i sprawiedliwości.

Dążąc do wolności i braterstwa wszystkich ludów, jako ideału przyszłości, któryby raz na zawsze usunął wszelkie wojny pomiędzy narodami, N. P. R. uważa, że wszelkie spory pomiędzy państwami, niedające się załatwić drogą rozjemczych układów, winny być rozstrzygane za pomocą międzynarodowych sądów rozjemczych. Spory międzynarodowe są tak skomplikowane i każdy z nich posiada zazwyczaj cechy tak swoiste, że rozstrzyganie ich za pomocą jednej albo kilku formułek nie jest możliwe. Tylko rozpatrze-

nie tych sporów w każdym poszczególnym wypadku oddzielnie, przy uwzględnianiu wszystkich indywidualnych okoliczności, może dać pożądane wyniki.

13. Międzynarodowa ochrona pracy.

Uznając za potrzebne dla polskiego ruchu robotniczego zapoznanie się ze stanem takiegoż ruchu w innych państwach, N. P. R. popiera porozumiewanie się i współdziałanie w celach międzynarodowej ochrony pracy.

Porozumiewanie się i współdziałanie to jednak, tak naturalne i pożyteczne, nie może i nie powinno prowadzić do podporządkowania polskiego ruchu robotniczego — międzynarodowemu. Zresztą samo doświadczenie międzynarodowego ruchu robotniczego wykazało, że wszelkie uchwały międzynarodowe mają raczej charakter doradczy, niż bezwzględnie obowiązujący—nakoniec, że z natury rzeczy wskazywać mogą one tylko na ogólny kierunek działalności organizacyj robotniczych w różnych państwach i nie powinny stawiać klasy robotniczej danego kraju w sprzeczności z jej obowiązkami względem żywotnych interesów państwowych.

II, ŻĄDANIA BLIŻSZE.

1. W dziedzinie politycznej.

Wychodząc z założenia, że państwo jest organizacją, w której ramach społeczeństwo osiąga w najlepszy sposób zaspokojenie swch potrzeb,—N. P. R. żąda oparcia ustroju państwowego na zasadach, któreby zapewniały wszechstronny rozwój narodu, a w szczególności klasy pracującej, i były rzeczywistym wyrazem woli ogółu. N. P. R. stoi na gruncie demokracji, t. j. decydowania spraw państwowych na podstawie większości, i odrzuca zasadę dyktatury, która z konieczności prowadzi do rządów przemocy i teroru. N. P. R, stoi na gruncie ustroju republikańskiego. Dlatego N. P. R., która w Sejmie Ustawodawczym walczyła o zawarowanie

w Konstytucji zasad demokratyczno-republikańskich, będzie w dalszym ciągu dążyła do ich utrwalenia i uzupełnienia przy następnych zmianach Konstytucji.

N. P. R. żąda między innemi:

1) Sejmu jednoizbowego;

2) szerokiego samorządu terytorjalnego, opartego na powszechnem, tajnem, bezpośredniem i stosunkowem głosowaniu;

3. Izby Pracy z prawem inicjatywy i opinji w dziedzinie ustawodawstwa robotniczego;

4) dostatecznych gwarancyj prawnych dla wolności osobistej, nietykalności mieszkania, tajemnicy korespondencji, swobodnego wyrażania myśli i przekonań, wolności prasy, koalicji, zgromadzeń i stowarzyszeń;

5) wprowadzenia sądów przysięgłych z dopuszczeniem do nich przedstawicieli wszystkich warstw narodu;

6) całkowitego rëwnouprawnienia kobiet.

N. P. R. prowadzić będzie walkę o rządy parlamentarne, o bezstronne, sprawiedliwe, zgodne z prawem traktowanie przez organy państwowe wszystkich obywateli, szczególniej w zakresie poręczonych przez Konstytucję praw i swobód obywatelskich.

2. *W sprawie mniejszości narodowych.*

Wychodząc z założenia, że obywatele, bez różnicy wyznań i narodowości, winni mieć równe prawa w Państwie i równe obowiązki względem Państwa,—N. P. R. przyznaje mniejszościom narodowym, zamieszkującym Państwo Polskie, prawo do autonomji narodowo - kulturalnej; tego rodzaju autonomja pozwoli mniejszościom narodowym tworzyć związki o charakterze osób prawnych, działających na zasadzie ustawowej, przez co potrzeby kulturalno - narodowe mniejszości narodowych będą mogły być swobodnie zaspakajane, bez równoczesnego rozluźniania stosunku do organizacji państwowej, lub zmniejszania skali obowiązków względem Państwa Polskiego.

N. P. R. nie uznaje Żydów jako odrębnej narodowej mniejszości i odmawia żargonowi prawa urzędowego języka.

Stojąc na gruncie równych praw i równych obowiązków wszystkich obywateli państwa polskiego, N. P. R. zwalcza wszelkie próby uprzywilejowania ludności żydowskiej w stosunku do ludności chrześcijańskiej, czy to przez nadanie ludności żydowskie więcej uprawnień, czy też przez umożliwienie jej uchylania się od wypełniania równych z ludnością chrześcijańską obowiązków wobec państwa. Przewagę ludności żydowskiej w pewnych gałęziach produkcji i wymiany N. P. R. uważa za objaw szkodliwy i popiera w nich żywioł polski i chrześcijański.

Dniem odpoczynku winna być niedziela, jako dzień odpoczynku olbrzymiej większości ludności państwa.

3. Społeczno - gospodarcze.

N. P. R. zgodnie ze swemi zasadami ogólnemi uważa, że nie byłoby rzeczą pożyteczną ani całkowite zachowanie gospodarstwa prywatnego, opartego na prywatnym kapitale, ani też ogólne uspołecznienie środków wytwarzania.

Żąda więc:

1) Stopniowego uspołeczniania tych przedsiębiorstw, które:

a) służą bezpośrednio ogółowi, są dla niego szczególnie ważne i których posiadanie przez osoby prywatne daje im szczególnie wielki nieuzasadniony wpływ w życiu gospodarczem, jak. środki komunikacyjne, kopalnie węgla i kruszcu, źródła energji elektryczej, elektrownie, gazownie i t. d.,

b) wskutek złej organizacji i braku urządzeń technicznych wytwarzają mniej i gorzej niż to jest potrzebne dla ogółu,

c) pozostają nieczynne czy to wskutek niechęci, czy niemożności uruchomienia ich przez właścicieli, a których produkcja niezbędna jest dla ogółu.

2) Stałej kontroli państwowej nad syndykatami, kartelami i trustami przy udziale organów samorządu i związków zawodowych.

3) Popierania przez państwo i organy samorządu za pomocą kredytu i ułatwień prawnych ruchu współdzielczego:

a) w zakresie kooperatyw spożywczych, aby umożliwić im uniezależnienie klasy pracującej od wyzysku handlowych pośredników,

b) w zakresie kooperatyw wytwórczych — w celu uniezależnienia klasy pracującej od wyzysku przez kapitał prywatny.

4) Stworzenia ubezpieczeń społecznych o charakterze państwowym i przymusowym na wypadek: choroby, kalectwa, niezdolności do pracy, braku pracy nie z własnej winy, oraz na starość (emerytury robotnicze).

5) Ustalenia przez państwo minimum płacy powszechnie obowiązującego, każdorazowo w zależności od warunków życiowych, przy udziale przedstawicielstwa związków zawodowych.

6) Utrwalenia i rozszerzenia istniejącej już ochrony pracy mężczyzn, kobiet i dzieci, macierzyństwa, przepisów dotyczących hygieny fabrycznej. Ścisłego przestrzegania ustawy o 8-mio godzinnym dniu pracy i angielskiej soboty w przemyśle i handlu, oraz ustawowego zabezpieczenia 6-cio godzinnego dnia pracy w tych gałęziach produkcji, w których praca działa szkodliwie na zdrowie.

7) Ustawodawczego zabezpieczenia corocznych płatnych urlopów.

8) Instytucji pojednawczo-rozjemczych.

9) Ochrony prawnej umów zbiorowych oraz uznania strajków za dopuszczalny środek ekonomicznej walki.

10) Niezależności inspekcji pracy od władz administracyjno-politycznych.

11) Dopuszczania robotników do udziału w zyskach przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych.

12) Utworzenia w drodze ustawodawczej Izb robotniczych, będących przedstawicielstwem robotniczem poszczególnych fabryk, gałęzi przemysłu i całego przemysłu — wobec fabrykantów, samorządu i organów państwowych, oraz

utworzenia Komitetów we wszystkich gałęziach pracy, celem dopuszczenia przedstawicielstwa robotników do udziału w administracji przedsiębiorstw.

13) Rozszerzenia na chałupnictwo ochronnego prawodawstwa robotniczego.

14) Szerokiej opieki Państwa i organów samorządu nad ubogimi, oraz wogóle niezdolnymi do pracy.

15) Państwowej i społecznej organizacji pośrednictwa pracy.

16) Państwowej organizacji służby zdrowia publicznego przez:

a) ustawodawstwo zdrowotne dla przemysłu, handlu i rękodzieł;

b) zakładanie kąpieli ludowych i łaźni;

c) zakładanie domów porodowych, sanatorjów dla gruźlicznych, kolonij letnich dla dzieci niezamożnych;

d) państwową organizację walki z epidemjami, chorobami wenerycznemi oraz alkoholizmem,

e) podniesienie i rozszerzeni zakładów kąpielowych, leczniczych i klimatycznych, celem ułatwienia korzystania z nich klasie robotniczej.

17) Oparcia systemu podatkowego na podatku od własności i postępowym podatku od dochodu.

18) Zniesienia ceł na przywóz środków żywności pierwszej potrzeby z poza granic Państwa.

19) Przeprowadzenia uchwalonej już reformy rolnej, z uwzględnieniem interesów miast, bezrolnych i małorolnych.

20) Przymusowego wywłaszczenia obszarów ziemi koło miast, celem stworzenia kolonij robotniczych.

21) Uregulowania przez Państwo sprawy mieszkaniowej przez budowę tanich i zdrowych mieszkań dla ludności robotniczej.

22) Opracowania szerokiego planu celowych i pożytecznych robót publicznych, rozłożonych na długi szereg lat, i przystąpienia do ich wykonania.

23) Roztoczenia należytej opieki nad emigrantami obrony interesów wychodźctwa.

24) Opieki Państwa i samorządów nad inwalidami wojennymi oraz rodzinami po poległych.

25) Kondyfikacji prawodawstwa robotniczego.

4. *W zakresie samorządu.*

Szczegółowy program polityki samorządowej opracowany zostanie oddzielnie. — (Patrz dalej, *„Szkic Programu Samorządowego N. P. R.")*.

5. *Kulturalno - oświatowe.*

Konstytucja Państwa Polskiego stworzyła już szerokie podstawy dla racjonalnego zdemokratyzowania szkolnictwa w ogólności i zorganizowania obowiązkowego i bezpłatnego powszechnego systemu oświaty różnych stopni.

N. P. R. dążyć będzie do możliwie szybkiego urzeczywistnienia i rozbudowania tego systemu, z położeniem szczególnego nacisku na szkolnictwo zawodowe.

Ponieważ obok szkolnej akcji, prowadzonej przez Państwo i organy samorządu, pozostaje jeszcze wiele miejsca dla pracy kulturalnej stowarzyszeń różnego rodzaju, osób prywatnych i t. p., dotychczas jeszcze nie sharmonizowanej i noszącej przeważnie cechy dorywczego dyletantyzmu, przeto N. P. R. domaga się ujęcia przez rząd tej akcji w jednolity system i rozbudowy programu szeroko i nowożytnie obmyślanej oświaty pozaszkolnej.

N. P. R. domaga się również:

1) odnośnie do szkół:

a) pomocy dla dzieci ubogich w zakresie: opieki lekarskiej, posiłku w szkole, odzieży, obuwia i materjałów piśmiennych;

b) asygnowania stypendjów dla dalszych studjów dzieciom niezamożnych rodziców, wzorowym i ujawniającym wybitne zdolności.

2) Odnośnie do oświaty pozaszkolnej:

a) wzorowo i instruktywnie urządzonych muzeów;
b) bibljotek;
c) teatrów;
d) inicjatywy i pomocy dla Domów Ludowych.
3) Odnośnie do kultury siedzib:
pieczy nad hygieną i estetycznym wyglądem miast i mieszkań.

Opierając na powyższych zasadach swój program, N. P. R. stwierdza i podkreśla, iż jego całkowite urzeczywistnienie i zwycięstwo zależnem jest od świadomego, pełnego poświęceń, trudu i walki współdziałania jak najszerszych mas pracujących polskich, którym przypadła w udziale historyczna rola stworzenia nowej Polski, POLSKI PRACY.

SZKIC PROGRAMU SAMORZĄDOWEGO NARODOWEJ PARTJI ROBOTNICZEJ. — (1924 r.)

Narodowa Partja Robotnicza, uznając bezwzględnie zasadę demokracji, t. j decyzji we wszelkich sprawach, a więc i samorządowych, na podstawie woli większosci pełnoletnich obywateli i obywatelek Państwa Polskiego, dążyć będzie do tego, by klasa pracująca, stanowiąca większość narodu, miała wpływ decydujący na kształtowanie i bieg spraw samorządowych w duchu potrzeb ludzi pracy, zaznaczając przytem, że dotychczasowy stosunkowo nikły wpływ klasy pracującej na te sprawy wypływa z następujących przyczyn:

1. Demokratyczne podstawy, stosowane w najniższych jednostkach samorządowych, a mianowicie w gminie miejskiej i wiejskiej, nie są utrzymane w wyższych jednostkach, a mianowicie w sejmikach powiatowych, w organach zaś samorządu wojewódzkiego ani kompetencje, ani sposób wyboru chłopów nie odpowiadają elementarnym zasadom demokracji.

2. Klasa pracująca, nie uświadamiając sobie dotychczas w najszerszych masach tego olbrzymiego znaczenia, jakie posiadają samorządy na kształtowanie się naszych stosunków ekonomicznych i politycznych, nie wykazuje jeszcze dostatecznej energji i woli w kierunku owładnięcia samorządowemi placówkami.

3. Nie dopuszczanie do udziału w życiu politycznem społecznem oraz tamowanie przez rządy zaborcze oświaty wśród szerokich mas polskich, nie dawały możności klasie pracującej wyrobienia z pośród siebie dostatecznego zastępu ludzi przygotowanych do podjęcia odpowiedzialnych zadań, omawianych i decydowanych w instytucjach samorządowych.

Z tych względów Narodowa Partja Robotnicza stawia sobie za zadanie:

1. W dążeniu do ocalenia poszczególnych dzielnic Państwa Polskiego możliwie szybkie ujednostajnienie prawodawstwa samorządowego we wszystkich częściach Rzeczypospolitej.

2. Bezwzględną walkę o wpowadzenie w tych częściach Państwa, gdzie to nie nastąpiło, oraz utrzymanie i zabezpieczenie w pozostałych częściach powszechnego, równego, tajnego, bezpośredniego, proporcjonalnego, bez różnicy płci prawa głosowania dla wszystkich pełnoletnich mieszkańców, posiadających obywatelstwo polskie, zamieszkałych w gminie conajmniej 6 miesięcy, bez jakichkolwiek ograniczeń dla pobierająch zapomogi gminne.

3. Walka o bierne prawo wyborcze dla wszystkich pełnoletnich obywateli i obywatelek.

4. Stosowanie zasad sześcioprzymiotnikowego głosowania przy wyborach do ciał samorządowych wyższego rzędu, jako to: sejmików powiatowych oraz organów samorządu wojewódzkiego.

5. Nadanie prawa głosu decydującego we wszystkich ciałach samorządowych jedynie czynnikom z wyboru, urzędnikom zaś państwowym lub samorządowym prawa wcho-

dzenia do tych ciał jedynie z głosem doradczym, przyczem wybór organów samorządowych wykonawczych nie może podlegać zatwierdzeniu władz administracyjnych.

6. Nadanie instytucjom samorządu wojewódzkiego kompetencyj uchwałodawczych na ogólnych zasadach, jak to ma miejsce w Radach miejskich, gminnych oraz sejmikach powiatowych.

7. Stopniowe rozszerzanie kompetencji ciał samorządowych, a uszczuplanie władzy czynników administracyjnych z nominacji, w pierwszym rzędzie przekazanie władzy nad policją komunalną, czynnikom samorządowym.

8. Nadzór nad działalnością samorządów przez jednostki samorządowe wyższego stopnia.

9. Kompetencja sądów administracyjnych jedynie w granicach opinjowania o zgodności uchwał ciał samorządowych z obowiązującemi w Państwie ustawami.

10. Konsekwentna i energiczna akcja wśród klasy pracującej, mająca na celu z jednej strony wyrobienie możliwie dużej ilości działaczów samorządowych, świadomych celów i żądań klasy robotniczej w samorządach, z drugiej strony uświadomienie jak najszerszych mas o znaczeniu i wpływie samorządów na stosunki ekonomiczne i polityczne w Państwie.

W zakresie zadań bliższych w samorządach, Narodowa Partja Robotnicza dążyć będzie do osiągnięcia szeregu następujących postulatów:

I. W dziedzinie spraw ogólnych.

1. Stałe i konsekwentne zaznaczanie i obrona polskiego charakteru miast naszych.

2. Dążenie do przyjmowania uchwał natury politycznej tylko w sprawach zasadniczych i niedopuszczanie do czynienia z placówek samorządowych terenu agitacji przeciwko państwowości polskiej.

3. Obrona niezależności samorządów w zakresie ich działania, od ingerencji władz amdinistracyjnych.

4. Wykorzystanie uchwalonej reformy rolnej w duchu uwzględnienia interesów miast, a głównie w kierunku przeprowadzenia celowej ich rozbudowy, oraz stworzenia w okolicach podmiejskich szeregu instytucyj komunalnych, jako to: szkoły, szpitale, przytułki oraz kolonje dla ludności pracującej.

5. Dążenie do uzyskania w Sejmie ustawy, dającej organom samorządowym prawo wywłaszczenia za odpowiedniem wynagrodzeniem dla celów użyteczności publicznej.

6. Przejęcie na rzecz samorządów wszelkich przedsiębiorstw, jako to: gazowni, elektrowni, kolejek dojazdowych, tramwajów, wodociągów i kanalizacji, rzeźni i innych, zaś zastrzeganie sobie poważnego udziału w zarządach oraz radach nadzorczych tych przedsiębiorstw koncesjonowanych, których przejęcie w najbliższym czasie z różnych względów jest niemożliwe.

7. Rozszerzenie kompetencji miejskich urzędów mieszkaniowych, celem uzyskania prawa normowania użytkowania mieszkań w czasie trwającego głodu mieszkaniowego, w myśl interesów szerokich mas pracujących.

8. Przeprowadzanie wszelkich robót samorządowych w miarę możności sposobem gospodarczym, względnie dawanie pierwszeństwa przy powierzaniu robót tych drogą konkursu zrzeszeniom pracowniczym spółdzielczym, oddawanie wreszcie robót tylko takim przedsiębiorstwom prywatnym, w których warunki pracy i płacy zostały ustalone na mocy porozumienia przedsiębiorstwa z odpowiednim związkiem zawodowym pracowników, zerwanie kontraktu w razie przekroczenia ustalonych warunków pracy i płacy.

II. W dziedzinie zaopatrywania ludności w artykuły pierwszej potrzeby.

1. Tworzenie handlowych instytucyj komunalnych któreby postawiły sobie za cel zapomocą hurtowego sprowadzania artykułów pierwszej potrzeby, a mianowicie: mąki, ziemniaków, mięsa, węgla, drzewa, cukru i t. p., wpływania

na zniżkę cen tych produktów na rynku. Akcja ta powinna być prowadzona ze szczególnem uwzględnieniem tych artykułów, co do których lichwa żywnościowa najwięcej daje się we znaki.

2. Systematyczne i usilne popieranie oraz pomoc dla kooperatyw spożywczych ludności pracującej w dziedzinie kredytu, oraz ułatwianie bezpośrednich hurtowych zakupów.

3. Zakładanie wzorowych nowoczesnych rzeźni, piekarń, jatek i t. p.

III. W dziedzinie budownictwa i komunikacji.

1. Wznowienie na szerszą skalę i na szereg lat obmyślanego ruchu budowlanego celem zwalczanie głodu mieszkaniowego, w pierwszym rzędzie budowa odpowiednich gmachów dla biur i instytucyj komunalnych, szkół powszechnych, domów ludowych, domów robotniczych. Fundusze na ten cel uzyskane być powinny drogą długoterminowego ulgowego kredytu od Rządu, specjalnego podatku komunalnego, wreszcie drogą wypuszczenia przymusowych obligacyj.

2. Podjęcia szerokiej akcji komunikacyjnej w kierunku rozgałęzienia tramwajów miejskich na dzielnice podmiejskie. uprzystępnienia dojazdów do pracy i powrotu, zaprowadzenia tanich abonamentów, wprowadzenia nowych środków lokomocji.

3. Podjęcie robót celem rozbudowy przedsiębiorstw komunalnych, jakoto: gazowni, elektrowni, wodociągów, kanalizacji, celem uprzystępnienia tych zdobyczy techniki wszystkim mieszkańcom gminy, nie wyłączając przedmieścia.

4. Tworzenie specjalnych związków gmin miejskich i sejmików powiatowych celem powoływania do życia instytucyj użyteczności publicznej, jakoto: kolei, gazowni, elektrowni i t. d.

IV. W dziedzinie oświaty i kultury.

1. Natychmiastowe wprowadzenie obowiązkowego, bezpłatnego, powszechnego nauczania.

2. Pomoc dla dzieci ubogich w zakresie opieki lekarskiej, posiłku w szkole, odzieży, obuwia i materjałów piśmiennych.

3. Asygnowanie stypendjów na dalsze kształcenie dla dzieci niezamożnych rodziców, wykazujących w szkole powszechnej wybitne zdolności.

4. Zakładanie szkół średnich, oraz szkół zawodowych.

5. Szeroka akcja w celu powołania do życia szeregu kursów dokształcających oraz szkół dla dorosłych analfabetów, Uniwersytetów ludowych i t. p. instytucyj.

6. Zakładanie Domów Ludowych z teatrem, biblioteką, czytelnią i muzem, oraz szeregu filij na krańcach miasta i przedmieściach, ewentualnie po wsiach w samorządach powiatowych.

7. Utrzymanie teatrów z ulgowymi biletami dla ludności niezamożnej, organizowanie koncertów ludowych, prelekcyj, odczytów literackich i t. p.

8. Piecza nad estetycznym wyglądem miast i wsi, ochrona zabytków historycznych, estetyczna ocena i aprobata nowych planów budowlanych.

9. Zakładanie parków ludowych z miejscami dla rozrywek, boiskami, grami sportowemi i t. d.

10. Zadrzewianie ulic oraz placów miejskich.

11. Pomoc materjalna dla wykazujących żywotność i pożyteczną działalność dla szerokich mas instytucyj oświatowych, kulturalnych, szkół, muzeów i t. p.

V. *W dziedzinie ochrony zdrowia publicznego.*

1. Rozszerzenie kompetencji miejskiej inspekcji sanitarnej ze szczególnem uwzględnieniem hygieny mieszkaniowej, oraz nadanie inspekcji szerokiego prawa egzekutywy.

2. Walka z chorobami przez oczyszczanie miast zapomocą środków miejskich oraz wydatnej pomocy rządu.

3. Walka z gruźlicą oraz chorobami wenerycznemi przez zakładanie specjalnych ambulatorjów, szpitali, sana-

torjów, oraz przez konsekwentną akcję uświadamiającą wśród szerokich mas ludności.

4. Bezpłatne kąpiele ludowe.

5. Bezpłatne szpitale, ambulatorja oraz lekarstwa dla chorych, uznanych przez samorząd.

6. Budowa miejskich, nowocześnie urządzonych hal, jatek i targowisk.

7. Piecza nad dostarczaniem mieszkańcom gminy zdrowej wody do picia, oraz wiercenie głębokich studzien zakładanie wodociągów i kanalizacji.

8. Zakładanie klinik położniczych dla niezamożnych kobiet.

9. Zakładanie domów zdrowia dla umysłowo chorych oraz chronicznie chorych.

VI. W dziedzinie opieki społecznej.

1. Opieka nad sierotami oraz dziećmi bezdomnemi aż do czasu dojścia ich do wieku godziwego zarobkowania, zakładanie dla nich warsztatów w celu dania im fachu w ręce.

2. Zakładanie żłobków dla opuszczonych niemowląt, pomoc dla karmiących matek, przytułki dla starców kalek i wogóle niezdolnych do pracy ze specjalnem uwzględnieniem inwalidów wojny i pracy, oraz przejmowanie na rzecz gminy istniejących tego rodzaju instytucyj.

3. Walka z żebractwem.

VII. W dziedzinie ochrony pracy.

1. Organizowanie biur pośrednictwa pracy.

2. Popieranie związków zawodowych pracowniczych, izb rzemieślniczych, sądów zawodowych i t. p.

3. Pełne uznanie prawa pracowników gminnych do zrzeszania i reprezentowania swych interesów przez odnośne gminne przedstawicielstwa.

4. Unormowanie statutu służbowego oraz założenie kasy emerytalnej.

5. Udzielanie pracownikom gminnym corocznych płatnych urlopów.

6. Zawieranie z pracownikami umów zbiorowych co do warunków pracy i płacy, któreby unormowały cenę za robociznę w gminie, stosownie do potrzeb egzystencji rodziny pracowniczej.

7. Oparcie płac na stałym mierniku.

VIII. W dziedzinie finansów gminnych.

1. Oparcie dochodów gminnych na wpływach z podatków bezpośrednich, w szczególności na postępowym podatku dochodowym.

2. Obłożenie podatkiem przedmiotów zbytku, jakoto: alkoholu, samochodów osobowych, ekwipaży, psów myśliwskich i pokojowych i t. p.

3. Opodatkowanie klubów, widowisk i zabaw z wyższemi normami dla imprez tego rodzaju, jak kabarety, maskarady, kinematografy, kluby z grą w karty i t. p.

4. Sprężyste i fachowe prowadzenie przedsiębiorstw komunalnych, jak gazownie, elektrownie, tramwaje, rzeźnie, kanalizacje i wodociągi, celem osiągnięcia dochodów na inwestycje gminy.

5. Wprowadzenie ruchomej skali podatkowej, opartej na stałym mierniku.

REZOLUCJE III. KONGRESU N. P. R.
(Dn. 20 — 21 maja 1923 r.)

W sprawie stosunków socjalno-ekonomicznych.

„Wobec wzrastającej reakcji, szykującej się do wyrwania klasie pracującej zdobytych już praw, — (urlopów, 8 godzinnego dnia pracy, kasy chorych, komisji pertraktacyjnych), oraz do pognębienia jej przez sabotaż pracodawców, redukcje pracy i zarobków, rozbijanie organizacyj robotniczych co — niestety — ułatwiają mniej uświadomione elementy robotnicze, III-ci Ogólnokrajowy Kongres N. P. R.

wzywa wszystkich członków do przeciwdziałania apatji w szeregach robotniczych, do skupienia się w swoich organizacjach partyjnych i zawodowych, oraz do przygotowania odporu wobec ofenzywy kapitału".

W sprawie mniejszości narodowych.

(przyjęta na wniosek posła Popiela).

„Zblokowanie się żywiołów żydowskich, niemieckich, białoruskich, rosyjskich i ukraińskich podczas ostatnich wyborów i tragiczne wypadki grudniowe, wstrząsnęły do głębi życiem publicznem i na czoło zagadnień politycznych wysunęły stosunek Państwa i narodu polskiego do t. zw. mniejszości narodowościowych.

Wobec tego, III ogólno-krajowy Kongres N. P. R. uznaje konieczność ustalenia poglądów w tej tak drażliwej, a zarazem doniosłej sprawie i w tym celu deklaruje:

1. Rzeczpospolita Polska jest Państwem narodowem, a nie narodowościowem;

2. Naród Polski jest zarówno z mocy traktatów międzynarodowych, jak i z mocy własnej Konstytucji, przyrodzonym gospodarzem Państwa Polskiego;

3. Rola gospodarza polega na zajmowaniu przez naród polski stanowiska naczelnego, wśród równouprawnionych pod względem formalno-prawnym narodowości, podobnie, jak religja katolicka zajmuje stanowisko naczelne pośród równouprawnionych w Polsce wyznań;

4. Prawa swobodnego rozwoju kulturalnego, przyznane mniejszościom narodowościowym przez Ustawę Konstytucyjną z d. 17 marca 1921 r., winny być stosowane szczerze i konsekwentnie, zgodnie z tradycją Państwa Polskiego i postulatami nowoczesnej demokracji;

5. Korzystanie z praw konstytucyjnych przez mniejszości narodowościowe winno iść w parze z przestrzeganiem istotnej ich lojalności w stosunku do Państwa Polskiego;

6. Polityka rządu winna liczyć się z faktem, że poszczególne mniejszości narodowościowe różnią się między sobą zarówno przeszłością historyczną, jak i stopniem aspiracyj politycznych;

7. Uciekanie się do metod, drażniących mniejszości narodowościowe, i odrzucanie z góry wszelkich z ich stron dążności do współpracy w ramach Konstytucji i obowiązujących ustaw należy uważać za niezgodne z interesem Państwa i jego siłą;

8. Rozwiązanie kwestji żydowskiej w Polsce zależy przedewszystkiem od rozkwitu polskiej twórczości ekonomicznej, zwłaszcza zaś od stopniowego przekształcania ustroju kapitalistycznego przez rozszerzanie sfery własności społecznej i ruchu spółdzielczego".

Organizacja N. P. R. Najwyższą instancją Narodowej Partji Robotniczej są ogólno-krajowe Kongresy, które odbywają się raz na rok, a w razie potrzeby i częściej. — **Kongres** składa się z delegatów poszczególnych oddziałów partji, z członków Rady Naczelnej oraz Klubu Parlamentarnego (posłów i senatorów). Klucz wyboru delegatów na Kongres każdorazowo ustala Rada Naczelna Partji w zależności od liczby członków partji, tak jednak, by ogólna liczba delegatów Kongresu nie była mniejszą od 300.

Centralnemi władzami partji są: Rada Naczelna i Główny Komitet Wykonawczy.

Rada Naczelna składa się z 40 członków, wybranych przez Kongres, i 5 członków, stanowiących Prezydjum Klubu Poselskiego. Rada Naczelna zbiera się conajmniej raz na kwartał, a uchwały jej zapadają zwykłą większością głosów.

Główny Komitet Wykonawczy składa się z 11 członków, mianowicie: prezesa, 3-ch vice-prezesów,

sekretarza, skarbnika i 5 ławników, wybranych na przeciąg jednego roku przez Radę Naczelną.

Sądu Partyjnego przy N. P. R. niema, obowiązki jego pełnią zarządy poszczególnych organizacyj Partji.

Pod względem organizacyjnym, Narodowa Partja Robotnicza dzieli się na organizacje wojewódzkie, te zaś na organizacje okręgowe, a okręgowe — na filje. Władzami wymienionych części składowych partji są kolejno: zjazdy i zarządy wojewódzkie, zjazdy i zarządy okręgowe oraz zjazdy i zarządy filijne.

PRASA N. P. R.

1) „*Sprawa Robotnicza*", tyg., Warszawa, ul. Sienna 33.
2) „*Głos Robotnika*", Poznań,
3) „*Prawda*", Poznań,
4) „*Praca*", Łódź,
5) „*Polak*", Katowice.

POSŁOWIE I SENATOROWIE NARODOWEJ PARTJI ROBOTNICZEJ.

A) POSŁOWIE.

1. Brzeziński Jan
2. Chądzyński Adam
3. Ciszak Antoni
4. Faustyniak Jan
5. Hertz Władysław
6. Kowalski Józef
7. Kot Alojzy
8. Lisiecki Wawrzyniec
9. Michalak Walenty
10. Milczyński Marcin
11. Dr. Mildner Jan
12. Nader Mikołaj
13. Pawlak Wojciech
14. Popiel Karol
15. Reder Ignacy
16. Roguszczak Franciszek
17. Dr. Wachowiak Stanisław
18. Waszkiewicz Ludwik.

B) SENATOROWIE:

1. Banaszek Antoni
2. Kierczyński Jan
3. Szychowski Juljan

Prezydjum Klubu Parlamentarnego:

Prezes	—	pos. Karol Popiel
I. Wiceprezes	—	Władysław Hertz
II. „	—	senator Antoni Banaszek
Sekretarz	—	Marcin Milczyński
Skabrnik i gospodarz	—	senator Jan Kierczyński

W Sejmie obecnym Klub Narodowej Partji Robotniczej wniósł in corpore do sierpnia 1924 roku, (a więc do feryj letnich tegoż roku), 14 wniosków, nie licząc wniosków, wniesionych przez poszczególnych posłów.

KLUB ZWIĄZKU PARLAMENTARNEGO
POLSKICH SOCJALISTÓW.
(POLSKA PARTJA SOCJALISTYCZNA).

KLUB ZWIĄZKU PARLAMENTARNEGO POLSKICH SOCJALISTÓW.

Charakterystyka.

Związek Parlamentarny Polskich Socjalistów w którego skład wchodzi 41 posłów i 7 senatorów, reprezentuje na terenie parlamentarnym *Polską Partję Socjalistyczną*, —(P. P. S.), najstarsze i najpopularniejsze stronnictwo robotnicze w Polsce.

P. P. S., wychowując robotników polskich na socjalistów, nie pozwala im zapomnieć o ich przynależności narodowej i państwowej i o wypływających stąd obowiązkach. Ta niezawodna zaleta partji jest jej poczytywana za wadę przez komunistów i lewych socjalistów*) i spowodowała nazwanie jej partją „socjal-patrjotyczną". —O ile bowiem komuniści polscy, głosząc hasło Polskiej Republiki radzieckiej, walczą wszelkimi środkami ze współczesną Rzeczpospolitą, zniesławiając ją, gdzie się da i jak się da,—o tyle socjaliści z pod sztandaru P. P. S., dążąc do Polskiej Republiki Socjalistycznej i cierpiąc nad niedomaganiami obecnego ustroju, starają się je naprawiać w drodze ewolucji.—

*) „Lewymi socjalistami" nazywam członków Niezależnej Socjalistycznej Partji Pracy, — (N. S. P. P,), — t. zw. „drobnerowców" od nazwiska organizatora i przywódcy partji, D-ra Bolesława Drobnera.

P. P. S. wierzy bowiem w możliwość dojścia do władzy drogą kulturalną, po stopniach całego szeregu reform demokratycznych we wszystkich dziedzinach życia społecznego. — W Sejmie Ustawodawczym stwierdził to oficjalnie poseł Mieczysław Niedziałkowski.

Pod względem taktyki, Polska Partja Socjalistyczna, rewolucyjna wobec zaborców, od czasu odrodzenia Państwa Polskiego zarzuciła terorystyczne metody działania.

Obok robotników fabrycznych i kopalnianych, kolejarzy, pocztowców i pracowników instytucyj użyteczności publicznej, P. P. S. organizuje częściowo inteligencję zawodową i pracowników handlowych. Pozatem pod wpływem P. P. S. pozostaje liczący prawie ćwierć miljona członków związek robotników rolnych, założony i prowadzony przez posła Jana Kwapińskiego.

Polska Partja Socjalistyczna należy do Hamburskiej Międzynarodówki Socjalistycznej.

Dane historyczne*).

Polska Partja Socjalistyczna powstała w 1892 roku, na Zjeździe paryskim wszystkich istniejących wówczas grup socjalistycznych w kraju. — Były to grupy następujące:

1. *Proletarjat*
2. *Związek Robotników Polskich*
3. *„Zjednoczenie"*
4. *Grupa Socjalistów Polskich w Wilnie*, z Józefem Piłsudskim na czele.

---

*) Zaznaczam że poniższe zupełnie luźne zestawienie działalności P. P. S. nie może być uważane za jej historję, ponieważ dotyczy ono wyłącznie prawie P. P. S. b. zaboru rosyjskiego, — *(przyp. autorki)*.

Zjazd, któremu przewodniczył dzisiejszy senator, Bolesław Limanowski, opracował „*Szkic programu*“, zawierający w pierwszym punkcie żądanie „Niepodległej Demokratycznej Republiki Ludowej“. Na Zjeździe tym zawiązano *Związek Zagraniczny Socjalistów Polskich*,—(Z. Z. S. P.), w którego skład weszli emigranci.

W grudniu 1893 roku odbył się *I-szy Zjazd Z. Z. S. P.* w Genewie. Zjazd zajmował się prawie wyłącznie sprawami organizacyjnemi.

W miastach zachodniej Europy powstały filje Z. Z. S P., którego organem prasowym był „Przedświt“, wydawany jako miesięcznik w Londynie. W roku 1893 emisarjusz Z. Z. S. P., Stanisław Mendelson, dokonał połączenia wszystkich grup socjalistycznych w kraju w jedną *Polską Parję Socjalistyczną*.

W lecie 1895 roku odbył się **I-szy Zjazd Polskiej Partji Socjalistycznej** w Wilnie. Tematem narad był stosunek do partyj socjalistycznych w Rosji i sprawy organizacyjne. — Od tego czasu datują się trwałe stosunki Z. Z. S. P. z P. P. S.

W sierpniu tegoż 1895 roku odbył się w Zurychu *III Międzynarowy Zjazd Socjalistyczny*; był to zarazem pierwszy Zjazd Międzynarodowy przy udziale socjalistów polskich Delegację polską stanowili: Ignacy Daszyński, Jan Kozakiewicz, Kazimierz Mokłowski, Jakób Sztechenberg — z zaboru austryjackiego, Stanisław Grabski — z zaboru pruskiego, oraz: Witold Jodko, Stanisław Mendelson, Marja Mendelsonowa i Feliks Perl, — (z mandatami od Z.Z.S.P. i P. P. S.).—Jan Karski i Róża Luxemburg reprezentowali secesję P. P. S., która przybrała nazwę „Socjal-Demokracji Polskiej“.*)

*) Istotnie przez jakiś czas istniała w Królestwie organizacja Socjaldemokracji Królestwa Polskiego. Rozbita szybko przez aresztowania, przyłączyła się następnie do

O przewadze P. P. S. nad kierunkami antiniepodległościowymi zdecydowało ostatecznie wydawanie w tajnej drukarni krajowej „Robotnika“, którego pierwszy numer ukazał się w dniu 13 lipca 1904 roku.

Stosunki organizacyjne P. P. S. rozszerzały się z biegiem czasu, obejmując po Warszawie — Zagłębie Dąbrowskie, Radomskie, Białystok i Łódź.

W lutym 1894 roku odbył się **II Zjazd partyjny P. P. S.**, na którym przyjęto, między innemi, pierwszy statut organizacyjny partji.

Stopniowo wpływy P. P. S. przeniknęły z miast na wieś, z Królestwa na Litwę. Poczęły się ukazywać inne tajne pisma, jak: „Górnik“, „Radomianin“, „Białostoczanin“, „Łodzianin” i t. d — Założono też „Gazetę Ludową“ dla chłopów. — P. P. S. miała też swe filje we wszstkich uniwersyteckich miastach Rosji, wśród młodzieży polskiej, skąd czerpała dość znaczne środki materjalne i ludzi do pracy kierowniczej w partji.

Wśród organizatorów partji w pierwszych latach jej istnienia przodują: Kazimierz Pietkiewicz, Jan Stróżecki, Edward Abramowski, Józef Piłsudski, Stanisław Wojciechowski, Aleksander Malinowski i Aleksander Sulkiewicz. Wśród teoretyków wybitne miejsca zajmują: Kazimierz Kelles-Krauz (Michał Luśnia), Dr. Witold Jodko (A. Wroński), Dr. Feliks Perl (Res), Leon Wasilewski (St. Os...arz, Leon Płochocki), B. A. Jędrzejowski i inni.

P. P. S., tak, że od r. 1893 organizacja krajowa S. D. nie istniała; działała natomiast tylko jej grupa zagraniczna z Różą Luxemburg, Adolfem Warszawskim — Warskim i Juljanem Marchlewskim na czele. — Organizacja ta zwalczała fanatycznie P. P. S. za wysuwanie przez nią w programie haseł niepodległościowych.

W latach 1893—95 P.P.S. przeprowadziła cały szereg walk strajkowych i manifestacyj; spotykały ją liczne i ciękie prześladowania i represje ze strony zaborcy.

29 czerwca 1895 roku odbył się w Wilnie **III Zjazd P .P. S.** Powzięto uchwały w sprawach organizacyjnych, w sprawie taktyki partyjnej, stosunku do innych partyj w kraju, dalej określono stosunek do Z. Z. S. P., do P. P. S. w zaborze pruskim i austryjackim, do rewolucjonistow rosyjskich i do innych narodowości w państwie rosyjskiem.

Pod koniec 1895 roku Żydzi zwrócili się do Centralnego Komitetu Robotniczego P. P. S. z listem, w którym wskazują na konieczność ustalenia stosunku P. P. S. do robotników żydowskich w Polsce i środków działalności pośród tychże, która to działalność posiada ważne, ich zdaniem, znaczenie. List, zwracając uwagę na szkodliwą działalność Socjal-demokracji i „Bundu”, nazywa obie te partje „polsko-litewsko-rosyjsko-żydowskiemi partjami robotniczemi”, i wskazuje na konieczność przeciwdziałania ze strony P. P. S., z której programem podpisani solidaryzują się całkowicie; list kończy się okrzykiem na cześć P. P. S. i Niepodległej Demokratycznej Polski. — Po tym fakcie P. P. S zajęła się agitacją specjalną wśród żydów, zakładając swe organizacje wśród proletarjatu żydowskiego w Warszawie i Białymstoku i wydając dla nich broszury żargonowe i pismo „D e r A r b a j t e r”.

6 stycznia 1896 roku nastąpiło *formalne połączenie Socjal-demokracji Królestwa Polskiego (S. D. K. P.) z Polską Partją Socjalistyczną.*

Od tego czasu działalność P. P. S. rozszerzyła się na te wszystkie miejscowości, w których P. P. S.

własnych organizacyj nie miała. W miarę rozrastania się partji, wzmagały się represje rządu rosyjskiego w stosunku do niej.

W 1897 roku odbył się **IV Zjazd P. P. S.** Tematem obrad, oprócz spraw organizacyjnych, były: stosunki zakordonowe, oraz sprawa terroru i stosunku z organizacjami rewolucyjnemi w Rosji.

Lata następne stanowią okres rozrostu partji. W r. 1898 przybyło pismo „*Światło*"; w roku następnym z inicjatywy P. P. S. zaczynają powstawać w Warszawie „*Kasy Wzajemnej Pomocy*". Kasy te nie noszą jednak charakteru kas oporu, lecz są kasami pomocy na wypadek strajku lub aresztowania robotników danej fabryki czy warsztatu; utrzymują je sami robotnicy. W ciągu tego czasu — (1898-99) — P. P. S. przeprowadziła cały szereg strajków o wprowadzenie w życie prawa o normalnym dniu roboczym.

Na początku 1900 roku, ostatni Zjazd Związku Zagranicznego Socjalistów Polskich postanowił włączenie tej organizacji do P. P. S., jako jej „*Oddział Zagraniczny*", z własnym t. zw. „*Komitetem Zagranicznym*" na czele.—Wkrótce potem, bo w maju tegoż roku, nastąpił *rozłam w Oddziale Zagranicznym*: ustąpiło 11 członków oddziału, którzy założyli nową organizację polityczną p. n. „P. P. S. Proletarjat". W tym samym czasie wznowiła swą działalność Socjal-Demokracja Królestwa Polskiego, która w 1897 połączyła się, jak już wiemy, z P. P. S. Partja ta, po złączeniu się ze słabą liczebnie i luźną grupką wileńskich socjal-demokratów, przybrała nazwę Socjal-Demokracji Królestwa Polskiego i Litwy — (S. D. K. P. i L.). — We wrześniu tegoż 1900 roku odbył się w Skierniewicach **V Zjazd Polskiej Partji Socjalistycznej,** na którym powzięto, między innemi, uchwały w sprawie wspomnianych secesyj („Proletarjatu"

i „S. D. K. P. i L.”). W tymże roku odbył się w Paryżu Międzynarodowy Kongres Socjalistyczny, w którym brała udział delegacja polska, złożona z 18 osób.

Od początku niemal swego istnienia, dążyła P. P. S. do koordynacji polskiego ruchu socjalistycznego we wszystkich trzech zaborach. Łącznikiem pomiędzy organizacjami poszczególnych zaborów, t. j. P. P. S. w b. Królestwie, P. P. S. zaboru pruskiego i P. P. S. D. (Polskiej Partji Socjalno-Demokratycznej) Galicji i Śląska, był Komitet Zagraniczny P. P. S. z siedzibą w Londynie, gdzie wychodził, między innemi, nieperjodyczny „Bulletin Officiel du Parti Socialiste Polonais”.

W czerwcu 1902 roku odbył się **VI Zjazd Polskiej Partji Socjalistycznej**, na którym powzięto rezolucje w sprawie ruchu socjalistycznego wśród Żydów, ruchu socjalistycznego w Rosji, na Litwie i na Ukrainie, oraz w sprawach organizacyjnych.

W roku 1903 Komitet Zagraniczny P. P. S. przeniósł się do Krakowa i odtąd cała działalność zagraniczna P. P. S. była kierowana z Galicji. dokąd przenieśli się wszyscy członkowie Komitetu Zagranicznego, oraz dokąd przyjeżdżali działacze zaboru rosyjskiego.—Skutkiem tego zacieśniły się jeszcze bardziej stosunki pomiędzy organizacjami poszczególnych dzielnic.

Pomimo różnic taktycznych, wywołanych odmiennością stosunków politycznych w każdym z trzech zaborów, działacze organizacyj P. P. S. i P. P. S. D. wszystkich zaborów coraz bardziej uważali się za przedstawicieli jednej organizacji partyjnej i stali na gruncie programu niepodległościowego, zwalczając stanowisko Róży Luxemburg, która stanęła na gruncie „organicznego wcielenia“ każdego z zaborów do poszczególnych państw zaborczych i zlania się polskich organizacyj socjalistycznych z organizacjami

socjalistycznemi większości narodowych danych państw. — Na tem tle prowadzona była walka z prądami szowinistycznemi tak w Socjalnej Demokracji Niemieckiej, jak i w Socjalno - Demokratycznej Partji Robotniczej Rosji.—W walce tej socjaliści polscy wszystkich trzech zaborów, stojąc na gruncie dążeń niepodległościowych, byli solidarni, co się między innemi wyrażało i w tem, że na wszystkich kongresach międzynarodowych tworzyli jednolitą, zgodną delegację Polski.

W miarę, jak organizacja P. P. S. rozrastała się, kierownictwo partyjne, pragnąc wyzyskać nową sytuację ogólno - polityczną w Rosji, zastosowało *nowe metody walki:* manifestacje i wiece uliczne, masowe bicie szpiclów rosyjskich i t. d., przyczem weszło w kontakt z rządem japońskim w celu uzyskania od niego pomocy do pogłębienia walki rewolucyjnej i stopniowego przekształcania jej na walkę z caratem o niepodległość. Zabiegom tym, które popierał w Tokio Józef Piłsudski, przeciwstawił się kierownik Narodowej Demokracji, Roman Dmowski. — Równocześnie P. P. S. usiłowała wejść w sojusz z socjalistami innych narodów, uciskanych przez carat, i budzić wśród nich dążności separatystyczne i niepodległościowe.

Punktem zwrotnym w tym okresie była słynna *manifestacja zbrojna* na Placu Grzybowskim w Warszawie, w dniu 13 listopada 1904 roku.

W marcu 1905 roku odbył sie **VII-my Zjazd partji**, na którym to zjeździe zapadło szereg postanowień w sprawie taktyki, wyborów i organizacji. — Najznamienniejszą uchwałę co do pierwszego punktu podaję niżej:

„W myśl programu naszej Partji, VII-my Zjazd P. P. S. zaboru rosyjskiego uchwala *prowadzenie jaknajostrzejszej walki rewolucyjnej o zdobycie praw-*

nopaństwowego usamodzielnienia kraju naszego z uwzględnieniem potrzeb wszystkich narodowości, na terenie tym zamieszkałych. Usamodzielnienie to ma określić zwołane do Warszawy zgromadzenie konstytucyjne, wybrane na podstawie powszechnego, równego, tajnego i bezpośredniego głosowania — jako najwyższe ciało prawodawcze.

Uchwała ta, obowiązująca odtąd partję w jej obecnych wystąpieniach politycznych, wynika z oceny teraźniejszej sytuacji, gdy siły nasze są za małe, byśmy się zdobyć mogli natychmiast na pojedynek z naszym wrogiem. Nie będąc zaś w walce z caratem odosobnieni, musimy zawsze się liczyć z siłami społecznemi nietylko u nas, lecz w całem państwie rosyjskiem, oraz brać pod uwagę istniejący i przypuszczalny ich stosunek do naszych dążeń..

...W razie, gdyby w najbliższym czasie wspólne wysiłki ruchu rewolucyjnego w całem państwie doprowadziły do upadku samowładztwa cesarskiego, żądamy, by w Polsce i na Litwie były zwołane zgromadzenia, pochodzące z wyborów powszechnych, osobno od takich lub innych zgromadzeń w Petersburgu lub gdzieindziej. Żądamy dalej, by sejmy te, przedstawiające wolę ludów, nie będąc krępowane żandarmsko-kozacką łapą, wypowiedziały się co do dalszego stosunku zaboru rosyjskiego do reszty państwa cara".

W *roku następnym, t. j. 1905*, po słynnych wypadkach petersburskich z 22 stycznia — (krwawe demonstracje z popem Gaponem na czele), — *Polska Partja Socjalistyczna stanęłą na czele ruchu rewolucyjnego, który ogarnął wszystkie ważniejsze ośrodki miejskie Królestwa Polskiego i Litwy.* Główną rolę w walce rewolucyjnej odgrywała t. zw. „*Organi-*

zacja Bojowa", która dokonała całego szeregu zamachów i konfiskat pieniędzy rządowych na rzecz dalszej walki, zakończonej klęską rewolucjonistów. Wśród całego szeregu wywiezionych na katorgę, zamkniętych w twierdzach, rozstrzelanych i powieszonych uczestników rewolucji, widnieją nazwiska: Mireckiego, Szulmana, Barona i Okrzeji; — wśród wielu innych, zginęli oni na szubienicy z okrzykiem na cześć Polski Niepodległej.

W lutym 1906 roku odbył się we Lwowie **VIII Zjazd P.P.S.**, który zajmował się wyłącznie prawie sprawami organizacyjnemi partji; m. in. przyjął on ustawę partyjną. Wkrótce potem odbyła się *konferencja partyj socjalistycznych i rewolucyjnych, a mianowicie: Polskiej Partji Socjalistycznej, Partji Socjalistów-Rewolucjonistów (rosyjskiej), Łotewskiego Związku Socjalno-Demokratycznego, Białoruskiej Socjalistycznej „Hromady", Ormiańskiej Rewolucyjnej Federacji oraz Gruzińskiej Partji Socjalistów-Federalistów-Rewolucjonistów. — Na konferencji ustalono wspólne linje wytyczne w walce z caratem.*

Pod wpływem rewolucji rosyjskiej poczęła się chwiać zasadnicza linja dążności P. P. S. Wewnątrz partji nastąpił zatarg między t. zw. „starymi", którzy trwali przy postulatach niepodległościowych i o nie w czasie rewolucji walczyli, a t. zw. „młodymi", którzy skłaniali się do programu autonomji. Ta różność zapatrywań i podział partji na 2 obozy: „starych" i „młodych", ujawniła się jeszcze w okresie rewolucji, pod koniec 1904 i w ciągu 1905 roku. Po rewolucji przepaść między wspomnianemi obozami pogłębiła się. O ile „starzy" podkreślali separatyzm Polski wobec Rosji i ruchu rosyjskiego, o tyle „młodzi" dążyli do wytworzenia wspólnych sił rewolucyj-

nych, obejmujących Rosję oraz kraje i prowincje, pozostające pod jej rządami.

Oprócz różnic programowych, istniały i pogłębiały się coraz bardziej różnice taktyczne między „starymi" a „młodymi".—„Młodzi" sformułowali jeszcze w czasie rewolucji program autonomiczny w ten sposób, aby i zwolennicy niepodległości mogli działać w jego duchu, nie sprzeniewierzając się swoim zasadom programowym; w tym celu wysunęli oni hasło Konstytuanty w Warszawie, która ustaliłaby stosunek Królestwa Polskiego do Rosji. Postulat ten był zwalczany bardzo ostro przez Socjaldemokrację, która domagała się ogólno - państwowej Konstytuanty w Petersburgu.—Po ogłoszeniu quasi konstytucji 30/X 1905, — kierunek reprezentowany przez „młodych" wziął górę w kierownictwie partyjnem. — „Starzy", nie chcąc doprowadzać do rozłamu w partji, usunęli się ze stanowisk naczelnych propagandystycznych i agitacyjnych i skupili się głównie w Organizacji Bojowej i t. zw. „technice" P. P. S.

W roku 1906 *P. P. S. bojkotuje wybory do Dumy rosyjskiej,* przeprowadzając akcję bojkotu konsekwentnie aż do roku 1915, t. j. do chwili ustąpienia caratu z ziem polskich.

Przez bardzo krótki przeciąg czasu po rewolucji w t. zw. okresie wolnościowym, P. P. S. ujawniała się, posiadając nawet legalnie wydawany „Kurjer Codzienny", obok szeregu równocześnie wychodzących pism nielegalnych. Trwało to jednak b. krótko, „Kurjer Codzienny" został zamknięty, a cały pracujący przy nim personel aresztowany i wysłany. W Królestwie zapanował znowu stan wojenny—(1906), uniemożliwiający zupełnie wszelkie objawy życia konstytucyjnego.

Tymczasem antagonizm między „starymi" a „młodymi" przetwarza się na szereg starć między O. B.

(Organizacją Bojową), a O.A.(Organizacją Agitacyjną), w której rej wodzili „młodzi“, występujący coraz częściej jako „lewica“ partji.

Mimo niesłychanych represyj, Organizacja Bojowa rozwijała działalność, która spotykała coraz większą dezaprobatę ze strony wspomnianych „lewicowców“. Doprowadziło to wkońcu do usunięcia całej Bojowej Organizacji Partji, co stało się **na IX Zjeździe P. P. S. w Wiedniu, w 1906 roku**. Z faktem tym nie mógł się pogodzić cały szereg delegatów partji, którzy również opuścili Zjazd wraz z usuniętymi delegatami Wydziału Bojowego.

Na konferencji w Krakowie, odbytej bezpośrednio po Zjeździe, utworzono *Frakcję Rewolucyjną P. P. S.*, do której weszli zarówno przedstawiciele „Organizacji Bojowej”(„starzy”)jak i inni delegaci, którzy ustąpili ze Zjazdu. Frakcja Rewolucyjna stanęła na gruncie niepodległościowym bez zastrzeżeń, przekształciła Organizację Bojową na *Wydział Bojowy P. P. S.* i zaczęła wydawać wszystkie wychodzące uprzednio organy partyjne — („Robotnik”, „Górnik”, „Łodzianin”, „Gazeta Ludowa” i t. d., oraz założyła parę nowych — („Czerwony Sygnał” dla kolejarzy, „Walkę klas” i inne).

W 1907 roku odbył się w Wiedniu **X Zjazd Polskiej Partji Socjalistycznej**. a zarazem **I. Zjazd Frakcji Rewolucyjnej** Na Zjeździe tym uchwalony został nowy program partyjny, przystosowany do nowych warunków.

Na jesieni 1909 roku odbył się **XI Zjazd P. P. S.**, który przyjął ustawę organizacyjną P. P. S. i cały szereg uchwał w sprawach politycznych, ekonomicznych i ściśle partyjnych. Frakcja Rewolucyjna, skonstatowawszy po pewnym czasie, że ma po swej stro-

nie większość członków partji, zaczęła występować jak dawniej, jako „Polska Partja Socjalistyczna”, bez dodatku „Fr. Rew.”.

W tym czasie prasę P. P. S. stanowiły: „Robotnik”, „Górnik”, „Łodzianin”, „Swit”, „Pobudka” „Czerwony Sygnał”, „Wiestnik Polskoj Socjalisticzeskoj Partji” i „Przedświt”.

W oczekiwaniu wojny powstaje z inicjatywy P. P. S. w Małopolsce Komisja Tymczasowa Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych, oraz podległe tej instytucji: Polska Komenda Wojskowa, Polski Skarb Wojskowy, Biuro Prasowe i t. d. W skład Komisji Tymczasowej wchodziły 3 partje galicyjskie i 5 z Królestwa, w tem 2 partje socjalistyczne: P. P. S. (z Królestwa) i P. P. S. D. (z Galicji), i trzy chłopskie: P. S. L. („Piast”), Związek Chłopski i Narodowy Związek Chłopski (oba łącznie z „Zaraniarzami” utworzyły potem Stronnictwo „Wyzwolenie”), jedna robotnicza niesocjalistyczna: Narodowy Związek Robotniczy — (dzisiejsza N. P. R.) i dwie radykalne mieszczańskie: Polskie Stronnictwo Postępowe — (P. S. P.) — i Związek Niepodległościowej Inteligencji. Wszystkim wymienionym stronnictwom, wchodzącym w skład K. T., jeden przyświecał cel: odzyskanie niepodległości z bronią w ręku. Do tego celu dążyły też we wzmożonej działalności Związki Strzeleckie i tajne organizacje wojskowe w zaborze rosyjskim, wspierane w znacznej części przez członków P. P. S. i P. P. S. D., zasilane ich ludźmi i zbieranemi przez nich środkami materjalnemi, w pieniądzach i w naturze.

Lata 1912-14 — to okres przygotowań P. P. S. i wszystkich innych partyj niepodległościowych do powstania zbrojnego przeciw Rosji.

Po wybuchu wojny, Polska Partja Socjalistyczna stanęła przy idei walki zbrojnej z caratem, prowadzonej przez Józefa Piłsudskiego i stworzone przez niego Legjony. Większa część przywódców partji wzięła bezpośredni udział w walce i w służbie pomocniczej, wojskowej i cywilnej.

W sierpniu 1914 roku utworzony został w Galicji Naczelny Komitet Narodowy, przy udziale przywódców P. P. S. D. Galicji i Śląska — (Daszyński, Hudec, Bobrowski, Diamand, Moraczewski, Dębski; ten ostatni, jako przedstawiciel amerykańskiego Komitetu Obrony Narodowej). — Równocześnie prawie, bo we wrześniu tego roku, powstaje w zaborze rosyjskim Polska Organizacja Narodowa z Witoldem Jodko Narkiewiczem na czele.

Lata 1914 — 1916 schodzą na walce zbrojnej z Rosją, w szeregach legjonowych. W tym okresie (już w czasie okupacji niemiecko - austryjackiej) powstaje w Warszawie Komisja Porozumiewawcza Stronnictw Demokratycznych, z którą P. P. S. w dość ścisłym pozostaje kontakcie. Również wspiera ona szeregi Polskiej Organizacji Wojskowej (P. O. W.).

Akt państw centralnych o niepodległości Polski „z dziedziczną monarchją i konstytucyjnym ustrojem", (5 listopada 1916 roku), P. P. S przyjmuje z uznaniem i wchodzi do utworzonej przez Niemców Tymczasowej Rady Stanu. Po pewnym jednak czasie, P. P. S. odwołała swego przedstawiciela z Rady Stanu, widząc w niej tylko narzędzie w rękach Niemców.

Wogóle trzeba podkreślić, że polityka P. P. S. w czasie wojny, a raczej w czasie okupacji niemieckiej w Polsce, jest chwiejna i niezdecydowana; z jednej bowiem strony P. P. S. cieszy się aktem listopadowym, zasiada w Tymczasowej Radzie Stanu.

z drugiej zaś strony zasila szeregi antyniemieckiej P. O. W., zaludnia więzienia i obozy koncentracyjne dla jeńców.

W styczniu 1916 roku odbył się w Piotrkowie **XII Zjazd P. P. S.** który dokonał organicznego połączenia organizacyj partyjnych obu okupacyj: niemieckiej i austryjackiej.

Rok 1917 zdecydował o dalszej taktyce Polskiej Partji Socjalistycznej w stosunku do okupacji austro-niemieckiej i własnego narodu. Szalone represje, masowe aresztowania młodzieży, wreszcie aresztowanie i wywiezienie do Magdeinburga Józefa Piłsudskiego, sprawiły, że Polska Partja Socjalistyczna zmieniła swą taktykę, pomnażając liczne szeregi już zdecydowanych wrogów państw centralnych. — W tymże roku miał miejsce **XIII Zjazd P. P. S.**, o którym brak informacji.

W październiku 1918 r., w przededniu wielkich wypadków, zebrał sie **XIV Zjazd Polskiej Partji Socjalistycznej**. Porządek dzienny obejmował, między innemi: sytuację polityczną, kwestję rolną i sprawy organizacyjne. — Rezolucja w sprawie sytuacji politycznej stwierdza, że:

„W każdej sytuacji politycznej proletarjat polski w mieście i na wsi wytęży wszystkie siły, by urzeczywistnić swoje cele narodowo-polityczne, a więc usunąć z granic kraju wojska okupacyjne, dźwignąć zjednoczoną i niepodległą Republikę Ludową, obejmującą wszystkie ziemie polskie, Republikę, w której kultura polska znajdzie warunki niezbędne do wszechstronnego rozwoju, a klasa robotnicza przystąpi do realizowania socjalistycznego programu społecznego".

W nocy z 6 na 7 listopada 1918 roku Tymczasowa Komisja Porozumiewawcza Stronnictw Niepodległościowych ułożyła w Lublinie listę członków *„tymcza-*

sowego rządu ludowego", w którego skład weszli: Ignacy Daszyński (P.P.S.D.) — prezydent ministrów, ministrowie: Arciszewski (P. P. S.), Malinowski (P. P. S.), Moraczewski (P. P. S.), Ziemięcki (P. P. S.), Dubiel (P. S. L.), Witos (P. S. L.), Nocznicki (P. S. L.), Thugutt(P. S. L.), Downarowicz (S. N. N.) *), Sieroszewski (S. N. N.), Supiński (Zjedn. Demokr.) i gen. Rydz-Śmigły, (bezpartyjny). Rząd Lubelski wydał *Manifest*, który orzekał republikańską formę Państwa i zapowiadał jaknajszybsze zwołanie Sejmu Ustawodawczego do Warszawy, zaprowadzenie 8-o godzinnego dnia pracy, wprowadzenie demokratycznej ordynacii wyborczej do Sejmu i rad gminnych, miejskich i powiatowych —Tymczasem rewolucja niemiecka uwolniła Józefa Piłsudskiego, który 11 listopada wrócił do Polski po 15 - sto miesięcznej niewoli. Następnego dnia Rada Regencyjna przekazała mu swą władzę i naczelne dowództwo wojsk polskich, jej podległych. Upoważniła również Piłsudskiego do podjęcia prób utworzenia rządu koalicyjnego, co wobec trudności, z jakimi spotykał się w swej działalności rząd ludowy, zdało się koniecznem.

Prowadzone w dniach 12 i 13 listopada pertraktacje rozbiły się i wszelka nadzieja na utworzenie gabinetu koalicyjnego przy udziale socjalistów i ludowców znikła. Wówczas Naczelnik Państwa przyjął dymisję rządu Daszyńskiego i 18 listopada 1918 r. powierzył misję utworzenia gabinetu Jędrzejowi Moraczewskiemu. Wkrótce też utworzył on t. zw. „*rząd ludowy*".

Skład gabinetu Moraczewskiego był następujący: sprawy zagraniczne—Leon Wasilewski (P. P. S. D), sprawy wewnętrzne—St. Thugutt (P.S.L.), sprawiedli-

*) T. j. „Stronnictwo Niezawisłości Narodowej".

wość — Supiński (demokr.), przemysł i handel — Iwanowski (bezpart.), wojsko—Józef Piłsudski, oświata—Ksawery Prauss (P. P. S.), rolnictwo — Wajda (Zjedn. Ludowe), poczta i telegraf — Arciszewski (P. P. S.), roboty publiczne — Kędzior (P. S. L.), aprowizacja (P. S. L.) — nieobsadzone, skarb — (poznańczycy) — nie obsadzone, ochrona pracy i opieka społeczna — Ziemęcki (P. P. S.), kultura i sztuka — Downarowicz (S. N. N.) zdrowie — (P. S. L.) — nie obsadzone, bez tek: Malinowski (P. P. S), Nocznicki (P. S. L.), minister dla Galicji — Witos (P. S. L.).

26 stycznia 1919 r. odbyły się *wybory do Sejmu Ustawodawczego*.—P.P.S. przeprowadziła 34 posłów na ogólną liczbę 347.

W tym czasie,—(a raczej jeszcze wkońcu 1918 r.) zaczęły powstawać z incjatywy S. D. K. P. i L. i P. P S. Lewicy (połączonych 16 grudnia w jedną Komunistyczną Partję Robotniczą Polski) *Rady Delegatów Robotniczych*, jako naczelne organy walczącego o władzę państwową proletarjatu. Lokalne R. D. R. były ogólną organizacją klasową robotników wszystkich zawodów danego warsztatu pracy; tworzyły one okręgowe R. D. R., na których czele stały Komitety Wykonawcze. — P. P. S. początkowo zajęła wobec Rad stanowisko wyczekujące, następnie jednak poparła je, a na **XV Zjeździe partyjnym**, odbytym w Warszawie w dniach 8—10 grudnia 1918 roku, w uchwalonym przez się wniosku uznała je oficjalnie za prawomocną reprezentację robotniczą.—Wkrótce jednak w szeregach R. D. R. rozpoczął się ferment, który doprowadził do utworzenia w nich dwóch frakcyj: niepodległościowo-socjalistycznej i komunistycznej. W niektórych ośrodkach istniały równolegle 2 Rady: socjalistyczna i komunistyczna, w innych znów R.D.R. zupełnie zostały rozbite. Wreszcie pod koniec 1919 R. D. R. istnieć przestają.

W dniach 23—27 kwietnia 1919 r. obradowały w Krakowie **XVI Zjazd Polskłej Partji Socjalistycznej** b. zaboru rosyjskiego i *XV-ty Kongres Polskiej Partji Socjalno-Demokratycznej Galicji i Śląska.* Przedtem jeszcze, bo 21 kwietnia, obradował w Załężu pod Katowicami *nadzwyczajny Zjazd P. P. S. b. zaboru pruskiego.*

Dn. 26 kwietnia oba Zjazdy (P. P. S. i P. P. S. D.) połączyły się i dalej obradowały wspólnie, jako **Pierwszy Zjednoczeniowy Zjazd Polskiej Partji Socjalistycznej.**—Zjazd przyjął projekt programu i statutu organizacyjnego partji, oraz szereg rezolucyj

W pierwszej połowie 1920 roku obył się **XVII Kongres P. P. N.**, który przyjął m. in. dłuższą rezolucję w sprawie Międzynarodówki, — przychylną dla II, a wrogą dla III Międzynarodówki; (Komunistycznej).

W tymże roku w czasie wojny polsko-bolszewickiej, P. P. S. utworzyła *Robotniczy Komitet Obrony Niepodległości* i sformowała robotniczy pułk obrony Warszawy.—R. K. O. N. wezwał robotników do obrony kraju i prowadził akcję pomocniczą dla wojska. P. P. S. miała również swych przedstawicieli w Radzie Obrony Państwa; poseł P. P. S., Ignacy Daszyński, został wicepremjerem rządu koalicyjnego z posłem Witosem na czele.—Gdy jednak niebezpieczeństwo minęło, P. P. S. wycofała z rządu swego przedstawiciela.

Następny, **XVIII Kongres P. P. S.** odbył się w Łodzi, w sierpniu 1921 r.—Powziął on znamienną uchwałę, zabraniającą P. P. S. udziału w każdym rządzie, z wyjątkiem rządu robotniczo-włościańskiego. Kongres ten zadecydował też o wystąpieniu partji z II-ej Międzynarodówki (londyńskiej), a przystąpieniu jej do wiedeńskiej „Wspólnoty Pracy”, —(t. zw. „2½ Międzynarodówki“).

Rok 1922 rozpoczyna Polska Partja Socjalistyczna, jak i inne partje polityczne, pod znakiem przygotowań do wyborów do Sejmu i Senatu, naznaczonych na jesień tegoż roku. Listy wyborcze P. P. S. oznaczone były № „2". W platformie wyborczej P. P. S. spotykamy następujące postulaty:

ochrona lokatorów,
8-o godzinny dzień pracy,
ubezpieczenie państwowe w chorobie, od nieszczęśliwych wypadków, na starość, od braku pracy,

ochrona pracy jaknajszersza,
zaopatrzenie wdów i sierot po robotnikach,
pomoc dla inwalidów wojennych,
opieka nad dzieckiem.

walka z drożyzną,
tępienie lichwy, paska i spekulacji,
wysokie podatki od bogaczów,
poprawa bytu urzędników i inteligencji pracującej.

pokój,
równouprawnienie obywatelskie,
wolność polityczna,
tępienie nadużyć i bezprawia,
poszanowanie praw mniejszości narodowych.

walka z ciemnotą,
powszechne nauczanie,
dobre szkoły.

krótka służba wojskowa,
armja demokratyczna.

ziemia dla bezrolnych i małorolnych,
uspołecznienie kolei żelaznych, żeglugi, kopalń, hut i wszelkich fabryk,
socjalistyczna gospodarka miejska.

utrwalenie niepodległości,
rozwój demokratyczny i społeczny Rzeczypospolitej.

(„Robotnik”, Nr. 303, dn. 5 listopada 1922 r.)

W jednym z przedwyborczych artykułów wstępnych „Robotnika” czytamy:

„P. P. S. chce budować demokratyczną i republikańską Polskę dla polskich mas pracujących, dla pokoju i postępu świata, w zgodzie i we współdziałaniu z partjami socjalistycznemi Zachodu, ostatecznie wyleczonemi z zabójczych mar wschodniego bolszewizmu”.

W dniu 5 listopada 1922 r. P. P. S. przeprowadziła *do Sejmu 41 posłów*, w tydzień później *7 senatorów do Senatu.*—W dniu wyboru pierwszego Prezydenta Państwa, 9 grudnia, przedstawiciele Polskiej Partji Socjalistycznej w Zgromadzeniu Narodowem oddali swe głosy na Gabrjela Narutowicza. — Po demonstracjach ulicznych 11 grudnia przeciwko nowoobranemu Przezydentowi Narutowiczowi, w dniu jego zaprzysiężenia, kluby sejmowe i senackie Związku Parlamentarnego Polskich Socjalistów, łącznie z klubami P. S. L. „Wyzwolenia”, złożyły do laski marszałkowskiej wniosek nagły, ...w sprawie zorganizowanych przez obóz prawicowy gwałtów i zaburzeń ulicznych w Warszawie, w dniu zaprzysiężenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej”. Oprócz tego, Centralny Komitet Wykonawczy P. P. S., łącznie ze Związkiem Parlamentarnym Polskich Socjalistów ogłosił odezwę „Do wszystkich ludzi pracujących”. — Podobne odezwy wydały niektóre okręgowe komitety robotnicze P.P.S.— Po zabójstwie Pierwszego Prezydenta Państwa,

Centralny Komitet Wykonawczy P.P.S. wydał odezwę „Do ludu pracującego", w której potępia mord.

Rok 1923 rozpoczęła P.P.S. zakrojoną, na szerszą skalę walkę z prądami faszystowskiemi. — Walka P.P.S. z komunistami, poza agitacją w słowie i prasie oraz odmową urządzania wspólnych obchodów w dniu 1 Maja, wyrażała się również w starciach na zjazdach i zebraniach klasowych instytucyj robotniczych, związków zawodowych i stowarzyszeń spółdzielczych.—Wszystkie te zjazdy i zebrania dawały P.P.S. przewagę. — Znamiennym wypadkiem w 1923 roku, jest *usiłowanie przystąpienia P.P.S, do Międzynarodówki Hamburskiej*.—Wiedeńska „Wspólnota Pracy" odrzuciła bowiem ofertę P. P. S. z 1921 roku, uważając ją za partję nadto reformistyczną i daleką od rzeczywistego socjalizmu. —Wówczas P.P.S. weszła w kontakt z obiema Międzynarodówkami (2 i 2$^1/_2$), i w tym kontakcie pozostała do lutego 1923 r. Przed zjednoczeniowym Kongresem Międzynarodówek w Hamburgu, P. P. S. uczestniczyła w konferencji przygotowawczej w Lille.

W dniach 10 i 11 marca, na posiedzeniu Rady Naczelnej, postanowiono między innemi:

„... wziąć udział w Międzynarodowym Kongresie Socjalistycznym w Hamburgu i we wszelkich pracach przygotowawczych, mających na celu odbudowę Międzynarodówki Socjalistycznej ..."

Ostatecznie P. P. S. reprezentowaną była na Kongresie Hamburskim i przystąpiła do Międzynarodówki Socjalistycznej w Hamburgu,

P. P. S. nawiązała też kontakt i porozumienie z partjami socjalistycznemi mniejszości narodowych w Polsce. W dniu

15 maja 1923 r., na posiedzeniu Rady Naczelnej, na wniosek posła Kaz. Czapińskiego odrzucono, kategorycznie myśl współdziałania z komunistami, akcentując natomiast konieczność

„...porozumienia się z partjami socjalistycznemi innych narodów, działającemi w Rzeczypospolitej Polskiej..."

D. 30 czerwca, na posiedzeniu Rady Naczelnej, ponowiono poprzednią uchwałę.

Równocześnie partja komunistyczna zainicjowała utworzenie wspólnego Komitetu Akcji, złożonego z komunistów i socjalistów, rzekomo dla walki z reakcją,— w istocie jednak była to próba izolowania P.P.S.—W wyniku energicznej akcji centralnych władz P.P.S., wspomniany „Komitet" rozpadł się, doszło natomiast do podpisania protokółu między P. P. S. z jednej strony, a Niemiecką Socjalną Demokracją w Polsce, Niemiecką Partją Pracy w okręgu łódzkim, Socjal-demokracją na Pomorzu i „Bundem" z drugiej strony.—W protokule tym ustalono konieczność wzajemnego kontaktu i współdziałania w walce z reakcją i prądami nacjonalistycznemi zarówno w społeczeństwie polskiem, jak i w społeczeństwach mniejszości narodowych.

W tymże roku, w okresie czasu od czerwca do grudnia, P. P. S. walczy z rządem Witosa zapomocą wieców protestacyjnych i prasy. Gdy jednak na jesieni 1923 r. komuniści zwrócili się ponownie do P. P. S. z propozycją utworzenia „wspólnego frontu" dla obalenia tego rządu, — socjaliści polscy stanowczo tę koncepcję odrzucili.

Dnia 3 listopada tego roku P. P. S. proklamowała strajk powszechny z powodu rozporządzenia władz o militaryzacji strajkujących, z przyczyn ekonomicznych, kolejarzy krakowskich. Dn. 6 listopada do-

szło w Krakowie do krwawych wypadków ulicznych, które zakończyły się śmiercią kilkunastu osób, wojskowych i cywilnych. Na skutek tych wypadków, 30 listopada na wniosek klubów prawicowych, Sejm wydał sądom 2 posłów socjalistycznych, Bobrowskiego i Stańczyka — (obaj z Krakowa), za udział w zajściach krakowskich. Obaj wymienieni zasiedli w r. 1924 przed Sądem Przysięgłych, który uznał ich jednomyślnie za niewinnych zarzucanych im czynów.

W dniach 30 i 31 grudnia 1923 roku odbył się w Krakowie **XIX Kongres Polskiej Partji Socjalistycznej,** przy udziale około 200 delegatów i licznych gości zagranicznych. Kongres przyjął cały szereg rezolucyj i wniosków w sprawach: sytuacji politycznej, narodowościowych, taktycznych i organizacyjnych. — Ważniejsze z tych uchwał zamieszczam na dalszem miejscu, po programie partyjnym P. P. S., jako najaktualniejsze dopełnienie odpowiednich jego rozdziałów.

Najważniejsza z uchwał taktycznych głosi, że

„partja może przyjąć udział w rządzie, o ile wymaga tego interes klasy robotniczej".

Jak wiemy bowiem, XVIII Kongres P. P. S. w Łodzi zabronił partji zasiadać w rządzie innym, jak tylko robotniczo - chłopskim. Skrępowana tym warunkiem P. P. S. w ciągu przeszło dwóch lat usuwała się od współdziału w rządach,—obecnie szkopuł ten został usunięty.

Rok 1924, podobnie jak i rok poprzedni, rozpoczęły stronnictwa lewicy, a więc i Polskiej Partji Socjalistycznej, pod znakiem walki z prądami faszystowskiemi z jednej, a z komunizmem z drugiej strony.— Równocześnie partja zajmuje się sprawą wzrastającego stale bezrobocia

Związek Parlamentarny Polskich Socjalistów zajmował się w Sejmie sprawami: samorządowemi, mniejszości narodowych i zagadnieniem stosunku kościoła do Państwa.

W sprawach samorządowych, P. P. S. stoi na gruncie uchwały XIX Kongresu partyjnego, — (patrz dalej). To samo dotyczy spraw narodowościowych w Polsce — (patrz dalej). Obchód 1-o majowy socjaliści zorganizowali bez współudziału komunistów.

W dniu 13 lipca P. P. S. zorganizowała w kraju *„Dzień propagandy socjalistycznej.“*

Stosunek P. P. S, do komunistów ilustruje znakomicie odezwa Centralnego Komitetu Wykonawczego P. P. S. przeciw komunistom, ogłoszona 23 lipca 1924 roku z powodu wykrycia spisku bolszewickiego we Lwowie.

Poniżej przytaczam parę wyjątków z tej odezwy:

„Ci sami ludzie, którzy stoją na czele państwa Sowietów, którzy kierują szpiegostwem wojskowem którzy za pieniądze kupują zbrodniarzy, — ci sami ludzie rządzą Trzecią Międzynarodówką i wydają rozkazy „polskiej” partji komunistycznej. Robotników polskich, werbowanych na lep pięknych słówek o rewolucji, o lepszem życiu, czyni się narzędziem biernem, nieświadomem w rękach **obcego sztabu, awanturników wojskowych** w rodzaju Trockiego, który głosząc hasła wyzwoleńcze, sprzedaje krwawy trud własnego proletarjusza kapitalistom Zachodu”.

„Dosyć kłamstwa! Trzeba raz zerwać zasłonę haniebnej blagi, która pokrywa przed oczyma waszemi działalność komunistów.

Mówią wam oni, że walczą z bezrobociem, że tylko „ugodowość“ Komisji Centralnej Związków Zawodowych jest przyczyną waszej niedoli.—Spytajcie tedy

posłów komunistycznych, Łańcuckiego i Królikowskiego, spytajcie posłów bolszewizujących ukraińskich, dlaczego **nie było ich w Sejmie**, gdy rozstrzygała się sprawa zapomóg dla bezrobotnych, gdy od jednego głosu zależało podwyższenie stawek zapomogowych. Spytajcie, jak pomagają pozbawionym pracy w Rosji komisarze sowieccy. Wszak w samej Moskwie urzędowa statystyka bolszewicka wykazuje *450,000* bezrobotnych, czyli 40% ogółu ludności, pozbawionych wszelkiej pomocy.

Leją łzy nad „białym terorem" w Polsce, podpisują protesty wespół z nacjonalistami białoruskimi i ukraińskimi do burżuazyjnych polityków zagranicy, domagają się wolności prasy, słowa i zgromadzeń, rozdzierają szaty nad nadużyciami policji, nad niesprawiedliwością sądów. Spytajcie ich, ile tysięcy więźniów politycznych jęczy w kazamatach rosyjskich. Spytajcie, **ilu tam rozstrzelano socjalistów, robotników i chłopów za to, że śmieli krytykować rządy Sowietów"**.

Poniżej przytaczam aktualny program P. P. S.:

PROGRAM
POLSKIEJ PARTJI SOCJALISTYCZNEJ
(uchwalony na XVII Kongresie Partji w 1919 roku. i obecnie obowiązujący.)

W zakresie polityki międzynarodowej.

P. P. S. stoi na gruncie Republiki Polskiej, o którą przez długie walczyła lata. P. P. S. walczy o doprowadzenie do końca zjednoczenia ziem polskich. Utrwalenie niepodległości Polski jest jednem z najważniejszych zadań polskiej klasy robotniczej. Natomiast P. P. S. przeciwstawia się z całą stanowczością wszelkim dążeniom zaborczym. P. P. S. broni prawa narodów do stanowienia o sobie i w szczególności popiera niepodległość narodów, wyzwolonych z jarzma dawnego imperjum rosyjskiego.

P. P. S. dąży do zabezpieczenia stałego pokoju między państwami przez utworzenie Związku Narodów, opartego na porozumieniu się i równouprawnieniu wszystkich narodów, z usunięciem hegemonji wielkich mocarstw.

P. P. S. żąda usunięcia tajnych układów międzynarodowych i stosowania zupełnej jawności w stosunkach międzynarodowych.

W zakresie wewnętrznych stosunków politycznych.

P. P. S. stawia następujące wytyczne;

Sejm jednoizbowy;

Powszechne, bez różnicy płci, równe, tajne, bezpośrednie i proporcjonalne głosowanie do Sejmu i do wszystkich ciał samorządowych;

Bezpośrednie prawodastwo ludowe w formie inicjatywy i referendum.

Konstytucyjne uznanie Izby pracy, złożonej z przedstawicieli robotników i pracowników w miastach i na wsi, a mającej prawo inicjatywy oraz dawania opinji we wszystkich sprawach, dotyczących pracy;

Szeroki samorząd lokalny;

Zabezpieczenie praw językowych mniejszości narodowych;

Autonomja dla mniejszości narodowych, zamieszkujących zwarte terytorja;

Zastąpienie armji stałej przez milicję ludową i powszechne uzbrojenie obywateli;

Oddzielenie kościoła od Państwa;

Wolność osobista, wolność słowa, prasy, sumienia, nauki, zebrań i stowarzyszeń, koalicji;

Równe prawa dla wszystkich obywateli bez różnicy płci, wyznania i narodowości.

W zakresie stosunków gospadarczych.

Ochrona pracy, w szczególności przestrzeganie maksymalnego, najwyżej 8-godzinnego dnia robotniczego, a 46-godzinnego tygodnia pracy i odpoczynku niedzielnego; płatne urlopy wakacyjne dla wszystkich robotników i pracowników; zakaz pracy dzieci; przepisy sanitarne, dotyczące zdrowotności miejsc pracy i zapobiegania wypadkom nieszczęśliwym przy pracy.

Określenia minimum pracy zarobkowej, zwłaszcza w chałupnictwie. Równa płaca dla obu płci za równą pracę. Ochrona prawna dla umów cennikowych.

Państwowe ubezpieczenie robotników i pracowników od choroby, nieszczęśliwych wypadków, braku pracy i na starość. Zabezpieczenie wdów i sierot.

Dobrowolne sądy rozjemcze.

Wolność strajków i organizacji zawodowej robotniczej,

Inspekcja pracy w przemyśle, handlu i rolnictwie z udziałem przedstawicieli robotniczych. Niezależność inspekcji pracy od administracji politycznej.

Bezpłatne pośrednictwo pracy przez związki zawodowe, gminę i Państwo.

Opieka nad wychodźtwem.

Prawne uznanie w zakładach pracy w miastach i na wsi komitetów robotniczych, złożonych z delegatów wszystkich pracujących w danym zakładzie, a mających ingerencję we wszystkich sprawach, dotyczących pracy w zakładzie i udział przez swoich przedstawicieli w jego zarządzie.

Uspołecznienie dojrzałych do tego gałęzi przemysłu, przedewszystkiem kopalń wszelkiego rodzaju, hut i środków komunikacji.

Uspołecznienie w formie własności gminnej przedsiębiorstw, służących do zaspakajania potrzeb ogółu mieszkańców gminy, jak np. elektrowni, gazowni, tramwajów, aptek, piekarń, jatek, domów mieszkalnych.

Monopol państwowy handlu artykułami pierwszej potrzeby.

Przejęcie przez gminy, łącznie z kooperatywami spożywców, podziału artykułów pierwszej potrzeby.

Popieranie przez Państwo kooperatyw spożywców.

Upaństwowienie banków.

Upaństwowienie lasów i wód. Wywłaszczenie większej własności rolnej z pozostawieniem części wywłaszczonych gruntów dla gospodarki państwowej i gminnej, z wydzierżawieniem pozostałej części spółkom i rodzinom bezrolnych i małorolnych, oraz kooperatywom robotniczym.

Akcja państwowa dla podniesienia i rozwoju wydajności małej gospodarki rolnej przez zaopatrzenie małorolnych w grunty, przez komasację, meljorację, kredyt na zagospodarowanie się, popieranie kooperatyw rolnych, szkolnictwo rolnicze.

W zakresie skarbowości.

Konfiskata zysków wojennych i lichwiarskich.

Podatek postępowy od majątków, dochodów i spadków.

Zniesienie podatków pośrednich i ceł, obciążających artykuły pierwszej potrzeby, narzędzia pracy i surowce.

W zakresie sądownictwa.

Bezpłatny wymiar sprawiedliwości, bezpłatna pomoc prawna.

Zniesienie kary śmierci.

Wybieralność sędziów pokoju.

Sądy przysięgłych.

Opieka nad opuszczającymi więzienia.

W zakresie szkolnictwa.

Powszechne, obowiązujące, świeckie nauczanie.

Nauczanie bezpłatne na wszystkich stopniach i we wszystkich rodzajach szkół.

Zabezpieczenie przez Państwo bytu dzieciom młodzieży szkolnej.

Pomoc państwowa dla umożliwienia niezamożnej młodzieży kształcenia się w uczelniach średnich i wyższych.

Popieranie przez Państwo i gminy instytucyj kształcenia pozaszkolnego.

Uniezależnienie władz szkolnych od administracji politycznej.

W zakresie zdrowotności.

Państwowa i gminna bezpłatna pomoc lekarska i dostarczanie środków leczniczych.

Ochrona macierzyństwa, opieka nad dzieckiem

Walka z prostytucją i chorobami zakaźnemi. Zniesienie reglamentacji prostytutek.

Na podstawie tego programu P. P. S. organizuje lud pracujący miast i wsi i walce jego nadaje kierunek świadomy i celowy. P. P. S. dąży nie do przywilejów klasowych, lecz do zniesienia podziału społeczeństwa na klasy. Zwycięstwo socjalizmu oznacza wyzwolenie całej ludzkości.—Socjalizm stworzy nietylko nowy ustrój gospodarczy i społeczny, ale także wyższą kulturę i wyższą moralność wolnego człowieka.

REZOLUCJE XIX. KONGRESU P.P.S. (wyjątki).

REZOLUCJA
W SPRAWIE SYTUACJI POLITYCZNEJ I TAKTYKI.

(Wyjątek.)

3) „Wysiłkom i planom reakcji, grożącej Państwu katastrofie gospodarczej i finansowej — P. P. S. przeciwstawia realny program działania celem:

a) obrony republikańskiego i demokratycznego ustroju Państwa,

b) zachowania zdobyczy klasy robotniczej i demokracji, osiągniętych w okresie Rządu Ludowego Sejmu Ustawodawczego.

c) dalszego rozwijania prawodawstwa robotniczego i reform społecznych, torujących drogę socjalistycznej przebudowie społeczeństwa, zwłaszcza ubezpieczeń społecznych,

d) zachowania własności państwowej, środków komunikacji i produkcji tam, gdzie własność ta została już zaprowadzona oraz dalszego jej rozwijania i rozszerzenia w kierunku uspołecznienia,

e) utrzymania ochrony lokatorów,

f) wprowadzenia w życie Konstytucji z dnia 17 Marca 1921 r. i przygotowania jej naprawy w myśl dążeń klasy robotniczej i demokracji,

g) przeprowadzenia reformy rolnej zgodnie, z potrzebami proletarjatu rolnego i małorolnych, oraz w myśl interesów ogólno-państwowych,

h) rozwiązania sprawy mniejszości narodowych w duchu demokracji i normalnego współżycia,

i) przeprowadzenia powszechnego nauczania, uniezależnienia szkoły od wpływów klerykalnych, całkowitej wolności religijnej,

k) sanacji stanu gospodarczego i finansowego Państwa, opartej na obciążeniu podatkowem majątków i dochodów klas posiadających,

l) bezwzględnej walki z drożyzną, spekulacją i paskarstwem,

m) osiągnięcia przynajmniej przedwojennego poziomu płac robotniczych i pracowniczych,

n) bezwzględnej walki ze spiskami faszystowskiemi

c) utrwalenia pozycji Polski wśród państw innych, jako czynnika zdecydowanie pokojowego i równorzędnego.

4) Kongres uważa, że przeprowadzenie w pełni powyższego programu może być dziełem tylko Rządu, silnego

zaufaniem mas pracujących. Kongres w przekonaniu, że Polska Partja Socjalistyczna, która przez lata całe kierowała walką z najazdem oraz z wyzyskiem kapitalistycznym — stać musi na czele walki o przebudowę społeczną Rzeczypospolitej, walki w obronie demokracji, pracy nad rozwojem Państwa — wzywa wszystkie organizacje partyjne, by skupiły z całą energją klasę robotniczą, masy włościańskie, inteligencję pracującą pod hasłem powołania Rządu ludowego, rządu demokracji i pracy.

5. Jednocześnie Kongres oświadcza, że *w sytuacjach, gdy Rządu ludowego osiągnąć nie można, P. P. S. nie może mimo to pozostawać obojętna na sprawę tworzenia się Rządu i może pod ściśle określonemi warunkami tolerować, ewentualnie poprzeć gabinet antiprawicowy, którego działalność nie będzie sprzeczna z interesami klasy robotniczej*

REZOLUCJA
W SPRAWIE POLITYKI SAMORZĄDOWEJ.

I. Wobec katastrofalnego stanu samorządów w Polsce, Kongres uważa za konieczne jaknajszybsze uchwalenie przez Sejm ustawy o samorządzie.

II. Kongres stwierdza, że reakcja polska dąży do zupełnego uwstecznienia ustawy o samorządzie, Wyrazem tego dążenia są wnioski, zgłaszane przez działaczy samorządowych prawicy na zjazdach miast, zdążające do zniesienia zasady równości i bezpośredniości wyborów pod płaszczykiem ciągłości pracy w radach miejskich, lub obrony interesów polskich na kresach, wprowadzenia wysokiego cenzusu wykształcenia przy wyborach do magistratu oraz zaprowadzenia systemu „dwuizbowego" przy budowie władz samorządowych miejskich. — Kongres poleca Z. P. P. S. przeprowadzenie w Sejmie jaknajenergiczniejszej walki o utrzymanie zasad demokratycznych w ustawie o samorządach.

III. Akceptując stanowisko frakcji P. P. S. na Zjeździe Miast, Kongres wypowiada się stanowczo:

a) za jednolitą ustawą dla całej Polski i przeciwko ramowości, dającej możność reakcji lokalnego uwstecznienia samorządu,

b) Kongres wypowiada się za trzyletnią kadecją Rad Miejskich i za Magistratem, wybieranym na czas trwania kadecji Rady Miejskiej, odpowiedzialnym przed Radą Miejską i wchodzącym w skład Rady Miejskiej.

c) za sześcioprzymiotnikowem prawem wyborczem.

IV. Kongres wypowiada się za jaknajwiększem uniezależnieniem samorządów w Polsce od krępujących je biurokratycznych władz nadzorczych.

V W sprawie taktyki towarzyszy naszych w Radach Miejskich, Kongres uchwala:

a) obowiązkiem naszych towarzyszy w R. M. jest zorganizować się we frakcje P. P. S., które obowiązuje solidarność wystąpień na gruncie R. M. i Magistratu.

b) Frakcje radzieckie w swojej taktyce zależne są od miejscowych władz partyjnych, oraz działają na podstawie uchwał C. K. W. i Wydziału Samorządowego.

c) Frakcje prowadzą na gruncie Rady politykę samodzielną. Trwałe bloki z grupami demokratycznemi mogą być dozwolone jedynie na podstawie uchwał C. K. W. i Wydziału Samorządowego. Kierownictwo gospodarką miejską prezydenturę) mogą nasi tow. brać jedynie w tym wypadku, gdy stanowią większość absolutną lub za zgodą Wydziału Samorządowego, gdy stanowią najliczniejszą w R. M. frakcję. Ławnikowstwo i wiceprezydentura mogą być obejmowane na podstawie proporcjonalnego układu sił w R. M., za zgodą kierownictwa partji.

Kongres widzi w pracy naszych tow. na gruncie samorządowym wypełnienie obowiązku obrony interesów szerokich mas ludowych. Rady Miejskie powinny nam dać możność obrony gospodarczych interesów, owocnej pracy nad podniesieniem oświaty, zdrowotności i kultury ludu polskiego.

VI. Kongres poleca C. K. W. P. P. S. zwołanie dnia 1/IV 1924 r. konferencji działaczy samorządowych P. P. S.w celu ujednostajnienia polityki samorządowej.

REZOLUCJA W SPRAWIE POLITYKI NARODOWOŚCIOWEJ.

I. XIX Kongres P. P. S. stwierdza, że sprawa narodowościowa stała się jednem z najpilniej domagających się rozwiązania zagadnień w życiu państwowem i społecznem Polski. Z chwilą ustalenia granic Rzeczypospolitej, rozwiązanie to zależy od samodzielnego wysiłku polityki polskiej. Dotychczasowa działalność różnych gabinetów przesiąknięta była stale wpływami nacjonalizmu; Konstytucja nie została wprowadzona w życie; przeciwnie, stosowano system represji i prześladowań w stosunku do prac i organizacyj mniejszości narodowych w różnorodnych zakresach, w szczególności na Ziemiach Wschodnich, gdzie Ukraińcy i Białorusini zamieszkują zwarte obszary, jako większość ludności. Gabinet zaś Witosa i Korfantego, reprezentujący urzędowo ideologję nacjonalizmu polskiego, doprowadził stosunki do jeszcze większego zaostrzenia.

Taki stan rzeczy przeobraża Rzeczpospolitą Polską w arenę nieustannych walk narodowościowych, hamuje rozwój ruchu robotniczego, staje w poprzek dążeniom ku demokratyzacji Państwa, wzmacnia siły reakcyjne w społeczeństwie polskiem,— a z drugiej strony podsyca prądy nacjonalistyczne w społeczeństwach mniejszości, zapewniając przewagę odłamom nacjonalistyczno-klerykalnym wśród Ukraińców i Białorusinów, hakatystyczno - junkierskim wśród Niemców, a sjonistom wśród Żydów.

W tych warunkach Polska Partja Socjalistyczna musi wziąć na siebie inicjatywę ruszenia sprawy z martwego punktu. Zakończenie walki narodowościowej, stworzenie

stosunków, w których mniejszości narodowe znajdą pełną swobodę rozwoju narodowo-kulturalnego, w których stanie się możliwe pokojowe i braterskie ich współżycie z narodem polskim, jest obowiązkiem socjalizmu polskiego, leży w interesie demokracji i przyszłości dziejowej Państwa.

Wychodząc z założeń powyższych, Kongres wzywa kierownicze władze partyjne, a w szczególności Z. P. P. S. by rozpoczęły stanowczą i energiczną akcję na rzecz:

a) całkowitego i rzeczywistego równouprawnienia wszystkich obywateli Rzeczypospolitej bez różnicy wyznania i narodowości;

b) wprowadzenia niezwłocznego w życie artykułów Konstytucji, gwarantujących mniejszościom narodowym ich prawa kulturalne, językowe i szkolne; przestrzegania, by przy podziale subwencyj i stypendjów szkolnych przez Państwo, gminy, oraz inne ciała samorządowe, rozstrzygały jedynie względy na poziom danej szkoły, świecki, nieklerykalny charakter nauczania i t. p., nie zaś względy języka wykładowego, narodowości czy wyznania; założenia uniwersytetu ukraińskiego we Lwowie;

c) zupełnego zerwania z polityką szykan administracyjnych i zasługujących na najwyższe napiętnowanie prześladowań wyznaniowych czy narodowościowych; reorganizacja i naprawa administracji na ziemiach wschodnich;

d) wprowadzenia na tak zwanych kresach wschodnich samorządu gminnego w miastach i na wsi, powiatowego i wojewdózkiego; dopuszczania obywateli Rzeczypospolitej z mniejszości narodowych do administracji państwowej we wszelkich zakresach;

e) przeprowadzenia reformy rolnej w myśl postulatów P. P. S.;

f) autonomji terytorjalnej dla mniejszości, zamieszkujących zwarte obszary na wschodzie Rzeczypospolitej, z zachowaniem praw ludności polskiej.

II. Kongres przyjmuje do zatwierdzającej wiadomości, kroki Centralnego Komitetu Wykonawczego, zmierzające do

ustalenia stałego kontaktu między Polską Partją Socjalistyczną, a grupami i organizacjami socjalistycznemi mniejszości narodowych. Jednocześnie Kongres podkreśla z całym naciskiem, że tak samo, jak obowiązkiem socjalizmu polskiego jest walka z nacjonalizmem polskim, tak samo zupełnie obowiązek ten ciąży na demokracjach: ukraińskiej, białoruskiej, niemieckiej i żydowskiej w stosunku do prądów nacjonalistycznych i klerykalno-wstecznych w ich społeczeństwach.

Kongres upoważnia kierownicze władze partyjne do dalszej pracy w tym samym kierunku.

STOSUNEK PARTJI DO ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH.

Stojąc niewzruszenie na stanowisku samodzielności, bezpartyjności i klasowości ruchu zawodowego, Kongres zwraca się do wszystkich towarzyszy, należących do organizacyj zawodowych, z wezwaniem do gorliwego zajęcia się robotą zawodową, konsekwentnego i bezwzględnego paraliżowania rozkładowej działalności komunistycznej w związkach, oraz systematycznej propagandy na terenie związków zasad socjalistycznych. Kongres wzywa ogół towarzyszy partyjnych do energicznej akcji na terenie związków w sprawie nawiązania braterskiego kontaktu z temi partjami socjalistycznemi, które, stojąc na gruncie uchwał Międzynarodówki Zawodowej w Amsterdamie i Międzynarodówki Socjalistycznej w Hamburgu, bez zastrzeżeń odgradzają się od komunizmu i zwalczają go. Kongres zasyła kierownictwu Związków zawodowych wyrazy pozdrowienia i braterstwa i wyraża przekonanie, że kierownictwo tych związków użyje wszystkich wysiłków, by pod sztandarem ruchu klasowego skupić robotników, pozostających dotychczas w szeregach organizacyj zawodowych — nieklasowych

---

REZOLUCJA W SPRAWIE STOSUNKU DO KOOPERACJI.

I.

Zważywszy, że spółdzielnie spożywców, organizując masy ludowe, usuwają swą organizacją społeczną pośrednictwo handlowe prywatne i uspołeczniają zyski kapitału handlowego, że polepszają one dobrobyt klasy robotniczej, dbając o wysoką jakość towarów i przy należytym rozwoju wpływają na potanienie produktów pierwszej potrzeby, że stanowią one masową organizację proletarjatu, obejmując swemi ramami i te warstwy proletarjatu, które nie wchodzą w szeregi politycznej i zawodowej organizacji robotniczej, że przyczyniają się do uświadomienia klasowego mas robotniczych i wyrobienia w nich zdolności do samodzielnej pracy gospodarczej i w ten sposób przygotowują proletarjat do spełnienia swej roli dziejowej: uspołecznienia środków produkcji i wymiany.

Kongres P. P. S. stwierdza, iż ruch spółdzielczy posiada wielkie znaczenie dla dzieła zorganizowania, uświadomienia i socjalistycznej przebudowy dzisiejszego społeczeństwa.

Ruch spółdzielczy, jako ruch proletarjatu, swe wielkie zadania spełnić może tylko wówczas, gdy w pracy jego jasno przyświecać będzie myśl socjalistyczna, poczucie klasowego charakteru, i w pracy swej utrzymywać będzie ścisłe stosunki z pozostałemi formami ruchu robotniczego.

Dlatego też, witając z radością pomyślny i na zdrowych podstawach oparty rozwój Związku Robotniczych Spółdzielni Spożywców, Kongres P. P. S. stwierdza konieczność skupienia się pod sztandarem Związku wszystkich spółdzielni robotniczych na całym terenie Rzeczypospolitej.

II.

Zważywszy, iż dotychczas pewna część spółdzielni o składzie robotniczym podlega wpływom drobnomieszczańskiej ideologji neutralności ruchu spółdzielczego, a nawet

wchodzi w skład Związku neutralnego,— Kongres P. P. S. wzywa robotników socjalistycznie uświadomionych do wytężonej pracy w kierunku uświadomienia klasowego członków tych spółdzielni, nadania im ideologji robotniczej i połączenia ich ze Związkiem Robotniczych Spółdzielni Spożywców.

Deklaracja P. P. S.

Odczytana w dniu 2.VII.24 r. w Sejmie, w czasie debat nad budżetem Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

„Szanując każde szczere przekonanie religijne i pragnąc całkowitej wolności religijnej, niekrępowanej ubocznemi względami politycznemi,—Z.P.P.S. stwierdza, iż najlepszą gwarancją poszanowania i czystości religji w Polsce byłby rozdział kościoła od Państwa.—Pragnąc dać wyraz swemu poglądowi na konieeczność usunięcia pierwiastków politycznych z życia religijnego — Z. P. P. S. będzie głosował przeciwko całemu budżetowi Wyznań".

Organizacja Polskiej Partji Socjalistycznej *).

Polska Partja Socjalistyczna dzieli się pod względem terytorjalnym na organizacje okręgowe, okręgi na organizacje powiatowe, te zaś na miejscowe.

Organizacja miejscowa może powstać za zgodą O. K. R. (Okręgowego Komitetu Robotniczego), — o ile liczba członków wynosi conajmniej 10 zorganizowanych i opłacających podatek partyjny osób. Najwyższem ciałem organizacji miejscowej jest walne zebranie partyjne członków, odby-

*) Na XIX Kongresie P. P. S. (grudzień 1923 i styczeń 1924 r.) przyjęto cały szereg poprawek do statutu organizacyjnego partji. W niniejszym opisie organizacji P. P. S. opieram się na statucie poprawionym, a więc obecnie, od stycznia 1924 roku, obowiązującym partję.

wające się conajmniej raz na miesiąc. W dużych skupieniach robotniczych i większych miastach, organizacja miejscowa może składać się z dzielnic lub organizacyj fabrycznych. Odpowiednikiem walnego zebrania partyjnego członków organizacji miejscowej jest w takim razie konferencja delegatów dzielnic, względnie Rada Robotnicza. Działalnością organizacji miejscowej kieruje Miejscowy Komitet Partyjny (Wydział Rady Robotniczej), wybrany na przeciąg roku przez doroczne walne zebranie partyjne.

Organizacja powiatowa składa się z organizacyj miejscowych, położonych w obrębie powiatu, lub związanych ze sobą wspólnością interesów gospodarczych, politycznych, albo względami komunikacyjnemi. Granicę i siedzibę powiatu organizacyjnego oznacza O. K. R. na wniosek konferencyj powiatowych. Jednakże w skład powiatowej organizacji P.P.S. wchodzą wszystkie organizacje miejscowe, objęte granicami danego powiatu organizacyjnego. We wszystkich sprawach partyjnych i politycznych, dotyczących odnośnego powiatu, decyduje Konferencja powiatowa, obesłana przez delegatów organizacyj miejscowych w stosunku 1 na 20—(w dawnym statucie było 1 : 50). Odpowiednikiem Konferencji Powiatowej w sprawach organizacyjno-politycznych, dotyczących odnośnego powiatu, może być Walny Zjazd Powiatowy wszystkich członków partji tego powiatu.

Organizacja okręgowa składa się z organizacyj miejscowych i powiatowych, znajdujących się w obrębie okręgu. Ilość okręgów, ich terytorjum, oraz siedziby Komitetów okręgowych oznacza Rada Naczelna. Najwyższem ciałem kierowniczem organizacji okręgowej jest Konferencja Okręgowa. Zwyczajne posiedzenia Konferencji Okręgowej odbywają się co 6 miesięcy, nadzwy-

czajne — na skutek uchwały O. K. R. lub na wyrażone na piśmie życzenie $1/3$ wchodzących w skład okręgu organizacyj miejscowych. Na Konferencji Okręgowej głos decydujący mają: a) przedstawiciele Centralnego Komitetu Wykonawczego (C.K.W.) b) członkowie Okręgowego Komitetu Robotniczego, c) delegaci organizacyj miejscowych w stosunku 1 na 40 członków partyjnych, d) członkowie Komisji Rewizyjnej; — głos doradczy mają: a) członkowie Komitetów powiatowych, b) członkowie instytucyj samorządowych, c) posłowie socjalistyczni danego okręgu, d) przedstawiciele Wydziałów O.K.R., e) członkowie partyjnego Sądu Okręgowego. — Na czele organizacyj okręgowych stoją Okręgowe Komitety Robotnicze (O.K.R.). — O. K. R. składa się z członków, wybranych przez konferencję okręgową w ilości, każdorazowo określonej przez tę konferencję. — O.K.R. odpowiedzialny jest za swą działalność przed Konferencją Okręgową i Centralnym Komitetem Wykonawczym (C. K. W.) partji. — Dla stałego prowadzenia poszczególnych działów pracy, O. K. R. powołuje do życia Wydziały i Komisje, które pracują w granicach uchwał Konferencji Okręgowej i O.K.R. Uchwały Wydziałów i Komisyj wymagają zatwierdzenia O. K. R. — Władzę wykonawczą na terytorjum okręgu sprawuje egzekutywa O. K. R. Do egzekutywy wchodzą: przewodniczący O. K. R. i najmniej 4 członkowie, wybrani przez O. K. R.

Najwyższem ciałem kierowniczem Partji jest KONGRES; kierownictwo polityką i działalnością organizacyjną partji należy do Rady Naczelnej. Najwyższemi władzami wykonawczemi partji są: Centralny Komitet Wykonawczy, Wydziały Centralne, Główny

Sekretarjat Partyjny, Komisja Rewizyjna i Sąd Partyjny.

Kongres. — W Kongresie biorą udział z głosem decydującym: a) delegaci organizacyj partyjnych w stosunku 1 na 200 członków, opłacających wkładki partyjne, b) członkowie Rady Naczelnej, c) 6 przedstawicieli Z. P. P. S., d) członkowie Komisji Rewizyjnej. — Pozatem, głos doradczy na Kongresie mają posłowie i senatorowie socjalistyczni, przedstawiciele centralnych Wydziałów partyjnych, członkowie Sądu Partyjnego oraz referenci, zaproszeni przez C.K.W.—Uchwały Kongresu przyjmowane są zwykłą większością głosów. Kongres odbywa się corocznie i jest zwoływany przez Radę Naczelną w terminie, przez nią oznaczonym. (W razie szczególnych trudności zwołania Kongresu, — Rada Naczelna ma prawo statutowy termin Kongresu odroczyć, nie dłużej jednak, niż na jeden rok).

Do kompetencyj Kongresu należą: a) wysłuchanie sprawozdań Rady Naczelnej, C. K. W., Komisji Rewizyjnej, Sądu Partyjnego i Z. P. P. S., b) stanowienie uchwał w sprawach programowych, taktycznych i organizacyjnych, c) wybór Rady Naczelnej, d) wybór Komisji Rewizyjnej i Sądu Partyjnego, e) rozpatrywanie w ostatniej instancji wszelkich spraw, wynikłych ze stosunków partyjnych. *Nadzwyczajny Kongres Partyjny* może być zwołany przez Radę Naczelną na mocy jej własnej uchwały, lub też na umotywowane żądanie $^1/_3$ Komitetów Okręgowych.

Rada Naczelna składa się: a) z 44 członków, wybranych przez Kongres absolutną większością głosów, — (o ile kandydaci nie otrzymają bezwzględnej większości głosów, następują wybory ściślejsze pomiędzy kandydatami, którzy otrzymali największą ilość głosów. W wypadku równości głosów rozstrzy-

ga głosowanie); b) z redaktorów centralnych organów partyjnych: codziennego i dyskusyjno - naukowego. Rada Naczelna wybiera własne prezydjum, — (osobne od Centralnego Komitetu Wykonawczego, złożone z przewodniczącego, dwóch zastępców i sekretarza; pozatem wybiera Centralny Komitet Wykonawczy, złożony z 15 członków. Rada Naczelna jest zarządcą majątku partyjnego i układa budżet partji, zatwierdza kandydatów partji na posłów do Sejmu i Senatu. Radę Naczelną zwołuje conajmniej raz na kwartał Prezydjum Rady, w razie zaś potrzeby — C. K. W. z własnej inicjatywy lub na żądanie $^1/_3$ członków Rady. — Na posiedzeniu Rady Naczelnej mają głos doradczy posłowie sejmowi i senatorowie, członkowie Komisji Rewizyjnej i Sądu Centralnego. Posiedzenia R. N. są prawomocne przy obecności absolutnej większości członków.

Centralny Komitet Wykonawczy składa się z 15 członków Rady Naczelnej, przez nią wybranych. Kieruje on całokształtem polityki partyjnej i życia organizacyjnego, zgodnie z uchwałami Kongresu i dyrektywami Rady Naczelnej. — Prezydjum C. K. W. składa się z 5 członków. — Prawo uczestniczenia w posiedzeniach C. K. W. z głosem doradczym mają członkowie Rady Naczelnej, Komisji Rewizyjnej i Sądu Centralnego. — Posiedzenia C. K. W. są prawomocne przy obecności absolutnej większości członków.

Dla kierowania określoną dziedziną pracy partyjnej, C. K. W. powołuje do życia **Wydziały Centralne***).

---

*) Obecnie przy C. K. W. P. P. S. istnieją m. in. Wydziały: samorządowy, kobiecy i zagraniczny.

Prace Wydziału Kulturalno - Oświatowego, oraz działalność wydziału młodzieży, zostały przejęte przez Towarzystwo

C. K. W. ustanawia dla każdej organizacji okręgowej stały **sekretarjat okręgowy** w porozumieniu z organizacją okręgową.

Komisja Rewizyjna, złożona z 3 członków i 1 zastępcy, wybranych przez Kongres partyjny, obowiązana jest conajmniej raz na kwartał skontrolować kasowość C. K. W. i centralnych instytucyj partyjnych.

Centralny Sąd Partyjny jest wybierany przez Kongres w liczbie 5 członków i 2 zastępców. — **Sądy Okręgowe** w takimże składzie liczbowym są wybierane przez Konferencje Okręgowe. — Do kompetencji Sądu Centralnego należy rozstrzyganie spraw, wniesionych przez C. K. W., oraz apelacyjnych, zgłoszonych przez członków partji, zasądzonych przez Sądy Okręgowe.

Oprócz statutu partyjnego, w P. P. S. obowiązują **regulaminy** organizacyj miejscowych, powiatowych i okręgowych, przyjęte przez Konferencję Okręgową i zatwierdzone przez C. K. W.

Regulamin C. K. W. zatwierdza Rada Naczelna.

PRASA P. P. S.

1) „*Robotnik*“, organ centralny P.P.S. pod redakcją F. Perla, dziennik, Warszawa.

2) „*Naprzód*“, pod redakcją H. Haekera, dziennik Kraków.

3) „*Dziennik Ludowy*“ pod redakcją Hausnera i Szczyrka, dziennik, Lwów.

Uniwersytetu Rolniczego" (T. U. R.) — Towarzystwo liczyło I/XII 1924 r. 14 oddziałów. Oddziały prowadzą nietylko działalność oświatową, ale i kulturalną przez prace w sekcjach dramatycznych, organizowanie chórów i wycieczek, zakładanie bibljotek, czytelń pism i zabaw.

4) *„Gazeta Robotnicza“* pod redakcją J. Biniszkiewicza, dziennik, Katowice.

5) *„Wyzwolenie Społeczne“* pod redakcją Pająka, tygodnik, Biała.

6) *„Łodzianin“* pod redakcją Doleckiego, tygodnik, Łódź.

Zostały zawieszone z powodu braku funduszów tygodniki: *„Gazeta Chłopska”*, *„Trybuna”*, w Warszawie, *„Tygodnik Ludowy”*, w Poznaniu, *„Wiadomości Zagłębia”*, w Dąbrowie Górniczej, *„Częstochowianin”* w Częstochowie, *„Prawo Ludu”* w Krakowie, *„Sztandar Pracy”*, w Piotrkowie, i *„Głos Kobiet”*, w Warszawie.

Poza granicami Rzeczypospolitej wychodzą następujące polskie dzienniki socjalistyczne: *„Dziennik Ludowy”*, organ P. P. S. w Chicago *„Robotnik Śląski”* we Frysztacie, organ P.S.P.R.*) w Czechosłowacji. Dalej tygodniki: *„Robotnik Polski”*, w Chicago organ Z. S. P.**) *„Proletarjat”* w Bytomiu.

Obecnie P. P. S. posiada w kraju z górą 36 organizacyj okręgowych.

Zagranicą P. P. S. istnieje w krajach następujących:

Ameryka Północna — Związek Socjalistów Polskich (Z. S. P.),

Niemcy — pokryte są siecią organizacyj P. P. S. (Dla ujednostajnienia organizacji i taktyki P. P. S. w Niemczech, została zwołana w dniu 10 czerwca 1923 r. specjalna konferencja, na którą C. K. W. wysłał swojego delegata w osobie posła Regera).

Czechosłowacja — Polska Socjalistyczna Partja Robotnicza (P. S. P. R.) — bratnia organizacja.

Danja — Kopenhaga i Tonder — P. P. S.

Szwajcarja — Zurych — P. P. S.

Francja — Paryż P. P. S.

---

*) P. S. P. R. — Polska Socjalistyczna Partja Robotnicza.

**) Z. S. P. — Związek Socjalistów Polskich.

POSŁOWIE I SENATOROWIE ZWIĄZKU PARLAMENTARNEGO POLSKICH SOCJALISTÓW.

A) POSŁOWIE.

1. Adamek Józef
2. Arciszewski Tomasz
3. Badzian Wieńczysław
4. Barlicki Norbert
5. Biniszkiewicz Józef
6. Dr. Bobrowski Emil
7. Chałupka Piotr (ps. Jan Kwapiński).
8. Ciupał Jan
9. Czapiński Kazimierz
10. Daszyński Ignacy
11. Dr. Diamand Herman
12. Dobrowolski Kazimierz
13. Dzięgielewski Józef
14. Gardecki Zygmunt
15. Hausner Artur
16. Jaworowski Rajmund
17. Kuryłowicz Adam
18. Dr. Lieberman Herman
19. Malinowski Marjan
20. Dr. Marek Zygmunt
21. Moraczewski Jędrzej
22. Niedziałkowski Mieczys.
23. Niski Józef
24. Pączek Antoni
25. Dr. Perl Feliks
26. Piotrowski Zygmunt
27. Pławski Stanisław
28. Dr. Pragier Adam
29. Praussowa Zofja
30. Pudlarz Franciszek
31. Pużak Kazimierz
32. Reger Tadeusz
33. Smulikowski Juljan
34. Stańczyk Jan
35. Szczerkowski Antoni
36. Śledziński Ludwik
37. Uziembło Władysław
38. Wolicki Stanisław
39. Zaremba Zygmunt
40. Ziemięcki Bronisław
41. Żuławski Zygmunt.

B) SENATOROWIE.

1. Englisch Jan
2. Dr. Kopciński Stefan
3. Limanowski Bolesław
4. Misiołek Leon
5. Posner Stanisław
6. Prauss Ksawery Franciszek
7. Siedlecki Stanisław

Prezydjum Związku:

Prezes — poseł Norbert Barlicki.
Wiceprezesi: — pos. Jędrzej Moraczewski.
sen. Stanisław Posner.
Sekretarz — pos. Zygmunt Piotrowski.
Zastępca sekretarza — pos. Juljan Smulikowski.
Gospodarz — pos. Antoni Pączek.

Komisja parlamentarna:

poseł	Kazimierz Czapiński	poseł	Mieczysław Niedziałkowski
„	Ignacy Daszyński	„	Dr. Feliks Perl
„	Dr. Herman Diamand	„	Kazimierz Pużak
Senat.	Dr. Stefan Kopciński	„	Zygmunt Żuławski
poseł	Dr. Herman Lieberman		

KOMUNISTYCZNA FRAKCJA POSELSKA.

(Komunistyczna Partja Robotnicza Polski)
Sekcja Międzynarodówki Komunistycznej.

KOMUNISTYCZNA FRAKCJA POSELSKA.

(Dawniej *Klub Sejmowy Związku Proletarjatu Miast i Wsi).*

Charakterystyka.

Komunistyczna Frakcja Poselska, licząca 6 posłów, reprezentuje w Sejmie Rzeczypospolitej Komunistyczną Partję Robotniczą Polski, (Sekcję Międzynarodówki Komunistycznej).

Frakcja Komunistyczna powstała w listopadzie 1924 roku, z połączenia Klubu Sejmowego Związku Proletarjatu Miast i Wsi (2 posłów), i Klubu Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partji (U. S. D. P.) — liczącego 5 posłów, z których jeden, przeciwny połączeniu, nie przystąpił do Frakcji. Z dwóch klubów, które złożyły się na powstanie Komunistycznej Frakcji Poselskiej, — klub Związku Proletarjatu Miast i Wsi, składający się z posłów: Stefana Królikowskiego i Stanisława Łańcuckiego, reprezentował w Sejmie Komunistyczną Partję Robotniczą Polski (Sekcję Międzynarodówki Komunistycznej).

Aczkolwiek bowiem komuniści stwarzają pozory istnienia stronnictwa politycznego p. n. „Związek Proletarjatu Miast i Wsi", stronnictwa, odrębnego od partji komunistycznej w Polsce, — wszakże stronnictwo tej nazwy faktycznie nie istnieje; — nazwa

„Związku Proletarjatu Miast i Wsi" wywodzi się od nazwy Komunistycznego Komitetu Wyborczego z listopada 1922 roku, a obecnie służy Komunistycznej Partji Robotniczej Polski dla jej oficjalnych czy półoficjalnych, wystąpień. — Przekonać się o tem można po zapoznaniu się z puntem 3 t. zw. „21 warunków należenia do III Międzynarodówki", — (patrz dalej, strona 399) i z punktem 5 „*Instrukcji dla posłów komunistycznych w parlamentach burżuazyjnych*", który to punkt zaleca posłom „...*łączenie pracy nielegalnej z legalną*", szczególnie „... *w krajach, w których nietykalność poselska winna być wyzyskana dla organizacji propagandy nielegalnej partji*". Instrukcję tę wydała Międzynarodówka Komunistyczna, jako dodatek do tez o parlamentaryzmie.

W skład K. P. R. P. wchodzą: robotnicy i rzemieślnicy wszelkich narodowości, — (w tem bardzo znaczny odsetek ukraińców i żydów), — oraz inteligencja zawodowa, która zajmuje w partji stanowiska kierownicze.

Najbliższym *celem komunizmu* jest zdobycie władzy politycznej przez klasę robotniczą miejską i wiejską, oraz przeprowadzenie t. zw. „dyktatury proletarjatu" przez zorganizowanie rządów rad robotniczych i włościańskcich, a następnie:

„1. Wywłaszczenie własności ziemskiej i użycie renty gruntowej na wydatki państwowe,
2. znaczny podatek postępowy,
3. zniesienie prawa spadkowego,
4. konfiskata własności emigrantów,
5. centralizacja kredytu w rękach Państwa zapomocą banku narodowego z kapitałem państwowym i wyłącznym monopolem,
6. centralizacja środków transportowych w rękach Państwa,

7. zwiększenie ilości fabryk narodowych, narzędzi produkcji, obrabiania i ulepszenia gruntów według wspólnego planu,
8. jednaki przymus pracy dla wszystkich, urządzenie armji przemysłowej, zwłaszcza dla rolnictwa,
9. zjednoczenie rolnictwa z przemysłem, działanie w kierunku powolnego zniesienia różnicy między miastem a wsią,
10. publiczne bezpłatne wychowywanie wszystkich dzieci. Zniesienie pracy fabrycznej dzieci. Zjednoczenie wychowania z produkcją materjalną".*)

Aby pojąć należycie istotę i charakter komunizmu polskiego, należy zapoznać się choćby najogólniej z programem i taktyką III Międzynarodówki i Sowietów oraz z ich stosunkiem do Państwa Polskiego. — Warunki należenia partyj komunistycznych do Międzynarodówki na dalszem podaję miejscu,— tutaj zaś scharakteryzuję tylko pokrótce *wzajemny stosunek Sowietów z komunistami polskimi.*

Najazd bolszewicki na Polskę w lipcu i sierpniu 1920 roku, ustanowienie w Białymstoku importowanego z Moskwy „rządu rewolucyjnego", oraz już przygotowane projekty utworzenia na terenie Państwa Polskiego czterech sfederowanych republik: polskiej, ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej — świadczą, że *Sowiety pragną zaboru i rozbioru Polski dla egoistycznych celów swej polityki.* — Z kolei komunizm polski, a raczej: komunizm w Polsce, żąda Polskiej Republiki Rad, w sojuszu z Rosją Sowiecką i innemi republikami radzieckiemi. Co taki sojusz znaczy, wiemy dobrze: niewolnictwo Ukrainy, która jest terenem ciągłych powstań i zaburzeń, zabór Gruzji i całego szeregu innych małych państewek, — a ponad tem wszyskiem: nieustająca gro-

*) Z „Manifestu Komunistycznego", Karola Marksa i Fryderyka Engelsa.

za krwawego teroru, — oto małe tylko *corpus delicti* dobrodziejczych „sojuszów” z Rosją współczesną. — To też to żądanie komunistów polskich nie jest niczem innem, jak tylko przeciwstawieniem się zasadzie politycznej i ekonomicznej samodzielności Państwa Polskiego, na rzecz Międzynarodówki Komunistycznej i Związku Socjalistycznych Sowieckich Republik, — (S. S. S. R.). Wykazał to dość wyraźnie rok 1920. — Wtedy, kiedy cały naród jął się oręża w obronie zagrożonej niepodległości, — kiedy nawet socjaliści zorganizowali Komitet Obrony Niepodległości i Robotniczy Pułk Obrony Warszawy, — komuniści polscy szykowali się na przyjęcie najeźdźców — w stolicy Polski, w Warszawie. — W tym celu, w myśl instrukci III Międzynarodówki, — komitety obwodowe, okręgowe, lokalne i dzielnicowe partji komunistycznej przekształcały się na gwałt w „Komitety Rewolucyjne”, („Rew-Komy”), przygotowując się w ten sposób do objęcia i sprawowania władzy.

Tak więc widzimy, że w tej najkrytyczniejszej dla nas chwili, komuniści polscy stanęli otwarcie po stronie wrogów naszych. I, przyznamy, że w tym wypadku przelicytowali oni nawet znanych ze swego radykalizmu komunistów niemieckich, którzy, pomimo wszystko, nie wyzbyli się swego patrjotyzmu, czego dowodem jest plebiscyt górnośląski.

A oto „wezwanie” komunistów polskich w Ameryce, ogłoszone w jednym z N-rów chicagowskiego „Głosu Robotniczego” w październiku 1922 roku. — Czytamy tam dosłownie, co następuje:

„... polscy, ukraińscy, białoruscy, litewscy, niemieccy, żydowscy robotnicy, wychodźcy z ziem obecnej Rzeczypospolitej Polskiej... Niech każdy da składkę na fundusz wyborczy Związku Proletarjatu Miast i Wsi.

Niech żyją, zbudowane na gruzach Polski rozbójniczej, Republiki Radzieckie, sprzymierzone z Rosją Sowiecką...”

A więc wysławia się Rosję Sowiecką, a Polskę nazywa państwem „rozbójniczem”. A więc dąży się do wzmocnienia tej Rosji przez „sojusze”, — i jednocześnie, — do rozbioru Polski przez utworzenie z niej kilku słabych, sfederowanych państewek.

Nader obszerny poniższy szkic, przedstawiający kolejno: historję i organizację partji komunistycznej w Polsce, jej stosunek do najważniejszych zagadnień politycznych, społecznych i gospodarczych, oraz historję połączonej z nią Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partji, ma na celu zapoznanie społeczeństwa z ruchem komunistycznym w Polsce, który to ruch, jako tajny, jest naogół nieznany szerokiemu ogółowi.

Z tą też myślą partję komunistyczną potraktowałam tutaj obszerniej i wszechstronej, niż inne stronnictwa robotnicze.

Dane historyczne.

Za początek ruchu komunistycznego w Polsce uważać należy ruch t. zw. socjaldemokratyczny, który rozpoczął się w ostatnich latach ubiegłego stulecia, a którego wyrazem politycznym była **„Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy”**.

Partja ta ogniskowała się na Litwie i Białorusi, mając swą centralę w Białymstoku. Na grunt Warszawy przeniosła się w ostatnich latach ubiegłego wieku.

Solidaryzując się z rosyjskimi socjaldemokratami — (b. partja trudowików, dzisiejsi bolszewicy),

słuchała ich rozkazów i zleceń, przystosowując swój program do programu Socjal-Demokratycznej Partji Rosji.

Charakterystyczną cechą tej partji było jej polakożerstwo, którego przyczyn szukać należy w wielkim procencie żydów (do 75%). Na zjeździe partyjnym w roku 1905, partja przyjęła następujący wniosek w sprawie stosunku swego do Polski:

„...Socjal-Demokracja Królestwa Polskiego i Litwy domaga się *nieoddzielenia Polski od Rosji* celem stworzenia niepodległej Rzeczypospolitej Polskiej, lecz zwołania sejmu ustawodawczego dla Królestwa w Warszawie, celem wypracowania *autonomji* dla naszego kraju...", gdyż „... *Polska stanowi realną część Rosji* i tylko z nią razem może walczyć o władzę rad delegatów robotniczych miast i wsi, a niepodległość Polski, która jest celem walki socjal-imperjalistów z P.P.S., jest szkodliwą dla międzynarodowego proletarjatu i międzynarodowej rewolucji socjalnej..."

Na podobnem stanowisku ideowem staneła **Polska Partja Socjalistyczna Lewica**, która ukonstytuowała się ostatecznie w r. 1905, w czasie upadku rewolucji. Różne tylko było stanowisko Lewicy w stosunku do ruchu robotniczego w Polsce, gdyż „lewicowcy" stawiali za warunek „samodzielność rewolucji polskiej".

W czasie wojny obie te partje zajęły wybitnie wrogie stanowisko w stosunku do usiłowań polskich w kierunku odzyskania niepodległości, a w szczególności do Legjonów i Józefa Piłsudskiego.

Jesienią 1918 roku obie partje utworzyły stałą, złożoną z delegatów obu stron, komisję porozumiewawczą, która miała opracować całkowity program i uchwały zjednoczenia.

Ostateczne zjednoczenie nastąpiło dn. 16 grudnia 1918 roku. Na Zjeździe Organizacyjnym przyjęto jednogłośnie 1) zasadniczą deklarację ideową (platformę polityczną), 2) uchwały protestu przeciwko prześladowaniu ruchu robotniczego i przeciw programom żydowskich stronnictw robotniczych 3) odezwę „Do Proletarjatu Polski“, oraz 4) Tymczasowy statut organizacyjny. — Partja postawiła sobie następujące „bezpośrednie zadania“:

„1) Wykazywać masom robotniczym konieczność bezpośredniej walki o zniesienie kapitalizmu, którego dalsze istnienie prowadzić musi do nowych rzezi wojennych i do zakucia klas pracujących w jarzmo wzmożonego wyzysku;

2) demaskować reakcyjną i imperjalistyczną istotę haseł, głoszonych przez partje burżuazyjne, które zarówno teraz, jak i podczas wojny, usiłują tumanić masy ludowe frazesami narodowemi i patrjotycznemi;

3) wpajać w masy robotnicze świadomość solidarności i jedności klasowej bez względu na różnicę narodowości, pochodzenia czy wyznania; w tym celu bezwzględnie zwalczać partje, szerzące w ruchu robotniczym nacjonalizm, oportunizm i ugodę, która z frazesami socjalizmu na ustach najradykalniej popiera nacjonalizm burżuazyjny, wojny imperjalistyczne i ugodę z klasami posiadającemi, i napędza masy robotnicze do każdej kontrrewolucyjnej akcji. Podobnież parja musi zwalczać „Bund”, który przez organizowanie robotników żydowskich w odrębną partję i odrębne związki, rozbija jedność klasową proletarjatu przez wysuwanie hasła autonomji kulturalnej, przez schlebianie przesądom religijnym (wzmacnianie ghetta przez walkę o świętowanie soboty, o zdobywanie gmin żydowskich i t. d.), pcha masy proletarjatu żydowskiego w objęcia nacjonalizmu i reakcji przez zwalczanie i szkalowanie rewolucji proletarjackiej w Rosji, a przez

przeciwstawiania się hasłu dyktatury proletarjatu i popieranie hasła konstytuanty, usiłuje odgrodzić proletarjat żydowski od rewolucyjnego proletarjatu polskiego i międzynarodowego, i powstrzymać go od udziału w rewolucji socjalnej;

4) zadaniem partji jest dalej zaostrzać i pogłębiać starcia między klasą robotniczą, a wyzyskującemi ją klasami posadającemi: na gruncie spraw zarobkowych, braku pracy, potwornej lichwy żywnościowej i mieszkaniowej, lokautów, sabotażu i t. d., i wprowadzać te codzienne starcia w łożysko walki o zniesienie kapitalizmu, o zaprowadzenie gospodarki socjalistycznej drogą dyktatury proletarjatu;

5) skupiać najbardziej świadome i najbardziej rewolucyjne zastępy robotnicze w ramach organizacji partyjnej, dla nadania całemu ruchowi rozmachu i świadomości celu;

6) współdziałać jaknajczynniej w tworzeniu Rad Delegatów Robotnicych miast i wsi, jako organów walki mas proletarjackich, zmierzających do skupienia całej klasy robotniczej i objęcia w jej imieniu dyktatury;

7) współdziałać połączeniu się Rad Delegatów Robotniczych miast i wsi całego kraju w jeden wielki, zcentralizowany organizm, zdolny do objęcia całej władzy, w ścisłej łączności z rządami proletarjackiemi i Radami Robotniczemi innych krajów;

8) przygotowywać i organizować bezpośrednią walkę o władzę polityczną, oraz szerzyć wśród mas świadomość, że walka ta będzie ostatecznie rostrzygnięta przez orężne starcie między siłami rewolucji i kontrrewolucji".—

Od czasu zjednoczenia, Komunistyczna Partja Robotnicza Polski dodała do swej nazwy w nawiasie: (Zjednoczone S. D. K. P. i L. i P. P. S. Lewica). —

Uzupełnienia tego używała K. P. R. P. do kwietnia 1920 roku, t. j. do czasu przystąpienia do III Międzynarodówki.

W połowie lutego 1919 roku, a więc po upływie dwóch miesięcy od zjednoczenia, odbyło się w Warszawie **Posiedzenie Rady Partyjnej K. P. R. P.** Tematem narad były zagadnienia: Rad Delegatów Robotniczych, związków zawodowych i sprawy organizacyjne. — W ciągu 1919 roku K. P. R. P. wydawała cały szereg pism perjodycznych, a więc: „Czerwony Sztandar" (jako organ Komitetu Centralnego K. P. R. P.), „Sztandar Komunizmu" (pismo organizacji warszawskiej K. P. R. P.), „Komunista" (organ komitetu Zagłębia Dąbrowskiego), „Komuna" (organ komitetu łódzkiego), „Gromada" (gazeta dla ludu pracującego na roli), „Kolejarz — Komunista" (pismo organizacji kolejowej K. P. R. P.), „Zołnierz — Robotnik" i inne

Rząd Moraczewskiego, — (listopad 1918 — styczeń 1919), spotkał się z najostrzejszą opozycją komunistów. Komuniści stwierdzili wówczas, że socjalistów uważają za groźniejszych dla siebie wrogów, niż prawicowców, że uważają ich za „zamaskowanych nacjonalistów", („Sztandar Socjalizmu", grudzień 1918), — i przypisują ich działalności wszystkie ówczesne bolączki naszego życia państwowego.

Organizacją, o której opanowanie walczyli w tym czasie komuniści polscy, była t. zw. **Milicja Ludowa**, zorganizowana przez rząd Moraczewskiego w zastępstwie rozwiązanej poprzednio „Straży Obywatelskiej". Z Milicji tej, na której szeregi składali się przeważnie członkowie i sympatycy partji socjalistycznej, oraz byłej Polskiej Organizacji Wojskowej (P.O.W.), chcieli komuniści zrobić swą bojówkę partyjną i niemałe w niej pokładali nadzieje. To też już po paru tygodniach istnienia, Milicja Ludowa stała się te-

renem walki politycznej partyj: socjalistycznej i komunistycznej. Podobnie stało się z utworzonemi przez P.P.S. **Radami Delegatów Robotniczych**, które istniały wówczas we wszystkich ośrodkach przemysłowych Państwa.—Komuniści, którzy radziby nadać Radom charakter Sowietów rosyjskich, krecią swą robotą doprowadzili do tego, że rozbili znaczną większość Rad; — i oto mamy fakty istnienia w jednej i tej samej miejscowości, a nawet — w jednej i tej samej kopalni i fabryce (Zagłębie Dąbrowskie, Łódź), dwóch Rad, socjalistycznej i komunistycznej. Dla odróżnienia swoich Rad od komunistycznych, socjaliści uzupełnili ich nazwę przez dodanie słów: „niepodległościowo-socjalistyczne". — Po walce, trwającej zgórą rok, Rady robotnicze, zarówno „niepodległościowo — socjalistyczne" jak i komunistyczne, zostały zlikwidowane.

Początek 1919 roku stanowił znamienny okres w dziejach organizacji *ruchu zawodowego* w Polsce. Założone w Warszawie związki zawodowe dzieliły się, według przekonań politycznych i według wyznania. Związki robotników polskich rozpadły się początkowo na 3 grupy:

1. Związki, organizowane przez narodowców, chrześcijańską demokrację i Narodowy Związek Robotniczy (prawicowo-centrowe),
2. Związki, organizowane przez Polską Partję Socjalistyczną,

wreszcie

3. Związki, organizowane przez komunistów.

Komuniści zorganizowali w Warszawie własną *Radę Związków Zawodowych* (Świętokrzyska 13). Rada ta obejmowała wówczas 15 związków, przeważ-

nie przemysłowych, z ogólną liczbą 36.710 członków, podczas gdy Rada Socjalistyczna obejmowała 26 związków zawodowych, przeważnie fachowych, z liczbą 37.191 członków. — Komuniści zorganizowali następ. związki robotników przemysłu: budowlanego, metalowego, włóknistego, drzewnego, skórzanego, cukierniczego, chemicznego, tabacznego, papierniczego, mącznego, oraz związki: furmanów, prasowaczek, brukarzy i rob. ziemnych, robotników miejskich i robotników transportowych.

Dla agitacji na terenie związków zawodowych powstał przy Komitecie Centralnym K. P. R. P. „Wydział Związkowy", którego celem było zakładanie na terenie związków „komórek komunistycznych" (t. zw. w języku sowieckim „jaczejek").

W dniach 2 — 4 marca 1919 roku, K. P. R. P. wzięła *udział w Zjeździe organizacyjnym Międzynarodówki Komunistycznej w Kremlu.*

W końcu kwietnia 1920 r. odbyła się **I. Konferencja Partyjna K. P. R. P.**, obesłana przez 8 okręgów partyjnych. Tematem narad Konferencji były sprawy: sytuacji politycznej międzynarodowej i polskiej, stosunków do innych partyj politycznych, oraz związków zawodowych i kooperatyw, w których to sprawach Konferencja przyjęła szereg tez i rezolucyj. — Pozatem Konferencja przyjęła do wiadomości i potwierdziła dwie polityczne decyzje, które K. C. (Komitet Centralny) powziął w czasie od Zjazdu Zjednoczeniowego do Konferencji, a mianowicie: przystąpienie do III. Międzynarodówki i żądanie Polskiej Republiki Rad Delegatów Robotniczych, sformułowane po raz pierwszy w kwietniu 1919 roku, w projekcie platformy, przygotowanej na niedoszły Zjazd Rad Delegatów Robotniczych. — Projekt ten przytaczam ze względu na jego znaczenie historyczne.

POSTULATY K. P. R. P.

Na polu politycznem:

1) Zdobycie drogą rewolucji Polskiej Republiki Rad Delegatów Robotniczych Miast i Wsi.

2) Natychmiastowe po rewolucji zawarcie braterskiego sojuszu z innemi Republikami Socjalistycznemi w celu odparcia wspólnego wroga, jakim jest międzynarodowy imperjalizm w każdym kraju, oraz w celu wzajemnej pomocy gospodarczej i wspólnej planowej budowy życia gospodarczego, opartego na zasadach socjalistycznych.

3) Zniesienia militaryzmu, wprowadzenie milicji ludowej i czerwonej armji w myśl potrzeb rewolucji proletarjatu.

4. Zniesienie Sejmu, sejmików powiatowych, oraz rad miejskich i gminnych, przejęcie ich funkcyj przez Rady Delegatów Robotniczych miast i wsi i ich organy wykonawcze.

Na polu społecznem:

1) Natychmiastowe wprowadzenie 6-cio godzinnego dnia roboczego w celu zmniejszenia liczby bezrobotnych, oraz ze względu na upadek sił fizycznych ludu z powodu wojny i głodu.

2) Wszechstronna obrona pracy i oddanie inspekcji przemysłowej pod kontrolę robotniczych związków zawodowych.

3) Wprowadzenie ubezpieczeń społecznych w duchu żądań robotniczych na wypadek kalectwa, choroby, niezdolności do pracy, starości, macierzyństwa.

4) Radykalna zmiana na korzyść robotników: systemu aprowizacji, mieszkań, zdrowotności, szkolnictwa. Umiastowienie domów, bezpłatna, przymusowa nauka dla wszystkich, obowiązkowa nauka dla analfabetów dorosłych.

Na polu gospodarczem:

1) Zniesienie wszystkich państwowych i innych pożyczek publicznych, w wyjątkiem dla posiadaczy sum małych, których wysokość określi Zjazd Rad Delegatów Robotniczych.

2) Konfiskata wszystkich majątków powyżej pewnej wysokości, którą określi Zjadz Rad Delegatów Robotniczych.

3) Unarodowienie wielkich i średnich gospodarstw rolnych, lasów, wód i wszelkich źródeł energji bez odszkodowania. Drobne gospodarstwa rolne pozostają w posiadaniu ich właścicieli aż do chwili, gdy sami zgodzą się na przyłączenie do socjalistycznych kooperatyw rolnych.

4) Unarodowienie banków, kopalń, hut, oraz wszelkich przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych.

5) Kontrola produkcji w przedsiębiorstwach jeszcze nie unarodowionych, sprawowana przez związki zawodowe i komitety fabryczne w porozumieniu z Radami Delegatów Robotniczych, aż do chwili objęcia kierownictwa produkcją przez rząd R. D. R.

Zjazd Klasowych *Związków Zawodowych* w dn. 14—16 maja 1920 roku, był dla komunistów okazją do nowych wystąpień. W Komisji Centralnej Klas. Zw. Zaw. utworzyła się „*Grupa Komunistyczna*", która przedstawiła Zjazdowi cały szereg rezolucyj, a w czasie obrad prowadziła politykę rewolucyjno-obstrukcyjną.

Podobna „grupa komunistyczna" utworzyła się na terenie klasowych *kooperatyw robotniczych*, — (Związku Robotniczych Stowarzyszeń Spółdzielczych). Grupa ta przedstawiła własny program spółdzielczy na Zjeździe Z. R. S. S., w dniach 8—9 maja 1920 r.

Od maja tegoż roku działalność partji komunistycznej w Polsce wzmogła się. Złożyły się na to w znacznej mierze: wzrost drożyzny i wzrost liczby bezrobotnych. Wojna z Rosją Sowiecką na-

stręczała coprawda szereg trudności. Tak np. ofenzywa bolszewicka na Polskę uniemożliwiła wysłanie z Polski delegatów K. P. R. P. na *II Kongres Międzynarodówki Komunistycznej*, który to Kongres odbył się w lipcu-sierpniu tegoż roku w Moskwie. Jedynym więc przedstawicielem partji na tym Kongresie był b. prezes Tymczasowego Rewolucyjnego Komitetu Polski w Białymstoku, Juljan Marchlewski. Krótkotrwała inwazja bolszewicka na Kresach (Wilno, Grodno, Białystok, Baranowicze, Lida, Siedlce i w in.) ujawniła liczne żywioły komunistyczne.

W czasie walki z Sowietami zależało komunistom przedewszystkiem na pozyskiwaniu sobie sfer żołnierskich. Nie szczędząc więc czasu, sił i środków materjalnych, prowadzili komuniści odpowiednią usilną agitację wśród żołnierzy frontu litewsko-białoruskiego, wydając pismo „Zołnierz-Robotnik" (w czasie inwazji bolszewickiej w Białymstoku dziennik „Czerwony Goniec"), oraz cały szereg odezw, podpisanych przez nieistniejące „Rady Zołnierskie" frontu Litewsko-Białoruskiego, oraz anonimowo: „Zołnierze-Komuniści Frontu Litewsko-Białoruskiego", „Grupa—żołnierzy - Polakòw" i t. p. Agitacja ta nie osiągnęła pożądanych przez sfery komunistyczne skutków.

Rok 1921 przyniósł nieznaczny wzrost ruchu komunistycznego. W pierwszej połowie lutego odbyła się **Druga Konferencja Komunistycznej Partji Robotniczej Polski,** obesłana przez 9 okręgów następujących: Warszawa, Warszawa Podmiejska, Łódź, Łódź - Podmiejska, Zagłębie, Kielce, Radom, Włocławek, Kraków. *Konferencja przyjęła jednogłośnie „21 warunków należenia do III Międzynarodówki", przystępując w ten sposób do Międzynarodówki Komunistycznej z siedzibą w Moskwie, (t. zw. „Komin-*

ternu"), oraz rezolucję, opowiadającą się za „rewolucyjnem wykorzystaniem parlamentów burżuazyjnych, (18-ma głosami przeciw 11.)

Peniżej przytaczam rezolucję Konferencji w sprawie przystąpienia do Kominternu, i 21 warunków.

Rezolucja:

I. Konferencja, zapoznawszy się z treścią warunków, sformułowanych przez 2-gi Kongres III Międzynarodówki, obowiązujących dla partyj, wchodzących w jej skład,—(t. zw. „21 punktów"), stwierdza, że program działalności i taktyka naszej partji od pierwszej chwili jej istnienia były zgodne z temi warunkami.—Konferencja przyjmuje je bez zastrzeżeń.

II. Konferencja postanawia uzupełnić nazwę partji przez dodanie w nawiasie słów: Sekcja Międzynarodówki Komunistycznej.

21 Warunków Kominternu (w streszczeniu).

1. Stała propaganda za dyktaturą proletarjatu. Podporządkowanie prasy zarządowi partyjnemu. Zerwanie z reformizmem (ugodą).
2. Rugowanie reformistów i centrowców z naczelnych stanowisk w ruchu robotniczym.
3. Równoległe tworzenie organizacji legalnej i nielegalnej wszędzie tam, gdzie komuniści nie korzystają z wolności politycznej lub, gdzie z zaostrzeniem walki klasowej, wolność ta może być zagrożoną.
4. Propaganda komunistyczna w wojsku.
5. Propaganda komunistyczna na wsi.
6. Walka ze złudzeniami burżuazyjnego pacyfizmu
7. Zerwanie z żywiołami reformistycznemi (ugodowemi) i centrowemi (środkowemi).
8. Walka z inperjalizmem w obronie krajów anektowanych, uciśnionych i kolonij.

9. Propaganda komunistyczna w związkach, tworzenie grup komunistycznych w łonie związków.
10. Walka z „żółtą” Międzynarodówką związkową z siedzibą w Amsterdamie i popieranie Międzynarodówki Związków Zawodowych w Moskwie,—(t.zw. „Profinternu”.)
11. Rugowanie żywiołów ugodowych z frakcyj parlamentarnych; podporządkowanie tych frakcyj ścisłej dyscyplinie partyjnej.
12. Centralizm demokratyczny i ścisła karność wewnątrz organizacji partyjnej.
13. Badanie co jakiś czas partji i usuwanie z niej żywiołów drobnomieszczańskich.
14. Popieranie Sowieckich Republik. Bojkotowanie transportów amunicji dla ich wrogów.
15. Uzgodnienie programów partyjnych z programem III Międzynarodówki.
16. Uznanie uchwał zjazdów międzynarodowych za obowiązujące.
17. Przybranie nazwy Partji Komunistycznej.
18. Ogłaszanie przez partyjne organy uchwał i odezw Międzynarodówki. Partje, które powyższe warunki uznają, powinny zwołać:
19. W ciągu 4-ch miesięcy nadzwyczajne Zjazdy dla przeprowadzenia powyższych uchwał.
20. Powinny powierzyć $^2/_3$ stanowisk w swych zarządach towarzyszom, którzy byli już komunistami przed II Zjazdem III Międzynarodówki.
21. Powinny wykluczyć z partji zasadniczych przeciwników komunizmu.

Jak dalece partje komunistyczne są ograniczone w swej działalności, świadczy punkt 17 powyższych warunków, narzucający partjom nawet nazwę.

Z kolei podaję w streszczeniu znamienną rezolucję konferencji w sprawie „rewolucyjnego wykorzystania parlamentów burżuazyjnych":

„;Konferencja odróżnia dwie sprawy: 1) sprawę zasadniczego stosunku partji do zagadnienia udziału w parlamentach w okresie rewolucji socjalnej, 2) sprawę decyzji w konkretnym wypadku, mianowicie co do udziału w wyborach do przyszłego Sejmu.

Ad 1. I. Konferencja stwierdza, że partja, bojkotując wybory do pierwszego Sejmu w roku 1919, nie przesądzała zasadniczego swego stanowiska do sprawy parlamentaryzmu i uznawała sprawę udziału w wyborach za zagadnienie taktyczne, które należy rozstrzygać każdorazowo, zależnie od konkretnej sytuacji politycznej.

II. Konferencja uważa, że bojkot Sejmu przez K. P. R. P. w roku 1919 był usprawiedliwiony, gdyż jakkolwiek walki klasowe nie miały jeszcze u nas napięcia rewolucyjnego, to jednak wobec nieistnienia organizacji politycznej burżuazji polskiej, wobec panowania Rad w sąsiednich Niemczech i Rosji i utworzenia się Rad u nas, istniała możliwość bezpośredniego przejścia do władzy Rad w Polsce. W tej sytuacji, gdy burżuazja przystępowała dopiero do budowania swej państwowej organizacji w postaci Sejmu, gdy istniały już Rady i toczyła się walka o to, aby Rady objęły władzę, branie udziału w wyborach do Sejmu przez K. P. R. P. byłoby przesądzeniem z góry rezultatu walki i nie dyskredytowaniem Sejmu, lecz dodawaniem mu autorytetu".

W sprawie *taktyki wyborczej*, Konferencja przyjęła „*Tezy*", sformułowane przez „Zjednoczoną Komunistyczną Partję Niemiec", (V. K. P. D.)*)—Ponieważ jednak patrja komunistyczna w Polsce, w przeciwieństwie do V. K. P. D., jest organizacją

*) Patrz Alicji Bełcikowskiej „Komunizm wobec parlamentaryzmu", Warszawa 1922, str. 27 — 28.

nielegalną, przeto punkt I. o przyjęciu nazwy „Komunistycznych Komitetów Wyborczych”, został przez Konferencję odrzucony.

W roku 1921 K. P. R. P. rozszerzyła swą działalność oficjalną na *lud wiejski*, wydając dla niego, oprócz nielegalnej „Gromady”, dwa pisma legalne, a mianowicie: w Warszawie „Skibę” i w Krakowie „Orkę”. Każde z dwuch tych pism posiadało 2 redakcje: jednę legalną, podpisaną na piśmie i drugą nieoficjalną, właściwą.—Oba te pisma były kilkakrotnie zawieszane, aż wreszcie zostały zamknięte.

Wpływy partji wzrosły znacznie dzięki poparciu sejmowej frakcji komunistycznej z posłami: Stanisławem Łańcuckim (renegatem P.P.S.) i Tomaszem Dąbalem (b. Stronnictwo Radykalno-Chłopskie) na czele. Poseł Stanisław Łańcucki, wybrany został do Sejmu z okręgu wyborczego Nr. 45 (Przemyśl); — poseł Tomasz Dąbal, rolnik z zawodu, wybrany został z okręgu wyborczego Nr. 44 (Sobów). — W tymże roku *K. P. R. P. połączyła się z t. zw. P. P. S, Opozycją*, która powstała w początku 1920 roku z secesji P. P. S.

W czerwcu—lipcu K. P. R. P. uczestniczyła w *III Kongresie Kominternu*, w Moskwie.

W końcu lipca tegoż 1921 r. powstała **w Poznaniu** oficjalna organizacja K. P. R. P. Do tego bowiem czasu komuniści stanowili organizacyjną część P. P. S., prowadząc bez jej wiedzy odpowiednią agitację wywrotową. Dopiero w połowie lipca Rada Naczelna P. P. S. i jej Centralny Komitet Wykonawczy zawiesiły w czynnościach wszystkich członków poznańskiego Okręgowego Komitetu Robotniczego, a jego przewodniczący, Czesław Porankiewicz, został aresztowany. Po aresztowaniu Porankiewicza, zorganizował się już oficjalny komitet poznański K. P. R. P.

Również w roku 1921 Komunistyczna Partja Galicji Wschodniej, która stanowiła dotychczas samodzielną sekcję Międzynarodówki Komunistycznej, stała się częścią składową K. P. R. P. na zasadzie umowy, zawartej 9 lipca 1921 roku w Moskwie między Kom. Partją Ukrainy z jednej, a K. P. R. P. z drugiej strony, tej ostatniej. Umowa ta brzmi w streszczeniu, jak następuje:

1. K. P. G. W. (Komunistyczna Parja Galicji Wschodniej) jest miejscową terytorjalną organizacją obwodową K. P. R. P.

2. K. P. G. W. przyjmuje udział we wszystkich zjazdach partyjnych i konferencjach K. P. R. P. na ogólnych zasadach politycznych.

3. Głównem politycznem hasłem (godłem) K. P. G. W. jest: — niech żyje Sowiecka Polska w bratnim sojuszu z Sowiecką Ukrainą i Sowiecką Rosją

4. Wszyscy komuniści, pracujący w Galicji Wschodniej, winni być członkami K. P. G. W., a przez nią — K. P. R. P.

(Dalej następują punkty 5, 6, 7, 8 i 9).

„Wyżej wyszczególnioną umowę zatwierdza się niniejszem przez Komitet Wykonawczy Międzynarodówki Komunistycznej z uznaniem jej, jako rozwiązanie kwestji organizacji komunistycznej Galicji Wschodniej.

w/z Komitet Wykonawczy:

(—) *Bela Kun.*

(—) *Fric Geskort.*

Datowano w Moskwie, 9. VII. 1921 r.

Szczególnie wyraźny rozwój ruchu komunistycznego w Polsce datuje się od przyjazdu Rosyjsko - Ukraińskiej Delegacji w Komisji Mieszanej do Spraw Repatrjacji.

Dowodem wzrostu wpływów komunistycznych w Polsce są również piewsze *wyborv do Rady Kasy Chorych w Polsce,* we wrześniu tegoż 1921 roku, w czasie których komuniści występowali wszędzie pod niewinną maską „Rad Związków Zawodowych", a ich komitety wyborcze nosiły nazwę: *„Czerwonych Robotniczych Komitetów Wyborczych do Rady Kasy Chorych, wyłonionych przez Radę Klasowych Związków Zawodowych m.*_____________" (nazwa miejscowości).

Zasadnicze punkty programu komunistycznego w stosunku do Kas Chorych są następujące:

1. Cały ciężar utrzymania Kasy Chorych spadać powinien na przedsiębiorców, a nie na robotników.
2. Całkowity zarząd Kasy Chorych powinien znajdować się w ręku robotników, a nie przedsiębiorców.
3. Choremu robotnikowi winna być wypłacana conajmniej pełna pensja.
4. Wypłaty z Kasy Chorych robotnik powinien otrzymywać przez cały czas choroby.
5. Ubezpieczeni muszą być wszyscy robotnicy, a więc i bezrobotni.

W wydawanych masowo odezwach, biuletynach i t. p. komuniści wyrażali pogląd, iż Kasa Chorych winna być „narzędziem nieprzejednanej walki proletarjackiej z kapitalizmem".

Agitacja komunistyczna nie pozostała bez skutku, komuniści zwyciężyli w większych ośrodkach robotniczych, a więc w Zagłębiu Dąbrowskiem, na terenach naftowych we Wschodniej Małopolsce i w Łodzi.

W roku 1922, aż do czasu wyborów do Sejmu i Senatu, komuniści polscy prawie całkowicie ukryli się w podziemiach konspiracji, dążąc do opanowania *związków zawodowych,* — (szczególniej

kolejowego, rolnego i górniczego), za których pośrednictwem mogliby opanować: komunikację Państwa, produkcję rolną i przemyśł górniczy.

Szczególną swą uwagę zwrócili również na *kobiety i młodzież*, jako na element, nadający się świetnie do prowadzenia agitacji i do pomocy w technice partyjnej.

Pragnąc pozyskać sobie *ogół żydowski*, rozpoczęli usilną agitację przez Wydział Zydowski, istniejący przy Komitecie Centralnym partji. Specjalna *Konferencja w sprawach żydowskich*, przy udziale ' 25 osób z Warszawy, Łodzi, Białegostoku, Brześcia Litewskiego, Częstochowy, Będzina, Kalisza, Radomia, Kielc i Grodna, po dwudniowej naradzie powzięła rezolucję, zawierającą postulat współpracy politycznej robotników polskich i żydowskich.

Agitując wsród zorganizowanych politycznie robotników żydowskich, K. P. R. P. doprowadziła do utworzenia się na terenie stronnictw żydowskich „Bundu" i „Poalej-Sjonu", frakcyj komunistycznych, — (jaczejek), które działały przez pewien czas samodzielnie p. n. „Kom-Bundu" i „Kom-Poalej-Sjonu",— po pewnym jednak czasie przystąpiły do K. P. R. P.

W tym czasie pod wpływem partji komunistycznej znajdowały się liczne *związki zawodowe*, j. np. kolejowy — częściowo (warsztaty), budowlany warszawski (całkowicie) i górniczy (częściowo), a dalej: robotników przemysłu skórzanego, drzewnego, papierniczego, chemicznego, włóknistego (częściowo), spożywczego — częściowo (tylko część piekarzy), tabacznego, kapeluszników, robotników niefachowych. — Oprócz powyższych związków, komuniści mieli pod swym wpływem następujące *placówki kulturalno-oświatowe i społeczne w Warszawie:*

1) „Uniwersytet Ludowy“ (ul. Oboźna 4), gdzie odbywały się kursy ogólno-kształcące pod kierunkiem Dr. Estery Stróżeckiej, — (zamknięty w roku 1924 przez władze), 2) „Polskie Studio Teatru Robotniczego“ — (ditto), 3) „Stowarzyszenie p. n. „Scena i Lutnia Robotnicza“ (Żytnia 24)-- (ditto), 4) „Ognisko Robotnicze“ (Leszno 53), — (ditto), 5) „Komisja Oświatowa przy Zw. Zaw. Robotników Przemysłu Budowlanego“ (Sienna 18a), — zamknięta wraz ze związkiem, oraz wydziały kulturalno - oświatowe przy wymienionych przedtem związkach zawodowych, pozostających pod wpływem komunistów.

Na wiosnę 1922 odbyła się **III Konferencja Partyjna K. P. R. P.** Głównym tematem narad była— z m i a n a t a k t y k i, a mianowicie — dążenie do utworzenia jednolitego frontu z partjami socjalistycznemi. Na Konferencji obecni byli członkowie Komitetu Centralnego, delegaci okręgów — (patrz wyżej II-a Konferencja), i kierownicy Wydziałów. Po raz pierwszy reprezentowane były: Poznań i Białystok, oraz Galicja Wschodnia.

W końcu kwietnia tego roku Komitet Centralny Komunistycznej Partji Robotniczej Polski wysłał do Polskiej Partji Socjalistycznej pismo, w którem proponuje jej:

„...zgodnie z postanowieniem konferencji berlińskiej trzech Międzynarodówek...

Wspólne wystąpienie w dniu 1 Maja „...w imię haseł częściowych, które zostały uchwalone na wspomnianej konferencji berlińskiej, jako wspólne obozom robotniczym, zgrupowanym we wszystkich trzech międzynarodówkach...“ (Robotnik № 114 (1584), Warszawa, dnia 28-IV-1922).

Hasła te są następujące:

1) utrzymanie 8-o godzinnego dnia pracy,

2) walka z bezrobociem, które wzrasta bezgra-

nicznie wskutek polityki odszkodowań wojennych, prowadzonej przez mocarstwa kapitalistyczne,

3) jednolita akcja proletarjatu przeciw ofenzywie kapitału,

4) obrona rewolucji rosyjskiej, pomoc głodującej Rosji, podjęcie przez wszystkie państwa stosunków politycznych i gospodarczych z Rosją Sowiecką,

5) utworzenie jednolitego frontu proletarjackiego we wszystkich poszczególnych krajach i w całym obozie międzynarodowym.

Komuniści polscy zaproponowali dodanie do haseł tych 4-ech żądań poniższych:

1) uwolnienienie więźniów politycznych,

2) wolność koalicji i strajków dla wszystkich robotników i pracowników miast i wsi, zarówno prywatnych, jak państwowych i komunalnych,

3) wolność prasy,

4) walka z uciskiem narodowościowym w Polsce.

(„Robotnik", tenże Nr.)

Na pismo to Centralny Komitet Wykonawczy P. P. S. odpowiedział odmownie, uważając propozycję komunistów za „zwodniczy manewr", wobec bezustannego rozbijania organizacyj robotniczych, oraz zaznaczając, że niektóre punkty polityczne w ustach komunistów mają odmienne zupełnie znaczenie, aniżeli w ustach socjalistów.

Podobne pismo od komunistów otrzymała Komisja Centralna Klasowych Związków Zawodowych. W odpowiedzi na to pismo, Komisja Centralna przesłała komunistom odpis swej uchwały z dnia 20 kwietnia 1921 r. Treść tej uchwały głosi, że należące do Komisji związki zawodowe mogą brać udział we

wspólnej manifestacji pierwszomajowej tylko z temi partjami robotniczemi, które nie rozbijają ruchu zawodowego i uznają, jako przedstawicielstwo tego ruchu, Międzynarodówkę Zawodową amsterdamską.

Na tem zakończyły się w r. 1922 próby komunistów w kierunku utworzenia „jednolitego frontu robotniczego".

Wiosna i lato 1922 zeszły komunistom polskim na *przygotowaniach wyborczych*. Jak wiemy, komuniści postanowili wziąść udział w wyborach do Sejmu, w myśl instrukcji Międzynarodówki Komunistycznej.

W końcu lata 1922 roku, po ogłoszeniu Dekretu o wyborach do Sejmu i Senatu, komuniści utworzyli własny komitet wyborczy, który nazwali *„Centralnym Komitetem Wyborczym Związku Proletarjatu Miast i Wsi"*. Nazwa ta, na wniosek socjalistów, została na posiedzeniu Państwowej Komisji Wyborczej odrzucona, jako niejasna, nie było bowiem u nas w owym czasie organizacji politycznej, ani żadnej innej, któraby nosiła nazwę „Związku Proletarjatu Miast i Wsi". Wobec tego komuniści po naradzie przyjęli nazwę *„Centralnego Komitetu Komunistycznego Związku Proletarjatu Miast i Wsi"*.

We wrześniu tegoż 1922 roku Centralny Komitet Wykonawczy Związku Proletarjatu Miast i Wsi (Z. P. M. i W.) wydał „Manifest do ludu pracującego Polski", oraz odezwę p. t. „Towarzysze Robotnicy, chłopi bezrolni i małorolni", poczem rozpoczął wydawnictwo własnego organu p. t. „Proletarjusz". —Komunistyczny Z.P.M. i W. wystawił listy wyborcze w 9 okręgach,—(Warszawa, Lwów, Kraków, Kraków—powiat, rzeszowskie, Zagłębie Dąbrowskie, Łódź, Poznań—Pomorze, oraz Śląsk Cieszyński), po-

nadto złożył państwową listę wyborczą kandydatów do Sejmu, którą oznaczono Nr. 5.

Poniżej podaję *platformę wyborczą Z. P. M. i W.*, zaznaczając, że aczkolwiek nie pokrywa się ona z postulatami K P. R. P., jednak w żadnym punkcie im nie przeczy.

„W walce z uciskiem politycznym robotników i chłopów żądamy:

1. Zupełnej wolności politycznej, wolności słowa, druku, zgromadzeń, uwolnienia więźniów politycznych, zniesienia antyrobotniczych paragrafów ustawodawstwa państw zaborczych.

2. Zupełnej wolności ozganizacji i strajków dla wszystkich robotników i pracowników, dla robotników rolnych, kolejarzy, urzędników państwowych i gminnych.

3. Zupełnej wolności religijnej, oddzielenia kościoła od Państwa.

4. Szkoły świeckiej, jednolitej szkoły pracy w języku ojczystym.

5. Bezpłatnej nauki dla dzieci robotniczych, zaopatrywania dzieci w podręczniki i przybory szkolne, bezpłatnego żywienia w szkole; wydawania odzieży i obuwia dzieciom niezamożnych rodziców.

Walka z drożyzną i brakiem pracy skupiać się musi koło żądań następujących:

1. Na pokrycie potrzeb Państwa należy opodatkować klasy posiadające drogą konfiskaty części ich majątków ruchomych i nieruchomych.—Od podatku tego winni być zwolnieni chłopi mało- i średniorolni, drobni rzemieślnicy, posiadacze drobnych majątków i t.p.

2. Zapewnienie ludności pracującej miast i wsi i ośrodków przemysłowo-kopalnianych przez Państwo i samorządy taniej żywności.

3. W przemyśle, handlu i rolnictwie winna być wprowadzona kontrola robotnicza przez ustanowienie komitetów fabrycznych, kopalnianych i folwarcznych, wybieranych przez pracujących i łączących się w komitety okręgowe i krajowe.

W walce z wyzyskiem siły najemnej przez kapitał walczymy o:

1. Zabezpieczenie 8-godzinnego dnia pracy dla wszystkich robotników w przemyśle, handlu i rolnictwie, zaś 6-godzinnego dnia pracy dla młodocianych oraz dla górników, zatrudnionych pod ziemią.

2. Prawodawstwo ochronne dla robotników miast i wsi. Ochronę pracy i zdrowia robotnic i robotników młodocianych. Ubezpieczenia społeczne dla robotników miast i wsi.

3. Zniesienie podatków od płacy robotników, urzędników i oficjalistów.

4. Zabezpieczenie pracy bezrobotnych przez organizowanie celowych robót publicznych, względnie wypłacanie im przez Państwo zasiłków w wysokości przeciętnej płacy zarobkowej.

5. Utrzymanie ochrony lokatorów, budowę domów mieszkalnych dla robotników i urzędników. Zakaz rekwizycji lokalów robotniczych i zwrot lokalów zarekwirowanych.

W obronie chłopów bezrolnych i małorolnych

Związek Proletarjatu Miast i Wsi stawia następujące żądania:

1. Zamiast reformy rolnej, która ziemię folwarczną oddaje do rąk bogatych chłopów i spekulantów, a robotników, bezrolnych i małorolnych chłopów pozbawia dachu i zarobków, żądamy wywłaszczenia całej dworskiej, kościelnej i klasztornej ziemi bez odszkodowania i oddania jej w ręce ludu pracującego.

2. Zwolnienie małorolnych od podatków gruntowych, oraz od bezpłatnych powinności gminnych i państwowych.

Związek Proletarjatu Miast i Wsi wzywa robotników, chłopów bezrolnych i małorolnych na kresach do przeciwstawienia się nacjonalistycznej polityce burżuazyjnych stronnictw ukraińskich, białoruskich i litewskich, oraz nawołuje ich do wspólnej walki ręka w rękę z ludem pracującym całej Polski o socjalizm. Tylko na tej drodze obronią oni swe prawo do ziemi i zdobędą możność samookreślenia.

3. Bezzwrotna pomoc państwowa, pieniężna lub w naturze, na ulepszenie gospodarstw małorolnych, na ich inwentarz i zasiewy, na znoszenie szachownic, zakładanie szkół rolniczych. Państwowa pomoc na zakładanie kooperatyw, spółek gospodarczych, spożywczych i wytwórczych i wszelkiego rodzaju zrzeszeń małorolnych chłopów.

W dziedzinie polityki zagranicznej

żądania mas pracujących muszą być następujące:

1. Zerwanie z wszelkiem awanturnictwem imperjalistycznem.

2. Stosunki pokojowe ze wszystkiemi państwami ościennemi.

3. Niezawieranie i zerwanie wszelkich sojuszów politycznych i układów militarnych, grożących nowemi wojnami.

4. Natychmiastowe przystąpienie do wykonania propozycji Rosji Sowieckiej, żądającej konferencji w celu rozbrojenia.

5. Nawiązanie normalnych stosunków handlowych z Rosją i Ukrainą Sowiecką.

W sprawie mniejszości narodowych

Związek Proletarjatu Miast i Wsi jaknajenergiczniej zwalczać będzie politykę burżuazyjną, która na

wzór hakatyzmu pruskiego ruguje z ziemi ojczystej chłopów ukraińskich i białoruskich, odbiera im cerkwie, prześladuje ich język ojczysty w szkole, administracji, sądownictwie. Związek przeciwstawia się wszelkiej polityce, która siłą oręża lub uciskiem administracyjnym zwalcza dążenia ludów kresowych do samookreślenia.

Ludożerczy antysemityzm i wyuzdany szowinizm Narodowej Demokracji jest najbardziej barbarzyńskim wyrazem reakcji polskiej i stanowi jeden z najpotężniejszych środków obrony wyzysku kapitalistycznego przez ogłupianie ciemnych mas, podniecanie instyktów szowinistycznych, nienawiści rasowej i religijnej. Zjednoczenie robotników wszelkiej narodowości w jeden obóz klasowy, obóz socjalizmu jest niezbędne do zwycięstwa klasy robotniczej. Walka z antysemityzmem, i z wszelkiem innem podjudzaniem narodowem jest jednym z najważniejszych warunków wyzwolenia proletarjatu polskiego z pod panowania kapitału.

W myśl tego, Związek Proletarjatu Miast i Wsi zwalcza prześladowanie ludności żydowskiej i niemieckiej, oraz domaga się równouprawnienia tych, jak, i wogóle wszystkich, mniejszości narodowych w szkole administracji i sądownictwie. Związek żąda zapewnienia mniejszościom narodowym zupełnej wolności rozwoju kulturalnego."

Z. P. M. i Wsi przeprowadził z wyborów 2 posłów do Sejmu: Stefana Królikowskiego i Stanisława Łańcuckiego. W wyborach do Senatu nie brał udziału. Dla zorjentowania się w sile i wpływach Związku Proletarjatu Miast i Wsi w stosunku do siły i wpływów Polskiej Partji Socjalistycznej, podaję statystykę głosów, uzyskanych przez komunistów i socjalistów w dniu wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej, 5 listopada 1922 roku.

STATYSTYKA GŁOSÓW

otrzymanych przez komunistów i socjalistów w dniu wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. — (5/XI 1922 r.).

(Według materjału Głównego Urzędu Statystycznego).

UWAGA: w zestawieniu niniejszem wymienione są tylko te miejscowości, w których komuniści wystawili swoje listy. —

Nr. kol.	NAZWA MIEJSCOWOŚCI	Liczba głosów, oddanych na komunistów	Liczba głosów, oddanych na P. P. S.
1.	**Warszawa m. st. z oddzielnym Komisarzem Rządu . . . .**	**26.920**	**83.241**
2.	Warszawa zamiejska	1.426	14.469
3.	Ciechanów . , ... ,	709	16.158
4.	Płock	1.047	24 182
5.	Łowicz . . . . ,	971	25.838
6.	Błonie	2.138	27.237
7.	Włocławek . . . . +	?	?
	Województwo I Warszawskie (razem z Warszawą) . . . . =	**33.221**	**191.125**
8.	Łódź miasto	14.049	19.296
9.	Łódź zamiejska . :	1.733	15.396
10.	Kalisz	—	—
11.	Konin . . . . +	1.861	25.798
	Województwo II Łódzkie . . . . =	**17,643**	**60.490**
12.	Kielce	212	14.164
13.	Będzin . , ...	33,006	40.117
14.	Radom . . . . , .	1.885	20.506
15.	Częstochowa . . . . +	1.325	18.066
	Województwo III Kieleckie . . . =	**36.428**	**92 853**

Nr. kol.	NAZWA MIEJSCOWOŚCI	Liczba głosów, oddanych na komunistów	Liczba głosów, oddanych na P. P. S.
16.	Lublin	1.019	26.559
17.	Łuków . . . . , ...	1.690	—
18.	Siedlce . . . . +	233	7.895
	Województwo IV lubelskie . . . =	**2.942**	**34.234**
19.	Białystok	1.177	2.984
20.	Grodno . . . . +	4.425	2.832
	Województwo V białostockie . . =	**5.602**	**5.816**
21.	Nowogródek	9.123	—
22	Lida , ... +	1.631	4.284
	Województwo VI nowogrodzkie . . =	**10.754**	**4.284**
23.	Brześć Litewski n/Bugiem . . .	8.816	3.715
	Województwo VII poleskie . . . =	**8 816**	**3.715**
	Województwo VIII wołyńskie . . =	—	—
24.	Poznań	1.679	2.893
	Województwo IX poznańskie . . . =	**1.679**	**2 893**
25.	Grudziądz . . . . ,	56	1.659
	Województwo X pomorskie . . . =	**56**	**1.659**
26.	Kraków	358	19.272
27.	Wadowice	114	25.475
28.	Nowy Sącz	45	18.188
29.	Jasło	6.355	7.582
30.	Rzeszów . . . . +	88	8.223
	Województwo XI krakowskie . . =	**6.960**	**78.740**

Nr. kol.	NAZWA MIEJSCOWOŚCI	Liczba głosów, oddanych na komunistów	Liczba głosów, oddanych na P. P. S.
31.	Lwów	326	13.939
32.	Lwów zamiejski	42	9.669
33.	Przemyśl . . . . +	813	13.594
	Województwo XII lwowskie . . . =	**1.181**	**37.202**
34.	Stanisławów	120	7.593
	Województwo XIII stanisławowskie =	**120**	**7.593**
35.	Tarnopol	205	2.896
	Województwo XIV tarnopolskie . . =	**205**	**2.896**
36.	Cieszyn	457	24.384
	Województwo XV śląskie . . . . =	**457**	**24 384**
37.	Wilno	2.417	670
38.	Święciany . . . . +	4.124	—
	Województwo XVI wileńskie	**6.541**	**670**

ZESTAWIENIE OGÓLNE.

Nr. kol.	WOJEWÓDZTWO	Głosy na komunistów	Głosy na socjalistów
I.	Warszawskie z m. st. Warszawą	33.221	191.125
II.	Łódzkie	17.643	60.490
III.	Kieleckie	36.428	92.853
IV.	Lubelskie	2.942	34.234
V.	Białostockie	5.602	5.816
VI.	Nowogrodzkie	10.754	4.284
VII.	Poleskie	8.816	3.715
VIII.	Wołyńskie	?	?
IX.	Poznańskie	1.679	2.893
X.	Pomorskie . , ...	56	1.659
XI.	Krakowskie	6.960	78.740
XII.	Lwowskie	1.181	37.202
XIII.	Stanisławowskie	120	7.593
XIV.	Tarnopolskie	205	2.896
XV.	Śląskie	457	24.284
XVI.	Wileńskie . , ...	+ 6.541	+ 670
	Razem . . . =	132.495	548.554

W 38 miejscowościach komuniści zdobyli 132.495 głosów, t. j. przeszło 4 razy mniej, niż socjaliści, którzy w tychże miejscowościach otrzymali 548.554 głosów. Komuniści otrzymali zatem 1,5% ogólnej liczby głosów, — socjaliści zaś otrzymali ogółem 906.000 głosów, t. j. 10,3%.

Zaznaczyć wypada, że na listę komunistyczną, oprócz zorganizowanych w K. P. R. P. komunistów, głosowali członkowie lewicy „Bundu“ (t. zw. „Kom-Bundu“), ora lewicy „Poalej—Sjonu“ (t. zw. „Kom-Poalej-Sjonu“).

Na Górnym Śląsku, jak wiadomo, głosowania nie było.

9 grudnia, w dniu wyboru pierwszego Prezydenta Państwa, poseł Łańcucki był nieobecny w Zgromadzeniu Narodowem. Po demonstracjach 11 grudnia przeciwko nowoobranemu Prezydentowi Państwa, jak również i po zabójstwie Prezydenta Narutowicza, komuniści wydali odezwy protestujące, wyzyskując tragiczny w dziejach Polski moment dla celów swej polityki partyjnej.

Rok 1923 utrudnił komunistom w Warszawie i na prowincji agitację w związkach zawodowych: 4 stycznia t. r. władze stołeczne zamknęły lokal komunistycznej Rady Klasowych Związków Zawodowych w Warszawie, oraz związków: drzewnego, tytuniowego i cukrowniczego. — W dniu 4 lutego, przy wyborach do Rady Kasy Chorych w Warszawie, komuniści otrzymali niewiele mniej głosów, niż socjaliści z P. P. S. i wyodrębnili się w Radzie Kasy Chorych w „Czerwoną Frakcję“, która wystawiła następujące postulaty:

1. Kasami Chorych, które służyć mają tylko potrzebom robotniczym, rządzić winni sami robotnicy.

2. Kasy Chorych winny być najściślej związane z szerokim ogółem robotniczym, a nie być instytucjami biurokratycznemi.

3. Składki ubezpieczeniowe winni w całości opłacać przedsiębiorcy.

4. Kasy Chorych winny świadczeniami swemi zaspokajać wszystkie, związane z chorobą, sposoby ubezpieczenia,

5. Kasy Chorych winny tak budować swą organizację, aby naprawdę stać się trwałą podwaliną dla całkowitego systemu ubezpieczeń społecznych. („Walka Robotnicza“ Nr. 8 z dn. 2 marca 1923 r.).

W kwietniu tegoż roku rozpoczynają komuniści propagandę na rzecz „frontu jednolitego" i zwracają się do P. P. S. z propozycją wspólnego wystąpienia w dniu 1 Maja. Widząc w tej propozycji tylko manewr taktyczny, socjaliści odmówili. W dniu 6 maja komuniści zwrócili się ponownie do P. P. S. z propozycją utworzenia „jednego frontu", tejże treści pisma wysłali do socjalistycznych partyj mniejszości narodowych, a mianowicie do Ukr. Socjal - Demokratycznej Partji, — „Poalej - Sjonu" i „Bundu". — P. P. S., Poalej-Sjon i Bund propozycję odrzuciły. 6 czerwca, niezrażeni odmową, komuniści ponowili swą propozycję, a 17 czerwca odbyła się w Warszawie, zwołana przez komunistów, *konferencja międzypartyjna stronnictw socjalistycznych dla omówienia sprawy* walki z prądami faszystowskiemi, nacjonalizmem i antysemityzmem.

W Konferencji uczestniczyły następujące organizacje.

1. Związek Proletarjatu Miast i Wsi,— (K.P.R.P.)
2. Ukraińska Socjalno - Demokratyczna Partja,
3. Niemiecka Partja Pracy,
4. Komunistyczna Partja Górnego Śląska,
5. Partja Niezależnych Socjalistów,
6. Poalej — Sjon (lewica).

Konferencja uchwaliła szereg rezolucyj, powołała do życia *tymczasowy Komitet,* któremu przedewszystkiem zaleciła poczynić odpowiednie kroki, celem przyciągnięcia do udziału w akcji i Komitecie pozostałe organizacje socjalistyczne,—to jest Polską Partję Socjalistyczną, Bund i prawicę „Poalej - Sjonu. Przedstawiciele „Bundu" i Niemieckiej Socjal-demokracji odmówili jednak swego udziału w wyżej wymienionym Komitecie, a weszli natomiast w porozumienie

z P. P. S. i przyjęli wspólną deklarację, zobowiązującą każdą z tych partyj do walki z nacjonalizmem, faszyzmem i antysemityzmem.

Stanowisko „Bundu" było przedmiotem obrad specjalnej konferencji tych stronnictw, które wyłoniły 17 czerwca „*Tymczasowy Komitet*". Konferencja uznała, że stanowisko „Bundu" i Niemieckiej Socjaldemokracji jest zerwaniem próby utworzenia jednolitego frontu.

Wreszcie w sierpniu, w czasie wyborów do Kasy Chorych w Zagłębiu Dąbrowskiem, socjaliści i komuniści wystawili wspólną klasową listę wyborczą kandydatów. Z ramienia P. P. S. występowali: A. Bień (przewodniczący Okr. Komitetu Robotniczego P. P. S.), Z. Cieplak, sekretarz tegoż komitetu, oraz poseł Stańczyk i Baran, jako członkowie komitetu; z ramienia Okręgowej Komisji Związków Zawodowych: Kazek i Szpruch. — Po odbyciu 4-ech posiedzeń wspólnych, ustalono następujące punkty wspólnej akcji:

1. Wyłania się wspólny Komitet Wyborczy pod nazwą: „Komitet Wyborczy Klasowych Związków Zawodowych".

2. Komitet Wyborczy składa się w równej części ze zwolenników Związku Proletarjatu Miast i Wsi, oraz Polskiej Partji Socjalistycznej,

3. Lista kandydatów składa się w równej części ze zwolenników Związku Proletarjatu Miast i Wsi i P. P. S.

4. W razie poważnych zarzutów na walnych zebraniach przeciw jakiemuś kandydatowi, Komitet Wyborczy zastrzega sobie rozstrzygnięcie.

5. Czołowego kandydata i pełnomocnika listy wysuwa Komisja Okręgowa Klasowych Związków Za-

wodowych, przyczem jeden mandat przypada P. P. S. drugi Zw. Prol. M. i W. („**Ze świata robotniczego**", Warszawa, 7/IX 1923).

Jest to **bardzo znamienny**, jedyny dotychczas wypadek wspólnego wystąpienia socjalistów i komunistów w Polsce.

W końcu sierpnia odbył się w Warszawie **II Zjazd Komunistycznej Partji Robotniczej Polski**, w którym wzięło udział 49 delegatów z głosem decydującym z okręgów następujących: Warszawa (8, po jednym z dzielnicy), Łódź (6), Zagłębie Dąbrowskie (7), Górny Śląsk (3), Radom—Kielce (2), Wlocławek (1), Ciechanów (1), Siedlce (1), Śląsk Cieszyński (1), Brześć Litewski (2), Obwód Litewsko-Białoruski (3), Kom. Partja Galicji Wschodniej (4) i 9-ciu członków Komitetu Centralnego (K. C.).— Przedstawiciele Płocka, Krakowa i Poznańskiego na Zjeździe nie byli. Ponadto,— według drukowanego sprawozdania ze Zjazdu, wydanego przez K P. R. P. *), w Zjeździe brała udział pewna ilość delegatów z głosem doradczym, w tem przedstawiciele wydziałów, redakcji, przedstawiciel partji w Komitecie Wykonawczym Międzynarodówki Komunistycznej, oraz goście. Obecni też byli na Zjeździe delegaci Komitetu Wykonawczego Międzynarodówki Komunistycznej i przedstawiciele partyj komunistycznych: Niemiec, Francji, Czechosłowacji i Finlandji.

Porządek dzienny Zjazdu zawierał punkty następujące: 1) Sprawozdanie polityczne i organizacyjne Centralnego Komitetu. 2) Pięć lat Komunistycznej Międzynarodówki. 3) Pięć lat K. P. R. P. 4) Sy-

---

*) „Uchwały II-go Zjazdu Komunistycznej Partji Robotniczej Polski", Warszawa, wrzesień 1923, wydawnictwo K. P. R. P.

tuacja polityczna i taktyka partji. 5) Polityka organizacyjna partji. 6) Kwestja rolna. 7) Kwestja narodowościowa. 8) Związki Zawodowe. 9) Praca wśród młodzieży. 10) Praca wśród kobiet. 11. Wybory K. C.—Zjazd ogłosił „*Manifest do całego ludu pracującego*“ i przyjął cały szereg rezolucyj, tez i uchwał, a mianowicie: w sprawie sytuacji politycznej i taktyki partji, w sprawie sojuszu robotniczo-chłopskiego, tezy agrarne (projekt zgłoszony na III Konferencję K. P. R. P.). - Na podstawie tych tez, Zjazd powziął uchwałę o konieczności wspólnej walki robotników i chłopów i rezolucję p. t. „O co walczyć będą robotnicy w chwili obecnej, w obronie interesów chłopskich“ (rezolucję tę przytaczam, jako program rolny K. P. R. P.). Zjazd przyjął też uchwałę w sprawie narodowościowej, zatytułowaną: „Za naszą i waszą wolność“. Początkowy ustęp tej rezolucji i tezy w sprawie związków zawodowych zamieszczam dalej. —Pozatem Zjazd przyjął rezolucję: W sprawie zadań organizacyjnych K. P. R. P., w sprawie pracy wśród młodzieży, w sprawie pracy wśród kobiet, z powodu 30-ej rocznicy założenia S. D. K. P. i L., pozdrowienie dla Lenina, oraz listy: do Komunistycznej Partji Niemiec, do proletarjatu Francji, do więźniów politycznych zagranicą, do więźniów politycznych w Polsce, do emigracji zarobkowej. Zjazd uchwalił też nowy statut K. P. R. P., zamiast obowiązującej dotychczas Tymczasowej Ustawy Organizacyjnej, który to statut przytaczam w całości w rozdziale o organizacji K.P.R.P.— Pozatem Kongres, schlebiając nacjonalizmowi mniejszości ukraińskiej w Polsce, zmienił nazwę Komunistycznej Partji Galicji Wschodniej (organizacji obwodowej K. P. R. P.), na „Kom. Partję *Ukrainy Zachodniej*“.

W październiku, wobec zbliżającego się Kongresu Polskiej Partji Socjalistycznej, komuniści

zwrócili się do delegatów na Kongres z propozycją zerwania z ugodową, swem zdaniem, taktyką partji i wkroczenia na tory rewolucyjne. W imieniu Komitetu Centralnego Związku Proletarjatu Miast i Wsi, poseł Królikowski wystosował obszerne pismo „Do delegatów na XIX Kongres P. P. S". Na wezwanie to odpowiedział na łamach „Robotnika" (№ 301 z dn. 4. XI.) poseł socjalistyczny Mieczysław Niedziałkowski, w artykule p. t. *„Odpowiedź komunistom"*. W odpowiedzi posła Niedziałkowskiego czytamy między innemi:

„Jest między Wami a nami i ta różnica zasadni cza, że my reprezentujemy p o l s k i ruch robotniczy jego dążenia i potrzeby, jego swoiste właściwości, a u Was, panowie, nigdy wiedzieć nie można, gdzie się kończy działacz ideowy, a gdzie zaczyna się agent rosyjskiego rządu.

Przed laty, jako „socjaldemokraci Królestwa Polskiego i Litwy", zwalczaliście z największą wściekłością dążenie do niepodległości. Po zdobyciu niepodległej Polski, przeciwstawiliście się jej bezwzględnie. Prowadziliście na własny kraj rosyjskie pułki kozackie. My zaś, jak mówi nasz program, „stoimy na gruncie Republiki Polskiej", m y P o l s k i a n i s t r a t o w a ć, a n i r o z e d r z e ć p o m i ę d z y s ą s i a d y n i e d a m y..."

Jesienią 1923 roku, K. P. R. P. brała udział w IV Kongresie Międzynarodówki Komunistycznej, Kongres ten powołał do życia t. zw. „Międzynarodową Organizację Pomocy Rewolucjonistom".

W grudniu tego roku powstaje przy Centralnym Komitecie partji t. zw. *Wydział Kobiecy* dla prowadzenia propagandy komunistycznej wśród kobiet.

Działalność komunistów w Polsce **w roku 1924** wskazuje na gruntowną *zmianę taktyki:* komuniści

stają się *rzecznikami interesów mniejszości narodowych w Polsce*, schlebiają nacjonalizmowi tych mniejszości i starają się usilnie o wywoływanie i podtrzymywanie fermentu na tem tle pomiędzy rządem i społeczeństwem polskiem z jednej, a mniejszościami narodowemi w Polsce — z drugiej strony. W tym czasie legalnem pismem K. P. R. P. jest „Trybuna Robotnicza". — Wśród ludności białoruskiej i ukraińskiej w Polsce działają komuniści za pośrednictwem organizacyj obwodowych K. P. R. P., a mianowicie: *Kom. Partji Białorusi Zachodniej*, obejmującej województwa: białostockie, nowogrodzkie i poleskie, oraz *Kom. Partji Ukrainy Zachodniej*, obejmującej województwa: lwowskie, stanisławowskie, tarnopolskie i wołyńskie. — Tak więc na ogólną liczbę 16 województw w Polsce — K. P. R. P. uznaje tylko 9, — a pozostałe 7 uważa za „okupowane" przez rząd polski tereny, należące się prawnie republikom sowieckim, białoruskiej i ukraińskiej. —

W dniach 2 — 9 marca tego roku komuniści zorganizowali „*Międzynarodowy Tydzień Kobiet*", — (w myśl instrukcji III Międzynarodówki), a w dniu 18 marca — w rocznicę Komuny Paryskiej — „*Międzynarodowy dzień pomocy więźniom politycznym*", nawołując do zbierania ofiar na rzecz „*Międzynarodowej Organizacji Pomocy bojownikom Rewolucji*", (M. O. P. R.). — Nazwa tej organizacji dozwala interpretować bardzo szeroko jej działalność, gdyż za „bojownika rewolucji" uważa się każdy komunista.

W dniu 1 Maja komuniści manifestowali pod hasłami: obrony 8-o godzinnego dnia pracy i 46-o godzinnego tygodnia pracy, wolności dla więźniów politycznych, jednolitego frontu, rewolucji socjalnej i Polskiej Republiki Rad Delegatów Robotniczych i Chłopskich.

W maju odbyła się *I-a ogólno-krajowa Konferencja Kobieca*, zorganizowana przez Centralny Wydział Kobiecy. Oprócz rezolucyj i wniosków politycznych, Konferencja uchwaliła, aby koła kobiece, gdy staną się „ścisłemi", były włączane do ogólnej organizacji partyjnej.

Przed V Kongresem Międzynarodówki Komunistycznej (czerwiec—lipiec) nastąpił *ostry zatarg pomiędzy Komitetem Centralnym K. P. R. P., a t. zw. dawniej „Wydziałem Zagranicznym" K. P. R. P.*, urzędującym najpierw w Berlinie, a potem w Moskwie, zdala od partji. *Zatarg ten przerodził się następnie na zatarg z Kominternem i doprowadził do ostrego kryzysu w partji.* Rozpoczął się on jeszcze na początku roku (w lutym — marcu) w ten sposób, że czterej członkowie grupy zagranicznej, a mianowicie: *J. Leński, L. Domski, S. Osińska i Damowski* ogłosili „*tezy*", zatytułowane: „O kryzysie w K. P. R. P. i najbliższych zadaniach partji", w których, krytykując bardzo ostro uchwały II. Zjazdu K. P. R. P., (z sierpnia 1923 roku) i jej taktykę, nazwali Komitet Centralny „prawicowym", a politykę jego — „oportunistyczną", głównie z powodów: używania dość często hasła „rządu robotniczo - chłopskiego" zamiast hasła „dyktatury proletarjatu", zwracania się do P. P. S. z propozycją sojuszów w czasie wyborów do instytucyj komunalnych i społecznych i wystąpień publicznych (1 Maja) i wogóle, z powodu „zbyt małej aktywności". — Komitet Centralny K. P. R. P. zamieścił te tezy w N-rze 25 „Głosu Komunistycznego (24/VI. 1924), równocześnie krytykując je bardzo ostro i zarzucając czwórce, że

„rozpoczęła swą działalność od podeptania wszelkich zasad partyjnej dyscypliny i posłała w tajemnicy przed K. C. emisarjusza do kraju dla zorganizowania

frakcji, a jednocześnie bez wiedzy kierowniczych instancyj partyjnych kolportowała swoje tezy w kraju i w całej Międzynarodówce".

Na V. Kongresie Kominternu, który zebrał się w Moskwie 17 czerwca, *ujawniły się poważne nieporozumienia w łonie K. P. R. P.* Szereg przedstawicieli, delegowanych przez sekcję polską, reprezentował odmienne poglądy na sprawy aktualne. Utworzyły się niejako dwa obozy: obóz K. C. *(Krajewski)*, oraz obóz lewy *(Górski, Grzegorzewski, Rwal* [przedstawiciel partji niemieckiej z Górnego Śląska] i *Leński*). — Wobec tego, że większość delegacji polskiej opowiedziała się po stronie Leńskiego, Grzegorzewskiego i tow., mniejszość polska złożyła oficjalną deklarację, w której zaprzeczała, jakoby polityka K. C. była sprzeczna z polityką Kominternu. Deklarację tę podpisali: *Warski* (Warszawski), *Walecki* (Horwic), *Kostrzewa* (?) i *Próchniak*. — Lewicowa większość, inspirowana przez Dzierżyńskiego i Unszlichta, wystąpiła z kontrdeklaracją i w ten sposób konflikt w łonie K. P. R. P. stał się oficjalnym. Dla zlikwidowania nieporozumienia, Kongres wyłonił specjalną komisję, w której skład weszli m. in.: *Stalin*, jako przewodniczący, *Mołotow*, (sekretarz K. C. Kom. Partji Rosji) — jako wice - przewodniczący, *Mickiewicz - Kapsukas* (członek K. C. Kom. Partji Litwy) — jako sekretarz, oraz: ze strony Polaków: *Dzierżyński i Unszlicht*, ze strony ukraińców — *Manuilski, Szumski i Skrypnik*, wreszcie ze strony Niemców - *Rwal*. Komisja osądziła działalność Komitetu Centralnego K. P. R. P. jako oportunistyczną, występując najostrzej przeciw Warszawskiemu i Waleckiemu i nakazując usunięcie ich z areny polityki komunistycznej. *Na wniosek Komisji, K. P. R. P. zmieniła częściowo skład swego Komitetu Centralnego, zastępując starych dzia-*

łaczy komunistycznych ludźmi młodymi, mało znanymi, lecz oddanymi ślepo Kominternowi. — Mimo to, rozbicie partji na dwa obozy pozostało faktem dokonanym.

W czerwcu t. r. K. P. R. P. utworzyła na G. Sląsku „*Centralny Komitet Akcji*”, złożony z 21 członków, wybranych przez Kongres Rad Załogowych Górnego Sląska w Katowicach. Komitet miał na celu walkę o utrzymanie ustawy o 8-o godzinnym dniu pracy, (chwilowo na Górnym Sląsku zawieszonej), i obronę interesów robotników górnośląskich; był on niejako lokalną Radą Delegatów Robotniczych. Wspomniany Komitet Akcji został jednak w krótkim czasie zlikwidowany przez władze administracyjne. W myśl specjalnej instrukcji III Międzynarodówki, komuniści usiłują tworzyć „*Komitety Akcji*“ i w innych ośrodkach przemysłowych — jednak bezskutecznie, z powodu opornego stanowiska innych stronnictw robotniczych i przeciwdziałania władz.

W lipcu zawieszona została przez władze „Trybuna Robotnicza“, centralny organ Zw. Proletarjatu Miast i Wsi, za szerzenie idei przeciwpaństwowych. W ostatnich miesiącach 1924 roku wzmaga się propaganda K. P. R. P. na rzecz więźniów politycznych. W dniach 27 lipca — 3 sierpnia K. P. R. P. zorganizowała „*Tydzień walki z wojną i militaryzmem*“, wysuwając hasło: „pokój chatom — wojna pałacom” i głosząc konieczność walki rewolucyjnej dla załatwienia porachunków klasowych ze sferami posiadającemi. Tak więc, występując rzekomo przeciw wojnie i ogłaszając się za pacyfistów, komuniści dążą faktycznie do wzniecenia nowej wojny, wojny klasowej.

W drugiej połowie 1924 roku Komunistyczna Partja Robotnicza Polski ze zdwojoną gorliwością zajęła się zagadnieniem mniejszości narodowościo-

wych w Polsce. Coraz częstsze w tym czasie *napady band dewersyjnych* i inne *akty teroru w naszych województwach wschodnich*, nie są bez związku z akcją komunistów wśród mniejszości: białoruskiej i ukraińskiej,—a w szczególności z działalnością t. zw. *Komunistycznej Partji Białorusi Zachodniej* i *Komunistycznej Partji Ukrainy Zachodniej*. Dodać należy, że w skład Kom. Partji Białorusi Zachodniej weszła w końcu grudnia 1923 roku t. zw. *„Białoruska Organizacja Rewolucyjna“*, mająca na celu wywołanie na Kresach powstania przeciw Polsce, oderwanie od Rzeczypospolitej ziem, zamieszkałych w większości przez ludność białoruską, i przyłączenie tych ziem do Białoruskiej Republiki Sowieckiej ze stolicą w Mińsku. W jednym z październikowych N-rów „Czerwonego Sztandaru”, organu K. C. K. P. R. P., czytamy, że partja:

„...całkowicie popiera ruch wyzwoleńczy mniejszości narodowych na kresach wschodnich i hasła ich przyłączenia do sąsiednich republik sowieckich, Białorusi i Ukrainy, i zwalcza złudne próby rozwiązania kwestyj narodowych w ramach imperjalizmu polskiego, w rodzaju haseł: autonomji i federacji...“

Mniejszość żydowska interesuje komunistów mniej, niż mniejszości: ukraińska i białoruska, ze względu na to, że nie zajmuje określonego zwartego terytorjum. Robotnicy niemieccy na G. Śląsku wchodzą w sfery zainteresowania partji komunistycznej w Polsce i są zorganizowani częściowo w Kom. Partji Górnego Śląska (autonomicznej organizacji okręgowej K. P. R. P.).

Działalność posłów komunistycznych: Stefana Królikowskiego i Stan. Łańcuckiego, tworzących w Sejmie t. zw. *„Klub Sejmowy Związku Proletarjatu Miast i Wsi“*, polegała na wygłaszaniu przemówień agita-

cyjnych, wnoszeniu interpelacyj i składaniu wniosków, rezolucyj i oświadczeń, które, drukowane na ulotkach i rozpowszechniane przez K. P. R. P. wśród robotników i chłopów polskich i niepolskich, miały ich przekonać, że posłowie komunistyczni, a więc i partja komunistyczna, są jedynymi ich obrońcami.

We wrześniu zaczyna wychodzić „*Więzień Polityczny*", początkowo jako organ K. P. R. P., a następnie—Międzynarodowej Organizacji Pomocy Rewolucjonistom (M. O. P. R.).

W listopadzie 1924 r. Klub Sejmowy Związku Proletarjatu Miast i Wsi połączył się w Sejmie z Klubem Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partji, (U S. D. P.), w jednolitą **Komunistyczną Frakcję Poselską** *w sile 6 posłów.*

Połączenie nastąpiło również na terenie pozaparlamentarnym, — albowiem Ukraińska Socjal-Demokratyczna Partja wstąpiła in conpore do Komunistycznej Partji Ukrainy Zachodniej (org. obwodowej K. P. R. P.).

Z kolei przytaczam *rezolucję połączeniową obu Klubów.* — Zarys działalności Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partji poza Sejmem i w Sejmie, oraz deklarację sejmową Klubu U. S. D. P. podaję na końcu niniejszego rozdziału.

OŚWIADCZENIE POSŁA JÓZEFA SKRZYPY O POŁĄCZENIU KLUBU UKRAIŃSKIEJ SOCJAL-DEMOKRATYCZNEJ PARTJI, Z KLUBEM SEJMOWYM ZWIĄZKU PROLETARJATU MIAST I WSI, ODCZYTANE W SEJMIE W DNIU 7 LISTOPADA 1924 ROKU.

(Według stenogramu).

W celu zjednoczenia sił komunistycznych dla walki z rządami kapitalistyczno-obszarniczemi i w celu przybliżenia zwycięstwa robotników i chłopów nad ich klasowymi wrogami — Klub Poselski Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partji z dniem dzisiejszym łączy się z Komunistyczną Frakcją Poselską Związku Proletarjatu Miast i Wsi w jednolitą — jedną ideą i jedną wolą zespoloną Komunistyczną Frakcję Poselską.

Stając karnie w szeregach bohaterskiej armji komunistycznej, którą dotąd w tym Sejmie godnie i nieustraszenie reprezentowali towarzysze posłowie ze Związku Proletarjatu Miast i Wsi, łączymy się z nimi, aby, dając wyraz solidarności i braterstwa broni rewolucyjnych mas pracujących Ukrainy Zachodniej z rewolucyjną klasą robotniczą polską i polskiemi rewolucyjnemi masami chłopskiemi — odtąd razem nieustraszenie walczyć o zwycięstwo wspólnej nam idei komunistycznej.

Nabrawszy tego przeświadczenia, nietylko w zgodzie ze swoimi wyborcami — robotnikami i chłopami Zachodniej Ukrainy, — lecz na wyraźne ich żądanie, — stajemy pod sztandarem komunistycznym, aby służyć, dopóki tchu w piersi stanie, „wielkiej sprawie wyzwolenia klasy robotniczej, szerokich mas chłopstwa i naszego podbitego i rozdartego narodu z pęt niewoli społecznej i narodowej".

Rok 1925 zastaje K. P. R. P. w stadjum dzielenia się na 2 obozy: „prawy" i „lewy". W styczniu następuje *ostry zatarg pomiędzy Komitetem Centralnym partji, a K. C. Kom. Partji Białorusi Zachodniej (organizacji obwodowej K. P. R. P.).* Organ tej partji, „*Bolszewik*", zamieścił „Wezwanie do polskich rewolucyjnych robotników i włościan", skierowane przeciwko polityce K. C. K. P. R. P., który, nie zważając, (zdaniem autora czy autorów „wezwania"), na uchwały V. Kongresu Kominternu o zbolszewizowaniu partji, „...bezradnie szamocze się w dyskusjach, działając rozkładowo na szeregi partyjne", „...z lekceważeniem odnosi się do ruchu rewolucyjnego mas białoruskich" nie licząc się z tem, że „*włościaństwo białoruskie pod względem gotowości bojowej znajduje się w przededniu połączenia z Białoruską Sowiecką Republiką*". — A dalej czytamy w „Wezwaniu":

„Te tendecje oportunistyczne tłumią ruch rewolucyjno-powstańczy, rodzą nieufność do partji, pchają masy do samozwańczych organizacyj w rodzaju m. in. *organizacyj „im. Lenina"* i *„Czerwonej Gwiazdy"*..

W związku z tem, K. C. Kom. Partji Białorusi Zachodniej odesłał z powrotem wszystkich pracowników, przysłanych przez K. C. Kom. Partji Polski, zwłaszcza tych, którzy weszli w skład Kom. Partji Biał. Zachodniej, kooptował dawnych miejscowych pracowników, zmienił redakcję centralnego organu partyjnego i odmówił udziału w mającej się odbyć Konferencji K. C. Kom. Partji Polski.

Dość poważne nieporozumienia zaszły również pomiędzy K. C., a Kom. Partją Ukrainy Zachodniej (organizacją obwodową K. P. R. P.).

Wszystkie te zatargi (z grupą zagraniczną, Kominternem, Kom. Partją Białorusi Zachodniej i Kom.

Partją Ukrainy Zachodniej) doprowadziły do *podziału Kom. Partji Robotniczej Polski na dwa wyraźne obozy: prawy i lewy.* Należy się spodziewać, że t. zw. „prawica“ prędzej czy później wystąpi,—(względnie zostanie usunięta) z Kominternu, a wtedy będziemy mieli w Polsce dwie partje komunistyczne, które różnić będzie stopień radykalizmu w taktyce i stosunek do Kominternu.

Niżej podaję: wyjątki z ważniejszych rezolucyj II-go (ostatniego) Kongresu K. P. R. P., ustawę partyjną K. P. R. P., jej organizację, prasę i przywódców.

WYJĄTKI Z WAŻNIEJSZYCH REZOLUCYJ II. KONGRESU KOMUNISTYCZNEJ PARTJI RO BOTNICZEJ POLSKI

(Sekcji Międzynarodówki Komunistycznej).

PROGRAM ROLNY K. P. R. P.

W sprawie przeprowadzenia reformy rolnej.

1. Żądamy niezwłocznego przywrócenia Komisyj ziemskich powiatowych i gminnych. Oparcia ich na zasadzie wybieralności. Przyznania im decydującego głosu we wszystkich kwestjach, dotyczących sprawy wywłaszczania obszarników i podziału ziemi. Żądamy natychmiastowego oddania Komisjom tym do rozporządzenia wszystkiej ziemi ponad 60 hektarów i uwzględnienia przy nadziale przedewszystkiem bezrolnych i małorolnych.

2. Żądamy wydania bezwzględnego nakazu, zabraniającego obszarnikom wszelkiego handlu ziemią, odebrania prawa parcelowania ziemi wszystkim prywatnym spółkom i instytucjom, oraz osobom, upoważnionym do tego przez rząd. Wszystkie sprawy, dotyczące parcelacji, mają być powierzone Komisjom ziemskim, gminnym i powiatowym.

3. Ponieważ przy obecnej drożyźnie otrzymanie ziemi nie daje jeszcze możności stworzenia odpowiedniego warsztatu pracy, żądamy, oprócz przyznania ziemi małorolnym chłopom, robotnikom folwarcznym i bezrolnym, wydatnej pomocy państwowej na zagospodarowanie się.

3. W celu zaopatrzenia ludności wiejskiej w budulec i opał, żądamy wykonania uchwały sejmowej z dn. 10-go lipca 1919 roku o upaństwowieniu lasów dworskich. Wywłaszczenie jednak powinno być dokonane bez wykupu.

5. Żądamy uregulowania serwitutów przez zupełne zaspokojenie słusznych żądań chłopskich, oraz naprawienia krzywd, wypływających z dotychczasowego niesprawiedliwego ich regulowania.

6. Żądamy bezwzględnego zakazu rugów drobnych dzierżawców i użytkowników, zmniejszenia czynszów, zakazu pobierania ich w naturze i uwzględnienia słusznych ich praw przy nadziale.

W sprawie podatków.

1. Żądamy zupełnego zwolnienia od podatków gruntowych, podymnych, majątkowych, dochodowych, danin i tym podobnych ciężarów wszystkich gospodarstw rolnych poniżej 6-ciu morgów ziemi uprawnej i zastosowania od 6-ciu do 60-ciu morgów zasady degresji, a od 60-ciu wzwyż progresji, szczególnie wysokiej dla wielkich właścicieli ziemskich.

2. Zwalczamy podatki bezpośrednie, nałożone na przedmioty pierwszej potrzeby.

W sprawie drożyzny.

Komunistyczna Partja walczy o zabezpieczenie robotników od skutków ciągłego obniżania się wartości pieniądza i domaga się dla nich lonu w złocie. Aby uchronić masy chłopskie od skutków straszliwej drożyzny produktów miejskich, żądać będziemy nałożenia przez Państwo na fabrykantów i przemysłowców obowiązku dostarczania po zniżonej cenie kontyngensu towarów, potrzebnych chłopom w gospodarstwie domowem.

Odbudowa.

Żądamy przeprowadzenia przez Państwo odbudowy obszarów, zniszczonych przez wojnę, drogą zaopatrzenia ludności tych obszarów w budulec i inwentarz.

Popieranie rolnictwa.

Żądamy państwowej pomocy, celem podniesienia stanu gospodarczego drobnych posiadaczy drogą przeprowadzenia na koszt Państwa robót meljoracyjnych, komadacji, ułatwień w dostarczaniu nawozów sztucznych, maszyn i t. p. Podniesienia stanu hodowli i wydajności ziemi drogą tworzenia stacyj hodowlanych, pól doświadczalnych, oraz zakładania sieci szkół rolniczych, dostosowanych do potrzeb gospodarstwa chłopskiego.

Kooperacja rolna.

Żądamy ułatwienia i poparcia w zakładaniu i prowadzeniu rolnych kooperatyw chłopskich, wytwórczych, wymiennych i kredytowych, drogą dostarczania odpowiednich kredytów i ułatwień podatkowych, oraz uwolnienia od różnych opłat, świadczeń i ciężarów.

Kredyt rolny.

Żądamy założenia instytucyj państwowych kredytowych dla dostarczania małorolnym chłopom taniego kredytu.

Samorządy gminne i powiatowe.

Dążyć będziemy do możliwie pełnego wyzyskania instytucyj samorządowych, gminnych i powiatowych, dla obrony interesów małorolnych i bezrolnych, oraz do zabezpieczenia w nich przedstawicielstwa najszerszych warstw chłopskich. Żądać będziemy przełożenia ciężarów samorządowych całkowicie na barki bogatego chłopstwa oraz obszarników i zwolnienia od nich małorolnych i bezrolnych.

Kolonizacja.

Osadnictwo na Kresach nie może być środkiem zaspokojenia głodu ziemi, natomiast utrwala ono panowanie burżuazji, gdyż niezadowolenie mas chłopskich zwraca w kierunku wzajemnej wewnętrznej walki.

Domagamy się zaprzestania dalszej kolonizacji Kresów i zwrotu ziemi tym chłopom, których grunta zostały zajęte przez rządową kolonizację, nadania ziemi osadnikom wewnątrz kraju, w okolicach, z których pochodzą, przez nadzielenie ich ziemią z obszarów dworskich.

UCHWAŁA II KONGRESU K. P. R. P. W SPRAWIE NARODOWOŚCIOWEJ.

(Początek).

I.

Polskie klasy posiadające, depcząc tradycje demokracji polskiej, która byt i wolność Polski wiązała z walką o wyzwolenie wszystkich uciśnionych ludów Europy, *sprzęgły losy niepodległości narodowej z najciemniejszemi mocami międzynaradowej reakcji.* Dla szerokich mas ludowych niepodległość miała być rękojmią reform społecznych i rozwoju swobód demokratycznych. Ale wszystkie nadzieje, jakie masy te ożywiały w chwili powstania niepodległej Polski, — zawiodły. Burżuazja polska oparła byt Państwa Polskiego na *podboju i ucisku ziemi i ludów niepolskich, na wrogim stosunku do wszystkich ludów i państw ościennych, — Rosji, Ukrainy, Litwy, Niemiec, Czechosłowacji, na oddaniu Polski pod militarną i polityczną komendę Francji, na wyprzedaży bogactw naturalnych kraju giełdziarzom zagranicznym.*

Kierownicy Państwa Polskiego rozpoczęli swe rządy od *wyprawy zbrojnej* na *rewolucyjną Rosję i Ukrainę* wbrew temu, że rząd sowiecki natychmiast po objęciu władzy i wielokrotnie później proklamował swe *bezwzględne uznanie niepodległości Polski.* Dążyli oni do obalenia rządów robot-

niczo-chłopskich, chociaż przez to *torowali drogę do przywrócenia caratu*, tego przysięgłego wroga niepodległego bytu Polski.

Obecnie koalicja kapitalistów, obszarników i bogatych chłopów, rządzących w Polsce, gotuje się do nowych zbrodni na ludzie polskim. Chce go ona pchnąć do nowej wojny, tym razem *przeciwko nadciągającej rewolucji proletarjackiej w Niemczech*. Chce zrobić z Polski mur, oddzielający rewolucyjne Niemcy od robotniczo-chłopskich republik sowieckich, chcę blokadą, zagarnięciem ziem niemieckich, zbrojną interwencją ułatwić zwycięstwo kontrrewolucji niemieckiej i międzynarodowej, która potem z całą siłą zwróci się przeciw samej Polsce. *W ten sposób reakcyjna i kontrrewolucyjna polityka mocarstwowa obecnnch rządców Polski gotuje grób dla jej niepodległego bytu.*

Zjazd KPRP. ostrzega masy pracujące Polski przed tą polityką klas posiadających, która prowadzi Państwo Polskie do katastrofy za cenę krwi i mienia ludności robotniczo-chłopskiej. Zatopienie we krwi lub zamorzenie głodem rewolucji niemieckiej oznacza nietylko zwycięstwo reakcji, pognębienie robotnika i chłopa, lecz także *wkrzeszenie dwóch potęg zaborczych, kajzerowskiej i carskiej, a przez to groźbę nowych rozbiorów Polski.*

Każda kropla krwi robotnika i chłopa, przelana w wojnie przeciw rewolucyjnym Niemcom czy rewolucyjnej Rosji, będzie zbrodnią wobec najżywotniejszych interesów narodu polskiego. Trwała niepodległość Polski możliwa jest jedynie pod rządami robotników i chłopów, jedynie w sojuszu z robotniczo - chłopskiemi republikami Rosji, Niemiec i innych sąsiednich narodów. Tylko zwycięska rewolucja w Niemczech usunie raz na zawsze niebezpieczeństwo zdławienia Polski przez burżuazyjne Niemcy. Tylko dyktatura proletarjatu w Rosji zabezpiecza przed powrotem caratu. Tylko wreszcie władza robotników i chłopów w Polsce gwarantuje ludom Rosji, Niemiec i sąsiednich narodów, że mają w Polsce nie

wroga i zaborcę, lecz brata od młota i pługa.—*Jedynie w ramach Robotniczo-Chłopskich Stanów Zjednoczonych Europy Polska znajdzie niezwruszoną podstawę swej niepodległości.*

WYJĄTEK Z REZOLUCJI O ZWIĄZKACH ZAWODOWYCH.

Zadania komunistów w związkach zawodowych.

Zadaniem komunistów na terenie związków jest stworzenie ze związków prawdziwej siły, zdolnej do walki z kapitałem, a więc:

1) wciągnięcie do związków najszerszych mas robotniczych.

2) Przyciągnięcie ogółu członków do czynnego udziału w życiu związkowem, do wpływania na jego politykę i jego kierownictwo.

3) Wskazywanie masom konkretnych zadań bojowych na gruncie codziennych potrzeb robotniczych, zorganizowanie ich nacisku na ugodowe kierownictwo dla popchnięcia ich do akcji, jakiej wymaga interes masy.

4) Zdobycie organizacyjnego kierownictwa związkami, z których należy uczynić nietylko najważniejszy organ walki o poprawę bytu pracujących, o codzienne potrzeby robotnika,—ale zarazem aparat, zdolny do ugruntowania władzy państwowej w przyszłym ustroju społecznym.

Komunistyczni związkowcy zdobędą wpływ na masę związkowców, gdy czynem dowiodą, że są tymi, którzy najuporczywiej i najkonsekwentniej walczą zarówno o potrzeby robotnicze, jak i o potęgę i o moc organizacyj związkowych.

Warunkiem siły związków jest przedewszystkiem masowy ich charakter, przeto wciągnięcie szerokich mas robotniczych do związków wysuwa się tu na czoło wszystkich innych zadań. Należy rozpocząć w związkach agitację o orga-

nizowanie szerokich **kampanij werbunkowych** i przystąpić do tworzenia specjalnych komisyj werbunkowych, złożonych z robotników bez różnicy partji.

Kontrola robotnicza i komitety fabryczne.

Nieodzowną sprawą, nie schodzącą z porządku dziennego działalności związków powinna być walka o **samorząd robotniczy w fabryce** (sprawa wydalania i przyjmowania robotników przez ogół, regulamin fabryczny i t. d.) **o kontrolę robotniczą** nad produkcją i o powołanie do życia organów tego samorządu i kontroli **Komitetów fabrycznych**, czy też **rad załogowych.**

Kontrola robotnicza i samorząd fabryczny winny być hasłem walki z sabotażem produkcji lub lokautami ze strony przemysłowców, o kontrolę subsydjów państwowych, dawanych fabrykantom, lub z samowolą administracji przedsiębiorstw, naruszających przepisy ustawodawstwa robotniczego. Każdy z tych faktów winien być punktem wyjścia dla kampanij robotniczych w tej sprawie.

Powstanie Komitetów fabrycznych, odgrywających tak ważną rolę w walce proletarjatu Niemiec, należy przedewszystkiem powiązać z rozszerzeniem istniejących w szeregu fabryk delegacyj robotniczych. Delegacje te w drodze stałego rozszerzania swych kompetencyj, w drodze nieustannej walki o formalne lub ustawowe ich uznanie, jako ciała zbiorowego, w drodze nadawania im przez ogół robotniczy praw kierownika całokształtu działalności robotniczej w fabryce, przetwarzać należy w praktyczne *komitety fabryczne.* Na G. Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskiem, gdzie istnienie Komitetów Kopalnianych i Rad Załogowych jest ustawowo zagwarantowane, należy ożywić je, postawić na czele wszystkich akcyj robotniczych, zcentralizować, wyrwać z pod wpływu ugodowych kierownictw związkowych i uczynić środkiem nacisku na organizacje zawodowe. Utworzenie i powiązanie Komitetów fabrycznych, reprezentujących nietylko najbardziej uświadomionych, zorganizowanych w związkach robot-

ników, lecz całą masę w fabryce, bez względu na przekonania, będzie miało nietylko poważne znaczenie dla walki o samorząd fabryczny, nietylko będzie czynnikiem walki o jedność i demokratyzację ruchu zawodowego, lecz będzie zaczątkiem reprezentacji całej klasy robotniczej, organem, który mieć będzie decydujące znaczenie w walce o całkowite wyzwolenie proletarjatu, a w następstwie będzie jednym z najważniejszych czynników budownictwa gospodarki społecznej.

PROGRAM SPÓŁDZIELCZY K. P. R. P.

(Ułożony dawniej, ale aktualny).

1. Zniszczenie aparatu produkcji i środków komunikacji, obniżenie wydajności siły roboczej (fizyczne wyczerpanie robotnika i wyłamanie się z pod dyscypliny kapitalistycznej) paraliżuje produkcję kapitalistyczną. Ujemny bilans płatniczy państw europejskich utrudnia sprowadzanie surowców. Niechęć burżuazji do inwestowania kapitałów w przedsiębiorstwa, których zyski są ograniczone przez Państwo (koleje, kopalnie, budowa domów i t. d.) i łatwość zysku na drodze spekulacji nie pokrywającemi zapotrzebowania zasobami pieniężnemi, nie pozwalają na planowe uruchomienie produkcji. Olbrzymie długi państw burżuazyjnych uniemożliwiają im skuteczną inicjatywę gospodarczą. Ogólna dezorganizacja produkcji wywołuje anarchję w stosunkach wymiennych i wzrastającą drożyznę.

2. Drożyzna jest spotęgowana przez ruinę systemu kredytu i opanowanie rynku światowego przez trusty i kartele. Trwająca nadal walka sprzecznych dążeń imperjalistycznych uniemożliwia ustalenie równowagi ekonomicznej i, co za tem idzie, uregulowanie wymiany międzynarodowej.

3. Odbudowanie gospodarki zrujnowanych przez wojnę krajów Europy, może się odbywać tylko na podstawie solidarności i wspólnoty międzynarodowej, sytuacja zaś obecna i rosnąca wciąż anarchja w Europie środkowej i na bliżkim

Wschodzie, stwierdzają naocznie niezdolność burżuazji imperjalistycznej do podjęcia i przeprowadzenia takiej akcji. — Odbudowę gospodarki międzynarodowej, może przeprowadzić jedynie proletarjat po zburzeniu kapitalizmu.

4. Chaos, panujący w ogólnej sytuacji gospodarczej Europy, zostaje zaostrzony w Polsce, zarówno przez wojnę imperjalistyczną, jak i przez gospodarczą i społeczną politykę rządu, popierającą spekulację i wyzysk szerokich mas ludowych. Kryzys gospodarki krajowej zostaje doprowadzony do ostatecznych granic przez politykę finansową rządu, który, nie będąc w stanie ustalić waluty, ani przenieść ciężaru miljardowego deficytu na barki klas posiadających, zwiększa w nieskończoność ilość znaków obiegowych i tem zmniejsza coraz bardziej siłę kupczą pieniądza.

5. Kooperatywy są uzależnione od ogólnej sytuacji politycznej i ekonomicznej, w jakiej się znajduje kraj, i dlatego nie są w stanie prowadzić samodzielnej polityki gospodarczej. Kooperatywy przeżywają ten sam kryzys, co i ogólny system kapitalistyczny. Istnienie ich jest podcięte u samej podstawy.

6. Podstawa finansowa kooperatyw — kapitały, zebrane z wkładów, zostają obezwartościowane. Brak kapitałów oraz wciąż wzrastająca drożyzna towarów paraliżuje działalność i dalszy rozwój kooperatyw. Kooperatywom przeto pozostaje: albo przystosować się do panującego systemu spekulacji, albo też szukać pomocy i subwencji u państwa burżuazyjnego i uzależnić się w znacznym stopniu od organów państwowych.—W obu wypadkach kryzys kooperatyw nie zostaje rozwiązany.

7. Kooperatywy więc muszą związać swój byt z dążnościami proletarjatu do obalenia ustroju kapitalistycznego, zdobycia dyktatury i stworzenia Polskiej Republiki R. D. R.

8. Kooperatywy będą mogły rozwijać się dopiero wtedy, gdy przestaną istnieć jako organizacje, oparte na udziałach zawsze niedostatecznych — lecz staną się organami rozdzielczemi Republiki Rad Robotniczych, obejmują-

cemi całą ludność. Pozostając wówczas w ścisłym związku z organami produkcji, utworzą wraz z nimi wspólną organizację, kierującą produkcją i wymianą całego Państwa. — Do czasu urzeczywistnienia dążeń klasy robotniczej, kooperatywy winny:

1. Przygotować kadry działaczy robotniczych, zdolnych do objęcia władzy przez proletarjat, aby po rewolucji objąć i prowadzić organy rozdzielcze w przyszłej organizacji społecznej,

2. Podporządkować się ogólnym celom politycznym proletarjatu, przyjmować czynny udział we wszystkich jego wystąpieniach, dążyć do stworzenia ogólnego przedstawicielstwa proletarjatu w formie R. D. R.,

3. Jaknajenergiczniej popierać masy robotnicze podczas akcyj ekonomicznych, dążyć do stworzenia stałych organów, łączących Związki Zawodowe i Kooperatywy, zachowując przytem wewnętrzną samodzielność obu organizacyj i ściśle rozgraniczając ich funkcje.

4. Inicjować akcje masowe proletarjatu w sprawach aprowizacji, drożyzny, ogólnego kryzysu ekonomicznego i sytuacji kooperatyw w szczególności, wyjaśniać masom przyczyny kryzysu ekonomicznego.

5. Jednoczyć poszczególne kooperatywy w jednę wielką Kooperatywę, obejmującą wszystkich proletarjuszy danej miejscowości, stojących na stanowisku klasowem.

6. W celu możliwego przetrzymania gospodarczego kryzysu kooperatyw, domagać się od rządu burżuazyjnego i instytucyj samorządowych udzielania kooperatywom kredytów, z zachowaniem bezwzględnej niezależności Kooperatyw, ulg przy zakupie i transporcie towarów, etc.

ORGANIZACJA K. P. R. P.

Statut Organizacyjny K. P. R. P.

1. Członkowie Partji.

1. Członkiem Partji może być każdy, kto uznaje program, statut i uchwały Partji i Międzynarodówki Komunistycznej, należy do jednej z organizacyj partyjnych, bierze czynny udział w pracy partyjnej, wykonywa uchwały władz partyjnych i opłaca podatek partyjny.

UWAGA: Członkiem Partji nie może być jednostka, uprawiająca wyzysk kapitalistyczny, lub też czerpiąca środki swej egzystencji ze źródeł społecznie szkodliwych.

2. O przyjęciu do Partji decyduje Komitet Dzielnicowy, względnie Komitet Okręgowy, na podstawie polecenia conajmniej przez 2-ch członków Partji. Decyzja Komitetu Dzielnicowego podlega zatwierdzeniu przez Komitet Okręgowy.

3. W razie zmiany miejsca zamieszkania i przeniesienia się na teren innej organizacji partyjnej (dzielnicy okręgu lub obwodu) dany członek organizacji wchodzi w skład tej organizacji. Zmiana miejsca zamieszkania zostaje zakomunikowana Komitetom Okręgowym.

4. Każdy członek Partji, opuszczający z wiedzą i zgodą organizacji partyjnej kraj, obowiązany jest wstąpić do Partji Komunistycznej kraju, do którego przybył.

5 O zawieszeniu lub usunięciu członka z Partji decyduje Komitet Okręgowy.—Od decyzji tej przysługuje prawo odwołania się do wyższych ciał partyjnych.

2. Organizacyjna budowa Partji.

6. Podstawową zasadą organizacyjnej budowy Partji jest centralizm demokratyczny.

7. Terytorjalny podział Partji oparty jest na zasadzie, że organizacja, obsługująca jakiś obszar, uważana jest za wyższą — (nadrzędną) — w stosunku do wszystkich organizacyj, obsługujących poszczególne części tego obszaru.

8. Ogólna budowa organizacyjna Partji przedstawia się jak następuje:

Podstawową, najdalej wysuniętą jednostką organizacji partyjnej, jest Koło. Wszystkie koła na terenie, określonym przez Komitet Okręgowy, powiązane są w dzielnice, na których czele stoi Komitet Dzielnicowy, wybierany na konferencji dzielnicowej.

Dzielnica podlega Komitetowi Okręgowemu i Konferencji Okręgowej. Organizacje Okręgowe podlegają Komitetowi Centralnemu. Najwyższą instancją Partji jest Zjazd, który, w razie niemożności zwołania go, może być zastąpiony przez Konferencję Partyjną, zwołaną na zasadach zredukowanej reprezentacji.

K. P. R. P., jako sekcja Międzynarodówki Komunistycznej, podlega jej Komitetowi Wykonawczemu i Kongresowi.

9. Wszystkie organizacje partyjne kontrolują działalność organizacyj bezpośrednio im podległych na podstawie perjodycznych sprawozdań organizacyjnych i finansowych.

3. Koła Partyjne.

10. Każdy członek Partji należy do Koła partyjnego. Każde koło powinno mieć przewodniczącego, który przyjmuje na siebie obowiązki męża zaufania Komitetu dzielnicowego i który jest odpowiedzialny przed nim za działalność Koła. — Nadto Koło musi mieć kolportera oraz skarbnika.

11. Najbardziej wskazanym typem Koła jest koło, składające się z towarzyszy, pracujących w jednym warsztacie pracy. W mniejszych ośrodkach robotniczych, gdzie Partja posiada tylko jednostki w drobnych warsztatach pracy, wskazany jest typ Koła zawodowego. Tam, gdzie członków Partji jest niewielu, należy utworzyć Koła mieszane. Czwartym typem są Koła, składające się z członków Partji, działających na terenie związków zawodowych, spółdzielni i innych organizacyj społecznych.

12. Najdalej wysuniętą placówką organizacyjną Partji wśród mas chłopskich, jest mąż zaufania Partji, który organizuje Koła wiejskie, kieruje nimi i reprezentuje je na zebraniach dzielnicowych.[1]

4. *Dzielnice.*

13. Na czele dzielnicy stoi Komitet Dzielnicowy, wybierany na konferencji dzielnicowej, dla kierowania pracą polityczną i organizacyjną. Na konferencjach dzielnicowych reprezentowane są Koła proporcjonalnie do liczby członków.

14. Prócz konferencyj dzielnicowych odbywają się perjodyczne Zebrania Dzielnicowe, składające się z Komitetu Dzielnicowego i stałych przedstawicieli Kół.

15. Jeżeli dzielnica obejmuje większą ilość Kół — to należy podzielić ją na poddzielnice, zorganizowane wedle tych samych zasad, co i dzielnice.

16. Okres funkcji Komitetów Dzielnicowych wynosi pół roku.

5. *Okręgi.*

17. Na czele Okręgu stoi Komitet Okręgowy, wybierany na konferencji okręgowej. Konferencja okręgowa składa się z delegatów wszystkich dzielnic, wybieranych na konferencjach dzielnicowych, proporcjonalnie do liczby członków. Uchwały ciał kierowniczych okręgu są obowiązujące dla wszystkich członków partji, znajdujących się na terenie danego okręgu.

18. Okres funkcji Komitetów Okręgowych wynosi pół roku.

6. *Obwody.*

19. Szereg okręgów, związanych ze sobą względami gospodarczemi, politycznemi czy też narodowościowemi, może utworzyć, na mocy uchwały Zjazdu Partyjnego lub K. C., — Obwód. Na czele Obwodu stoi Komitet Obwodowy,

wybierany na konferencji obwodowej i kierujący pracą polityczną i organizacyjną na tym terenie, w ramach ogólnych uchwał Zjazdów partyjnych i w myśl dyrektyw K. O. — Uchwały ciał kierowniczych obwodu są obowiązujące dla wszystkich członków Partji, znajdujących się na terenie danego obwodu.

20. Kadencja Komitetów Obwodowych trwa 1 rok.

7. *Komitet Centralny.*

21. Zjazd Partyjny wybiera Komitet Centralny i ustala ilość członków jego. W razie ustąpienia członka K. C., na miejsce jego wchodzi jeden z wybranych przez Zjazd zastępców.

22. Komitet Centralny jest najwyższą instancją kierowniczą Partji w okresie między Zjazdami. Komitet Centralny sprawuje ogólne polityczne i organizacyjne kierownictwo wszystkich organów partyjnych, kierując się przytem uchwałami zjazdów partyjnych, uchwałami Międzynarodówki Komunistycznej i potrzebami ruchu rewolucyjnego. W szczególności zaś K. C. reprezentuje Partję w stosunkach z innemi partjami i instytucjami, kieruje pracą centralnych wydziałów partyjnych, organizuje różne instytucje partyjne i kieruje ich działalnością, wyznacza redaktorów organów partyjnych, dysponuje siłami i środkami Partji i zarządza centralną kasą partyjną.

23. K. C. ma prawo zawieszać uchwały wszystkich podległych mu ciał partyjnych, którym przysługuje prawo odwołania się do Zjazdu. — Nie wstrzymuje to jednak wykonania decyzji K. C.

24. Dla kierownictwa politycznego Komitet Centralny wyłania biuro polityczne, zaś dla ogólnego kierownictwa pracą organizacyjną — biuro organizacyjne. Ilość członków biura politycznego i organizacyjnego ustala sam K. C.

25. Posiedzenia plenarne Komitetu Centralnego odbywają się w zasadzie co miesiąc, względnie w wypadkach nagłej potrzeby.

8. *Wydziały i Biura przy Komitecie Centralnym, Komitetach Obwodowych i Okręgowych.*

26. Dla specjalnych form pracy partyjnej istnieją przy K. C. następujące wydziały centralne: Zawodowy, Wiejski, Kobiecy, Wojskowy, Kulturalno-Oświatowy, Techniczny, Spółdzielczy, Redakcja Centralna, i t. d.

27. Wydziały te są mianowane przez K. C. i pracują pod jego bezpośredniem kierownictwem. Przy Komitetach Okręgowych i Obwodowych wydziały te, tworzone wedle tych samych zasad co Centralne, pracują pod ogólnem kierownictwem Komitetów Okręgowych, względnie Obwodowych, w ramach dyrektyw wydziałów przy K. C.

28. Dla spraw politycznych i społecznych, związanych z żydowskim i niemieckim ruchem robotniczym i dla obsługiwania specjalnych potrzeb tego ruchu, istnieją zarówno przy K. C., jak i przy Komitetach Okręgowych i Obwodowych, specjalne organy: biura sekcyj żydowskich i biura niemieckie, wybierane na konferencjach krajowych, okręgowych, względnie obwodowych członków Partji—żydów i niemców. Wybór ten podlega zatwierdzeniu przez odnośny Komitet partyjny. Biura te pracują pod bezpośredniem kierownictwem odpowiednich instancyj partyjnych i na podstawie regulaminu, uchwalonego przez K. C.

9. *Zjazd Partyjny.*

29. Naczelnym organem Partji jest Zjazd Partyjny. Zjazd Partyjny odbywa się z reguły raz do roku. Nadzwyczajny Zjazd zwołuje Komitet Centralny z własnej inicjatywy, lub na żądanie Okręgowych organizacyj, reprezentujących conajmniej połowę członków Partji. O zwołaniu i o porządku dziennym Zjazdu, Komitet Centralny zawiadamia organizacje okręgowe conajmniej na $1^1/_2$ miesiąca przed Zjazdem.

30. Ilość delegatów na Zjazd, przypadających na poszczególne okręgi, ustala Komitet Centralny, proporcjo-

nalnie do ilości członków okręgu. Każdy okręg ma prawo do wysłania conajmniej jednego delegata na Zjazd. Wybory na Zjazd dokonywane są na konferencjach okręgowych.

31. Na Zjeździe partyjnym głos decydujący mają delegaci okręgów, członkowie K. C. i przedstawiciele Z. M. K. *) (w ilości, ustalonej przez K. C. Partji). Z głosem doradczym uczestniczą: przedstawiciele wydziałów i referenci zjazdowi.

32. Zjazd Partyjny: a) wysłuchuje i zatwierdza sprawozdania Centralnych organów partyjnych, b) decyduje o programie i statucie Partji, c) wykreśla linję taktyczną Partji, d) wybiera Komitet Centralny i t. d. — Uchwały Zjazdu są obowiązujące dla wszystkich członków Partji.

10. O dyscyplinie partyjnej.

33. Jaknajściślejsza dyscyplina partyjna należy do podstawowych obowiązków wszystkich organizacyj partyjnych. Uchwały kierownictwa partyjnego powinny być wykonywane szybko i ściśle. Dyskusja nad wszystkiemi spornemi zagadnieniami życia partyjnego jest zupełnie swobodna do chwili powzięcia decyzji przez odnośne organy partyjne.

34. Wykroczenia przeciwko programowi, statutowi, uchwałom ciał partyjnych i przeciw dyscyplinie partyjnej pociągają za sobą: dla organizacji — naganę, zawieszenie, rozwiązanie; w obu ostatnich wypadkach czas trwania odnośnego prowizorycznego Komitetu partyjnego nie może przekraczać 3-ch miesięcy; — dla poszczególnych członków Partji — naganę, surową naganę, naganę publiczną z podaniem jej do wiadomości członków Partji, czasowe zawieszenie w wykonywaniu czynności odpowiedzialnych, czasowe zawieszenie we wszelkich czynnościach partyjnych, wydalenie z Partji.

35. Sprawy dyscyplinarne rozpatrują bezpośrednio odnośne Komitety partyjne, lub też wyznaczają Sąd partyjny.

---

*) Z. M. K. — Związek Młodzieży Komunistycznej w Polsce.

36. Sąd jest wyznaczany każdorazowo przez Komitet Okręgowy, Komitet Obwodowy lub Komitet Centralny. Oskarżonemu przysługuje prawo odwodu w stosunku do członków Sądu.

37. Wyroki Sądu stają się prawomocne po zatwierdzeniu ich przez odnośny Komitet partyjny.

38. Od decyzji Komitetu partyjnego przysługuje oskarżonemu prawo odwołania się do wyższej instancji partyjnej, co nie wstrzymuje jednak wykonania wyroku. O ile nie zostanie to uczynione w chwili zakomunikowania oskarżonemu odnośnej decyzji, uważana jest ona za ostateczną.

39. Sprawy dyscyplinarne poszczególnych członków Partji, kół i dzielnic podlegają kompetencji Komitetu Okręgowego, zaś sprawy dyscyplinarne Okręgów i Obwodów — kompetencji Komitetu Centralnego.

11. O środkach Finansowych.

40. Organizacje partyjne czerpią środki finansowe z podatku partyjnego, z subsydjów wyższych organizacyj partyjnych, ze specjalnie przeprowadzonych akcyj zbiórki pieniędzy na rzecz Partji i t. d.

41. Komitet Centralny oznacza wysokość podatku partyjnego. Organizacjom Okręgowym przysługuje prawo podwyższania podatku partyjnego.

42. Od opłacania podatku partyjnego wolni są bezrobotni i osoby, korzystające z opieki społecznej (np. inwalidzi). W specjalnych wypadkach Komitetom Okręgowym przysługuje prawo zwalniania towarzyszy od podatku, jeśli uznają, że nie są w stanie go zapłacić.

43. Członkowie Partji, zalegający bez ważnych przyczyn w opłacie podatku partyjnego więcej, niż 3 miesiące tracą prawa członkowskie.

K. P. R. P. posiada 2 autonomiczne organizacje obwodowe. Są to: *Komunistyczna Partja Ukrainy Zachodniej,*—(dawniej Galicji Wschodniej), oraz *Komunistyczna Partja Białorusi Zachodniej.* Partje te dzielą się na okręgi, które składają się z organizacyj lokalnych (miejscowych).

Poza dwiema powyższemi organizacjami obwodowemi, K. P. R. P. liczy *15 organizacyj okręgowych.* Są to okręgi następujące: 1) poznańsko - pomorski, 2) Kraków—miasto, 3) Kraków — podmiejski, 4) kielecko-radomski, 5) częstochowski, 6) Zagłębia Dąbrowskiego, 7) Warszawa — miasto, 8) Warszawa— podmiejska, 9) Łódź, 10) Łódź—podmiejska, 11) lubelski, 12) płocki, 13) włocławski, 14) Śląska Cieszyńskiego, 15) Kom. Partja Górnego Śląska (na prawach autonomicznego okręgu).

Na czele Partji stoi *Komitet Centralny*, złożony z kilkunastu osób. Przy K. C. istnieją specjalne *wydziały* dla prowadzenia pracy w poszczególnych resortach. Są to wydziały: wiejski, kolejowy, górniczy, związkowy, kooperatyw, wojskowy, techniczny, żydowski kulturalno-oświatowy i kobiecy, który powstał najpóźniej, bo dopiero w grudniu 1923 roku. — I tak:

1) *Wydział rolny* — ma na celu pracę wśród ludu wiejskiego, przeważnie wśród robotników rolnych. Zorganizował w Zw. Zaw. Robotników Rolnych „Czerwoną Frakcję", która (częściowo ze Związku usunięta), — przyjęła nazwę *„Organizacji rolnej K. P. R. P."* Organ prasowy legalny „Pług" w Krakowie, nielegalny— „Gromada".

2) *Wydział kolejowy* — zorganizował „Czerwoną Frakcję" w Zw. Zaw. Prac. Kolejowych Rzplitej Polskiej, która, częściowo ze Związku usu-

nięta, przyjęła nazwę „*Organizacji Kolejowej K. P. R. P.*“ Jako organ prasowy tej organizacji, wychodzi nieperjodycznie „Kolejarz—Komunista“.

3) *Wydział górniczy*—działa wśród robotników kopalnianych na G. Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskiem.

4) *Wydział związkowy*—prowadzi agitację w związkach zawodowych za wyjątkiem związków: rolnego, kolejowego i górniczego. Dąży do opanowania ruchu zawodowego drogą organizowania w związkach zawodowych „czerwonych frakcyj“, —(t. zw. w języku bolszewickim „jaczejek“ t. j. komórek komunistycznych).

5) *Wydział kooperatyw* — działa w podobny sposób, jak Wydział związkowy, na terenie robotniczych stowarzyszeń spółdzielczych.

6) *Wydział wojskowy* — (dawniej „Wydział agitacji w wojsku“) ma na celu jednanie wojskowych dla celów polityki partyjnej. Programowa działalność Wydziału obejmuje wszystkie formacje wojskowe i Korpus Ochrony Pogranicza.

7) *Wydział techniczny* — prowadzi całą techniczną robotę partji, a więc przedewszystkiem kolportaż. Za jego pośrednictwem Komitet Centralny utrzymuje kontakt z poszczególnemi obwodami i okręgami partyjnemi, oraz dostarcza pomieszczeń na cele partyjne.

8) *Wydział żydowski* — pracuje nad zjednaniem ludności żydowskiej. Założył „Czerwoną Frakcję“ w partjach żydowskich: „Bundzie“ i „Poalej

Sjonie", — (t. zw. „Kom-Bund" i „Kom-Poalej-Sjon"), które to frakcje przystąpiły pod koniec 1922 r. do K. P. R. P. — Ogłasza wydawnictwa w języku żydowskim.

9) *Wydział kulturalno-oświatowy* – prowadzi wśród robotników pracę oświatową.

10) *Wydział kobiecy* — agituje wśród kobiet na wsi, i w miastach.

Oprócz wymienionych dziesięciu wydziałów, istnieje nieoficjalnie t. zw. „*Wydział Zagraniczny K. P. R. P.*" (względnie „grupa zagraniczna") z siedzibą dawniej w Berlinie, a obecnie podobno w Moskwie. Celem jego jest utrzymanie stałej łączności z partjami komunistycznemi innych krajów, a przedewszystkiem Niemiec. Wydział wydaje parę pism, m. in. „*Nowy Przegląd*", który wychodzi w Gliwicach, w niemieckiej części Górnego Śląska.

Prasa nielegalna K. P. R P.

„*Czerwony Sztandar*" — pismo K. C. K. P. R. P., Warszawa.

„*Głos Komunistyczny*"—Biuletyn K. C. K. P. R. P., Warszawa.

‚*Gromada*" —pismo dla ludu wiejskiego, Warszawa.

‚*Kolejarz—Komunista*"—pismo Organizacji Kolejowej K. P. R. P., Warszawa.

„*Żołnierz—Robotnik*" — pismo Organizacji Wojskowej K. P. R. P.

„*Do Walki*"—pismo organizacji wileńskiej K. P. R. P. Wilno.

„*Prawda*"—pismo tygodniowe Kom. Partji Górnego Śląska.

„*Więzień polityczny*" — pismo Międzynarodowej Organizacji Pomocy Rewolucjonistom (M.O.P.R.) Warszawa.

K. P. R. P. wydaje również po ukraińsku, po białorusku, po żydowsku i po niemiecku pisma nieperjodyczne, przeważnie jednodniówki, oraz broszury i liczne druki ulotne, zawierające najczęściej mowy, interpelacje i wnioski posłów komunistycznych w Sejmie, oraz ważniejsze uchwały K. P. R. P. w sprawie mniejszości narodowych, reformy rolnej i prawodawstwa robotniczego.

Do najwybitniejszych ogólnie znanych *działaczy K. P. R. P.*, oprócz członków Komunistycznej Frakcji Poselskiej, należą między innymi: Adolf Warski-Warszawski (ostatnio w partji nieczynny), Kazimierz i Henryk Lauerowie, Józef Ciszewski, Tadeusz Sikorowski, Wera Koszutska, Dr. Czesława Grosserowa, Dr. Estera Stróżecka, Marcinkowski i Jakób Dutlinger.

Posłowie Kom. Frakcji Poselskiej:

1. Królikowski Stefan
2. Łańcucki Stanisław
3. Paszczuk Andrzej
4. Prystupa Tomasz
5. Skrypa Józef
6. Wojtiuk Jakób.

Prezydjum Klubu:

Przewodniczący — pos. Stefan Królikowski
Wice-przewodniczący — pos. Jakób Wojtiuk
Sekretarz — pos. Józef Skrypa

Z kolei przytaczam krótką historję Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partji, od chwili jej powstania (1895 r.), aż do czasu wstąpienia w skład Komunistycznej Partji Robotniczej Polski.

UKRAIŃSKA SOCJAL-DEMOKRATYCZNA PARTJA.

U. S. D. P. wyszła z łona Ukraińskiej Radykalnej Partji, założonej w Galicji w r. 1890 z inicjatywy Michała Drahomanowa, socjalistycznego działacza, który z powodu swych politycznych przekonań musiał w r. 1876 opuścić Ukrainę i udać się zagranicę. Polityczny program Ukraińskiej Radykalnej Partji opierał się na gruncie naukowego socjalizmu, głosząc uspołecznienie środków produkcji.

Po pewnym czasie w partji wytworzyły się trzy odrębne odcienie polityczne: 1) grupa Drahomanowa z Pawłykiem i Frankiem, 2) grupa narodowo-radykalna z Eugenjuszem Lewickim, Ochrymowiczem i Budynowskim i 3) grupa socjal-demokratyczna z Mikołajem Hankiewiczem i Baczyńskim, jako przedstawicielami tych kierunków politycznych. W r. 1895, po śmierci Drahomanowa, którego autorytetem utrzymywały się dotychczas te trzy rozbieżne kierunki wspólnej organizacji, nastąpiło w szybkim tempie *przeistoczenie poszczególnych grup w samoistne polityczne organizacje.*

Na *Konferencji mężów zaufania Radykalnej Partji* w r. 1898, socjaliści postawili wniosek, domagający

się przeistoczenia radykalnej partji na partję socjalistyczną na podstawie socjal-demokratycznego programu i podporządkowania jej głównemu zarządowi austryjackiej socjalnej demokracji.

Ponieważ wniosek ten nie utrzymał się, przeto ukraińscy socjaliści wystąpili z Radykalnej Partji i założyli własną *Ukraińską Socjal-Demokratyczną Partję* w dniu 18 września 1899 roku, na specjalnej konferencji. Pierwszym ukraińskim organem socjalistycznym był *„Robitnyk"*, który począł wychodzić jeszcze przed założeniem samoistnej partji, z dniem 1 stycznia 1897 r. — Nowa partja zajęła się propagowaniem haseł socjalistycznych po wsiach i miastach Wschodniej Galicji; w tym celu wydawano, począwszy od 1 stycznia 1900 r., pod redakcją Mikołaja Hankiewicza, dwutygodnik *„Wola"* i zwoływano liczne zgromadzenia ludowe. Z ówczesnych działaczy partyjnych należy wymienić — (prócz wspomianego redaktora),—jeszcze Wityka i Mełenia, którzy działali po wsiach i w małych galicyjskich miastach. Ponadto krzewił socjalizm także Jacko Ostapczuk, głównie w powiecie Zbaraskim, skąd później został wybrany do parlamentu austryjackiego. Z poważniejszych akcyj młodej partji zasługuje na uwagę udział jej w ogólnym strejku ukraińskich robotników rolnych w r. 1902 w Galicji Wschodniej, a dalej jej czynny udział w latach 1905 i 1906 w akcji za reformą wyborczą.

Perwszy Kongres U. S. D. P. odbył się w marcu 1903 r. we Lwowie, w lokalu założonego w tym czasie towarzystwa powiatowego „Wola". Analogiczne towarzystwa założono w Stanisławowie i w Droho byczu.

Drugi Kongres U. S. D. P. odbył się w styczniu 1906 r. Na tym Kongresie wyłoniła się opozycja, która żądała organizowania miejskiego proletarjatu

pod sztandarem U. S. D. P. i usamodzielnienia się partji. W dotychczasowej swojej działalności partja podporządkowała się, dzięki niektòrym swym przywódcom, a w pierwszej mierze dzięki Mikołajowi Hankiewiczowi, Polskiej Partji Socjalistycznej (P. P.S.). Owczesna opozycja przeciw temu kierunkowi nie zdołała się jednak utrzymać: przedstawicieli jej usunięto z redakcji organu partyjnego „Wola". — W ten sposób wydaleni założyli w Czerniowcach 1 marca 1906 r. tygodnik „*Ziemla i Wola*", pod redakcją Włodzimierza Lewickiego. Na następnej jednak konferencji partyjnej w r. 1907 zlikwidowano wspomniane rozdwojenie partji, uchwalono przenieść „Zemlę i Wolę" do Lwowa i przemienić ją na główny organ partyjny. Równocześnie przestała wychodzić „Wola". Tymczasem konflikt między ukraińską a polską socjalistyczną partją, (P. P. S.) zaostrzał się stale, i ostatecznie doprowadził *zerwania U. S. D. P. z P. P. S.**).

Pierwszym ważniejszym samoistnym krokiem U. S. D. P. był udział jej w wyborach do austyjackiego parlamentu w r. 1907, przy których zdobyła dwa mandaty. W czerwcu 1907 uchwalono na partyjnej konferencji *nowy statut partyjny,* normujący szemat organizacyjny partji.

W marcu 1909 r. odbył się **III Kongres U. S. D. P.** przy udziale 112 delegatów z 25 powiatòw.

Na IV Kongresie U. S. D. P., który odbył się w grudniu 1911 r.,przyszło do jawnej *secesji:* ustąpiło 38 delegatów z powodu nie przyjęcia rezolucji, zwracającej się przeciw panującym nienormalnym stosunkom między ukraińską a Polską Partją Socjalistyczną, odnośnie do politycznego i zawodowego ruchu robotnicze-

---

*) Nadmienić należy, że do tego czasu obowiązywał U. S. D. P. program polityczny P. P. S.

go w Galicji Wschodniej. Secesjoniści, którzy żądali uregulowania tych stosunków przy uwzględnieniu partyjnych i oświatowych potrzeb U. S. D. P., spotkali się z uznaniem prawie wszystkich organizacyj. — Dnia 17 grudnia 1911 r. secesjoniści poczęli wydawać własny organ „*Wpered*". — Natomiast „Zemla i Wola" została przy dawniejszym kierunku. Prócz „Wperedu" zaczęło pojawiać się z dniem 1 stycznia 1913 r. popularne pismo „*Dobra Nowina*" pod redakcją Perfirego Buniaka. Połączenie obu frakcyj nastąpiło na **V Kongresie Partyjnym w marcu 1914 r**, — przyczem zamiast obu wspomnianych organów, uchwalono wydawać jedno wspólne pismo „*Bracia*"; wojna przerwała działalność zjednoczonej partji.

W listopadzie 1918 r. Partja wzięła udział w przewrocie na Ukrainie, wysyłając swych delegatów do Konstytuanty Ukraińskiej w Kijowie.

W listopadzie 1922 roku, U. S. D. P. wprowadziła do Sejmu Rzeczypospolitej 5 posłów z Chełmszczyzny, Wołynia, Podlasia i Polesia (U. S. D. P. we Wschodniej Małopolsce bojkotowała wybory). Posłowie ci weszli w Sejmie w skład ogólnego Klubu Ukraińskiego, z którego wystąpili w lutym 1924 r. zakładając w Sejmie osobny Klub U. S. D. P. i tworząc w ten sposób oficjalne przedstawicielstwo partji w Sejmie.

Zwrotny punkt w działalności U. S. D. P. stanowi rok 1923. W tym to roku, 18 marca odbyła partja swój partyjny **Kongres we Lwowie,** na którym poddano rewizji dotychczasowy kierunek partyjnej działalności i organizację partji. W pierwszym wypadku uchwalono zerwać z dotychczasową polityką, zdaniem ogółu partji, „oportunistyczną", i stanąć na gruncie wyłącznej polityki klasowej ukraińskiego proletarjatu miejskiego i wiejskiego. *Na Kon-*

gresie tym U. S. D. P. stanęła wyraźnie na gruncie programu komunistycznego i ścisłej łączności z Ukrainą Sowiecką. Rozszerzono także statut partyjny i na inne województwa wschodnie, zamieszkałe w większości przez ludność ukraińską. Konsekwencją zaszłych zmian było zawieszenie przez władze towarzystw partyjnych „Wola" i rozwiązanie U. S. D. P. (30 stycznia 1924 roku).

Polityczna platforma Klubu U. S. D. P. jest wyrażona w „*Deklaracji*", złożonej na posiedzeniu Sejmu dnia 22 lutego r. 1924, która brzmi:

DEKLARACJA
KLUBU POSELSKIEGO UKRAIŃSKIEJ PARTJI SOCJALNO-DEMOKRATYCZNEJ W SEJMIE POLSKIM.

„Siłą oręża została narzucona ziemiom Ukraińskim: Galicji Wschodniej, Wołynia, Chełmszczyzny, Polesia i Podlasia przynależność państwowa polska.

Rząd Polski przeprowadza umocnienie swego panowania na tych ziemiach ustawicznemi metodami ich systematycznego wyniszczania.

Bezprzykładna szowinistyczna i reakcyjna polityka wszystkich rządów polskich znalazła swój wyraz w całym szeregu wypadków deptania najelementarniejszych praw w dążeniu do rozwoju życia społeczno-politycznego i kulturalno-narodowościowego tych ziem.

Polityka kolonizacyjna i osadnictwo wojskowe odbierają ziemię od ludności rdzennej (miejscowej) doprowadzając ją w ten sposób do nędzy, a ucisk polityczno-narodowy niesie ciemnotę i wstecznictwo do ukraińskich wsi i miast.

Zamykanie szkół, zniesienie wolności słowa i prasy, wzbranianie zgromadzeń i organizacyj, przedewszystkiem pracujących warstw społecznych, oraz stałe prześladowanie partyj legalnych, — są zjawiskami stałemi i powszedniemi.

Nietylko mniejszość ukraińska pozbawiona jest możności zdobycia sobie ludzkiego traktowania w granicach państwowości polskiej, lecz i inne narodowości dzielą tę samą dolę. Socjalno - reakcyjne i nacjonalistyczno - szowinistyczne ostrze rządów burżuazyjnych Polski, zwrócone jest właśnie w pierwszym rzędzie przeciw narodowościom ujarzmionym, o czem świadczy sejmowa ordynacja wyborcza.

Jako odruch samoobrony tych narodów, powstał w końcu 1922 roku t. zw. „Blok Mniejszości Narodowych". — Będąc konglomeratem socjalnie różnych i nieprzejednanie wrogich (względem siebie) nawzajem klas społecznych, okazał się niejednozgodnym, jako utwór nienaturalnie sztuczny, wskutek czego nie wytrzymał próby i stawiając pierwsze kroki na arenie sejmowej, rozleciał się.

Nie wytrzymują również próby i tak zwane „jednorodne" narodowe kluby sejmowe, w których, pod pokrywką jednolitości narodowej, utajone są przeciwieństwa klasowe obcych sobie pod względem społecznym elementów i grup,

Frakcja socjalistyczna, jako część składowa Ukraińskiego Klubu Poselskiego, wypełniając wolę niezłomną całej ludności ziem ukraińskich w Polsce, stoi twardo na stanowisku obrony klasowych i narodowych interesów biednego włościaństwa i proletarjatu, i wspólnie z robotniczą i włościańską klasą całej Polski, sojusznikiem biednego włościaństwa i proletarjatu ziem ukraińskich, stanowczo walczyć będzie o:

a) oddanie pełnej władzy w ręce rządu robotniczo-włościańskiego,
b) oddanie bez wykupu ziemi włościanom miejscowym, bez różnicy religji i narodowości,
c) ustawodawstwo robotnicze,
d) zniesienie własności prywatnej na środki produkcji,
e) ogólną bezpłatną oświatę w języku ojczystym,
f) przeniesienie ciężarów podatkowych na klasy posiadające: zniesienie podatków pośrednich i zwol-

nienie drobnej własności ziemskiej od podatku gruntowego, dochodowego i innych,

g) zniesienie wszelkich armij stałych, które służą celom polityki imperjalistyczno-zaborczej.

W kwestji narodowej, socjalna frakcja i w dalszym ciągu prowadzić będzie najbardziej stanowczą walkę o pełne zrealizowanie prawa każdego narodu do samostanowienia.

Że względu na to, że Ukraiński Klub Sejmowy w swoim różnorodnym pod względem socjalnym składzie nie odzwierciadla rzeczywistej woli i pragnień szerokich mas pracujących ludności, a zamiast jasnego i otwartego wystąpienia w obronie socjalno-nacjonalnej wolności swych wyborców, stara się taniemi frazesami zaciemnić cel główny ludu pracującego, a połowniczną taktyką i żądaniami aktualnemi, jak podtrzymywanie reakcyjnego szowinistycznego rządu za obiecanki autonomji, wprowadza w błąd masy. —Soc.-frakcja uwa ża dalszą współpracę z Ukraińskim Klubem Sejmowym, który nie jest wyrazicielem woli biednego włościaństwa i klasy robotniczej, za niemożliwą i zgodnie z uchwałą swych najwyższych ciał partyjnych: Krajowego Zarządu w Łucku, jak również Głównego Zarządu Ukraińskiej Partji Socjal-Demokratycznej we Lwowie, występuje z klubu i tworzy swój osobny *Klub Sejmowy Ukraińskiej Partji Socjal Demokratycznej*".

Posłowie: *Mochniuk Wasyl, Paszczuk Andrzej, Prystupa Tomasz, Skrypa Józef i Wojtiuk Jakub.*

Po połączeniu się U. S. D. P. z Komunistyczną Partją Robotniczą Polski „*Diło*" (organ „trudowików") w N-rze 257 pisze:

„Oficjalnie U. S. D. P. zakończyła swą krystalizację, zrzuciła obcy strój i wystąpiła na arenę publiczną z podniesioną przyłbicą. Zakończenia procesu przewartościowywania wartości dokończyli najmłodsi, a więc najmniej związani z partją członkowie. Jest rzeczą in-

teresującą, jak do tego zdarzenia ustosunkowali się starzy działacze partyjni, którzy w ciągu dziesiątków lat wkładali w partję swą duszę, serce i umysł, którzy kładli podwaliny pod organizację ukraińskich robotników. Ciekawą jest rzeczą, czy oni uznają partję jako zlikwidowaną, czy też będą bezczynnie przyglądali się ostatnim metamorfozom, i wykorzystywaniu tworzonego przez lata całe kapitału partyjnego, czy też zajmą stanowisko ostatnich mohikanów, żyjących wspomnieniami. Poruszając tą sprawę, mamy na uwadze nietylko b. kierowników i działaczy, ale przedewszystkiem robotników ukraińskich. Boć nie wszyscy robotnicy pociągną za sejmową „piątką"..."

A dalej czytamy:

„Stworzenie Komunistycznej Frakcji Poselskiej samo przez się zalegalizowało partję komunistyczną. Dzisiaj posiada ona 7-miu przedstawicieli, jutro będzie miała ich więcej, niektórzy bowiem secesjoniści „Wyzwolenia" (Ballin, Szakun, Bon, Hołowacz, Szapiel, Wojewódzki) już dzisiaj stoją bardzo blisko komunistów. Oczywiście, przy najbliższych wyborach liczba komunistów podwoi się albo potroi nawet. W takich warunkach zaś partja komunistyczna nie może pozostać nielegalną. Nielegalność stworzy tylko mocniejszą rzutką organizację i przygotuje partję do generalnego ataku. Zręczność, celowość, i odwaga komunistów powinny być dla nas przykładem w usiłowaniach krystalizacyjnych i rozszerzeniu bazy naszej działalności politycznej, chociaż położenie nasze jest znacznie cięższe".

Natomiast w № 48 dziennika *„Nasze Żyttia"* czytamy:

„A więc U. S. D. P. została zlikwidowana. Na terenie ukraińskiego życia politycznego jest natomiast Komunistyczna Partja Zachodniej Ukrainy, jako okręgo-

wa organizacja K. P. R. P. Pierwszym warunkiem organizacji komunistycznej jest bezwzględna centralizacja. To też utworzenie nowego klubu komunistycznego, do którego weszli 4-ej posłowie ukraińscy, oznacza całkowite zlanie w jedną partję komunistyczną z jednym centralnym organem ogólno - państwowej skali. Pod tym względem krok 4-ch posłów U. S. D. P. oznacza rozłam w obozie narodowym ukraińskim. I dlatego my ze względu na nasze położenie, chcąc zachować front narodowy w sprawach politycznych, ustosunkowujemy się do postępku 4-ch posłów negatywnie, Jest jednak i strona pozytywna w tem akcie samolikwidacji U. S. D. P. Istnienie przy komunistycznej treści partji wnosiło do naszego życia politycznego jedynie tylko zamieszanie trudne do zwalczenia, a przeszkadzające politycznemu samookreśleniu mas ludowych i tamowało naturalnie postępujący proces politycznej krystalizacji narodu ukraińskiego ziem Zachodnio-Ukraińskich. Teraz na naszym horyzoncie politycznym przejaśnia się, proces krystalizacji posuwa się naprzód. Rozłam w socjal-frakcji wywołał w swoim czasie założenie „Selanskiego Sojuzu", jako stronnictwa włościaństwa pracującego. Polityczne zygzaki U. S. D. P. wyrównały się w jasny i oznaczony kształt partji komunistycznej. Zaznaczające się zjednoczenie „Selanskiego Sojuzu" z Radykalną Partją Galicji stworzy silny ogólno chłopski ośrodek, co wywoła przegrupowanie na prawem skrzydle ukraińskiego obozu narodowego. Zlanie się U. S. D. P. z komunistami polskimi; winno wzmocnić lewe skrzydło ukraińskie „Selanskiego Sojuzu", jako najbardziej żywotnego stronnictwa narodu ukraińskiego".

POSŁOWIE I SENATOROWIE POLSCY BEZ PRZYNALEŻNOŚCI KLUBOWEJ.

Poseł STANISŁAW THUGUTT

Senatorowie:

1) Marszał. sen. p. WOJCIECH TRĄMPCZYŃSKI
2) Sen. Ks. STANISŁAW MACIEJEWICZ
3) Sen. LUDWIK HAMMERLING
4) Sen. BRONISŁAW KRZYŻANOWSKI

POSEŁ STANISŁAW THUGUTT.

P. Stanisław Thugutt, b. poseł Sejmu Ustawodawczego, jest nietylko jednym z najwybitniejszych posłów obecnego Sejmu, ale i jednym z najwybitniejszych i najpopularniejszych polityków państwowych.

Do Sejmu obecnego wszedł z okręgu wyborczego № 12, (Błonie — Grodzisk) z listy № 3 (Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie", obecnie Związek Polskich Stronnictw Ludowych „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa").

W lipcu 1924 roku pos. Thugutt, jako szczery patrjota, interes Państwa na pierwszem stawiający miejscu, opuścił Klub Z. P. S. L. z powodu opozycji, z jaką spotkał się przy zamiarze wstąpienia do rządu p. Wład. Grabskiego, (patrz Klub Z. P. S. L., strona 225 — 228).

W listopadzie 1924 roku pos. Thugutt powołany został do rządu i Dekretem P. Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 17.XI. mianowany ministrem z siedzibą urzędowania w Warszawie. — Objąwszy powierzone sobie funkcje wicepremjera, — p. poseł Thugutt prowadzi obecnie szereg najpoważniejszych spraw państwowych, dotyczących szczególnie woje-

wództw wschodnich i mniejszości narodowościowych. W działalności swej p. Thugutt opiera się na Konstytucji 17 Marca 1921 roku.

Poniżej przytaczam wyjątek z artykułu posła St. Thugutta p. t. *„Czego my chcemy?"*, (zamieszczonego w „Kalendarzu Wyzwolenia" na rok 1922), ponieważ wyraża on pogląd autora na *obowiązki Państwa względem ludu* i *stosunek do mniejszości narodowościowych*.

O obowiązkach Państwa względem ludu:

„Całe Państwo nasze tak chcielibyśmy urządzić, żeby lud miał w nim zapewniony rozwój. Nie chcemy żadnych przywilejów dla ludu. Nie chcemy niczyich przywilejów. Ale jeśli lud ma być materjałem, z którego przedewszystkiem budujemy Polskę, to trzeba ten materjał udoskonalać bez końca. — Nie na szkodę jego przeciwników, tylko na pożytek Państwa.

Trzeba lud przedewszystkiem oświecać. Trzeba budować jaknajpośpieszniej szkoły. Trzeba najgruntowniej kształcić nauczycieli. Trzeba tę robotę robić przez Państwo, przez samorząd, przez specjalne stowarzyszenia. Trzeba brać na to każdy wolny grosz, gdziekolwiek się go znajdzie, trzeba się nie wahać brać na walkę z ciemnotą ciężkich nawet podatków. Trzeba tę haniebną plamę nieuctwa, tę najpodlejszą pamiątkę niewoli zetrzeć z twarzy, jak można najprędzej..."

„Lud trzeba też raz przecie nasycić. Cały lud. Nietylko trzydziestomorgowego chłopa, ale i tego, co żadnej niema morgi, albo i niewiele co więcej niż mu na mogiłę wystarczy. Takich rolników jest w kraju miljony. Te miljony miały do dziś dnia jedno jedyne prawo — psie, przeklęte prawo zapracowywania się do

głodowej śmierci. Chcemy dać im możność nietylko pracy, ale i zbierania z pracy swojej owoców. Chcemy wykonania raz nareszcie uchwalonej reformy rolnej. Chcemy czegoś więcej: chcemy, żeby Państwo dopomogło do rozwoju chłopskich instytucyj gospodarczych — kółek rolniczych, kooperatyw i banków ludowych. Mówimy całkiem wyraźnie: chcemy, żeby Państwo te maluczkie spółki chłopskie i robotnicze otoczyło możną, szybką i życzliwą opieką, bo to są jeszcze pisklęta, podczas gdy obszarnicze syndykaty, banki i towarzystwa są już staremi, dobrze wypieszczonemi i dobrze w tłuszcz porosłemi ptakami..."

O stosunku do mniejszości narodowościowych w Polsce:

„Polska musi być silna miłością nietylko Polaków, ale wszystkich zamieszkałych w niej obywateli. Tych obywateli niepolskiej narodowości mieszka i będzie mieszkało w Polsce kilka miljonów. Już nie moc, ale życie Polski zależy od tego, czy ci ludzie będą czuli do niej nienawiść, czy miłość. — Jeżeli będą ją nienawidzili, to wrogowie nasi będą w nich mieli w czasie pokojowym szpiegów, a my podczas wojny — jawnych zdrajców i buntowników. Podczas największego nawet pokoju Polska, w którejby wrzała nienawiść zamieszkujących ją ludów, stałaby się więzieniem, w którem do każdego Ukraińca, Litwina, Białorusina trzebaby było przystawić jednego Polaka dozorcę. Ci ludzie, zamiast pracować dla wspólnego dobra, trawiliby życie na jałowych swarach i wzajemnem nienawidzeniu się. Sejm polski stałby się karczmą, w której pijani wściekłością przedstawiciele różnych narodowości wodziliby się za łby. Łagodna i sprawiedliwa dusza ludu polskiego skurczyłaby się i zeschła od nienawiści.

Tą drogą nie pójdziemy. Nie pozwolimy nikomu, żadnym obłąkańcom i żadnym szachrajom, szczuć ludu polskiego przeciwko innym ludom. Nie jest naszym obowiązkiem dbać o rozwój, o dobrobyt i oświatę innych ludów więcej, niż dbamy o swój własny rozwój. Jest natomiast naszym obowiązkiem, skoro razem z nimi w polskim domu mieszkamy, dać im możność życia tak, jak im każe ich wiara, ich obyczaj ojcowy. *Nie potrzebujemy im dawać więcej, niż im Konstytucja zapewnia*, ale tych praw, które im Konstytucja przyznaje, bronić będziemy niezłomnie. Należy im się szkoła, w której dziecko ledwo od ziemi odrosłe nie potrzebowałoby się uczyć w obcym sobie języku. Należy im się świątynia, do której nie potrzebaby noworodków na chrzciny, a zmarłych na pogrzeby wozić mil kilka. Należą im się szkoły średnie, bibljoteki, pomoce dla towarzystw oświatowych i gospodarczych. Należy się Ukraińcom szkoła wyższa i pamięć o tem, że są we Wschodniej Małopolsce większością. Należą się wszystkim ludom równe z Polakami prawa do wszelkich stanowisk. — Gdybyśmy ich nawet miłować nie mogli, należy im się sprawiedliwość. — Miłością nie gdyś Polska urosła, nie grabieżą i uciskiem. Bardziej powiększymy moc Polski, bardziej utrwalimy, a może nawet rozszerzymy jej granice miłością, niż półmiljonem bagnetów."

SENATOROWIE POLSCY BEZ PRZYNALEŻNOŚCI KLUBOWEJ.

MARSZAŁEK SENATU P. WOJCIECH TRĄMPCZYŃSKI.

Senator Wojciech Trąmpczyński, adwokat z zawodu, b. Marszałek Sejmu Ustawodawczego, a obecny Marszałek Senatu, wszedł do Senatu z listy państwowej № 8 (Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej), lecz nie zgłosił przynależności klubowej.

SEN. KS. STANISŁAW MACIEJEWICZ.

Ks. Stanisław Maciejewicz, b. prefekt i b. poseł do Sejmu Ustawodawczego, wszedł do Senatu z okręgu wyborczego № 63 (ziemia wileńska) z listy № 8 (Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej). — W Senacie nie zgłosił przynależności klubowej.

SEN. LUDWIK HAMMERLING.

Senator Ludwik Hammerling, przemysłowiec, wszedł do Senatu z okręgu wyborczego № 53 (Stanisławowskie), z listy № 1 (Polskiego Stronnictwa Ludowego). Na początku 1924 roku wystąpił z Klubu P. S. L. z powodu wyroku Sądu Marszałkowskiego w sprawie, dotyczącej jego przeszłej działalności w Ameryce.

SEN. BRONISŁAW KRZYŻANOWSKI.

Senator Bronisław Krzyżanowski wszedł do Senatu z okręgu wyborczego № 63 (ziemia wileńska) z listy № 1 (Polskiego Stronnictwa Ludowego). W połowie maja 1924 roku opuścił Klub P. S. L. wraz z senatorami: Dobruckim, Nowakiem i Wysłouchem, — (t. zw. „secesją posła Dąbskiego"), i nie zgłosił przynależności klubowej.

KLUBY STRONNICTW MNIEJSZOŚCI NARODOWOŚCIOWYCH W SEJMIE I SENACIE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

KLUBY STRONNICTW MNIEJSZOŚCI NARODOWOŚCIOWYCH W SEJMIE I SENACIE RZECZYPOSPOLITEJ.

Przedstawiciele mniejszości narodowych: Żydów, Ukraińców, Niemców i Białorusinów, oraz obywateli polskich narodowości rosyjskiej, mają w Sejmie 85 posłów na ogólną liczbę 444 posłów *), a w Senacie — 26 senatorów na ogòlną liczbę 111. W ten sposób w Zgromadzeniu Narodowem rozporządzają $^{1}/_{5}$ częścią wszystkich głosów (111 głosami na ogólną liczbę 555 głosów posłów i senatorów).

Na liczbę 85 posłów mniejszości narodowościowych, składa się: 35 posłów żydowskich, 21 ukraińskich, 17 niemieckich, 11 białoruskich i 1 rosyjski.

Posłowie i senatorowie żydowscy tworzą Koło Żydowskie w Sejmie i Senacie. Do Koła nie należy tylko poseł Nojach Pryłucki, reprezentujący w Sejmie Żydowską Partję Ludową. W Kole Żydowskiem

---

*) Oprócz 4 posłów ukraińskich, wchodzących w skład Komunistycznej Frakcji Poselskiej.

zasiadają przedstawiciele: ortodoksów (centrum), sjonistów, Sjonistycznej Partji Pracy „Hitachduth" i Związku Kupców (centrum).

Posłowie ukraińscy tworzą na terenie Sejmu 2 kluby: Klub Ukraiński i Klub Ukraińsko - Włościański Wschodniej Małopolski (ks. Ilkowa). Klub Ukraiński składa się w obecnej chwili (3 luty 1925 roku), z 12 posłów, (w tem 1 vacat z powodu wygaśnięcia mandatu uwięzionego posła Marka Łuckiewicza), reprezentujących 3 grupy polityczne: autonomistów-federalistów, Ukraińską Konfederację Pracy Narodowej i Socjalistyczne Zjednoczenie Włościańskie „Selanskyj Sojuz" („Związek Chłopski"). Poza posłami, wchodzącymi w skład dwóch wymienionych klubów, czterej posłowie ukraińscy należą do Komunistycznej Frakcji Poselskiej, czterej zaś, po wystąpieniu z Klubu Ukraińskiego, nie zgłosili przynależności klubowej. — *Senatorowie ukraińscy* tworzą w Senacie jeden Klub Ukraiński.

Posłowie i senatorowie niemieccy, w liczbie ogólnej 22 (17 posłów i 5 senatorów) tworzą w Sejmie i Senacie jeden Klub p. n. „Zjednoczenia Niemieckiego". Zjednoczenie Niemieckie reprezentuje 6 stronnictw niemieckich na terenie Rzeczypospolitej, a mianowicie: Partję Niemiecką, Niemiecki Związek dla Obrony Praw Mniejszości Narodowych w Polsce, Katolicką Partję Ludową, Niemiecki Związek Ludowy, Niemiecką Partję Pracy i Niemiecką Socjalno-Demokratyczną Partję w Polsce. Zjednoczenie Niemieckie w Sejmie i Senacie należy pod względem taktyki do najbardziej jednolitych klubów parlamentarnych.

Posłowie i senatorowie białoruscy, zorganizowani w ogólnej liczbie 14 w Klubie Białoruskim, — (11 posłów [w tej liczbie 2 uwięzionych] i 3 senatorów), reprezentują w Sejmie i Senacie 4 stron-

nictwa białoruskie w Polsce, a mianowicie: Chrześcijańsko-Demokratyczny Związek Białorusinów, Białoruską Socjalno-Demokratyczną Partję, Białoruską Partję Niezależnych Socjalistów oraz grupę b. Partji Socjal-Rewolucjonistów („Eserów") białoruskich — (2 posłowie, należący do tej grupy, znajdują się w więzieniu).

Wreszcie jedyny *poseł rosyjski*, (p. Mikołaj Sierebriennikow) reprezentuje w Sejmie Rzeczypospolitej obywateli polskich narodowości rosyjskiej.

I. ŻYDZI.

1. KOŁO ŻYDOWSKIE W SEJMIE I SENACIE.
2. KLUB ŻYDOWSKIEJ PARTJI LUDOWEJ.

1. KOŁO ŻYDOWSKIE.

SKŁAD KOŁA ŻYDOWSKIEGO W SEJMIE I SENACIE,

w lutym 1925 roku.

I. Klub Posłów Sejmowych i Senatorów Żydowskiej Rady Narodowej *).

II. Klub Związku Żydowskich Posłów Sejmowych i Senatorów Wschodniej Małopolski.

III. Klub Posłów Sejmowych i Senatorów Organizacji Żydów-Ortodoksów: „Szlojmej-Emune-Israel".

IV. Klub Żydowskich Posłów Sejmowych i Senatorów Centrali Związku Kupców.

Do Klubu Posłów i Senatorów Zydowskiej Rady Narodowej należą następujące frakcje:

a) posłowie sejmowi i senatorowie Stronnictwa Sjonistycznego w Polsce,

b) posłowie sejmowi i senatorowie Sjonistycznej Partji Ortodoksyjnej „Mizrachi" w Polsce,

---

*) Żydowska Rada Narodowa, — jej historja i działalność — patrz dalej, str. 507 — 510.

c) posłowie sejmowi i senatorowie Sjonistycznej Partji Pracy „Hitachduth“ w Polsce,

e) grupa bezpartyjnych.

Do Związku Żydowskich Posłów Sejmowych i Senatorów Wschodniej Małopolski należą posłowie i senatorowie wszystkich stronnictw żydowskich, działających na terenie Wschodniej Małopolski.

Pozostałe dwa Kluby w Kole Żydowskiem reprezentują Ortodoksów i Związek Kupców.

SKŁAD OSOBOWY KOŁA JEST NASTĘPUJĄCY:

A) Do Klubu Posłów Sejmowych i Senatorów Żydowskiej Rady Narodowej należą:

Posłowie:	Przynależność part.
1. Grünbaum Izaak	Stron. Sjonistyczne w Polsce.
2. Hartglass Maks. Apol.	„ „ „
3. Dr. Rosenblatt Jerzy. . .	„ „ „
1. Lubliński-Stuczyński Izrael	„ „ „
5. Dr. Thon Ozjasz Abraham.	„ „ „
6. Dr. Wygodzki Jakób. . .	„ „ „
7. Brot Szmul (rabin) . . .	Sjon. Partja Ortod. „Mizrachi“
8. Farbstein Heszel	„ „ „
9. Dr. Feldman Szymon . .	„ „ „
10. Helman Mojżesz Lejba. .	„ „ „
11. Lewinson Abram	Sjon.Par.Pracy „Hitachduth“
12. Dr. Schipper Ignacy. . .	bezpartyjny socjalista.
13. Dr. Weinzieher Salomon .	bezpartyjny.

Senatorowie:	
1. Dr. Braude Markus . . .	Stron. Sjonistyczne w Polsce.
2. Inż. Koerner Mozes Eljasz.	„ „ „
3. Rabin Kowalski Lejb . .	Stron. Sjon.-Ortod. „Mizrachi“
4. „ Rubinsztein Izaak Icek.	„ „ „

B) Do Związku Żydowskich Posłów Sejmowych i Senatorów Wschodniej Małopolski należą:

Posłowie:	Przynależność part.
1. Eisenstein Karol.	Stron. Sjonistyczne w Polsce.
2. Dr. Insler Abraham . . .	" " "
3. Schwartz Kopel.	" " "
4. Pomeranc-Melzerowa Róża.	" " "
5. Dr. Reich Leon.	" " "
6, Dr. Rozmarin Henryk . .	" " "
7. Dr. Schreiber Dawid . .	" " "
8. Dr. Sommerstein Emil . .	" " "
9. Frostig Mojżesz.	" " "
10. Dr. Federbusch Szymon. .	Stron. Sjon.-Ortod. „Mizrachi"
11. Dr. Hausner Bernard . .	" " "
12. Rabin Lewin Aron. . . .	Zw. żyd. Ort. „Szloj. Em. Isr."
13. Heller Hersz Luzer . . .	Sjon. Par. Pracy „Hitaschduth"
14. Dr. Silberschein Adolf . .	" " " "
15. Reizes Henryk	bezpartyjny.

Senatorowie:	
1. Dr. Ringel Michał	Stron. Sjonistyczne w Polsce.
2. Dr. Rotenstreich Fiszel . .	" " "
3. Dr. Wurzel Juljusz Artur.	" " "
4, Bodek Jakób.	Sjon. Par. Pracy „Hitaschduth"

C) Do Klubu Posłów Sejmowych i Senatorów Organizacji Żydów-Ortodoksów „Szlojmej-Emune Israel" należą:

Posłowie:	Przynależność part.
1. Kirszbraun Eljasz	
2. Mincberg Lejb	Organizacja Żydów-Orto-
3. Stempel Fajwel.	doksów.
4. Sirkis Lejzor.	„Szlojmej-Emune-Israel".
5. Rabin Szapira Majer. . .	

Senatorowie:

1. Deutscher Mojżesz. . .
2. Mendelson Uszer Izrael, } Org. Żyd. Ortod. „Slz. Em. Isr."

D) *Do Klubu Posłów Sejmowych i Senatorów Centralnego Związku Kupców należą:*

Poseł Wiślicki Wacław (bezpartyjny).

Senatorowie:

1. Szereszewski Rafał . . .
2. Truskier Abraham Adolf . . } Związek Kupców.

Prezydjum Koła Żydowskiego stanowią:

Prezes — poseł Dr. Leon Reich
Wice-prezesi: poseł Heszel Farbstein
poseł Eljasz Kirszbraun
poseł Dr. Henryk Rosmarin
Sekretarz — poseł Dr. Abraham Insler.

Komisja Parlamentarna Koła Żydowskiego:

Przewodniczący — poseł Izaak Grünbaum
Członkowie: — poseł Heszel Farbstein
— „ Dr. Bernard Hausner
— „ Inż. Heller Hersz Luzer
— „ Eljasz Kirszbraun
— senat. Inż. Mozes Koerner
— poseł. rab. Aron Lewin
— „ Henryk Reizès
— „ Dr. Henryk Rosmarin
— „ Dr. Dawid Schreiber
— „ Dr. Ignacy Schipper
— senat. Adolf Truskier.

Ponadto do Komisji Parlamentarnej wchodzi z urzędu prezes „Koła" z prawem veta, wstrzymującym uchwały Komisji aż do czasu decyzji przez plenum Koła.

Poza Kołem Żydowskiem zasiada w Sejmie poseł żydowski p. **Nojach Priłucki**, który reprezentuje **Żydowską Partję Ludową**, — (Patrz dalej, *Klub Żydowskiej Partji Ludowej,* str. 513 — 520).

Z kolei przechodzę do opisu poszczególnych organizacji, należących do Koła Zydowskiego w Sejmie i Senacie.

ORGANIZACJA ŻYDOW - ORTODOKSÓW „SZLOJMEJ - EMUNE - ISRAEL" („Pokój Wiernym Izraelitom").

Organizacja Żydów - Ortodoksów p. n. „Szlojmej-Emune-Israel" ma na celu rozwiązywanie wszelkich kwestyj i zagadnień, dotyczących żydów, zgodnie z duchem religji i tradycji.

Organizacja liczy około 600 oddziałów w Polsce. Siedzibą centrali jest Warszawa. Na czele organizacji stoją: Rada Centralna, Egzekutywa i Klub posłów i senatorów ortodoksyjnych Koła Żydowskiego.

Organizacja utrzymuje w wielu miejscowościach kraju szkoły męskie (chedery), zwane „Jesojde Hatora", które kładą szczególny nacisk na religijne wychowanie młodzieży. Oprócz nauk żydowskich, w szkołach tych wykładane są nauki świeckie, stosownie do programu, obowiązującego w szkołach publicznych. — W r. 1924 utworzyła się w Warszawie organizacja kobiet ortodoksyjnych, która rozpoczęła zakładanie szkół żeńskich ortodoksyjnych i wydaje pismo p. t. „Bejs-Jakow", w żargonie i po polsku.

Przy organizacji „Szlojmej-Emune-Israel" istnieje *organizacja robotników ortodoksyjnych p. n.* **„Poalej-Emune-Israel"**. — Główną siedzibą tej organizacji jest m. Łódź.

Organem prasowym organizacji jest wychodzący w Warszawie dziennik „*Der Jud*".

STATUT
Centralnej Organizacji Żydów Ortodoksów w Polsce pod nazwą „SZLOJMEJ-EMUNE-ISRAEL" (Pokój Wiernym Izraelitom).
(Wyjątki).

I. Cel i nazwa.

§ 1. Organizacja nosi nazwę: Centralna Organizacja Żydów Ortodoksów p. n. „Szlojmej-Emune-Israel" (Pokój Wiernym Izraelitom) i jest związkiem żydów konserwatywnych w Polsce.

§ 2. Cele Związku:

a) obrona spraw religijnych żydów, j. np. spraw rytualnych, obserwowanie świąt i t. p.;
b) krzewienie zasad religji żydowskiej wśród żydów;
c) zakładanie i utrzymywanie instytucyj społecznych, a w szczególności uczelni wyższych (Jeszawot) i średnich (chedery) dla wykładów talmudycznych, oraz szkół biblijnych i warsztatów pracy i innych uczelni, z zachowaniem ogólnych przepisów obowiązujących;
d) obrona spraw, dotyczących żydów i zadań Związku przed władzami;
e) udzielanie członkom pomocy ekonomicznej i wsparć;
f) układanie programów nauki i zajęć szkolnych dla szkół żydowskich;
g) zakładanie stowarzyszeń spółdzielczych (kooperatyw) wśród żydów;
h) popieranie, na podstawie religijno-tradycyjnej, sprawy stworzenia siedliska dla żydów w Palestynie.

III. Władze związku.

A. Ogólne zcbranie delegatów.

a) Wszyscy członkowie Związku obierają delegatów na Ogólne Zebranie w takiej liczbie, by na każde 100 członków wypadał jeden delegat. Oddziały prowincjonalne, liczące mniej niż 100 członków, w celu wyboru delegatów na Ogólne Zebranie łączą się z sąsiednimi odziałami.

b) Ogólne zebranie dclegatów zwołuje się co trzy lata. W wypadkach nagłych, na żądanie członków Komitetu Centralnego, może być zwołane w każdym czasie nadzwyczajne ogólne zebranie.

c) Kompetencja.

1) zatwierdzenie sprawozdania władz Związku,
2) wybory Komitetu Centralnego,
3) zmiany statutu Związku,
4) uchwały w kwestji ewentualnej likwidacji Związku,
5) rozpatrzenie i zdecydowanie wniosków delegatów.

d) Uchwały Ogólnego Zebrania delegatów zapadają zwyczajną większością głosów i są prawomocne niezależnie od liczby obecnych,

e) o terminie, miejscu obrad i porządku dziennym Ogólnych Zebrań delegatów, członkowie związku zostają zawiadomieni przez ogłoszenie w pismach na 8 tygodni przed terminem Ogólnego Zebrania.

B. Komitet Centralny:

a) Komitet Centralny składa się ze 100 członków, wybieranych przez Ogólne zebranie delegatów na przeciąg lat trzech. Z ogólnej liczby delegatów, $^2/_3$ muszą być obowiązkowo członkami Oddziałów Prowincjonalnych. Gdyby więc przy wyborach uzyskali większą ilość głosów delegaci z Warszawy w liczbie przewyższającej 34, to następujący z kolei uzyskanych głosów wybrani na delegatów członkowie z Warszawy zostają opuszczeni i do Komitetu Cen-

tralnego wchodzą członkowie Oddziałów Prowincjonalnych, niezależnie od ilości uzyskanych przez nich głosów.

b) Komitet Centralny wybiera ze swojego grona Prezydjum, składające się z prezesa, dwóch wice prezesów i sekretarza oraz Komisję Rewizyjną w składzie 10 członków, do kontrolowania działalności finansowej Komitetu Wykonawczego.

c) Kompetencje:

1) układanie budżetu,

2) nadzór i udzielanie zleceń i wskazówek Komitetowi Wykonawczemu, oraz rozstrzyganie kwestyj, przedstawionych przez Komitet Wykonawczy do decyzji Komitetu Centralnego.

d) Zebrania Komitetu Centralnego odbywają się przynajmniej dwa razy do roku. Na żądanie 25 członków Komitetu Centralnego lub Komitetu Wykonawczego, zwoływane być winny nadzwyczajne zebrania Komitetu Centralnego.

Jeżeli na zebranie Komitetu Centralnego w pierwszym oznaczonym terminie nie przybędzie przynajmniej 40 członków Komitetu, to zwołanem być winno powtórne zebranie którego uchwały będą prawomocne bez względu na liczbę obecnych członków.

e) O terminie, miejscu obrad i porządku dziennym zebrania Komitetu Centralnego, członkowie Komitetu zostają zawiadomieni przez zaproszenia imienne i ogłoszenia w piśmie niepóźniej, niż na dwa tygodnie przed terminem Zebrania.

f) W razie wyrażenia przez Komitet Centralny votum nieufności Komitetowi Wykonawczemu lub któremukolwiek Komitetowi Miejscowemu, powyższe władze powinny niezwłocznie ustąpić. Odnośne uchwały winny zapadać większością $^{4}/_{5}$ głosów obecnych na zebraniu członków Komitetu Centralnego.

C. Komitet Wykonawczy:

a) Komitet Wykonawczy składa się z 25 członków, wybranych przez Komitet Centralny, z której to liczby 15 musi być wybranych z pośród członków Komitetu Centralnego, będących członkami Odziałów Prowincjonalnych. Prowadzenie wyborów takie same, jak przy wyborze Komitetu Centralnego.

b) Kompetencja:

1) Załatwianie bieżących spraw Związku i wykonywanie uchwał Komitetu Centralnego,

2) zbieranie składek i zarządzanie funduszami Związku,

3) zawieranie w imieniu Związku umów i aktów, przyczem dla zawierania umów, dotyczących nieruchomości, Komitet Wykonawczy powinien posiadać upoważnienie Komitetu Centralnego, podpisane przez prezesa i sekretarza tegoż Komitetu.

c) Komitet Wykonawczy wybiera ze swojego grona przewodniczązaego, wiceprzewodniczącego, sekretarza i skarbnika.

d) Posiedzenia Komitetu Wykonawczego odbywają się conajmniej raz na miesiąc i zostają zwoływane przez przewodniczącego.

D. Zarząd dla Spraw Palestyny:

Zarząd dla spraw Palestyny składa się z 25 członków, wybranych przez Komitet Centralny ze swojego grona.

a) Zarząd dla spraw Palestyny ma za zadanie podjęcie wszelkich kroków, celem stworzenia siedliska żydów w Palestynie na podstawie religijno-tradycyjnej.

b) Z wpływów Komitetu Centralnego, $^1/_3$ przeznaczoną będzie na cele agitacji Palestyńskiej, na który to cel mogą być również zbierane specjalne ofiary i składki.

V. Oddziały prowincjonalne Związku.

§ 1. Związek ma prawo zakładania Oddziałów Prowincjonalnych w granicah Rzeczypospolitej Polskiej. Przy otwieraniu Oddziałów stosuje się do miejscowych praw o stowarzyszeniach.

§ 2. Zadania Oddziałów Prowincjonalnych są identyczne z zadaniami Centralnej Organizacji Związku.

§ 3. Środki powyższego Oddziału składają się: 1) ze składek rocznych, 2) z ofiar i zapisów, 3) z opłat za korzystanie z instytucji Oddziału.

§ 4. Organy Oddziałów Prowincjonalnych stanowią:

A. Komitet miejscowy.

Komitet miejscowy wybrany zostaje większością głosów przez Ogólne Zebranie Wyborcze członków Oddziału, na przeciąg jednego roku. Liczbę członków Komitetu ustanawia Ogólne Zebranie Wyborcze, które też określa minimalną wysokość składki członkowskiej na rzecz Oddziału. Do Komitetu miejscowego należy kierownictwo i reprezentacja Oddziału, przyczem Komitet Miejscowy podlega w swojej działalności nadzorowi i kontroli Komitetu Centralnego. Komitet wybiera ze swojego grona Prezydjum, składające się z prezesa, wiceprezesa i sekretarza.

B. Komitet Wykonawczy.

Komitet Wykonawczy składa się najmniej z 5 członków, wybranych przez Komitet Miejscowy i ma kompetencję w stosunku do Miejscowego Komitetu identyczną z kompetencją Komitetu Wykonawczego.

§ 5. Członkowie Oddziałów opłacają składki na rzecz Oddziału niezależnie od składki na rzecz Centralnej Organizacji, oraz korzystają z czynnego i biernego prawa wyborczego zarówno do władz Oddziałów, jakoteż Centralnej Organizacji, wreszcie członkowie mają prawo korzystania, za ustanowioną przez odnośne władze opłatą, z instytucji Oddziału, jakoteż Centrali.

§ 6. W stosunku do Komitetu Centralnego, Komitet Wykonawczy wybiera ze swojego grona przewodniczącego, sekretarza i skarbnika; te ostatnie dwa urzędy mogą być wykonywane przez jedną osobę.

VI. Likwidacja Związku.

Ewentualna likwidacja Związku może nastąpić tylko na mocy uchwały specjalnie zwołanego w tym celu Ogólnego Zebrania Członków, którzy opłacili składkę, przyczem uchwała w przedmiocie likwidacji powinna zapaść większością $^2/_3$ obecnych członków.

Na tymże ogólnem zebraniu zapaść winna uchwała odnośnie przeznaczenia majątku Związku.

Organizacja ma w Sejmie 6 posłów, w Senacie 2 senatorów.

Są to:

A) POSŁOWIE:

1. Kirszbraun Eljasz
2. Rabin Lewin Aron
3. Mincberg Lejb
4. Stempel Fajwel
5. Syrkis Lejzor
6. Rabin Szapira Majer.

B. SENATOROWIE:

1. Deutscher Mojżesz
2. Mendelson Uszer Israel.

SJONISTYCZNA PARTJA ORTODOKSÓW „MIZRACHI“.

Sjonistyczna Partja Ortodoksów „Mizrachi“ powstała w Polsce na szereg lat przed wojną, w latach 1905 — 06, jednakże nie prowadziła szerszej działalności. Dopiero w latach 1918—19 rozpoczęła samodzielną akcję kulturalno-oświatową i polityczną, zakładając szereg szkół freblowskich, początkowych i średnich w Warszawie i w miastach prowincjonalnych, osaz seminarjum rabiniczne p. n. *„Tachkemoni“* w Warszawie, z prof. Bałabanem na czele.— Działalność polityczna partji polega na przynależności do Żydowskiej Rady Narodowej i udziale w Kole Zydowskiem w Sejmie i Senacie.

O r g a n e m p r a s o w y m partji jest tygodnik hebrajski *„Mizrachi“* w Warszawie, oraz *„Idiszer Weg“* w Pabjanicach.

W Kole Żydowskiem w Sejmie partja ma 6 posłów. — Są to:

1. Brot Szmul.
2. Farbstein Szyja Heszel.
3. Dr. Feldman Symcha.
4. Dr. Federbusz Szymon.
5. Dr. Hausner Bernard
6. Helman Moszek.

oraz 2 senatorów:

1. Nadrabin Rubinsztein Izaak.
2. Rabin Lejb Kowalski.

PROGRAM SJONISTYCZNEJ PARTJI ORTODOKSÓW „MIZRACHI"

(Tłumaczenie z hebrajskiego)

I. Program palestyński.

1) Stronnictwo „Mizrachi", stojąc na stanowisku, że żydzi mimo rozproszenia, dokonanego przez Rzymian przed 2000 lat, nie przestali być narodem i są nim do dnia dzisiejszego, domaga się uznania praw narodu żydowskiego do Palestyny i utworzenia tamże siedziby narodowej żydowskiej i państwowości żydowskiej, upatrując w tem jedynie możliwe radykalne rozwiązanie kwestji żydowskiej,

2) Wychodząc z założenia, że narodowość żydowska jest ściśle skojarzona z religją żydowską i bez religji żydowskiej żydowstwo jako naród nie da się pomyśleć, stronnictwo „Mizrachi" dąży do tego, aby życie narodowe żydowskie, czy to w Palestynie, czy to w diasparze, pozostało wiernem religji żydowskiej i tradycji żydowskiej.

3) Jako jedyny język narodowy żydowski uznaje stronnictwo „Mizrachi" język hebrajski.

4) W celu zrealizowania praw Żydów do Palestyny, w myśl zasad religijno-narodowych żydowskich, stronnictwo „Mizrachi" łączy się ze światowym ruchem sjonistycznym i bierze w szczególności udział w światowych kongresach sjonistycznych oraz w światowej organizacji sjońskiej, dążąc do przeprowadzenia swoich zasad religijno-narodowych w łonie wszechświatowego ruchu narodowo - żydowskiego i za jego pośrednictwem w Palestynie i w żydowstwie.

5) Dla skutecznego bronienia swoich zasad stronnictwo „Mizrachi" ma organizację światową, której zarząd centralny ma swoją siedzibę w Jerozolimie.

II. Program krajowy.

1) Wychodząc z założenia, że żydzi są narodem, domaga się stronnictwo „Mizrachi" uznania praw narodowo-żydowskich wszędzie, gdzie żydzi przebywają w większych masach, a więc i w Polsce.

2) Stronnictwo „Mizrachi", pomnąc na to, że Żydzi zostali przyjęci do Polski na podstawie aktów publiczno-prawnych Królów i Książąt polskich i że przebywają na ziemiach polskich od lat około 800, spełniając zawsze sumiennie i uczciwie swoje obowiązki obywatelskie, uważa, że żydzi są pełnymi obywatelami ziem polskich i dlatego dążyć będą do uzyskania i realizowania pełnego równouprawnienia obywatelskiego i narodowego w Polsce.

3) W stosunku do Państwa Polskiego i Narodu Polskiego stronnictwo „Mizrachi", ze względu na historyczne węzły, jakie łączą żydów polskich z narodem Polskim, uważa za obowiązek żydów przestrzeganie zasad najszerszej lojalności i wierności wobec Państwa i narodu Polskiego, z czego wypływa obowiązek do ponoszenia ofiar podatku i krwi dla utrzymania Państwa Polskiego i jego ochrony.

4) Jako najbliższe zadanie polityczne w kraju, uważa stronnictwo „Mizrachi" zorganizowanie gminy żydowskiej na zasadach religijno-narodowych, oraz stworzenie państwowego związku gmin żydowskich i zapewnienie tak gminie żydowskiej, jak i związkowi gmin, autonomji w zakresie religijnym i kulturalno - narodowym, zapewniając Państwu nadzór, potrzebny w interesie państwowym.

III. Program kulturalno-oświatowy.

1) Jako język narodowy żydowski, uznaje stronnictwo „Mizrachi" jedynie język hebrajski.

2) Jeżeli z jednej strony stronnictwo „Mizrachi" uznaje, że bez gruntownego wychowania świeckiego odrodzenie narodowe żydowskie jest niemożliwe, to z drugiej strony upatruje ono w religji główne źródło wychowania moralnego

młodzieży, oraz główną podstawę życia etycznego.—Dlatego dąży stronnictwo „Mizrachi" do utworzenia szkoły żydowskiej nawskroś religijnej, a zarazem dającej pełne wykształcenie świeckie wedle programu rządowego. Dla urzeczywistnienia tego celu domaga się stronnictwo „Mizrachi" pełnej autonomji szkolnej dla żydów, oraz prawa nadzoru, potrzebnego w interesie Państwa.

3) W szczególności dążyć będzie stronnictwo „Mizrachi" do zakładania i utrzymania szkół rabinackich, których zadaniem będzie kształcenie rabinów o gruntownej wiedzy talmudycznej, a zarazem posiadających gruntowne wykształcenie świeckie, conajmniej w zakresie szkoły średniej.

IV. Organizacja krajowa.

Stronnictwo „Mizrachi" posiada w Polsce krajową samodzielną organizację polityczną.

Głównymi organami tej organizacji są:

1) *Zjazd krajowy* odbywający się co 2 lata.
2) *Komitet Centralny* złożony z 50 osób.
3) *Komitet Wykonawczy* złożony z 7 osób.

Na czele krajowej organizacji „Mizrachi" w Polsce stoją: Heszel Farbstein, poseł na Sejm—jako prezes organizacji, p. Lewi Lewin-Epstein, księgarz-wydawca,—jako wice-prezes, dr. Szymon Federbusch, adwokat, poseł na Sejm, rabin Samuel Brot, poseł na Sejm i Samuel Zuchowiecki, przemysłowiec. Przedstawicielem młodzeży mizrachistycznej „Ceirej-Mizrachi" jest redaktor Samuel Laudau.

Organem prasowym stronnictwa jest tygodnik hebrajski „*Hamizrachi*" (red. i adm. Warszawa, Tłomackie 13). (Od dłuższego czasu nie wychodzi).

STRONNICTWO SJONISTYCZNE.

Stronnictwo Sjonistyczne w Polsce jest częścią składową Wszechświatowej Organizacji Sjonistycznej, która ma swoje filje w 50 krajach.—Celem tej organizacji jest utworzenie żydowskiej siedziby narodowej w Palestynie. Program został sformowany na I Kongresie (w Bazylei, w roku 1807) w następujący sposób:

„Sjonizm dąży do stworzenia publiczno - prawnie zabezpieczonej siedziby narodowej dla narodu żydowskiego w Palestynie".

Dla osiągnięcia tego celu, Kongres wytknął następującą drogę:

„1) Popieranie kolonizacji Palestyny przez rzemieślników, rolników i t.p.

2) Skoordynowanie i organizowanie żydowstwa na całym świecie na zasadzie praw, obowiązujących w każdym poszczególnym państwie;

3) wzmocnienie żydowskiego poczucia i świadomości narodowej;

4) podjęcie kroków dla osiągnięcia zgody państw na utworzenie siedziby narodowej w Palestynie".

Pozatem sjonizm dąży do uzyskania praw narodowych dla żydów w t. zw. „diasparze", która to nazwa oznacza wszystkie kraje, w których mieszkają żydzi, oprócz Palestyny.

Stronnictwo Sjonistyczne w Polsce prowadzi działalność parlamentarną w celu uzyskania, drogą

odpowiednich ustaw, *samorządu narodowego*, a więc ustawowego uznania Zydowskiej Rady Narodowej, (patrz dalej, str. 509 — 512), unarodowienia gmin żydowskich, uzyskania państwowych funduszów na prowadzenie szkolnictwa z językiem wykładowym hebrajskim, uregulowania emigracji żydowskiej do Palestyny, wreszcie — *stworzenia przy rządzie Sekretarjatu Stanu dla spraw żydowskich.*— Obecnie sjonistyczne szkolnictwo hebrajskie skoncentrowane jest w organizacji szkolnej p. n. „Tarbut" („Kultura"), która wydaje pismomiesięczne pod tymże tytułem.

Polityczna działalność Międzynarodowej Organizacji Sjonistycznej w zakresie odbudowy państwa żydowskiego w Palestynie dała do końca 1924 roku wyniki następujące:

1) Dnia 2 listopada 1917 ogłoszona została deklaracja Balfour'a, angielskiego ministra spraw zagranicznych, zawierająca uznanie narodowości żydowskiej i potrzeby stworzenia siedziby narodowej dla żydów w Palestynie.

2) W r. 1919, konferencja pokojowa w Versailles wysłuchała przywódców sjonizmu, prof. Chaima Weicmana, Nahuma Sokołowa i Menahena Usyszkina.

3) W roku 1920 taktat w San - Rémo uznał siedzibę narodową dla Żydów w Palestynie.

4) W r. 1922 Rada Ligi Narodów udzieliła Anglji mandatu nad Palestyną na lat 25, dla umożliwienia stworzenia w Palestynie siedziby narodowej, przy współpracy reprezentacji narodu żydowskiego, — (t. zw. „Ajencji Zydowskiej").

Władzami Wszechświatowej Organizacji Sjonistycznej są: Kongres, Egzekutywa, Komitet Wykonawczy. Kongres odbywa się co dwa lata i składa się z delegatów partyj sjonistycznych poszczególnych krajów. (Dotychczas, t. j. do lutego

1925 r.), — odbyło się 13 kongresów: I w Bazylei w r. 1897, XIII w Karlsbadzie w r. 1923). W latach, gdy Kongres się nie odbywa, są zwoływane konferencje sjonistyczne o kompetencji Kongresu. — Egzekutywa, wybrana przez Kongres, składa się z 10 osób i ma swoje biura centralne w Londynie i w Jerozolimie. — Komitet Wykonawczy składa się z 35 osób i zbiera się kilka razy do roku.

Członkiem organizacji staje się każdy przez uiszczenie partyjnej opłaty rocznej, t. zw. „szekla". (W r. 1922 ilość „szekli" na całym świecie dosięgła liczby 367.293, z czego na Polskę przypadło 106.677).

Aparat finansowy organizacji sjonistycznej dla odbudowy siedziby narodowej w Palestynie tworzą: „Keren — Hajesod" (fundusz narodowy, zwany też „funduszem podwalin") i „Keren-Kajemet-Leisrael" wyłącznie dla zakupu gruntów w Palestynie. — Główną instytucją finansową jest *Żydowski Bank Kolonizacyjny* z siedzibą w Londynie. Emigracja do Palestyny jest regulowana i prowadzona przez urzędy patestyńskie, istniejące przy poszczególnych organizacjach krajowych.

Na czele ruchu sjonistycznego w Polsce stoją: poseł Izaak Grünbaum, Dr. Majer Klumel, poseł Dr. Leon Reich, Dr. Salomon Mintz i inni.

Prasę stronnictwa stanowią między innemi:

1) „*Najer Hajnt*", dziennik żargonowy, Warszawa.
2) „*Nasz Przegląd*" dziennik w języku polskim, Warszawa.
3) „*Toglat*", dziennik żargonowy, Lwów.
4) „*Nowy Dziennik*", dziennik w języku polskim, Kraków.
5) „*Unser Frajnd*", dziennik żargonowy, Wilno.

6) *„Siedlcer Wochenblat"*, tygodnik żargonowy, Siedlce.

Stronnictwo Sjonistyczne w Polsce jest reprezentowane w Sejmie Rzeczypospolitej przez 15 posłów, w Senacie przez 5 senatorów.

Są to posłowie:

1. Grünbaum Izaak
2. Hartglass Maksymiljan Apolinary
3. Dr. Rosenblatt Jerzy
4. Lubliński-Stuczyński Izrael Michał
5. Dr. Thon Ozjasz Abraham
6. Dr. Wygodzki Jakób

Wchodzą w skład Żydowskiej Rady Narodowej.

7. Eisenstein Karol
8. Dr. Insler Abraham
9. Pomeranc Melcerowa Róża
10. Dr. Reich Leon
11. Dr. Rozmarin Henryk
12. Dr. Schreiber Dawid
13. Szchwartz Kopel
14. Dr. Sommerstein Emil
15. Frostig Mojżesz

Wchodzą w skład Związku Żydowskich Posłów Sejmowych i Senatorów Wschodniej Małopolski.

Senatorowie:

1. Dr. Braude Markus
2. Inż. Koerner Mozes Eljasz

Wchodzą w skład Żydowskiej Rady Narodowej.

3. Ringel Michał
4. Rotenstreich Fiszel
5. Wurzel Juljusz Artur

Wchodzą w skład Związku Żydowskich Posłów Sejmowych i Senatorów Wschodniej Małopolski.

ŚWIATOWA SJONISTYCZNA PARTJA PRACY „HITACHDUTH"

W Polsce Sjonistyczna Partja Pracy powstała formalnie w 1920 roku, t. j. po zawiązaniu się w Pradze Czeskiej szeregu stowarzyszeń i związków, o których piszę niżej.

W kilka lat po powstaniu Poalej-Sjonu, powstał we Wschodniej Europie cały szereg innych grup sjonistycznych o zabarwieniu socjalistycznem, rekrutujących się przeważnie ze sfer młodzieży. Światopogląd socjalistyczny tychże różnił się znacznie od Poalej-sjonizmu, który ograniczał się do żydowskiego proletarjatu. Grupy te, zwane „Ceirej-Sjon" (młodosjonistami), skoncentrowały swą działalność na polu propagandy palestyńskiej, przez co weszły w łączność z organizacją robotników palestyńskich „Hapoel-Hazair" („młody pracownik"),która to organizacja pracowała nad utworzeniem pracującej społeczności żydowskiej w Palestynie. Pierwsze próby połączenia odbyły się już w r. 1913 z okazji XI. Kongresu Sjonistycznego w Wiedniu.

Faktyczne i formalne zjednoczenie w jedną partję p. n. *Światowej Sjonistycznej Partji Pracy „Hitachduth"* (Hapoel-Hazair i Ceirej-Sjon) nastąpi-

ło w roku 1920 w Pradze Czeskiej. Pierwszym czynem nowej zjednoczonej partji było zainicjowanie powojennej emigracji do Palestyny. Właściwa wewnętrzna konsolidacja „Hitachduth" nastąpiła w lecie 1922 r. w Berlinie, gdzie stworzono i ogłoszono jej program. Partja „Hitachduth" w Polsce należy więc do „Wszechświątowej Organizacji Sjonistycznej", i jako część składowa tejże uczestniczy we wszystkich centralnych organach organizacji,—(Kongres, Wielki Komitet Wykonawczy, Egzekutywa).

Siedzibą Komitetu Wykonawczego Partji „Hitachduth" jest obecnie Berlin. „Hitachduth" ma swe organizacje w następujących krajach: w Palestynie, Rosji, Polsce, w Niemczech, na Bukowinie, w Besarabji, na Litwie, Łotwie, w Austrji, Belgji, we Włoszech, w Jugosławji, Anglji, Turcji, Stanach Zjednoczonych, Argentynie i Południowej Afryce.

Na obszarze Rzeczypospolitej jest z górą 300 zorganizowanych grup partji „Hitachduth". — Przy ostatnich wyborach do Sejmu i Senatu, partja przeprowadziła 3 posłów i 1 senatora. — Są to:

POSŁOWIE:

1. Lewinson Abram (należy do Żydowskiej Rady Narodowej)
2. Heller Hersz Luzer
3. Dr. Silberschein Adolf

(2 i 3) wchodzą w skład Związku Posłów i Senatorów Wschodniej Małopolski.

SENATOR

Bodek Jakób, (który należy do Związku Posłów i Senatorów Wschodniej Małopolski).

REZOLUCJA PROGRAMOWA ŚWIATOWEJ SJONISTYCZNEJ PARTJI PRACY „HITACHDUTH" (HAPOEL-HAZAIR I CEIREJ-SJON).

(Przyjęta na III-ej Konferencji Światowej „Hitachduth" w Berlinie, w dniach 10—17 sierpnia 1922 r.).

Tłómaczone z niemieckiego.

Wszechświatowa Sjonistyczna Partja Pracy „Hitachduth" (Hapoel-Hazair i Ceirej-Sjon) reprezentuje zjednoczony ruch palestyńskiego zrzeszenia robotniczego i tych części ludu żydowskiego w krajach rozproszenia, które pracują produkcyjnie, lub dążą do pracy produkcyjnej.

Dąży ona do zjednoczenia tych wszystkich żydów, pracujących fizycznie i umysłowo, którzy żyją z tej pracy, i tych wszystkich, których celem jest praca produkcyjna dla wspólnego uświadomienia sobie tych zadań, dla podjęcia wspólnej pracy i wspólnej walki o narodowe i społeczne wyzwolenie narodu żydowskiego.

Całkowite urzeczywistnienie tego niepodzielnego w swej istocie dzieła, partja stara się osiągnąć jedynie tylko przez:

utworzenie w Palestynie, jako w centrum narodowem, wolnego towarzystwa Żydów, pracujących na podstawie socjalistycznego, wspólnego, hebrajskiego programu, przejętego kultem pracy;

wznowienie życia narodowego w krajach rozproszenia na podstawie produkcyjnej i wyzwolonej pracy, autonomji narodowej i kultury hebrajskiej.

Mając za zadanie dążenie do tak wielkiego i niepodzielnego celu, partja zdaje sobie sprawę z tego, że jednocześnie bierze na siebie obowiązek stworzenia takich założeń, z których wynikną naturalne warunki, zbliżające wymieniony cel. Najważniejsze z nich są: żywy żydowski duch narodowy w partji, silny ruch pionierski, jako podstawa stałej emigracji; utrzymanie i rozbudowa palestyńskiej kolonizacji

robotniczej, polityczna organizacja żydowskiego narodu w uzgodnieniu z zasadami klasowego ruchu robotniczego i stopniowe zaszczepianie języka hebrajskiego i kultury hebrajskiej.

Z tych punktów widzenia partja zapatruje się na narodowe i społeczne wyzwolenie żydów, jako na proces jednolity, ewolucyjny, którego charakter, dzięki realnym stosunkom życia narodowego, jest przeważnie twórczy, i któremu przypisują decydujące znaczenie.

Partja „Hitachduth" uznaje środki w dążeniu do wymienionych celów:

popieranie masowych i silnych organizacyj dla wspólnego ruchu i wspólnej walki o narodową autonomję dla żydów w krajach rozproszenia,

konsekwentne i szczere krzewienie sjonizmu na zasadzie praw historycznych żydów do Palestyny,

przygotowanie narodu żydowskiego do odbudowy kraju i do cennej dla niego imigracji,

obrona i rozwój placówek socjalno-ekonomicznych, utworzonych dzięki inicjatywie palestyńskiego ruchu robotniczego, oraz związków konsumpcyjnych, Banku robotniczego i organizacyj robotniczych,

przekształcanie budowy socjalnej masy żydowskiej w krajach rozproszenia, na zasadzie gruntownej reformy sposobu życia i kształcenia szerokich warstw pracujących,

obrona robotników żydowskich przed wyzyskiem, zapomocą skupienia się w silne organizacje walki o polityczne i ekonomiczne prawo do pracy i o jej wyzwolenie,

urzeczywistnienie odpowiedniego politycznego wpływu partyj na związki reprezentacyjne żydowskiego ruchu robotniczego, sjonizmu, żydowskiego nacjonalizmu autonomicznego, oraz żydowskiego ogółu,

doprowadzenie do rozwoju kulturalnego szerokich mas żydowskich za pomocą utworzenia racjonalnego i celowego systemu szkolnego, hebrajskiego socjalistycznego wychowa-

nia narodu, przy pełnem uwzględnieniu specyficznej wartości żydowskiego języka i literatury.

Światowa Sjonistyczna Partja Pracy „Hitachduth" jest przeświadczona, że wskazane przez nią drogi odpowiadają dążeniom narodu żydowskiego i są jedyną realnie możliwą i skuteczną formą jego udziału, jako narodu, we wspólnej walce całej pracującej ludzkości o jego wyzwolenie, w walce, w której partja idzie zgodnie ręka w rękę ze wszystkiemi partjami obrony ludzi, społecznie wyzyskiwanych i narodowo uciskanych.

Organem prasowym Sjonistycznej Partji Pracy „Hitachduth" w Polsce jest pismo żargonowe *„Volk und Land"*; ponadto w Małopolsce Wschodniej wychodzi *„Freies Wort"*, również jako organ partji.

ZWIĄZEK KUPCÓW.

Towarzystwo p. n. „Związek Kupców", aczkolwiek reprezentowane w Kole Zydowskiem Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej, nie jest jednak bynajmniej organizacją polityczną. Jest to czysto zawodowe zrzeszenie kupców żydowskich, a celem Związku, według statutu jest:

„A) działalność ku rozwojowi handlu i przemysłu zdążająca, między innemi zaś:

a) przedstawianie władzom życzeń, wniosków i projektów, dotyczących ogólnych interesów handlu i przemysłu,

b) okazywanie władzom pomocy w sprawach handlu i przemysłu, przez udzielanie informacyj i wydawanie opińij,

c) organizowanie kupiectwa i obronę jego interesów,

d) reprezentowanie kupiectwa zorganizowanego w Związku,

e) załatwianie sporów między kupcami i przemysłowcami (za ich zgodą) przez organizację Sądów Rozjemczych i polubownych,

f) załatwianie sporów między pracodawcami i pracownikami, za ich zgodą, w drodze polubownej lub zapomocą zawierania umów zbiorowych ze Związkami zawodowymi pracowników handlowych.

B) utrzymanie stosunków towarzyskich między członkami, wzajemne ich zbliżenie, oraz czuwanie nad przestrzeganiem etyki zawodowej.

C) zapewnienie swym członkom wszelkiej pomocy moralnej i zawodowej, oraz udzielanie porad technicznych, fachowych, prawnych, ekonomicznych i innych.

Dla osiągnięcia tych celów Związek może:

a) prowadzić na zasadzie osobnych koncesyj i oddzielnych statutów:

1) Biuro Wywiadowcze o zdolności kredytowej i Biuro Inkasowe,

2) Kasę Wzajemnej Pomocy;

b) organizować z zachowaniem obowiązujących przepisów:

1) kooperatywy towarowe i kredytowe, 2) jarmarki towarowe, oraz wystawy wzorów i prób, 3) odczyty, koncerty i zabawy dla członków i wprowadzonych gości;

c) posiadać;

1) Sąd Rozjemczy dla rozstrzygania sporów między członkami, 2) czytelnię i bibljoteki, 3) lokal klubowy dla zabaw towarzyskich, dla członków i wprowadzonych gości, 4) szkoły i kursa, 5) wszelkie inne instytucje i biura dla celów przewidzianych w § 2,

d) otwierać oddziały na całym terenie swej działalności,

e) nabywać majątki ruchome i nieruchome,

f) wydawać czasopisma i prace z dziedziny wiedzy ekonomicznej i politycznej,

g) zwoływać narady i zjazdy kupieckie.

Statut zawiera poniższą „Uwagę“:

„We wszystkich czynnościach Związek stosować się będzie do istniejących praw i rozporządzeń rządowych, a instytucje wymienione w statucie wymaga-

jące specjalnej koncesji, a mianowicie: Biuro Wywiadowcze, Biuro Inkasowe, Kooperatywy towarowe, kredytowe, szkoły i kursy, oraz wszelki instytucje i biura Związku, będą ukonstytuowane po uzyskaniu pozwolenia odnośnych władz, lub zorganizowane na zasadzie statutów normalnych."

Dalej ze statutu dowiadujemy się, że Związek składa się z członków rzeczywistych, honorowych i z członków - korespodentów.

Sprawami Związku kierują: Ogólne Zebranie, Rada Nadzorcza, Zarząd, Komisja Rewizyjna i Sąd Rozjemczy.

Zebrania ogólne składają się ze wszystkich członków Związku i bywają zwyczajne i nadzwyczajne. Zebranie zwyczajne zwoływane jest raz do roku, w maju. We wszystkich kwestjach ogólne zebranie decyduje zwykłą większością głosów, prócz wniosków o zmianie statutu i likwidacji Związku, które mogą być decydowane tylko większością $^{2}/_{3}$ głosów obecnych członków.

Do prowadzenia poszczególnych instytucyj Związku mogą być powoływane przez ogólne zebranie Komisje, działające samodzielnie w ramach statutu i stosownie do instrukcji Ogólnego Zebrania. Komisje zaś, powołane przez Zarząd, działają pod kierunkiem jednego z członków Zarządu.

Rada Nadzorcza składa się 12 członków, wybieranych przez Zebranie Ogólne na przeciąg 3 lat. Rada wybiera z pośród siebie prezesa, wiceprezesa i sekretarza. — Rada ma pieczę nad prawidłowością wszelkich spraw, przez Związek prowadzonych.

Zarząd składa się z 9 członków, wybieranych przez Ogólne Zebranie na przeciąg 3 lat. Zarząd wybiera z pośród siebie prezesa, wiceprezesa, sekretarza, skarbnika i gospodarza lokalu.

Komisja Rewizyjna składa się z 3 członków i 2 zastępców, wybieranych przez Ogólne Zebranie na przeciąg 1 roku. — Komisja wybiera ze swego grona przewodniczącego.

Sąd Rozjemczy składa się z 12 członków i 4 zastępców, wybieranych również przez Ogólne Zebranie na przeciąg 3 lat. Sąd Rozjemczy wybiera z pośród siebie prezesa, wiceprezesa i sekretarza.

Zarząd może otwierać oddziały Związku na żądanie przynajmniej 10 członków miejscowych, osób prawnych lub fizycznych, zajmujących się handlem, przemysłem lub finansami.

Organem prasowym Związku Kupców jest „*Biuletyn Związku Kupców*".

Związek jest reprezentowany w Sejmie przez 1 posła, *Wacława Wiślickiego*, a w Senacie przez 2 Senatorów: *Rafała Szereszewskiego i Abrahama Adolfa Truskiera.*

Oprócz wymienionych posłów, wchodzących w skład poszczególnych ugrupowań politycznych oraz Związku Kupców, — Koło Zydowskie liczy *1 posła bezpartyjnego, — D-ra Salomona Weinziehera.*

W Sejmie obecnym Koło Żydowskie złożyło in corpore do dnia 1 sierpnia 1924 r., — (a więc do feryj letnich tego roku), — 8 wniosków, nie licząc kilkudziesięciu wniosków, wniesionych przez poszczególnych posłów.

Z kolei opisuję historję i działalność *Żydowskiej Rady Narodowej,* organizacji wspólnej dla trzech poprzednio opisanych partyj, a mianowicie: Stronnictwa Sjonistycznego, Sjonistycznej Partji Ortodoksyjnej „Mizrachi" i Sjonistycznej Partji Pracy „Hitachduth". —

ŻYDOWSKA RADA NARODOWA.

Żydowska Rada Narodowa wybrana została na *Konferencji,* która odbyła się w Warszawie, w końcu grudnia 1918 roku. W Konferencji tej wzięli udział przedstawiciele dwóch stronnictw żydowskich, a mianowicie: Organizacji Sjonistycznej w Polsce i Sjonistycznej Partji Ortodoksyjnej „Mizrachi", oraz Związku Rzemieślników Żydowskich i reprezentanci rozmaitych grup bezpartyjnych, lecz stojących na gruncie narodowo - żydowskim.

Konferencja uchwaliła *program działalności Żydowskiej Rady Narodowej* i postanowiła zwołać ogólno-żydowski Zjazd z całej Polski w celu utworzenia prawnego narodowego przedstawicielstwa żydowskiego w Polsce. Do czasu zwołania Zjazdu, przedstawicielstwo ogółu żydowskiego w Polsce sprawować miała Zydowska Rada Narodowa, która też z tego powodu przyjęła nazwę „*tymczasowej*".—Oto rezolucje, których mocą powołana została do życia T. Z. R. N.

1) zostaje obrana Tymczasowa Żydowska Rada Narodowa w Polsce,

2) T. Ż. R. N. ma zwołać Ogólny Zjazd Żydowski na zasadzie ordynacji wyborczej, która przyjęta została na Konferencji Przedwstępnej,

3) do czasu zwołania tego Zjazdu, T. Ż. R. N. ma kierować walką o prawa narodowe żydów w Pol-

sce, bronić spraw żydowskich w Polsce i brać udział w walce narodowej żydowstwa światowego.

4) T. Ż. R. N. upoważniona jest do wysłania delegacji na konferencję, w której wezmą udział przedstawiciele Rad Narodowych wszystkich krajów, i do bronienia wraz z nimi spraw żydowskich na Konferencji Pokojowej.

5) aby uchwały Zjazdu Żydowskiego były należycie bronione i przeprowadzone w Sejmie Ustawodawczym, upoważnia się R. N. do kierowania walką wyborczą do Sejmu i wystawienia tylko takich kandydatów, którzy zobowiążą się popierać postanowienia Zjazdu Narodowego i zasługują na pełne zaufanie narodu.

6) Konferencja Przedwstępna wyraża życzenie, aby wybory do Sejmu prowadzone były w ten sposób, ażeby jasnem było, iż ludność żydowska w Polsce uważa siebie za część narodu żydowskiego i za mniejszość narodową w Państwie.

Pozatem Konferencja przyjęła tej treści rezulucję:

„Sprawa żydowska w Państwie Polskiem, w którego odbudowie Żydzi są nie mniej zainteresowani, niż wszyscy inni obywatele, może być uregulowana dopiero wtedy, gdy równouprawnienie Żydów zostanie uczciwie zrealizowane w życiu, kiedy Żydzi uznani zostaną za mniejszość narodową, która będzie miała zagwarantowane prawa zbudowania w Polsce własnego życia na zasadach autonomicznych".

Konferencja uchwaliła też wysłanie delegacji żydów z Polski na Konferencję Pokojową w Paryżu, co też i uczyniono. Delegacja składała się z 5-ciu osób, które połączyły się z delegacjami żydowskiemi z innych krajów, wywierając dość znaczny wpływ na powstanie t. zw. Traktatu Wersalskiego o mniejszościach narodowościowych.

W czasie wyborów do Sejmu Ustawodawczego, Tymczasowa Żydowska Rada Narodowa wystąpiła z własną listą, przeprowadzając do Sejmu 6-ciu posłów żydowskich, na ogólną liczbę jedenastu.—W czasie kampanji wyborczej, T. Z. R. N. wystawiła dwa naczelne postulaty:

1) Uznanie Żydów w Polsce za mniejszość narodową, która winna uzyskać prawo budowania swego życia na podstawach autonomicznych,

2) przedstawicielstwo żydowskie w Sejmie winno dać wyraz woli całego narodu żydowskiego, a nie poszczególnych partyj.

Posłowie należący do kierunku, reprezentowanego przez T. Ż. R. N., utworzyli *„Narodowy Klub Żydowski Posłów Sejmowych przy T. Ż. R. N."* — Klub zorganizował *sekretarjat główny* w Warszawie, oraz *szereg sekretarjatów na prowincji*, zwłaszcza na kresach wschodnich. Działalność sekretarjatów polegała na zbieraniu materjałów, dotyczących prawnego położenia żydów w Polsce i stosunku administracji do nich, oraz na udzielaniu pomocy prawnej żydom. Działalność Klubu w Sejmie opierała się w znacznej mierze na materjałach i informacjach, zbieranych przez wspomniane sekretarjaty.

W czasie wyborów do obecnego Sejmu i Senatu (1922) z inicjatywy T. Z. R. N., a ściślej mówiąc, posła Izaaka Grünbauma, powstał *Blok Żydowskich Stronnictw Narodowych, który przystąpił do ogólnego Bloku Mniejszości Narodowych w Polsce* **(lista № 16).** Jednoczeście *T. Ż. R. N. rozwiązała się, uchwalając zorganizowanie stałej Rady,* do której należeć mieli posłowie i senatorowie żydowscy z listy Nr. 16 oraz ci kandydaci na posłów i senatorów, którzy otrzymali conajmniej 5.000 głosów. — Utwo-

rzona w ten sposòb Żydowska Rada Narodowa istnieje dotychczas.

W skład Żydowskiej Rady Narodowej (Ż.R.N.) oraz Klubu Ż. R. N. w Kole Żydowskiem w Sejmie i Senacie wchodzą, prócz wymienionych na początku grup, sjonistów, mizrachistów, rzemieślników i bezpartyjnych), także przedstawiciele Sjonistycznej Partji Pracy „Hitachduth". Ogółem Żydowska Rada Narodowa ma w Kole Żydowskiem w Sejmie i Senacie 13 posłów (na ogólną liczbę 34) i 4 senatorów (na ogólną liczbę 12). Działalność Ż. R. N. w chwili obecnej prowadzona jest w tym samym duchu nacjonalistycznym, co i poprzednio, i w tym samym rozmiarze.

Pod względem organizacyjnym, na czele Ż. R. N. stoi Prezydjum, złożone z kilku osób, reprezentujących należące do Rady organizacje. Kierownictwo ogólne pracami Ż. R. N. spoczywa w rękach posłów: Izaaka Grünbauma i Apolinarego Hartglassa, którzy są członkami Prezydjum.

Centrala Żydowskiej Rady Narodowej mieści się w Warszawie (ul. Nalewki Nr. 2a). — Na prowincji Rada ma swoje sekretarjaty oraz korespodentów w następujących miastach: Białystok, Brześć n/B., Grodno, Wilno, Równe i Kowel. — Żydowska Rada Narodowa obejmuje tylko ziemie b. Kongresówki, województw wschodnich i zachodniej Małopolski.

KLUB ŻYDOWSKIEJ PARTJI LUDOWEJ.

POS. NOJACH PRYŁUCKI.

ŻYDOWSKA PARTJA LUDOWA.

Żydowska Partja Ludowa jest reprezentowana w Sejmie przez 1 posła, adw. Nojacha Pryłuckiego, który nie należy do Koła Żydowskiego.

Stronnictwo powstało jako takie przy wyborach do Rady Miejskiej w roku 1916 i wysunęło początkowo hasła czysto gospodarcze, opierając się o sfery drobnomieszczaństwa żydowskiego. Jego postulat zasadniczy, to żargon, uznany za język żydowski, a program ostateczny, to *autonomja kulturalno-oświatowa*, uznająca pełne prawa języka żydowskiego (żargonu) w szkole, sądzie i urzędzie.

W myśl swego programu gospodarczego, Stronnictwo dąży do zaspokojenia potrzeb rękodzielnika, rzemieślnika i drobnego handlowca żydowskiego, a program ten wiąże z liberalnym programem politycznym, uważając się za jedynego przedstawiciela demokracji żydowskiej. **Taktyka** Żydowskiej Partji Ludowej jest w stosunku do Polski opozycyjna.

Jesienią 1922 roku w okresie wyborów do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej, Stronnictwo zwalczało „Blok Mniejszości Narodowych,

i wystawiło własną listę Nr. 20,—(„Żydowski Demokratyczny Blok Ludowy“).

Poseł Pryłucki prowadzi w Sejmie akcję zupełnie samodzielną, nie pozostającą w żadnym związku z akcją Koła Żydowskiego, do którego, jak już wzmiankowałam, nie należy.

Organizacja Żydowskiej Partji Ludowej i jej stan obecny. Na czele partji stoi *Rada Centralna*, która wybiera z pośród swoich członków *Egzekutywę* czyli *Wydział Wykonawczy*. Wydział Wykonawczy urzęduje stale w Warszawie i w skład jego mogą wchodzić tylko zamieszkali stale w Warszawie członkowie Rady Centralnej.

Partja dzieli się na organizacje okręgowe, których siedzibami są obecnie: Łódź, Lublin i Łuck. — (Na Wileńszczyźnie Stronnictwo istnieje jeszcze pod nazwą „Zydowskiego Stronnictwa Demokratycznego“, którego Centralny Komitet podlega jednak Radzie Centralnej partji ludowej w Warszawie, na prawach Komitetu Okręgowego. — Najbliższy Kongres połączy formalnie obie partje). — Lwów jest siedzibą komitetu organizacji dla Wschodniej Małopolski; komitet ten, w stosunku do Rady Centralnej, jest na prawach Komitetu Okręgowego.

Prasa. Żydowska Partja Ludowa posiada następujące organy prasy, własne oraz sympatyzujące: 1) *„Moment”* w Warszawie, 2) *„Lubliner Togblat”*, (Lublin), 3) *„Der Tog”* (Wilno), 4) *„Lodzer Volksblat”* (Łódź), 5) *„Das Naje Lebn”* (Białystok), 6) *„Obrona”* (Lwów), — (tygodnik w języku polskim).

Przywódcy. Poseł Nojach **Pryłucki**, b. poseł Samuel **Hirszhorn**, (radny m. Warszawy), redaktor Saul **Stupnicki** („Lubliner Togblat”) i inni.

W czasie wyborów do Sejmu partja otrzymała około 54.000 głosów.

PROGRAM ŻYDOWSKIEJ PARTJI LUDOWEJ.

I. Zasady ogólne.

1) Żydowska Partja Ludowa stoi na gruncie samodzielnej, wolnej, demokratycznej Polski, której ustrój państwowy powinien być oparty na Sejmie, zwołanym, z udziałem wszystkich obywateli, w wieku nie niżej lat 20, bez różnicy płci i przy zapewnieniu odrębnych kuryj mniejszościom narodowym.

2) Żydowska Partja Ludowa żąda, aby wszyscy obywatele, bez różnicy płci, wyznania i narodowości równi byli wobec prawa i aby nie istniały żadne przywileje lub różnice co do pochodzenia, czy też stanu.

3) Żąda wolności sumienia i wiary, wolności słowa, prasy, zgromadzeń, praw dla związków i stowarzyszeń, nietykalności osobistej i mieszkaniowej.

4). Żąda powszechnych, równych, tajnych, bezpośrednich i proporcjonalnych wyborów do wszystkich instytucyj reprezentacyjnych, zarówno centralnych, jak i komunalnych, z udziałem wszystkich obywateli w wieku nie niżej lat 20, bez różnicy płci i przy zagwarantowaniu odrębnych kuryj mniejszościom narodowym.

5) Żąda powszechnej, bezpłatnej, obowiązkowej szkoły początkowej z ojczystym językiem wykładowym dziecka. Wszystkie publiczne zakłady naukowe w kraju, zarówno państwowe i komunalne, jako też prywatne, otwarte być muszą dla wszystkich obywateli, bez różnicy płci, wiary i narodowości.

6) Żąda równouprawnienia wszystkich zawodów wobec prawa, bezwzględnej wolności rzemiosła i skasowania przywilejów cechowych; rozwijania rzemiosła i przemysłu

zapomocą szkół zawodowych, planowego zastosowania współczesnych postępów technicznych w rzemiośle i drobnym przemyśle; popierania kooperatyw wytwórczych i organizowania taniego kredytu.

7) Żąda równych praw dla pracodawców i pracowników; bezstronności organów władz przy zatargach gospodarczych między pracodawcą i pracownikiem; rozwijania ochrony pracy także w rzemiośle i drobnym przemyśle, organizowania sądów rozjemczych, biur pośrednictwa pracy, kas chorych, inwalidzkich i t. p.

8) Żąda powszechnego postępowego opodatkowania zarobków, kapitałów, spadków i skasowania wszystkich bezpośrednich podatków, bez wyjątków i przywilejów.

II. Żydowskie żądania narodowo-polityczne.

Wychodząc z założenia, że naród żydowski w Polsce jest samodzielną grupą narodową, dąży Żydowska Partja Ludowa do zagwarantowania żydom polskim w Państwie przez prawa zasadnicze nietylko równouprawnienia obywatelskiego, ale też praw mniejszości narodowej na zasadach następujących:

1) Żydzi w Polsce, jako w pełni równouprawnieni obywatele kraju, tworzą publicznie prawną wspólnotę narodową i zarządzają zupełnie samodzielnie wszystkiemi prawami ludu przez *„Radę Ludową“*, zwołaną na zasadzie powszechnego, równego, tajnego, bezpośredniego i proporcjonalnego prawa wyborczego, dla wszystkich obywateli żydowskich obojga płci, w wieku nie niżej lat 20.

P r z y p i s e k. Funkcje i prawa żydowskiej „Rady Ludowej“, jej skład, formy działalności, miejsce i termin sesji i t. p., określa żydowskie zgromadzenie konstytujące (Sejm), zwołane podług wyżej wymienionego systemu wyborczego.

2) Do narodu żydowskiego należy każdy, kto urodził się żydem i nie oświadczył w akcie publicznym, że przestaje do społeczeństwa żydowskiego należeć.

3) Język żydowski (żargon) uznaje Państwo jako język urzędowy narodu żydowskiego, z prawem posługiwania się nim w życiu wewnętrznem i publicznem. W gminach politycznych, gdzie ludność żydowska wynosi niemniej, niż 25 procent ogółu mieszkańców gminy, przysługuje jej prawo posługiwania się językiem żydowskim w instytucjach ogólno-państwowych, w sądzie, w administracji i instytucjach komunalnych.

4) W żydowskiej szkole początkowej i w żydowskiem szkolnictwie ludowem jest język żydowski językiem wykładowym. Tam, gdzie znaczna liczba rodziców żydowskich, nie mówiących po żydowsku, żąda dla swych dzieci szkoły z innym językiem wykładowym, mogą być otwarte szkoły prywatne z tym językiem wykładowym.

5) Do wolności sumienia, zagwarantowanej przez prawa zasadnicze, należy także dla żydów prawo świętowania sobót i innych świąt. Gdyby niedziela uznana została za dzień odpoczynku społecznego, to prawo takie nie dotyczy żydów, świętujących w sobotę.

Dla zaspokojenia wszystkich potrzeb narodu żydowskiego, któremi kieruje Rada Ludowa, asygnuje się z budżetów ogólno-państwowego i komunalnych proporcjonalnie odnośną sumę dla ludności żydowskiej, i przekazuje się ją pod zarząd Żydowskiej Rady Ludowej.

III. Żydowska Rada Ludowa.

1) Żydowska Rada Ludowa jest urzędową przedstawicielką narodu żydowskiego w Polsce i ma prawo przemawiać w jego imieniu we wszystkich sprawach ludowych. Korzysta z praw jednostki prawnej i prowadzi układy z rządem, z instytucjami państwowemi i komunalnemi.

2) Kompetencja Żydowskiej Rady Ludowej obejmuje następujące sprawy: a) całokształt żydowskiego szkolnictwa ludowego i oświaty; b) troska o wykształcenie zawodowe, organizacja taniego kredytu, wzajemnych ubezpieczeń, związ-

ków spożywczych, kooperatyw wytwórczych i t. p.; c) troska o rozwój kultury żydowskiej; d) troska o zdrowotność mas; e) organizacja statystyki żydowskiej.

3) Rada Ludowa ma prawo nakładania podatków na obywateli żydowskich, celem powiększenia swoich środków pieniężnych i pokrycia specjalnych wydatków.

IV. Kahał żydowski.

1) Organem żydowskiego samorządu lokalnego jest kahał, do którego należą wszyscy żydzi, zamieszkujący gminę polityczną. Kahał korzysta z praw jednostki prawnej.

2) Kierownictwo kahału spoczywa w ręku Rady Kahalnej, wybieranej według wyżej wspomnianego systemu wyborczego.

3) Kahały powiatowe (lub kilku powiatów) wybierają na podstawie tegoż systemu wyborczego Radę powiatową, która kieruje sprawami kahałów powiatowych i reguluje je.

4) Kahały, w których mieszka niemniej, niż 25 tysięcy żydów, podlegają nie Radzie powiatowej, a bezpośrednio Radzie Ludowej.

5) Szczegóły organizacji kahalnej i stosunki wzajemne między Radą kahalną, Radą powiatową i Radą ludową określa żydowskie zebranie konstytujące (Sejm).

V. Żydowska jedność narodowa.

Żydowstwo polskie jest częścią organiczną narodu żydowskiego całego świata i uczestnicy oficjalnie, za pośrednictwem Rady Ludowej, w ogólno-żydowskich przedsięwzięciach, jak kongresach, naradach i t. p.

W Sejmie obecnym złożył poseł Nojach Prylucki do sierpnia 1924 roku, a więc do feryj letnich tego roku, 16 wniosków.

Wykaz politycznej prasy żydowskiej w Polsce

(sporządzony w połowie 1924 r. przez Wydział Prasowy M. S. Wewn.).

1. *„Arbeter Cajtung”* (Częstochowa)—tygodnik żargonowy, Ogólny Żydowski Związek Robotniczy „Bund”.
2. *„Arbeter Kooperacje”* z dodatkiem *„Profesjonale Bewegung”* (Warszawa) – miesięcznik żargonowy, organ Robotniczej Centrali Kredytowej, Związku Spółdzielni Robotniczych i Centralnej Komisji Klasowych Związków Zawodowych w Polsce.
3. *„Aberbeter Welt”* (Warszawa) — tygodnik żargonowy, Poalej—Sjon, (lewica)
4. *„Bajs Jakow“* z dodatkiem polskim *„Wschód“* (Łódź)—miesięcznik żargonowy, ortodoksyjny.
5. *„Cajt“* (Wilno)—dziennik żargonowy (nacjonalistyczny).
6. *„Czestochower Cajtung“* (Częstochowa) — tygodnik żargonowy, (bezpartyjny).
7. *„Diglejme“* (Warszawa) — miesięcznik hebrajski, młodzież ortodoks. „Ceirej-Emune-Israel”.
8. *„Emigrant“* (Warszawa) — tygodnik żargonowy, (bezpartyjny).
9. *„Frajtag“* (Łódź)—tygodnik żargonowy, (folkistyczny).
10. *„Frajes Wort“* (Wilno)—tygodnik żargonowy, (nacjonalistyczny).
11. *„Hamizrachi“* (Warszawa) tygodnik hebrajski, „Mizrachi“.
12. *„Homsyła“* (Lwów)—dwutygodnik hebrajski, organ „Mizrachi” w Galicji Wschodniej.
13. *„Handelscajtung“* (Warszawa) — tygodnik żargonowy, (bezpartyjny).
14. *„Hecholne“* (Warszawa) — miesięcznik herbajski, organ organizacji światowej „Hecholne” (sjon.).
15. *„Idiszer Arbajter“* (Łódź) — tygodnik żargonowy, organ rob. org. ortod. „Poalej - Emune - Israel”.

16. „*Idisze Arbeter Jugnt*” (Warszawa)—miesięcznik żargonowy, Żyd. Soc.-Młodzież Robotnicza w Polsce („Poalej-Sjon“, prawica).
17. „*Idisze Bine*” (Warszawa) — miesięcznik żargonowy, organ Związku zawodowego artystów żydowskich w Polsce.
18. „*Ilustrirte Woch*” (Warszawa)—tygodnik żargonowy (bezpartyjny).
19. „*Jud*” (Warszawa) — dziennik żargonowy, ortodoksyjny.
20. „*Judisze Handwerher Sztyme*” (Warszawa) — tygodnik żargonowy, organ Centralnej Rady Rzemieślniczej (folkiści).
21. „*Jugnt-Fon*” (Kraków) — miesięcznik żargonowy, organ młodzieży robotniczej („Poalej-Sjon“, lewica).
22. „*Junger-Weher*” (Warszawa) — miesięcznik żargonowy, młodzieży robotniczej (Bund).
23. „*Junger Arbeter*” (Warszawa) — miesięcznik żargonowy, organ Żyd. Socjal. Młodzieży Robotniczej w Polsce (Ceirej-Sjon).
24. „*Kooperatywe Bewegung*” (Warszawa), — dwutygodnik żargonowy, Centralny organ Związku Rewizyjnego Żyd. Towarzystw Spółdzielczych.
25. „*Leben*” (Kraków) — tygodnik żargonowy, (komunist).
26. „*Lodzer Merkur*” (Łódź)—tygodnik żarg. (bezpartyjny).
27. „*Lodzer Tageblat*” (Łódź)—dziennik żarg., (sjonistyczny).
28. „*Lubliner Tageblat*“ (Lublin) — dziennik żargonowy (folkistyczny).
29. „*Lomzer Sztyme*“ — (Łomża) tygodnik żargonowy, (sjonistyczny).
30. „*Moment*“ wydanie poranne i popołudniowe (Warszawa) dziennik żargonowy (bezpartyjny).
31. „*Naj Wilno*” (Wilno) — czasopismo żargonowe, (bezpartyjne).
32. „*Naje Lebn*” (Białystok) — tygodnik żargonowy, (sjonistyczny).

33. *„Najes Wort”* (Częstochowa)—dziennik żargonowy, (niezawiśli socjaliści).
34. *„Najer Folksblat”* (Łódź) — dziennik żargonowy, (folkistyczny).
35. *„Najer Hajnt”* (Warszawa) — tygodnik żargonowy, (sjonistyczny).
36. *„Najer Jidiszer Arbeter”* (Lwów) —tygodnik żargonowy, organ Żyd. Socjalno-Demokr. Parji Robotniczej w Galicji Wschodniej („Poalej-Sjon“).
37. *„Ortodoksisze Bletlech”* (Łódź) — miesięcznik żargonowy, (ortodoksyjny).
38. *„Poleser Sztyme”* (Brześć n/B.) — tygodnik żargonowy, (sjonistyczny).
39. *„Radomer Najes“* (Radom) — tygodnik żargonowy (bezpartyjny).
40. *„Siedlecer Naje Wort”* (Siedlce) — tygodnik żargonowy (niezawisły, demokratyczny.)
41. *„Siedlcer Wochenblat“* (Siedlce) — tygodnik żargonowy (sjonistyczny).
42. *„Szul und Lebn“* (Warszawa) — miesięcznik żargonowy, organ żyd. szkolnictwa świeckiego.
43. *„Togblat”* (Lwów)—dziennik żargonowy, (sjonistyczny).
44. *„Torbux”* (Warszawa) — miesięcznik hebrajski, organ szkolnictwa „Torbut“ (sjonistyczny).
45. *„Tog”* (Wilno)—dziennik żargonowy, (folkistyczny).
46. *„Unzer Gedank”* (Wilno)—tygodnik żargonowy, Ogólny Żydowski Związek Robotniczy „Bund”.
47. *„Unzer Folkscajtung”* (Warszawa)—dziennik żargonowy, Ogólny Żydowski Związek Robotniczy „Bund”.
48. *„Unzer Sztyme”* (Warszawa) — tygodnik żargonowy centralny organ Zjednoczonej Żyd. Socjalist. Partji „Poalej-Sjon“, (prawica) w Polsce.
49. *„Wanderer”* (Warszawa) — tygodnik żargonowy (sjonistyczny).
50. *„Welt-Handel”* (Warszawa) — miesięcznik żargonowy (bezpartyjny).

51. *„Wołyner Tog"* (Równe) — dziennik żargonowy, (bezpartyjny).
52. *„Wołyner Woch"* (Równe) — tygodnik żargonowy (bezpartyjny)
53. *„Zagłembier Cajtung"* (Równe) — tygodnik żargonowy (bezpartyjny)

Pisma żydowskie nacjonalistyczne w języku polskim:

1. *„Nasz Przegląd"* (Warszawa), dziennik.
2. *„Chwila"* (Lwów), dziennik.
3. *„Nowy Dziennik"* (Kraków), dziennik.
4. *„Obrona"* (Lwów), tygodnik.

II. UKRAIŃCY.

1. KLUB UKRAIŃSKI
2. KLUB UKRAIŃSKO - WŁOŚCIAŃSKI WSCHODNIEJ MAŁOPOLSKI (CHLIBOROBI).

KLUB UKRAIŃSKI

1. AUTONOMIŚCI - FEDERALIŚCI
2. UKRAIŃSKA KONFEDERACJA PRACY NARODOWEJ
3. UKRAIŃSKIE SOCJALISTYCZNE ZJEDNOCZENIE „SELAŃSKYJ SOJUZ".

KLUB UKRAIŃSKI.

Posłowie i senatorowie Klubu Ukraińskiego działają na zasadzie wspólnej platformy, a mianowicie:

1) postulatów b. Bloku Mniejszości Narodowych z okresu wyborów do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej — („Czego chce lista Nr. 16?").

2) Deklaracji narodu ukraińskiego na Wołyniu, Chełmszczyźnie, Podlasiu i Polesiu (odczytanej na jednem z pierwszych posiedzeń obecnego Sejmu).

Oba te dokumenty przytaczam niżej:

Czego chce lista Nr. 16.

„1) Żeby nie było najmniejszego ucisku nad żadnym narodem;

2) żeby wszystkie narodowości: Ukraińcy, Niemcy, Białorusini, Żydzi i Rosjanie, mieli jednakowe jak i Polacy prawa;

3) żeby nie było przymusowej katolizacji i kolonizacji;

4) żeby ziemia na całej przestrzeni, którą zamieszkuje lud ukraiński na Wołyniu, Polesiu, Podlasiu i w Chełmszczyźnie należała do pracującego ludu ukraińskiego;

5) żeby ziemie dziedziców, obszarników, klasztorne, cerkiewne, kościelne, a także rządowe, były

oddane tylko bezrolnym i małorolnym włościanom ukraińskim, a nie ludowi najeźdźców;

6) żeby na ziemie, zaludniane przez lud ukraiński, nie nasyłano osadników - kolonistów i żeby nie rozdawano tej ziemi najeźdźcom;

7) żeby niezwłocznie zostały zniesione ustawy kolonizacyjne, i te, które ograniczają prawa włościan ukraińskich przy nabywaniu ziemi;

8) żeby dozwolonem było zakładanie ukraińskich banków narodowych, w którychby lud ukraiński mógł na przystępnych warunkach zaciągać długoterminowe pożyczki;

9) żeby były zabezpieczone wszystkie prawa dla rozwoju kooperatyw ukraińskich wszelkich rodzajów i typów;

10) żeby na koszt Państwa odbudowane były wszystkie miasteczka, sioła i gospodarstwa, zniszczone w czasie wojny światowej i podczas wojen następnych;

11) żeby niezwłocznie wydaną była zapomoga dla zniszczonej przez wojnę ukraińskiej ludności;

12) żeby dla narodu ukraińskiego, na całej przezeń zamieszkałej przestrzeni i na Wołyniu, Polesiu, Podlasiu i na ziemi Chełmskiej, na koszt rządu otwarte zostały w ilości dostatecznej szkoły macierzyste, niższe, średnie i wyższe, zarówno ogólno-kształcące, jak i zawodowe;

13) żeby oświatą i szkolnictwem swojem zarządzał naród ukraiński przez swoje instytucje oświatowe;

14) żeby danem było najszersze prawo otwierania szkół prywatnych ukraińskich wszelkich typów, kulturalno-narodowych, oświatowych, handlowych, wychowawczych, sportowych i t. p., oraz stowarzyszeń, kółek i t. d.;

15) żeby po wsiach ukraińskich nie było polskich szkół, zaś w szkołach ukraińskich nie było nau-

czycieli Polaków, żeby nie było też szkół mieszanych, polsko-ukraińskich;

16) żeby niezwłocznie otwarte zostały te szkoły niższe, średnie, sielsko-rolnicze i duchowne, które władza polska zamknęła i żeby lokale szkół ukraińskich, zabrane dla szkół polskich, natychmiast zostały zwrócone szkołom ukraińskim;

17) żeby niezwłocznie zostali przyjęci z powrotem na swoje posady nauczyciele ukraińscy, usunięci bezprawnie przez polskich inspektorów;

18) żeby niezwłocznie zwrócone były ludności ukraińskiej cerkwie prawosławne, zabrane na kościoły i wszystkie zabudowania cerkiewne;

19) żeby natychmiast zdjęto pieczęcie i oddano ludności ukraińskiej cerkwie prawosławne, zapieczętowane na ziemi Chełmskiej i na Podlasiu;

20) żeby ukraińcy byli dopuszczeni do służby na poczcie, na kolejach żelaznych, w sądzie i wogóle we wszystkich państwowych i samorządowych urzędach od najniższych do najwyższych na całej przestrzeni: Wołynia, ziemi Chełmskiej, Polesia i Podlasia, przez lud ukraiński zamieszkałej;

21) żeby język ukraiński miał równe prawa we wszystkich państwowych i samorządowych urzędach na ziemiach, przez ludność ukraińską zamieszkałych;

22) żeby zabezpieczoną była organizacjom robotniczym pełna wolność w ich walce o lepszą dolę ludu roboczego;

23) żeby Państwo ubezpieczało robotników na wypadek choroby, starości, niezdolności do pracy i bezrobocia;

24) żeby zagwarantowaną była zupełna wolność słowa, zebrań i organizacyj;

25) żeby zmniejszono podatki dla zubożałej w czasie wojny ludności;

26) żeby był zagwarantowany porządek szczerze demokratyczny i pełne prawa dla ludu roboczego;

27) żeby zostały usunięte nadużycia na tle ordynacji wyborczej;

28) żeby nie ustanawiano cen maksymalnych na produkty gospodarstwa wiejskiego, podczas gdy w innych dziedzinach produkcji ceny panują dowolne."

DEKLARACJA NARODU UKRAIŃSKIEGO NA WOŁYNIU, CHEŁMSZCZYŹNIE, PODLASIU I POLESIU.

My, przedstawiciele Narodu Ukraińskiego: Wołynia, Ziemi Chełmskiej, Podlasia i Polesia, wybrani na podstawie powszechnego prawa głosowania, wchodząc po raz pierwszy do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, za obowiązek swój poczytujemy zadeklarować co następuje: Wołyń, Ziemia Chełmska, Podlasie i Polesie od 10 wieków wchodziły, jako ziemie rdzenne Ukraińskie, w skład Kijowskiego Ukraińskiego Państwa, zaś później złączyły się z Galicją w Królestwo „Halicko-Wołyńskie". W wieku XIV przeszły, jako ziemie autonomiczne, do Wielkiego Księstwa Litewskiego, Królestwa Polskiego. W wieku XVII należały one częściowo do Ukraińskiej Hetmańskiej Rzeczypospolitej. Po zniesieniu tej Ukraińskiej Republiki i po podziale Polski, ziemie te zostały przyłączone do Państwa Rosyjskiego. W czasie upadku Państwa Rosyjskiego w 1917 roku, weszły one w skład odrodzonego Państwa Ukraińskiego, zaś potem, z biegiem wypadków wojennych 1919—1921 roku, wymienione ziemie na podstawie traktatu pokojowego w Rydze zostały przyłączone do Państwa Polskiego, bez otrzymania na to zgody ze strony rdzennej ukraińskiej ludności. Całe życie historyczne Narodu Ukraińskiego jest dowodem, że celem jego walk politycznych jest stworzenie Państwa Ukraińskiego.

Stworzenie Państwa własnego z siłą niezmożoną ujawniało się wśród wszystkich narodów europejskich. Zaś obecnie prawo narodów do samostanowienia stało się ideą kierowniczą w życiu międzynarodowem, w międzynarodowej

polityce i w życiu narodów świata, w następstwie czego powstał cały szereg państw narodowościowych: Czechy, Finlandja, Litwa i inne, a do tego, zgodnie z wolą całego Narodu Ukraińskiego, którą on przejawiał w czasie wiekowych zmagań o swoją narodowość, zgodnie z wolą ludności naszych ziem i opierając się na ogólnie uznanem prawie narodów do samookreślenia, my, przedstawiciele Wołynia, Ziemi Chełmskiej, Podlasia i Polesia deklarujemy z tej sejmowej trybuny wobec całego świata, że celem Narodu Ukraińskiego jest odrodzenie Niepodległego Państwa Ukraińskiego, licząc się jednak z rzeczywistym stanem rzeczy, wyrażamy naszą gotowość do współpracy z narodem polskim i ze wszystkiemi narodami, które wchodzą w skład Rzeczypospolitej Polskiej, pod takiemi warunkami: Rzeczpospolita Polska, jako Państwo narodowościowo-niejednolite, ma zostać przebudowana w taki sposób, aby każdy naród, który w skład jej wchodzi, zwłaszcza taki, ktory zajmuje określone terytorjum, miał całkowitą możność zrealizowania swego prawa do samostanowienia o sobie, a przez to samo miał zabezpieczony zupełny i swobodny rozwój wszystkich gałęzi życia".

Początkowo, po zorganizowaniu się w Sejmie i Senacie, Klub Ukraiński liczył: 20 posłów i 6 senatorów.

W lutym 1924 roku ustąpiło z Klubu 5 posłów socjalistycznych, tworząc własny *Klub Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partji* — (posłowie: *Mochniuk Wasyl, Paszczuk Andzėj, Prystupa Tomasz, Skrypa Józef i Wojtiuk Jakób)*. — Pozostało tedy w Klubie Ukraińskim 15 posłów.

W końcu czerwca 1924 roku ustąpili z Klubu Ukraińskiego dwaj posłowie: *Pawluk Iłarjon* (przedstawiciel Ukraińskiego Zjednoczenia Socjalistycznego, „Selańskyj Sojuz") i *Tymoszczuk Jerzy* (członek tejże partji), z powodu głosowania Klubu razem z prawicą

za uwłaszczeniem czynszowników. — Wymienieni posłowie nie zgłosili przynależności klubowej (patrz dalej, rozdział „Posłowie ukraińscy bez przynależności klubowej”).

W dniu 7 listopada 1924 roku wspomniany Klub Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partji (U.S.D.P.) połączył się z sejmową frakcją komunistyczną Związku Proletarjatu Miast i Wsi, w jeden klub p. n. „Komunistycznej Frakcji Poselskiej”. — Z pięciu posłów Klubu U. S. D. P., pos. Mochniuk nie przystąpił do Kom. Frakcji Poselskiej, będąc przeciwny połączeniu z komunistami, nie wrócił też jednak do Klubu Ukraińskiego.

Również w listopadzie ustąpił z Klubu poseł *Antoni Wasyńczuk*, autonomista-federalista (patrz jak wyżej o ustąpieniu posłów wymienionych).

Obecnie Klub Ukraiński w Sejmie liczy 12 posłów, (luty 1925 r.). Reprezentuje on 3 grupy polityczne, a mianowicie: *autonomistów—federalistów* (1 poseł), *Ukraińską Konfederararację Pracy Narodowej* (1 poseł) i *Ukraińskie Zjednoczenie Socjalistyczne „Selanskyj Sojuz”* (7 posłów); pozostali dwaj posłowie są bezpartyjni.

Na ogólną liczbę 6 senatorów Klubu Ukraińskiego w Senacie, dwaj należą do obozu autonomistów—federalistów, pozostali zaś są bezpartyjni.— W grudniu 1924 r. Sejm wydał sądom trzech posłów Klubu Ukraińskiego: Maksyma Czuczmaja, Sergjusza Kozickiego i Pawła Wasyńczuka.

Posłowie Klubu Ukraińskiego:

1. Bratuń Andrzej. . Socjal. „Selanskyj Sojuz“,
2. Chrucki Sergjusz . Bezpartyjny.
3. Czuczmaj Maksym . Socjal. „Selanskyj Sojuz“.
4. Dmitrjuk Wasyl . „ „ „
5. Kozicki Sergjusz. . „ „ „.

6. Kozubski Borys . Bezpartyjny.
7. Lubarski Szymon . Autonomista-federalista.
8. Makówka Stefan . Socjal. „Selanskyj Sojuz".
9. Nazaruk Sergjusz . „ „ „
10. Podhorski Samuel . Ukraińska Konfederacja Pracy Narodowej
11. Wasyńczuk Paweł . Socjal. „Selanskyj Sojuz".
12. Vacat (z powodu wygaśnięcia mandatu pos. *Marka Łuckiewicza).*

Senatorowie:

1. Czerkawski Michał } Bezpartyjni.
2. Gersztański Damjan } Bezpartyjni.
3. Karpiński Aleksander—Autonomista-federalista.
4. Lewczanowska Helena } Bezpartyjni.
5. Markowicz Lew } Bezpartyjni.
6. Pasternak Jan — Autonomista-federalista.

Prezydjum Klubu Parlamentarnego.

Przewodniczący — senator Michał Czerkawski
I zastępca — poseł Sergjusz Chrucki
II „ — „ Borys Kozubski.

Komisja Parlamentarna.

Sen. Michał Czerkawski, pos. Sergjusz Chrucki, pos. Borys Kozubski, pos. Maksym Czuczmaj i senator Jan Pasternak.

W Sejmie obecnym Klub Ukraiński wniósł in corpore do dnia 1 sierpnia 1924 r., — (a więc do feryj letnich tegoż roku), — 36 wniosków, nie licząc wniosków, wniesionych przez poszczególnych posłów tego Klubu.

Z kolei przechodzę do przeglądu stronnictw politycznych, reprezentowanych w Klubie Ukraińskim.

AUTONOMIŚCI - FEDERALIŚCI.

Autonomiści-federaliści są reprezentowani w Klubie Ukraińskim przez posła *Szymona Lubarskiego*, (a poprzednio i przez posła Antoniego Wasyńczuka, który w listopadzie 1924 r. ustąpił z Klubu), i przez 2 senatorów: *Aleksandra Karpińskiego* i *Iwana Pasternaka*.

Domagają się oni w granicach Polski *autonomji terytorjalnej wszystkich ziem, zamieszkałych w większości przez Ukraińców*. Większych wpływów wśród mas ukraińskich nie posiadają i są zwalczani przez inne stronnictwa ukraińskie.

Wspomniani posłowie i senatorowie zorganizowali się dopiero w lutym 1924 roku w grupę autonomistów - federalistów, — (do tego bowiem czasu podawali się za bezpartyjnych) i złożyli deklarację następującej treści:

„W ciągu ostatnich miesięcy działalność Ukraińskiego Klubu Poselskiego w pracy swojej jest pozbawiona konsekwencji. Na terenie parlamentarnym Klub występuje bez planu.

Wyborcy żądają nie wniosków i interpelacyj, ale zmian zasadniczych, co można osiągnąć jedynie przy gruntownej znajomości rzeczy i przedstawieniu Sejmowi postulatów zasadniczych, ujętych w formy projektów ustaw.

Będąc ze swych przekonań i zasad zwolennikami autonomji kraju, za rzecz konieczną poczytujemy wysunięcie na czoło prac Klubu — sprawę organizacji naszego życia własnego na naszych ziemiach pod hasłem łączności przedstawicieli narodu z narodem.

Nie posiadając własnego aparatu państwowego, nie będąc odpowiednio zorganizowani, a uważając, iż t. zw. „wysoka polityka" prowadzi się na terenie międzynarodowym, przychodzimy po upływie rocznej pracy do przekonania, że jedynie organizacja naszego własnego życia powinna stać się punktem kulminacyjnym naszej pracy w Sejmie i Senacie.

Życie Polski, z którą jesteśmy obecnie związani na podstawie traktatu ryskiego, wysuwa cały splot zagadnień pierwszorzędnej wagi w narodowej gospodarce państwowej. I choćbyśmy negowali zasadniczo to wszystko, życie jednak będzie je wysuwało raz po raz na powierzchnię.

Z tych powodów, uważamy za rzecz niezbędną:

1. Opracować projekt autonomji kraju, jako formy federacyjnej w Polsce współczesnej.

2. Utworzyć natychmiast komisję dla spraw samorządowych i administracyjnych i powierzyć jej ułożenie podstawy naszego samorządu. Ta komisja powinna zająć się sprawą skarbowości komunalnej i przekazaniem samorządowi pewnych czynności administracyjnych.

3. Ułożyć projekt reformy rolnej pod hasłem: „Ziemia dla ludności miejscowej, ani metra osadnikom, precz z osadnictwem!"

4. Nie możemy pominąć w tem miejscu, t. zw. w Konstytucji rad przemysłowo - handlowych i rzemieślniczych i innych urzędów państwowych.

5. Ułożyć projekt szkolnictwa, sądownictwa i autonomicznej administracji.

6. Nie możemy się również obejść bez opracowania projektu narodowościowych jednostek wojskowych

7. Jak również — napisów na pieniądzach w języku polskim i ukraińskim.

8. Nie zapominamy i o sprawach cerkiewnych, jako aktualnych i ważnych w życiu naszego narodu".

(„Zahrawa", Nr. 10 Lwów,
15 kwietnia 1924 roku).

UKRAIŃSKA KONFEDERACJA PRACY NARODOWEJ.

Ukraińska Konfederacja Pracy Narodowej, reprezentowana w Klubie Ukraińskim w Sejmie przez posła *Samuela Podhorskiego*, powstała w kwietniu 1924 roku we Lwowie.

Pod względem politycznym, *Konfederacja stoi na stanowisku niepodległej i zjednoczonej („sobornej“) Ukrainy, zwalczając zarówno program porozumienia z Polską. (grupy autonomistów-federalistów) jak i program oparcia polityki ukraińskiej o Ukrainę Sowiecką.*

Pod względem społecznym, Konfederacja należy do prawicy, sympatyzuje z faszyzmem, a zwalcza zaciekle socjalizm. Jest więc *partją nacjonalistyczną o taktyce radykalnej.*

PROGRAM UKRAIŃSKIEJ KONFEDERACJI PRACY NARODOWEJ.

Zasadnicze punkty programu są następujące: 1) Celem Partji jest zjednoczenie i zorganizowanie przedstawicieli wszystkich warstw narodu ukraińskiego, którzyby zdawali sobie sprawę z dążeń narodu ukraińskiego zarówno w dzie-

dzinie politycznej, jak i społecznej. 2) Stronnictwo zwraca baczną uwagę zwłaszcza na zagadnienia polityczne, mniemając, że urzeczywistnienie ich jest wstępem do realizacji zadań społecznych. 3) Uznając zasady republikańskie, partja nie widzi ideału swego ani w ustroju hetmańskim, ani w monarchji, ani też w ustroju sowieckim, dąży natomiast do ustroju wewnętrznego, który zapewniałby przedewszystkiem siłę obronną narodu nazewnątrz, ciągłość zewnętrznej i wewnętrznej polityki, powagę władzy państwowej i zdobycie społecznie pokrzywdzonych warstw dla narodu ukraińskiego. 4) Celem społeczno-ekonomicznym stronnictwa jest usunięcie tego stanu rzeczy, przy którym naród zepchnięty jest do znaczenia jednej tylko — rolniczej warstwy społecznej, zależnej ekonomicznie od obcego kapitału. Wobec tego „Partja Pracy Narodowej“ dążyć będzie do opanowania wszystkich gałęzi gospodarstwa narodowego własnemi siłami. 5) W polityce ekonomicznej stronnictwo stoi na stanowisku prywatnej inicjatywy i odpowiedzialności, o ile nie kolidują z ogólnym interesem narodu. To też interesy poszczególnych grup winny być podporządkowane interesowi narodu i postępu gospodarczego. Konstatując fakt, że naród ukraiński jest narodem rolniczym, stronnictwo wysuwa na plan pierwszy interes warstwy rolniczej. 6) Uważając, że uświadomiona narodowo warstwa robotnicza jest czynnikiem aktywnym w budowie państwa, — „Partja Pracy Narodowej“ będzie broniła ją od wyzysku gospodarczego i politycznego ze strony kapitału. W związku z powyższem, stronnictwo pozostawia robotnikom prawo zrzeszeń i koalicji w granicach szerokiego ustawodawstwa robotniczego. 7) W sprawach kulturalnych „Partja Pracy Narodowej“ będzie dążyła do podniesienia mas przy jednoczesnem poszanowaniu tradycyj narodowych oraz swobodnej działalności poszczególnych warstw i grup narodu. W dziedzinie wyznaniowej stronnictwo stoi na gruncie całkowitej tolerancji. Dążyć będzie jednak do tego, aby cerkiew stała się jednym z czynników wyzwolenia narodowego. 8) Uważając, że wszelkie hasła międzynarodowe

przeczą odwiecznemu prawu walki międzynarodowej i są albo utopją, albo płaszczykiem dla pokrycia zaborczych tendencyj silniejszych narodów, nowe stronnictwo ukraińskie odrzuca wszelkie doktryny międzynarodowe, któreby przeszkadzały w urzeczywistnieniu postawionych celów. Nie wierząc wreszcie w pokojowe rozwiązanie konfliktów międzynarodowych, „Partja Pracy Narodowej“ w działalności swej będzie liczyła jedynie na własne siły oraz na rozwój uświadomienia narodowego.

(„Zahrawa”, Nr. 9 Lwów, 8 kwietnia 1924 roku).

ORGANIZACJA U. K. P. N.

Organami U. K. P. N. są: Zjazdy Partyjne (krajowy, okręgowe i powiatowe). Zarząd (Centralny Komitet) i Komitety Wykonawcze (centralny, okręgowe i powiatowe).

Zjazd Partyjny (krajowy) odbywa się raz na rok, przy udziale członków Komitetu Centralnego, Wykonawczych komitetów okręgowych w pełnym składzie i delegatów Zjazdów okręgowych.

Zjazd okręgowy składa się z członków Komitetu Wykonawczego (centralnego), Wykonawczego Komitetu odnośnego okręgu i delegatów Zjazdów powiatowych.

Zjazd powiatowy składa się: z przedstawicieli Komitetów Centralnego i Okręgowego (okręgu, w którego obrębie leży dana organizacja powiatowa) Komitetu Wykonawczego powiatowego i wszystkich innych członków danej organizacji powiatowej.

Centralny Komitet U. K. P. N., składa się z członków: Komitetu Wykonawczego Centralnego, przewodniczących Komitetów Wykonawczych Okręgowych i redaktora naczelnego organu partyjnego.

Komitet Wykonawczy Centralny składa się z 7 członków (5 wybranych przez Zjazd krajowy i 2 kooptowanych przez Kom. Centralny na 1 rok. — Są to: prezes i jego zastępca, sekretarz, kierownik sekcji politycznej partji, kierownik sekcji ekonomicznej partji, kierownik sekcji kulturalno-oświatowej i kierownik prasy partyjnej.

Komitety Wykonawcze Okręgowe wybierane przez Zjazd Okręgowy, składają się z 5 członków: prezesa, sekretarza i kierowników 3 sekcyj: politycznej, ekonomicznej i kulturalno-oświatowej.

Komitety Wykonawcze Powiatowe, wybierane przez Zjazd powiatowy, składają się z 3 członków: prezesa (który jest zarazem kierownikiem sekcji politycznej), oraz kierowników sekcyj: ekonomicznej i kulturalno-oświatowej.

W skład **Komitetu Wykonawczego** U. K. P. N., wchodzą obecnie (luty 1925): *Ostap Łyckij, Dmytro Paliw, poseł Samijło Podhirskij*, — (Samuel Podhorski), — *Kiryło Trojan i Juljan Szeparowicz.*

Organizacje lokalne partji istnieją w miejscowościach następujących: 1) Bóbrka, 2) Przemyśl, 3) Jaworów, 4) Drohobycz, 5) Borysław, 6) Kopyczyńce, 7) Kołomyja, 8) Lwów, 9) Stanisławów, 10) Stryj i 11) Łuck.

Organem prasowym U. K. P. N., był wychodzący we Lwowie tygodnik „*Zahrawa*“.—Obecnie partja nie posiada organu prasowego.

UKRAINSKIE SOCJALISTYCZNE ZJEDNOCZENIE „SELANSKYJ SOJUZ".

„Selanskyj Sojuz" jest reprezentowany w Klubie Ukraińskim w Sejmie przez 7 posłów następujących:

1. Bratuń Andrzej
2. Czuczmaj Maksym
3. Dmitrijuk Wasyl
4. Kozicki Sergjusz
5. Makówka Stefan
6. Nazaruk Sergjusz
7. Wasyńczuk Paweł

U. S. Z. „Selanskyj Sojuz" odznacza się daleko posuniętym radykalizmem społecznym, znajduje się jednak w ostrej walce z Kom. Partją Ukrainy Zachodniej, (dawn. Galicji Wschodniej), organizacją obwodową Kom. Partji Robotniczej Polski. — Stoi na gruncie „...pełnego narodowościowo - politycznego i ekonomiczno-społecznego wyzwolenia ukraińskiego ludu pracującego"—(patrz niżej, program partyjny).

W grudniu 1924 roku trzej posłowie tej partji: Czuczmaj, Kozicki i Wasyńczuk zostali wydani sądowi większością głosów Sejmu. —Po tym fakcie Centralny Komitet U. S. O. „Selanskyj Sojuz" ogłosił komunikat protestacyjny, zakończony wezwaniem społeczeństwa ukraińskiego do „...skupienia się w klasowej organizacji celem pomnożenia aktywności pracy",—(*Nasze Żyttia*, № 51).

PROGRAM
UKRAIŃSKIEGO SOCJALISTYCZNEGO ZJEDNOCZENIA „SELANSKYJ SOJUZ".

Zasady programowe.

„Selanskyj Sojuz", stanowiąc klasowe polityczne zjednoczenie włościan ukraińskich, dąży do zniesienia wyzysku włościan niezamożnych i zabezpieczenia dla stanu włościańskiego tego znaczenia w życiu społecznem i politycznem, które mu się należy wobec jego liczebności i pracy.

Będąc wyrazicielem potrzeb i żądań ludu pracującego, „Selanskyj Sojuz" stawia sobie za cel ostateczny całkowitą przemianę obecnych społecznych, kapitalistycznych stosunków, gdzie praca nie jest w poszanowaniu, a lud pracujący, a w pierwszym rzędzie włościaństwo, jest wyzyskiwany,— na ustrój socjalistyczny, oparty na pracy, w którym praca znajdzie należytą ocenę i poważanie, zaś włościanie pracujący zdobędą w społeczeństwie stanowisko równouprawnione.

W dążeniu swojem do tego swego głównego celu, „Selanskyj Sojuz" zastosuje metody walki do warunków politycznych w taki sposób, aby włościaństwo nie stanowiło elementu poniewieranego, zarówno pod względem społecznym, jak i politycznym.

Włościaństwo ukraińskie musi się stać na swoich ziemiach czynnikiem najpotężniejszym, decydującym.

„Selanskyj Sojuz" będzie walczył o całkowitą przebudowę wszystkich dziedzin życia: kulturalnej, politycznej i gospodarczej. „Selanskyj Sojuz", będąc wyrazicielem woli i wiekowych marzeń ludu ukraińskiego, na czoło swoich zmagań wysuwa walkę o ziemię, ten warsztat podstawowy pracy włościańskiej.

„Selanskyj Sojuz" sądzi, że włościaństwo osiągnie pełny rozwój swoich narodowościowo-kulturalnych zadatków jedynie po należytem zaspokojeniu swych niedomagań rolniczo-gospodarczych.

Wszystko to zabezpieczyć zdoła włościaństwu jedynie jego własna włościańska władza pracy.

Z tego powodu „Selanskyj Sojuz" w swojej zaciętej, nierównej walce o ziemię i wolność dążyć będzie do tego, aby władza polityczna przeszła w ręce włościan i robotników.

„Selanskyj Sojuz", stojąc na stanowisku społecznego i narodowościowego wyzwolenia ukraińskiego włościaństwa, olbrzymiej większości ukraińskiego narodu, tem samem walczy o wyzwolenie całego narodu.

Selanskyj Sojuz" mniema, że przebudowa wszystkich dziedzin życia na nowych zasadach powinna się odbywać zgodnie z formami życia narodowego.

„Selanskyj Sojuz", przyznając każdemu narodowi prawo samostanowienia o sobie, będzie walczył o takież prawo dla ukraińskiego narodu.

Kwestja rolna i polityka gospodarcza.

„Selanskyj Sojuz" sądzi, że:

1. Wszystkie ziemie, jak: obszarnicze, cerkiewne i państwowe, powinny przejść bez wykupu w ręce małorolnych i bezrolnych chłopów, którzy własnemi siłami uprawiają ziemię.

2. W rękach Państwa mogą pozostać wyłącznie ziemie, potrzebne dla prowadzenia gospodarstw wzorowych i dla celów naukowych

3. Podział ziemi, zgodnie z normami pracy, zostaje przeprowadzony przez włościańskie komitety pracy.

4. Ziemia zostaje rozdzielona przedewszystkiem pomiędzy ludność miejscową.

5. Wszystkie bogactwa podziemne i lasy stają się własnością ludu pracującego i zostają upaństwowione, w pierwszym rzędzie idąc na odbudowę gospodarstw zniszczonych.

6. „Selanskyj Sojuz" domaga się odpowiedniej polityki państwowej w celu podniesienia gospodarstw włościań-

skich i gospodarczej kultury wsi i żąda zorganizowania: wiejskiego gospodarczego kredytu, pomocy agronomicznej, dostawy maszyn rolniczych i t. p.

7. „Selańskyj Sojuz" będzie walczył ze współczesnym wyzyskiem wsi przez miasto, z nieproporcjonalnością pomiędzy cenami za wytwory pracy włościańskiej, a cenami produkcji fabrycznej.

8. Zbyt produktów gospodarczych wsi powinien odbywać się przez własne organizacje handlowe włościan, w celu uniknięcia eksploatacji przez pośrednictwo.

9. Praca w przedsiębiorstwach ma się odbywać pod kontrolą państwowych i robotniczo-włościańskich organizacyj, z udziałem robotników w dochodach przedsiębiorstwa.

II. Oświata.

10. „Selanskyj Sojuz" domaga się nauczania powszechnego, narodowego, obowiązkowego, świeckiego w języku macierzystym.

11. Nauczanie w szkołach początkowych, średnich i wyższych, jak również ogólnie kształcących i zawodowych ma się odbywać na koszt Państwa.

12. „Selanskyj Sojuz" domagać się będzie wprowadzenia na swoich ziemiach szkół wszelkiego typu.

13. Szkoły muszą być tak rozmieszczone po kraju, aby włościaństwo mogło z nich korzystać bez trudności osobliwszych.

14 „Selanskyj Sojuz" w pierwszym rzędzie domagać się będzie dla włościan oświaty zawodowej rolniczej i technicznej, zarówono szkolnej, jak i pozaszkolnej.

III. Prawo obywatela.

15. Życie ludzkie jest nietykalne.

16. Wolność słowa, prasy, przekonań politycznych, zgromadzeń i stowarzyszeń.

17. Oddzielenie kościoła od Państwa

18. Wolność wyznań.

19. Zwalczanie klerykalizmu.

IV. *Praca i opieka społeczna.*

20. Ośmiogodzinny dzień roboczy w zakładach fabrycznych.
21. Ubezpieczenia państwowe na wypadek starości, kalectwa lub bezrobocia.
22. Ochrona pracy kobiet i małoletnich.
23. Zorganizowanie bezpłatnej pomocy lekarskiej dla włościan i robotników.

V. *Podatki.*

24. W celach zmniejszenia podatków, „Selanskyj Sojuz" domagać się będzie skreślenia w budżecie państwowym wszystkich wydatków nieprodukcyjnych i przeniesienia ciężarów podatkowych na klasy posiadające.
25. Zamiana wszystkich podatków bezpośrednich na jeden jedyny podatek postępowo-dochodowy, przyczem pracownicy, zarabiający na minimum egzystencji, zostają zwolnieni od podatku.
26. Zniesienie opłat cłowych od narzędzi gospodarczych i od innych artykułów, niezbędnych dla kultywowania i podniesienia włościańskiej kultury gospodarczej.

VI. *Sądownictwo.*

27. „Selanskyj Sojuz" żąda sprawiedliwego sądownictwa i domaga się sędziów pokoju z wyboru.
28. Sądy Przysięgłych.
29. „Selanskyj Sojuz" domaga się bezpłatnego wymiaru sprawiedliwości i bezpłatnej pomocy prawnej.
30. Zniesienia kary śmierci.

Organizacja U. S. Z. „Selanskyj Sojuz".

Pod względem terytorjalnym, organizacja „Selanskyj Sojuz" dzieli się na organizacje okręgowe,

te zaś na organizacje miejskie, względnie gminne, które z kolei dzielą się na koła wiejskie, (miejscowe „hromady").

Najwyższą ustawodawczą władzą partji jest *Wszechukraiński Zjazd Partyjny*, (obesłany przez delegatów w stosunku 1 : 50),—a najwyższą władzą wykonawczą — *Komitet Centralny*, który reprezentuje partję nazewnątrz.

Miejscowe „hromady" są organizacjami autonomicznemi, a na ich czele stoją *Komitety Miejscowe*. „Hromady" miejscowe, związane względami terytorjalnemi, tworzą organizację okręgową *z Komitetem Okręgowym* na czele. — Zakres działania Komitetu Centralnego, oraz Komitetów Okręgowych i Miejscowych, normuje Zjazd Partyjny specjalnemi uchwałami, które nie mogą jednak stać w sprzeczności z programem i statutem partyjnym.

Oprócz posłów i senatorów, należących do trzech wymienionych i opisanych ugrupowań politycznych, Klub Ukraiński liczy 2 posłów i 4 senatorów **bezpartyjnych.** Są to **posłowie:** Chrucki Sergjusz i Kozubski Borys, oraz **senatorowie:** Czerkawski Michał, Gersztański Damjan, Lewczanowska Helena i Markowicz Lew.

KLUB UKRAIŃSKO - WŁOŚCIAŃSKIEJ PARTJI MAŁOPOLSKI WSCHODNIEJ („CHLIBOROBI“).

KLUB SEJMOWY UKRAIŃSKO-WŁOŚCIAŃSKIEJ PARTJI („CHLIBOROBÓW") MAŁOPOLSKI WSCHODNIEJ.

Charakterystyka i dane historyczne.

Klub Ukraińsko-Włościańskiej Partji liczy 5 posłów, a mianowicie: *ks. Ilkowa Mikołaja, Załuckiego Emila, Dutczaka Iwana, Melnyka Semena i Krawczyszyna Iwana.* — W Senacie nie ma swych przedstawicieli.

Wymienieni posłowie pochodzą z Małopolski Wschodniej, gdzie partja, wbrew stanowisku innych partyj, bojkotujących wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej, przystąpiła do akcji wyborczej i wystawiła swą listę; była to więc jedyna lista ukraińska we Wschodniej Małopolsce.

Fakt ten, jak również polityka partji w stosunku do Polski, zjednały jej nienawiść innych partyj ukraińskich w Polsce; wyrazem tej nienawiści jest fakt zamordowania kilku kandydatów stronnictwa na posłów do Sejmu.

W czasie wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej partja tak określiła **program swój i taktykę**:

„Ponieważ praca rolna w obecnym kapitalistycznym ustroju, wobec specjalnie nieprzyjaznych warunków życiowych włościaństwa jest najbardziej eksploa-

towaną, Związek uważa za swe najważniejsze zadanie zgrupować drobne włościaństwo na klasowej platformie ekonomicznej W szczególności włościaństwo wschodnich obszarów Polski, jako najbardziej zrujnowane długoletnią wojną i doprowadzone ciągłemi działaniami wojennemi do zupełnej nędzy, przedewszystkiem powinno wszelkiemi siłami dążyć do odbudowy swego położenia ekonomicznego. Lecz walcząc o najistotniejsze potrzeby chwili obecnej, włościaństwo, jako klasa najbardziej liczna i najbardziej produktywna, nie może nie brać udziału w walce o urzeczywistnienie ogólno-ludzkich ideałów, wśród których na pierwszem miejscu stoi walka o całkowite wyzwolenie jednostki To wyzwolenie możliwe jest jedynie przy zupełnej demokracji Państwa i swobodnem przejawianiu się wszystkich sił narodowych. Mając na uwadze, że w walce swojej włościaństwo ma dzielnych sprzymierzeńców w proletarjacie przemysłowym i zawodowej inteligencji, Związek uważa, że tylko wspólny wysiłek wszystkich klas pracujących może urzeczywistnić ideał całkowitego wyzwolenia jednostki".

Wychodząc z powyższych założeń, Partja stawia sobie cele następujące:

W dziedzinie ekonomicznej.

1) Przyjmując, jako minimum, ustawę o reformie rolnej, uchwaloną przez Sejm Ustawodawczy w lipcu 1919 r., Związek będzie dążył do całkowitego jej wprowadzenia w życie.

2) Jednocześnie Związek będzie dążył do przeprowadzenia bardziej radykalnej reformy rolnej przez nadanie ziemi bezrolnemu i małorolnemu włościaństwu, kosztem gruntów obszarników, oraz gruntów państwowych, kierując się zasadą drobnej własności rolnej.

3) Przyjmując pod uwagę wyjątkowo ciężkie położenie włościaństwa obszarów wschodnich Polski, zrujnowanych wojną, Związek będzie domagał się najszerszej pomocy Państwa przy odbudowie zniszczonych gospodarstw wiejskich przez dostarczanie poszkodowanym materjału leśnego, żywego i martwego inwentarza, nasion i t. p.

4) Związek stawia sobie za zadanie walkę o zmianę ustawy Sejmu Ustawodawczego z dnia 17 grudnia 1920 roku o osadnictwie na ziemiach wschodnich, jako naruszającej w najwyższej mierze interesy miejscowego drobnego włościaństwa.

W dziedzinie politycznej.

1) Stojąc na gruncie najzupełniejszej lojalności w stosunku do Republiki Polskiej, Związek będzie dążył do całkowitej demokratyzacji wszystkich poczynań państwowych w Polsce, walcząc z rządami reakcyjnemi z jednego strony i z komunizmem z drugiej.

2) Jednocześnie Związek będzie dążył do rozwoju samodzielności społecznej przez urzeczywistnienie wszelkich reform samorządowych.

3) Biorąc pod uwagę różność plemion i języków wśród ludności wschodnich obszarów Polski, Związek, przy wprowadzeniu samorządu na tych obszarach, będzie bronił narodowo-kulturalnych odrębności mieszkańców każdego obszaru.

4) Wobec tego, Związek będzie walczył o całkowitą swobodę rozwoju ojczystego języka i ojczystej szkoły dla ukraińskiej, białoruskiej i rosyjskiej ludności wschodnich obszarów Polski.

5) Związek będzie walczył z wszelkiemi prawnemi ograniczeniami ze względu na religijną i narodową przynależność, które dają się odczuć np przy przyjmowaniu na służbę państwową i społeczną.

Postulaty Ukraińskiego Włościańskiego Klubu w Sejmie obecnym odczytał prezes Klubu, ks. Ilkow,

w dniu 23 stycznia 1923 roku, na 10 posiedzeniu Sejmu, w czasie rozprawy nad exposé p. Prezesa Rady Ministrów, gen. Józefa Sikorskiego. Klub ks. Ilkowa żąda:

1) Założenie Uniwersytetu ukraińskiego we Lwowie;

2) przystąpienia do zakładania szkół średnich, niższych, rzemieślniczych i rolniczych z wykładowym językiem ukraińskim, a zwłaszcza upaństwowienia już istniejących gimnazjów prywatnych;

3) przyjęcia do służby z prawem awansu wszystkich urzędników, nauczycieli i innych Ukraińców, których ze względów politycznych nie przyjęto do służby państwowej, albo przymusowo zdymisjonowano;

4) przeniesienia z powrotem na koszt rządu do Wschodniej Galicji wszystkich tych urzędników, nauczycieli i innych osób narodowości ukraińskiej, które ze względów politycznych przeniesiono do zachodnich i północnych prowincyj;

5) natychmiastowego powstrzymania kolonizacji wschodnich województw i przeprowadzenia reformy rolnej z korzyścią dla miejscowej ludności włościańskiej;

6) energicznego rozpoczęcia odbudowy na koszt Państwa, zniszczonych przez wojnę światową ukraińskich wsi, kościołów (cerkwi), szkół i innych instytucyj kulturalnych;

7) powstrzymania zamierzonej przez rząd likwidacji powiatowych biur odbudowy kraju tam, gdzie odbudowa ta nie została wykończoną, albo zupełnie nie jest rozpoczęta; rewizji wszystkich koncesyj na handel drzewem i na rąbanie lasów państwowych, również zakazu wywożenia drzewa z Galicji Wschodniej pod pozorem odbudowy Kraju;

8) dostarczenia z lasów państwowych drzewa na odbudowę i drzewa taniego na opał dla biednych, wreszcie rozszerzenia serwitutów na korzyść włościan dla wypasu bydła, zbierania chróstu, jagód i grzybów;

9) przyznania natychmiastowej zapomogi dla mieszkańców gór i przykarpacia, zagrożonych głodem, drogą zaopatrzenia tych miejscowości w żywność i dostarczenia na wiosnę nasienia;

10) założenia gminnych (hromadskich) śpichlerzy na potrzeby ludności i wydania odpowiednich w tym celu zarządzeń;

11) zapomóg i pomocy dostatecznej dla ukraińskich instytucyj ekonomicznych, spółdzielczych i finansowych;

12) utworzenia na ziemiach, zamieszkałych przez Ukraińców, stadnin dla hodowli bydła rasowego i odpowiedniego podziału go między włościanami;

13) zakazu spekulowania zbożem i osobliwie surowego zakazu sprzedaży zboża na pniu spekulantom zawodowym;

14) uwzględnienia przy wojsku opieki religijnej i oświatowo-kulturalnej dla Ukraińców;

15) natychmiastowego wprowadzenia w życie uchwalonej już ustawy samorządowej, a zwłaszcza, natychmiastowego przeprowadzenia wyborów do rad gminnych, powiatowych i do sejmików;

16) uwzględnienia obywateli narodowości ukraińskiej przy obsadzaniu posad w stosunku do ilości ukraińców w Państwie, utworzenia Ministerstwa dla spraw ukraińskich, w najgorszym razie—ukraińskich departamentów przy ministerstwach, odpowiednie obsadzenie posad przy województwach, starostwach, urzędach skarbowych i sądach, a w województwach wschodnich, posad wojewodów i ich zastępców, starostów i naczelników sądu;

17) równouprawnienia języka ukraińskiego we wszystkich urzędach państwowych i publicznych, drukowania wszelkich rozkazów, formularzy, druków i biletów kolejowych w języku ukraińskim;

18) natychmiastowej wypłaty odszkodowań za wojenne rekwizycje, dokonane przez wojska polskie, a także w czasach wojny światowej, zgodnie z traktatami, zawartemi w r. 1920 w Saint-Germain i w Wersalu;

19) uregulowania poborów duchowieństwa grecko-katolickiego;

20) unormowania i przyznania odpowiednich dotacyj dla djaków w porozumieniu z ordynarjatami;

21) przyśpieszenia regulacji rzek i potoków górskich i naprawy dróg i komunikacji;

22) podjęcia kroków w celu usunięcia rowów strzeleckich i okopów;

23) równouprawnienia obywateli narodowości ukraińskiej przy przyjmowaniu na służbę w policji państwowej, a zwłaszcza przyjmowania tych Ukraińców, którzy służyli w żandarmerji austryjackiej;

24) utworzenia nowych parafij grecko-katolickich.

Znamiennem jest nadto oświadczenie prezesa tego Klubu w sprawie Niepodległości Ukrainy:

„Lud Ukraiński",—oświadczył ks. Ilkow,—„niema dość siły, nie posiada w dostatecznej mierze ludzi intelektu dla sformowania własnego Państwa. Mamy tylko jedno wyjście — oprzeć się o Polskę, dzięki czemu możemy zachować ducha narodowego i z biegiem czasu, połączeni z Polską jako dwa narody bratnie przy dalszych przemianach historycznych, zdołamy zjednać cały Naród Ukraiński". (Przemówienie z dnia 23.I 23 r.)

Organem prasowym partji są pisma *„Ridnyj Kraj"* (Lwów), i tygodnik p. t. *„Prawo Narodu"* (w Kołomyji).

POSŁOWIE UKRAIŃSCY BEZ PRZYNALEŻNOŚCI KLUBOWEJ.

POSEŁ WASYL MOCHNIUK.

Poseł Wasyl Mochniuk, inżynier z zawodu, został wybrany do Sejmu Rzplitej z okręgu wyborczego Nr. 56 (Kowel), z listy Nr. 16 (Bloku Mniejszości Narodowych) i wstąpił w Sejmie do Klubu Ukraińskiego.

W lutym 1924 roku łącznie z posłami: Paszczukiem, Prystupą, Skrzypą i Wojtiukiem ustąpił z Klubu i utworzył Klub Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partji. Kiedy w lutym tegoż 1924 roku Klub U. S. D. P. połączył się z sejmową frakcją komunistyczną Związku Proletarjatu Miast i Wsi w jednę Komunistyczną Frakcję Poselską, — poseł Mochniuk, przeciwny połączeniu z komunistami, do Frakcji Komunistycznej nie przystąpił, — nie wrócił też jednak do Klubu Ukraińskiego.

POSEŁ IŁARJON PAWLUK.

Poseł Iłarjon Pawluk, rolnik, wszedł do Sejmu z okręgu wyborczego Nr. 58 (Krzemieniec) z listy Nr. 16 i w Sejmie wstąpił do Klubu Ukraińskiego.

W dniu 25 czerwca 1924 roku zgłosił swoje ustąpienie z Klubu, motywując krok ten faktem, że

Klub głosował łącznie z prawicą w sprawie uwłaszczenia t. zw. czynszowników.

POSEŁ JERZY TYMOSZCZUK.

Poseł Jerzy Tymoszczuk, rolnik, wybrany do Sejmu z listy Nr. 16 z okręgu Nr. 57 (Łuck), wstąpił w Sejmie do Klubu Ukraińskiego.

W dniu 25 czerwca 1924 roku ustąpił z Klubu wraz z posłem Pawlukiem z powodu faktu wspólnego głosowania Klubu z prawicą w sprawie uwłaszczenia t. zw. czynszowników.

POSEŁ ANTONI WASYNCZUK.

Poseł Antoni Wasyńczuk, rolnik, wszedł do Sejmu z listy państwowej Bloku Mniejszości Narodowych (Nr. 16).

W Sejmie wstąpił do Klubu Ukraińskiego. — W listopadzie 1924 roku, ustąpił z Klubu, ogłosiwszy „*Oświadczenie*", w którem czytamy:

„Po głębokich rozważaniach przyszedłem do przekonania, pisze p. Wasyńczuk, że tam, gdzie jest tyle ugrupowań na 12 posłów, jak to się dzieje w Klubie Ukraińskim, wspólna taktyka i utrzymanie planowej linji politycznej jest rzeczą niemożliwą. W pracy swej Klub kroczy zygzakami: jedni żądają autonomji, inni plebiscytu, inni wreszcie samookreślenia. W pracy komisyjnej wytwarza to bezplanowość na terenie parlamentarnym, na zewnątrz zaś dezorjentuje masy. W mojem rozumieniu, obecnie mogą być dwa kierunki: jeden — negatywny stosunek do Polski, i skierowanie myśli politycznej na Wschód i wytworzenie odpowiedniej romantyki, a drugi, jeżeli los

zrządził, że dzięki narzuconemu Traktatowi Ryskiemu, zostaliśmy w granicach Polski — romantyki państwowości. Musimy wychować masy, aby wierzyły nam. Ci, którzy wierzą w Soborną Ukrainę, nie powinni się obawiać przeprowadzenia hasła narodowego terytorjalnej autonomji. Siedmiomiljonowy naród terytorjalny winien posiadać w granicach Polski własny Sejm, własną administrację, własne sądownictwo, szkolnictwo, wojsko terytorjalne i pieniądz. Tym sposobem Rzeczpospolita Polska winna być przebudowaną na zasadach federacyjnych. I tak istnieją dwie drogi: albo ideologja Wschodnia, a więc system rządu Sowietów, albo autonomja narodowo-terytorjalna w granicach Polski. Mojem zdaniem, Sowiety wyrządziły kolosalną szkodę idei panukraińskiej, rozrywając na części żywe ciało Narodu Ukraińskiego. Nie mogę więc hołdować orjentacji wschodniej. Nie mogę jednak nie uznawać formy państwowej, którą posiada tam 30 zgórą miljonów naszych rodaków; tworzyć coś za ryskim kordonem — inną Ukrainę — to szkodzenie idei panukraińskiej... Wyżej wspomniany program szerokiej autonomji daje możność szerokiej legalnej walki o swe prawa. Nie przeraża mnie to, że jutro będą mnie oskarżali o ugodowość, jak to uczyniły pisma sowieckie i krajowe. Jeżeli własny Sejm, własna administracja, sądownictwo, szkolnictwo, wojsko i moneta są ugodą — to jestem ugodowcem, gdyż chcę umożliwić życie Narodowi Ukraińskiemu w tych warunkach, w których obecnie żyje. Wyznając te zasady, byłem w Klubie Ukraińskim w mniejszości. Wahań nie uznaję, aby więc mieć wolną rękę w przeprowadzeniu wyżej wspomnianego programu, porzuciłem Klub".

(„Nasze Żyttia" Nr. 45).

POLITYCZNA PRASA UKRAIŃSKA W POLSCE. W ROKU 1925.

Dzienniki:

1. *„Diło“* — dziennik, wychodzi we Lwowie od 1882 r. Wydaje Spółka Wydawnicza „Diło“. Redaktor naczelny Dr. Dymitr Lewyckyj.

Dwa razy tygodniowo:

2. *„Nowyj Czas“* — wychodzi dwa razy na tydzień we Lwowie od 1923 r. Ilustrowane czasopismo polityczno-gospodarcze. Redaktor i wydawca Jan Tyktor.

Tygodniki:

3. *„Swoboda“* — tygodnik, wychodzi we Lwowie od 1898 r. Wydaje Spółka Wyd. „Diło“. Redaktor i wydawca Ołeksa Kuźma.
4. *„Ukrainskyj Hołos“* — tygodnik, wychodzi w Przemyślu od 1918 r. Redaktor Mikołaj Wowkuniec.
5. *„Hromadskyj Hołos“* — tygodnik, organ Ukr. Radykalnej Partji, wychodzi od 1901 r. Wydaje Sekretarjat Ukr. Rad. Partji. Redaktor Wasyl Kicuła.
6. *„Russkij Gołos“* — tygodnik w języku rosyjskim, organ „Starorusinów“, wychodzi we Lwowie od 1921 r. Redaguje Komitet. Redaktor odpowiedzialny R. D. Szkyrpan.
7. *„Nasz Stiach“* — tygodnik, wychodzi w Łucku (poprzednio „Selanska Dola“) Wydawca poseł Prystupa. Redaktor odpow. Michał Litwiniec.
8. *„Dzwin“* — tygodnik, wychodzi w Równem od 1923 r. Organ Ukraińskiej Narodnej Trudowej Partji. Redaktor Włodzimierz Oskiłko.
9. *„Nasze Żyttia“* — tygodnik, wychodzi w Chełmie od 1920 r. Redaktor i wydawca W. Kozłowski.

10. *„Ukrainskie Słowo“* — tygodnik mieszczański, polityczno-ekonomiczny, wychodzi we Lwowie (Ruska 3).
11. *„Nowe Diło“* — tygodnik, wychodzi we Lwowie od 1924 r.
12. *„Nasz Swit“* — tygodnik popularny, naukowo-polityczny, wychodzi w Warszawie od 1925 r.
15. *„Zyz“* — pismo satyryczne i humorystyczne, wychodzi we Lwowie (Ruska 18).
14. *„Robitnyk“* — Organ Ukraińskiej Socjalistycznej Partji (U. S. P.), wychodzi we Lwowie od lutego 1925 r.

D w u t y g o d n i k i:

15. *„Ukraińska Rada“* — dwutygodnik polityczny, wycho-we Lwowie (Rynek 10). Wydawca Michajło Strutynskyj.

M i e s i ę c z n i k i:

16. *„Kultura“* — pismo miesięczne, poświęcone życiu kulturalnemu, społecznemu i politycznemu, wychodzi we Lwowie (Ossolińskich 10).

N I E M C Y.

KLUB ZJEDNOCZENIA NIEMIECKIEGO W SEJMIE I SENACIE RZECZYPOSPOLITEJ.

1. NIEMIECKI ZWIĄZEK DLA OBRONY PRAW MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH W POLSCE.
2. NIEMIECKA PARTJA.
3. NIEMIECKI ZWIĄZEK LUDOWY.
4. KATOLICKA PARTJA LUDOWA.
5. NIEMIECKA PARTJA PRACY W POLSCE.
6. NIEMIECKA SOCJALNO-DEMOKRATYCZNA PARTJA W POLSCE.

KLUB ZJEDNOCZENIA NIEMIECKIEGO W SEJMIE I SENACIE RZECZYPOSPOLITEJ.

Klub Zjednoczenia Niemieckiego w Sejmie i Senacie reprezentuje 6 niemieckich stronnictw politycznych, a mianowicie: Związek Niemiecki dla Obrony Praw Mniejszości Narodowych w Polsce, Niemiecką Partję, Niemiecki Związek Ludowy, Katolicką Partję Ludową, Niemiecką Partję Pracy w Polsce i Niemiecką Socjalno-demokratyczną Partję w Polsce.

Pomimo tak silnego zróżniczkowania, jak przejście od radykalnych nacjonalistów do socjal-demokratów,—Klub Zjednoczenia Niemieckiego w Sejmie i Senacie należy do najbardziej jednolitych we wszelkich wystąpieniach na zewnątrz. Jest to dowodem głębokiego patrjotyzmu Niemców i ich rozumu politycznego, który nakazuje im łączyć się w dążeniu do wspólnego celu, jakim jest obrona interesów mniejszości niemieckiej w Polsce.

Na ogólną liczbę 17 posłów Klubu, do Partji Niemieckiej należy 2, do Związku Niemieckiego dla Obrony Praw Mniejszości—5, do Niemieckiego Związku Ludowego—2, do Kat. Partji Ludowej—3, do Niem. Partji Pracy—2 i do Partji Socjalno-demokratycznej—1; pozostali dwaj posłowie, Karau i Somscher, są bezpartyjnymi przedstawicielami niemieckiej ludności wiejskiej b. Kongresówki.

Pos. Spickerman, b. prezes Klubu, tak scharakteryzował stosunek Niemców do Państwa Polskiego na 10 posiedzeniu Sejmu, w dniu 23.I 1923 r. w czasie dyskusji nad exposé Prezesa Rady Ministrów, gen. Władysława Sikorskiego:

„Państwo Polskie nie będzie miało powodu powstydzenia się swoich obywateli narodowości niemieckiej, których otacza opieką. Najlepszą gwarancją stałego i przyjaznego stosunku do sąsiedniego państwa niemieckiego jest każdy z nas we własnej osobie i niema lepszej poręki, że obywatele państwa niemieckiego narodowości polskiej będą się mogli cieszyć bezwzględną wolnością, niż pieczołowite traktowanie obywateli polskich narodowości niemieckiej. W ten sposób mniejszości narodowościowe tu i owdzie mogą się stać łącznikiem między temi dwoma państwami i dokonać dzieła, sięgającego daleko poza znaczenie chwili obecnej.

Potem dopiero przeciwnicy nasi przekonają się że mniejszości niemieckiej w Polsce nie należy uważać za niepożądany element państwowy, lecz cenić, jako ważny i potrzebny czynnik organizmu państwowego".

POSŁOWIE i SENATOROWIE ZJEDNOCZENIA NIEMIECKIEGO.

A) POSŁOWIE.

1. Daczko Karol — Deutschtumsbund.
2. Franz Eugenjusz — Katolicka Partja Ludowa.
3. Graebe Kurt — Deutschtumsbund.
4. Karau Jakób — bezpartyjny.
5. Klinke Józef, ks. kan. — Deutschtumsbund.
6. Ks. Krayczyrski Otto — Katolicka Partja Ludowa.
7. Kronig Artur — Niemiecka Partja Pracy.
8. Moritz Berthold — Deutschtumsbund.
9. Nauman Eugenjusz — Deutschtumsbund.

10. Pankratz Artur — Niem. Soc.-Dem.-Partja.
11. Pietsch Robert — Niemiecka Partja.
12. Rosumek Johannes — Niemiecka Partja.
13. Somszer Otto — bezpartyjny.
14. Spickerman Józef — Niem. Związek Ludowy.
15. Utta August — Niem. Związek Ludowy.
16. Wiodasch Karol — Katolicką Partja Ludowa.
17. Zerbe Emil — Niem. Partja Pracy.

Prezydjum Klubu Sejmowego:

Prezes — Nauman Eugenjusz-
Wiceprezes — Ks. Klinke Józef.
Sekretarz — Spickermam Józef.
Gospodarz — Utta August.

B) SENATOROWIE:

1. Dr. Busse Jerzy — Deutschtumsbund.
2. Hasbach Erwin – Deutschtumsbund.
3. Mayer Kurt — Niemiecka Partja.
4. Stüldt Karol — Deutschtumsbund.
5. Szczeponik Tomasz – Katolicka Partja Ludowa.

Prezydjum Klubu Senackiego:

Przewodniczący — Hasbach Erwin.
Wiceprzewodniczący — Szczeponik Tomasz.

NIEMIECKI ZWIĄZEK DLA OBRONY PRAW MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH W POLSCE

(„Deutschtumsbund zur Wahrung der Minderheitsrechte in Polen".

„Deutschtumsbund" działa na terenie b. zaboru pruskiego i jest organizacją ogólną dla wszystkich Niemców, bez różnicy przekonań politycznych i przynależności partyjnej. Powstał on przez zjednoczenie się na terenie b. dzielnicy pruskiej filij lokalnych dawniejszych partyj niemieckich: „Deutschnationale Volkspartei" (konserwatyści), „Deutsche Volkspartei" (liberali), do których doszła później (w d. 1/V 1921 r.) „Zentralarbeitsgemeinschaft"—(złożona z socjal-demokratów, demokratów i centrum).

Jak sama nazwa wskazuje, celem „Deutschtumsbundu" jest obrona interesów mniejszości narodowych w Polsce, a w szczególności — mniejszości niemieckiej. Do wyborów w 1922 roku przystąpił on jako „Zjednoczenie Niemieckie".

W Sejmie posiada 5 posłów. Są to pp.: *Naumann, Graebe, Daczko,* ks. kan. *Klinke* i *Moritz.*

Z pism niemieckich w Polsce, organami „Deutschtumsbundu" są: *„Deutsche Rundschau"*, dziennik, Bydgoszcz, *„Posener Tageblatt"* Poznań, *„Pomereller Tageblatt"* dziennik, Tczew, *„All-*

gemeine Nachrichten für Pomerellen", (wychodzi 3 razy tygodniowo w Wąbrzeźnie), *„Kujawischer Bote"*, (wychodzi 3 razy tygodniowo w Inowrocławiu).

DEKLARACJA NIEMIECKIEGO ZWIĄZKU DLA OBRONY PRAW MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH W POLSCE.

(Tłómaczona z niemieckiego).

Umowa pomiędzy Entente'ą a Polską zapewnia niemieckiej mniejszości w Państwie Polskiem pewne merytorycznie określone prawa. Rzeczą niemieckiej mniejszości jest dokładne określenie i uzasadnienie tychże.

Najważniejszemi prawami mniejszości są:

1. Zupełna konstytucyjna równość wobec prawa wszystkich obywateli Państwa Polskiego,
2. Uprawnienie do pielęgnowania kultury niemieckiej, mowy niemieckiej, szkół i kościoła.

Stąd wynika konieczność niemieckiego przedstawicielstwa kultury w parlamencie i wytworzenia organizacyj, związków, zrzeszeń kulturalnych (szkoła i kościół), stworzenia organów prasy i przedsiębiorstw gospodarczych, które są niezbędne dla przeprowadzenia obrony niemieckiej mniejszości.

Pierwszem i najważniejszem zadaniem praktycznem jest zrzeszenie się wszystkich Niemców, bez względu na wyznanie, poglądy polityczne i zamierzenia gospodarcze, oraz przynależność partyjną.

Dalszem zadaniem organizacji jest wytworzenie i wybór odpowiednich przedstawicieli do Sejmu Polskiego, do sejmików prowincjonalnych, organów samorządowych, rad miejskich i t. p.

Trzeciem zadaniem, będącem z tem w łączności, jest stworzenie organizacji prasowej, tworzenie daleko rozgałęzionej, gospodarczej i kulturalnej, komisji informacyjnej i stworzenie odpowiednich organów dla uświadomienia społeczeństwa o potrzebach mniejszości w Polsce.

Członkiem Deutschtumsbundu może być tylko ten, kto się otwarcie do niemieckości przyznaje.

Deutschtumsbund nie ma żadnych tendencyj przeciwpolskich, raczej dąży on do stworzenia pokojowego współżycia pomiędzy obywatelami polskimi i niemieckimi Państwa, których konieczność losu skazała na współżycie.

Pragnie on wszystkich mężów niemieckich i wszystkie niewiasty niemieckie połączyć w jedną wielką rodzinę, wygnać z niej duch kastowy i stworzyć dla niej w nowych stosunkach pomyślne warunki bytu. Cel ten da się osiągnąć tylko po usunięciu wszelkich przeszkód i zapór, które stanęły na drodze pomiędzy pojedyńczemi warstwami narodu niemieckiego. A więc niema tu miejsca na wyznaniowe i partyjne przeciwieństwa, na uprawianie tendencyj, które dzielą, — lecz przeciwnie, — specjalny nacisk położyć trzeba na te wszystkie objawy życiowe, które nas, jako Niemców, łączą.

Deutschtumsbund nie chce stworzyć państwa w państwie, **pragnie tylko popierać kulturalnie i gospodarczo Niemców w Polsce, oraz pielęgnować wśród nich niemiecką kulturę i niemieckie właściwości, a także wzmacniać w nich przywiązanie do niemieckiej ojczyzny i niemieckiej rodziny.**

Deutschtumsbund chce stać w obronie słusznych interesów Niemców w Polsce wobec władz polskich i pomagać polskim władzom radą i czynem w ich zamierzeniach odnośnie do obywateli niemieckich w Polsce.

Chce on przez swych przedstawicieli w Sejmie i Senacie przestrzegać i bronić interesów mniejszości niemieckiej w Polsce".

Organizacja „Deutschtumsbundu".

Pod względem organizacyjnym, Związek Niemiecki składa się ze Związków lokalnych, które w większych miastach dzielą się na obwody, według dzielnic miasta. Szereg związków lokalnych tworzy organizację okręgową. Zarząd okręgu składa się z przedstawicieli związków lokalnych, po jednym od stu członków, przyczem niepełna setka liczy się za pełną. Grupa związków okręgowych tworzy organizację obwodową, której zarząd składa się z przedstawicieli okręgów, po jednym od pięciuset członków okręgu. Zarząd Krajowy składa się z delegatów organizacyj obwodowych.

Przy Zarządzie krajowym istnieje 8 komisyj, a mianowicie:

1. Komisja prawnicza,
2. „ szkolna,
3. „ kulturalna,
4. „ gospodarcza,
5. „ opieki społecznej i kobieca,
6. „ kościelna,
7. „ młodzieży,
8. „ socjalna.

Celem wymienionych komisyj jest utrzymanie kontaktu ze związkami gospodarczemi i kulturalno-oświatowemi mniejszości niemieckiej w Polsce, a więc: komisji prawniczej — z prasą, komisji szkolnej — z uczelniami, komisji kulturalnej — z instytucjami kulturalnemi, jak: teatry, kluby i t. p., komisji gospodarczej — z organizacjami przemysłowemi, komisji opieki społecznej i kobiecej — z instytucjami dobroczynnemi i organizacjami kobiecemi, komisji kościelnej — z właściwemi instancjami władz kościelnych i z wiernymi, komisji młodzieży — ze związ-

kami młodzieży i wreszcie komisji socjalnej — z organizacjami politycznemi, zawodowemi i spółdzielczemi robotników niemieckich w Polsce. Obok członków wymienionych komisyj, Zarząd Krajowy może sobie dobrać do pracy 20 osób, których współpraca jest dla niemieckości pożądaną, a zwłaszcza takich, którzy zapewniają Związkowi organiczne połączenie ze związkami kulturalnemi i gospodarczemi. Zarząd Krajowy wybiera z pośród swych członków: przewodniczącego i jego zastępcę, kierownika i jego zastępcę, sekretarza i jego zastępcę, oraz skarbnika i jego zastępcę. — Przy Zarządzie Krajowym istnieje Biuro Centralne Związku, w którem wypracowane są wszystkie kwestje, dotyczące mniejszości niemieckiej w Polsce w szczególności, a innych mniejszości — ogólniej.

Środki finansowe Związku pochodzą ze składek (płaconych procentowo od dochodu) i ofiar, oraz z dochodów z pism i przedsiębiorstw.

NIEMIECKA PARTJA
(*„Deutsche Partei"*).

W Polsce istnieją współcześnie dwie partje o takiej nazwie. Jedna z nich ma swą centralę w Katowicach na Górnym Śląsku, druga zaś — w Bielsku na Śląsku Cieszyńskim.

Niemiecka Partja z siedzibą główną w Katowicach powstała w r. 1922 i działalnością swą objęła Górny Sląsk. Jest to partja wybitnie nacjonalistyczna, a za cel swój wzięła, podobnie jak „Deutschtumsbund", obronę interesów mniejszości narodowych w Polsce. W Sejmie partja posiada posła *Rosumka*, w Senacie — sen. *Mayera*. W Sejmie śląskim ma czterech przedstawicieli.

Organem prasowym partji jest dziennik *„Kattowitzer Zeitung"*.

Niemiecka Partja z siedzibą główną w Bielsku na Śląsku Cieszyńskim powstała w 1923 roku. Program jej jest zgodny z programem Niemieckiej Partji w Katowicach. W Sejmie ma posła *Pietscha*.

Organem prasowym partji jest *„Schlesische Zeitung"*.

Z kolei podaję program Niemieckiej Partji w Polsce.

PROGRAM
NIEMIECKIEJ PARTJI W POLSCE.

(Tłómaczony z niemieckiego)

I. Program polityczny.

Niemiecka Partja jest stronnictwem politycznem. Stoi ona **na gruncie Konstytucyjnym.**

Niemiecka Partja obejmuje członków **bez różnicy wyznania.** We wszystkich sprawach w dziedzinie religijnej każdy członek Partji kieruje się wyłącznie zasadami swej wiary.

Niemiecka Partja broni swobody wyznania i sumienia oraz wolności myśli. Odrzuca wszelkie prawa wyjątkowe, niezależnie od tego, przeciwko komu są one wymierzone. Niemiecka Partja broni pełnego równouprawnienia wszystkich obywateli Państwa bez różnicy narodowości, wyznania, stanu społecznego i płci.

Niemiecka Partja żąda zniesienia ordynacji wyborczej, krzywdzącej małe stronnictwa, a zwłaszcza mniejszości narodowe.

Niemiecka Partja żąda wolności związków i zgromadzeń, jak również pełnej swobody słowa i druku.

Niemiecka Partja żąda organizacji Państwa w duchu Republiki szczerze demokratycznej, dla dobra wszystkich obywateli Państwa, a więc i mniejszości niemieckiej. Żąda ona najszerszego samorządu dla gmin, powiatów, starostw i województw.

Drogą tych swobód obywatelskich, Niemiecka Partja dąży do wyrównania przeciwieństw narodowych i zespolenia się mniejszości niemieckiej z Państwem Polskiem. Nienawiść nacjonalistyczna i wszelkie inne wrogie dla Państwa dążenia nie znajdą oparcia w naszej Partji.

2. *Program kulturalny.*

Niemiecka Partja dąży do utrzymania i kultywowania mowy i kultury niemieckiej wśród obywateli mniejszości niemieckiej, oraz do zachowania narodowych właściwości niemieckich.

Broni prawa rodziców do wychowania swoich dzieci w szkołach przez nich wybranych.

Broni szczególnie spełnienia obowiązków Państwa w dziedzinie zakładania szkół dla mniejszości narodowych.

Broni pielęgnowania sztuki i nauki, oraz wszelkich dążności, zmierzających do podniesienia kultury, zwłaszcza w szeregach warstw pracujących, bez różnicy narodowości.

Broni materjalnego uprzystępnienia szkoły dla jednostek bardziej uzdolnionych, w celu umożliwienia im dalszego kształcenia się.

Broni pełnej swobody uznanych przez Państwo gmin religijnych i prawa ich do samodzielnego kierowania swojemi sprawami.

3. *Program społeczny i gospodarczy.*

W udziale Polsce, przypadł nasz kraj *) razem z całym jego niemieckim społecznym prawodawstwem, które na całym świecie uchodzi za wzorowe. Wymieniamy tu tylko państwowe prawo ubezpieczeniowe — (ubezpieczenia pracowników na wypadek choroby, kalectwa i od starości).

Niemiecka Partja broni zdrowego postępu w dziedzinie społecznego prawodawstwa, broni ona rozbudowy samorządu, ulepszenia Kas Chorych i Kas Emerytalnych i wolnego wyboru lekarzy. Uznaje ona doniosłość istnienia Rad Załogowych i żąda przedsiewzięcia odpowiednich kroków dla zabezpieczenia robotników przed przymusowem bezrobociem.

Broni poprawy materjalnego i społecznego położenia robotników i pracowników.

---

*) mowa tu o Górnym Śląsku.

Żąda pełnej bezstronności władz publicznych w sprawach gospodarczych między pracodawcami i pracownikami.

Żąda, aby Państwo zaopiekowało się ofiarami wojny i ich rodzinami.

Żąda zapewnienia w wystarczającym stopniu egzystencji urzędnikom i nauczycielstwu.

Żąda wprowadzenia zdrowej polityki mieszkaniowej i osiedleńczej (Siedlungspolitik).

Żąda poparcia rękodzielnictwa, handlu i rzemiosła, przemysłu i rolnictwa.

Żąda podniesienia poziomu kształcenia zawodowego drogą zakładania wszelkiego rodzaju szkół dokształcających i fachowych.

Żąda ona ułatwień w sprowadzaniu surowców i udzielenia kredytów dla popierania stowarzyszeń przemysłowych i rolniczych.

Żąda wzmocnienia i udoskonalenia komunikacji kolejowej i pocztowej, stawek celnych w rozmiarze nieszkodliwym dla życia gospodarczego Państwa.

Żąda sprawiedliwego podziału ciężarów podatkowych w Państwie, według zdolności płatniczej podatników i najdalej idącej oszczędności w budżecie państwowym i samorządowym.

Organizacja Niemieckiej Partji.

P o d w z g l ę d e m o r g a n i z a c y j n y m Niemiecka Partja składa się z grup lokalnych, które działają na zasadzie regulaminów, przez siebie ułożonych. W ł a d z a m i p a r t y j n e m i s ą: Zjazd Partyjny, Komisja Partyjna, Zarząd i Komisja Rewizyjna.

Zjazd Partyjny jest najwyższą instancją Partji, przed którą odpowiedzialne są inne władze partyjne. Zjazd partyjny obiera Komisję Partyjną, składającą się najwyżej z 25 członków, przewodniczącego partji i jego zastępcy. Zjazd odbywa się raz do roku.

Wybrana przez Zjazd *Komisja Partyjna* wyłania z pośród siebie ścisły *Zarząd Partyjny*, w którego skład może wejść każdy członek Komisji z wyjątkiem przewodniczącego i jego zastępcy, sekretarza, skarbnika i 3 asesorów.—Zarząd Partyjny utrzymuje kierownictwo polityczne partji w ramach programu partyjnego i uchwał partyjnych, zwołuje zjazdy i ustanawia porządek dzienny. Jest on pozatem prawnym zastępcą partji, zarządza jej majątkiem i kieruje jej sprawami. *Komisja Rewizyjna* prowadzi kontrolę księgowości i kasy partyjnej.

═══════

NIEMIECKI ZWIĄZEK LUDOWY
(*„Deutscher Volksbund"*)

Niemiecki Związek Ludowy zorganizowany został przez posłów *Uttę i Spickermana* w roku 1924 w Łodzi.*)

Celem jego jest obrona interesów niemieckiej ludności wiejskiej w Polsce, a raczej ściślej, w b. Kongresówce.

Organami prasowemi partji są dzienniki łódzkie *„Neue Lodzer Zeitung"* i *„Freie Presse"*.

Poniżej podaję program Niemieckiego Związku Ludowego.

PROGRAM NIEMIECKIEGO ZWIĄZKU LUDOWEGO W POLSCE.

(Tłómaczony z miemieckiego).

§ 1. *Zasady i cele.*

Niemiecki Związek Ludowy jest polityczno - społeczną organizacją obywateli Państwa Polskiego niemieckiego pochodzenia i mowy i ma na celu obronę i popieranie interesów ogółu i poszczególnych członków Związku.

---

*) Wspomnieni posłowie należeli przedtem do Niemieckiej Partji Mieszczańskiej, założonej w Łodzi w 1923 roku dla wyborów do Rady Miejskiej, a zlikwidowanej z chwilą przeprowadzenia tych posłów.

§ 2. *Ustrój państwowy.*

Niemiecki Związek Ludowy, pracując w ramach swych zasad politycznych, dążyć będzie do utrwalenia obecnego ustroju demokratyczno-republikańskiego i jaknajrychlejszego wprowadzenia w życie wszystkich postanowień Konstytucji.

§ 3. *W zakresie polityki zewnętrznej.*

N. Z. L. dąży do politycznego i gospodarczego pojednania się narodów i osiągnięcia dobrych stosunków między Polską a wszystkiemi innemi państwami, a w szczególności z naszymi sąsiadami, gdyż uważa, iż tylko tą drogą Polska dojść może do pełnego rozwoju ekonomicznego i kulturalnego. Dlatego też N. Z. L. gorąco popierać będzie wszelkie dążenia do utworzenia Związku Narodów, opartego na porozumieniu się i równouprawnieniu wszystkich narodów.

§ 4. *Sprawy wewnętrzne.*

Jedną z najważniejszych spraw wewnętrznych jest rozwiązanie kwestji mniejszości narodowościowych i wyznaniowych. Polityka ucisku i ograniczenia mniejszości w prawach musi być w interesie Państwa zwalczana w sposób jaknajkategoryczniejszy. Ordynacja wyborcza do ciał prawodawczych i samorządowych winna zapewnić mniejszościom należne im przedstawicielstwo. Senat N. Z. L. uważa za zbędny.

N. Z. L. domagać się będzie ścisłego przestrzegania w życiu zagwarantowanego Konstytucją pełnego równouprawnienia wszystkich obywateli Państwa bez różnicy narodowości, mowy i wyznania i zabezpieczenia mniejszościom wolności pielęgnowania swych właściwości narodowych, mowy i wyznania, zniesienia wszelkich ustaw i rozporządzeń, ograniczających wolność słowa, prasy, zebrań, stowarzyszeń i koalicji,

§ 5 *Administracja i sądownictwo.*

N. Z. L. żąda zreorganizowania i uproszczenia administracji państwowej, zmnieszenia nadmiaru urzędników, dostacznego ich wynagrodzenia i zaopatrzenia emerytalnego, bezwzględnej walki z niesumiennością w pracy, samowolą, korupcją i łapownictwem, szerokiego rozwoju samorządu niezależnego, opartego jedynie na prawie i sprawiedliwości sądownictwa, prostych, powszechnie zrozumiałych praw, zapewnienia szybkiego i bezpłatnego wymiaru sprawiedliwości.

§ 6. *Religja i kościół.*

N. Z. L. żąda wolności sumienia i zupełnych swobód we wszystkich sprawach wyznaniowych i kościelnych. Kościoły, stowarzyszenia i związki religijne winny być wolne od wszelkich wpływów Państwa i korzystać z jaknajszerszego samorządu. Obsługa religijna w wojsku, szpitalach i zakładach publicznych, więzieniach i t. p. winna odbywać się w języku ojczystym osób obsługiwanych. Kształcenie teologów winno odbywać się w języku większości danego wyznania.

§ 7. *Szkolnictwo i oświata ludowa.*

Każdemu dziecku winno być zapewnione bezpłatne nauczanie w języku ojczystym. Odebrane niemieckim gminom szkolnym grunty i budynki winny być im oddane z powrotem do użytku. Dzieciom zdolnym, a niezamożnym bez różnicy stanu, narodowości i wyznania Państwo winno zabezpieczyć środki utrzymania przez czas nauki w szkołach zawodowych, średnich lub wyższych. Szczególną troską należy otoczyć szkoły zawodowe i dokształcające.

§ 8. *Rolnictwo.*

Doprowadzenie rolnictwa w Polsce do najwyższego rozkwitu, uświadomienie ludu wiejskiego i zabezpieczenie szerokim warstwom ludowym lepszj przyszłości, jest jednym z najgłówniejszych celów N. Z. L.

Drogą systematycznego pielęgnowania i ulepszania wszystkich gałęzi rolnictwa dążyć będziemy do podniesienia produkcji rolnej, a tem samem do podniesienia dobrobytu ludności wiejskiej. Na hodowlę bydła należy zwrócić szczególną uwagę. Wszystkie wody, nadające się do hodowli ryb, winny być należycie wykorzystane. Komasację gruntów, meljorację i ulepszanie gleby należy ułatwiać przez udzielanie taniego kredytu państwowego. Racjonalne przeprowadzenie reformy rolnej i dostateczna pomoc państwowa winny dopomódz małorolnej i bezrolnej ludności wiejskiej do nabycia własnych gospodarstw, zabezpieczających utrzymanie rodziny. W jak najkategoryczniejszy sposób zwalczać będziemy wywłaszczanie ziemi lub ograniczanie kogokolwiek z obywateli Państwa polskiego w korzystaniu z refomy rolnej ze względów narodowościowych lub wyznaniowych. Przemysł domowy i rzemiosła winny być doprowadzone do zupełnego rozkwitu. Wszystkie środki komunikacji należy rozbudować i ulepszyć. Szkoły rolnicze, rzemieślnicze i gospodarstwa wiejskiego, pola doświadczalne, gospodarstwa wzorowe i zakłady hodowlane winny być otaczane szczególną opieką Państwa, zachęcać rolników do kształcenia się i budzić w nich zamiłowanie do swego zawodu.

§ 9. *Przemysł.*

N. Z. L. będzie popierał rozbudowę i zdrowy rozwój przemysłu naszego drogą odpowiedniej polityki gospodarczej, handlowej i celnej.

§ 10. *Robotnicy i inteligencja pracująca.*

Dobrze wynagradzana, zdrowa i umysłowo wysoko postawiona klasa pracująca jest cenną twórczynią dobrobytu narodu. Dlatego też N.Z.L. będzie bronił jej interesów i popierał wszystkie jej słuszne dążenia, a w szczególności żądanie wolności organizacyj zawodowych, koalicji, bezpłatnego pośrednictwa pracy przez związki zawodowe i Państwo, ubez-

pieczenia na wypadek bezrobocia, nieszczęśliwych wypadków i choroby, sądów rozjemczych i rozszerzenia opieki społecznej nad ubogimi i niezdolnymi do pracy.

§ 11. *Rzemiosła, handel i chałupnictwo.*

N. Z. L. ocenia odpowiednio znaczenie gospodarcze samodzielnego stanu średniego i będzie popierał rozwój rzemiosła, handlu i przemysłu domowego.

§ 12. *Spółdzielnie.*

N. Z. L. będzie gorąco popierał organizowanie i rozwój spółdzielni po wsiach i miastach. Dobrze zorganizowane i fachowo prowadzone spółdzielnie umożliwiają drobnym gospodarzom korzystanie z dobrodziejstw udoskonalonych maszyn, narzędzi i urządzeń technicznych i ochraniają rolników przed wyzyskiem ze strony niesumiennych pośredników i handlarzy.

§ 13. *Polityka skarbowa.*

Sanacja finansów Państwa wymaga przedewszystkiem bezwzględnej uczciwości, porządku i oszczędności we wszystkich dziedzinach gospodarki państwowej.

KATOLICKA PARTJA LUDOWA.

(*„Katholische Volkspartei“*).

Katolicka Partja Ludowa powstała z górnośląskich organizacyj dawnego „Centrum” niemieckiego. Idea przewodnia partji, oparta na światopoglądzie katolickim, sformułowana jest w poniższych 10-ciu postulatach.

1) Chrześcijańskie pojęcie państwowości, chrześcijański duch wspólności i chrześcijańskie ujęcie prawodawstwa.

2) Wszechstronne uprawianie kultury i moralności, zgodnie z zasadami chrześcijaństwa.

3) Demokracja, to jest trzymanie wysoko sztandaru prawa i wolności i pociągnięcie całego narodu do współpracy nad zadaniami kraju i gmin.

4) Wyrównanie przeciwieństw klasowych na podstawie zasad chrześcijańskich.

5) Całkowite równouprawnienie obu narodowości (t. j. niemieckiej i polskiej).

6) Zachowanie i pielęgnowanie pamięci o ojczyźnie górnośląskiej.

7) Autonomja dla Górnego Śląska i obrona mniejszości narodowych na terenie Państwa Polskiego.

8) Moralne, socjalne i gospodarcze podźwignięcie ludności.

9) Zachowanie prawa rodziców do swoich dzieci w wychowaniu publicznem.

10) Rzeczywista ochrona młodzieży i moralne, oraz fizyczne podźwignięcie jej sprawności.

Siedzibą centralnych władz Partji są Katowice na Górnym Śląsku. W Sejmie Rzeczypospolitej, Partja reprezentowana jest przez 3 posłów: *Franza*, *Wlodascha* i *ks. Krayczyrskiego* a w Senacie przez senatora *Szczeponika*. W Sejmie Województwa Śląskiego partja ma 8 przedstawicieli.

Organem prasowym Partji jest „*Oberschlesischer Kurier*", wychodzący w Katowicach.

NIEMIECKA PARTJA PRACY W POLSCE.

(„Deustche Arbeitspartei in Polen").

Organizacją niemiecką o wyraźnym charakterze społecznym jest **Niemiecka Partja Pracy w Polsce**, (Deutsche Arbeitspartei in Polen). Partja ta powstała w dniu 19 stycznia 1922 r. w Łodzi. Opierając się na programie socjalistycznym, partja walczy o poprawę bytu klasy pracującej. W szeregach partji zorganizowani są przeważnie robotnicy niemieccy i inteligencja pracująca, a głównym ośrodkiem jej działania jest Łódź, siedziba Zarządu Głównego. w Łodzi D. A. P. posiada większość wśród tamtejszych Niemców; podczas wyborów do Rady Miejskiej uzyskała 5 mandatów, podczas gdy Niemiecka Partja Mieszczańska uzyskała tylko 2 mandaty. Pozatem organizacje lokalne partji znajdują się w Tomaszowie, Pabjanicach, Zgierzu, Aleksandrowie, Ozorkowie, Konstantynowie, Zduńskiej - Woli, Białymstoku i Zyrardowie. W ostatnich czasach partja zyskała znaczne wpływy na wsi, wśród kolonistów niemieckich.

D. A. P. wydała hasło zgodnego współżycia i współpracy **z demokracją** i partjami, reprezentującemi ludność pracującą. Doprowadziło to do zbliżenia się z P. P. S. Rezultatem tego było zawarcie

przez P. P. S., D. A. P. i żydowski „Bund" umowy w sprawie wspólnej walki przeciwko nacjonalizmowi i reakcji, — (w sierpniu 1923 roku).

Na czele partji stoją posłowie: inż. *Emil Zerbe* i redaktor *Artur Kronig*, oraz radni: Ludwik Kruk i Oskar Seidler. Partja jest w kontakcie w Socjal-Demokracją Niemiecką na polskim Śląsku i w Bydgoszczy.

Organem partji jest *„Lodzer Volkszeitung"*, wychodzący 3 razy tygodniowo w Łodzi.

PROGRAM
NIEMIECKIEJ PARTJI PRACY W POLSCE

(Tłómaczony z niemieckiego).

My, pracujący i produkujący obywatele narodowości niemieckiej w Państwie Polskiem, mamy głębokie przekonanie, że rozwój i dobrobyt kraju, jak również pomyślność każdego z jego obywateli są tylko wtedy możliwe, jeśli cały naród bez różnicy języka i pochodzenia toczy walkę o polityczne i ekonomiczne wyzwolenie ludu pracującego.

Walka klasy robotniczej o ekonomiczne wyzwolenie jest z konieczności walką polityczną. Nie może ona prowadzić swoich walk ekonomicznych i rozwijać swojej ekonomicznej organizacji, nie posiadając praw politycznych. Ponieważ wolność polityczna jest najniezbędniejszym warunkiem ekonomicznego wyzwolenia klasy pracującej, — walczymy o usunięcie panowania klas i wogóle klas i równe prawo wszystkich, bez różnicy płci i pochodzenia.

Zwalczamy w obecnem społeczeństwie nietylko wyzysk i ujarzmienie klasy robotniczej, lecz i wszelki rodzaj wyzysku i ujarzmienia, jeśli jest on skierowany przeciwko jakiejś klasie, partji, płci lub rasie.

Jednakowe interesy klasy robotniczej we wszystkich krajach, spowodowane kapitalistyczną gospodarką wszechświatową, wymagają międzynarodowego skupienia się

i wspólnej walki robotników całego świata o nową współczesność, która znajdzie urzeczywistnienie w międzynarodowej, socjalistycznej, planowo pracującej gospodarce światowej.

D. A. P., jakkolwiek działa w ramie narodowej, est świadomą międzynarodowego charakteru ruchu robotniczego, jest gotową później czy wcześniej pełnić wszystkie obowiązki, jakie ten nakłada na robotników, ażeby doprowadzić do rzeczywistego zbratania wszystkich ludzi.

W tem przeświadczeniu D. A. P. czuje i uważa się za przedstawicielstwo zdrowo uświadomionych robotników wszystkich krajów, a zwłaszcza robotników Rzeczypospolitej Polskiej.

Wychodząc z tego punktu i pragnąc zorganizować walkę wszystkich pracujących i produkujących obywateli niemieckiej narodowości w Państwie Polskiem, Niemiecka Partja Pracy ułożyła następujący program i żąda:

W dziedzinie polityki:

Uprawiania polityki pokoju w polityce miedzynarodowej, podtrzymywania dobrych stosunków ze wszystkiemi narodami przez tworzenie Związku Narodów, któryby został zbudowany na wzajemnem zrozumieniu i pełnem równouprawnieniu wszystkich narodów, oraz usunięcia międzynarodowych tajnych umów.

Republiki Ludowej, w którejby władza ustawodawcza Państwa wykonywaną była przez przedstawicielstwo narodu, składające się z jednej Izby.

Przedstawicielstwo narodu ma być obrane na zasadzie powszechnego, równego, bezpośredniego, tajnego i proporcjonalnego prawa głosowania. Prawo głosowania posiadają wszyscy obywatele bez róznicy płci, którzy ukończyli 20 lat życia. Ilość posłów musi być w każdym okręgu wy-

borczym tak obliczona, aby i mniejszościom, zarówno językowym jak i narodowościowym, zapewnić przedstawicielstwo w Izbie.

W ten sam sposób powinny się odbywać wybory do samorządów miejskich i wiejskich.

N.P.P. żąda bezpośredniego ustanawiania praw przez naród, za pomocą prawa inicjatywy i odrzucenia.

Udzielenia pełnych praw mniejszościom językowym, w prawach, dotyczących kościoła, szkoły, zrzeszenia się etc).

Ochotniczej milicji ludowej zamiast stałej armji, wychowania przygotowawczego dla powszechnej obrony krajowej.

Całkowitego równouprawnienia wszystkich obywateli bez różnicy płci, narodowości i wyznania, zarówno w dziedzinie spraw osobistych, jak i publicznych.

Obalenia wszystkich praw, ograniczających lub tłumiących wolność prasy, prawo koalicji i zebrań. Nietykalności osobistej.

Oddzielenia kościoła od Państwa.

W dziedzinie społeczno-gospodarczej.

Daleko idącej reformy na korzyść klasy pracującej (fizycznie i umysłowo), w której widzimy twórcę i konserwatora całej własności narodowej i dobrobytu państwowego.

Prawodawstwa, zorganizowanego przez Państwo i obejmującego wszystkie dziedziny socjalne, zapewniającego zdrowe warunki mieszkaniowe i dobre warunki pracy i umożliwiającego materjalnie egzystencję klasy pracującej. Państwowa ochrona pracy i państwowe ubezpieczenie na starość, naczas choroby i od nieszczęśliwych wypadków, bezrobocia i kalectwa muszą być wprowadzone. Zabezpieczenie wdów i sierot orazochrona położnic i małoletnich. Roboty publiczne dla bezrobotnych.

Ośmiogodzinny dzień pracy, względnie 46-o godzinny tydzień pracy. Raz na rok płatne urlopy.

Kontrola wszystkich przedsiębiorstw, badanie i regulacja warunków pracy i izby robotniczej.

Swobodny rozwój organizacyj robotniczych. Zapewnienie prawa Koalicji.

Bezpłatne pośrednictwo pracy przez Państwo i poszczególne związki zawodowe.

Postępowe podatki dochodowe i majątkowe dla pokrycia tych wydatków publicznych, które mają być pokryte przez podatki.

Organizacja Partji.

Podstawą organizacji partyjnej jest grupa miejscowa, a najwyższem jej ciałem jest walne zebranie, zwoływane conajmniej raz na kwartał. Działalnością miejscowej grupy kieruje zarząd, wybrany przez walne zebranie i złożony conajmniej z 6 osób. — Zarząd grupy lokalnej odpowiedzialny jest przed Zarządem Głównym i co miesiąc zdaje mu sprawę ze swych czynności. Zarząd ma prawo powoływania poszczególnych komisyj dla prowadzenia określonych prac.—Przy Zarządzie lokalnym istnieje lokalna Komisja Rewizyjna, złożona z 3 osób.

Najwyższą władzą partji jest **Zjazd Partyjny,** w którym uczestniczą: 1) delegaci grup lokalnych po 1 od każdych 200 członków, 2) posłowie na Sejm i senatorowie, 3) członkowie Rady Partyjnej i Komisji Rewizyjnej. —(O ile wśród delegatów grup lokalnych niema kobiet — organizacje kobiece partji mogą wybrać swe przedstawicielki na Zjazd). Uchwały Zjazdu zapadają zwykłą większością głosów. —Zjazd wybiera Radę Partyjną, Zarząd Główny i Komisję Kontroli (Rewizyjną). — Zjazd nadzwyczajny może być zwoływany na wniosek $^2/_3$ członków Rady Partyjne', na skutek jednomyślnej uchwały Komisji Kontroli lub na żądanie 5 grub lokalnych.

Rada Partyjna—kieruje polityką i działalnością organizacyjną Partji i składa się z 15 członków; Rada Partyjna wybiera z pośród siebie Zarząd Główny, złożony z 5 członków.

Zarząd Główny kieruje technicznie działalnością partji, prowadzi sekretarjaty. Powołuje on do życia komisje centralne dla prowadeznia poszczególnych działów pracy partyjnej.

Komisja Kontroli (*Rewizyjna*) składa się z 5 członków i zajmuje się sprawozdaniem księgowości i Kasy.

NIEMIECKA SOCJALNO-DEMOKRATYCZNA PARTJA W POLSCE.

(*„Deutsche Sozial-Demokratische Partei in Polen"*)

Niemiecka Socjalno - Demokratyczna Partja w Polsce powstała z połączenia śląskich organizacyj socjal-demokracji większościowej i niezależnych socjalistów. Połączenie to miało miejsce na Kongresie w roku 1921.

Partja należy do Międzynarodówki Hamburskiej. W skład „Deutschtumsbundu" już nie wchodzi. W wyborach do Sejmu partja nie brała udziału, polecając swym członkom wstrzymanie się od głosowania, a zwolennikom — zalecając głosowanie na listę Polskiej Partji Socjalistycznej. W Sejmie Województwa Śląskiego partja jest reprezentowana przez 2 posłów: *Kowola i Buchwalda*. Ma dobrze zorganizowane i sprawnie działające organizacje lokalne, szczególnie w Bielsku. Zorganizowała też cały szereg zrzeszeń kulturalnych, jak np. „*Bund für Arbeitsbildung*", szereg stowarzyszeń sportowych, śpiewaczych i teatralnych. (Zaznaczyć należy, iż niemiecka ludność pracująca na Górnym Śląsku posiada własne organizacje zawodowe, robotnicze i pracownicze).

Organami prasowemi partji są: „*Volkswille*", dziennik wychodzący w Katowicach i „*Volksstimme*", wychodzący 2 razy tygodniowo w Bielsku.

1 kwietnia 1924 roku partja powyższa połączyła się z partją o tejże nazwie, z siedzibą w Bydgoszczy. Na czele tej drugiej partji stoją pp. *Pankratz i Zittlau*, a w Sejmie polskim reprezentuje ją poseł *Pankratz*.— Organem prasowym tej grupy jest „*Volkszeitung*", tygodnik, wychodzący w Bydgoszczy.

O dokonanem połączeniu obu partyj mówi poniższa rezolucja:

„W głębokiem przekonaniu, że wytworzenie jednolitej partji socjaldemokratycznej jest bezwzględną koniecznością dla towarzyszy, mówiących po niemiecku, „Socjalno - Demokratyczna Partja Polski" z siedzibą w Bydgoszczy, zrzekła się w Poznańskiem i na Pomorzu swej działalności i łączy się z dniem 1 kwietnia 1924 roku z „Niemiecką Socjalno-Demokratyczną Partją w Polsce" z siedzibą w Katowicach. — Poznańskie i Pomorze tworzy w łonie tej partji samodzielny okręg agitacyjny".

Program Niemieckiej Socjalno - Demokratycznej Partji w Polsce jest identyczny z programem partji socjalno-demokratycznej w Austrji, przyjętym na Zjeździe partyjnym w Hainfeld jeszcze w roku 1888, a następnie uzupełnionym na dwóch zjazdach partyjnych: w roku 1892 i 1901. — Poniżej podaję treść jego w pełnem brzmieniu:

PROGRAM NIEMIECKIEJ SOCJALNO - DEMOKRATYCZNEJ PARTJI W POLSCE.

(Tłómaczony z niemieckiego)

Niemiecka Socjalno-Demokratyczna Partja dąży do wyzwolenia całego narodu bez różnicy narodowości, rasy i płci z oków zależności ekonomicznej, ucisku politycznego i du-

chowego zwyrodnienia. Przyczyna tych fatalnych stosunków tkwi nie w poszczególnych urządzeniach politycznych, lecz w fakcie, który opanował społeczeństwa, a polega na zmonopolizowaniu narzędzi pracy w rękach pojedyńczych posiadaczy. — Właściciel siły roboczej, klasa robotnicza, popada w ten sposób w najbardziej dającą się we znaki zależność od posiadaczy narzędzi pracy i właścicieli ziemskich, od klasy kapitalistów i wielkich obszarników, których polityczna i ekonomiczna władza znajduje swe urzeczywistnienie we współczesnem Państwie klasowem.

Postęp techniczny, wzrastająca koncentracja produkcji i własności, zespolenie całej potęgi ekonomicznej w rękach kapitalistów i grup kapitalistycznych ma ten skutek, że wywłaszcza drobnych przedsiębiorców samodzielnie zarobkujących i małorolnych z ich ośrodków produkcji, stawiając ich w zależność od kapitalistów i czyniąc z nich najemców, — lub też trzymając ich w nieustającej zależności materjalnej, jako dłużników tychże posiadaczy. Wzrasta masa proletarjacka, jednocześnie wzrasta stopień jej wyzysku, a przeto i stopa życiowa coraz szerszych mas pracujących ludu obniża się w tym samym stosunku, w jakim wzrasta siła produkcyjna ich własnej pracy, wzmagając bogactwa przez się wytworzone. Przesilenia, wynikające z bezplanowości kapitalistycznej gospodarki, ze swojemi następstwami: bezrobociem i nędzą, przyśpieszają kryzys.

W miarę rozwoju kapitalizmu, wzrasta w siły proletarjat i uzdalnia się do podjęcia walki z nim. Z wypieraniem produkcji indywidualnej, własność indywidualna staje się zbyteczną i szkodliwą, jednocześnie zaś wytwarzają się duchowe i materjalne warunki, sprzyjające nowym formom produkcji zbiorowej, na podstawie własności społecznej środków produkcji; wraz z tem wzrasta świadomość wśród proletarjatu, że musi on poprzeć i przyśpieszyć ten rozwój, którego celem jest przejście środków produkcji we wspólne władanie całego narodu. Zdobycie zaś władzy politycznej

jest tylko środkiem walki o wyzwolenie klasy robotniczej. — Tylko proletarjat, który rozbudził w sobie świadomość klasową i zorganizował się do walki klasowej, może być pionierem przy budowie nowego świata.

Właściwym programem Socjal-demokratycznej Partji jest zorganizować proletarjat, wpoić weń świadomość położenia w jakiem się on znajduje, oraz świadomość swoich zadań, i uczynić go zdolnym do walki, zarówno duchowej jak i fizycznej.

Przy przeprowadzaniu tego zadania, Partja musi się posiłkować wszelkiemi celowemi środkami.

Socjalno-demokratyczna Partja jest przedstawicielką klasowych interesów proletarjatu we wszystkich politycznych i ekonomicznych sprawach, i jako taka, przeciwdziałać ona będzie energicznie temu wszystkiemu, co zmierza do zaciemnienia lub tuszowania przeciwieństw klasowych oraz wyzyskiwania robotników na rzecz partyj burżuazyjnych.

Socjalno-demokratyczna partja potępia przywileje narodowe i rodowe, oraz wynikające z płci, pochodzenia i stanu posiadania. — Wyjaśnia ona, że walka przeciw wyzyskowi musi być międzynarodowa i objąć winna wszelką ingerencję państwa i kościoła do spraw stosunków socjalnych. Dąży ona do prawnej obrony stopy życiowej klasy robotniczej oraz walczy o możliwie największe wpływy dla proletarjatu we wszystkich dziedzinach życia publicznego.

Wychodząc z tego, Socjalno-demokratyczna żąda przedewszystkiem:

1. Powszechnego, równego, bezpośredniego i tajnego prawa głosowania w państwie, na wsi i w gminie *) dla wszystkich obywateli, bez różnicy płci, począwszy od 20 roku życia; proporcjonalnego systemu wyborów, wykonania prawa wyborczego w prawnie ustanowionym dniu odpoczynkowym, trzyletniego okresu prawodawczego i djet dla wybranych.

*) Mowa tu o gminach miejskich.

2. Bezpośredniego prawodawstwa, referendum samookreślenia i samorządu w państwie, na wsi i w gminie.

3. Uchylenia wszystkich przepisów, ograniczających prawa wolnego słowa, zwłaszcza zupełnej swobody prasy; zniesienia wszystkich przepisów, ograniczających prawo zrzeszania się i prawo zgromadzeń.

4. Zniesienia wszelkich ograniczeń, dotyczących zmiany miejsca, zwłaszcza wszelkich przepisów przeciw włóczęgom.

5. Ustanowienia i przeprowadzenia prawa, surowo karzącego urzędników, naruszających prawa polityczne poszczególnych jednostek lub związków.

Zapewnienia niezależności sądowi, bezpłatnego; wymiaru sprawiedliwości i pomocy prawnej, odszkodowania dla niewinnie aresztowanych i skazanych wyboru sędziów przysięgłych na podstawie powszechnego, równego i tajnego prawa wyborczego, stosowania obowiązujących praw do wszystkich obywateli i sądów i uchylenia kary śmierci.

7. Państwowej i gminnej organizacji służby sanitarnej i bezpłatnego udzielania pomocy lekarskiej i środków leczniczych.

8. Uznania religji za rzecz prywatną, odzielenia kościoła od Państwa i uznania zrzeszeń kościelnych i religijnych za związki prywatne, a ich działalności za działalność prywatną; obowiązkowe wprowadzenie ślubów cywilnych.

9. Obowiązkowej, bezpłatnej i świeckiej szkoły, którąby w zupełności odpowiadała potrzebom i pomyślnemu rozwojowi narodu; bezpłatnych środków nauczania i odżywiania w szkołach niższych wszystkich dzieci, a w szkołach wyższych tych uczniów, którzy okażą się zdolnymi do wyższego kształcenia.

10. Zastąpienia wszelkich podatków i poborów pośrednich przez stopniowo wzrastający podatek dochodowy, majątkowy, i spadkowy.

11. Zastąpienia stałego wojska przez milicję, kształcenia powszechnej zdolności obrony i decydowania o wojnie i pokoju przez przedstawicielstwo narodu.

12. Uchylenia wszelkich praw, upośledzających kobietę pod względem publiczno - prawnym i prywatnym w stosunku do jej męża.

12. Zwolnienia wszystkich gospodarczych związków robotniczych od wszelkich ciężarów i ograniczeń, tamujących ich rozwój.

W dziedzinie ochrony pracy, Niemiecka Socjalno-demokratyczna Partja w Polsce żąda, jako minimum:

1. Pełnej swobody koalicji, prawnego uznania organizacyj zawodowych, równouprawnienia pracowników rolnych przez uchylenie regulaminów służbowych.

2. 8-o godzinnego dnia roboczego, jako maximum bez zastrzeżeń i wyjątków.

3. Zabronienia pracy nocnej we wszystkich przedsiębiorstwach z wyjątkiem tych, które ze względów technicznych przerwy nie znoszą; jednakże praca nocna dla kobiet i robotników młodocianych musi być bezwzględnie wzbroniona.

4. Pełnego odpoczynku niedzielnego, trwającego 36 godzin bez przerwy.

5. Ścisłego przestrzegania zakazu pracy zarobkowej dla dzieci poniżej lat 14, dostatecznych praw ochronnych dla uczniów i młodocianych robotników.

6. Wyłączenia pracy kobiecej z przedsiębiorstw, specjalnie szkodliwych dla kobiecego organizmu.

Wszystkie te przepisy winny być zastosowane do przedsiębiorstw wszelkiego rodzaju, bez względu na ich roz-

miary — (wielki przemysł, przemysł transportowy, rzemiosła, handel, domowy przemysł, gospodarstwa wiejskie i leśne)

Rozbudowa inspektoratu przemysłowego; powiększenie liczby inspektorów, którym mają być nadane uprawnienia gospodarcze i prawo współdziałania z organizacjami robotniczemi w przeprowadzanej przez nich kontroli ochrony pracy.

Względem przedsiębiorców, wykraczających przeciw prawu o ochronie pracy, należy stosować najsurowsze kary bez możności zamiany ich na grzywny.

Ubezpieczenie robotników należy poddać gruntownej reformie i uzupełnieniu przez wprowadzenie ogólnego ubezpieczenia od starości i kalectwa, oraz zaopatrzenia wdów i sierot, co przyczyni się do jednolitej organizacji prawodawstwa robotniczego.

Organizacja Niemieckiej Socjalno-Demokratycznej Partji w Polsce.

Podstawą organizacji partyjnej jest organizacja *miejscowa*. Organizacje miejscowe, leżące na określonem terytorjum, tworzą *organizację okręgową*, wszystkie zaś organizacje okręgowe tworzą *organizację krajową*. W razie potrzeby organizacje okręgowe, leżące na terytorjum, posiadającem swoiste, odrębne od reszty kraju, cechy polityczne, gospodarcze, społeczne, moralne, czy wreszcie narodowościowe, mogą łączyć się w *organizację obwodową* danego terytorjum.

Członkowie organizacji miejscowej wybierają swego męża zaufania. Delegaci organizacyj okręgowych i obwodowych wybierają na konferencjach okręgowych i obwodowych swe przedstawicielstwa,— (*Rady okręgowe i obwodowe*); — Radę Krajową wybiera *Kongres*, obesłany przez delegatów wszystkich organizacyj miejscowych w stosunku określonym każdorazowo przez Radę Krajową. — Nadzwyczajny

Zjazd odbywa się na mocy uchwały Rady Krajowej, lub na żądanie conajmniej 50 organizacyj miejscowych.

Wybrana przez Kongres *Rada Krajowa* składa się z 20 osób, z których 10 stanowi sciślejszy komitet, a pozostałe 10 — *kontrolę partyjną*. Rada Krajowa ma prawo zwoływać w ważnych momentach przedstawicieli organizacyj obwodowych i okręgowych na *Konferencję ogólno - krajową*.

O wykluczeniu z Partji decyduje *Sąd Rozjemczy*, złożony z 7 członków, wybranych przez Kongres.

Wykaz politycznej prasy niemieckiej w Polsce (Sporządzony w połowie 1924 roku przez Wydział Prasowy M. S. Wewn.).

W Województwie Poznańskiem wychodzą:

Dzienniki:

1. *„Deutsche Rundschau”* (Bydgoszcz) – założona 1876 r. red. Gotthold Starke, wyd. A. Dittman.
2. *„Kujawischer Bote”* (Inowrocław) – zał. 1873 r., redaktor Hugon Kuss.
3. *„Lissauer Tageblatt”* (Leszno) – red. Fryderyk Gärtner wyd. Eisermann.
4. *„Krotoschiner Zeitung”* – zał. 1860 r., odbitka „Lissauer Tageblatt'u”.
5. *„Posener Neueste Nachrichten”* – zał. 1900 r., redaktor i wyd. Ernest Vespermann.
6. *„Posener Tageblatt”* – zał. 1861 r., red. Robert Styra, wyd. Posener Druckerei und Verlagsanstalt.
7. *„Rawitzer Zeitung”* – zał. 1850 r., red. Robert Weikert, wyd. R. F. Franek.

Trzy razy tygodniowo wychodzą:

8. *„Anzeiger für den Netzedistrict”* (Czarnków), red. Artur Speth.
9. *„Kreizzeitung”* (Nowy Tomyśl) – zał. 1871 r., red. i wyd. W. Busch.

10. *„Stadt und Landbote"* (Kępno) — zał. 1851 r., red. i wyd. Adolf Kitzmann.
11. *„Stadt und Landbote"* (Międzychód) — zał. 1874 r., red. i wyd. Karol Buchwald.
12. *„Wirsitzer Zeitung"* (Wyrżyska) — zał. 1851 roku, red. Fryderyk Baehr, wyd. Baehr.
13. *„Wollsteiner Zeitung"* (Leszno) — Województwo Poznańskie.

D w a r a z y t y g o d n i o w o w y c h o d z ą:

14. *„Bojanower Anzeiger"* — zał. 1899 r., red. i wydawca M. Berhardt.
15. *„Chodzieżener Kreiszeitung"* — zał. 1853 r., red. M. Spektorek, wyd. F. Spektorek.
16. *„Grenz-Zeitung"* (Kępno) — zał. 1864 r., red. i wyd. A. Kitzmann.
17. *„Kempener Wochenblatt"* (Kępno) — zał. 1864 r., red. i wyd. A. Kitzmann.

W Województwie Pomorskiem wychodzą:

D z i e n n i k i:

18. *„Pommereller Tageblatt"* (Tczew) — ostatnio *„Deutsche Zeitung in Pommerellen"*, przedtem „Dirschauer Zeitung"—założ. 1850 r., red. dr. Krull, wyd. „Dirschauer Zeitung", s. z o. odp.
19. *„Karthäuser Zeitung"* (Kartuzy) — odbitka z *„Pommereller Tageblatt*'u".
20. *„Weichsel Post"* (Grudziądz)—założ. 1826 r., red. Juljusz Beissel, Drukarnia Pomorska.
21. *„Konitzer Tageblatt"* (Chojnice)—zał. 1880 r., red. odp. Zygmunt Ruhnke, wyd. Buchdruckerei Konitzer Tageblatt.

T r z y r a z y t y g o d n i o w o w y c h o d z ą:

22. *„Allgemeine Nachrichten für Pommerellen"* (Wąbrzeżno) zał. 1879 r. red. Otton Hinz, wyd. „Briesener Zeitung" s. z o. odp.

23. *„Bote für Pomorze"* (Wejherowo) — zał. 1841 r., red. i wyd. F. Kahn.

Dwa razy tygodniowo wychodzą:

24. *„Bote für das Culmerland"* (Chełmża) — zał. 1901 r., red. H. Sandmejster, wyd. H. Zahlmeister.
25. *„Culmerzeitung"*(Chełmno)—zał. 1848 r., red. Eugenjusz Schulz.
26. *„Pucker Zeitung"*—zał. 1886 r., red. i wydawca Edward Freimann.

W Województwie Śląskiem wychodzą:

27. *„Oberschlesicher Kurier"*, dziennik, Katowice.
28. *„Kattowitzer Zeitung"*, dziennik, Katowice.
29. *„Schlesische Zeitung"*, dziennik, Bielsk.
30. *„Volkswille"*, dziennik, Katowice.
31. *„Volksstimme"*, 2 razy w tygodniu, Bielsk.

W Łodzi wychodzą:

Dzienniki:

32. *„Freie Presse"*—zał. 1923 r., red. Adolf Kargel, wyd. „Libertas" s. z o. odp.
33. *„Neue Lodzer Zeitung"* — zał. 1901 r., red. odp. Aleksy Drewing, rzeczywiści: Drewing i A. Milker.

Tygodniki:

34. *„Lodzer Volkszeitung"*—zał. 1923 r., organ Niemieckiej Partji Pracy, red. i wyd. Ludwik Kuk (radny miejski).
35. *„Volksfreund"* — zał. 1918 r., red. Adolf Goltz, wyd. „Libertas".
36. *„Lodzer Montagsblatt"* — wychodzi w poniedziałki i dni poświąteczne.

We Lwowie wychodzi:

37. *„Ostdeutsche Volksblatt"* — tygodnik, zał. 1922 r., red. Heinz Heckel, wyd. Niem. Tow. Wydz.

BIAŁORUSINI.

KLUB BIAŁORUSKI.

1. CHRZEŚCIJAŃSKO - DEMOKRATYCZNY ZWIĄZEK BIAŁORUSINÓW.
2. BIAŁORUSKA SOCJALNO - DEMOKRATYCZNA PARTJA.
3. PARTJA BIAŁORUSKICH NIEZALEŻNYCH SOCJALISTÓW.
4. PARTJA BIAŁORUSKICH SOCJALISTÓW - REWOLUCJONISTÓW („ESERÓW")

KLUB BIAŁORUSKI W SEJMIE I SENACIE RZECZYPOSPOLITEJ.

Klub Białoruski w Sejmie i Senacie reprezentuje cztery stronnictwa polityczne ludności białoruskiej w Polsce, a mianowicie: *Chrześcijańsko-Demokratyczny Związek Białorusinów, Białoruską Socjalno-Demokratyczną Partję, Partję Białoruskich Niezależnych Socjalistów oraz Partję Białoruskich Socjalistów-Rewolucjonistów* (t. zw. „Eserów").

Powyższe stronnictwa mają swych przedstawicieli w ogólno-narodowej białoruskiej organizacji reprezentacyjnej, jaką jest *Białoruski Komitet Narodowy* w Wilnie.

Postulaty Klubu Białoruskiego w Sejmie obecnym odczytał pos. Taraszkiewicz (b. Prezes klubu) w dniu 23 stycznia 1923 roku, na 10 posiedzeniu Sejmu, w czasie dyskusji nad exposé p. Prezesa Rady Ministrów, gen. Władysława Sikorskiego. — Oto ich treść:

„Stojąc na gruncie autonomji terytorjalnej z Sejmem krajowym do czasu wprowadzenia statutu autonomicznego, wymagamy;

1) natychmiastowego zaprzestania sztucznej kolonizacji i likwidacji osadnictwa wojskowego;

2) przejęcia wszelkich lasów na rzecz Państwa i wydania niezwłocznie odpowiedniej ustawy, normu-

jącej wyrąb lasów w celu zabezpieczenia kraju od zniszczenia;

3) wprowadzenia w życie reformy rolnej, zabezpieczającej przedewszystkiem interesy ludności miejscowej małorolnej i bezrolnej i obdarzającej ją ziemią bez wykupu;

4) Zwrotu repatrjantom ziemi, skonfiskowanej przez Państwo;

5) Odbudowy zrujnowanych przez wojnę wsi i miasteczek, tudzież pomocy repatrjantom;

6) Podnoszenia kultury rolnej, a przedewszystkiem krajowej, przez zakładanie szkół agronomicznych, technicznych i rzemieślniczych;

7) Wolności organizowania się na polu życia ekonomicznego;

8) Natychmiastowego wydania ustaw, zapewniających ludności białoruskiej autonomję kulturalną i oświatową;

9) Dopuszczenia języka białoruskiego do samorządu, administracji i sądownictwa;

10) Nie wtrącania się władz administracyjnych do życia religijnego;

11) Administracji z elementów miejscowych;

12) Wprowadzenia demokratycznych samorządów;

13) Sądów przysięgłych i wybieralności sądów pokoju, wreszcie

14) Terytorjalnej organizacji wojska."—

POSŁOWIE I SENATOROWIE KLUBU BIAŁORUSKIEGO.

POSŁOWIE:

1. Baranow Sergjusz — Soc-Rew,. (w więzieniu)
2. Jeremicz Fabjan — Biał.-Socjalno-Demokr. Part.
3. Kochanowicz Michał — bezpartyjny

4.	Miotła Piotr	— niezależny Socjalista
5.	Owsianik Antoni	— „ „
6.	Rak-Michałowski Szymon	— „ „
7.	Rogula Bazyli	— „ „
8.	Ks. Stankiewicz Adam	— Biał. - Chrześcijańska Demokracja
9.	Taraszkiewicz Bronisł.	— Biał. Socjalna Demokracja
10.	Wołoszyn Paweł	— Niezależny socjalista
11.	Vacat	(ponieważ poseł *Jakowiuk Szymon* opuścił Państwo Polskie)

SENATOROWIE:

1. Bohdanowicz Wiaczesław — Prezes Klubu
2. Nazarewski Aleksy.
3. Własow Aleksander.

Prezydjum Klubu Parlamentarnego
(na r. parl. 1924 — 1925).

Prezes	— Rogula Bazyli
Wiceprezes	— Rak-Michajłowski Szymon
„	— Sen. Bohdanowicz Wiaczesław
Gospodarz	— Miotła Piotr.

CHRZEŚCIJAŃSKO - DEMOKRATYCZNY ZWIĄZEK BIAŁORUSINÓW.

Chrześcijańsko - Demokratyczny Związek Białorusinów, czyli t. zw. w skróceniu Białoruska Chrześcijańska Demokracja, posiada poważne wpływy w województwach wschodnich, a szczególniej w ziemi wileńskiej. Nie ma ona nic wspólnego, oprócz nazwy, z polską chrześcijańską demokracją. — Zwolennicy jej rekrutują się przeważnie z katolickiej części ludności białoruskiej.

Przywódcą, a zarazem jedynym posłem Białoruskiej Chrześcijańskiej Demokracji w Klubie Białoruskim, w Sejmie Rzeczypospolitej jest *ks. Adam Stankiewicz.*

Prasowym organem partji jest tygodnik *„Krynica"*.

PROGRAM CHRZEŚCIJAŃSKO-DEMOKRATYCZNEGO ZWIĄZKU BIAŁORUSINÓW.

(Tłómaczenie z białoruskiego).

Chrześcijańsko-Demokratyczny Związek Białorusinów buduje swój program na zasadach światopoglądu chrześcijańskiego.

Linje tego programu były nakreślone jasno i wyraźnie przez papieża Leona XIII w latach 1891 i 1901 w encyklikach: „Rerum Novarum" i „Grades de communi".—

W Rosji natychmiast po pierwszej rewolucji została zorganizowaną Ch. D., ale szkoda, że tylko przez Katolików. Zjazd delegatów w Piotrogrodzie 14—16 lutego 1918 r. świadczył o wielkiem rozpowszechnieniu kół Ch. D.

Bardzo dobrze i mocno stanął Związek Ch. D. „Łączność“ w Piotrogrodzie. W Mińsku powstało Koło Ch. D. 4 września 1918 r., program jego został oparty na teorj i praktyce Ch. D. całego świata, ale *przyjął charakter bardziej lewicowy*.

Zasady ogólne.

1) Demokracja Chrześcijańska jest to związek społeczny, który pragnie zaprowadzić na świecie ład na podstawie sprawiedliwości chrześcijańskiej i demokratycznej, równości, miłości i swobody. Z natury swojej Ch. D. jest ewolucyjną, nadpolityczną, międzynarodową i pozastanową.

2) Ch. D. zwalcza przedewszystkiem kapitalizm, w którym widzi jedną z najważniejszych przyczyn ubóstwa i nędzy mas pracujących i pragnie zaprowadzić taki ustrój, w którymby każdy człowiek mógł swoją pracą zdobyć sobie chleb powszedni i korzystać z bogactw kultury powszechnej. Ch. D. *występuje przeciw wszystkim przywilejom klasowym.*

3) Ch. D. przyznaje prawo istnienia, rozwoju i rządzenia sobą najmniejszym nawet narodowościom i uznaje rozumny i sprawiedliwy patrjotyzm za ważny czynnik w życiu ludzkiem. Zjazd Ch. D., który się odbył 14—16 lutego 1918 r. w Piotrogrodzie, uchwalił, że w stosunkach do małych narodów, jak Litwini, Łotysze, Białorusini, Ukraińcy, trzeba stanąć na gruncie pełnego ich *prawa samostanowienia.*

Ch. D. i religja.

Chrześcijańska Demokracja uznaje religję za najgłówniejszą podstawę istnienia ludzkiego, bez której pełnem i spokojnem nie byłoby życie ani pojedyńczego człowieka,

ani całych narodów. — Ch. D. jest głęboko przekonaną, że widoma organizacja religji prawdziwej—Kościół Katolicki — ma moc zbawienia nie tylko dusz ludzkich, ale i zapewnienia postępu istotnego i szczęścia na ziemi całej ludzkości.

W tym celu Ch. D., będąc przeciwną wszelkim ograniczeniom religijnym w Państwie, pragnąc jednak zabezpieczyć swobodę Kościołowi Katolickiemu, żąda:

1) aby Kościół był uznany za instytucję panującą, rządzoną swemi ustawami;
2) aby prawa Kościoła nie były ograniczane i rząd nie uciskał Kościoła;
3) aby Kościół miał prawo nabywać ruchomości i nieruchomości;
4) aby Państwo wyrównało Kościołowi wszystkie krzywdy, które powstały wskutek konfiskaty dóbr kościelnych;
5) aby Kościół mógł zakładać ochronki, szkoły i wszelkiemi sposobami szerzyć oświatę;
6) aby Kościół mógł zakładać i rozszerzać Kościoły Katolickie;
7) aby ustanowić kapelanów dla szkół, wojska, szpitali i domów pracy;
8) ażeby można zapewnić swobodę odprawiania kultu religijnego;
9) ażeby o podstawach życia katolickiego można było swobodnie mówić i wprowadzać je w życie zarówno każdemu zasobna, jak i całemu społeczeństwu;
10) na Białej Rusi Ch. D. „Łączność" stawia sobie za zadanie specjalne zbliżenie wszystkich katolików z prawosławnymi i zjednoczenie ich razem w jednej wierze z różnemi obrzędami.

III. Rodzina i Szkoła.

Uznając rodzinę chrześcijańską za podstawę całej cywilizacji i przeznaczeń ludzkich, i widząc w niej instytucję naturalną, a nie wynikającą z prawa ludzkiego, — (i dlatego

niezastąpioną), — Ch. D. domaga się, aby religja, prawo, życie gospodarcze i społeczne dążyły do wzmocnienia, a nie do osłabienia rodziny chrześcijańskiej.

W tym celu Ch. D. żąda:

1) żeby prawo cywilne nie naruszało stałości i nie rozerwalności małżeństwa,
2) żeby nie było małżeństw mieszanych,
3) żeby prawo nie pogwałcało przekonań religijnych i obyczajów rodziny katolickiej.

Oprócz tego Ch. D. żąda:

4) ochrony dziewcząt od rozpustników i kar na nich;
5) zwalczania rozpusty publicznej przez zakładanie domów pracy i poprawy;
6) kar na tych lekarzy i na te lekarki, które uprawiają praktyki szkodliwe dla matek i dzieci;
7) ułożenia prawodawstwa fabrycznego dla zabezpieczenia rodziny;
8) budowy mieszkań dla robotników, zgodnie z wymaganiami moralności i higieny;
9) zakładania dla robotników w miastach ogrodów, połączonych tramwajami z centrami fabrycznemi;
10) ułożenia przepisów surowych dla szynków i dla miejsc, przeznaczonych na zabawy publiczne;
11) wprowadzenia takiej ustawowej płacy dla robotników, obarczonych rodziną, któraby starczała nietylko na utrzymanie robotnika, ale i jego rodziny.

We wszystkiem, co dotyczy nauki i wychowania w szkołach, Ch D. trzyma się poglądu, że szkoła jest dalszym ciągiem rodziny; w tym celu rodzice wraz z nauczycielami mają obmyślać sposoby wychowania. Rząd natomiast, troszcząc się o szerzenie oświaty, jest tylko pomocnikiem rodziców, albo zastępuje ich tam, gdzie rodzice nie chcą, lub nie mogą wypełniać swoich obowiązków. — Z tego powodu Ch. D. domaga się:

1) wprowadzenia powszechnego, początkowego nauczania w mowie ojczystej, nie ustanawiając obowiązku uczenia się w szkołach rządowych;

2) zrównania szkół prywatnych chrześcijańskich, w prawach i w subsydjach pieniężnych, ze szkołami państwowemi;

3) wprowadzenia nauki religji we wszystkich szkołach państwowych i prywatnych w ojczystej mowie młodzieży;

4) aby wychowanie dzieci w szkole odbywało się według moralności chrześcijańskiej.

IV. Własność.

Ch. D. przyznaje, że własność prywatna jest podstawą postępu cywilizowanego społeczeństwa.

Nie sprzeciwiając się przejściu własności w formy kolektywistyczne, jak np. różne monopole i kooperatywy, — Ch. D. żąda, aby własność prywatna jako taka nie była zniesiona. Jednocześnie Ch. D. jest przekonana, że własność prywatna daje nie tylko prawa, ale i nakłada obowiązki społeczne, pomaga do wyrobienia w ludziach inicjatywy i samodzielności.

Ch. D. pragnie, aby najszersze warstwy pracowników miały swoje własne warsztaty pracy i domaga się:

1) zakładania centralnych banków robotniczych, kooperatyw robotniczych, spółdzielni pracy i innych organizacyj;
2) aby ludzie ubodzy mogli nabywać sobie mieszkania, warsztaty i t. d., za pożyczone w tych bankach pieniądze;
3) aby tam, gdzie pracują robotnicy najemni, gospodarz dzielił się z nimi dochodami;
4) aby można było majątek swój zapisać, lub darować.

W sprawie rolnej Ch. D. żąda:

1) podziału ziemi rządowej pomiędzy bezrolnych, lub małorolnych, w celach stworzenia małej własności.

Podziału tego dokonać mają samorządy miejscowe, z uwzględnieniem wszystkich zainteresowanych, nie wyłączając mniejszości narodowych i religijnych;

2) ograniczenia wielkiej własności prywatnej przez obciążenie jej wielkiemi podatkami;

3) podniesienia kultury rolnej przy pomocy Państwa, przez budowę dróg żelaznych, bitych i t. d;

4) podniesienia kultury gospodarzy przez otwieranie dla nich szkół, zakładanie gospodarstw wzorowych, urządzanie wystaw, zjazdów i t. d.

W stosunku do kapitału, Ch. D. stawia sobie za zadanie zwalczanie kapitalizmu we wszystkich jego formach:

1) zreformować ustawy o towarzystwach akcyjnych i syndykatach,

2) zwalczać wszelką spekulację na giełdzie i w handlu. — W stosunku do podatków Ch. D. radzi:

1) wprowadzić podatki od dochodu i kapitału nieprodukcyjnego;

2) znieść zbyt wysokie podatki na produkty spożywcze i codziennej potrzeby.

Naogół nauka Ch. D. głosi, że wszystkie reformy co do własności prywatnej winny być prowadzone drogą ewolucyjną, zgodnie z wymaganiami sprawiedliwości społecznej, a także ekonomji narodowej.

V. *Praca.*

Ch. D., uznaje pracę za najważniejszą podstawę życia ludzkiego i jego postępu materjalnego, jak również duchowego. Nadając tak wielkie znaczenie pracy, Ch. D. stoi na tem stanowisku, że praca powinna uszczęśliwić życie pracownika i jego rodziny i nie powinna być szkodliwą dla jego zdrowia. Stając w obronie ludu pracującego, Ch. D. żąda prawa sprawiedliwego, któreby:

1) ustanowiło Ministerstwo Pracy;
2) oznaczyło minimum płacy dla robotników rodzinnych, poczynając od kategorji robotników, zatrudnionych przy robotach publicznych;
3) oznaczyło jednakową płacę za jednakową pracę dla mężczyzn i dla kobiet;
4) wyznaczyło w niedzielę i święta odpoczynek dla wszystkich;
5) określiło maximum godzin pracy;
6) zniosło pracę nocną, względnie ją organiczyło tam, gdzie znieść jej się nie uda;
7) ograniczyło pracę matek i dziewcząt w fabrykach;
8) zniosło pracę dzieci do lat 14 i ograniczyło pracę małoletnich od lat 14—18;
9) ogłosiło zakaz pracy dla młodzieży i kobiet tam, gdzie to szkodzi jej zdrowiu;
10) żeby nakazało płacenie i podczas choroby, również kobietom ciężarnym na 4 tygodnie przed i na 6 tygodni po porodzie;
11) zorganizowało wypłatę zapomóg dla robotników wówczas, gdy nie mają pracy, albo nie mogą pracować z powodu choroby, lub starości.
12) zorganizowało inspektorat fabryczny;
13) wprowadziło do szkół naukę różnych rzemiosł;
14) zapewniło swobodę organizowania się dla robotników.

Naogół Ch. D. żąda od prawa obrony i organizacji pracy, żeby ludzie szanowali pracę i pracowali rozumnie.

VI. Naród a Państwo.

Ch. D. widzi w podziale ludzi na narody opiekę Bożą nad ludźmi i przyznaje, że mowa jest niętykalnym skarbem każdego obywatela, bez którego niema kultury duchowej i materjalnej u ludzi. Według Ch. D., każdy naród ma prawo swobodnego rozwoju form swego życia narodowego i patrjotycznego. Ch. D. żywi przekonanie, że nie naród istnieje dla Państwa, ale Państwo, dla pożytku i bezpieczeństwa ży-

cia narodowego. W tym celu żąda stawiania spraw narodowych wyżej, nad sprawy polityczne. — Z drugiej jednak strony Ch. D. dobro powszechne ludzkości stawia wyżej nad interesy jakiegokolwiek bądź narodu i pragnie, aby polityką rządziła sprawiedliwość i społeczna i międzynarodowa. W granicach każdego Państwa Ch. D. żąda:

1) żeby wszystkie narody miały równe prawa i żeby łączyły się z Państwem na zasadzie dobrowolnej umowy wolnych z wolnymi i równych z równymi;
2) ażeby było równe prawo w stosunku do języka wszystkich narodów, we wszystkich urzędach państwowych;
3) żeby prawo dla wszystkich było równe bez względu na narodowość, religję i t. d.;
4) powszechnego, sprawiedliwego głosowania;
5) bezpłatnej, publicznej porady prawnej;
6) nietykalności osoby obywatela, jego mieszkania, własności i korespondencji;
7) wolności słowa, prasy i zgromadzeń, pod warunkiem odpowiedzialności każdego przed sądem za robotę szkodliwą dla społeczeństwa, za agitację i za prasę;
8) aby wszyscy, pozostający na służbie publicznej, odpowiadali przed sądem za swe czynności;
9) wprowadzenia samorządu gminnego i prowincjonalnego;
10) *W stosunku do Ojczyzny swojej, Białorusi, Ch. D. żąda jej całości, niepodzielności i wolności;*
11) *aby na Białej Rusi panowały równość i wolność obywatelska z zabezpieczeniem praw mniejszości narodowych;*
12) *żeby Sejm wolnej Białorusi, który będzie uchwalał prawa, był wybrany na podstawie sprawiedli-*

wego, powszechnego głosowania i żeby tylko on miał prawo orzec o formie rządu na Białorusi i o jej stosunkach z innemi państwami.

W ostatnich czasach Białoruska Chrześcijańska Demokracja **zradykalizowała się znacznie zarówno pod względem programowym, jak i faktycznym.**

WYJĄTKI ZE STATUTU BIAŁORUSKIEJ CHR. D.

§ 2. Celem Chrześcijańsko-Demokratysznego Związku Białorusinów jest zorganizowanie wszystkich tych, którzy chcą żyć na podstawie sprawiedliwości społecznej i miłości chrześcijańskiej, zgodnie z zasadami światopoglądu, chrześcijańskiego.

§ 3. Siedzibą Chrześcijańsko-Demokratycznego Związku Białorusów jest Mińsk*), polem działalności cały kraj Białoruski.

§ 4. Dla zrealizowania celów, zaznaczonych w 2),Ch.D.:

1) szerzy oświatę; urządza zebrania, dyskusje; zakłada kursy, kółka oświatowe, bibljoteki, czytelnie;
2) szerzy działalność moralnie religijną przez pogłębienie i ożywienie życia moralnego i religijnego (nabożeństwa, kazania, zebrania i koła);
3) prowadzi prace obywatelskie, urządza podróże do krajów obcych i do ciekawych miejscowości własnego kraju; chóry i teatry; prace gospodarcze przez zakładanie nowych i zasilanie starych spółek, jak np. kooperatyw, pralni, warsztatów i t. p., przez zakładanie kas wzajemnej pomocy, kas pożyczkowych, kas oszczędnościowych i pogrzebowych; przez zakładanie biur pracy, biur porad adwokackich i lekarskich, ochronek, przytułków i t. p.

---

*) Białoruska Ch. D. w Mińsku jest zakonspirowana.

6. Całym związkiem kieruje i zarządza jego sprawami *Zarząd Główny*. Zarząd Główny składa się z 10 członków Związku.

8. Dla lepszego zorganizowania pracy, Związek dzieli się na *okręgi*, których ilość i zakres działalności określa Zarząd Główny; Okręgi dzielą się na *Koła*.

BIAŁORUSKA SOCJALNO-DEMOKRATYCZNA PARTJA.

Białoruska Socjalna-Demokracja, do której należy przeważnie inteligencja, w działalności swej uwzględnia szczególniej prace kulturalno-oświatowe. Partja ta jest następczynią najstarszej białoruskiej partji, pierwotnie noszącej nazwę „Białoruskiej **Rewolucyjnej** Hromady", która powstała w 1903 roku, a od roku 1905 przekształcona została w „Białoruską **Socjalistyczną** Hromadę", — z programem, zbliżonym do ówczesnej Polskiej Partji Socjalistycznej; wszakże program ten uwzględniał w sprawie rolnej postulat ludu dzielenia ziemi (tworzenie racjonalnych drobnych warsztatów rolnych i indywidualne użytkowanie ich na prawach ograniczonej własności prywatnej). Z Białoruskiej Socjalistycznej Hromady w r. 1917 ustąpiła grupa, pozostająca pod wpływem ideologji, czy raczej taktyki rosyjskich socjal-rewolucjonistów i dając początek istnieniu samodzielnej organizacji Białoruskich Socjalistów-Rewolucjonistów. Większość zaś „Hromadzian", w roku 1918 utworzyła Białoruską Socjalno-Demokratyczną Partję, istniejącą obecnie.

W popularnym wykładzie **programu partji** czytamy: *)

„Mamy partje złożone z pracowników nieuświadomionych, którzy sądzą, że muszą żyć w niewoli. Ale są też partje, złożone z pracowników uświadomionych

---

*) Tłómaczone z białoruskiego: „Biełaruska Socjalno-Demokratyczna Partyja, jeja mety i zadaczi", Mińsk 1922.

Te partje dążą do zupełnego zniesienia obecnego niesprawiedliwego ustroju, tak, aby pracownik otrzymał całkowity dorobek swojej pracy, aby nie było biednych ani zbyt bogatych. To zaś da się osiągnąć tylko wtedy, gdy kapitał i narzędzia produkcji będą nie w rękach kapitalistów, ale całego narodu. Takim, jak wiemy, będzie ustrój socjalistyczny. Z tego powodu partja ta nazywa się socjalistyczną".

Poniżej podaję **wyciąg z programu B. S. D. - P.**, którego nie przytaczam w całości z powodu jego b. znacznej objętości.

W dziedzinie *władzy*, partja domaga się, aby władza polityczna znajdowała się w rękach przedstawicieli całego narodu. I oto powody, dla których partja ta nazywa się i demokratyczną.

Co do *rewolujji socjalnej*, to, w myśl programu partji, poprzedzać ją winna olbrzymia i wiele czasu wymagająca praca organizacyjna. Celem tej pracy jest stworzenie planu produkcji przyszłości i takie wyszkolenie robotników, „...aby w dniu rewolucji nie stanęła żadna maszyna i nie spóźniła się ani o godzinę praca rolnika..." — Wszelkie zmniejszenie produkcji wywołuje niezadowolenie w masach i skłania je do powrotu do dawnych systemów. Zdaniem, B. S. D., rewolucja społeczna może mieć miejsce jedynie w kraju o wysoko rozwiniętej kulturze i technice, a nie w kraju ubogim i kulturalnie zacofanym.

W sprawie rolnej socjalna-demokracja opierasię na badaniach naukowych, które ustaliły, że w tych samych warunkach drobne gospodarstwa skuteczniej eksploatują ziemię, aniżeli wielkie. Gospodarka tedy dworska nie znajduje dla siebie żadnych podstaw, ani ekonomicznych, ani tembardziej moralnych, stając się przytem źródłem szeregu niesprawiedliwości.

Należy, nie czekając na uspołecznienie fabryk i narzędzi produkcji, odebrać drogą legalną ziemię od wielkich dworów i rozdać ją robotnikom małorolnym i bezrolnym, o ile ci posiadają odpowiednie kwalifikacje gospodarcze. — Niewykwalifikowani zaś pracownicy rolni mogą na razie otrzymać ziemię tylko pod budowę sadyby. — Reformę rolną powinien przeprowadzić ustawodawczo Parlament Republiki Białoruskiej. Jej ustawy powinny również określić wysokość wykupu dla tych obszarników i ich rodzin, którzy po odebraniu od nich ziem nie znajdą dla siebie sposobów do życia. Spłacać obszarników atoli będą nie pracownicy, lecz pozostali kapitaliści, (fabrykanci, bankowcy i t. d.).

Ewolucja gospodarstw w duchu programu socjaldemokratycznego nie może się zatrzymać na podziale wielkich majątków na drobne, ani na chwilę nie wolno zapominać, że te drobne gospodarstwa muszą się połączyć w kooperatywy i związki gospodarcze. I dopiero z chwilą, gdy korporacja obejmie całe życie drobnych gospodarstw rolnych, B. S.-D. P. uzna, że ustrój socjalistyczny wszedł w życie.

W celu *przyśpieszenia sprawiedliwego podziału ziemi*, należy wprowadzić podatek postępowo-dochodowy na własność ziemską, przekraczającą określoną normę, przyczem wysokość podatku na ziemię nieobrabianą własnemi rękami winna przewyższać wysokość dochodu z niej. — Jednocześnie powinny być zniesione wszystkie formy renty i tenuty dzierżawnej, a lasy, wody i kopalnie powinny przejść na własność narodu.

W przeciwieństwie do gospodarki rolnej, *gospodarka przemysłowa* powinna się opierać na wielkich przedsiębiorstwach fabrycznych które zostaną uspołecznione po dojściu do najwyższego punktu rozwoju.

W sprawie ochrony pracy, partja socjal-demokratyczna domaga się: 8-o godzinnego dnia pracy; ustanowienia minimum płacy zarobkowej, niezbędnej do życia i specjalnej opieki nad pracą dziewcząt i kobiet; prawa do strejku, oraz opieki państwowej dla niezdolnych do pracy, chorych, kalek i starców.

Co do władzy najwyższej, to ta powinna należeć do *Parlamentu*, obranego na podstawie powszechnego, równego, tajnego i proporcjonalnego prawa wyborczego.

Reformy, wprowadzane drogą ustawodawczą, powinny dążyć do wyzwolenia obywatela z pod opieki administracyjnej, co da mu możność najbardziej wszechstronnego rozwoju jego przyrodzonych zdolności i uczyni z niego bojownika za przyszły ustrój socjalistyczny.

Pracując wśród ludu białoruskiego, Białoruska Socjalna-Demokracja uważa za warunek konieczny lepszej przyszłości ludu *najpełniejszy, najszerszy, najdoskonalszy rozwój białoruskiej narodowej kultury*. Jedynie na podstawach tej kultury wychowany lud białoruski stanie na poziomie innych narodów świata.

W tym celu B. S.-D. P. żąda:

1) „szkół wszystkich typów i stopni z wykładowym językiem białoruskim;

2) troski osobliwszej ze strony Państwa o rozwój białoruskiej twórczości narodowej, szerokiego rozwoju wydawnictw naukowych, instytucyj kulturalnych i oświaty pozaszkolnej na koszt Państwa;

3) *niezależnej Białoruskiej Demokratycznej Republiki, obejmujące wszystkie ziemie, zamieszkałe przez większość białoruską*;

4) zabezpieczenia przez autonomję kulturalno-narodowościową praw mniejszości narodowościowych, zamieszkujących terytorjum Białorusi”.

Taka obrona narodowości nie stanie się, zdaniem partji, źródłem nienawiści międzynarodowej, ale stworzy podnietę do pracy na korzyść ludzkości.

Na specjalną uwagę zasługuje twierdzenie, że:

„tylko ci ludzie, którzy poświęcają się dla jednego jakiegoś narodu, pracują dla całego świata, zaś ci, co głoszą, iż działają dla całego świata—kosmopolici— właściwie nic nie robią..."

W dalszym ciągu znajdujemy następujące bardzo charakterystyczne wnioski:

„Imperjalizm jest wynikiem kapitalizmu, a kapitalizm niej uznaje Ojczyzny: dla nich ojczyzna jest tam, gdzie im lepiej, a lud pracujący widzi swą ojczyznę tam, gdzie pracuje i walczy o lepszą dolę swoją i swoich dzieci i wnuków. Dlatego też sprawa narodowa musi być uważana za sprawę ludzi pracujących: dążeniem ich jest uczynić swój własny naród równouprawnionym członkiem wielkiej, międzynarodowej rodziny."

Posłami Białoruskiej Partji Socjalno - Demokratycznej w Klubie Białoruskim w Sejmie są:

1) Jeremicz Fabjan
2) Taraszkiewicz Bronisław.

BIAŁORUSKA PARTJA NIEZALEŻNYCH SOCJALISTÓW.

Białoruska Partja Niezależnych Socjalistów powstała oficjalnie w styczniu 1924 roku.

Członkowie jej, to częściowo byli zwolennicy Socjalnej-demokracji, którzy, uważając program jej za oportunistyczny, a taktykę za ugodową, zboczyli od niej na lewo; częściowo zaś niezorganizowani dotychczas socjaliści, stojący daleko od reformistycznego socjalizmu.

Celem Białoruskiej Partji Niezależnych Socjalistów jest: *Socjalistyczna Zjednoczona Republika Białoruska;* środkiem do tego celu maśowy *ruch rewolucyjny.*

Nie przytaczając tutaj treści programu partji, z racji nie posiadania takowego, stwierdzam na podstawie oświadczenia jej reprezentanta parlamentarnego, posła Szymona Rak - Michajłowskiego, że solidaryzuje się ona całkowicie z oświadczeniem, złożonem w Sejmie przez b. Klub Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partji w dniu 22 lutego 1924 roku*).

---

*) Patrz Komunistyczna Frakcja Poselska, dane historyczne, dotyczące b. Klubu U. S. D. P., strona 456—458.

Białoruską Partję Niezależnych Socjalistów reprezentują w Sejmie Rzeczypospolitej następujący 4 posłowie:

1) *Miotła* Piotr,
2) *Rak-Michajłowski* Szymon,
3) *Rogula* Bazyli, (prezes Klubu Białoruskiego),
4) *Wołoszyn* Paweł.

PARTJA BIAŁORUSKICH SOCJALISTÓW — REWOLUCJONISTÓW.

Partja Białoruskich Socjalistów-Rewolucjonistów powstała w roku 1917 z secesji *Białoruskiej Socjalistycznej „Hromady"*, (która w latach 1903 — 05 istniała jako „Białoruska Rewolucyjna „Hromada"). *Zjazd Partji Białoruskich S. - R.* (pozostających pod wpływem rosyjskich Soc. - Rewolucjonistów) w dniu 9 czerwcza 1924 w Mińsku wyraził *gotowość połączenia się z komunistami.*—W pewien czas potem Konferencja S. - R. okręgu grodzieńskiego zaakceptowała stanowisko Zjazdu mińskiego, przyjmując i ogłaszając następującej treści *deklarację:*

„Grodzieńska Konferencja Okręgowa białoruskich S.-R. uważa, że postanowienia Konferencji mińskiej z dnia 9/VI b. r. odpowiadają całkowicie zadaniom chwili obecnej i dla stworzenia jedynie frontu proletarjackiego w Białorusi Zachodniej, ogłasza wszystkie organizacje S. R. w okręgu grodzieńskim za zlikwidowane, a Komitet Okręgowy za rozwiązany, przekształcając go w Komitet Likwidacyjny. *Dalszą walkę członkowie grodzieńskiej organizacji S.-R. prowadzić będą w łonie Komunistycznej Partji Białorusi Zachodniej na drodze połączenia się z miejscowemi organizacjami komunistycznemi."*

W Klubie Białoruskim w Sejmie Partja S. - R. reprezentowana jest przez 2 *posłów: Baranowa Sergiusza* i *Jakowiuka Szymona,* z których pierwszy odsiaduje karę więzienia za usiłowanie wzniecenia ruchu powstańczego w województwach wschodnich Rzeczypospolitej, a drugi wyjechał zagranicę.

PRASA BIAŁORUSKA W POLSCE W ROKU 1925.

1) „*Biełaruskaja Dola*" — wychodzi w Wilnie 3 razy tygodniowo.
2) „*Hramadski Hołas*" — wychodzi w Wilnie 3 razy tyg.
3) „*Krynica*" — organ Bałoruskiej Chrześcijańskiej Demokracji, wychodzi w Wilnie raz na tydzień pod redakcją B. Turonoka.
4) „*Prawosławny Białorus*" — wychodzi od 1 lutego 1925 r. w Warszawie, jako dwutygodnik.
5) „*Awadzień*" — dwutygodnik humorystyczny, wychodzi w Wilnie pod red. A. Wasilewskiego.

ROSJANIE

POSEŁ MIKOŁAJ SEREBRENNIKOW.
SENATOR POSEŁ KASPEROWICZ.

POSEŁ MIKOŁAJ SEREBRENNIKOW.

Poseł Mikołaj Serebrennikow, urzędnik z zawodu, wszedł do Sejmu z listy państwowej Bloku Mniejszości Narodowych (Nr. 16).

W Sejmie *reprezentuje on obywateli polskich narodowości rosyjskiej.* Pod względem społecznym, poseł Serebrennikow *zalicza się do zachowawczej prawicy.*—Nie należąc do żadnego klubu, działa samodzielnie. W latach 1923 — 1924 złożył do laski marszałkowskiej szereg wniosków w obronie interesów Rosjan - obywateli polskich, m. in. wnioski: w sprawie uchylenia tymczasowych przepisów o stosunku Rządu do Kościoła prawosławnego w Polsce, oraz w sprawie wstrzymania rozbiórki cerkwi prawosławnej na Placu Saskim w Warszawie.

O emigracji rosyjskiej w Polsce patrz dalej, w części o stronnictwach i związkach politycznych, nie reprezentowanych w Sejmie i Senacie Rzeczypospolitej.—

SENATOR MACIEJ KASPEROWICZ.

Senator rosyjski Maciej Kasperowicz, inżynier z zawodu, wybrany został do Senatu z okręgu wyborczego Nr. 60 (Polesie) z listy Bloku Mniejszości Narodowych.

W Senacie nie zgłosił przynależności klubowej.

PRASA POLITYCZNA ROSYJSKA W POLSCE W ROKU 1925.

Dzienniki:

1. „*Dień*“, Wilno, pismo bezpartyjne, wychodzi od 1924 r.
2. „*Wilenskoje Utro*“, Wilno.
3. „*Wołynskoje Słowo*“, Równe (3 razy tyg.).
4. „*Za Swobodu*“, Warszawa, dziennik, pismo republikanów-demokratów (t. zw. „Sawinkowców”).

Tygodniki:

5. „*Swobodnaja myśl*“, Białyskok, bezpartyjne pismo ilustrowane, poświęcone przeglądowi życia politycznego, społecznego i ekonomicznego. Wychodzi od r. 1922.
6. „*Wiestnik Polesja*“, Brześć n/B.
7. „*Wiestnik Prawosławnoj Mitropolji w Polsze*“, Warszawa, organ oficjalny Kościoła prawosławnego w Polsce, wychodzi od r. 1923.
8. „*Woskresnoje Cztienije*“, Warszawa, pismo, poświęcone sprawom religijnym, moralnym i politycznym.

Dwutygodniki:

9. „*Dola*“, Brześć n/B., bezpartyjna gazeta, poświęcona sprawom ogólnym, chłopskim i gospodarczym (orjentacja Z. P. S. L. „Wyzwolenie“ i „Jedność Ludowa“).

Miesięczniki:

10. „*Christianin*“, Warszawa.
11. „*Majak*“, Łódź.

ZMIANY PERSONALNE I POLITYCZNE W SEJMIE I SENACIE W CZASIE OD 1 GRUDNIA 1922 ROKU DO 15 LUTEGO 1925 ROKU.

ZMIANY PERSONALNE I POLITYCZNE W SEJMIE
(1 grudnia 1922 — 15 luty 1925).

a) Zmiany personalne.

W czasie od grudnia 1922 roku do połowy lutego 1925 roku zaszły w składzie osobowym Sejmu zmiany następujące:

zmarło	11	posłów
złożyło mandat	11	„
wygasł mandat	1	posła
unieważniono mandaty	4	posłów
wydano Sądom państwowym i uwięziono	2	„ *)

Z liczby **11 zmarłych posłów**, na *Związek Ludowo-Narodowy* przypada 6:

1. Kryński Wacław — † dni 11 stycznia 1924 r.
2. Ks. Dr. Lutosławski Kazimierz — † dn. 5 stycznia 1924 r.
3. Prószyński Tadeusz — † dn. 12 stycznia 1925 r.
4. Radziszewski Henryk — † dn. 10 kwietnia 1923 r.
5. Seyda Zygmunt (wicemarszałek Sejmu) — † dnia 25-go stycznia 1925 roku.
6. Wojciechowski Wojciech — † dn. 25 kwietnia 1923 roku.

*) Oprócz posła ukraińskiego Łuckiewicza Marka, który został uwięziony jeszcze przed wyborami.

Na miejsce zmarłych posłów weszli do Klubu Związku Ludowo-Narodowego.

1. Kotkowski Konrad (na miejsce ś. p. pos. Kryńskiego)
2. Jankowski Józef (na miejsce ś.p. pos.Ks.Dr. Lutosławskiego)
3. Chwalibóg Tadeusz (na miejsce ś. p. pos. Prószyńskiego)
4. Kawecki Józef (na miejsce ś. p. pos. Radziszewskiego)
5. Jasiukowicz Stanisław (na miejsce ś. p. pos. Seydy, wicem.)
6. Sygietowicz Rafał (na miejsce ś.p.pos. Wojciechowskiego)

Na *Klub Chrześcijańsko - Narodowy* przypada 1 zmarły poseł:

Dr. Chłapowski Kazimierz († dn. 26 sierpnia 1923 roku),

na jego miejsce wszedł

Ostrowski Wiktor (przeszedł potem do Związku Lud.-Narod.)

Na *Klub Polskiego Stronnictwa Ludowego* przypada 2 zmarłych posłów:

1. Przewrocki Marcin († na jesieni 1924 r.)
2. Zwoliński Michał († dn 26 listopada 1924 r.),

na których miejsce weszli posłowie:

1. Bajsarowicz Jan (na miejsce ś. p. pos. Przewrockiego)
2. Furmaniuk Piotr („ „ „ Zwolińskiego).

Na *Klub Narodowej Partji Robotniczej* przypada 1 zmarły poseł:

Piecha Stanisław († dn. 12 lutego 1924 roku),

na którego miejsce wszedł

Kot Aloizy.

Wrzeszcie, do *Koła Żydowskiego* na miejsce b. p. pos. D-ra Jonasa Rubina (zmarłego dn. 31 lipca 1924 r.) wszedł

adw. Schwarz Kopel.

Z liczby **11-tu złożonych mandatów poselskich** przypada: na Klub Związku Ludowo-Naro-

dowego — 1 *(Sielski Wawrzyniec)*, na Klub Chrześcijańsko-Narodowy—2 *(Alfred Chłapowski i Józef Haller)*, na Klub Chrześcijańskiej-Demokracji—3 *(Ignacy Ehaust, Wilhelm Fojcik i Dr. Bolesław Sikorski)*, na Klub Związku Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa")—1 *(Wilkoński Tomasz)*, na Klub Narodowej Partji Robotniczej—3 *(Dr. Rabski Zygmunt* (1923), *Wachowiak Stanisław* (1924) i *Wieczorek Jan* (1924), wreszcie na Klub Białoruski — 1, (albowiem poseł *Jakowiuk Szymon* zrzekł się mandatu, opuszczając Państwo Polskie)

Na miejsce wymienionych posłów, którzy złożyli mandaty, weszli: do Klubu Związku Ludowo-Narodowego: na miejsce Sielskiego wstąpił *Zajączkowski Bolesław*, — do Klubu Chrześcijańsko-Narodowego wstąpili: na miejsce Chłapowskiego — *Braniewicz Józef*, a na miejsce Hallera—*Kujawski Kazimierz Józef*.—Do Klubu Chrześcijańskiej Demokracji wstąpili: na miejsce Ehausta — *Sieciński jan*, na miejsce Fojcika — *Roch Marcin*, wreszcie na miejsce D-ra Sikorskiego wstąpił *Sosiński Wojciech*. — Do Klubu Związku Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa") wstąpił na miejsce pos. Wilkońskiego — p. *Brzeziński Stefan*. — Do Klubu Narodowej Partji Robotniczej wstąpili: na miejsce Dr. Rabskiego — *Kowalski Józef*, na miejsce D-ra Wachowiaka — *Leśniewski Leon*, a na miejsce Wieczorka — *Mildner Jan*.

Wygasł mandat 1 posła: *Łuckiewicza Marka* z Klubu Ukraińskiego. — Pos. Łuckiewicz uwięziony został w okresie przedwyborczym (jesień 1922) za działalność przeciwpaństwową.

Z liczby **4 unieważnionych mandatów**, jeden przypada na Klub Polskiego Stronnictwa Ludowego, a trzy na kluby mniejszości narodowych: ukraiński i białoruski. Na skutek unieważnienia mandatu, ustąpił z Klubu P. S. L. poseł *Karol Wojewoda,* a na jego miejsce wstąpił *Michał Zwoliński* (który potem zmarł, patrz poprzednio wykaz zmarłych posłów). — Z pośród mandatów posłów Klubu Ukraińskiego, Sejmowa Komisja Mandatowa unieważniła dwa: *Komarewicza Wasyla* i *Pirogowa Mikołaja.* Na ich miejsce weszli: *Nazaruk Siergiej* (na miejsce Komarewicza) i *Mochniuk Wasyl* (na miejsce Pirogowa). W Klubie Białoruskim unieważniono mandat *Kalinowskiego Włodzimierza,* na którego miejsce wszedł *Wołoszyn Paweł.*

Uwięziono, po wydaniu przez Sejm sądom państwowym z powodu działalności przeciwpaństwowej, **dwóch posłów**: dnia 9 czerwca 1923 roku *Baranowa Sergiusza* z Klubu Białoruskiego, oraz w grudniu 1924 roku. — *Stanisława Łańcuckiego*, członka Komunistycznej Frakcji Poselskiej.

ZMIANY POLITYCZNE W SEJMIE.

A. Kluby Stronnictw Polskich.

Pod względem politycznym w tymże okresie czasu zaszły następujące przesunięcia:

Z klubu Chrześcijańsko-Narodowego ustąpiło na wiosnę 1923 roku pięciu posłów następujących:

1. Ks. Dr. Czuj Jan
2. Greiss Bronisław
3. Jasiński Ignacy
4. Maślanka Franciszek
5. Dr. Matakiewicz Antoni.

Wymienieni posłowie utworzyli na terenie Sejmu własny *Klub Polskiego Stronnictwa Katolicko-Ludowego,* — (patrz str. 141—160, Klub P. S. K. L.).

Pozatem poseł *Wiktor Ostrowski*, który wszedł do Klubu na miejsce ś. p. posła Kaz. Chłapowskiego, przeszedł do Klubu Z. L.-N.

Z Klubu Chrześcijańskiej Demokracji wystąpił pos. ks. *Nawrocki Stanisław* (hospitant Klubu), i wstąpił do Klubu Polskiego Stronnictwa Ludowego (na jesieni 1924 r.), a usunięty z Klubu Chrz.-Dem. poseł ks. *Dachowski Filip* wstąpił do Klubu Stronnictwa Katolicko-Ludowego.

Klub Polskiego Stronnictwa Katolicko-Ludowego, który powstał w Sejmie w r. 1923 (patrz wyżej) zyskał zatem jednego posła w osobie ks. *Filipa Dachowskiego* (1924 r.).

Klub Polskiego Stronnictwa Ludowego stracił w dwóch secesjach 25 posłów (w maju 1923 r. 12 posłów, a w grudniu tegoż roku — 13 posłów), a następnie zyskał 4 posłów, — w rezultacie więc pod względem liczebnym zmniejszył się o 21 posłów. — W maju 1923 roku ustąpili posłowie następujący:

1. Anusz Antoni
2. Bogusławski Aleksander
3. Bujak Antoni
4. Dąbski Jan
5. Dubrownik Adolf
6. Fijałkowski Władysław
7. Miedziński Bogusław
8. Dr. Blakiewicz Karol
9. Wędziagolski Bronisław
10. Wilkoński Tomasz
11. Wójtowicz Władysław
12. Wyrzykowski Henryk.

Wymienieni posłowie utworzyli na terenie Sejmu własny *Klub p. n. „Jedności Ludowej"*, który w październiku tegoż 1923 roku połączył się z Klubem Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie" w jeden Klub p. n. „Związek Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa",) — (Patrz str. 220—223 w rozdziale o Klubie Z. P.S. L.).

W połowie grudnia 1923 roku wystąpili z Klubu P. S. L. posłowie następujący:

1. Berek Józef
2. Bryl Jan
3 Cieplak Marjan
4. Janeczek Michał
5. Łaskuda Michał
6. Łaszkiewicz Kazimierz
7. Pawłowski Jakób
8. Pluta Andrzej
9. Posacki Stefan
10. Dr. Poznański Jan
11. Socha Marcin
12. Dr. Targowski Tadeusz
13. Toczek Walenty.

Utworzyli oni na terenie Sejmu *Klub p. n. „Polskiego Związku Ludowców"*, który, po połączeniu się na terenie pozasejmowym z Polskiem Stronnictwem Ludowem Lewicą (t. zw. „Stapińczykami"), przybrał nazwę *Klubu Związku Chłopskiego*—(patrz str. 251—268, Klub Zw. Chł.).

W r. 1924 wstąpił do Klubu Polskiego Stronnictwa Ludowego pos. ks. *Nawrocki Stanisław*, który ustąpił z Klubu Chrześcijańskiej Demokracji.

W grudniu 1924 r. do Klubu P. S. L. powrócili trzej posłowie drugiej secesji, a mianowicie: *Janeczek Michał, Dr. Targowski Tadeusz* i *Toczek Walenty*.

Klub Związku Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa") zyskał 12 posłów secesji Klubu Polskiego Stronnictwa Ludowego (z maja 1923 roku, patrz wyżej), a następnie stracił 7 u posłów. — Ostatecznie więc zyskał 5-ciu posłów. Wystąpili z Klubu Z. P. S. L. posłowie następujący:

1. Ballin Stanisław
2. Szakun Włodzimierz

} w czerwcu 1924 roku.

3. Bon Adolf
4. Hołowacz Feliks
5. Szapiel Antoni
6. Wojewódzki Sylwester

} w listopadzie 1924 roku.

Wymienieni posłowie, zaliczający się faktycznie (za wyjątkiem pos. Wojewódzkiego) do narodowości białoruskiej w Polsce, utworzyli na terenie Sejmu własny *Klub p. n. „Niezależnej Partji Chłopskiej"*,— (Patrz str. 269—275, Klub N. P. Chł.).

W lipcu tegoż 1924 r. opuścił Klub Z. P. S. L. ówczesny prezes Klubu, pos. *Stanisław Thugutt*, nie zgłaszając innej przynależności klubowej, — (patrz str. 225—228 w rozdziale o Klubie Z. P. S. L. i str. 462—466, w rozdziale o posłach i senatorach polskich bez przynależności klubowej).

Klub Związku Chłopskiego — zjawił się na terenie Sejmu w grudniu 1923 roku w sile 13 posłów, początkowo jako Klub Polskiego Związku Ludowców, — (patrz wyżej, druga secesja Klubu Polskiego Stronnictwa Ludowego). Wkrótce potem do Klubu Zw. Chł. przystąpili trzej posłowie: *Krempa Franciszek, Śliwiński Hipolit* i *Wiewiórski Izydor*, którzy do tego czasu nie zgłosili przynależności klubowej.

Klub Niezależnej Partji Chłopskiej zjawił się na terenie Sejmu w listopadzie 1924 roku z secesji Klubu Związku Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa"), — (patrz wyżej, secesja Klubu Z. P. S. L.—

W innych Klubach polskich, t. j. Związku Ludowo - Narodowego, Chłopskiego Stronnictwa Radykalnego, Narodowej Partji Robotniczej i Związku Parlamentarnego Polskich Socjalistów, zmian politycznych nie było.

---

b) Kluby stronnictw mniejszości narodowych.

Z Klubu Ukraińskiego — ustąpiło w dniu 22 lutego 1924 roku 5 posłów następujących:

1. Mochniuk Wasyl
2. Paszczuk Andrzej
3. Prystupa Tomasz
4. Skrzypa Józef
5. Wojtiuk Jakób.

Wymienieni posłowie utworzyli na terenie Sejmu *Klub Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partji.*— W dniu 7 listopada 1924 roku *Klub U. S. D. P. połączył się z komunistyczną frakcją sejmową Związku Proletarjatu Miast i Wsi* (*2 posłów*) *w jednę Komunistyczną Frakcję Poselską,* — (patrz str. 452—460). Z wymienionych 5-ciu posłów U. S. D. P., do Frakcji Komunistycznej nie przystąpił poseł *Mochniuk.*

25 czerwca 1925 roku wystąpili z Klubu Ukraińskiego 2 posłowie: *Pawluk Iłarjon* i *Tymoszczuk Jerzy,* a w listopadzie tegoż roku ustąpił pos. *Antoni Wasyńczuk,* autonomista-federalista.—Żaden z trzech wymienionych posłów nie zgłosił przynależności klubowej.

Do **Klubu Zjednoczenia Niemieckiego** wstąpił w roku 1923 poseł *Pankratz Artur,* który początkowo nie zgłosił przynależności klubowej.

W innych Klubach mniejszości narodowych, t. j. w Kole Żydowskiem i Klubie Białoruskim, zmian politycznych nie było.

ZMIANY PERSONALNE I POLITYCZNE W SENACIE.

(*1 grudnia 1922 — 15 luty 1925*).

A). Zmiany personalne.

W składzie osobowym Senatu zaszły następujące *zmiany personalne:*

złożyło mandat 3 senatorów, a mianowicie:

1) Sen. *Karpiński Stanisław* z Klubu **Związku Ludowo-Narodowego;** — na jego miejsce wszedł adw. *Jackowski Aleksander Romuald.*
2) Sen *Kruk Józef* z Klubu **Polskiego Stronnictwa Ludowego;** na jego miejsce wszedł *Miciński Ignacy.*
3) Sen. *Dr. Bienenstock Maks Jakób* z **Koła Żydowskiego;** miejsce jego zajął *Bodik Jakób.*

B). Zmiany polityczne.

Z Klubu Związku Ludowo - Narodowego wystąpił sen. *Jan Stecki* i wstąpił do Klubu Chrześcijańsko-Narodowego.

Natomiast z **Klubu Chrześcijańsko-Narodowego** wystąpił sen. *Lewakowski Zygmunt* i wstąpił do Klubu Związku Ludowo-Narodowego. — W ten sposób liczba senatorów obu klubów pozostała niezmieniona.

Z Klubu Polskiego Stronnictwa Ludowego ustąpiło 5 senatorów następujących:

1. Dr. Dobrucki Gustaw
2. Nowak Stanisław
3. Wysłouch Bolesław
4. Krzyżanowski Bronisław
5. Hammerling Ludwik

(1–4:) wystąpili w maju 1923 r. z t. zw. „Secesją posła Dąbskiego".

Trzej pierwsi z wymienionych wstąpili do Klubu Związku Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa") — (patrz str. 220). — Sen. *Bronisław Krzyżanowski* nie zgłosił przynależności klubowej, sen. *Ludwik Hammerling* ustąpił z Klubu na skutek wyroku Sądu Marszałkowskiego w sprawie, dotyczącej jego przeszłej działalności w Ameryce, i nie zgłosił innej przynależności klubowej.

W ten sposób **Klub Związku Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa")** powiększył się o trzech członków.

W innych klubach polskich 'oraz w klubach mniejszości narodowych, zmian politycznych nie było.

Z pośród czterech senatorów, którzy nie zgłosili przynależności klubowej, sen. *Własow Aleksander* przystąpił do **Klubu Białoruskiego.**

SKŁAD OSOBOWY SEJMU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ W DNIU 15. LUTEGO 1925 ROKU.

SPIS POSŁÓW W PORZĄDKU ALFABETYCZNYM.

PREZYDJUM SEJMU.

SĄD HONOROWY SEJMU.

PODZIAŁ MANDATÓW WEDŁUG OKRĘGÓW WYBORCZYCH.

ZESTAWIENIE KLUBÓW SEJMOWYCH.

F. Sawikowski

WYJAŚNIENIE SKRÓTÓW NAZW KLUBÓW SEJMOWYCH.

Zw. L.-N.	—	Klub Związku Ludowo-Narodowego
Chrz.-Dem.	—	Klub Chrześcijańskiej Demokracji.
Chrz.-Nar.	—	„ Chrześcijańsko-Narodowy.
Str. Kat-Lud.	—	„ Stronnictwa Katolicko-Ludowego.
P. S. L.	—	„ Polskiego Stronnictwa Ludowego.
Z. P. S. L.	—	„ Związku Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa").
Zw. Chłopski	—	„ Związku Chłopskiego.
N. P. Chł.	—	„ Niezależnej Partji Chłopskiej.
Chł. Str. Rad.	—	„ Chłopskiego Stronnictwa Radykalnego.
N. P. R.	—	„ Narodowej Partji Robotniczej.
Z. P. P. S.	—	„ Związku Parlamentarnego Polskich Socjalistów.
Kom. Fr. Pos.	—	Komunistyczna Frakcja Poselska.
Koło Żyd.	—	Klub Koła Żydowskiego.
Klub Ukr.	—	„ Ukraiński.
Zjedn. Niem.	—	Zjednoczenie Niemieckie.
Klub Biał.	—	Klub Białoruski
Ukr.-Włość.	—	„ Ukraińsko-Włościański Wschodniej Małopolski (chliborobi).

SPIS POSŁÓW
W PORZĄDKU ALFABETYCZNYM *).

(W dniu 15 lutego 1925 roku).

1. Adamowicz Jan — rolnik (64), Z. P. S. L., Królewska 10.
2. Adamek Józef — pracownik w zw. zaw., (L. P.), Z. P. P. S., Hotel „Bristol".
3. Anusz Antoni — urzędnik państw.,(L. P.), Z. P. S. L., Krucza 34 m. 10, tel. 113-08.
4. Arcichowski Michał — nauczyciel (4), Zw. L.-N., Puławska 95-b.
5. Arciszewski Tomasz — ślusarz (19), Z. P. P. S., Biała 4. m. 7, tel. 310-31.
6. Badzian Wieńczysław — urzędnik kom., (60), Z. P. P. S. Marszałkowska 1 m. 39, tel. 260-10.
7. Bagiński Kazimierz — dziennikarz (L. P.), Z. P. S. L., Chmielna 134 m. 5.

---

*) **Uwaga**: 1) Liczby w nawiasach oznaczają numer okręgu wyborczego (wykaz okręgów wyborczych patrz dalej).—Listy państwowe oznaczono (L. P.).

2) Adresy podane są tymczasowemi adresami posłów w Warszawie — (w czasie trwania kadencji Sejmu obecnego [1922 — 1927 r.])

8. Bajsarowicz Jan — rolnik (51), P. S. L.

9. Dr. Balicka Gabrjela — nauczycielka (L. P.), Zw. L.-N., Marszałkowska 21 m. 7, tel. 183-10.

10. Ballin Stanisław — buchalter (62), N. P. Chł., Widok 22.

11. Baranowski Wincenty — rolnik (16), Z. P. S. L., Nowogrodzka 36.

12. Dr. Barański Jerzy — urzędnik państw. (8), Z. P. S. L., Mokotowska 59 m. 4.

13. Barlicki Norbert — nauczyciel, (1), Z. P. P. S., Marszałkowska 31 m. 8, tel. 76-16.

14. Dr. Bartel Kazimierz—prof. polit. Lwowskiej (L. P.), Z. P. S. L., Koszykowa 75 m. 13.,

15. Bednarczyk Józef — rolnik (43), P. S. L., Lwowska 12 m. 11.

16. Belina Tadeusz — rolnik (17), Zw. L.-N., Marszałkowska 97 m. 3.

17. Berek Józef — rolnik (45), Zw. Chłopski, Aleja Róż 5.

18. Berezowski Zygmunt — publicysta (18), Zw. L. - N. Polna 64 m. 5, tel. 80-12.

19. Bielak Jan — nauczyciel (46), P. S. L., Sejm.

20. Bieńkowski Leopold — instruktor rolny (8), Zw. L.-N.

21. Bigoński Edmund — redaktor (32), Chrz. Dem., Wspólna 62 m. 31-a.

22. Biniszkiewicz Józef — wydawca „Gazety Robotniczej“ (39), Z. P. P. S., Hotel „Bristol“.

23. Bitner Wacław — adwokat (12)., Chrz. Dem., Kredytowa 14, tel. 504-04.

24. Błażėjewicz Tadeusz — urzędnik państw.. (1), Chrz. Dem., Puławska 37 m. 3.

25. Bobek Paweł — prof. seminarjum (L. P.) P. S. L., Nowogrodzka 33 m. 7, III p.

26. Bobowski Kazimierz — urzędnik pryw., (29), Chrz. Dem., Mokotowska 14.

27. Dr. Bobrowski Emil — lekarz (41), Z. P. P. S., Leszno 113, II p., tel. 214-69.

28. Bogusławski Aleksander — redaktor, (L. P.), P. S. L., Wspólna 66.

29. Bon Adolf — prac. kooperatywy, (56), N. P. Chł., Marszałkowska 81.

30. Braniewicz Józef — rolnik, (35), Chrz.-Nar., Zielna 17, hotel „Pretorja".

31. Ks. Bratkowski Stefan — proboszcz, (33), Chrz.-Nar., Piękna 34 m. 1,

32. Bratuń Andrzej — rolnik, (56), Klub Ukraiński.

33. Brodacki Jan — sędzia pow., (45), P. S. L., Górna 8 m. 3.

34. Brot Szmul vel Samuel — rabin, (56), Koło Żyd., Hotel Poznański.

35. Brownsford Kazimierz — redaktor, (33), Zw. L. - N., Piękna 44 m. 12.

36. Bryl Jan — inżynier, (L. P.), Zw. Chłopski, Aleje Jerozolimskie 32.

37. Brzeziński Jan — pracownik w Zw. Zaw., (37), N. P. R. Czackiego 2 m. 5.

38. Brzeziński Stefan — (L. P.), Z. P. S. L.

39. Brzostowski Jan — inż. górniczy, (L. P.) Zw. L. - N. Trębacka 4 m. 1.

40. Bujak Antoni — rolnik, (22), Z, P. S. L,, Koszykowa 49 m. 4, tel. 201-30.

41. Byrka Władysław — dyrektor banku, (L. P.), P. S. L., Pl. Dąbrowskiego 3 m. 5.

42. Chaciński Józef — prawnik, (L. P.), Chrz. Dem., Marszałkowska 87 A m. 1, tel. 103-24.

43. Chałupka Piotr (ps. Jan Kwapiński) — prezes Zw. Zaw. Rob. Rol., (42), Z. P. P. S., Warecka 7 m. 8, tel. 131-31, 230-44.
44. Chądzyński Adam — inżynier, (29), N. P. R., Śliska 44 m. 12, tel. 154-38.
45. Chądzyński Karol — aptekarz, (13), Zw. L.-N., Czerniakowska 152.
46. Chełmoński Adam — adwokat, (20), Zw. L.-N., Wielka 5 tel. 61-15.
47. Chętnik Adam — redaktor, (7), Zw. L.-N., Wspólna 33 m. 19.
48. Chomiński Ludwik — agronom, publicysta, (L. P.), Z. P. S. L., Marszałkowska 49 m. 8.
49. Chrucki Sergjusz — nauczyciel, (59), Klub Ukraiński, ul. Kozia, hotel „Włoski".
50. Chwalibóg Tadeusz, (24), Z. L.-N.
51. Chwaliński Piotr — rolnik, (16), P. S. L., Ś-to Krzyska 17.
52. Chyb Franciszek — rolnik, (20), Z. P. S. L., Jerozolimska 93.
53. Cieluch Jan — rolnik, (45), P. S. L., Sejm.
54. Cieplak Marjan — nauczyciel gimn., (12), Zw. Chłopski' Miodowa 18 m. 3.
55. Cieślik Walenty — rolnik, (40), Chrz.-Dem., Sejm.
56. Ciszak Antoni — urzędnik pryw., (L. P.), N. P. R., Czackiego 2 m, 5.
57. Cupiał Jan — giser, (21), Z. P. P. S., Foksal 13 m. 10
58. Czapiński Kazimierz — redaktor, (43), Z. P. P. S., Traugutta 6.
59. Czerniewski Artemjusz Ludomił — nauczyciel, publicysta, (10), Chrz. Dem., Wiejska 2/4/6/8 Sejm.
60. Czetwertyński Seweryn — ziemianin, (25), Zw. L.-N., Plac Dąbrowskiego 2, tel. 86-96.

61. Czuczmaj Maksym — nauczyciel, (58), Klub Ukraiński, Zielna 17, hotel „Pretorja“.

62. Ks. Dr. Czuj Jan — prof. uniwersytetu, (45), Str. Kat.-Lud., Traugutta 1.

63. Ćwiakowski Aleksy — nauczyciel gimn., (17), Z. P. S. L., Niecała 10.

64. Ks. Dachowski — prefekt, (37), Str. Kat.-Lud., Hoża 36 m. 5, tel. 210-25.

65. Daczko Karol — nauczyciel gimn., (30), Zjedn. Niem., Długa 21 m. 5, tel. 74-13.

66. Daszyński Ignacy — publicysta, (42), Z. P. P. S., Aleje Jerozolimskie 7 m. 18, tel. 78-86.

67. Dąbrowski Marjan — redaktor, (L. P.), P. S. L., Żórawia 24-a m. 7.

68. Dr. Dąbrowski Stefan — prof. uniw., (L. P.), Chrz.-Nar. Wiejska 5 m. 5.

69. Dąbski Jan — redaktor, (11), P. S. L, Aleje Ujazdowskie 22 m. 5, tel. 141-40.

70. Dębski Jan — dyr. sem. naucz., (26), P. S. L., Piękna 44 m. 8.

71. Dr. Diamand Herman — prawnik, (L. P.), Z. P. P. S, Tłomackie 6 m. 8, tel 195-63.

72. Dmitryjuk Wasyl — lekarz, (59), Klub Ukraiński, ul Kozia, hotel „Włoski“.

73. Dobija Ludwik — przemysłowiec i rolnik, (43), Zw. L.-N.

74. Dobrowolski Kazimierz — kotlarz, (12), Z. P. P. S., plac Parysowski 1 m. 83.

75. Dobrzański Stefan Andrzej — adwokat, (20), Zw. L.-N., Wilcza 73 m. 7.

76. Dolanowicz Stefan — urzędnik M. K. Ż.. (55), Chrz.-Dem., Wierzbowa 9, Polski Związek Kolejowców.

77. Dr. Dubanowicz Edward — prof. uniw., (L. P.), Chrz.-Nar., Ś-to Krzyska 30 m. 3.

78. Dubiel Gabrjel — nauczyciel gimn., (45), P. S. L., Sienna 8 m. 4

79. Dubrownik Adolf — ogrodnik, (62), Z. P. S. L.

80. Dunin Ludwik—handlowiec, (52), Chrz.-Nar., Piękna 11, tel. 203 56.

81. Duro Jan — rolnik, (23), Z. P. S. L., Bracka 8 m. 7.

82. Dutczak Iwan — rolnik (53), Ukr.-Włość., hotel „Wiedeński" (Marszałkowska 102) pokój 48.

83. Dr. Dymowski Tadeusz — ekonomista, dyr. Tow. „Rozwój", (5), Chrz.-Dem. Marszałkowska 32, tel. 103-12, 13-14.

84. Dziduch Jan — rolnik, (27), Chł. Str. Rad., Wspólna 3-a m. 16.

85. Dzierżawski Aleksander—starosta pow. tureckiego, (15), Zw. L.-N., Lwowska 6 m. 7.

86. Dzięgielewski Józef — właściciel biura pryw., (60), Z. P. P. S., Wspólna 44 m. 19.

87. Eisenstein Karol — kupiec, (52), Koło Żyd., ul. Mokotowska 24.

88. Erdman Alfons — inspektor szkolny, (22), P. S. L., Szopena 16 m. 4.

89. Dr. Falkowski Stefan — lekarz, (21), Zw. L.-N., Aleje Jerozolimskie 51 m. 10.

90. Farbstein Szyja Hessel — kupiec, (L. P.), Koło Żyd. Królewska 16, tel. 6-18, 289-88.

91. Faustyniak Jan — urzędnik pryw., (32), N. P. R., Niska 69.

92. Dr. Federbusch Szymon — dziennikarz, (L. P)., Koło Żyd., Tłomackie 13, Organizacja „Mizrachi"

93. Dr. Feldman Szymon vel Symcha Binem — adwokat, (5), Koło Żyd., Pawia 13 m. 7, tel. 78 11, 275-39.

94. Dr. Fiderkiewicz Alfred — lekarz i profesor, (16). Z. P. S. L., Mokotowska 50.

95. Fijałkowski Władysław — urzędnik prywatny, (18), P. S. L., Al. Róż 6.

96. Franz Eugenjusz — kupiec, (39), Zjed. Niem., hotel „Szwajcarski" ul. Nowogrodzka 15.

97. Frąckowiak Jan — urzędnik, (33), Chrz.-Dem.

98. Frostig Mozes — redaktor, (48), Koło Żyd., ul. Fredry 10.

99. Fudakowski Tadeusz — prawnik, (L. P.), Zw. L.-N., Smolna 23 m. 8, tel. 267-12.

100. Furmaniak Piotr — (54), P. S. L.

101. Gardecki Zygmunt — malarz, (16), Z. P. P. S, Marszałkowska 1.

102. Gawlikowski Jan — inżynier, (42), P. S. L., Mokotowska 21 m. 5.

103. Ks. Gąsiorowski Franciszek — prefekt, (L. P.)., Chrz. Dem., Piwna 11, tel. 402-85.

104. Gdyk Ludwik — urzędnik pryw., (1), Chrz.-Dem., Litewska 4 m. 13, tel 72-05.

105. Gerlicz Wiesław — inżynier, (L. P.), Zw. L.-N, Plac Napoleona 6 m. 7, tel. 231-60

106. Dr. Głąbiński Stanisław — prof. Uniw., (50), Zw. L.-N. Wiejska (Sejm).

107. Gościcki Jerzy — urzędnik pryw., (L. P.), Zw. L.-N., Piękna 32 m. 8, tel. 23-84.

108. Goździk Józef — rolnik, (11), Zw. L.-N., Nowogrodzka 5 m. 7.

109. Dr. Grabski Stanisław — prof. Uniw., (L. P.), Zw. L.-N. Foksal 13.

110. Greiss Bronisław — kierownik szkoły, (46), Str. Kat.-Lud., Smolna 36, III p., tel 4-55.

111. Graebe Kurt—podpułkowaik emeryt, (32), Zjedn. Niem., Miodowa 20, tel. 232-57.

112. Grünbaum Izaak — prawnik-redaktor, (L. P.), Koło Żyd., Tłomackie 6, tel. 162-11.

113. Gruszka Bruno — rolnik, (47), P. S. L., Hotel „Bristol".

114. Hałko Antoni — student Uniw Wil., (64), Z. P. S. L. Kolonja Staszica, domek 59a.

115. Harasz Antoni — urzędnik pryw., (13), Chrz.-Dem., Sejm,

116. Hartglas Maksymiljan Apolinary — adwokat, (1), Koło Żyd., Leszno 48, tel. 169-47.

117. Dr. Harusiewicz Jan — lekarz, (4), Zw. L.-N., Wspólna 56, m. 9 u d-ra Hryniewieckiego.

118. Hausner Artur — inżynier, (50), Z. P. P. S., Mokotowska 73 m. 9

119. Dr. Hausner Bernard—nauczyciel gimn., (54), Koło Żyd., Tłomackie 7.

120. Heller Hersz Luzer — prawnik, (54), Koło Żyd., Wielka 24, u p. Schneidera.

121. Helman Moszek Lejb — kupiec, (18), Koło Żyd., Żabia 7, tel. 165-26.

122. Hellman Stanisław — rolnik (61), Z. P. S. L., Widok 13.

123. Herz Władysław — ślusarz, (32), N. P. R., Krucza 26.

124. Holder-Eggerowa Marja — ziemianka, (3), Zw. L.-N., Krucza 26, tel. 406-14.

125. Holeksa Karol — dziennikarz, (43), Chrz. Dem.

126. Hołowacz Feliks—rolnik, (62), N. P. Chł., Mokotowska 12.

127. Hryckiewicz Nikodem — chemik (5), Chrz.-Nar., Puławska 12 m. 7.

128. Hulak Stanisław — rolnik (51), P. S. L., Sejm.

129. Ks. Ilkow Mikołaj — proboszcz, (52), Ukr.-Włość., Seminarjum Duchowne, Traugutta 1.

130. Dr. Ilski Konrad — ławnik Magistratu m. st. Warszawy, (1), Zw. L.-N., Litewska 3 m. 3, tel. 246-61.

131. Dr. Insler Abraham — redaktor, (53), Koło Żyd., Chmielna 59.

132 Jachymiak Ludwik — urzędnik, M. K. Ż. (44), Zw. L.-N. Wierzbowa 9 m. 5, tel. 232-60.

133. Janeczek Michał — rolnik (23), P. S. L., Hoża 14 m. 10, tel. 193-77.

134. Jankowski Józef — prac. prywatny, Z. L.-N.

135. Jaroszyński Marjan — ziemianin, (53), Chrz.-Nar., Kapucyńska 5, tel. 194-80.

136. Jasiński Ignacy — rolnik, (44), Str. Kat.-Lud., Zielna 17. hotel „Pretorja".

137. Jasiukowicz Stanisław — (L. P.), Z. L.-N.

138. Jaworowski Rajmund — kooperacista, (1), Z. P. P. S, Solec 104, parter, tel. 287-96.

139. Jedynak Jan — agronom, inspektor rolnictwa, (46), P. S. L., Nowogrodzka 11 m. 3.

140. Jemielewski Tytus — rolnik-agronom, (24), Z. P. S. L. Wiejska 3 m. 4.

141. Jeremicz Fabjan — technik, (60), Klub Białoruski, Chmielna 49, hotel „Venus".

142. Kaczmarek Franciszek — rolnik (36), Zw. L.-N., Kopernika 30.

143. Ks. Kaczyński Zygmunt — ksiądz, sekretarz Stow. Rob. Chrz., (6), Chrz.-Dem., Chełmska 19, tel. 130-43.

144. Kadłubowski Zygmunt — obrońca sądowy, (6), Zw. L.-N. Nowy Świat 49, Hotel Montreal.

145. Kalenkiewicz Jan—rolnik, (L. P.) Zw. L.-N.,Matejki 4 m. 8.

146. Kapałczyński Władysław — Inspektor szkolny, (36), Chrz.-Dem., ul. Wierzbowa 9.

147. Kapeliński Franciszek — urzędnik M. K. Ż., (23), Z. P. S, L., Boduena 14.

148. Karau Jakób — nauczyciel, (10), Zjedn. Niem., Nowogrodzka 29 m. 33.

149. Kawecki Józef — dyrektor biura Z. L.-N., (16), Z. L.-N. Piękna 37 m. 3, tel. 11-90.

150. Dr. Kiernik Władysław — adwokat, (44), P. S. L., Fredry 10 m. 11.

151. Kirszbraun Eljasz — kupiec, (L. P.), Koło Żyd., Grzybowska 2, tel. 114-68.

152. Ks. Klinke Józef — kanonik metr., (L. P.), Zjedn. Niem.

153. Knothe Bronisław — nauczyciel gimn., (21), Chrz.-Dem., Hoża 49, u p. Bernhardtowej.

154. Kochanowicz Michał — filolog-nauczyciel, (61), Klub Białoruski, Hotel „Saski", Krak.-Przedmieście.

155. Dr. Konopczyński Władysław — prof. Uniw., (41), Zw. L.-N. Marszałkowska 50, I p.

156. Kordowski Antoni — urzędnik państwowy, (60), Z. P. S. L., Chmielna 68 m. 6.

157. Korfanty Wojciech — przemysłowiec i redaktor, (L. P.), Chrz. Dem., Marszałkowska 97 m. 1.

158. Kornecki Jan — Inspektor szkolny, (49), Zw. L.-N.

159. Kosmowska Irena — nauczycielka, (26), Z. P. S. L., Nowogrodzka 42 m. 6.

160. Kosydarski Władysław — inżynier, (54), P. S. L.,

161. Kot Aloizy — Sekretarz Zw. Górn., (39), N. P. R., Zielna 17, hotel „Pretorja".

162. Zyndram-Kościałkowski Marjan — major W. P., (63), Z. P. S. L., Miodowa 26 m. 19, tel. 80-90.

163. Kotkowski Konrad — ogrodnik, (24), Z. L. N.

164. Kowalczuk Józef — rolnik, (15), P. S. L., Al. Jerozolimskie 32 m. 2, tel. 101-39.

165. Kowalewski Konstanty — rolnik, (L. P.), Zw. L.-N., Chmielna 5, „Grand Hotel", pokój 60.

166. Kowalski Józef — górnik, (33), N. P. R.

167. Kozicki Sergjusz — nauczyciel, (58), Klub Ukraiński, Zielna 17, hotel „Pretorja".

168. Dr. Kozicki Stanisław — redaktor, (L. P.), Zw. L. - N., Brzozowa 12.

169. Kozłowski Medard — nauczyciel gimn, (L. P), Zw. L.-N., Hotel Europejski.

170. Kozubski Borys — prawnik, (58), Klub Ukraiński, Zielna 17, hotel „Pretorja".

171. Ks, Krayczyrski Otto — nauczyciel szkół średn., (38), ul. Nowogrodzka, Hotel Mazowiecki.

172. Krawczyszyn Jan — rolnik, (49), Ukr.-Włość.

173. Krempa Franciszek — rolnik, (46), Zw. Chłopski, Przemysłowa 34, u. p. Świadkowskiego.

174. Kujawski Kazimierz Józef Aloizy — dyrektor gimn., (1), Chrz.-Nar., Klonowa 16.

175. Królikowski Stefan — ogrodnik, (1), Kom. Fr. Pos. Wolska 66 m. 12.

176. Kronig Artur — redaktor, (13), Zjedn. Niem., Mokotowska 23.

177. Krzywiński Leonard — kupiec, (30) Zw. L.-N., Bednarska 26 m. 17.

178. Ks. Kubik Aleksander — wikarjusz, (L. P.), Chrz.-Dem., Mokotowska 14.

179. Kubis Piotr — rolnik, (38), Chrz.-Dem.,

180. Kucharski Władysław—przemysłowiec, inżynier, (L. P.), Zw. L.-N., Litewska 4, I p.

181. Kudelski Jan — rolnik, (28), Chł. Str. Rad., Wspólna 3a m. 16.

182. Kuryłowicz Adam — urzędnik kolei żel., (L. P.), Z. P. P. S., Długa 19, tel. 18-97.

183. Kwiatkowski Michał — redaktor, (40), Chrz. - Demokr., Wiejska 17.

184. Langer Antoni — literat i urzędn. państw., (15), Z. P. S. L., Polna 76 m. 8.

185. Ledwoch Jan — urzędnik pryw., (20), Z. P. S. L., Al. Ujazdowskie 22 m. 20.

186. Leśniewski Leon — sekretarz Zw. Zaw., (36), N. P. R., Podwale 3.

187. Lewin Aron — rabin, (49), Koło Żyd., Sosnowa 8, telefon 212-89, u p. Altera.

188. Lewinson Abram — redaktor, (58), Koło Żydowskie.

189. Dr. Lieberman Herman — adwokat, (48), Z. P. P. S., Plac Napoleona 3 m. 10, tel. 173-58.

190. Lippoman Władysław — ziemianin, (19), Zw. L. - N. Marszałkowska 83 m. 4.

191. Lipski Henryk Mieczysław — dyrektor gimn., (14), Zw. L.-N., Smolna 30 m. 5, tel. 30-65

192. Lisiecki Wawrzyniec — urzędnik pryw., (33), N. P. R., Sienna 30 m 17.

193. Lizak August — przemysłowiec, (L. P.), P. S. L.,

194. Ks. dr. Londzin Józef — nauczyciel gimnaz., (40), Chrz.-Nar., Kopernika 31 m. 4.

195. Lubarski Semen — felczer, (28), Klub Ukraiński, ul. Kozia, hotel „Włoski".

196. Lubliński - Stuczyński Izrael Michał — adwokat, (61)., Koło Żyd., Al. Jerozolimskie 7 m. 12.

197. Łabęda Juljan—ślusarz, (2), Chrz-Dem., Rymarska 2 m. 4.

198. Ładzina Wanda — Instruktorka sanitarna, (13), Zw. L.-N., Al. Jerozolimska 4 m. 5, tel. 138-12.

199. Łańcucki Stanisław *(uwięziony)* — ślusarz, (21), Kom. Fr. Pos., Puławska 10 m. 13.

200. Łaskuda Michał—rolnik, (44), Zw. Chłopski, Piękna 45 m. 4.

201. Łaszkiewicz Kazimierz — nauczyciel gimn., (6), Zw. Chłopski Książęca 7 m. 4.

202. Łażewski Bolesław — urzędnik państw., (16), Zw. L.-N., Al. Jerozolimskie 37 m. 25.

203. Łobacz Stefan — student Uniw., (25), Zw. L.-N., Polna 50 m. 19, tel. 140-64.

204. Łuszczewski Konrad — agronom, (55), Chrz.-Nar., Mokotowska 61.

205. Łypacewicz Wacław — adwokat, (10), Z. P. S. L., Nowogrodzka 12, tel. 47-20.

206. Madejczyk Jan — rolnik, (46), P. S. L., Sejm.

207. Majewski Stanisław — dziennikarz, (15), Zw. L. - N., Szczęśliwa 7 m. 87.

208. Makówka Stefan — rolnik, (25), Klub Ukraiński, ul. Kozia, hotel „Włoski".

209. Makulski Józef — prawnik, (19), P. S. L., Tamka 44 m. 4, tel. 35-78.

210. Malik Bronisław—kierownik szkoły powsz., (51), P. S. L., Hotel Czerw. Krzyża, ul. Zielna.

211. Malinowski Maksymiljan — redaktor „Wyzwolenia",(26). Z. P. . L., Śliska 9, u p. Marczewskiej.

212. Malinowski Marjan — malarz-dekorator, (27), Z. P. P. S., Marszałkowska 91 m. 50, tel. 103-01.

213. Manaczyński Józef — urzędn. państw., (55), Zw. L.-N., Długa 20, I p. u p. Nowaka.

214. Mania Bronisław — rolnik, (29), Chrz.-Nar., Nowowiejska 12.

215. Manterys Mateusz — rolnik, (22), Zw. L.-N., Al. Jerozolimskie 17, Biuro Zw. Lud.-Nar.

216. Marciniak Stanisław — urzędn. pryw., (35), Chrz.-Dem., Nowy Świat 36 m. 22.

217. Dr. Marek Zygmunt — adwokat, (44), Z. P. P. S., Lwowska 3 m. 6.

218. Marweg Jan — redaktor, (31), Zw. L.-N., Wiejska 11 m. 12.

219. Marylski Antoni — ziemianin, (2), Zw L.-N., Natolińska 4, tel. 252-49.

220. Maślanka Franciszek — urzędnik komunalny, (43), Str. Kat.-Lud., Natolińska 7.

221. Dr. Matakiewicz Antoni — sędzia, (45), Katol.-Lud., Polna 72 m. 5.

222. Matłosz Józef — redaktor, (42), Zw. L.-N., Krucza 12 m. 13.

223. Ks. Matus Władysław — proboszcz, (54), Zw. L.-N., Traugutta 1.

224. Mazecki Sylwester — rzemieślnik, (28), Z. P. S. L. Marszałkowska 105.

225. Mączyński Czesław — pułkownik W. P., (50), Chrz.-Nar., Krzywe Koło 4.

226. Melcer Róża — (53), Koło Żyd., Chmielna 43, II p.

227. Melnyk Semen — rolnik, (53), Klub Ukr.-Włośc.

228. Dr. Mendrys Tadeusz — inspektor, (19), Chrz.-Dem., Wilcza 44, II piętro, tel. 232-63.

229. Mianowski Henryk — inżynier profesor, (41), Chrz.-Dem., Górna 10, tel. 58-62.

230. Michalak Walenty — robotnik, (13), N. P. R., Czackiego 2 m. 5, tel. 208-50.

231. Dr. Michalski Jerzy — dyrektor banku, (L. P.), Chrz.-Nar., Krak.-Przedmieście 9, tel. 31-45.

232. Mieczkowski Adam — adwokat, (7), Zw. L.-N., Wiejska 4.

233. Miedziński Bogusław — ppułkownik W. P., (L. P.), Z. P. S. L., Natolińska 4 m. 2, tel. 110-75.

234. Mierzejewski Karol — inspektor gimn., (9), Zw. L.-N. Sejm.

235. Milczyński Marcin — urzędnik pryw., (35). N. P. R. Nizka 69.

236. Mildner Jan — adwokat i notarjusz, (40), N. P. R. Zielna 17, hotel „Pretorja".

237. Mincberg Jakób Lejb — przemysłowiec, (59), Koło Żyd., Polna 6.

238. Miotła Piotr — kooperatysta, (64), Klub Białor., Bielańska 3.

239. Mochniuk Wasyl — kooperatysta, (56), bezpartyjny.

240. Moraczewski Jędrzej — inżynier kolejowy, (52), Z. P. P. S, Sejm.

241. Moritz Berthold — rolnik, (L. P.), Zjedn. Niem., Nowy Świat 44 m. 21.

242. Mrozowski Adam — burmistrz m. Ostrowca, (23), Chrz.-Nar., Wspólna 66.

243. Nader Mikołaj — urzędnik pryw., (37), N. P. R., Czackiego 2 m. 5.

244. Naumann Eugenjusz — ziemianin, (36), Zjedn. Niem., Boduena 3 m. 1, tel. 170-53.

245. Nawrocki Jan — rolnik, (54), P. S. L., Wilcza 37 m. 4.

246. Ks. Nawrocki Stanisław — proboszcz, (5), P. S. L. Wiejska 3.

247. Nazaruk Siergiej — rolnik, (56), Klub Ukraiński.

248. Niedbalski Serwacy Aleksander — nauczyciel gimn., (L. P.), P. S. L., Sejm.

249. Niedziałkowski Mieczysław — urzędnik państw., (9), Z. P. P. S., Polna 46 m. 6.

250. Niedzielski Tadeusz — redaktor, (L. P.), Z. P. S. L., Al. Jerozolimskie 27 m. 3, tel. 415 81.

251. Niski Józef — urzędnik pryw., (28), Z. P. P. S., Górna 11 m. 14.

252. Nocznicki Tomasz — rolnik, (L. P.), Z. P. S. L., ul. Marszałkowska 101.

253. Nowak Stanisław — górnik, (19), Z. P. S. L., Hoża 14.

254. Ks. dr. Nowakowski Marceli — prof. Sem. Duch., (12), Żw. L.-N., Krak.-Przedmieście 52, tel. 215-97.

255. Nowicki Albin — nauczyciel Sem. Naucz., (30), Chrz.-Dem., Wspólna 62 m. 31.

256. Nowicki Zygmunt—kierownik szkoły powsz., (14), Z. P. S. L., Wilcza 44 m. 12.

257. Ks. Okoń Eugenjusz—redaktor tyg. „Chłopska Sprawa", (24), Chł. Stron. Rad., Wspólna 3-a m. 16.

258. Ks. Olszański Ignacy — sekr. djecezji wileńskiej, (63), Chrz.-Dem., Sejm.

259. Osiecki Stanisław — dyrektor fabryki, (24), P. S. L., Św. Barbary 10, tel. 37-46.

260. Ossowski Stanisław—rolnik, (31), Chrz,-Nar., Moniuszki 2.

261. Ostrowski Wiktor—nauczyciel gimnazjalny, (47), Z. L.-N. Leszno 5.

262. Ostrowski Władysław—inżynier kolejowy, (53), P. S. L, Nowogrodzka 4 m. 3.

263. Owsianik Antoni — rolnik, (62), Klub Białor., Chmielna 49, hotel „Venus".

264. Ozimina Wojciech — rolnik, (36), Chrz.-Nar., Nowogrodzka 43.

265. Paczkowski Stefan — inżynier M. K. Ż., (L. P.), Chrz.-Dem., Wierzbowa 9. m. 5

266. Pankratz Artur — redaktor, (L. P.), Zjedn. Niemieckie.

267. Pasicki Antoni — agronom, (49), P. S. L., Śliska 9.

268. Paszczuk Andrzej — rolnik, (57), Komun. Fr. Pos., Zielna 17, hotel „Pretorja".

269. Pawlak Wojciech — górnik, (31), N. P. R, Sejm.

270. Pawluk Ilarjon — rolnik, (58), bezpart. (ukr), Chmielna 28 m. 13.

271. Pawłowski Jakób — inżynier (48), Zw. Chłopski, Zielna 17, hotel „Pretorja".

272. Pączek Antoni — buchalter, (23), Z. P. P. S.
273. Dr. Perl Feliks — literat, (L. P.), Z. P. P. S., Nowowiejska 24 m. 23.
274. Petrycki Józef — publicysta, (37), Żw. Ł.-N., Nowogrodzka 44.
275. Dr. Piechocki Stefan — adwokat (34), Chrz.-Dem., Piękna 64, u p. Raczyńskiego.
276. Pieniążek Jan — rolnik, (47), P. S. L., Piękna 45.
277. Piesch Robert — dyrektor Sem. Naucz., (40), Zjedn. Niem., Długa 48.
278. Piotrowski Adam — redaktor, (34), Chrz.-Demokr., Al. Jerozolimskie 37 m. 6, tel. 56-43.
279. Piotrowski Włodzimierz — urzędnik państw., (64), Z. P. S. L., Szczygla 12 m. 13, u p. Rudzińskiego, tel. 501-90.
280. Piotrowski Zygmunt — dziennikarz, (10), Z. P. P. S., Nowy Zjazd 4 m. 14, lub Biuro Sekret. P. P. S. Warecka 7, tel. 230-44.
281. Pluciński Leon — b. komisarz gen. Rzeczyp. w Gdańsku, (L. P.), Zw. L.-N., Marszałkowska 60, u p. Wład. Musielewicza.
282. Pluta Andrzej — rolnik, (47), Zw. Chłopski, Al. Jerozolimskie 32 m. 4, Gł. Urz. Stat.
283. Pławski Stanisław — urzędnik państw., (63), Z. P. P. S., Nowowiejska 24 m. 38.
284. Podhorski Samuel — prawnik, (57), Klub Ukraiński, hotel Narodowy, Aleje Jerozolimskie.
285. Dr. Polakiewicz Karol — major W. P. w rezerwie, (5), Szopena 4 m. 24.
286. Poniatowski Juljusz — agronom, (9), Z. P. S. L., Warecka 9 m. 67.
287. Popiel Karol—redaktor, (L. P.), N. P. R., Bagatela 15 m. 6.
288. Popowski Henryk — nauczyciel gimn., (18), Żw. L.-N., hotel „Pretorja“.

289. Posacki Stefan — inżynier, (51), Zw. Chłopski, Zielna 17, hotel „Pretorja".

290. Potoczek Narcyz – rolnik, (44), P. S. L., Piękna 29 m. 14.

291. Dr. Poznański Jan — nauczyciel, (53), Zw. Chłopski, Zielna 17, hotel „Pretorja".

292. Dr. Pragier Adam—prof. Woln. Wszechn., (2)), Z. P.P.S., Żórawia 21 m. 4.

293. Praussowa Zofja — urzędniczka państw., (1), Z. P. P. S., ul, 3-go Maja 16 m. 3, tel. 94-96.

294. Dr. Prószyński Marceli — nauczyciel gimn., (51), Zw. L.-N., Wiejska 13 m. 13, u p. Dobieckich.

295. Pryłucki Nojach — adwokat, (1), Żyd. Partja Lud., Leszno 28, tel. 208-12.

296. Prystupa Tomasz — redaktor, (57), Komun. Fr. Pos., Zielna hotel „Pretorja" pokój 4.

297. Puchałka Jan — prawnik-redaktor, (17), Chrz. Dem., Bracka 8 m. 5, tel. 244-85.

298. Pudlarz Franciszek — tkacz, (15), Z. P. P. S., Marszałkowska 1, tel. 262-10.

299. Dr. Putek Józef — prawnik, (43), Z. P. S. L., Okólnik 11a m. 20.

300. Puzynianka Irena, (1), Zw. L. - N., Plac Małachowskiego 2 m. 23.

301. Pużak Kazimierz — urzędnik państw., (17), Z. P. P. S., Al. Jerozolimskie 93 m. 4.

302. Dr. Rabski Władysław — współredaktor „Kurjera Warszawskiego", (1), Zw. L. N., Krakowskie Przedmieście 5 m. 29, tel. 58-00.

303. Raczkowski Feliks — inżynier górn., ziemianin, (62), Zw. L.-N., Hoża 22 m. 12, tel. 202-14.

304. Rak-Michałowski Szymon—nauczyciel gimn., (62), Klub Białoruski, Chmielna 47.

305. Rataj Maciej — nauczyciel gimn., (49) ,P. S. L., Sejm.

306. Dr. Rąb Franciszek — prawnik, nauczyciel, (14), Zw. L.-N. Czerniakowska 152.

307. Reder Ignacy — urzędnik M. K. Ż., (30), N. P. R., Czackiego 2 m. 5.

308. Reger Tadeusz — redaktor, (40), Z. P. P. S., Marszałkowska 19 m. 6, tel. 317-38.

309. Dr. Reich Leon — adwokat, (50), Koło Żydowskie.

310. Reizes Henryk — przemysłowiec, (55), Koło Żyd., Hotel „Bristol".

311. Roch Marcin — urzędnik państw., (15), Chrz.-Dem., Hotel „Ziemiański".

312. Rogula Bazyli — rolnik, (61), Klub Białor., Bielańska 3.

313. Roguszczak Franciszek — urzędnik prywatny, (L. P.), N. P. R., Zielna 17, hotel „Pretorja".

314. Rokossowski Kazimierz — prawnik-rejent, (14), Chrz. Dem., Chmielna 50 m. 14.

315 Roman Józef — nauczyciel gimn., (43), P. S. L., Sejm.

316. Romocki Paweł — inżynier-technolog, (7), Chrz.-Dem., Piękna 11-A m. 11, tel. 202-12.

317. Dr. Rosenblat Jerzy — lekarz, (13), Koło Żyd., Sienna 29, u p. Moszkowskiej, tel. 95-48.

318. Dr. Rosmarin Henryk — adwokat i redaktor, (53), Koło Żyd., hotel „Angielski", ul. Wierzbowa.

319. Rosumek Johannes — kupiec, (39), Zjedn. Niem., Miodowa 20, tel. 232-57.

320. Rowicki Ignacy — dyrektor gimn., (2), Zw. L.-N.

321. Rudnicki Jan—przemysłowiec, (L. P.), Zw. L.-N., Nowogrodzka 44 m. 5, tel. 187-81.

322. Rudziński Eustachy — inspektor szk., (17), Z. P. S. L., Szczygla 12 m. 13, tel. 501-90.

323. Rusinek Zygmunt — urzędnik państw., (L. P.), P. S. L. Długa 49 m. 4, tel. 177-49.

324. Rymar Stanisław — redaktor, (48), Zw. L.-N., Chmielna 5 m. 67.

325. Rzepecki Karol — księgarz, (32), Zw. L.-N., Wspólna 62, I p., m. 31.

326. Sacha Stefan — redaktor, (10), Zw. L.-N., Koszykowa 51 m. 12.

327. Sadzewicz Antoni — redaktor „Gazety Porannej", (3), Zw. L.-N., Nowy Świat 55 m, 21

328. Sanojca Józef — redaktor, (42), Z. P. S. L.

329. Saraniecki Adolf — sędzia pow., (54), P. S. L., Zielna 17, Hotel „Pretorja".

330. Sawicki Szczepan — rolnik, (9), Zw. L.-N.

331. Dr. Schiper Ignacy — prawnik i literat, (27), Koło Żyd., Tłomackie 6/8 m. 10, tel. 162-11.

332. Dr. Schreiber Dawid — adwokat, (51), Koło Żyd., Plac Grzybowski 6.

333. Seib Tadeusz Józef — nauczyciel, (L. P.), Z. P. S. L., Złota 34 m. 1, tel. 415-57.

334. Serebrennikow Mikołaj — urzędnik, (L. P), bezpart. (Rosjanin), Marszałkowska 49 m. 6.

335. Dr. Seyda Marjan — publicysta, (34), Zw. L.-N., Ś-to Krzyska 30 m. 4, tel. 35-83.

336. Sieciński Jan — handlowiec, (31), Chrz-Dem.

337. Sikora Wojciech — bankowiec, (37), P. S. L.

338. Dr Silberschein Adolf — adwokat, (55), Koło Żyd., Wielka 24.

339. Sirkis Lejzor — przemysłowiec, (16), Koło Żyd., Pawia 12 m. 5, tel. 177-08.

340. Skowronek Tomasz — bankowiec, (38), Chrz.-Dem.

341. Skrzypa Józef — rolnik, (27), Komun. Fr. Pos., Wilcza 50 m. 13.

342. Śledziński Ludwik — tkacz, (11), Z. P. P. S., Praga, Strzelecka 26 m. 39.

343. Smoła Jan — rolnik, (22), Z. P. S. L., Chmielna 62, m. 17.

344. Smulikowski Juljan — nauczyciel, (51), Ż. P. P. S., Wilcza 44 m. 12.

345. Sobek Jan — rolnik, (47), P. S. L.

346 Sobolak Franciszek — rolnik, (54), Zw. L.-N, Kopernika 30.

347. Socha Marcin — urzędnik kolei żel., (47), Zw. Chłopski, Sejm.

348. Sokolnicka Zofja — nauczycielka, (34), Zw. L.-N, Wiejska 17 m. 3.

349. Sołtyk Stefan — dyrektor gimn., (19), Zw. L.-N., Wilcza 44 m. 5.

350. Sołtysiak Franciszek — urzędnik pryw., (31), Zw. L.-N., Chmielna 5, „Grand-Hotel".

351. Dr. Sommerstein Emil — adwokat, (52), Koło Żyd., Wielka 24, u p. Schneidera.

352. Somscher Otto — kierownik fabryki, (57), Zjedn. Niem., Marszałkowska 108.

353. Sosiński Wojciech — kupiec, (39), Chrz.-Dem.

354. Spickerman Józef — dyrektor Wzaj. T-wa Kred. Bałuckiego, (15), Zjedn. Niem., Nowy Świat 30 m. 5.

355. Spittal Eugenjusz — nauczyciel gimn., (54), P. S. L., Hotel „Pretorja".

356. Staniszkis Witold — profesor Szk. Gł. Gospod. Wiejsk., (11), Zw. L.-N., Lwowska 3 m. 7, tel. 103-55.

357. Ks. Stankiewicz Adam — prefekt, (64), Klub. Białor., Chmielna 47.

358. Stańczyk Jan — urzędnik pryw., (21), Z. P. P. S., Szpitalna 5.

359. Stempel Fajwel — przemysłowiec, (47), Koło Żyd., Grzybowska 6, u p. Sternfelda.

360. Stęślicka Halina — dziennikarka, (40), Chrz.-Dem., Okólnik 11, u p. Karszo-Siedleckich.

361. Stolarski Błażej — rolnik, (L. P.), Z. P. S. L., Dobra 57.

362. Stroński Stanisław — redaktor, (1), Chrz.-Nar., Boduena 2, tel. 105-01.

363. Struss Stefan — rolnik, (3), Zw. L.-N., Polna 46 m. 17.

364. Ks. Styczyński Tadeusz — proboszcz, (35), Zw. L.-N., Bracka 10 m. 7.

365. Sygietowicz Rafał — rolnik, (12), Zw. L.-N.

366. Sykała Juljan — inżynier górniczy, (L. P.), Zw. L.-N., Miodowa 10, tel. 11-25.

367. Szafranek Jan — rolnik, (22), Z. P. S. L., ul. Solec 52 m. 30.

368. Szakun Włodzimierz — rolnik, (61), N. P. Chł., Hoża 41.

369. Szapiel Antoni — stolarz, (64), N. P. Chł., Bagatela 15.

370. Szapira Majer — rabin, (1), Koło Żyd., Graniczna 9. Zw. Ortod., tel 151-44.

371. Szczerkowski Antoni — tkacz, (L. P.), Z. P. P. S. Marszałkowska 1 m. 38.

372. Szebeko Ignacy — prawnik-ziemianin, (L. P.), Zw. L.-N. Fredry 6, tel. 28-38.

373. Szmigiel Antoni — rolnik, (46), P. S. L., Krak.-Przedmieście, Uniwersytet, u ogrodnika Majewskiego.

374. Szturmowski Piotr — rolnik, (29), Zw. L.-N., Chmielna 5, „Grand-Hotel".

375. Szwarz Kopel — adwokat, (L. P.), Koło Żydowskie.

376. Szydłowski Marjan — inżynier górniczy, (L. P.), P. S. L., Foksal 16, tel. 18-10.

377. Szymborski Juljan — rolnik, (3), Zw. L-N., Chmielna 5, „Grand-Hotel".

378. Śliwiński Hipolit — architekt, (L. P.), Zw. Chłopski, Hotel „Europejski" pokój 252.

379. Śmiarowski Eugenjusz — adwokat, (23), Z. P. S. L., Smolna 14, tel. 111-60.

380. Średniawa Kazimierz — inżynier, (27), Chł. Str. Rad., Krochmalna 17.

381. Świecki Tadeusz — ziemianin, (9), Zw. L.-N., Św. Barbary 8 m. 3.

382. Tabaczyński Tadeusz — urzędnik M. K. Ż., (42), Zw. L.-N., Szczygla 12 m. 3.

383. Tabor Jan — rolnik, (42), Z. P. S. L., Pl. Napoleona 1.

384. Taraszkiewicz Bronisław — dyrektor gimn., (L. P.), Klub Białor., Nowosenatorska 8 m. 14.

385. Dr. Targowski Tadeusz — lekarz, (52), P. S. L., Zielna 17, „Pretorja".

386. Tatarczak Stefan — rolnik, (26), Z. P. S. L., Piękna 23.

387. Dr. Thon Ozjasz Abraham — rabin, (41), Koło Żyd. Wązka 1 m. 5, tel. 25-44.

388. Thugutt Stanisław — minister, wice-premjer Rządu, (12), Śniadeckich 9, tel. 310-27.

389. Toczek Walenty — rolnik, (48), P. S. L., Piękna 45, VI p.

390. Tomczak Józef — rolnik, (18), Zw. L.-N., Bednarska 26, m. 4.

391. Trepka Edmund — profesor Polit. Warszawskiej, (L. P)., Zw. L.-N., Nowosenatorska 2, tel. 191-57.

392. Tymoszczuk Jerzy — rolnik, (57), bezpart. (ukr.), Zielna 17, hotel „Pretorja".

393. Urbański Franciszek — urzędnik pryw., (11), Chrz.-Dem., Śniadeckich 5, Zw. Rolny, tel. 71-48.

394. Utta August — kierownik szkoły powsz., (14), Zjedn. Niem., Krucza 31, u p. Grams.

395. Uziembło Władysław — wice-prezydent m. Lublina, (59), Z. P. P. S., Złota 51.

396. Waleron Andrzej — rolnik, (20), Z. P. S. L., Koszykowa 49.

397. Wałaszek Franciszek — rolnik, (29), Chrz.-Nar., Al. Jerozolimska 7.

398. Wartalski Stanisław — kupiec, (17), Zw. L.-N., Elektoralna 28 m. 15, tel. 237-34.

399. Wasyńczuk Antoni — rolnik, (L. P.), bezpart. (Ukr.), Kozia, hotel „Włoski".

400. Wasyńczuk Paweł — dziennikarz, (26), Klub Ukraiński, Kozia, hotel „Włoski".

401. Waszkiewicz Ludwik — nauczyciel gimn., (13), N. P. R., Chmielna 10 m. 18.

402. Dr. Weinzieher Salomon — lekarz, (21), Koło Żyd., Nowowiejska 11 m. 8, tel. 143-63.

403. Wędziagolski Bronisław — pułkownik, W. P., (63), Z. P. S. L., Marszałkowska 95.

404. Wichliński Michał — mechanik, (8), Chrz.-Dem., Szopena 15 m. 3, tel. 249-30.

405. Widota Kazimierz — lekarz-weterynarz, (49), P. S. L., Hotel „Pretorja", ul. Zielna 17.

406. Wierczak Karol — redaktor, (L. P.), Zw. L.-N., Bracka 23 m. 43.

407. Wierzbicki Andrzej — przemysłowiec, (L. P.), Zw. L.-N., Flory 1.

408. Wierzbicki Franciszek — ziemianin, (7), Zw. L.-N., Zgoda 4 m. 20.

409. Wiewiórski Izydor — rolnik, (48), Zw. Chłopski.

410. Wiszniewski Stanisław—magister farmacji, (55), P. S. L., Al. Róż 1 m. 5, tel. 510-30.

411. Wiślicki Wacław — przemysłowiec, (57), Koło Żyd., Śniadeckich 23, tel. 135-79, 196-18, 58-65.

412. Witos Andrzej — rolnik, (55), P. S. L., Wiejska, gmach Sejmu.

413. Witos Wincenty — rolnik, (45), P. S. L., Al. Jerozolimskie 32.

414 Wlodasch Karol — inżynier, (38), Zjedn. Niem.

415. Wojewódzki Sylwester — redaktor, (62), N. P. Chł., Hoża 22 m. 2.

416. Wojtacha Stanisław — górnik-sztygar, (38), Chrz.-Dem., Sejm.

417. Wojtiuk Jakób — redaktor, (L. P.), Komun, Fr. Pos., ul. Kozia, hotel „Włoski".

418. Wojtkowiak Franciszek — rolnik, (37), Chrz.-Nar., Piękna 34.

419. Wójtowicz Władysław — nauczyciel szk. powsz., (55), P. S. L.., Zielna 17, hotel „Pretorja".

420. Wolicki Stanisław — nauczyciel gimn., (60), Z. P. P. S., Oboźna 4, Uniwersytet Ludowy.

421. Wołoszyn Paweł — rolnik, (5,) Klub Białor., Brzeska 11.

422 Ks. Wóycicki Aleksander — prof. Uniw. Lubelskiego, (26), Chrz.-Dem., Książęca 21.

423. Wrona Stanisław — student, (28), Z. P. S. L., Wilcza 37 m. 9.

424. Dr. Wygodzki Jakób — lekarz, (61), Koło Żyd., Złota 28 m. 37.

425. Ks. Wyrębowski Adam — prefekt, (2), Chrz.-Nar., Wilcza 24-a, tel. 217-05.

426. Wyrzykowski Henryk — redaktor, (14), Z. P. S. L., Ś-to Krzyska 17 m. 16, tel. 319-96.

427. Zagajewski Tadeusz — urzędnik M. K. Ż., (53), Zw. L.-N., Mokotowska 14 m. 25.

428. Zajączkowski Bolesław — nauczyciel, (L. P.), Zw. L.-N., Królewska 35 m. 14.

429. Zalewski Jan — rolnik, (24), Z. P. S. L., Hoża 51. u p. Przerackiego.

430. Załucki Emiljan — handlowiec, (53), Ukr.-Włość., Hotel „Wiedeński", tel. 11-17.

431. Dr. Załuska Jan — lekarz, (L. P.), Zw. L.-N., Koszykowa 45, tel. 241-10.

432. Zamorski Jan — nauczyciel gimn., (54), Zw. L.-N., Wiejska 11 m. 10.

433. Zaremba Zygmunt — urzędnik pryw., (L. P.), Z. P. P. S. Polna 66 m. 54, tel. 180-50.

434. Zdziechowski Jerzy — przemysłowiec, (8), Zw. L.-N., Al. Ujazdowskie 17 m. 5, tel. 204-52.

435. Zerbe Emil — inżynier, (L. P)., Zjedn. Niem., Szkolna 8.

436. Ziemięcki Bronisław — technik, (L. P.), Z. P. P. S., Litewska 2 m. 22.

437. Ziętek Ignacy — rolnik, (19), P. S. L., Rymarska 5. u p. A. Zawiszy.

438. Zwierzyński Aleksander — redaktor, (63), Zw. L.-N., Krucza 8 m. 3.

439. Żebrowski Aleksander — rolnik, (8), Zw. L.-N.

440. Żółtowski Leon — ziemianin, (32), Chrz.-Nar., Wiejska 19, tel. 505-01.

441. Żuławski Zygmunt — urzędnik prywatny, (42), Z. P. P. S. Piękna 43 m. 10.

442. Baranow Sergjusz, Klub Białoruski, — (znajduje się w więzieniu od r. 1923 za działalność na szkodę Państwa Polskiego *).

---

*) Winien znajdować się w niniejszym spisie na jedenastem miejscu, pomiędzy posłami Ballinem a Baranowskim.

443. V a c a t z powodu złożenia mandatu przez uwięzionego posła białoruskiego, Szymona Jakowiuka, który opuścił Państwo Polskie.

444. V a c a t z powodu wygaśnięcia mandatu uwięzionego posła ukraińskiego, Marka Łuckiewicza.

PREZYDJUM SEJMU:

Marszałek: — *Rataj Maciej.*

Wice-Marszałkowie: — *Gdyk Ludwik,*
Moraczewski Jędrzej,
Osiecki Stanisław,
Pluciński Leon,
Poniatowski Juljusz.

Sekretarze: — *Harasz Antoni,*
Ledwoch Jan,
Niedbalski Serwacy Aleksander,
Ossowski Stanisław,
Pużak Kazimierz,
Sołtyk Stefan,
Utta August,
Waszkiewicz Ludwik,
Weinzieher Salomon.

SKŁAD SĄDU HONOROWEGO W SEJMIE:

Berezowski Zygmunt	Związek Ludowo-Narodowy
Czetwertyński Seweryn	„ „
Dobrzański Stefan	„ „
Zdziechowski Jerzy	„ „
Makulski Józef	Polskie Stronnictwo Ludowe
Ostrowski Władysław	„ „ „
Anusz Antoni *Dr. Putek Józef* *Rudziński Eustachy*	Z. P. S. L. („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa").
Bitner Wacław	Chrześcijańska Demokracja
Dr. Piechocki Stefan	„ „
Dr. Diamand Herman	Zw. Polskich Posłów Socjal.
Dr. Marek Zygmunt	„ „ „ „
Hartglas Maksymiljan Apolinary	Koło Żydowskie
Jaroszyński Marjan	Klub Chrześcijańsko-Narod.
Pluta Andrzej	Związek Chłopski
Vacat	Klub Ukraiński
Kowalski Józef	Narodowa Partja Robotnicza
Ks. kan. Klinke Józef	Zjednoczenie Niemieckie
Ks. Stankiewicz Adam	Klub Białoruski

ZESTAWIENIE KLUBÓW SEJMOWYCH WEDŁUG ILOŚCI POSŁÓW.

(*W dniu 15 marca 1925 roku*).

		Liczba pos.	
1.	Klub Związku Ludowo-Narodowego	99	
2.	Klub Związku Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie“ i „Jedność Ludowa“)	53	
3.	Klub Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast“	49	
4.	Klub Chrześcijańskiej Demokracji (Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Pracy)	41	
5.	Związek Parlamentarny Polskich Socjalistów (Polska Partja Socjalistyczna)	41	
6.	Koło Żydowskie	34	
7.	Klub Chrześcijańsko-Narodowy (Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Rolnicze i Stronnictwo Chrześcijańsko-Narodowe)	22	
8.	Klub Narodowej Partji Robotniczej	18	
9.	Klub Zjednoczenia Niemieckiego	17	
10.	Klub Związku Chłopskiego	13	
11.	Klub Ukraiński	12	(w tem 1 vacat)
12.	Klub Białoruski	11	(w tem 2 vacaty)
13.	Klub Stronnictwa Katolicko-Ludowego	6	
14.	Klub Niezależnej Partji Chłopskiej	6	
15.	Komunistyczna Frakcja Poselska	6	(w tem 1 poseł uwięziony)
16.	Klub Ukraińsko-Włościański (Chliborobów) Wschodniej Małopolski	5	
17.	Klub Chłopskiego Stronnic. Radykalnego	4	
18.	Żydowska Partja Ludowa	1	
	Bez przynależności Klubowej (1 poseł polski, 4 posłowie ukraińscy i 1 pos. rosyjski)	6	
	Razem	444	posłów

SPIS OKRĘGÓW WYBORCZYCH I PODZIAŁ MANDATÓW POSELSKICH WEDŁUG OKRĘGÓW WYBORCZYCH I KLUBÓW SEJMOWYCH W MARCU 1925 R.

Nr. okręgu wybor.	Powiaty, wchodzące w skład okręgu wyborczego*)	Ilość mandatów	Klub Sejmowy w marcu 1925 roku
1	**Warszawa** m. stoł.	2	Chrz.-Nar.
		2	Chrz. Demokr.
		3	Z. P. P. S.
		2	Koło Żydowskie
		3	Zw. Lud.-Nar.
		1	Kom. Frakcja Poselska
		1	Żyd. Partja Ludowa
2	**Warszawa** (pow.)	2	Zw. Lud.-Nar.
	Radzymin	1	Chrz. Demokr.
	Mińsk	1	Chrz.-Narodowy
		1	Z. P. P. S.
3	**Siedlce**	4	Zw. Lud.-Nar.
	Sokołów		
	Węgrów		
4	**Ostrów**	3	Zw. Lud.-Nar.
	Bielsk	1	Klub Białoruski
	Wysokie-Mazowieckie		

*) Nazwa powiatu podkreślona oznacza siedzibą Głównej Komisji Wyborczej.

Nr okręgu wybor.	Powiaty, wchodzące w skład okręgu wyborczego	Ilość mandatów	Klub Sejmowy w marcu 1925 roku
5	**Białystok**	1	Koło Żyd.
	Sokółki	1	Chrz. Demokr
	Wołkowysk	1	P. S. L.
		1	Klub Białoruski
		1	Chrz.-Nar.
		1	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."
6	**Grodno**	1	Chrz. Demokr.
	Suwałki	1	Klub Białoruski
	Sejny	1	Zw. Chłopski
	Augustów	1	Zw. Lud.-Nar.
7	**Łomża**	3	Zw. Lud.-Nar.
	Kolno	1	Chrz. Demokr.
	Ostrołęka		
	Szczuczyn		
8	**Ciechanów**	1	Chrz. Demokr.
	Mława	3	Zw. Lud.-Nar.
	Pułtusk	1	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."
	Przasnysz		
	Maków		
9	**Płock**	3	Zw Lud.-Nar.
	Sierpc	1	Z. P. P. S.
	Rypin	1	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."
	Płońsk		

Nr. okręgu ybor.	Powiaty, wchodzące w skład okręgu wyborczego	Ilość mandatów	Klub Sejmowy w marcu 1925 roku
10	**Włocławek**	1	Chrz. Demokr.
	Nieszawa	1	Zw. Lud.-Nar.
	Lipno	1	Z. P. P. S.
		1	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."
		1	Zjedn. Niem.
11	**Łowicz**	2	Zw. Lud.-Nar.
	Kutno	1	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."
	Gostynin		
	Sochaczew	1	Z. P. P. S.
		1	Chrz. Demokr
12	**Błonie** (Grodzisk)	2	Zw. Lud.-Nar.
	Skierniewice	1	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."
	Rawa		
	Grójec	1	Z. P. P. S.
		1	Chrz. Demokr.
		1	Zw. Chłopski
13	**Łódź** (miasto)	1	Chrz. Demokr.
		1	Koło Żydowskie
		2	N. P. R.
		2	Zw. Lud.-Nar.
		1	Zjedn. Niemieckie
14	**Łódź** pow.	1	Chrz. Demokr.
	Łask	1	Zjedn. Niem.
	Sieradz	2	Zw. Lud.-Nar.
		1	P. S. L.
		1	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."

Nr. okręgu wybor.	Powiaty, wchodzące w skład okręgu wyborczego	Ilość mandatów	Klub Sejmowy w marcu 1925 roku
15	**Konin**	3	Zw. Lud. Nar.
	Koło	1	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud"
	Słupca		
	Łęczyca	1	Z. P. P. S.
		1	Zjedn. Niem.
16	**Kalisz**	2	Zw. Lud.-Nar.
	Turek	2	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."
	Wieluń		
		1	P. S. L.
		1	Koło Żydowskie
		1	Z. P. P. S.
17	**Częstochowa**	1	Chrz. Demokr.
	Radomsk	2	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."
		2	Zw. Lud.-Nar.
		1	Z. P. P. S.
18	**Piotrków**	3	Zw. Lud.-Nar.
	Brzeziny	1	Koło Żydowskie
		1	P. S. L.
19	**Radom**	2	Zw. Lud.-Nar.
	Końskie	2	P. S. L.
	Opoczno	1	Chrz. Demokr.
		1	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."
		1	Z. P. P. S.

Nr. okręgu wybor.	Powiaty, wchodzące wskład okręgu wyborczego	Ilość mandatów	Klub Sejmowy w marcu 1925 roku
20	**Kielce**	3	Z. P. S. L. „Wyzw.“
	Jędrzejów		i „Jedn. Lud.“
	Włoszczowa	2	Zw. Lud.-Nar.
21	**Będzin**	1	Chrz. Demokr.
		2	Z. P. P. S.
		1	Kom. Frakcja Poselska
		1	Zw. Lud.-Nar.
		1	Koło Żydowskie
22	**Sandomierz**	3	Z. P. S. L. „Wyzw.“
	Stopnica		i „Jedn. Lud.“
	Pińczów	1	P. S. L.
		1	Zw. Lud.-Nar.
23	**Iłża** (Wierzbnik)	3	Z. P. S. L. „Wyzw.“
	Kozienice		i „Jedn Lud.“
	Opatów	1	Chrz.-Nar.
		1	P. S. L.
		1	Z. P. P. S.
24	**Łuków**	2	Z. P. S. L. „Wyzw.“
	Garwolin		i „Jedn. Lud.“
	Puławy	2	Zw. Lud.-Nar
		1	P. S L.
		1	Chł. Str. Rad.
25	**Biała Podlaska**	2	Zw. Lud.-Nar.
	Radzyń	1	P. S. L.
	Konstantynów	1	Klub Ukraiński
	Włodawa		

Nr. okręgu wybor.	Powiaty, wchodzące w skład okręgu wyborczego	Ilość mandatów	Klub Sejmowy w marcu 1925 roku
26	**Lublin**	2	Z. P. S. L. „Wyzw."
	Chełm		i „Jedn. Lud."
	Lubartów	1	Klub Ukraiński
		1	Z. P. P. S.
		1	P. S. L.
		1	Chrz. Demokr.
27	**Zamość**	2	Chł. Str. Rad.
	Biłgoraj	1	Koło Żydowskie
	Tomaszów	1	Z. P. S. L. „Wyzw."
			i „Jedn Lud."
		1	Kom. Frakcja Poselska
28	**Krasnystaw**	2	Z. P. S. L. „Wyzw."
	Hrubieszów		i „Jedn. Lud."
	Janów	1	Klub Ukraiński
		1	Chł. Str. Rad.
		1	Z. P. P. S.
29	**Tczew**	2	Chrz.-Nar.
	Starogard	1	Chrz. Demokr.
	Gniew	1	N. P. R.
	Kościerzyna	1	Zw. Lud.-Nar.
	Kartuzy		
	Wejherowo		
	Puck		
30	**Grudziądz** (m. i pow.)	1	Chrz. Demokr.
	Świecie	1	N. P. R.
	Tuchola	1	Zw. Lud.-Nar.
	Chojnice	1	Zjedn. Niem.
	Sępolno		

Nr. okręgu wybor.	Powiaty, wchodzące w skład okręgu wyborczego	Ilość mandatów	Klub Sejmowy w marcu 1925 roku
31	**Toruń** (m. i pow.)	2	Zw. Lud.-Nar.
	Chełmno	1	Chrz.-Nar.
	Wąbrzeźno	1	N. P. R.
	Brodnica	1	Chrz. Demokr.
	Lubawa		
	Działdów		
32	**Bydgoszcz** (m. i pow.)	1	Chrz. Demokr.
	Inowrocław	2	N. P. R.
	Szubin	1	Zw. Lud.-Nar.
	Wyrzysk	1	Zjedn. Niem.
	Strzelno	1	Chrz.-Nar.
	Żnín		
33	**Gniezno**	1	Zw. Lud.-Nar.
	Mogilno	2	N. P. R.
	Września	1	Chrz. Demokr.
	Środa	1	Chrz.-Nar.
	Witkowo		
	Węgrowiec		
	Oborniki		
34	**Poznań** (miasto)	2	Zw. Lud.-Nar.
		2	Chrz. Demokr.
35	**Poznań** (wsch. i zach.)	1	Chrz.-Nar.
	Śrem	1	N. P. R.
	Kościan	1	Zw. Lud.-Nar.
	Leszno	1	Chrz. Demokr.
	Rawicz		

Nr. okręgu wybor.	Powiaty, wchodzące w skład okręgu wyborczego	Ilość mandatów	Klub Sejmowy w marcu 1925 roku
36	**Szamotuły**	1	Zw. Lud.-Nar.
	Czarnków	1	N. P. R.
	Chodzież	1	Chrz.-Nar.
	Międzychód	1	Zjedn. Niem.
	Nowotomyśl	1	Chrz. Demokr.
	Grodzisk		
	Wolsztyn		
	Śmigiel		
37	**Ostrów**	1	Zw. Lud.-Nar.
	Odolanów	2	N. P. R.
	Ostrzeszów	1	P. S. L.
	Kępno	1	Chrz. Demokr.
	Pleszew	1	Chrz.-Nar.
	Jarocin		
	Koźmin		
	Krotoszyn		
	Gostyń		
38	**Huta Królewska**	3	Chrz. Demokr.
	Świętochłowice	2	Zjedn. Niem.
	Lubliniec		
	Tarnowskie Góry		
39	**Katowice** (m. i pow.)	2	Zjedn. Niem.
	Ruda	1	Chrz. Demokr.
		1	Z. P. P. S.
		1	N. P. R.

Nr. okręgu wybor.	Powiaty wchodzące w skład okręgu wyborczego	Ilość mandatów	Klub Sejmowy w marcu 1925 roku
40	**Cieszyn**	1	Chrz.-Nar.
	Bielsk (m. i pow.)	3	Chrz. Demokr.
	Pszczyna	1	Z. P. P. S.
	Rybnik	1	Zjedn. Niem.
		1	N. P. R.
41	**Kraków** (miasto)	1	Chrz. Demokr.
		1	Z. P. P. S.
		1	Koło Żydowskie
		1	Zw. Lud.-Nar.
42	**Kraków** (pow.)	3	Z. P. P. S.
	Chrzanów	2	Zw. Lud.-Nar.
	Oświęcim	2	Z. P. S. L. „Wyzwol."
	Podgórze		i „Jedność Ludowa".
	Olkusz	1	P. S. L.
	Miechów		
43	**Wadowice**	2	P. S. L.
	Biała	1	Chrz. Demokr.
	Myślenice	1	Z. P. P. S.
	Żywiec	1	Chrz.-Nar.
	Nowy Targ	1	Zw. Lud.-Nar.
	Spisz	1	Z. P. S. L. „Wyzwol."
	Orawa		i „Jedność Ludowa".
44		2	P. S. L.
	Nowy Sącz	1	Zw. Chłopski
	Limanowa	1	Str. Katol.-Ludowe
	Bochnia	1	Z. P. P. S.
	Wieliczka	1	Zw. Lud.-Nar.

Nr. okręgu wybor.	Powiaty wchodzące w skład ogręgu wyborczego	Ilość mandatów	Klub Sejmowy w marcu 1925 roku
45	**Tarnów**	4	P. S. L.
	Pilzno	2	Str. Katol.-Ludowe
	Brzesko	1	Zw. Chłopski
	Dąbrowa		
	Grybów		
	Gorlice		
46	**Jasło**	4	P. S. L.
	Ropczyce	1	Str. Katol.-Ludowe
	Strzyżów	1	Zw. Chłopski
	Mielec		
	Kolbuszowa		
	Tarnobrzeg		
47	**Rzeszów**	3	P. S. L.
	Jarosław	2	Zw. Chłopski
	Przeworsk	1	Chrz.-Nar.
	Łańcut	1	Koło Żyd.
	Nisko		
48	**Przemyśl**	1	P. S. L.
	Dobromil	1	Zw. Lud.-Nar.
	Sanok	2	Zw. Chłopski
	Brzozów	1	Koło Żyd.
	Krosno	1	Z. P. P. S.
49	**Sambor**	3	P. S. L.
	Stary Sambor	1	Klub Ukr.-Włość.
	Lisko, Rudki	1	Zw. Lud.-Nar.
	Mościska	1	Koło Żyd.
	Gródek		

Nr. okręgu wybor.	Powiaty wchodzące w skład okręgu wyborczego	Ilość mandatów	Klub Sejmowy w marcu 1925 roku
50	**Lwów** (miasto)	1	Zw. Lud.-Nar.
		1	Koło Żyd.
		1	Chrz.-Nar.
		1	Z. P. P. S.
51	**Lwów** (pow.)	3	P. S. L.
	Żółkiew	1	Zw. Chłopski
	Sokal	1	Koło Żydowskie
	Rawa Ruska	1	Zw. Lud.-Nar.
	Jaworów	1	Z. P. P. S.
	Cieszanów		
52	**Stryj**	2	Koło Żydowskie
	Drohobycz	1	Chrz.-Nar.
	Turka	1	Z. P. P. S.
	Skole	1	P. S. L.
	Dolina	1	Klub Ukr.-Włość.
	Kałusz		
53	**Stanisławów**	3	Klub Ukr.-Włość.
	Tłumacz	3	Koło Żydowskie
	Bohorodczany	1	Zw. Lud.-Nar.
	Nadwórna	1	P. S. L.
	Kołomyja	1	Chrz.-Nar.
	Horodenka		
	Śniatyn		
	Kosów		
	Peczeniżyn		

Nr. okręgu wybor.	Powiaty wchodzące w skład okręhu wyborczego	Ilość mandatów	Klub Sajmewy w marcu 1925 roku
54	**Tarnopol**	5	P. S. L.
	Zbaraż	3	Zw. Lud.-Nar.
	Trembowla	2	Koło Żydowskie
	Skałat		
	Podhajce		
	Czortków		
	Buczacz		
	Husiatyn		
	Borszczów		
	Zaleszczyki		
55	**Złoczów**	3	P. S. L.
	Zborów	1	Zw. Chłopski
	Kamionka-Strumił.	1	Chrz.-Nar.
	Brody	2	Koło Żydowskie
	Radziechów	1	Chrz.-Demokr.
	Bóbrka	1	Zw. Lud.-Nar.
	Przemyślany		
	Rohatyn		
	Żydaczów		
	Brzeżany		
56	**Kowel**	1	Koło Żydowskie
	Luboml	2	Klub Ukraiński
	Włodzimierz Woł.	1	bezpart. (Ukr.)
	Horochów	1	v a c a t (Kl. Ukr.)
57	**Łuck**	1	Klub Ukraiński
	Równo	1	bezpart. (Ukr.)
		1	Koło Żydowskie
		1	Zjedn. Niemieckie
		2	Kom. Frakcja Poselska

Nr. okręgu wybor.	Powiaty wchodzące w skład okręgu wyborczego	Ilość mandatów	Klub Sejmowy w marcu 1925 roku
58	**Krzemieniec**	3	Klub Ukraiński
	Dubno	1	bezpart. (Ukr.)
	Ostróg	1	Koło Żydowskie
59	**Brześć Litewski**	2	Klub Ukraiński
	Kobryń	1	Z. P. P. S.
	Prużany	1	Koło Żydowskie
	Kosów	1	Niezal. Partja Chłopska
	Drohiczyn		
	Kamień Koszyrski		
60	**Pińsk**	3	Z. P. P. S
	Łuniniec	1	Klub Białoruski
	Sarny	1	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."
61	**Nowogródek**	1	Klub Białoruski
	Stołpce	2	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."
	Nieśwież		
	Baranowicze	2	Koło Żydowski
	Słonim	1	Niezal. Partja Chłopska
62	**Lida**	3	Niezal. Partja Chłopska
	Oszmiana	1	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."
	Wołożyn		
	Wilejka	2	Klub Białoruski
		1	Zw. Lud. Nar.

Nr. okręgu wybor.	Powiaty wchodzące w skład okręgu wyborczego	Ilość mandatów	Klub Sejmowy w marcu 1925 roku
63	**Wilno** (miasto i pow. wraz z pasem neutraln.)	1	Zw. Lud.-Nar.
		1	Chrz. Demokr.
		2	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."
		1	Z. P. P. S.
64	**Święciany** Brasław Duniłowicze Dzisna	3	Z. P. S. L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."
		2	Klub Białoruski
		1	Niezal. Partja Chłop.

Ogółem z okręgów wyborczych weszło do Sejmu 372 posłów.

POSŁOWIE Z LIST PAŃSTWOWYCH.*)

z listy Nr. 8 (Chrz. Zw. Jedn. Narod.).

1.	Dr. Balicka Gabrjela	— Zw. Lud.-Nar.
2.	Brzostowski Jan	— " " "
3.	Chaciński Józef	— Chrz. Demokr.
4.	Dr. Dąbrowski Stefan	— Chrz.-Narod.
5.	Dr. Dubanowicz Edward	— " "
6.	Fudakowski Tadeusz	— Zw. Lud.-Nar.
7.	Ks. Gąsiorowski Franciszek	— Chrz. Demokr.
8	Gerlicz Wiesław	— Zw. Lud.-Nar.
9	Gościcki Jerzy	— " " "
10.	Dr. Grabski Stanisław	— " " "
11.	Jasiukowicz Stanisław	— " " "
12.	Kalenkiewicz Jan	— " " "
13.	Korfanty Wojciech	— Chrz. Demokr.
14.	Kowalewski Konstanty	— Zw. Lud.-Nar.
15.	Kozicki Stanisław	— " " "
16.	Kozłowski Medard	— " " "
17.	Ks. Kubik Aleksander	— Chrz.-Narod.
18.	Kucharski Władysław	— Zw. Lud.-Nar.

---

*) Podana przynależność klubowa posłów z list państwowych odnosi się do połowy marca 1925 r.

19. Dr. Michalski Jerzy — Chrz. Narod.
20. Paczkowski Stefan — Chrz. Demokr.
21. Pluciński Leon — Zw. Lud. Nar.
22. Rudnicki Jan — " " "
23. Sykała Juljan — " " "
24. Szebeko Ignacy — " " "
25. Trebko Edward — " " "
26. Wierczak Karol — " " "
27. Wierzbicki Andrzej — " " "
28. Zajączkowski Bolesław — " " "
29. Dr. Załuska Jan — " " "

Z listy Nr. 1 (Polskie Stronnictwo Ludowe).

1. Anusz Antoni — Z.P.S.L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa".
2. Bobek Paweł — P. S. L.
3. Bogusławski Aleksander — " " "
4. Bryl Jan — Związek Chłopski.
5. Brzeziński Stefan — Z.P.S.L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa".
6. Byrka Władysław — P. S. L.
7. Dąbrowski Marjan — " " "
8. Lizak August — " " "
9. Miedziński Bogusław — Z.P.S.L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa".
10. Niedbalski Serwacy Aleksan. — P. S. L.
11. Rusinek Zygmunt — " " "
12. Szydłowski Marjan — " " "

Z listy Nr. 16 (Blok Mniejszości Narodowych).

1. Farbstein Szyja Hessel — Koło Żydowskie
2. Grünbaum Izaak — „ „
3. Kirszbraun Eljasz — „ „
4. Ks. Klinke Józef — Zjedn. Niemieckie
5. Moritz Berthold — „ „
6. Pankratz Artur — „ „
7. Serebrennikow Mikołaj — bez przynaln. klubowej (Rosjanin)
8. Taraszkiewicz Bronisław — Klub Białoruski
9. Wasyńczuk Antoni — bez przynal. klubowej
10. Wojtiuk Jakób — Kom. Frakcja Poselska
11. Zerbe Emil — Zjedn. Niemieckie

Z listy Nr. 3. (P. S. L) „Wyzwolenie"

1. Bagiński Kazimierz — Z.P.S.L. „Wyzw." i „Jedn. Lud."
2. Dr. Bartel Kazimierz — „ „ „
3. Chomiński Ludwik — „ „ „
4. Niedzielski Tadeusz — „ „ „
5. Nocznicki Tomasz — „ „ „
6. Seib Tadeusz Józef — „ „ „
7. Stolarski Błażej — „ „ „
8. Śliwiński Hipolit — Związek Chłopski.

Z listy Nr. 2 (P. P. S.)

1. Adamek Józef — Z. P. P. S.
2. Dr. Diamand Herman — „
3. Kuryłowicz Adam — „
4. Dr. Perl Feliks — „
5. Szczerkowski Antoni — „
6. Zaremba Zygmunt — „
7. Ziemięcki Bronisław — „

Z listy Nr. 7 (Nar. Partja Rob.).

1. Ciszak Antoni — N. P. R.
2. Popiel Karol — „
3. Roguszczak Franciszek — „

Z listy Nr. 17 (Komitet Zjednoczenia Stronnictw Narodowo-Żydowskich).

1. Dr. Federbusch Szymon — Koło Żyd.
2. Schwarz Kopel — „ „

Ogółem z list państwowych weszło do Sejmu 72 posłów.

SKŁAD OSOBOWY SENATU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ W DN. 1 MARCA 1925 R.

SPIS SENATORÓW W PORZĄDKU ALFABETYCZNYM.

(W dniu 1 marca 1925 roku).

1. Dr. Adam Ernest — dyrektor Banku, (51), Zw. L. - N., Piękna 7 m. 7.
2. Ks. Adamski Stanisław — proboszcz, (35), Chrz. Dem., Miodowa 17, u ks. prałata Cieplińskiego.
3. Adelman Aleksander — inżynier, (42), Chrz. Dem., Kredytowa 8, II p.
4. Ks. Albrecht Jan — Sekretarz Gener. Archid. Warsz., (14), Piwna 11, tel. 181-00.
5. Baliński Ignacy — Sędzia Sądu Najw., (1), Zw L. - N., Wiejska 11 m. 9, tel. 2-14, oraz w Radzie Miejskiej: 315-75 i 87-84.
6. Banaszak Antoni — adwokat, (35), N. P. R., hotel Europejski.
7. Bartoszewicz Joachim — publicysta, (26), Zw. L. - N., Koszykowa 11 m. 5, tel. 117-13.
8. Dr. Biały Stanisław — urzędnik państw., (51), P. S. L., Hoża 74, u pp. Pietkiewiczów.

---

*) Wyjaśnienie skrótów nazw klubów sejmowych patrz str. 649.

9. Bielawski Bolesław — adwokat, (2), Zw. L. - N., Hoża 47 m. 7, tel. 165-00.

10. Błyskosz Józefat — rolnik, (26), P. S. L., Czerwonego Krzyża 4 m. 8.

11. Bodik Jakób — st. ofic. poczt., (51), Koło Żyd., Nalewki 11, hotel Wenecki.

12. Bohdanowicz Wiaczesław—Inspektor Seminarjum prawosł. duch., (63), Klub Białoruski, Nowy-Świat 64 m. 15.

13. Bojanowski Michał — rolnik, (2), Z. L.-N., Szopena 16 m. 7, tel. 192-89.

14. Bojko Jakób — rolnik, (L. P.), P. S. L., Żórawia 24 m. 10, tel. 310-16.

15. Ks. Bolt Feliks — zarządca parafji, (31), Zw. L.-N. Traugutta 1, u ks. Misjonarzy.

16. Ks. Brandys Paweł — proboszcz, (39), Chrz. Demokr. Traugutta 1, u Ks. Misjonarzy.

17. Dr. Braude Markus — kaznodzieja Synagogi, (14), Koło Żyd., Al. Jerozolimskie 75, u p. Szereszewskiego, tel. 11-76.

18. Brun Stanisław Gustaw — kupiec i przemysłowiec, (2), Zw. L.-N., Piękna 4, tel. 48-20.

19. Dr. Busse Jerzy — rolnik, (35), Zjed. Niem. Al. Jerolizimskie 45, u p. L. Fuchsa.

20. Dr. Buzek Józef — prof. Uniw., (L. P.), P. S. L., Al. Jerozolimskie 32, tel. 55-85.

21. Cieński Tadeusz — rolnik, (54), Chrz. - Nar., Brzozowa 2 m. 28.

22. Czartoryski Witold — rolnik, (51), Chrz. - Nar., hotel Europejski.

23. Czerkawski Michał — dyr. Sem. Naucz., (57), Klub Ukraiński, Długa 31, hotel Niemiecki, tel 1-93.

24. Deutscher Mojżesz — właściciel drukarni, (20), Koło Żyd. Graniczna 9 m 3, tel 151-44.
25. Długosz Władysław — przemysłowiec, (42), P. S. L., hotel Europejski.
26. Dr. Dobrucki Gustaw — lekarz, (54), Z. P. S. L., Gmach Sejmu.
27. Englisch Jan — dyrektor Kasy Chorych, (42), Z. P. P. S.
28. Gaszyński Stanisław — przemysłowiec, (20), Z. P. S. L„ Żórawia 26 m. 6, tel 96-15.
29. Gersztański Damjan — proboszcz prawosławny, (57), Klub Ukraiński, Bielańska 7, hotel Krakowski.
30. Glogier Maciej — notarjusz, (L. P.), Chrz.-Nar., Wilcza 10.
31. Dr. Godlewski Emil — prof. Uniw, (42), Zw. L.-N., Foksal 13 m. 23, tel. 217-44.
32. Grabski Władysław — rolnik, (35), Zw. L. - N., Warecka 11 m. 12.
33. Gruetzmacher Kazimierz — rolnik, (2), Zw. L.-N., Mazowiecka 4 m. 3.
34. Hammerling Ludwik—przemysłowiec,(53) bezpart., Piękna 7 m. 7.
35. Hassbach Erwin — rolnik, (L. P.), Zjedn. Niem,. Zielna 15 m. 12, tel. 33-29.
36. Hempel Joachim — inżynier, (20), Zw. L.-N., Sienkiewicza 4 m. 15, tel. 240-38.
37. Jabłonowski Władysław — literat, (L. P.), Zw. L. - N., Hoża 20.
38. Jachowicz Józef — rolnik, (51), P. S. L., Hoża 25 m. 8.
39. Jackowski Aleksander Romuald — adwokat, (14), Zw. L. - N. Żórawia 16, tel. 28-03.
40. Januszewski Wacław — ppułkownik W. P., (14), Z. P. S. L., Hoża 39 m. 25, tel. 113-27.
41. Kalinowski Stanisław — prof. Polit., (61), Z. P. S. L., Górna 10 m. 3, tel. 83-53.

42. Kaniowski Tadeusz — dyrektor gimn., (54), P. S. L. Gmach Sejmu.

43. Karnicka Aleksandra — urzędniczka, (63), Z. P. S. L., Nowy Zjazd 4 m. 20.

44. Karpiński Aleksander — adwokat, (L. P.), Klub Ukraiński, Ordynacka 8 m. 24.

45. Kasperowicz Maciej — inżynier, (60), bezpartyjny, (Rosjanin) Senatorska 11 m. 12.

46. Dr. Kasznica Stanisław — prof. Uniw., (L. P.), Chrz.-Nar., Nowogrodzka 46, u. p. Holewińskiego.

47. Kędzia Andrzej — przew. Tymcz. Wydz. Samorz. we Lwowie, (51), P. S. L., Nowy- Świat 4 m. 22.

48. Kierczyński Jan — dyrektor banku, (35), N. P. R., Zielna 17, hotel „Pretorja".

49. Kiniorski Marjan — rolnik, (L. P.), Zw. L. - N., Mazowiecka 4 m. 33, tel. 150-21.

50. Koerner Mozes — inżynier, (1), Koło Żyd., Ogrodowa 3 m. 20, tel. 280-21.

51. Dr. Kopciński Stefan — doktór medycyny, (14), Z. P. P. S., ul. Raszyńska róg Filtrowej

52. Koskowski Bolesław — publicysta, (1), Zw. L. - N Al. Jerozolimskie 55.

53. Kowalczyk Jan — Komisarz rządowy Izby Handlowej w Katowicach, (39), Zw. L.-N., Gmach Sejmu.

54. Kowalski Lejb — rabin, (1), Koło Żyd., Pawia 4 m. 5.

55. Krzywkowski Błażej — rolnik, (2), Zw. L. - N., Wiejska 3 m. 4.

56. Krzyżanowski Bronisław — adwokat, (63), bezpartyjny, Marszałkowska 48 m. 17.

57. Lewczanowska Helena — (57), Klub Ukraiński Bielańska 7, hotel Krakowski, tel. 6-83.

58. Limanowski Bolesław — publicysta, (1), Z. P. P. S., Krucza 25 m. 3, tel. 220-97.

59. Lipkowski Stanisław — inżynier, (14), Zw. L. - N. Natolińska 10 m. 3. tel. 162-13.

60. Łaszcz Jan — rolnik, (26), Zw. L. - N., Kopernika 30, „Gospoda".

61. Łubieński Leon — inżynier, (61), Chrz.-Nar, Mazowiecka 5, tel. 35-27.

62. Ks. Maciejewicz Stanisław — b. prefekt, (63), bezpartyjny, Pl. Grzybowski 3.

63. Malinowski Wacław — rolnik, (5), Zw. L. - N., Chmielna 24 m. 4.

64. Manterys Stanisław — rolnik, (20), Zw. L. - N., Al. Jerozolimskie 17, Biuro Zw. Lud.-Nar.

65. Markowicz Lew. — rolnik, (57), Klub Ukraiński, Marszałkowsk 114 m. 28.

66. Mayer Kurt — Sekr. Zw. Zaw., poseł do Sejmu Śląskiego, (39), Zjed. Niem.

67. Mendelson Uszer-Izrael — bankowiec, (L. P.), Koło Żyd., Żabia 7, tel. 58-94.

68. Miciński Ignacy — dziennikarz, (20), P. S. L., Chłodna 10 m. 3.

69. Misiołek Leon — drukarz, (20), Z. P. P. S., Bracka 20 m. 15.

70. Nazarewski Aleksy — rolnik, (61), Klub Białoruski, Nowogrodzka 37, hotel Mazowiecki.

71. Dr. Nowak Juljan — prof. Uniw., (51), P. S. L.

72. Nowak Stanisław — nauczyciel, (42), Z. P. S. L., Marszałkowska 123, II p., tel. 269-08.

73. Nowicki Zygmunt — b. Konsul Generalny w Chicago, (20), Z. P. S. L., Żoliborz, dom 1.

74. Nowodworski Stanisław — Sędzia Najw. Trybunału Administr., (L. P.), Chrz. Dem., Smolna 15, tel. 215-00.

75. Dr. Orliński Henryk — dyrektor gimn., (54), Zw. L.-N., Kanc. Zw. L.-N., Al. Jerozolimskie 17.
76. Osiński Saturnin — urzędnik, (26), Zw. P. S. L., Żórawia 4a m. 6.
77. Pasternak Jan — nauczyciel, (60), Klub Ukraiński, Kozia 1, hotel „Włoski", tel. 239-95.
78. Dr. Janta-Połczyński Leon - rolnik, (31), Chrz. - Nar., Marszałkowska 151, II piętro.
79. Popowski Tadeusz — inżynier, (20), Zw. L. - N., Matejki 6, tel. 108-85.
80. Posner Stanisław — publicysta, (L. P.), Z. P. P. S., Chmielna 60 m 17, tel 54-03
81. Prauss Ksawery Franciszek — b. minister W. R. i O. P., (2), Z. P. P. S., Al. 3 Maja 16 m. 3, tel. 94-96.
82 Pułaski Ludomił — rolnik, (14), Zw. L.-N. Królewska 7.
83. Dr. Ringel Michał — adwokat, (53), Koło Żyd. Marszałkowska 48, tel. 31-64.
84. Dr. Rotenstreich Fiszel — naucz. gimn, (54), Koło Żyd, hotel Monopol, Marszałkowska 106, tel. 185-72.
85. Rubinsztein Izaak Icek — nadrabin, (5), Koło Żyd,. hotel. „Rosja", ul. Nowolipki 6, tel. 11-48.
86. Semkowicz Erazm, adwokat (53), Chrz.-Nar.
87. Siciński Michał — nauczyciel, (53), Zw. L-N., Niecała 10
88. Siedlecki Stanisław — inżynier, (60), Z P. P. S., Wilcza 50 m. 13.
89. Siennicki Juljan Władysław — wiceprokurator Sądu Najwyż., (5), Zw. L-N., Hoża 25 m. 14.
90. Smólski Stefan — adwokat, (L. P.), Chrz.-Demokr., Bracka 4 m. 5, tel. 86-75.
91. Stecki Jan — rolnik, (26), Wspólna 37 m. 9, 181-12, 70-20.
92. Ks. Stychel Antoni — prałat, (35,) Zw. L. N., Plac Dąbrowskiego 9 m. 14, tel. 70-20.
93. Stüldt Karol — przemysłowiec, (14), Zjedn. Niem., Jasna 26, hotel „Victorja", tel 6-69.

94. Dr. Szarski Marcin — dyrektor banku, (L. P.), Chrz.-Nar. Natolińska 9.

95. Szczepaniak Tomasz — b. radca szkolny, poseł do Sejmu Śląskiego, (39), Zjedn. Niem., Chmielna 49, hote „Venus“, tel. 192-31.

96. Szebeko Józefa — publicystka, (L. P)., Zw. L.-N., Fredry 6, tel. 28-38.

97. Szereszewski Rafał — bankier, (26), Koło Żyd., Jasna 6 m. 10, tel. 59-01 lub 223-13.

98. Szułdrzyński Tadeusz — rolnik (35), Chrz.-Nar., Koszykowa 15 m. 6, tel. 144-89.

99. Szychowski Juljan — adwokat i notarjusz, (31), N. P. R. Zielna 17, hotel „Pretorja“.

100. Ścibor Franciszek — Sędzia Okręgowy, (42), P. S. L., Gmach Sejmu.

101. Średniawski Andrzej — rolnik, (42), P. S. L., Hoża 25 m. 8, tel. 218-70.

102. Dr. Thullie Maksymiljan — prof. Polit., (51), Chrz.-Dem., Zakroczymska 5 m. 5.

103. Trąmpczyński Wojciech — b. adwokat, b. Marszałek Sejmu Ustaw., (L. P.), bezpartyjny, Gmach Senatu tel. 12 wewn.

104. Truskier Abraham Adolf — przemysłowiec, (57), Koło Żyd., Krucza 6, tel. m. 191-33, b. 196-18, b. 118-07.

105. Własow Aleksander — rolnik, (L. P.), Klub Białoruski, Marszałkowska 25 m. 3, tel. 139-21.

106. Woźnicki Jan — nauczyciel, (L. P.), Z. P. S. L, Gmach Senatu, tel. 10 wewn.

107. Dr. Wurzel Juljusz Artur — adwokat, dziennikarz, (51), Koło Żyd.

108. Wysłouch Bolesław — inżynier, redaktor, (L. P.), Z.P.S.L., Milanówek, willa „Kresy“.

109. Zdanowski Juljusz — rolnik, dyrektor Banku Komunalnego, (20), Zw. L.-N., Foksal 13 m. 23, tel. 217-44, lub Bank Komunalny, Królewska 23, tel. 297-02.

110. Zubowicz Piotr — adwokat, (26), Z. P. S. L., hotel Europejski.

111. Ks. Żebrowski Leon — dziekan, (5), Chrz. Dem., Plac Grzybowski Kościół Wszystkich Świętych.

PREZYDJUM SENATU:

Marszałek: — *Trąmpczyński Wojciech.*

Wice-Marszałkowie: — *Bojko Jakób,*
Ks. Stychel Antoni,
Woźnicki Jan.

Sekretarze: — *Banaszek Antoni,*
Bielawski Bolesław,
Glogier Maciej,
Dr. Kopciński Stefan,
Kruk Józef.

SKŁAD SĄDU HONOROWEGO W SENACIE.

Bartoszewicz Joachim	Związek Ludowo-Narod.
Bielawski Bolesław	„ „
Jabłonowski Władysław	„ „
Kiniorski Marjan	„ „
Pułaski Ludomir	„ „
Nowicki Zygmunt	Z. P. S. L. („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa").
Dr. Biały Stanisław	P. S. L.
Dr. Kopciński Stefan	P. P. S.
Truskier Adolf	Koło Żydowskie
Dr. Wurzel Juljusz	„ „
Dr. Busse Jerzy	Zjednoczenie Niemieckie

ZESTAWIENIE KLUBÓW SENACKICH WEDŁUG ILOŚCI SENATORÓW.

(*W dniu 15 lutego 1925 roku*).

		Liczba sen.
1.	Klub Związku Ludowo-Narowego . . .	30
2.	Klub Polskiego Stronnictwa Ludowego („Piast")	12
3.	Koło Żydowskie	12
4.	Klub Związku Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa") . . .	11
5.	Klub Chrześcijańsko-Narodowy (Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Rolnicze i Stronnictwo Chrześcijańsko-Narodowe)	9
6.	Klub Chrześcijańskiej Demokracji (Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Pracy)	8
7.	Związek Parlamentarny Polskich Socjalistów	7
8.	Klub Ukraiński	6
9.	Klub Zjednoczenia Niemieckiego	5
10.	Klub Narodowej Partji Robotniczej. . .	3
11.	Klub Białoruski.	3
	Bez przynależności Klubowej (4 senatorów polskich i 1 rosyjski), razem	5
	Razem . .	111 senat.

SPIS OKRĘGÓW WYBORCZYCH DO SENATU I PODZIAŁ MANDATÓW SENATORSKICH WEDŁUG OKRĘGÓW WYBORCZYCH I WEDŁUG KLUBÓW W MARCU 1925 ROKU.

Nr. okręgu wybor.	Województwo	Ilość mandatów	Klub w Senacie w marcu 1925 roku
1	m. st. Warszawa	2	Zw. Lud.-Nar.
		1	Koło Żydowskie.
		1	Z. P. P. S.
2	Warszawskie	5	Zw. Lud.-Nar.
		1	Koło Żydowskie
		1	Z. P. P. S.
5	Białostockie	1	Chrz. Demokr.
		2	Zw. Lud.-Nar.
		1	Koło Żydowskie
14	Łódzkie	1	Chrz. Demokr.
		3	Zw. Lud.-Nar.
		1	Klub Zjedn. Niem.
		1	Z. P. S. L. „Wyzwol." i „Jedn. Lud."
		1	Koło Żydowskie
		1	Z. P. P. S.
20	Kieleckie	4	Zw. Lud. Nar.
		2	Z. P. S. L. „Wyzwol." i „Jedn. Lud."
		1	Koło Żydowskie
		1	P. S. L.
		1	Z. P. P. S.

Nr. okręgu wybor.	Województwo	Ilość mandatów	Klub w Senacie w marcu 1925 roku
26	Lubelskie	2	Zw. Lud.-Nar
		2	Z. P. S L. „Wyzwol." i „Jedn. Lud."
		1	Koło Żydowskie
		1	Chrz.-Nar.
		1	P. S. L.
31	Pomorskie	1	Zw. Lud.-Nar.
		1	N. P. R.
		1	Chrz.-Nar.
35	Poznańskie	1	Chrz. Demokr.
		1	Chrz.-Nar.
		2	N. P. R.
		2	Zw. Lud.-Nar.
		1	Klub Zjedn. Niem.
39	Śląskie	1	Chrz. Demokr.
		1	Klub Zjen. Niem.
		1	Zw. Lud.-Nar.
		1	Klub Zjedn. Niem.
42	Krakowskie	3	P. S. L.
		1	Zw. Lud.-Nar.
		1	Z. P. P. S.
		1	Chrz. Demokr.
		1	Z. P. S. L. „Wyzwol." i „Jedn Lud."

Nr. okręgu wybor.	Województwo	Ilość mandatów	Klub w Senacie w marcu 1925 roku
51	Lwowskie	4	P. S. L.
		1	Zw. Lud.-Nar.
		2	Koło Żydowskie
		1	Chrz.-Nar.
		1	Chrz. Demokr.
53	Stanisławowskie	1	Zw. Lud.-Nar.
		1	Koło Żydowskie
		1	Chrz.-Nar.
54	Tarnopolskie	1	P. S. L.
		1	Chrz.-Nar.
		1	Koło Żydowskie
		1	Z. P. S. L. „Wyzwol.“ i „Jedn. Lud.“
		1	Zw. Lud.-Nar.
57	Wołyńskie	4	Klub Ukraiński
		1	Koło Żydowskie
60	Poleskie	1	Klub Ukraiński
		1	Z. P. P. S.
		1	Bezpart. (Rosjanin)
61	Nowogrodzkie	1	Klub Białoruski
		1	Z. P. S. L. „Wyzwol.“ i „Jedn. Lud.“
		1	Chrz.-Nar.
63	Wileńskie	1	Z. P. S. L. „Wyzwol.“ i „Jedn. Lud.“
		1	Klub Białoruski
		2	Bezpart.

Ogółem z okręgów wyborczych weszło do Senatu 93 senatorów

SENATOROWIE Z LIST PAŃSTWOWYCH.

Z listy Nr. 1 (Polskie Stronnictwo Ludowe):

1. Bojko Jakób
2. Dr. Buzek Józef
3. Wysłouch Bolesław — obecnie należy do klubu Z. P. S. L. „Wyzwolenie" i „Jedn. Lud."

Z listy Nr. 2 (Polska Partja Socjalistyczna):

1. Posner Stanisław.

Z listy Nr. 3. (Polskie Stron. Ludowe „Wyzwolen"), (obecnie Z. P. S. L. „Wyzwolenie" i „Jedn. .Ludowa"):

1. Woźnicki Jan.

Z listy Nr. 8 (Chrześcijański Zw. Jedn. Narod.):

1.	Glogier Maciej.	— Klub Chrz -Nar
2.	Jabłonowski Władysław	— Zw. Lud.-Nar.
3.	Dr. Kasznica Stanisław	— Klub Chrz -Nar.
4.	Kiniorski Marjan	— Zw. Lud.-Nar.
5.	Nowodworski Stanisław	— Chrześć.-Demokr.
6.	Smólski Stefan	— „ „

7. Dr. Szarski Marcin — Klub Chrz.-Nar.
8. Szebeko Józefa — Zw. Lud.-Narod.
9. Trąmpczyński Wojciech — bez przynal. klub. (Marszałek Senatu).

Z listy Nr. 16 (Blok Mniejszości Narodowych):

1. Hasbach Erwin — Zjedn. Niemieckie
2. Karpiński Aleksander — Klub Ukraiński
3. Mendelson Uszer-Izrael — Koło Żydowskie
4. Własow Aleksander. — Klub Białoruski.

Ogółem z list państwowych weszło do Senatu 18 senatorów.

ZGROMADZENIE NARODOWE.

Wyjątek z Rozdziału III Konstytucji 17 Marca 1921 r. o Władzy Wykonawczej,

(dotyczący czynności Zgromadzenia Narodowego).

Artykuł 39.

Prezydenta Rzeczypospolitej wybierają na lat siedem bezwzględną większością głosów Sejm i Senat, połączone *w Zgromadzenie Narodowe*. Zgromadzenie Narodowe zwołuje Prezydent Rzeczypospolitej w ostatnim kwartale siedmiolecia swego urzędowania. Jeżeli zwołanie nie nastąpi na 30 dni przed upływem siedmiolecia, Sejm i Senat łączą się z samego prawa w *Zgromadzenie Narodowe*, na zaproszenie Marszałka Sejmu i pod jego przewodnictwem.

Artykuł 40.

Jeżeli Prezydent Rzeczypospolitej nie może sprawować urzędu, oraz w razie opróżnienia urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej wskutek śmierci, zrzeczenia się lub innej przyczyny — zastępuje go Marszałek Sejmu.

Artykuł 41.

W razie opróżnienia urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej, Sejm i Senat łączą się natychmiast na zaproszenie Marszałka Sejmu i pod jego przewodnictwem z samego prawa w Zgromadzenie Narodowe celem wyboru Prezydenta.

Gdyby Sejm był rozwiązany w chwili, gdy urząd Prezydenta Rzeczypospolitej jest opróżniony, Marszałek Sejmu zarządzi niezwłocznie nowe wybory do Sejmu i Senatu.

Artykuł 42.

Jeżeli Prezydent Rzeczypospolitej przez trzy miesiące nie sprawuje urzędu, Marszałek zwoła niezwłocznie Sejm i podda jego uchwale, czy urząd Prezydenta Rzeczypospolitej należy uznać za opróżniony.

Uchwała, uznająca urząd za opróżniony, zapada większością $^{3}/_{5}$ głosów przy obecności przynajmniej połowy ustawowej, to jest ordynacją wyborczą ustalonej, liczby posłów.

ZESTAWIENIE KLUBÓW ZGROMADZENIA NARODOWEGO WEDŁUG ILOŚCI POSŁÓW I SENATORÓW.

(*W dniu 15 marca 1925 roku*).

1. Klub Związku Ludowo-Narodowego . 129 pos. i Sen.
2. Klub Związku Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie“ i „Jedność Ludowa“) . . . . 64 „ „
3. Klub Polskiego Stronnictwa Ludowego („Piast“) . . . . 61 „ „
4. Klub Chrześcijańskiej Demokracji (Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Pracy) . . . . 49 „ „
5. Związek Parlamentarny Polskich Socjalistów (Polska Partja Socjalistyczna) . . . . . . 48 „ „
6. Koło Żydowskie . . . . 46 „ „
7. Klub Chrześcijańsko-Narodowy (Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Rolnicze i Stronnictwo Chrześcijańsko-Narodowe) . . . . 31 „ „
8. Klub Zjednoczenia Niemieckiego . . . 22 „ „
9. Klub Narodowej Partji Robotniczej . . 21 „ „
10. Klub Ukraiński . . . . 18 (w tem. 1 vacat. w Sejmie)
11. Klub Związku Chłopskiego. . . . . . 13 posłów.

12. Klub Białoruski . . . . 14 pos. i Sen.

13. Klub Stronnictwa Katolicko-Ludowego .	6	posłów.
14. Klub Niezależnej Partji Chłopskiej . . .	6	„
15. Komunistyczna Frakcja Poselska . . .	6	„
16. Klub Ukraińsko-Włościański (Chliborobów) Wschodniej Małopolski	5	„
17. Klub Chłopskiego Stron. Radykalnego	4	„
18. Żydowska Partja Ludowa	1	poseł.
Posłów i senatorów bez przynależności Klubowej (6 posłów i 5 senatorów)	11	p. i sen.
Razem .	555	p. i sen.

STRONNICTWA I ZWIĄZKI POLITYCZNE, NIE REPREZENTOWANE W SEJMIE I SENACIE RZECZYPOSPOLITEJ.

STRONNICTWA I ZWIĄZKI POLITYCZNE, NIE REPREZENTOWANE W SEJMIE I SENACIE RZECZYPOSPOLITEJ.

Stronnictwa i związki polityczne, nie reprezentowane w Sejmie i Senacie, dla łatwiejszej orjentacji podzielić można na cztery grupy:

a) stronnictwa, nie reprezentowane w Sejmie z powodu bojkotowania wyborów,

b) stronnictwa, nie reprezentowane w Sejmie z powodu zbyt małej ilości zwolenników, a co za tem idzie, niewystarczającej liczby głosów, otrzymanych przy wyborach,

c) stronnictwa, założone po wyborach, w latach 1923, 1924 i 1925, wreszcie

d) związki polityczne młodzieży, która z racji swego wieku nie mogła brać udziału w wyborach.

Z kolei wymienimy stronnictwa, do poszczególnych grup należące.

Do grupy a) należą stronnictwa ukraińskie we Wschodniej Małopolsce, za wyjątkiem Partji Ukraińsko - Włościańskiej (ks. Ilkowa), która wystawiła listę wyborczą i brała udział w głosowaniu. — Zaliczamy tu więc: Ukraińską Narodową Partję Trudową (prawicę i lewicę), Ukraińską Partję Radykalną, Partję Chrześcijańsko-Społeczną, Ukraińską Narodną Partję, Ukraińską Socjal - Demokratyczną Partję *) i Partję „Narodnej Woli" (dawna „Russko-Narodna Partja"),— a oprócz tego, anarchistów, — (Federacja Grup Anarchistycznych w Polsce).

---

*) W wyborach brała udział tylko U. S. D. P. na Chełmszczyźnie, Wołyniu, Podlasiu i Polesiu. W listopadzie 1924 roku. U. S. D. P. połączyła się z komunistami.

Grupa b) zawiera cały szereg stronnictw polskich, jak: Polskie Stronnictwo Mieszczańskie, Związek Rad Ludowych, Unja Narodowo-Państwowa*), Polskie Centrum (wspólna lista wyborcza byłego „Narodowego Zjednoczenia Ludowego" i Stronnictwa Katolicko-Ludowego), Centrum Mieszczańskie (w Wielkopolsce), Państwowy Związek Kresowy (organizacja czasowa, na okres wyborczy) i Niezależna Socjalistyczna Partja Pracy (daw. Partja Niezależnych Socjalistów w Polsce). — Z pośród stronnictw żydowskich zaliczam do tej grupy: Ogólny Żydowski Związek Robotniczy „Bund" w Polsce, Żydowską Socjalistyczną Partją Robotniczą „Poalej — Sjon" (prawicę i lewicę) **) i asymilatorów.

Grupa c) obejmuje stronnictwa, założone po wyborach. Należą tu ze stronnictw polskich: Konfederacja Ludzi Pracy, ze stronnictw ukraińskich: Ukraińska Socjalistyczna Partja, (założona w styczniu 1925 roku we Lwowie), ze stronnictw białoruskich: Białoruska Rada Demokratyczna (założona pod koniec 1924 roku), ze stronnictw niemieckich — żadne.

Wreszcie do *grupy c)* należą polityczne związki młodzieży, — (patrz Część Ogólna, Rozdział I, „Wykaz ogólny organizacyj politycznych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej", strona 17 — 20).

Poza stronnictwami, wymienionemi w czterech grupach powyższych, istnieją związki polityczne, j. np. *„Związek Młodej Polski"* w Wielkopolsce i *Polska Organizacja Wolności* (P. O. W.), które nie wystawiły własnych list wyborczych, a tylko poparły listy stronnictw demokratycznych.

---

*) Unja Narodowo-Państwowa obecnie już nie istnieje.

**) Partja usunęła ze swych szeregów posła D-ra Ignacego Schippera, (który reprezentował ją w Sejmie Ustawodawczym) za przystąpienie do Bloku Mniejszości Narodowych.

STRONNICTWA POLSKIE.

STRONNICTWO ZACHOWAWCZE.

STRONNICTWO ZACHOWAWCZE.

Charakterystyka.

Stronnictwo Zachowawcze jest najbardziej prawicowem stronnictwem w Polsce. Członkowie jego pochodzą z szeregów arystokracji i wielkich właścicieli ziemskich. Bardzo niewielki odsetek stanowi inteligencja zawodowa. **Stronnictwo jest w swej koncepcji monarchistycznem i dąży do monarchji.** Taktyka stronnictwa nie jest radykalną.

Dane historyczne.

Stronnictwo Zachowawcze powstało w 1922 r. z inicjatywy grona arystokratów i większych właścicieli ziemskich z p.p.: *Konstantym hr. Broël-Platerem i Hieronimem hr. Tarnowskim, Kleckim i hr. Michałem Sobańskim* na czele.

Zebranie inauguracyjne odbyło się 29 października tegoż roku w Warszawie.

W r. 1923 Stronnictwo daje inicjatywę stworzenia „Komisji porozumiewawczej ugrupowań konserwatywnych", która jednak nie została zrealizowana. W tymże roku Stronnictwo weszło do komisji politycznej *Związku Ziemian* w Krakowie, w której dziś posiada większość. Rada Główna Związku Ziemian w Krakowie uchwałą z dnia 12 grudnia tegoż 1923 roku, zatwierdzoną na walnem zgromadzeniu Związku,

zaleca wszystkim niezorganizowanym ziemianom Zachodniej Małopolski wstępowanie do Stronnictwa Zachowawczego.—W tym czasie ukazał się organ prasowy (miesięcznik) stronnictwa, p. t. *„Biuletyn Stronnictwa Zachowawczego“*.

Linje wytyczne programu Stronnictwa Zachowawczego.

(Przemówienie, wygłoszone na zebraniu inauguracyjnem koła lwowskiego S. Z. w dniu 10 marca 1924 roku, w sali Rady powiatowej lwowskiej, przez hr. Hieronima Tarnowskiego, członka Zarządu Głównego S. Z.).

„Powszechnie niemal uważa się u nas konserwatyzm jedynie jako hamulec przeciw zbyt wartkiemu biegowi życia społecznego. Jest to pojęcie błędne, a koncepcja taka musiałaby zgóry skazać konserwatyzm na bezplanowość i bezpłodność. Bo rola hamulca może być jedynie zbawczą, a pozbawiona ciągłości i konsekwencji — będąc zaś jedynie negatywną, — nie może stać się programem pozytywnym. Kto zaś nie wytknie sobie jasnego celu i konsekwentnej linji postępowania, ten do niczego nie dojdzie i nic stworzyć nie potrafi.

Taktykę przeciwstawiania się ujemnym dążnościom społecznym wtedy dopiero, gdy stały się one już — do pewnego stopnia — żywiołowemi postulatami, możnaby porównać do stawienia tamy potokowi w chwili, gdy on już jest wezbrany. Skutek byłby ten, że potok albo zerwałby tamę, albo wystąpiłby z brzegu i zniszczył wylewem nadbrzeżne pola.

Taktyka konsekwentna polegać powinna na ujęciu tego potoku w groble *zanim on jeszcze jest wezbrany* i skierowaniu jego biegu tak, by zamiast wylewać i niszczyć, przynosił pożytek, nawadniał łąki lub obracał młyny.

Pozwolę sobie zilustrować to na bardzo aktualnym przykładzie:

Każdy konserwatysta powinien zwalczać wszelkiemi siłami ustawę o reformie rolnej, ponieważ jest ona przeciwna pojęciu nietykalności prawa własności, a przez to samo godzi w podstawy ustroju społecznego, ponieważ dalej jest przeciwna zasadzie równości wobec prawa, a przez to samo wprowadza bezprawie w ustawy Państwa Polskiego, ponieważ wreszcie nadużywa powagi ustawy dla celów walki klasowej i politycznej.

Ale zwalczanie samej ustawy o reformie rolnej, to nie dosyć. Należało starać się o usunięcie *powodów* jej uchwalenia. Konserwatyzm (szczególnie w Małopolsce) powinien był zrozumieć, że niski stan włościańskiej produkcji i wiedzy rolniczej, brak przemysłu, rozdrabianie gruntu *musi* doprowadzić do tego, co się nazywa głodem ziemi, a jest faktycznie głodem dobrobytu. I konserwatyści powinni byli od szeregu lat wprowadzać *istotne,* ekonomiczne reformy rolne, jak uregulowanie sprawy pastwisk gminnych, przeprowadzenie komasacji, zniesienie szachownic i t. d. Należało kłaść jaknajwiększy nacisk na szkoły i kursa rolnicze dla włościan, by małe gospodarstwa mogły stanąć na takim poziomie produkcji, jak na Mazurach i w Czechach — oraz stwarzać przemysł czy to faktyczny, czy domowy, by zapewnić ludności inny sposób życia poza rolnictwem, a przez to przeciwdziałać absurdalnemu dzielenia gruntów.

Byłoby się osiągnęło prawdopodobnie następujące skutki: 1) włościanin byłby zapewne stał się tak zamożnym, że hasło zabrania cudzej ziemi nie działałoby na niego tak, jak dziś działa (przykład — Poznańskie); 2) produkcja rolna stałaby zapewne o tyle wyżej, że w razie wojny nie groziłby nam głód, w czasie zaś pokoju eksportowalibyśmy poważne ilości zboża.

Taki sposób postępowania byłby więc z jednej strony stępił ostrze groźnej dla nas kwestji agrarnej, a z drugiej: byłby przyniósł Państwu olbrzymie korzyści. To jest dla mnie typowy przykład, jaką powinna być konserwatywna metoda działania.

Jak lekarz nie gorączkę jako taką zwalcza, lecz chorobę, która jest jej przyczyną, tak konserwatysta zwalczać powinien w organizmie społecznym *przyczyny*, mogące wywołać w przyszłości szkodliwe skutki. Taktyka zatem konserwatywna polegać powinna na bacznem śledzeniu tego, co nazywać przywykliśmy duchem czasu, na wykrywaniu w nim zarodków ewentualnych przyszłych chorób społecznych i na zwalczaniu ich planową działalnością, opartą na ciągłości i konsekwencji programu.

Bo definicja konserwatyzmu brzmi: *„Conservatio est continua creatio* — zabhowywanie jest *tworzeniem* w *ciągłości.*

Ten pierwiastek ciągłości w celach i działaniu jest tem, co stanowi istotę konserwatyzmu, co odróżnia go od innych kierunków politycznych i społecznych.

W pojęciu naszem istotny postęp ludzkości nie może polegać na przeskokach, eksperymentalnych próbach, a tem mniej na burzeniu jej dotychczasowego dorobku — nie może on być zrywaniem z przeszłością, jej zaprzeczeniem i przeciwieństwem, lecz jej logicznym, konsekwentnym rozwojem ku dobru i prawdzie. Nowe formy i warunki życia nie mają wynikać z *przewrotu* form dawnych, nie mają panować na gruzach przeszłości, lecz z tej przeszłości jak drzewo z pnia się rozrastać, czerpiąc z niej wszystko to, co w tej przeszłości było dobrem, prawdziwem i pięknem, aby wprowadzić je w nowe życie. A przedewszystkiem to, co po wszystkie czasy było, jest i będzie nieodzownym warunkiem prawidłowego i pomyślnego życia

społeczeństw ludzkich i samejże ich egzystencji, t. j. *Religję, Etykę, Tradycję, Autorytet.*

Te cztery pojęcia, to są podstawy, na których strukturę swoją opiera i wytyczne zasady które w życie narodu wprowadzić usiłuje konserwatyzm.

Postaram się przedstawić stanowisko Stronnictwa Zachowawczego w stosunku do tych czterech kardynalnych naszych zasad.

Co się tyczy *religji,* S. Z. jest przeciwnikiem aksjomatu, że religja, to rzecz czysto prywatna i osobista. Bo religja, to nietylko stosunek duszy ludzkiej do Boga — ten naturalnie jest najbardziej wewnętrzną sprawą każdego człowieka i jego sumienia. Ale religja nie jednostek tylko dotyczy, owszem jest ona najwyższym czynnikiem moralnym w życiu społecznem i nieodzownym warunkiem bytu społeczeństw ludzkich. Bo, ujmując całe życie poszczególnych jednostek od kolebki do grobu w podnoszące i uświęcające ramy swojej dyscypliny moralnej, reguluje przez to i uszlachetnia wzajemny stosunek jednostek do jednostek, jednych warstw społecznych do drugich, społeczeństw do społeczeństw, oraz daje im siłę i wartość moralną, tę niezwalczoną ich ostoję.

Ferment rozkładowy społeczeństw aryjskich, Żydzi, nietylko przez samą nienawiść zwalczają chrześcijaństwo, lecz dlatego także, że wiedzą, że jeżeli uda im się je z dusz wyplenić, wówczas bez żadnej przeszkody zapanuje nad tą trzodą bydląt ludzkich, którą w takim wypadku stałby się świat.

Sami zaś z podziwienia godną wiernością trwają przy swojej religji, wiedząc z wiekowego doświadczenia, jaką siłę moralną daje swoim wyznawcom każda religja.

Bez religji bowiem możliwem jest istnienie stada ludzkiego, ale wykluczonem życie społeczne ludzkości.

Wychodząc z tego założenia, a wierząc w Boski początek religji katolickiej i uznając, że jest ona jedyną prawdziwą religją,—pragnie S. Z., by Kościół Katolicki miał należne Mu stanowisko w Polsce i aby nauka jego stała się wytyczną życia Narodu i Państwa Polskiego.

S. Z. stoi zatem na tym punkcie widzenia, że dzisiejsze stanowisko prawne Kościoła Katolickiego, dające Mu jedynie możność rządzenia się własnemi prawami, jest nie wystarczajęce. Religja Katolicka musi być uznaną za panującą ,w Państwie Polskiem. Jesteśmy *zwolennikami Konkordatu*, ale, nim przyjdzie do jego zawarcia, musi Państwo Polskie zapewnić obronę Religji, obronę czci należnej Jej i Jej sługom — musi zapobiedz, by pod pozorem wolności słowa i druku, — (która to wolność jest integralną częścią wolności osobistej) nie można było jednak wydzierać wiary z duszy narodu.

Rzecz prosta, że wszystkie inne religje muszą mieć zapewnioną swobodę, a wszyscy obywatele wolność sumienia, i że niedozwoloną być musi obraza jakiejbądź religji przez wyznawców innej — każda religja jest dla swoich wyznawców największą świętością.

Państwo dalej musi zapewnić Kościołowi materjalną możność istnienia i spełnienia swego powołania, umożliwić odpowiednią egzystencję księżom i należyte fukcjonowanie seminarjom.

Dotychczasowe postępowanie Państwa odnośnie do utrzymania duchowieństwa, uważamy za celowy sposób walki z Kościołem, obliczony na to, że ksiądz będzie musiał pobierać wysokie *iura stolae*, aby żyć, a że przez to ludność zniechęci się do księdza, a w konsekwencji i do religji.

Co się tyczy aktualnych zagadnień religijno-społecznych, S. Z. jest przedewszystkiem *wrogiem wszelkich zakusów oderwania nas od jedności z Rzymem*

przez Kościół Narodowy i uważa ten ostatni za herezję najniebezpieczniejszą wobec słabego uświadomienia religijnego naszego ludu.

S. Z. jest dalej *przeciwnikiem prawa o rozwodach.* Stoimy na stanowisku nierozerwalności małżeństwa, tak jako Sakramentu, jakoteż jako podstawy rodziny. A rodzina, to pierwszy fundament i najsilniejsza twierdza życia społecznego i wszelkiej cywilizacji, to nie mniej albo więcej dobrane i zorganizowane stado, tylko świętość.

S. Z. jest wreszcie zwolennikiem *szkół wyznaniowych.* Bo choćby tylko z punktu widzenia prostej sprawiedliwości niedopuszczalnem jest,by szkoła (utrzymywana przecież przez podatnika) mogła za te jego własne pieniądze wydzierać, — jak się to dziś często dzieje, — z duszy tego dziecka to, co on najsilniej pragnie temu dziecku wpoić, jako skarb najdroższy.

Chcę jeszcze w tem miejscu zaznaczyć stanowisko S. Z. *względem prawa własności. — S. Z. uważa prawo własności za nienaruszalne, a wszelką własność za nietykalną i świętą* — czy to jest własność ziemi, czy własność myśli i wiedzy, czy własność kapitału. Bo tak każe X-te przykazanie, bo taki jest postulat wolności osobistej, bo własność jest podstawą bytu rodziny, a przez to jednym z fundamentów cywilizacji, bo jest ona wreszcie nieodzownym warunkiem jakiejkolwiek produkcji.

Ale dwa są określenia prawa własności. Według prawa rzymskiego jest to *„ius utendi et abutendi“* — prawo używania i n a d u ż y w a n i a swojej własności. To określenie stało się podstawą manczesterskiego liberalizmu, tego pierwszego wroga zasad konserwatywnych. Według Św. Tomasza z Akwinu, prawo własności jest to *„ius procurandi et dispensandi“*, — prawo zarządzania i szafowania. Opiera się ono na koncepcji, że istotnym właścicielem wszystkiego

jest Bóg — właściciel doczesny zaś jeno szafarzem, który przed Bogiem „zda liczbę z włodarstwa swego".

My stoimy na punkcie tego określenia prawa własności — i śmiem twierdzić, że gdyby społeczeństwa przejęły się istotnie tem jego pojęciem, to nietylko złagodziłoby walkę między kapitałem a pracą, ale usunęłoby wszelkie powody do niej, bo usunęłoby możliwość nadużywania swej własności, czy swej przewagi, tak ze strony właścicieli kapitałów, jak ze strony właścicieli pracy.

Drugą podstawową zasadą konserwatyzmu jest *Etyka,* czyli wprowadzenie zasad religji w życie, zastosowanie się w praktyce do jej nauk. Konieczność etyki dla życia narodów jest tak oczywistą, że nie potrzeba jej uzasadniać. Jak bez religji, tak bez Etyki niemożliwem jest życie społeczne ludzkości — bez niej społeczeństwa zmieniłyby się w hordy, a ich życie w walkę wszystkich przeciw wszystkim. Patrzymy własnemi oczami na dowody tego: cała współczesna choroba świata, wszystkie niedomagania i rozterki społeczne, wszystkie dążności i występki antyspołeczne, wszystkie objawy rozstroju i rozkładu społeczeństw, a zdziczenia, spodlenia i zwyrodnienia jednostek mają swą przyczynę w dechrystjanizacji świata. Jedyną radą na ten stan rzeczy, którego trwanie musiałoby pogrążać ludzkość w coraz to głębszy upadek, jest powrót do Etyki i oparcie na niej całego życia, tak prywatnego, jak społecznego.

Co się tyczy specjalnie etyki w życiu publicznem, koniecznym przedewszystkiem jest powrót do tych dwu tradycyjnych naszych cnót, co niegdyś stanowiły cechę charakterystyczną Polaków, a dziś w Polsce tak strasznie są podeptane, do uczciwości i honoru, do czystych rąk i podniesio-

nego czoła, do tego pojęcia, które najpiękniej określił Szujski słowami, że „do służby publicznej powinno się przystępować, jak do Sakramentu".

Musimy dalej *wyrobić w sobie dyscyplinę narodową,* przejąć się przeświadczeniem, że samowola to nie wolność, lecz jej zaprzeczenie, że prawa obywatelskie nie mogą istnieć, jeżeli nie są wykonywane obywatelskie obowiązki.

Musimy *zwalczać prywatę* (dziś więcej jeszcze partyjną niż osobistą, ale tem niebezpieczniejszą), a dążyć do konsolidacji społeczeństwa, dziś tak niejednolitego, że trudno je prawie społeczeństwem nazwać,— i wytworzyć w nim solidarność narodową, bez której obrona przeciw elementom rozkładu i roztroju nie da się nawet pomyśleć.

Najwyższym wreszcie postulatem Etyki, dotyczącym ludzi pomiędzy sobą, jest „kochaj bliźniego Twego". — *S. Z. jest przeciwnikiem samejże koncepcji walki klas,* a pragnie zgodnego współżycia wszystkich warstw społecznych, opartego na wzajemnem zrozumieniu i uwzględnieniu *słusznych* praw i dążeń jednych części społeczeństwa przez drugie. Pragnie ono zatem, by to najwyższe przykazanie stało się podwaliną naszego życia społecznego, bo w niem jest lekarstwo na wszystkie choroby społeczne i polityczne świata.

Trzecią podstawą konserwatyzmu jest *Tradycja.* Jest ona najściślej związana z pierwiastkiem ciągłości, stanowiącym istotę zachowawczej polityki.

Na tradycję narodów składa się wszystko to, co wytworzyło przez ciąg wieków jego odrębną indywidualność i charakter narodowy, wszystko to, co jest owocem jego pracy na polu cywilizacji, nauki i moralnego postępu, wszystkie wreszcie jego zasługi wobec siebie samego i ludzkości, położone w ciągu jego

historji. Tradycja, to najistotniejszy „narodowy kościół pamiątek” i „arka przymierza między dawnemi i przyszłemi laty”.

Czem jest dla narodu tradycja, o tem dobrze wie międzynarodowy wróg wszelkich narodowości aryjskich i dlatego tak zawzięcie zwalcza każdą tradycję. Ale sam, jak swojej religji, tak i swojej tradycji trzyma się uporczywie, bo wie, że w nich są źródła niezmożonej siły.

Jeżeli życie narody ma iść normalnym torem ku zdrowemu postępowi, musi on przyszłość swoją — jak już wyżej powiedzianem było — budować na tem, co jest dobrem, mądrem i wzniosłem w spuściźnie jego przeszłości, musi poznać z niej swój charakter i treść swoich dziejów i dążyć do tego, by pozostać tym samym narodem, jeno coraz wyższym i doskonalszym.

S. Z. stoi zatem absolutnie i bezwzględnie na gruncie narodowym i dążyć będzie do tego, by naród polski jako najdroższe skarby zachował te wartości moralne i kulturalne, które rozwinął w sobie przez ciąg swego życia w tej cywilizacji, której podstawą jest nauka Chrystusowa.

Chcę tu dotknąć jednej strony naszego życia narodowego, która na tutejszym terenie jest tak specjalnie ważna, a która w historji naszej tak jasną kartę stanowi — a to *sprawy współżycia z narodowościami nie-polskiemi.*

S. Z. stoi w tej sprawie na stanowisku jagiellońskiej zasady „wolni z wolnymi i równi z równymi” — ale pod warunkiem, że narodowości te przyjmą platformę państwowości polskiej i spełniać będą uczciwie i wiernie swe obowiązki wobec Państwa Polskiego i jego praw. Przeciwni jesteśmy wszelkiemu jątrzeniu i wynaradawianiu narodowości nie-polskich, a skupić je pragniemy pod wspólnym sztandarem polskiej idei państwowej. Ideałem jest naszym, by te narodo-

wości tak się odnosiły do Polski, jak przodkowie niejednego z Panów tu obecnych, co się pisali „gente Ruthenus, natione Polonus". Ale bronić się będziemy wszelkiemi siłami przeciw dążnościom jakichkolwiek grup czy to narodowościowych, czy wyznaniowych, do utworzenia „państwa w Państwie" i do uprawiania przez nie w tym celu, lub w tym charakterze, polityki na własną rękę.

Podobnież — stojąc oczywiście na gruncie obowiązujących Polskę przymierzy i traktatów, bronić się jednak musimy przed supremacją jakichkolwiek wpływów postronnych, a zwłaszcza międzynarodowych.

Że zaś te ostatnie dążą na całym świecie do odegrania przemożnej roli w życiu państw i narodów dzięki potężnej, zakonspirowanej organizacji — przeto S. Z. zwalczać będzie wszelką działalność konspiracyjną, usuwającą się z pod kontroli prawa i społeczeństwa, wszelkie organizacje, których czy to istnienie, czy cele i środki działania są tajne, wszelką działalność, dążącą do tego, by o losie Państwa decydowały nie jawne, legalne i odpowiedzialne organy, lecz ukryte, nieuchwytne sprężyny.

Czwartą kardynalną zasadą konserwatywną jest *uznawanie i poszanowanie autorytetu.*

Dziwnym zbiegiem okoliczności, tak jak w języku naszym nie wytworzyliśmy nazwy na to pojęcie tak też w dziejach i charakterze naszym nie mieliśmy posłuchu i poszanowania dla tego, co to pojęcie oznacza. W życiu narodu trzy są autorytety: autorytet moralny — *religja*, autorytet społeczny — *prawo* i autorytet polityczny — *władza* i jej emanacja, *hierarchja.*

Powszechnem jest dziś dążenie do zaprzeczenia i podkopania wszelkich autorytetów. Nieuniknionem tego następstwem musi być doprowadzenie społeczeństw do anarchji i samego dna nędzy moralnej i materjalnej, jak tego dowodzi przykład Rosji.

S. Z. uznaje zatem nie potrzebę tych autorytetów, bo one są ponad nami, uznaje tylko, że one istnieją i pragnie, by życie nasze, zarówno prywatne jak państwowe, było im poddane.

Stanowisko nasze względem religji już omówiłem, pozostaje jeszcze władza i prawo.

Władza wszelka w pojęciu filozofji chrześcijańskiej jest Bożym jeno atrybutem — władza zaś doczesna pochodzi z przelania przez Boga części swej władzy na człowieka czy ludzi po to, by ta władza doczesna strzegła i wykonywała prawo Boże na ziemi. Stąd aksjomat, że władza pochodzi od Boga.

W tem pojęciu mieści się zarówno obowiązek podwładnych poszanowania władzy i posłuszeństwa względem niej — jak i określenie celu władzy, będącego zarazem jej racją bytu i warunkiem jej prawowitości. Władza ma być przedstawicielem i wykonawcą prawa i jako taka jest symbolem życia państwowego, personifikacją Ojczyzny. Posłuch i poszanowanie władzy jest więc i obowiązkiem obywatela i nieodzownym warunkiem istnienia stanu prawnego w Państwie, oraz samejże egzystencji Państwa, jako zorganizowanej społeczności ludzkiej.

Celem zaś i obowiązkiem władzy jest moralny i materjalny ład w Państwie — wszak nawet wyraz „władza", „władać" pochodzi od „w ładzie".

Na to, by prawo mogło regulować życie społeczeństwa, a władza rządzić w ładzie państwowym, musi naród nasz przejąć się i przeniknąć dwoma przekonaniami:

1) Że pojęcie *wolności* nietylko nie sprzeciwia się pojęciu prawa i władzy, nietylko nie wymaga podkopywania ich, ale przeciwnie, że jest ono z temi pojęciami jednoznaczne. Bo niema prawdziwej wolności bez prawa i bez rządu, ani gorszej niewoli, jak brak

prawa i bezrząd, oddające społeczeństwa w zależność od niehamowanej niczem samowoli jednostek, czy instynktów mas.

2) Że posłuszeństwo wobec prawa i poszanowanie władzy jest takim samym kardynalnym obowiązkiem obywatela, jak posłuszeństwo rozkazowi i cześć dla sztandaru są obowiązkiem żołnierza.

Na to jednak, by społeczeństwo mogło się przejąć poszanowaniem władzy i posłuchem dla prawa, musi władza być prawną, a to, co ona reprezentuje i wykonywa, prawo, musi być takiem i na takich podstawach opartem, by i ono i władza budziły nietylko posłuch, ale także cześć i miłość. Społeczeństwo bowiem, które słuchałoby prawa i władzy tylko dlatego, że za niemi stoi żandarm — byłoby skazane na wcześniejszą lub późniejszą, ale nieuchronną anarchję.

Prawo zatem musi być samo w sobie i samo przez się *autorytetem*. Aby zaś niem być mogło, by obowiązywało obywatela w jego rozumie, woli i sumieniu, musi przedewszystkiem stać na piedestale absolutnej sprawiedliwości i bezstronności. Nie może być wykładnikiem interesów żadnej warstwy społecznej w przeciwstawieniu do innej, nie może faworyzować jednej kosztem drugich, ale musi dążyć do dobra społeczeństwa, jako całości, mając przez to samo na celu dobro wszystkich warstw społeczeństwa, każdej jego części składowej. Nie może służyć niczyim i żadnym innym celom, prócz swemu własnemu najwyższemu zadaniu saluti Reipublicae.

Prawo zatem musi być etycznem, a na to musi być oparte na tem, co jest Boskiem źródłem wszystkich praw ludzkich, na tem prawie, które Bóg, stwarzając człowieka, wlał mu w duszę, na Dziesięciu Przykazaniach. Tylko takie prawo jest istotnie prawem, tylko ta władza, która takie prawo przedstawia i na niem rządy swoje opiera, jest władzą legalną.

Prawo zaś, które nie byłoby oparte na powyższych podstawach, może być ustawą, ale nie będzie nigdy prawem. Będzie ono jedynie bezprawiem, narzuconem siłą, władza zaś, któraby na niem rządy swoje oparła, nie będzie nigdy władzą legalną. Będzie władzą uzurpowaną, będzie anarchją, bez względu na to, czy będzie nią dziedziczna monarchja czy Republika Rad. Bo wszelka władza, z chwilą gdy wykracza przeciw swemu najwyższemu celowi i swej racji bytu, przeciwko ładowi moralnemu — staje się anarchją. W „Miłosierdziu" Rostworowskiego mówi Włóczęga do Tyrana: „Ja na górze jestem tobą, Ty na dole jesteś mną" — Piotr Wielki, czy Fryderyk II byli takimi samymi anarchistami w stosunku do ładu moralnego, jak Robespierre czy Trocki.

To, co powiedziałem o prawie i stosunku społeczeństwa do niego, da się określić jednem słowem: „praworządność". Jednym zaś z koniecznych jej warunków jest jawność: jawność władzy, jawność prawa, jawność działania ze strony zarówno organów władzy, jak i obywateli. Ta jawność jest też integralną częścią doktryny konserwatywnej — bo tajną może być tylko destrukcja,—wszelka konstrukcja jest jawną.

A skoro mowa o władzy, to chciałbym jeszcze zwrócić uwagę na pewną niekonsekwencję, którą się u nas często popełnia. Wielu jest u nas ludzi, którzy uważają się za skończonych konserwatystów, a są republikanami. Te dwa pojęcia są trudne do pogodzenia.

Szanujemy istniejącą w Polsce formę rządu i stoimy na gruncie Konstytucji oraz bezwzględnie legalnych środków działania.

Mimo to jednak stwierdzić muszę wobec organicznej budowy koncepcji konserwatywnej, że *kto szczerze i ze świadomością tego co mówi powie: „jestem konserwatystą", ten wcześniej czy później dojść musi do tego, że powie też: „jestem monarchistą".*

Może dziwnem wyda się Panom afirmowanie tych zasad w chwili, gdy tak zwany duch czasu na każdym kroku zadaje im kłam i kiedy zdawać by się mogło, że ludzkość lada dzień zasady te odłoży a d a c t a. Proszę Panów, tak mogłoby się zdawać, ale tak nie jest.

W zasadach, stanowiących podstawy konserwatyzmu jest prawda, a prawda jest nieśmiertelna. I dlatego konserwatyzm można zwalczać, można mu przeczyć, ale wymazać go z powierzchni ziemi nie podobna. Jedno tylko może go zabić: jeżeli dla celów oportunistycznych zboczy od swojej ideologji i wejdzie w kompromis co do tych zasad, które stanowią jego rację bytu. Wtedy popełni samobójstwo.

Ale jeżeli tej ideologji swojej i tym swoim zasadom pozostanie wierny — wtedy mimo wszystko i wbrew wszystkim musi przetrwać.

My nie spodziewamy się prędkiego zwycięstwa naszych idei, ani nie liczymy na wielkie doraźne sukcesy, ale wiemy, q u e l e j o u r v i e n d r a.

Dla świtu tego dnia chcemy pracować mimo wszelkich trudności i przeszkód, z których sobie w całej pełni zdajemy sprawę, biorąc jako hasło nasze na dziś:

„Bądź tą przegraną, której cel daleki,
A która przecie wygrywa na wieki".

Stan obecny. W skład P r e z y d j u m S. Z. wchodzą: Aleksander **Dworski**, (prezes Krakowskiego Związku Ziemian) — prezes, Konstanty hr. **Broël-Plater**, właściwy inicjator Stronnictwa, — I wiceprezes, prof. Dr. Karol **Klecki**, — II wiceprezes (i przewodniczący koła krakowskiego S. Z.).

Do Z a r z ą d u wchodzą ponadto p.p.: Artur **Zaremba Cielecki**, honorowy prezes małopolskich Kółek Rolniczych, dr. Jan **Szwarcenberg-Czerny**, wice-

prezes Wyższego Sądu Okręgowego w Krakowie, dr. Kazimierz Marjan **Morawski**, sekretarz generalny stronnictwa, p. Marjan **Rudziński**, mecenas Stanisław **Schultz**, hr. Michał **Sobański**, hr. Hieronim **Tarnowski**, hr. Albert **Wielopolski** (skarbnik) i hr. Zygmunt **Zamoyski**. Zastępcy: Stefan **Ciszewski**, Antoni **Marszewski**, Ludwik **Michałowski** i Ludomir **Wolski**.

Komisja Kontrolująca: Adam **Byszewski**, Henryk **Skarżyński** i Antoni **Wołkowicki**.

Stronnictwo ma swe organizacje w Warszawie, Poznaniu, Krakowie i Lwowie.

Ogólna liczba członków Stronnictwa dochodzi do tysiąca.

Organ prasowy: *„Biuletyn Stronnictwa Zachowawczego"*.

STRONNICTWO PRAWICY NARODOWEJ.

STRONNICTWO PRAWICY NARODOWEJ.

Charakterystyka.

Stronnictwo Prawicy Narodowej jest organizacją polityczną konserwatystów krakowskich. Cechuje je powaga, głęboki patrjotyzm i zrozumienie konieczności państwowych.

Stronnictwo, jako organizacja wybitnie konserwatywna, stara się nawiązać ciągłość tradycji pomiędzy teraźniejszością, a przeszłością Państwa.

Dane historyczne.

Stronnictwo Prawicy Narodowej z siedzibą w Krakowie jest kontynuatorem Stronnictwa Zachowawczego, które po powstaniu 1863 r. zgrupowało się dookoła miesięcznika „Przegląd Polski" i dziennika „Czas". To stronnictwo krakowskie miało tylko jedną formalną organizację, tak zwane „Kółko Krakowskie" w Sejmie krajowym, które przetrwało aż do ostatnich chwil Sejmu galicyjskiego. Natomiast w kraju organizacja powstała dopiero po wprowadzeniu powszechnych wyborów do wiedeńskiej Rady Państwa. Wówczas też stronnictwo przybrało nazwę „Prawicy Narodowej" i otworzyło podwoje dla wszystkich zwolenników jego programu. Od tego czasu przechodziło Stronnictwo Prawicy Narodowej pewne zmiany, ostateczną jednak swoją organizację

przeprowadziło po odzyskaniu niepodległości a program uchwaliło w roku 1922. Ta organizacja, określona statutem z roku 1919 i programem z r. 1922- jest podstawą, na której się opiera dzisiejsze Stronnictwo Prawicy Narodowej.

PROGRAM
STRONNICTWA PRAWICY NARODOWEJ.

I. Stronnictwo „Prawicy Narodowej" jest stronnictwem zachowawczem, a tem samem już określa się wyraźnie jego stosunek do dwóch zasadniczych problemów życia społecznego, jakich znaczenie wystąpiło z taką siłą zwłaszcza w stosunkach obecnych, wywołanych wielką wojną światową, a mianowicie: do problemu religijnego i problemu praworządności.

Nie brak wprawdzie było i przedtem prądów, dążących do oparcia życia społecznego na podstawie racjonalistycznej i materjalistycznej, znaczenie czynnika religijnego dla istnienia społeczeństwa negującej, i nie brak było przedtem usiłowań, aby w życiu państwowem zastąpić czynnik prawa, jako najwyższej kierowniczej normy, interesem klasowym, opartym na sile i przewadze liczebnej jednakże dopiero wojna, rozpętawszy brak poszanowania dla prawa oraz lekceważenie sił moralnych, wywołała w całym świecie, od Rosji zwłaszcza poczynając, groźne i bezpośrednie niebezpieczeństwo pod obu powyższemi względami. Z powodu bliskiego sąsiedztwa z Rosją, społeczeństwo nasze jest szczególnie narażone na niebezpieczeństwo zwycięstwa prądów, wypowiadających walkę religji i prawu w życiu społecznem; a obrona tych potężnych czynników, na których wspiera się zawsze i wspierać się powinno prawidłowe życie społeczne, musi być też uważana w naszych stosunkach za jedno z najpilniejszych i najdonioślejszych zadań każdej partji zachowawczej.

II. Wychodząc z przeświadczenia o znaczeniu pierwiastka religijnego, dążyć też pragnie stronnictwo „Prawicy Narodowej“ do oparcia nietylko życia prywatnego, ale i życia publicznego na zasadach moralności chrześcijańskiej, tak znakomicie od tylu wieków przez kościół Katolicki bronionej i rozwijanej. Moralność ta, bezwzględna i żadnych wątpliwości nie dopuszczająca, zdolna jest przeciwstawić się najlepiej wszelkim próbom oparcia życia społecznego na systemach etycznych, nacjonalistycznych, a więc względnych i zmiennych, do potrzeb subjektywnych pewnych grup czy jednostek łatwo się naginających. W przepojeniu zasadami tej moralności naszego życia rodzinnego, wychowania i nauczania młodzieży, a więc także całego szkolnictwa, stosunków między klasami społecznemi, a w szczególności między kapitałem, a pracą, naszego życia politycznego i partyjnego, całego naszego ustawodawstwa, a wreszcie w przepojeniu tą moralnością stosunków międzynarodowych, gdzie tak długo i tak ohydnie była moralność chrześcijańska gwałconą,—widzi Stronnictwo „Prawicy Narodowej“ najważniejszą gwarancję zgodnego z wolą Opatrzności rozwoju naszego narodu i całej ludzkości.

III. Tem samem zarysowany już jest stosunek stronnictwa „Prawicy Narodowej“ do kościoła Katolickiego, do którego należy olbrzymia większość naszego narodu, a przy którym staje ono z tradycyjną wiernością. Fakt ten nie wyklucza oczywiście hasła tolerancji religijnej, jakiego kościół Katolicki oddawna stale broni. Wyklucza natomiast — zgodnie z prawdziwą moralnością chrześcijańską — nadużywanie różnic religijnych jako broni w walkach społecznych, gospodarczych i politycznych, przeciwko jednostkom i grupom religijnym i wyznaniowym, które stwierdzają czynem swoim gotowość zgodnego z nami w Państwie Polskiem współżycia oraz współdziałania na polu politycznem, społecznem i gospodarczem.

Stosunek Państwa do kościoła Katolickiego powinien być oparty na zupełnej wolności kościoła, a to znowu po-

winno zostać stwierdzone odpowiednim konkordatem, zawartym między Państwem Polskiem, a głową kościoła Katolickiego.

IV. Z uznania potrzeby, aby życie nasze publiczne oparte było na idei praworządności, wynika dążność Stronnictwa „Prawicy Narodowej“ do usilnego starania się o wykluczenie z życia publicznego wszelkiej dowolności, co najłatwiej da się osiągnąć zapomocą poddania wszelkich dziedzin naszego życia pod normy ustaw. Dzieło konstytucyjne powinno być wykończone i udoskonalone, a obecne ustawy, o ile są sprzeczne z postanowieniami Konstytucji, powinny być zrewidowane celem wyraźnego uchylenia sprzecznych przepisów.

Dobrego ustawodawstwa, będącego podwaliną i gwarancją praworządności Państwa Polskiego, nie da się jednak uzyskać, jeżeli się nie zastosuje u nas tego całego szeregu środków, jakie w tym celu wytworzyła praktyka społeczeństw zachodnich, jak wprowadzenie Rady Stanu, utworzenie Trybunału Konstytucyjnego, zrównanie kompetencyj obu Izb Parlamentarnych — Sejmu i Senatu. Dlatego też Stronnictwo „Prawicy Narodowej“ konsekwentnie popiera wszelkie powyższe środki, gwarantujące doskonałość naszych ustaw.

Bezstronne stosowanie ustaw i rozporządzeń powinno być przedmiotem jaknajczujniejszej kontroli i zabezpieczone rękojmiami. Do takich należy w pierwszej linji bezwzględna niezawisłość stanu sędziowskiego, której naruszenie jest jednym z najgroźniejszych zamachów na praworządność.

W dziedzinie administracyjnej spory między władzami państwowemi, a obywatelami Państwa na tle nieporozumień co do stosowania przepisów prawnych, powinny być oddane pod orzecznictwo niezawisłych trybunałów administracyjnych, które w Państwie praworządnem, obok niezawisłości sądów, są drugą gwarancją sprawiedliwości.

Stan urzędniczy, mający tak doniosłe w Państwie zadania do wypełnienia, od którego pracowitości, wykształce-

nia, obowiązkowości i bezstronności zależy dobre, albo złe zastosowanie tej olbrzymiej masy ustaw i rozporządzeń, jaką wytwarzają potrzeby nowoczesnego Państwa, powinien być należycie wyposażony — jest to bowiem zasadniczym warunkiem, aby był czynnikiem prawa i obrońcą idei państwowej, a nie narzędziem samowoli i dowolności.

Budowa samorządu lokalnego powinna stać się przedmiotem najenergiczniejszych wysiłków całego społeczeństwa, jako gwarancji kontroli władz państwowych, jako przeciwdziałanie niepotrzebnej, szablonowej i kosztownej centralizacji, oraz jako szkoła dla całego społeczeństwa w zrozumieniu interesu publicznego.

V. Dążność do zapewnienia czynnikowi religijnemu i ideałowi praworządności znaczenia rozstrzygającego w życiu publicznem, prowadzi więc do ważnych konsekwencyj praktycznych powyżej wskazanych — ale obok tych dwóch momentów charakteryzuję program polityczny Stronnictwa „Prawicy Narodowej“ trzecia dążność, a mianowicie chęć *zapewnienia interesowi państwowemu pierwszorzędnego miejsca we wszystkich kierunkach naszego politycznego i społecznego życia.* Poznanie tego interesu, od wieków w Polsce niedostatecznie silnie odczuwanego, uległo w epoce porozbiorowej dalszemu jeszcze przytłumieniu. Należy też o jego wzrost na każdem polu usilnie się starać i w społeczeństwie troskliwie je pielęgnować. Rozwój jego stoi zresztą wszędzie w związku przyczynowym z silnem uczuciem religijnem. Całe sumienie narodu powinno być instynktem państwowym nawskroś przepojone: wychowanie młodzieży na nim powinno być oparte, obok czynnika wiary i poszanowania dla prawa; wreszcie, jaknajszersze masy powinny być troskliwie przygotowywane do wykonywania tych wielkich praw, jakie im ustrój demokratyczny przyznaje, w duchu interesu ogólnego, a nie w duchu interesu poszczególnych jednostek i grup, czyli cząstek społeczeństwa. Jeżeli bowiem życie prawne i polityczne społeczeństwa nie opiera

się pod każdym względem na zrozumieniu i zabezpieczeniu interesu ogólnego, interesu publicznego,—to społeczeństwo naraża się na samobójczą zgubę.

VI. Dlatego też Stronnictwo „Prawicy Narodowej" uważa za rzecz pierwszorzędnej doniosłości popierać to wszystko, co podnosi w społeczeństwie zrozumienie interesu powszechnego, a zwalczać wszelkie usiłowania, aby interes partykularny występował na plan pierwszy. Za najpoważniejszy środek w tym celu należy uważać opiekę nad wysokim poziomem oświaty w społeczeństwie i to zarówno oświaty elementarnej, podnosząc ku górze szerokie, a zaniedbane dotąd masy, jak i oświaty średniej i najwyższej, prowadzącej nas do zrównania z narodami przewodniczącemi w rozwoju kulturalnym ludzkości.

Oświata, szerzona w społeczeństwie, powinna być zarówno dostosowaną do powyżej wskazanych naszych narodowych potrzeb, jak i oparta na tradycjach wykształcenia humanistycznego, stanowiącego najlepszą podstawę do zrozumienia przeszłości, do wyrobienia w młodych generacjach zmysłu społecznego i do wykształcenia człowieka o wszechstronnej, pełnej cywilizacji.

VII. Do tego celu, jakim jest wykształcenie w społeczeństwie ducha państwowego i zapewnienie mu roli decydującej we wszystkich sprawach publicznych, muszą posłużyć także i inne środki. Należy do nich zapewnienie należytej roli w życiu publicznem naczelnej władzy państwowej, powołanej w każdem państwie w pierwszej linji do tego, aby ogarniać potrzeby ogółu i występować bezstronnie, pośrednicząco i łagodząco wobec sprzecznych interesów i walk poszczególnych grup społeczeństwa. Władza ta naczelna, której Konstytucja przyznaje charakter delegata narodu, powinna mieć udział w najważniejszych aktach państwowych, ale nie powinna być wciągana w odmęt walk partyjnych, gdyż podkopywanie jej powagi zwraca się przeciwko samemu społeczeństwu, jako obalanie jednego z najważniejszych symbolów ładu społecznego i jedności Państwa.

VIII. Tym samym względem podyktowane jest dążenie Stronnictwa „Prawicy Narodowej", aby organizacje państwowe, służące najwybitniej ogólnym celom narodowym, jak szkoła albo wojsko, prowadzone były i oceniane przez społeczeństwo wyłącznie w duchu wspólnych interesów państwowych; gdyby bowiem szkoła i wojsko, zamiast być instrumentem państwowym, stały się areną walk partyjnych, klasowych lub osobistych, byłoby to jednem z największych publicznych nieszczęść.

Musiałoby to zwłaszcza oddziałać rozkładowo na istnienie silnej i karnej armji, bez której nietylko nie da się pomyśleć o bezpiecznej egzystencji Państwa, ale która jest zarazem znakomitą szkołą cnót społecznych, karności, patrjotyzmu, poświęcenia. Stronnictwo „Prawicy Narodowej" uważa też za jeden z najważniejszych punktów swego programu dopomagać do rozwoju armji i zwalczać wszystkie próby czy to przetwarzania jej na luźną milicję, czy to dezorganizowania jej i osłabiania jej spójności ze względów na chwilowy partyjny interes.

IX. Względem na interes ogólny podyktowane jest dalej przeświadczenie, że należy dążyć w naszem społeczeństwie do tego, aby ograniczyć przerost ducha partyjnego w walkach politycznych z jego nienawiścią do wszelkiego przeciwnego zdania, z jego nadużyciami obelg i posądzeń; z jego bezkrytycyzmem wobec kierowników i agitatorów partyjnych; z jego dążnością wreszcie do rządzenia Państwem wedle klucza stronniczego, a nie wedle uzdolnienia i wykształcenia osób, mających wejść w skład rządu.

Tu należy wreszcie potrzeba przeciwstawienia się wszelkim próbom przenoszenia rządów Państwa do rąk organizacyj partyjnych, zawodowych i klasowych, przez odstępowanie tym organizacjom cząstek zwierzchnictwa państwowego, — co musiałoby z czasem doprowadzić do wytworzenia rad bolszewickich, lub przynajmniej do podporządkowania władz państwowych pod autorytet syndykatów.

X. Ponieważ osiągnięcie wszystkich powyższych celów zawarunkowane jest stworzeniem ładu finansowego, przeto Stronnictwo „Prawicy Narodowej“ uważa za konieczność popieranie wszelkich usiłowań, dążących do stworzenia takiego ładu; a w szczególności równowagi między dochodami, a rozchodami Państwa, bez czego nie może nastąpić uregulowanie sprawy walutowej, zależne przecież od uzdrowienia całego organizmu gospodarczego i skarbowego. Postulatowi temu muszą być podporządkowane wszelkie względy, a rząd, który będzie zmierzał do tego celu (czy to zapomocą oszczędności, czy to zapomocą żądania od społeczeństwa koniecznych ofiar), powinien doznawać na każdym kroku wsparcia od społeczeństwa.

XI. Interes ogólny, interes państwowy, powinien być też zasadą kierowniczą przy załatwianiu wszystkich kwestyj ekonomiczno-społecznych. A więc on to powinien naprzód zdecydować o poparciu usiłowań do zaprowadzenia w Polsce ustawodawstwa socjalnego, zabezpieczającego klasom robotniczym uczestnictwo w kulturze i oświacie, w dobrodziejstwach nowoczesnej hygieny, w opiece na czas starości i na wypadek choroby, w ochronie pracy małoletnich i kobiet.

W imię tego ogólnego interesu przeciwstawia się Stronnictwo „Prawicy Narodowej“ jaknajostrzej idei walki klas, a staje natomiast na podstawie idei solidaryzmu i współdziałania, które powinny nietylko doprowadzić nas do ustawodawstwa socjalnego, ale wogóle być dyrektywą rozstrzygającą we wszystkich stosunkach między ścierającemi się ze sobą klasami społecznemi.

XII. Interes ogólny powinien też decydować o całej polityce ekonomicznej Państwa, która powinna się liczyć z faktem, iż istnienie własności indywidualnej, wolnej wymiany dóbr i konkurencji gospodarczej jest w obecnych warunkach najlepszą gwarancją wzrostu wytwórczości w społeczeństwie, zaś dążenie do własności komunistycznej, oraz etatyzm na polu produkcji i wymiany, przytłumiają inicjatywę prywatną, cnotę oszczędności, przedsiębiorczość i chęć

do pracy, a tem samem uniemożliwiają wszelki rozwój bogactwa narodowego. W szczególności zaś uniemożliwiają przeprowadzenie uprzemysłowienia kraju, co musi w najbliższym czasie stanowić przedmiot najwytrwalszych zabiegów społeczeństwa, oraz zabijają rozwój miast, odgrywających tak ważną rolę w gospodarstwie i w ogólnej kulturze. Opieka nad przemysłem, handlem i miastami jest koniecznym warunkiem zrównania się z Zachodem i musi też być zupełnie równolegle rozwinięta do opieki nad interesami rolnictwa. Interes państwowy nie pozwala bowiem aby jedna gałąź produkcji, czy wymiany, rozwijała się kosztem drugiej.

XIII. W zakresie stosunków rolniczych, Stronnictwo „Prawicy Narodowej“ popiera wszystko, co podnosi poziom produkcji rolnej kraju i oświadcza się za przeprowadzeniem takich reform agrarnych, któreby ten cel właśnie miały na oku. Uznaje też potrzebę wzięcia inicjatywy w obmyśleniu bliższego planu takich reform, któreby były oparte na zrozumieniu doniosłej funkcji społecznej i kulturalnej, jaką wszędzie na świecie posiada równoległe istnienie gospodarstw różnego typu: wielkich, średnich i małych. Reformy te powinny uniemożliwić powstawanie gospodarstw zbyt małych (czyli rozproszkowanie roli), gdyż na takich gospodarstwach, nieżdolnych do wyżywienia rodziny, nie można wogóle racjonalnie gospodarować. Reformy te powinny uszanować prawo własności, gdyż jego naruszenie burzy praworządność, staje się zachętą dla dalszych przewrotów socjalnych i uniemożliwia gospodarowanie racjonalne, obliczone na dalszą metę Tam zaś, gdzie Państwo w interesie ogólnym przystąpić musi do wywłaszczenia, powinno ono zapewnić wywłaszczonym pełne odszkodowanie, zgodnie z postanowieniami Konstytucji. Tylko w tym duchu przeprowadzone reformy umożliwią podniesienie techniki rolnej, u nas dotąd stojącej na niższym niż na Zachodzie poziomie, zapewnią na przyszłość należyte zaopatrzenie miast w środki żywności, zagwarantują wywóz nadwyżki zagranicę, a wreszcie nie

zburzą tych warsztatów postępu gospodarczego i tych ognisk myśli narodowej, jakiemi były zawsze w dziejach naszych wielkie i średnie gospodarstwa, tak doniosłe dla życia narodowego, zwłaszcza na kresach polskich.

XIV. Interes państwowy decydować wreszcie musi o stanowisku wobec kwestyj narodowych, dla Polski tak doniosłych. Istnienie silnego polskiego poczucia narodowego, jest jednym z najważniejszych węzłów społecznych, a tem samem Państwo musi tego ducha pielęgnować i popierać wszystkie jego objawy. Należy z tem jednak pogodzić poszanowanie dla wszystkich innych narodowości, Państwo Polskie zamieszkujących. Tylko wtedy będzie ono silne i żywotne, jeśli te obce narodowości będą się czuły pod wspólnym dachem zadowolone, to znaczy, jeśli będą wiedziały, że Państwo Polskie chętnie widzi rozwój ich własnej kultury, o ile tylko staną szczerze i bezwarunkowo na podstawie uznania polskiej państwowości.

XV. W zakresie polityki zagranicznej, Stronnictwo „Prawicy Narodowej“ wychodzi ze świadomości, iż położenie Polski, wciśniętej między Niemcy i Rosję, jest wyjątkowo niebezpieczne. Niema żadnych widoków, aby na którem-kolwiek z tych państw można w bliskiej przyszłości szukać stałego oparcia. Należy się natomiast przygotować na dłuższy i trudny do przeżycia okres bronienia Niepodległości dzisiejszych granic państwowych, zarówno od zachodu, jak od wschodu. Oprócz takich środków jak stworzenie silnej armji służącej celom obrony granic i naszego bytu, konsolidacja wewnętrzna, rozwój oświaty i zamożności — powinna do tego celu posłużyć należyta nasza polityka zagraniczna, oparta na świadomym celu planie, odznaczająca się ruchliwością i energją, oddana w ręce dobrze wyszkolonej dyplomacji. Polityka ta musi oprzeć się na zrozumieniu i wyzyskaniu całego położenia światowego, w którem Polska odgrywa rolę tylko jednego szczegółu; powinna nie spuszczać z oka faktu współzależności wszystkich narodów od siebie; dążyć do oparcia się na całym systemie obronnych przy-

mierzy, z których przymierze z Francją jest dla Polski najważniejsze; powinna wreszcie polegać na wyzyskaniu dodatnich stron naszego geograficznego, przejściowego między zachodem, a wschodem położenia, ułatwiającego nam pośrednictwo pomiędzy narodami, tak aby Polska stała się czynnikiem w Europie potrzebnym i zjednała dla siebie sympatję i poparcie innych narodów. W każdym razie powinna to być polityka pokojowa, budząca zaufanie świata i świadcząca, że Naród Polski umie się poczuć cząstką tej wspólnoty, jaką tworzy cała cywilizowana ludzkość i zgodnie z nią całą bronić swoich interesów i praw do życia. Rząd polski, który taką politykę zagraniczną będzie prowadził, powinien być karnie i solidarnie przez wszystkie stronnictwa na zewnątrz popierany.

XVI. Zajmując powyżej scharakteryzowane stonowisko wobec najważniejszych problemów politycznych, Stronnictwo „Prawicy Narodowej“ wypowiada wreszcie przekonanie, że zarówno dla ogólnej pomyślności Państwa Polskiego, jak i dla urzeczywistnienia powyższych postulatów, jest rzeczą nieodzowną, aby zasada demokratyczna, będąca u nas podstawą ustroju politycznego, została pogodzoną z potrzebą zapewnienia wpływu żywiołom reprezentującym w naszem społeczeństwie inteligencję, kulturę i zdolności.

Nie sama przewaga liczby powinna decydować o kierunku spraw publicznych. Oparcie ustroju demokratycznego li tylko na czynniku liczby jest doprowadzeniem idei demokratycznej *ad absurdum,* które rychło na bezpieczeństwie Państwa, na jego prawidłowym rozwoju i na poziomie całej jego kultury musiałoby się fatalnie odbić. Tylko demokracja, licząca się ze znaczeniem inteligencji, aczkolwiek żywioły wykształcone stanowią u nas mniejszość liczebną, może się trwale utrzymać i potrzeby Państwa należycie zaspokoić. Dlatego też jest niezbędną rzeczą, aby Państwo pod względem gospodarczym prowadziło politykę, dopomagającą warstwom inteligentnym do przetrwania ciężkiego obecnego położenia, oraz umożliwiającą wzrastanie nowych warstw inteligencji

narodu; zaś pod względem politycznym, koniecznem jest dążenie do nowego ukształtowania ordynacji wyborczych, które w obecnem swem brzmieniu zapewniają przewagę mechanicznej liczbie w najważniejszych kierunkach życia polskiego.

Organizacja Stronnictwa Prawicy Narodowej, —

Władzami Stronnictwa są: *Wydział Wykonawczy, Walne Zgromadzenie i Komisja Kontrolująca.*

Wydział Wykonawczy składa się z prezesa, 3 jego zastępców i 24 członków, wszystkich wybranych przez walne zgromadzenie na przeciąg 2 lat. Wydział Wykonawczy wybiera sekretarza i skarbnika. Wydział załatwia wszystkie sprawy, których statut wyraźnie zgromadzeniu walnemu nie zastrzega. Do prawomocności uchwał wymagana jest obecność przynajmniej 10 członków, wliczając w to prezesa. Uchwały zapadają bezwzględną większością głosów.—Do Wydziału należy organizacja biura i nominacja urzędników.

Do zakresu Walnego Zgromadzenia należą sprawy następujące: rozprawy i uchwały co do: sprawozdań i wniosków Wydziału Wykonawczego i Komisji Kontrolującej, wniosków poszczególnych członków, zmiany statutu stronnictwa, i rozwiązania stronnictwa; wybory prezesa, 3 wiceprezesów, członków Wydziału i Komisji Kontrolującej. Na walnem zgromadzeniu przewodniczy preses lub jego zastępca, a w razie ich nieobecności, najstarszy wiekiem członek Wydziału. Walne Zgromadzenie może przystąpić do powzięcia uchwał, jeżeli przynajmniej jedna czwarta członków do głosowania uprawnionych osobiście jest obecna. — Do ważności uchwał i wyborów potrzebna jest bezwzględna większość głosów oddanych. W razie równości głosów, przeważa głos pre-

zesa. Zmiana statutu, oraz rozwiązanie stronnictwa uchwalone być mogą tylko większością $^2/_3$ głosów. Do rozwiązania stronnictwa potrzebna jest nadto obecność bezwzględnej większości członków, uprawnionych do głosowania. W y b o r y odbywają się zapomocą kartek. W razie postawienia jednak wniosku, który uzyskał większość, wybory mogą się odbyć przez jedno głosowanie. Przewodniczący może zarządzić imienne głosowanie.

Celem skuteczniejszego popierania rozwoju i działalności stronnictwa, — Wydział Wykonawczy może zamianować z pośród swoich członków dla każdego okręgu administracyjnego swych delegatów, jako swych *pełnomocników* z określonym zakresem działania, tudzież tworzyć *komitety lokalne* i dla nich uchwalić organizacje.—Zgromadzenie wszystkich delegatów, jako organ doradczy i informujący, odbywa się z reguły raz do roku. Prezes może jednak według własnego uznania, albo na wniosek Wydziału, zwołać nadzwyczajne Zgromadzenie delegatów. — Walne Zgromadzenie członków stronnictwa może w określonym stosunku przelać swój zakres działania na Zgromadzenie delegatów, względnie na Wydział Wykonawczy.

K o m i s j a K o n t r o l u j ą c a składa się z trzech członków, wybieranych co dwa lata przez Walne Zgromadzenie. Bada imieniem Zgromadzenia rachunki zarządu majątkiem i funduszami stronnictwa i przedstawia Walnemu Zgromadzeniu odpowiednie wnioski w sprawie absolutorjum dla Wydziału.

S ą d P o l u b o w n y rozstrzyga nieodwołalnie spory, wynikające ze stosunków stronnictwa między ego członkami, a stronnictwem, lub jego władzami. Każda ze stron spornych wybiera z pomiędzy członków stronnictwa sędziego, ci dwaj zaś wybierają przewodniczącego sądu.

Stan obecny Stronnictwa.

Prezesem stronnictwa jest obecnie Zdzisław hr. **Tarnowski**, wiceprezesami zaś: ksiądz kanonik Bronisław **Świeykowki** i Stanisław hr. **Badeni**.

Organem prasowym stronnictwa jest dziennik „*Czas*“, wychodzący w Krakowie.

POLSKIE STRONNICTWO MIESZCZAŃSKIE.

POLSKIE STRONNICTWO MIESZCZAŃSKIE.

Charakterystyka.

Polskie Stronnictwo Mieszczańskie ma na celu „...silne zorganizowanie w całej Polsce chrześcijańskiego mieszczaństwa polskiego, pod względem politycznym, materjalnym i społecznym" (§ 1. Statutu) oraz obronę interesów miast i ludności miejskiej, zarówno inteligenckiej, jak i rzemieślniczej. Popierając pracę Związku Miast Polskich, dąży do wzmożenia wpływu miasta na życie polityczne w kraju, wychochodząc z założenia, że rozwój i przyszłość kraju polega na wzroście dobrobytu miast i ludności miejskiej. — § 2 „Statutu" (P. S. M. głosi, że Stronnictwo osiąga swoje cele przez:

„*a)* popieranie polskiego rękodzieła i wszystkich jego, na gruncie narodowym opartych, organizacyj zawodowych, dawanie inicjatywy do budowy hal i tworzenie spółek maszynowych, zakładania internatów dla młodzieży rękodzielniczej i handlowej;

b) popieranie polskiego handlu i przemysłu, a to przez zakładanie i popieranie istniejących zrzeszeń spółdzielczych, spółek handlowych i przemysłowych; składnic towarów, muzeów, wystaw, jarmarków i t. p.

c) popieranie szlachetnej, na pożytek kraju skierowanej, inicjatywy prywatnej;

d) pracę oświatową i popieranie szkół zawodowych rzemieślniczych, handlowych i przemysłowych, uniwersytetów mieszczańskich, urządzanie zebrań, odczytów, wykładów i kursów kształcących, zakładanie czytelń, bibljotek fachowych, wydawnictwo pism, rozpraw i dzieł;

e) podnoszenie kultury ducha i myśli członków, przez wzmacnianie ich poczucia narodowego i solidarności narodowej, przez spotęgowanie ich chęci współpracy i współodpowiedzialności we wszelkich sprawach, obchodzących Naród i Państwo."

Dane historyczne.

Polskie Stronnictwo Mieszczańskie powstało w lutym 1925 roku z połączenia dawnego Zjednoczenia Mieszczańskiego z grupą członków b. Unji Narodowo-Państwowej.

Historja *Zjednoczenia Mieszczańskiego* sięga roku 1919, w którym to roku powstało ono z t. zw. Polskiej Partji Postępowej (P. P. P.), założonej przez p. Aleksandra de Rosseta, b. posła na Sejm Ustawodawczy. Co do *Unji Narodowo-Państwowej*, to powstała ona w pierwszej połowie 1922 r. ze Stronnictwa Demokratycznego, które z kolei wywodzi się z połączenia Stronnictwa Niezawisłości Narodowej (S. N. N.) i Zjednoczenia Stronnictw Demokratycznych (Z. S. D.). Organem tej grupy był dziennik p. t. „Naród", a na czele jej stali, między innymi: Wacław Sieroszewski, Artur Sliwiński, dr. Kazimierz Dłuski i Tadeusz Szpotański.

Dn. 22 lutego 1925 roku *Walne zebranie delegatów P.S.M.* przyjęło szereg rezolucyj w sprawach aktualnych i wybrało Radę Naczelną Stronnictwa (Rezolucje z dn. 22/II patrz dalej, po programie P. S. M).

1 marca Rada Naczelna dokonała wyborów do Prezydjum Rady i do Zarządu Głównego Stronnictwa.

Organem prasowym Polskiego Stronnictwa Mieszczańskiego jest dziennik „*Opinja*“, który wychodzi w Warszawie od dn. 1 kwietnia 1925 roku, pod redakcją d-ra Wacława Orłowskiego.

P. S. M. przyjęło w całości dawny program Zjednoczenia Mieszczańskiego, który też przytaczam.

ZARYS PROGRAMU POLSKIEGO STRONNICTWA MIESZCZAŃSKIEGO

Wskazania programowe.

Nowoczesny demokratyczny ustrój powołuje cały ogół do udziału w życiu politycznem. Dobrze zrozumiany demokratyzm wymaga, aby ten ogół wyłaniał z siebie orędowników swoich przekonań i potrzeb, nie zaś, by przedstawicielstwo narodowe składało się z jednostek, narzuconych mu z góry przez partyjki, kliki i t. p. Taki pogląd nakłada na ogół obowiązek myślenia, kształcenia i działania politycznego, oraz w tym celu zrzeszania się; zaś ludziom, pragnącym poświęcać się życiu publicznemu — obowiązek zespolenia się z tymi, których myśl i czyn chcą wprowadzać w życie.

Każdy naród jako taki ma przed sobą wielkie zagadnienia i dążności, wspólne dla wszystkich jego dobrych obywateli. To też w zakresie tej polityki ogólno-narodowej wszyscy winni się łączyć w jedną całość. Naród, który nie umie być solidarnym w obronie swych granic, swej niezależności politycznej i gospodarczej, swej godności i honoru na zewnątrz, oraz równości i wolności obywatelskiej, poszanowania prawa, ładu i porządku na wewnątrz kraju, — nie jest godzien niepodległego bytu.

Ale, poza temi najogólniejszemi sprawami, w życiu społeczeństw istnieje bezmiar innych. Sprawy te różniczkują i całkują, dzielą i łączą poszczególne uwarstwowienia narodu. Rozmaite klasy i stany mają bezwątpienia zarówno sprzeczne, jak i zbieżne interesy. Uznając przeto fakt istnienia walki klas, potępiamy walkę, jeśli ona jest jednostronnem zadaniem danego kierunku politycznego. Zadaniem bowiem ludzkości jest łagodzenie twardych warunków bytu. Obok interesów sprzecznych należy przeto widzieć interesy zbieżne, obok własnego interesu, widzieć interes wspólny jaknajszerszych mas. W walce o byt, ludzie nie tylko się zwalczają, ale i wspierają; bo nie jest prawdą, że „człowiek człowiekowi wilkiem jest", a prawdą, że istnieje miłość bliźniego, ten wielki wykwit kultu chrześcijańskiego.

Gdy zatem, w ustroju demokratycznym, mowa jest o woli ujawnionej narodu, o wielkich zbiorowiskach rzesz obywatelskich, o ich wspólnych interesach, wówczas w ojczyźnie naszej zarysowują się trzy masowe ugrupowania: rolnicy, robotnicy oraz ludność miejska. Każda z tych warstw ma swoje właściwości, swoje własne potrzeby. Ale tak, jak razem dopiero stanowią naród, tak samo łączy ich co chwila wspólność interesów. Tymczasem, w pierwszym okresie naszego parlamentaryzmu, ujawniły się w Sejmie tylko dwa pierwsze zrzeszenia. Odłogiem pozostała trzecia grupa, złożona z rzemieślnika, kupca, urzędnika i pracownika zawodów wyzwolonych. Ten ugór zaorać, to ogniwo wkuć w inne, by stworzyć całość Najjaśniejszej Rzeczypospolitej — oto szczytny nasz cel.

Jeśli bowiem wieśniaczy zawód karmi nas, jeśli robotnik swą pracą przekształca surowce w wyroby, bogacąc tem kraj, to mieszczanin w szerokiem nowoczesnem znaczeniu tego słowa drogą handlu, drogą nauki stwarza warunki dla ich rozwoju.

Nie jest frazesem, że miasto, będące siedliskiem pracy rzemieślniczej, handlowej, intelektualnej, administracyjnej, środkiem nauki i sztuki, jest mózgiem i sercem kraju.

Ażeby jednak z tych jednostek miejskich stworzyć siłę, zdolną do czynów politycznych, a więc do obrony ich zadań i ich interesów, trzeba uzgodnić poszczególne zabiegi pracy politycznej i społecznej w jednym, świadomym swego celu i kierunku, czyli praktycznie biorąc, stworzyć samoistną partję polityczną. W naszem zrozumieniu, partji nie stanowi jakaś wymyślna jej nazwa, odrębna od innych, nie stanowi jej również odosobniony interes tego lub owego ugrupowania społecznego. Partja, w naszem zrozumieniu, musi obejmować całokształt interesów państwowych, bo jako taka musi liczyć się z tem, jakiem Państwo być powinno i jak niem rządzić należy.

Tak pojęty zakres działalności politycznego stronnictwa wymaga, by program swój oparło i uzgodniło ono z nauką, by miało podłoże w zasadach socjologicznych i ekonomicznych. Tylko wówczas posiadać będzie własne, wyraźne kontury, tylko wówczas uniknie wkraczania w zakres cudzej działalności oraz zachłanności w stosunku do innych partyj — a rozwijać się będzie z własnego pnia i dla własnego celu. Wówczas tylko dążyć będzie do celu prostą drogą, nie bacząc na to, czy droga ta krzyżuje się, lub też biegnie równolegle z kierunkiem innych partyj.

Biada stronnictwu, które byt swój opiera na zwalczaniu innych stronnictw, na samem przeczeniu, lub też wlecze się w ich ogonie, usiłując, jak to niestety u nas często się zdarza, przelicytować współzawodnika.

Wówczas i specjalne cele, do jakich zdąża stronnictwo, znajdują w tej teorji społecznej sprawdzian swego ogólno-ludzkiego oraz narodowego stanowiska, a tem samem unikną egoizmu stanowego i szkodliwego sobkostwa. My opieramy się na zasadach solidaryzmu społecznego, nauki, która każe wierzyć i szukać szczęścia ludzkości w łagodzeniu przeciwieństw klasowych, w wyszukiwaniu i rozwijaniu wspólnoty społecznej.

Ale nie jakieś oderwane pojęcia, jeno rzeczywiste życie, wśród realnych warunków bytu, stanowić ma treść

naszej roboty politycznej. Zdajemy sobie sprawę, że w wielu razach do warunków, jakie w kraju naszym istnieją, zastosować się należy, że ewolucja nie uznaje skoków i gwałtownych przeobrażeń, cechujących rewolucję. Prawdziwy postęp nie polega na tem, by przyswoić sobie najbardziej postępowe formułki, lecz na tem, by torować drogę ku udoskonaleniu wszystkich, by bieg po tej drodze możliwie przyspieszyć w tem przekonaniu, że ostateczny cel usuwa się stale przed nami, w związku z doskonaleniem się ludzkości i środków, jakiemi ludzkość to życie swe i potrzeby zaspakaja. Nasza ewolucja idzie z postępem i nie zna zastoju, który jest właśnie wyrazem zacofaństwa i tym sposobem bez wynaturzenia osiąga cel prędzej, aniżeli niszcząca, cofająca świat wstecz, robota wywrotowa rewolucjonistów wszelkich kategoryj.

Zestawiając powyższe, stwierdzamy starą zasadę, że nie wszystko, co jest dobre gdzieindziej, ma być dobre u nas i nie wszystko, co gdzieindziej w innych warunkach kulturalnych rozkwitło i już przekwitło, jest dla nas przestarzałem lub niegodnem chowu. W tem zrozumieniu stronnictwo nasze będzie szczerze postępowem, pragnąc prowadzić naród szeroką drogą rozwoju, wykwitłego z macierzystego pnia, jego przeszłości i jego świetnych dziejowych czynów. Na tych fundamentach budować chcemy gmach odrodzenia Ojczyzny, pracować ku jej chwale i pożytkowi naszych wyznawców.

PUNKTY ZASADNICZE.

Polityka zewnętrzna.

Uniezależnienie Polski Niepodległej. Nawiązywanie sojuszów, zapewniających Państwu interes polityczny, ekonomiczny i moralny Współdziałanie z państwami nowopowstałemi. W stosunku do Ligi Narodów postawienie postulatu sprawiedliwości i równouprawnienia narodów, bez przewagi wielkich mocarstw. Wyzyskanie drogi morskiej

dla stosunków handlowo-ekomicznych z odległemi państwami. Zawieranie racjonalnych traktatów handlowych.

Ustrój.

Na zasadach konstytucyjnych.

Rewizja ustaw wydanych, a niezgodnych z Konstytucją.

Zadania kulturalne.

Wolność religijna. Opieka prawna i ustawy równe dla wszystkich wyznań i narodowości. Nauczanie elementarne powszechne, obowiązkowe i bezpłatne. Zorganizowanie w ilości dostatecznej państwowych szkół średnich, ogólnokształcących i zawodowych. Popieranie inicjatywy prywatnej w tej dziedzinie. Obowiązkowe dokształcanie ogólne i zawodowe, zwłaszcza młodzieży robotniczej, rzemieślniczej i kupieckiej. Dążenie do podniesienia wiedzy czystej i stosowanej. Organizowanie bibljotek, instytutów i pracowni naukowych. Popieranie sztuk pięknych i sztuki stosowanej. Zakładanie wyższych szkół handlowych i przemysłowych.

Sprawa mniejszości narodowych.

Wobec dokonanego faktu narzucenia przez traktat wersalski prawa o mniejszościach narodowych, stronnictwa polskie mają możność ustalenia swego stosunku do poszczególnych grup obcoplemiennych według swego punktu widzenia. Naszem niezłomnem postanowieniem jest dążenie do polszczenia miast w Polsce, zarówno na kresach wschodnich, jak i zachodnich i doprowadzenia do tego, aby polski przemysł, polski handel, polskie rzemiosło i polskie władanie zajęły stanowisko dominujące w miastach.

Zadania miejskie.

Rozwój samorządu na szerokich zasadach demokratycznych, obejmujący wszystkie dziedziny gospodarcze i użyteczności publicznej, z wyłączeniem zagadnień politycznych, poza zasadniczym — obrony narodowej polskości miast i dążności do ich spolszczenia.

Rozwiązanie kwestji mieszkaniowej. Planowa budowa nowych dzielnic, uwzględniając potrzeby i uprzystępnienie kulturalnych urządzeń dla ludności niezamożnej.

Popieranie prac Związku Miast, popieranie urbanizacji, zwiększenie przedstawicielstwa miast w Sejmie, w Senacie i Sejmikach. Prawidłowy podział podatków miejskich. Uproszczenie stosunku władz do samorządu przez z centralizowanie go w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

Zagadnienia gospodarczo-społeczne.

Dążenie do uzyskania maksymalnej produkcyjności pracy. Poprawa bytu klas pracujących. Rozwój warsztatów pracy. Obrona interesów pracy intelektualnej. Wolność pracy.

Przemysł, rzemiosło i handel.

Sprawom tym poświęci stronnictwo jaknajwiększą uwagę w przeświadczeniu, że tylko szeroki rozwój i sharmonizowanie tych trzech działów pracy, łącznie z uprzemysłowieniem rolnictwa, zapewnić może dobrobyt całemu społeczeństwu i rozkwit gospodarczy Państwa Polskiego.

Uruchomienie dawnego i rozwój nowych gałęzi przemysłu we wszystkich dzielnicach Polski. Polityka celna, kolejowa i kanałowa, zmierzająca do tego celu. Racjonalne uregulowanie stosunków ekonomicznych przez rozumne prawodawstwa. Udostępnienie kapitałów krajowych i zagranicznych dla zakładów przemysłowych, co dałoby rozmach stosunkom gospodarczym i w niemałej mierze wpłynęłoby na poprawę waluty. Troska o poprawę bytu robotników i pracowników fabrycznych. Rozwój związków zawodowych, opartych ściśle na obronie interesów ekonomicznych, bez charakteru politycznego, gdyż związki zawodowe, programowo i finansowo mocne, stworzą siłę zdolną do przeciwstawienia się, porozumienia i współżycia z siłą kapitału. Usilne popieranie rzemiosł w tem zrozumieniu, że warsztaty rzemieślnicze są szkołą i pionierem przemysłu.

Przystosowanie *handlu* do nowoczesnych warunków, w przeświadczeniu, że rozwój handlu wewnętrznego stanowić będzie w wielkiej mierze o spolszczeniu naszych miast, a w zakresie handlu zewnętrznego o wyzyskaniu geograficznego położenia Polski, jako pośrednika pomiędzy wschodem i zachodem. Umiejętne i fachowe wprowadzenie towarów polskich na rynki zagraniczne, co zapewni przemysłowi polskiemu trwały byt i rozwój i niemało przyczynić się może do podniesienia naszej waluty.

Walka z etatyzmem, prowadząca do stopniowego i powolnego przechodzenia od dzisiejszych form etatycznych do wolnego handlu.

Rola Państwa w dziedzinie przemysłu i handlu występuje jako czynnik, protegujący inicjatywę i przedsiębiorczość prywatną. Ograniczenie monopolów państwowych tam, gdzie przedsiębiorczość prywatna nietylko wystarcza, ale lepiej obsługuje społeczeństwo, pozostawiając monopol Państwu w tych dziedzinach, które z natury swej, jak kolejnictwo, poczty i telefony, nie nadają się do współzawodnictwa. Oparcie siły podatków pośrednich na cłach i akcyzach.

Morze.

Stronnictwo nasze widzi w oparciu się Polski na morzu bezwzględny warunek jej politycznej i gospodarczej niezależności i dążyć będzie do utrwalenia i rozszerzenia naszych wpływów na wybrzeżu,—do stworzenia licznej polskiej floty handlowej oraz wojennej w granicach koniecznych potrzeb. Ludności wybrzeża należy zapewnić troskliwą opieką państwową i społeczną. Budowa nowych dróg wodnych oraz regulacja rzek spławnych. Wolna żegluga.

Rolnictwo.

Należy dążyć do stworzenia jednostek gospodarczych o maksymalnej wytwórczości rolnej. Do nowych granic Państwa musi być dostosowana polityka kolonizacyjna i reemigracyjna.

Urzędnicy.

Sprawność maszyny państwowej uzależniamy od odpowiednio wykwalifikowanego, uczciwego i patrjotycznego stanu urzędniczego. Popierać będziemy we wszystkich zakresach ten stan i bronić jego interesów. Pragniemy, by stan urzędniczy nie był kastą w społeczeństwie, lecz by się z niem zespolił, by w życiu społecznem i politycznem brał czynny udział i tem jednoczył państwowość z ludnością.

Zawody wyzwolone.

Stojąc na stanowisku interesów miast i znaczenia ich w Państwie, pragniemy osiągnąć współdziałanie inteligencji z całą ludnością miejską. Obowiązkiem inteligencji jest iść w jednym szeregu z ludnością, pracującą fizycznie, wspierając i uzupełniając się wzajemnie. W zrozumieniu, że inteligencja przeżywa dobę ciężkich prób zagrożonej materjalnie egzystencji, dążyć będziemy do poparcia jej usiłowań w zorganizowaniu praktycznego życia i zapewnieniu należnego jej stanowiska w narodzie i społeczeństwie.

Sądownictwo.

Stronnictwo dążyć będzie do ujednostajnienia prawodawstwa we wszystkich dzielnicach Polski, do niezależności i nieusuwalności sędziów i do postawienia ich w warunkach takiej niezależności materjalnej, aby bez rozpraszania sił moralnych na troskę o byt, godnie mogli spełniać swoje szczytne posłannictwo.

Skarbowość i finanse.

Stronnictwo dołoży wszelkich starań, ażeby dopomódz rządowi do doprowadzenia budżetu do możliwej równowagi i do wybrnięcia z trudnego położenia, w jakiem się skarb polski znajduje. Popierać będzie uchwalone przez Sejm pożyczki, uświadamiać opinję wszystkich warstw spo-

łeczeństwa o obywatelskim obowiązku płacenia podatków, propagować oszczędność między ludnością, walczyć z tolerancją dla handlu łańcuszkowego, przemytnictwa i t. d.

Stronnictwo uważa racjonalną organizację kontroli państwowej za podstawowe zadanie naprawy obecnych stosunków w szafowaniu funduszami publicznemi.

Rewizja ustaw niezgodnych z Konstytucją w dziedzinie praw własności, powodujących zmniejszenie podatków bezpośrednich i obniżających wartość majątku narodowego. Wprowadzenie pełnowartościowej waluty.

Stosunek do Rządu.

Stronnictwo pragnie utrzymania w kraju ładu i porządku. Jest za Rządem silnym i czynnym, działającym w granicach przez prawo przepisanych. Wszelkie nadużycia władzy, protekcjonizm, łapownictwo i t. p. będziemy z całą bezwzględnością zwalczali. Tak samo przeciwstawimy się z całą mocą nieposzanowaniu władzy oraz niszczycielskiej robocie wszelkich żywiołów antypaństwowych.

Rząd, który tym warunkom zadość uczyni, znajdzie w nas poparcie, niezależnie od jego partyjnego składu.

REZOLUCJE WALNEGO ZEBRANIA DELEGATÓW P. S. M.

w dniu 22 lutego 1925 roku.

1) Położenie międzynarodowe Polski wskutek dążeń wrogów naszych do rewizji Traktatu Wersalskiego, niezałatwienie dotychczas sprawy rozbrojenia i paktu bezpieczeństwa w Lidze Narodów, powinny zmusić opinję publiczą do wzmożonej czujności, do wywarcia wpływu na Rząd w kierunku prowadzenia czynnej, przewidującej, zdecydowanej *polityki zagranicznej*, wzmacniającej obecne i przyszłe nasze sojusze i przymierza, zabezpieczające w ten sposób Państwo Polskie od ataków wrogich sąsiadów.

Polityka zagraniczna skuteczną będzie wówczas, gdy kraj posiądzie silny Rząd, a więc oparty o zdecydowaną większość Parlamentu. Obecny parlament większości tej nie jest w stanie stworzyć, nie może wyjść ze stanu bezwładu, niema nawet odwagi zlikwidować swej egzystencji. Najważniejsze sprawy Państwa, rzucone w wir sprzecznych partyjnych zabiegów, licznych, a rozbitych grup sejmowych, daremnie czekają właściwego rozwiązania. Wobec tego opinja publiczna winna wywrzeć nacisk na jaknajszybsze załatwienie nowelizacji ustawy wyborczej i rozwiązanie Sejmu.

2) *W polityce gospodarczej* będziemy trwać nadal w obronie inicjatywy prywatnej, wolnego handlu; regulowania cen podaży i popytu, zabiegając jednocześnie, by władze prawodawcze i wykonawcze zarówno broniły sił wytwórczych kraju, rozwoju i stanu rzemiosł i kupiectwa, jak i przeciwdziałały drożyźnie odpowiednią polityką taryfowo-przewozową, podatkową i clową.

Prawodawstwo, rząd i opinja publiczna powinny skierować swe wysiłki w kierunku wzmożenia wydajności pracy we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego celem zwiększenia wytwórczości, stwarzając Polsce tą drogą niezależność gospodarczą.

Nadto dążyć będziemy, by przepisy prawne, a zwłaszcza administracyjne, nie stały w sprzeczności z Konstytucją, nie gwałciły wolności obywatelskiej i wolności pracy.

3) P. S. M. na naczelnem miejscu swego programu stawia *rozwój, uporządkowanie i spolszczenie miast naszych*. Widzi w urbanizacji kraju nietylko rozwój mieszczaństwa polskiego, lecz i odciążenie wsi przez zmniejszenie liczby włościan bezrolnych, którym miasta dadzą pracę i byt. Karygodnem niezrozumieniem tej prawdy jest dotychczasowy stosunek Sejmu i Rządu do sprawy budowy domów i kwestji budowlanej wogóle, ściśle wiążącej się z uruchomieniem naszego przemysłu, zatrudnieniem rzesz robotniczych, a co za tem idzie, — zapewnieniem całej ludności

dachu nad głową, spokojnej pracy, zdrowotności, kultury, moralności rodzinnej.

4) Zebranie Delegatów stwierdza, że powyższe uchwały dałyby się zrealizowć daleko łatwiej, gdyby sfery miejskie, a więc rzemieślnicze, kupieckie, inteligenckie i inne zrozumiały, że w interesie Państwa i w interesie własnym winny się zorganizować w jedno Polskie Stronnictwo Mieszczańskie, narodowe i republikańskie.

To też Zebranie wyraża przekonanie, że ogół polskiego mieszczaństwa poprze swoje Stronnictwo, pójdzie za jego hasłami we współpracy i solidarności, że polski rzemieślnik, kupiec i inteligent znajdzie w niem ujście dla swych aspiracyj politycznych i gospodarczych, ku pożytkowi Narodu skierowanych. Zebranie Delegatów wzywa więc Radę Naczelną, aby uświadomieniu mieszczaństwa o jego obowiązkach i celach poświęciła baczną uwagę i wytężoną pracę.

ORGANIZACJA P. S. M.

Organami Stronnictwa są:

1) Koła Mieszczańskie, a w miastach wojewódzkich Rady Mieszczańskie. Zarządy Kół Mieszczańskich, a w miastach wojewódzkich Rady Wykonawcze. Walne Zgromadzenia Kół Mieszczańskich.
2) Zjazdy okręgowe i Rada okręgowa.
3) Zjazdy wojewódzkie i Rada wojewódzka.
4) Naczelna Rada P. S. M.
5) Zjazd ogólny członków P. S. M.
6) Komisja Rewizyjna.
7) Sąd Rozjemczy.

W skład *Rady Naczelnej P. S. M.* wchodzą osoby następujące: *Barylski Henryk, Banaszkiewicz Bogusław, Bylewski Tadeusz, Brudzyński Feliks, Bogucki Wincenty, Cywiński Wacław, Doley Leon, Dy-*

dyński Bolesław, Galuba Stefan, Janikowski Kazimerz, Kania Juljusz, Kłossowski Edward, Kurnatowski Jerzy, Kwapiński Stanisław, Kleszcz Erazm, Lustański Michał, Lempke Edward, Mallendowicz Wincenty, Machlejd Juljan, Nakoniecznikoff Henryk, Orłowski Wacław, Przanowski Stefan, Rosset Aleksander, Rosiak Marjan, Reinszmidt Leon, Sobol Damazy, Święcki Seweryn, Tołłoczko Ludwik, Urbanek Jan, Wendt Karol, Wędrychowski J. M., Wiechowicz Stefan, Włodarski Leon, Wernik Bolesław, Widziński Bolesław, Wróblewski Juljan.

Do Prezyjum Rady Naczelnej wchodzą: *Stefan Przanowski* (prezes), oraz pp: *Henryk Barylski, Juljan Machlejd, Leon Doley, Edward Kłossowski, Leon Reinszmidt, J. Wędrychowski, Jerzy Kurnatowski i Wincenty Bogucki.*

Zarząd P. S. M. stanowią: *Aleksander de Rosset* (prezes), *Tadeusz Bylewski i Ludwik Tołłoczko* (wiceprezesi) oraz członkowie: *Bogusław Banaszkiewicz, Feliks Brudzyński, Wincenty Mallendowicz, Damazy Sobol, Lucjan Kania i Seweryn Święcki.*

ZWIĄZEK RAD LUDOWYCH.

ZWIĄZEK RAD LUDOWYCH.

Charakterystyka i dane historyczne.

Licząca kilka lat istnienia i posiadająca przez pewien czas własny klub poselski w Sejmie Ustawodawczym — organizacja ta początkowo (1919—1921) nie nosiła charakteru stronnictwa. Istniejące wówczas na terenie czterdziestu kilku powiatów Ziem Wschodnich, a powstałe z powiatowych wyborów powszechnych, Rady Ludowe stanowiły niejako przedstawicielstwo całej miejscowej ludności bez różnicy narodowości i wyznania. Zadanie tego przedstawicielstwa polegało przedewszystkiem na uzewnętrznianiu woli ludności do zjednoczenia z Polską, co wielokrotnie było dokonywane za pomocą uchwał, zjazdów i delegacyj do władz centralnych polskich, a także do odpowiednich czynników międzynarodowych.

Z czasem jednak Rady Ludowe zajmują się coraz szerzej najbardziej palącemi, wywołującemi niezadowolenie ludności, zagadnieniami gospodarczemi Ziem Wschodnich. Ponieważ zagadnienia te obejmowały przedewszystkiem pewne interesy bezrolnej i małorolnej ludności wiejskiej (sprawy czynszowników i dzierżawców, służby folwarcznej), więc stopniowo R. L. nabierają charakteru partyjnego, przekształcając się na radykalne stronnictwo ludowe, co doprowadza w roku 1921 do rozwiązania dotychczaso-

wego stosunku pomiędzy Radami Ludowemi a T-wem Straży Kresowej, z którego inicjatywy były one niegdyś powołane do życia.

Już jako samodzielna grupa ludowa, przystępują Rady Ludowe wiosną 1922 roku do wyborów na Sejm Wileński, gdzie zdobywają powyżej $^1/_3$ mandatów (37 na 105) i stanowią czynnik decydujący o postanowieniach Sejmu. Z klubu Rad Ludowych wyszedł Marszałek Sejmu Wileńskiego, p. Antoni Łokuciewski. Uchwała o inkorporacji Wileńszczyzny została przyjęta przez Sejm Wileński według formuły, zaproponowanej przez Rady Ludowe, a w konsekwencji 5 przedstawicieli Rad Ludowych wchodzi do Sejmu Ustawodawczego w charakterze posłów Ziemi Wileńskiej (prezes klubu Józef Małowieski, vice - marszałek Sejmu Wileńsk.—Antoni Zalewski, sekretarz klubu oraz pp. Jachiewicz, Kulesza i Szwabowicz). W Sejmie Ustawodawczym Rady Ludowe tworzą własny klub, pozostający w najbliższych stosunkach nie z żadnem ze stronnictw ludowych, lecz z klubem N. P. R.

Do wyborów roku 1922 Rady Ludowe wystąpiły samodzielnie na całym terenie Ziem Wschodnich oraz w kilku okręgach b. Królestwa Kongresowego (lista Nr. 6). Duże rozbicie głosów oraz silna konkurencja z listami Nr. 22 i 16 sprawiły, iż mimo uzyskania łącznie powyżej 46,000 głosów Rady Ludowe nie zdobyły ani jednego mandatu.

Po wyborach praca Rad Ludowych skupiona została przeważnie na terenie Lubelskiego i Wołynia. Rady Ludowe, jako grupa ludowa, pozostają w bliskim kontakcie organizacyjnym z inteligencką grupą Związku „Młodej Polski“ (patrz dalej).

PROGRAM ZWIĄZKU RAD LUDOWYCH,

uchwalony na Zjeździe Walnym Stronnictwa w Warszawie dnia 4 i 5 czerwca 1922 r.

WSTĘP.

Demokratyczny ustrój Rzeczypospolitej oddaje rządy w ręce najliczniejszej w Polsce warstwy ludowej. Daje to jej ogromne przywileje i przewagę nad innemi warstwami, ale wkłada na nią odpowiedzialność za losy i rozwój Państwa. Dlatego też lud i jego przedstawiciele — stronnictwa ludowe powinny wyjść poza ramki ciasnego interesu klasowego. Broniąc interesu ludu, winny one przestrzegać solidarności z innemi klasami pracującemi i mieć na względzie dobro Rzeczypospolitej, jako całości.

Ruch ludowy w Polsce ma wielkie zadanie do spełnienia. Na nim spoczywa obowiązek przeprowadzenia wielkich reform gospodarczych i społecznych, rozwiązania zagadnień narodowościowych, odbudowy gospodarczej, podniesienia kultury mas, budowy potęgi i wielkości Rzeczypospolitej. Aby wypełnić te zadania, ruch ludowy winien oczyścić się i zjednoczyć. Winien odrzucić od siebie zarówno ciasny, egoistyczny, goniący za doraźnym zyskiem materjalizm, niezdrowy konserwatyzm, jak i nieprzebierającą w środkach demagogję.

Warstwy ludowe powinny poczuć się wraz z innemi warstwami pracującemi prawowitym gospodarzem Rzeczypospolitej i przyjąć odpowiedzialność za jej losy.

Związek Rad Ludowych przystępuje do swej działalności z wiarą, że znikną zczasem dzielące ruch ludowy różnice programowe i taktyczne i że na gruncie programu państwowego istniejące grupy połączą się w jedno potężne stronnictwo ludowe.

CZĘŚĆ I.

Zasady główne.

Naród jest najistotniejszą i najbardziej trwałą formą życia zbiorowego. Państwo jest najpotężniejszą formą organizacji sił narodowych i głównem narzędziem politycznego działania Narodu. Osiągnięcie celów polityki państwowej możliwe jest tylko przy udziale wszystkich sił twórczych Narodu. Podstawę twórczości stanowią te warstwy, które przez pracę swą przyczyniają się do pomnożenia duchowych i materjalnych dóbr Narodu. Uważamy siebie za cząstkę wielkiego obozu pracy, która stanowić winna główne kryterjum wartości obywateli.

Nieunikniona, wobec istnienia różnic klasowych, walka klas jest czynnikiem dodatnim, gdyż wyłania nowe, świeże siły, które w miarę wzrostu dobrobytu i kultury dojrzewają do współrządu w sprawach Narodu i Państwa.

CZĘŚĆ II.

Zasady programu szczegółowego.

1. Polityka zagraniczna.

Utrzymanie niepodległości Państwa i korzystanie z niej w pokoju dla wszechstronnego rozwoju stanowić winno główny cel polskiej polityki zagranicznej.

Utrwalenie i zabezpieczenie granic Państwa, całkowite zjednoczenie ziem polskich, osiągnięcie własnego swobodnego dostępu do morza, uchylenie narzuconych Polsce w chwili jej wskrzeszenia naruszających jej suwerenność i powagę zobowiązań — wysuwają się na czoło polskiej polityki zagranicznej.

Osiągnięcie tych celów może nastąpić jedynie przez wewnętrzne wzmocnienie Państwa oraz przez system sojuszów z państwami, które potrzebować będą naszej współpracy dla utrzymania pokoju światowego, bądź dla zabezpieczenia swej niezawisłości i nienaruszalności granic.

Wobec tego do rzędu naszych sprzymierzeńców zaliczyć pragniemy te państwa Europy Środkowo-Wschodniej, które, podobnie jak Polska, w bliższej lub dalszej przyszłości mogą być zagrożone przez wzrost imperjalizmu rosyjskiego lub niemieckiego.

Zespolić winniśmy z Polską trwałemi węzłami przyjaźni i przymierza Państwa Bałtyckie, Rumunję oraz dziś jeszcze dążące do zdobycia dla siebie niepodległości narody Ukraiński i Białoruski.

W stosunku do Litwy, pomni wspólnej wielkiej przeszłości, oraz świadomi łącznych z nią interesów, wyrażamy przekonanie, iż Litwa zrozumie konieczność dziejową, która tak dziś, jak przed wiekami, nakazuje jej ścisłe współdziałanie z Polską w obronie przed zakusami wyłącznego opanowania wybrzeży morza Bałtyckiego przez Niemcy i Rosję. Spodziewamy się, że Państwo Litewskie wejdzie wówczas na drogę najściślejszego przymierza z Polską.

Niebezpieczeństwo, grożące Polsce ze strony Niemiec, spotęgowane przez współdziałanie ich z Rosją, nakazuje nam szukanie sprzymierzeńców na Zachodzie.

Wobec tego sojusz Polski z Francją uważamy za jeden z najważniejszych czynnników pokoju Europy.

Przy zawieraniu sojuszów winny być jednak bezwzględnie przestrzegane zasady równorzędności.

Uważamy, iż w stosunkach międzynarodowych Polska winna dążyć do ugruntowania trwałego pokoju na podstawach sprawiedliwości i wzajemnego poszanowania praw państw i narodów, oraz do usuwania nieporozumień na drodze międzynarodowych sądów rozjemczych.

2. *Ustrój wewnętrzny.*

Podstawę swej siły państwowej Rzeczpospolita znaleźć może wyłącznie w demokratyczno-republikańskim ustroju wewnętrznym, który jest fundamentem swobód obywatelskich i warunkiem wszechstronnego rozwoju społeczeństwa. Przeciwstawimy się stanowczo wszelkim tendencjom do obalenia tego ustroju i dążyć będziemy do jego ulepszenia przedewszystkiem w kierunku zniesienia senatu. Sprawna, fachowo przygotowana i odpowiednio uposażona administracja winna zapewnić należyte funkcjonowanie aparatu państwowego, ład i porządek wewnątrz Państwa i przyczynić się do rozwinięcia prawa, wzmocnienia zaufania do władzy państwowej i podniesienia jej autorytetu.

Dla wyzyskania maximum sił twórczych narodu, uznajemy za konieczny samorząd gminny, powiatowy i wojewódzki z szerokim zakresem kompetencji, który to samorząd jedynie może zapewnić zaspokojenie rzeczywistych potrzeb lokalnych, da pole szerokiej inicjatywie społecznej i zezwoli na zindywidualizowanie życia w granicach potrzeb lokalnych. Walkę z separatyzmem dzielnicowym uznajemy za ważne zadanie aktualnej polityki wewnętrznej.

3. *Polityka narodowościowa.*

Rzeczpospolita Polska winna zapewnić wszystkim narodowościom, zamieszkującym zwarte obszary jej terytorjum swobodny i nieskrępowany rozwój ich życia narodowościowego i kulturalnego, oraz zagwarantować pełnię praw obywatelskich. Stworzenie warunków zgodnego współżycia narodowości i zainteresowanie ich w istnieniu i wielkości Rzeczypospolitej pozwoli na utworzenie jednego frontu dla obrony zagrożonej przez zaborczych sąsiadów wspólnej wolności. Obywatelom narodowości niepolskiej należy zapewnić pełnię praw i swobód, zagwarantowanych im przez Konstytucję Rzeczypospolitej: wolność stowarzyszeń i związków, poszanowanie ich kultury i języka w szkole państwowej i pry-

watnej, prawa językowe, dostęp do wszystkich urzędów i stanowisk państwowych. Język miejscowy winien mieć wszelkie prawa publiczne. Każdy obywatel winien mieć zagwarantowane prawo zwracania się do urzędów i otrzymywania odpowiedzi w języku miejscowym. Do samorządu winien być dopuszczony język miejscowy narówni z polskim. Za język miejscowy nie uważamy w żadnym razie języka byłych zaborców.

4. *Obrona Państwa.*

Byt i granicę Państwa winna zabezpieczyć silna armja i flota wojenna, oparta na obowiązku służby wojskowej wszystkich obywateli.

Popierać będziemy usiłowania społeczne, zdążające do wyszkolenia wojskowego obywateli.

Uznajemy konieczność ścisłego kontaktu między społeczeństwem a armją i kłaść będziemy silny nacisk na wychowanie żołnierza w duchu poczucia bliskiej łączności z całokształtem życia narodowego.

Armja nie może być terenem walk politycznych i partyjnych.

5. *Sprawy wyznaniowe,*

Kult religijny i wiarę uważamy za wyłączne prawo i własność indywidualną jednostki. Wszystkie wyznania i kulty winny być równouprawnione i korzystać z całkowitej swobody w granicach ogólnego ustawodawstwa. Państwo nie powinno ingerować do wewnętrznych spraw organizacyj religijnych, działających zgodnie z prawem. Ingerencja Kościoła, jako organizacji, skupiającej część obywateli na gruncie wyznaniowym, w sprawy Państwa, winna być bezwarunkowo niedopuszczalna. Duchowni nie powinni pełnić funkcji urzędników stanu cywilnego. Kościoły prawosławne i protestanckie winny mieć w granicach Rzeczypospolitej samodzielną organizację, uniezależnioną od czynników zewnętrznych.

6. *Szkolnictwo.*

Zadaniem Rzeczypospolitej jest podniesienie kultury w szerokich masach ludu pracującego na wsi i w mieście. Głównym środkiem jest wszechstronny i głęboki rozwój przymusowego szkolnictwa powszechnego i dokształcającego. Celem zabezpieczenia tego rozwoju w duchu demokratycznym i zapewnienia pełnych, wynikających zeń korzyści należy przestrzegać, by jednakowe ustawy obowiązywały we wszystkich dzielnicach, a nadzór nad ich wykonaniem winien byćześrodkowany w rękach jednej władzy szkolnej. Administracja i samorząd szkolny winni pozostawać całkowicie niezależnie od administracji ogólnej we wszystkich instancjach. Należy wyłączyć poddawanie szkolnictwa wpływom czynników politycznych, wyznaniowych i klasowych. Ludność Rzeczypospolitej ma prawo pobierać naukę w języku rodowitym.

Wszystkie narodowości winny znać język polski w mowie i piśmie.

W powiatach o ludności mieszanej szkoła powszechna winna dać znajomość języków miejscowych w mowie i piśmie w zakresie elementarnym. Nauka języka nieojczystego nastąpić winna po opanowaniu języka ojczystego w 3-cim lub 4-ym roku nauki.

Czynniki społeczne w charakterze organów opinjodawczych winny być w szerokim zakresie dopuszczone do współdziałania z władzami szkolnemi.

7. *Kwestja społeczna.*

Kapitalizm w formie obecnej, istniejący we wszystkich krajach cywilizowanych, posiada braki, szkodliwie oddziałujące na stosunek warstw społecznych, jakoteż na kulturę moralną narodu. Różnorodne stosunki jego międzynarodowe oraz egoistyczne tendencje niejednokrotnie oddziaływują na politykę państwową, opanowując ją i czyniąc ją narzędziem swych interesów. Dlatego dotychczasowe formy

kapitalizmu powinny być przezwyciężone i obowiązkiem ruchu demokratycznego jest szukanie ulepszonych form ustroju gospodarczego. Uwzględniając ten stan oraz sposób powstania prywatnej własności w ciągu historji, w której przez długie wieki pewne warstwy od posiadania prywatnej własności były odsunięte, jak niemniej uwzględniając, że dzięki wyłącznemu stanowisku pewne jednostki czy grupy mają możność skupienia większej własności ponad rzeczywisty wysiłek pracy i ponad ich dzielność, uważamy, że własność prywatna jest tylko do pewnego stopnia etycznie uzasadniona i dlatego uznajemy prawo Państwa do ograniczenia własności w tej mierze, jak tego wymaga sprawiedliwość społeczna, która każdemu obywatelowi, gotowemu do pracy, winna zapewnić odpowiedni poziom życia i odpowiednie korzystanie z ogólnych dóbr narodu.

Społeczeństwo winno mieć zapewniony wpływ na całość gospodarki państwowej. Środki komunikacyjne, kopalnie, saliny, fabryki broni i amunicji i t. p. winny być przyjęte przez Państwo lub ciała samorządowe. Przy obecnym stanie przemysłu polskiego sprawę uspołecznienia prywatnych przedsiębiorstw przemysłowych uważamy za przedwczesną, niemniej jednak dążenie pracowników do współudziału w zyskach przedsiębiorstw uważamy za racjonalne.

W miarę postępującego uspołecznienia środków produkcji — bądź na rzecz Państwa, bądź na rzecz ciał komunalnych i kooperatyw — społeczeństwo miałoby możność występować jako czynnik regulujący kierunek produkcji i warunki pracy.

8. *Sprawy rolne.*

Ustrój rolny Rzplitej winien oprzeć się na średniej własności, zdolnej do samodzielnego życia i postępu gospodarczego. Drogą reform rolnych dążyć będziemy do ograniczenia większej własności rolnej conajmniej w granicach maximum, określonego ustawą z dnia 15 lipca 1920 r. oraz gospodarstw karłowatych.

Uznając reformę rolną za zdobycz ruchu demokratycznego, uważamy za konieczne zadanie wypracowanie takich form jej urzeczywistnienia, które umożliwiłyby przechodzenie ziemi z rąk wielkiej własności w ręce bez i małorolnych i zapewnienie tym ostatnim należytej pomocy finansowej.

Dla uzdrowienia ustroju rolnego należy zlikwidować serwituty i przeprowadzić komasację. Normy minimum i maximum posiadania winny być wszędzie jednakowe. Na Kresach Wschodnich jaknajszybciej winni być uwłaszczeni drobni dzierżawcy, osiedleńcy wojenni i b. służba folwarczna.

9. *Kwestja robotnicza.*

Uznajemy bezwzględne prawo koalicji dla wszystkich pracujących w przemyśle, rzemiośle, handlu czy rolnictwie. uznajemy również prawo strejku jako broń legalną walki pracobiorcy wobec pracodawcy. W chwili groźby strejku jest zadaniem Państwa wystąpić w roli pośrednika między pracodawcami a pracobiorcami.

Uznajemy konieczność szerokiego ustawodawstwa w dziedzinie ochrony pracy oraz konieczność rozbudowy ubezpieczeń społecznych, uwzględniających w większej, niż dotychczas, mierze interesy warstw pracujących.

10. *Przemysł i handel.*

W zrozumieniu, że naturalne bogactwa kraju dotychczas nie są w zupełności wyzyskane i że Polska jako kraj agrarny nie zdoła zatrudnić całej ludności pracującej, popierać będziemy usiłowania, zmierzające w kierunku jaknajwiększego rozwoju wszystkich dziedzin przemysłu i handlu rodzimego, dążąc do przeobrażenia dotychczasowej rolniczej struktury gospodarczej kraju w przemysłowo-rolniczą.

Zważywszy na położenie geograficzne kraju, nadające mu pod względem ekonomicznym charakter terenu tranzytowego, popierać będziemy rozwój wielkiego handlu, któryby mógł i umiał ująć pośrednictwo pomiędzy zachodem i wschodem i przyczynił się do racjonalnego podniesienia

przemysłu oraz handlu wewnętrznego. W związku z tym popierać będziemy planową politykę komunikacyjną, zarówno lądową i wodną, jak i rozwój polskiej handlowej żeglugi morskiej. Szkolnictwo zawodowe przygotowujące kierowników i pracowników w przemyśle i handlu winno być przedmiotem usilnego poparcia ze strony Państwa.

11. Polityka skarbowa.

Finanse Państwa winny się opierać na systemie podatków, rozłożonych w zależności od stopnia dobrobytu na wszystkie warstwy: w pierwszym rzędzie na podatkach bezpośrednich, zwłaszcza postępowym podatku od dochodów i majątku. Podatki pośrednie winny być nakładane na artykuły zbytku.

Dla podtrzymania sprawności ciał samorządowych, uważamy za konieczne udostępnienie im dostatecznych dochodów z podatków bezpośrednich.

Organizacja partyjna Związku Rad Ludowych.

Najwyższą władzą partji jest coroczny Zjazd Walny, który wybiera Naczelną Radę Ludową i Komisję Rewizyjną na przeciąg jednego roku. Rady Ludowe Powiatowe biorą w nim udział za pośrednictwem delegatów, w stosunku 1 : 10, włączając w to z reguły Wydział Wykonawczy, — (patrz dalej, Koła Ludowe i Rady Ludowe Powiatowe).

W Zjazdach biorą udział oprócz wymienionych: członkowie Naczelnej Rady Ludowej (o ile nie występują w charakterze delegatów) i Prezydja Okręgowych Rad Ludowych. Zjazd odbywa się raz do roku lub też może być zwołany w razie potrzeby przez prezesa stronnictwa lub Prezydjum na żądanie dziesięciu członków W. W., Naczelnej Rady Ludowej lub trzech prezydjów Okręgowych Rad Ludowych (Zjazd Nadzwyczajny).

Naczelna Rada Ludowa składa się z 25 członków, a w skład jej wchodzą z reguły: prezes stronnictwa i prezes klubu poselskiego; wybiera ona ze swego grona Prezydjum w ilości 5 członków, prezes stronnictwa i prezes klubu wchodzą, jako 6 i 7 członek. Prezydjum dzieli między sobą funkcje dwóch wice-prezesów, sekretarza generalnego, i dwóch członków prezydjum. Komisja Rewizyjna składa się z 3 członków i tyluż zastępców. Naczelna Rada Ludowa zbiera się przynajmniej raz na trzy miesiące, — może się jednak zebrać na posiedzenie nadzwyczajne, na żądanie Klubu Poselskiego, ośmiu członków Naczelnej Rady Ludowej lub dwóch okręgowych Rad Ludowych. — Prezydjum Stronnictwa zbiera się w razie potrzeby, nie rzadziej jednak, niż raz na miesiąc. Prezydjum ma prawo decyzji w sprawach zasadniczych pod rygorem zwołania najpóźniej w ciągu 2 tygodni Naczelnej Rady Ludowej dla otrzymania tej aprobaty.

Pod względem terytorjalnym Związek Rad Ludowych dzieli się na okręgi, które z kolei składają się z miejscowych Kół Ludowych. Na terenie okręgów działają Okręgowe Rady Ludowe. Rady Okręgowe składają się z siedmiu członków i są wybierane na okręgowych zjazdach, które zbierają się według ordynacji i uprawnień Zjazdu Walnego. Zjazdy okręgowe powołują również okręgowe Komisje rewizyjne.

Na czele Koła Ludowego (liczącego najmniej 10 członków), stoją prezes i sekretarz, obierani na przeciąg jednego roku. Delegaci Kół Ludowych tworzą w danym powiecie Radę Ludową Powiatową. Każde Koło wybiera do R. L. P. jednego delegata od pierwszych dziesięciu członków i jednego od każdych następnych dwudziestu. Na czele R. L. P. stoi prezes i Wydział Wykonawczy, skła-

dający się z dwóch zastępców prezeza, sekretarza i skarbnika. R. L. P. wyłania z pośród siebie Komisję Rewizyjną, złożoną z 3-ch osób R. L. P. zbiera się w miarę potrzeby, nie rzadziej jednak, niż co trzy miesiące. Zebrania W. W. odbywają się przynajmniej raz na miesiąc.

Organem prasowym Związku Rad Ludowych jest *„Jedność Ludowa“* w Lublinie.

ZWIĄZEK „MŁODEJ POLSKI".

ZWIĄZEK „MŁODEJ POLSKI“.

Charakterystyka i dane historyczne.

„Związek Młodej Polski“ powstał w Poznaniu 20 października 1918 roku, jako organizacja poufna, a następnie od r. 1919 rozwija swoją działalność, jako organizacja jawna. Z. M. P. jest spadkobiercą i kontynuatorem tej pracy, jaką prowadziły podczas długiego okresu niewoli tajne organizacje akademickie (np. Grupy Narodowe), a w szczególności skupił on w sobie tych członków, którzy, nie mogąc pogodzić się z tendencjami ugodowemi Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego (N. D.), postanowili zerwać wiążące ich nici organizacyjne z tem stronnictwem i wytrwać przy ideałach, przekazanych przez pierwszą centralizację „Ligi Polskiej“, której duszą był ś. p. Jeż-Miłkowski.

Wszystkim tym, którym znana jest historja ruchów młodzieży polskiej bezpośrednio przed wojną europejską, dobrze jest wiadomo, że właśnie na skutek tego zerwania tajnych organizacyj akademickich ze stronnictwem demokratyczno-narodowem, pozbawione ono zostało prawie zupełnie kontaktu z życiem młodzieży nietylko w byłym zaborze pruskim, ale i we wszystkich pozostałych dzielnicach. To też, kiedy w Poznaniu powstał impuls skupienia tych wszystkich ludzi w jednej organizacji pod nazwą „Związek

Młodej Polski", w innych zaborach inicjatywa ta znalazła także zwolenników i dzisiaj są czynne grupy Związku „Młodej Polski" w Warszawie, Lublinie i Wilnie.

Z dotychczasowej działalności grupy poznańskiej Z. M. P. zanotować należy fakt wydania w roku 1919 tygodnika *„Sprawa Polska"*, inicjatywę powołania do życia dziennika *„Przegląd Poranny"*, oraz uchwalenie na Walnym Zjeździe w roku ubiegłym statutu i programu ideowego organizacji.

Na szerszej arenie politycznej Związek „Młodej Polski" do tej pory nie występował, ale nie od rzeczy będzie wskazać, że z koła pracowników inteligencji wyszło przy wyborach do Rady Miejskiej w Poznaniu dwóch członków Związku, a mianowicie: dr. Mieczysław Seydlitz i dr. Leon Surzyński.

Założenia programowe „Związku Młodej Polski" streszcza znakomicie jego *Program*, to też podajemy go w całości.

PROGRAM „ZWIĄZKU MŁODEJ POLSKI".

CZĘŚĆ I.

Punkty wyjścia.

Naród jest najistotniejszą i najbardziej trwałą formą życia zbiorowego.

Dobro narodu polskiego jest podstawą naszej ideologji politycznej.

Państwo jest najpotężniejszą formą organizacji sił narodowych i głównem narzędziem politycznego działania narodu.

Uważamy za naczelne zadanie polityki narodowej zapewnienie siły i rozwoju Niepodległej Rzeczypospolitej Polskiej, obejmującej wszystkie te ziemie, na których Naród

Polski posiada liczebną przewagę, albo stanowi główny czynnik społecznego rozwoju i kulturalnej twórczości.

Osiągnięcie celów polityki narodowej możliwe jest tylko przy udziale wszystkich sił twórczych narodu.

Podstawę twórczości stanowią te warstwy, które przez pracę swą przyczyniają się do pomnożenia duchowych i materjalnych dóbr narodu.

Uważamy siebie za cząstkę wielkiego obozu pracy, która stanowić winna główne kryterjum wartości obywatela.

Nieunikniona wobec istnienia różnic interesów klasowych walka klas, o ile nie zdąża do zmiany istniejącego ustroju na drodze gwałtu, jest jednym z czynników postępu, gdyż wyłania nowe, świeże siły, które w miarę wzrostu dobrobytu i kultury dojrzewają do współrządu w sprawach narodu i państwa. Walka klas winna być ograniczona względem na dobro Państwa.

Walka klas dopuszczalna jest tylko w ramach Państwa.

W stosunkach międzynarodowych, a zwłaszcza w obliczu niebezpieczeństwa, wzgląd na dobro Państwa wysuwa nakaz solidarności zarówno wszystkich czynników społecznych, jak i stronnictw.

CZĘŚĆ II.

Zasady programu szczegółowego.

1. Polityka zagraniczna.

Utrzymanie niepodległości Państwa i wszechstronny rozwój narodu stanowić winno główny cel polskiej polityki państwowej.

Utrwalenie i zabezpieczenie granic Państwa, całkowite zjednoczenie ziem polskich, osiągnięcie własnego swobodnego dostępu do morza, zagwarantowanie Polakom, zamieszkałym poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, swobody narodowego rozwoju, oraz uchylenie narzuconych Polsce w chwili jej wskrzeszenia naruszających jej suwerenność

i powagę zobowiązań, wysuwają się na czoło polskiej polityki zagranicznej.

Osiągnięcie tych celów może nastąpić jedynie przez wewnętrzne wzmocnienie Państwa oraz przez system sojuszów z państwami, które potrzebować będą naszej współpracy dla utrzymania pokoju światowego, bądź dla zabezpieczenia swej niezawisłości i nienaruszalności granic.

Wobec tego do rzędu naszych sprzymierzeńców zaliczyć pragniemy te państwa Europy środkowo-wschodniej, które, podobnie jak Polska, w bliższej lub dalszej przyszłości mogą być zagrożone przez wzrost imperjalizmu rosyjskiego lub niemieckiego.

Zespolić winniśmy z Polską trwałemi więzami przyjaźni i przymierza państwa Bałtyckie z jednej, a Rumunję z drugiej strony.

W stosunku do Litwy, pomni wspólnej wielkiej przeszłości oraz świadomi łącznych z nią interesów, wyrażamy przekonanie, iż Litwa zrozumie konieczność dziejową, która tak dziś, jak przed wiekami nakazuje jej ścisłe współdziałanie z Polską w obronie przed zakusami wyłącznego opanowania wybrzeży morza Bałtyckiego przez Niemcy i Rosję. Spodziewamy się, że państwo Litewskie wejdzie wówczas na drogę najściślejszego przymierza z Polską.

Niebezpieczeństwo, grożące Polsce ze strony Niemiec, spotęgowane przez współdziałanie ich z Rosją, nakazuje szukania sprzymierzeńców na Zachodzie, wobec czego sojusz Polski z Francją uważamy za jeden z najważniejszych czynników pokoju Europy.

Przy zawieraniu jednak sojuszów zewnętrznych, winny być bezwzględnie przestrzegane zasady równorzędności.

Uważamy, iż w stosunkach międzynarodowych Polska winna dążyć do ugruntowania trwałego pokoju na podstawach sprawiedliwości i wzajemnego poszanowania praw państw i narodów oraz do usuwania nieporozumień na drodze międzynarodowych sądów rozjemczych.

2. *Ustrój wewnętrzny.*

Podstawą siły państwowej Rzeczypospolitej jest ustrój demokratyczno-republikański, który stanowi fundament swobód obywatelskich i jest warunkiem wszechstronnego rozwoju społeczeństwa. Przeciwstawimy się stanowczo wszelkim tendencjom do obalenia tego ustroju i dążyć będziemy do jego ulepszenia. Sprawna, fachowo przygotowana i odpowiednio uposażona administracja winna zapewnić należyte funkcjonowanie aparatu państwowego, ład i porządek wewnątrz Państwa i przyczynić się do rozwinięcia poczucia prawa, wzmocnienia zaufania do władzy państwowej i podniesienia jej autorytetu.

Dla wyzyskania maximum sił twórczych narodu uznajemy za konieczny samorząd gminny, powiatowy i wojewódzki z szerokim zakresem kompetencji, który jedynie może zapewnić zaspokojenie rzeczywistych potrzeb lokalnych, da pole szerokiej inicjatywie społecznej i zezwoli na zindywidualizowanie życia w granicach potrzeb lokalnych. Istniejące różnice i antagonizmy dzielnicowe, będące spadkiem niewoli i osłabiające wewnętrzną spoistość państwową, uważamy za szkodliwe. Walkę z separatyzmami dzielnicowemi uznajemy za ważne zadanie aktualnej polityki wewnętrznej.

3. *Obrona Państwa.*

Byt i granice Państwa winna zabezpieczyć silna armja i flota wojenna, oparta na obowiązku służby wojskowej wszystkich obywateli.

Popierać będziemy usiłowania społeczne, zdążające do wyszkolenia wojskowego obywateli.

Uznajemy konieczność ścisłego kontaktu między społeczeństwem, a armją i kłaść będziemy silny nacisk na wychowanie żołnierza w duchu poczucia bliskiej łączności z całokształtèm życia narodowego.

Armja nie może być terenem walk politycznych i partyjnych.

4. *Polityka narodowościowa.*

Obywatele wszystkich narodowości mają wobec Państwa równe prawa i obowiązki.

Rzeczpospolita Polska winna zapewnić wszystkim narodowościom, zamieszkującym w jej granicach, swobodny i nieskrępowany rozwój ich życia kulturalnego oraz gwarantować pełnię praw obywatelskich.

W stosunku do żydów, Państwo ma obowiązek energicznej walki z ciemnotą, brakiem kultury i poczucia państwowego.

Inicjatywa społeczna, mając na celu obronę przed pierwiastkami rozkładu życia gospodarczego, winna objawiać się przedewszystkiem w pracy nad podniesieniem wytwórczości i handlu polskiego.

Emigrację żydów uznajemy za pożądaną i będziemy ją popierali Żargon niemiecki, używany przez ludność żydowską, jest jednym z głównych czynników kulturalnego zacofania mas żydowskich i nie powinien być dopuszczany do samarządu i szkolnictwa.

5. *Sprawy wyznaniowe.*

W sprawach wyznań religijnych stoimy na stanowisku Konstytucji. Uważamy, że Państwo winno czuwać, by działalność organizacyj religijnych nie sprzeciwiała się jego interesom. Ingerencja organizacyj religijnych w sprawy Państwa jest bezwarunkowo niedopuszczalna.

Sprawy stanu cywilnego obywateli należą do zakresu prawodawstwa cywilnego. Wykonanie ich nie powinno być powierzone przez Państwo organizacjom religijnym, ani osobom duchownym.

Kościoły prawosławny i protestancki winny mieć w granicach Rzeczypospolitej samodzielną organizację, uniezależnioną od czynników zagranicznych.

6. *Szkolnictwo.*

Najgłówniejszem zadaniem szkolnictwa polskiego jes podniesienie kultury w szerokich masach ludu. Środkiem

ku temu jest wszechstronny rozwój przymusowego szkolnictwa powszechnego i dokształcającego. Celem zabezpienia tego rozwoju w duchu demokratycznym i zapewnienia pełnych zeń wynikających korzyści, należy przestrzegać, by jednakowe ustawy obowiązywały we wszystkich dzielnicach, a nadzór nad ich wykonaniem był ześrodkowany w rękach jednej władzy szkolnej. Administracja i samorząd szkolny winny zachować całkowitą niezależność od administracji ogólnej we wszystkich instancjach. Należy wykluczyć poddawanie szkolnictwa wpływom czynników politycznych i wyznaniowych.

Szkoła prywatna wszelkiego typu podlega nadzorowi władz szkolnych w tej samej mierze, co szkoły państwowe i gminne.

Czynniki społeczne w charakterze organów opinjodawczych winny być w szerokim zakresie dopuszczone do współdziałania z władzami szkolnemi.

7. *Kwestja społeczna.*

Kapitalizm w formie obecnej, istniejący we wszystkich krajach cywilizowanych, posiada braki szkodliwe, oddziałujące na stosunek warstw społecznych, jakoteż na kulturę moralną narodu. Różnorodne jego stosunki międzynarodowe oraz egoistyczne tendencje niejednokrotnie oddziałują na politykę państwową, opanowując ją i czyniąc ją narzędziem swych interesów. Dlatego obowiązkiem każdego ruchu demokratycznego jest szukanie ulepszonych form ustroju gospodarczego. Uwzględniając sposób powstania prywatnej własności w ciągu historji, jak niemniej uwzględniając, że dzięki wyłącznemu stanowisku, pewne jednostki i grupy mają możność skupiania większej własności ponad rzeczywisty wysiłek pracy i ponad ich dzielnosć, uważamy, że własność prywatna jest tylko do pewnego stopnia etycznie uzasadniona i dlatego uznajemy prawo Państwa do ograniczenia względnie obciążenia własności w tej mierze, jak tego

wymaga sprawiedliwość społeczna, która każdemu obywatelowi, gotowemu do pracy, winna zapewnić odpowiedni poziom życia i odpowiednie korzystanie z ogólnych dóbr narodu.

W tym celu, w miarę doskonalenia się aparatu urzędniczego, gałęzie przemysłu, mające kardynalne znaczenie dla gospodarki lub bezpieczeństwa, jako to: środki komunikacyjne, kopalnie, saliny, fabryki broni i amunicji i t. p. winny być upaństwowione lub skomunalizowane, względnie poddane ścisłej kontroli państwowej.

Przy obecnym stanie przemysłu polskiego sprawę uspołecznienia prywatnych przedsiębiorstw przemysłowych uważamy za przedwczesną, niemniej jednak dążenie pracowników do współudziału w zyskach przedsiębiorstw uważamy za racjonalne.

8. Kwestja robotnicza.

Uznajemy bezwzględnie prawo koalicyjne dla wszystkich warstw pracujących. Uznajemy również prawo strejku jako broń legalną walki pracobiorcy wobec pracodawcy. Uważamy jednak, że warstwy pracujące środek ten stosować winny tylko w razach ostatecznych z pełną świadomością swej odpowiedzialności za wywołany przez strejki zastój w produkcji kraju. W szczególności uważamy za niedopuszczalne wszelkie strejki, mające inne cele na oku, aniżeli poprawę warunków bytu i pracy. Sabotaż, jakoteż t. zw. czarny strejk w rolnictwie oraz naruszenie przez strejkujących wolności osobistej i mienia osób trzecich winny spotkać się z prawnym oporem. W chwilach groźby strejku jest zadaniem Państwa wystąpić w roli pośrednika między pracodawcami a pracobiorcami.

Uznajemy konieczność szerokiego ustawodawstwa w dziedzinie ochrony pracy oraz konieczność rozbudowy ubezpieczeń społecznych, uwzględniających w większej, niż dotychczas, mierze interesy warstw pracujących.

9. *Sprawy rolne.*

Ustrój rolny Rzplitej winien oprzeć się na średniej własności, zdolnej do samodzielnego życia i postępu gospodarczego.

Uznając ustawę z dnia 15 lipca 1920 r. o reformie rolnej za zdobycz ruchu demokratycznego, uważamy za konieczne zadanie wypracowanie takich form jej urzeczywistnienia, które umożliwiłyby przechodzenie ziemi z rąk wielkiej własności w ręce bez i małorolnych i zapewnienie im należytej pomocy finansowej. Na kresach wschodnich jak najszybciej winni być uwłaszczeni drobni dzierżawcy, osiedleńcy wojenni, b. służba folwarczna.

10. *Przemysł i handel.*

W zrozumieniu, że naturalne bogactwa kraju dotychczas nie są w zupełności wyzyskane i że Polska, jako przeważnie kraj agrarny, nie zdoła zatrudnić całej ludności pracującej, popierać będziemy usiłowania, zmierzające w kierunku jak największego rozwoju wszystkich dziedzin przemysłu i handlu rodzimego, dążąc do przeobrażenia dotychczasowej rolniczej struktury gospodarczej kraju na przemysłowo-rolniczą.

Zważywszy położenie geograficzne kraju, nadające mu pod względem ekonomicznym charakter terenu tranzytowego, popierać będziemy rozwój handlu, któryby mógł i umiał ująć pośrednictwo pomiędzy zachodem i wschodem: W związku z tym popierać będziemy planową politykę komunikacyjną zarówno lądową, jak wodną i rozwój polskiej handlowej żeglugi morskiej.

Szkolnictwo zawodowe, przygotowujące kierowników i pracownikow w przemyśle i handlu, będzie przedmiotem naszego usilnego poparcia.

11. *Polityka skarbowa.*

Finanse Państwa winny się opierać na systemie podatków, rozłożonych, w zależności od stopnia dobrobytu, na

wszystkie warstwy, w pierwszym rzędzie na podatkach bezpośrednich, zwłaszcza postępowym podatku od dochodów i majątku. Podatki pośrednie winny być nakładane na artykuły zbytku.

Dla podtrzymania sprawności ciał samorządowych uważamy za konieczne udostępnienie im dostatecznych dochodów z podatków bezpośrednich.

Organizacja Związku „Młodej Polski".

Władzami Związku są:

a) Walne Zgromadzenie;
b) Zgromadzenie Okręgowe;
c) Zarząd Główny;
d) Zarządy Okręgowe;
e) Zarządy Lokalne.

Sprawami Związku kieruje **Zarząd Główny**, złożony z 7 osób, które wyznaczają z pośród siebie: przewodniczącego i jego zastępcę, sekretarza oraz skarbnika. Członków Zarządu Głównego wybiera na rok **Walne Zgromadzenie** kartkami lub przez aklamację, zależnie od decyzji Walnego Zgromadzenia. Prezes, sekretarz i skarbnik Zarządu Głównego winni mieszkać w Poznaniu, który jest główną siedzibą Związku.

Podstawą organizacji Związku jest **grupa lokalna**, złożona conajmniej z 5 członków, a kierowana przez **Zarząd Lokalny**, składający się z 3 członków.

Grupy lokalne, znajdujące się i działające na określonem terytorjum, tworzą **okręg**, kierowany przez **Zarząd Okręgowy**. — W skład Zarządu Okręgowego wchodzi 3 członków, wybranych przez **Zgromadzenie Okręgowe**.

W powiatach lub miejscowościach, nie mających dostatecznej liczby członków, Zarząd Główny, względnie Okręgowy, wyznacza mężów zaufania i powierza im pracę organizacyjną na tym terenie.

Komisja Rewizyjna wybierana jest corocznie na Walnem Zgromadzeniu w liczbie 3 członków.

Walne Zgromadzenie wszystkich członków jest naczelną władzą związkową i odbywa się raz do roku **Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie** zwołuje Zarząd Główny, z własnej inicjatywy, na żądanie jednego Zgromadzenia Okręgowego lub najmniej $^1/_3$ wszystkich członków Związku. — Uchwały zapadają zwykłą większością głosów.

PRASA.

„*Przegląd Poranny*“ w Poznaniu (pismo codzienne).

„*Sprawy Polskie*“ w Warszawie (dwutygodnik).

POLSKA ORGANIZACJA WOLNOŚCI
(P. O. W.)

POLSKA ORGANIZACJA WOLNOŚCI.
(P. O. W.)

Charakterystyka.

Polska Organizacja Wolności nie jest stronnictwem, lecz organizacją polityczną o wyraźnem obliczu demokratycznem i radykalnej taktyce.

W działalności swej P. O. W. kieruje się dbałością o prawa obywatelskie dla wszystkich, a za jedno z głównych swych zadań stawia „wychowanie obywatela na żołnierza i żołnierza na obywatela", popierając istniejący Związek Strzelecki.

W szeregach P. O. W. spotykamy przedewszystkiem inteligencję zawodową, studentów i b. legjonistów.

Dane historyczne.

Polska Organizacja Wolności jest kontynuacją Polskiej Organizacji Wojskowej, z zastosowaniem do nowych warunków politycznych.

Polska Organizacja Wojskowa powstała w Warszawie w październiku roku 1914, gdzie jeszcze na kilka lat przed wojną istniały nielegalne oddziały obu organizacyj strzeleckich: Związku Strzeleckiego i Drużyn Strzeleckich.

Z chwilą wybuchu wojny, gdy obie te organizacje, połączywszy się pod komendą Józefa Piłsudskiego, dały początek Legjonom Polskim, — oddziały

warszawskie P. O W. weszły w ścisłe z niemi porozumienie, ale nie odrazu się połączyły. Połączenia tego dokonał dopiero Tadeusz Zuliński (pseudonim: Roman Barski), oficer sztabu Piłsudskiego, wysłany do Warszawy w październiku r. 1914 z rozkazem objęcia dowództwa nad całym pogotowiem zbrojnym na terenie b. zaboru rosyjskiego.

Od tego czasu do lata 1915 roku P. O. W. obejmowała konspiracyjną siecią organizacyjną byłą Kongresówkę (teren zajęty przez Rosjan), Litwę i Ukrainę, oraz miała swe placówki w Petersburgu i Moskwie. Organizowała ona pogotowie, mające — w nadającej się do tego chwili — dać materjał do wojska polskiego utrzymywała przez emisarjuszów stały kontakt z Legjonami, a raczej z ich I-szą Brygadą, zorganizowaną i dowodzoną osobiście przez Józefa Piłsudskiego. P. O. W. była w owym czasie głównym czynnikiem propagandy idei walki zbrojnej o niepodległość, oraz cementem partyj politycznych, tej idei służących. Prócz tego, organizowała ona t. zw. *lotne oddziały bojowe,* których zadaniem były zamachy dywersyjne na tyłowe urządzenia rosyjskie (przerwanie toru kolei obwodowej warszawskiej, wysadzenie mostów pod Białą Siedlecką i t. p.).

Po zajęciu b. Kongresówki przez państwa centralne, część P. O. W. została zmobilizowana, dając I-ej Brygadzie Legjonów t. zw. *bataljon warszawski.* Główna masa organizacji została zatrzymana, jako rezerwa dla dalszych wypadków i działała konspiracyjnie pod obu okupacjami w tym samym duchu co poprzednio, zawieszając tylko na czas pewien — (mniej więcej do czasu Pokoju Brzeskiego), działalność bojowo-dywersyjną. W tym okresie głównym organizatorem P. O. W. — jest ś. p. *Jan Opieliński (Zdanowicz).*

Przez kilka miesięcy po 5 listopada roku 1916, Polska Organizacja Wojskowa tolerowana była przez okupantów, jednak już od maja roku następnego zaczynają się represje i aresztowania, których koroną było aresztowanie Piłsudskieoo dnia 22 lipca roku 1917 i wywiezienie go do twierdzy w Magdeburgu.

W tym czasie (od połowy r. 1917) rozpoczyna się nowy okres działalności P. O. W. Obejmuje ona już wszystkie trzy byłe zabory, oraz kresy wschodnie, sięgając aż w głąb Rosji. Na jej czele stoi *Rydz-Smigły* (generał W. P.), terenem zajętym przez Niemców, dowodzi *Adam Koc,* — (pułkownik W. P.), terenem zajętym przez Austryjaków wspomniany ś. p. *Opieliński (Zdanowicz),* oddziałami P. O. W w Rosji, — (Ukraina, Korpus Polski), — p.p.: *Barthel de Weydenthal*, ś. p. *Lis-Kula* i inni, wysłani specjalnie przez gen. Rydza-Śmigłego — W miarę rozrastania się, P. O. W. ubojawia się na nowo, zaczynają się zamachy przeciwko okupantom z jednej, a Rosji (już bolszewickiej) –z drugiej strony. Punktem kulminacyjnym tego okresu jest przeprowadzenie,—(w lwiej części aparatem P. O. W.),—rozbrojenia okupantów w listopadzie 1918 roku.

Z chwilą zdobycia niepodległości przez Polskę i powrotu do kraju więzionego przez rok z górą Józefa Piłsudskiego, — Polska Organizacja Wojskowa mobilizuje się i likwiduje, dając ochotniczej wówczas jeszcze armji polskiej wielu dzielnych żołnierzy. — Pozostają jeszcze tylko poszczególne oddziały P. O. W. w częściach Polski, zajętych przez zaborców, a mianowicie w Poznańskiem,—(powstanie grudniowe 1918 r. w znacznej części wybucha z inicjatywy P. O. W.), na Górnym Śląsku, — (powstanie górnośląskie), oraz w Galicji Wschodniej, na Ukrainie i Białej Rusi, gdzie organizacja współdziała z Wojskiem Polskiem,

(okres wyprawy Kijowskiej i zajęcia Mińska); — poszczególni członkowie P. O. W. na Ukrainie stają się bohaterskiemi ofiarami „czerezwyczajek” bolszewickich.

Myśl odrodzenia Polskiej Organizacji Wojskowej na nowych podstawach, dostosowanych do nowych warunków Polski, budzi się po demobilizacji; chodzi o skupienie do pracy tego elementu, który okazał się najbardziej rozporządzalny i we wspólnym trudzie wyrobił sobie wspólną psychologję i moralność. W czerwcu 1922 roku zwołany został do Warszawy **Zjazd Delegatów** już uprzednio powstałych zrzeszeń P. O. W. w całym kraju. Reprezentowane były wszystkie ośrodki ze Lwowem, Wilnem i G. Śląskiem włącznie. Na Zjeździe przyjęto nazwę **„Polskiej Organizacji Wolności”**, deklarację ideową i statut organizacyjny, oraz wybrano zarząd z *Andrzejem Strugiem* na czele.

W listopadzie 1922 roku w wyborach do Sejmu i Senatu P. O. W. nie brała odrębnego udziału, zorganizowała jednak szereg komitetów wyborczych dla popierania tych stronnictw, z któremi w myśl swych zasad kooperowała, wpływając na uzgodnienie frontu w walce wyborczej z 8-ką (Chrz. Zw. Jedn. Nar.), oraz z komunistami („5”).

W czasie kryzysu państwowego, którego kulminacyjnym momentem było zamordowanie Prezydenta Narutowicza, Polska Organizacja Wolności potępiła mord w szeregu wystąpień publicznych.

Z późniejszej działalności P. O. W. podkreślić należy 2 momenty w maju i czerwcu 1923 r.: szereg wystąpień protestacyjnych z powodu obalenia rządu gen. Sikorskiego oraz ustąpienia z wojska Marszałka Józefa Piłsudskiego; w październiku i grudniu tegoż 1923 roku akcję programową w sprawie na-

prawy Rzeczypospolitej, przez szereg konferencyj i wieców, zarówno w Warszawie, jak i na prowincji.

Drugi Zjazd Polskiej Organizacji Wolności odbył się w Warszawie, 11 listopada 1923, równocześnie z uroczystym obchodem 5-ej rocznicy Niepodległości. Na Zjeździe tym wybrano nowy zarząd z redaktorem miesięcznika „Droga", p. *Adamem Skwarczyńskim,* jako przewodniczącym.

Ostatnim ważnym aktem w działalności P. O. W. jest ścisłe skoordynowanie prac organizacyjnych ze Związkiem Legjonistów.

Poniżej przytaczam Deklarację ideową Polskiej Organizacji Wolności.

DEKLARACJA IDEOWA P. O. W.

Polska Organizacja Wolności będzie dążyła do skupienia obywateli, zaprawionych w czynnej i ofiarnej służbie Ojczyźnie, kierujących się w swem postępowaniu ideą państwowości polskiej. Naczelną zasadą Polskiej Organizacji Wojskowej była, a naszą będzie myśl, że jedynie naród, posiadający strukturę społeczną na prawach pracy opartą, zdolny jest do osiągnięcia pełni swego rozwoju. W poczuciu tych faktów, Polska Organizacja Wolności będzie usiłowała krystalizującą się przyszłość Polski oprzeć w całej pełni na moralności i prawach wolnego człowieka pracy, wykorzystując wartości moralne swych członków, jak również ich czynną zawsze postawę względem rzeczywistych potrzeb narodowych.

Polska Organizacja Wolności dążyć będzie do zwiększenia sprawności pracy wszystkich obywateli kraju, by rozbudować Państwo, oparte na zdrowych zasadach uczciwości, prawa i sprawiedliwości, natomiast tępić ucisk, samowolę, korupcję, sprzedajność polityczną, a szczególniej wypowie walkę egoizmowi jednostek i grup.

W dbałości o prawa obywatelskie, łącząc ludzi pracy umysłowej i fizycznej, Polska Organizacja Wolności będzie dążyła do wprowadzenia w życie demokratycznych zasad ustroju narodowego i społecznego, które zostały przez demokrację polską już ustawodawczo zdobyte, a nie zostały wykonane. Ideały *Polski Ludowej,* opartej na woli ludu, potrzeby rozwojowe szerszych mas narodu, dążenie, by wszyscy obywatele Państwa Polskiego byli równi w swych prawach i obwiązkach, staną się przedmiotem troski Organizacji. Polska Organizacja Wolności będzie zwalczała wszelkie knowania monarchiczne, jak również usiłowania wprowadzenia w ustroju państwowym dyktatury jednej klasy.

W celu zatrudnienia jak największej ilości pracowników i ich zadowolenia, Organizacja będzie dążyła do rozwoju przemysłu, spółdzielczości i podniesienia wydajności pracy występując jednocześnie przeciwko wyzyskowi pracy ogółu przez jednostki. Wspomagając działalność stowarzyszeń politycznych i organizacyj społecznych, oddanych sprawie ulżenia doli ludu, Polska Organizacja Wolności postara się o wychowanie ludu w świadomości, że żadna organizacja, partja, ani klasa społeczna nie jest celem skończonym samym w sobie, a środkiem tylko do wydobycia największej wartości i utrwalenia potęgi Narodu.

Polska Organizacja Wolności również będzie się starała o zjednanie na kresach mniejszości narodowych dla idei Państwa Polskiego i zapewnienie im swobodnego rozwoju.

Polska Organizacja Wolności zwalczać będzie wszelkie próby nadużywania kościoła i religji dla celów agitacyjno-politycznych i partyjnych.

Powszechne przygotowanie narodu do walki obronnej, wyszkolenie go w służbie żołnierskiej jest jedyną gwarancją zachowania całości Rzeczypospolitej, wobec czego Polska Organizacja Wolności za jedno z głównych swych zadań stawiać będzie dążenie do wychowania obywatela na żołnierza i żołnierza na obywatela, popierając w pierwszej mierze istniejący Związek Strzelecki.

Zarys organizacji P. O. W.

Członkowie Stowarzyszenia dzielą się na czynnych i honorowych.

Stowarzyszenie dzieli się na: a) organy naczelne, b) okręgi, c) obwody, d) koła.

Organami naczelnemi są: a) *Zjazd walny delegatów,* b) *Zarząd Główny,* c) *Komisja Rewizyjna.*

Zjazd Walny delegatów stanowi najwyższy organ Stowarzyszenia i ostateczną instancję odwoławczą; jest zwoływany raz na rok przez Zarząd Główny, nie później, niż w czerwcu każdego roku. **Nadzwyczajny Zjazd Delegatów** zwołuje Zarząd Główny w terminie dwumiesięcznym: na skutek własnej uchwały, na zasadzie pisemnego żądania $^1/_3$ kół, na zasadzie żądania połowy Zarządów Obwodowych lub Okręgowych, na żądanie Komisji Rewizyjnej lub $^1/_5$ liczby członków, zgłoszonej pisemnie do Zarządu Głównego. — Zjazd Walny tworzą: delegaci wszystkich kół po 1 od każdych 50 członków, po jednym delegacie od Zarządów Okręgowych i Obwodowych, oraz członkowie Zarządu Głównego i Komisji Rewizyjnej. Zjazd Walny Delegatów jest prawomocny w pierwszym terminie przy udziale $^2/_3$ delegatów ogólnej ilości uprawnionych do brania udziału w Zjeździe. Jeżeli przepisana ilość delegatów nie zgłosi się, drugi termin Zjazdu może być wyznaczony w tym samym dniu z tym samym porządkiem dziennym. Wszystkie uchwały zapadają prostą większością głosów.

Najwyższą władzą wykonawczą P. O. W. jest **Zarząd Główny**, wybrany przez Zjazd, pozatem działa **Komisja Rewizyjna** i Sąd **Honorowy,** złożonych z 3 członków i 2 zastępców. Obie wspomniane władze są wybierane przez Zjazd.

Pod względem terytorjalnym, Polska Organizacja Wolności dzieli się na **obwody**, których organami są: Zjazd Obwodowy Delegatów, Zarząd Obwodu (złożony z prezesa, skarbnika, sekretarza i 5 członków) i Komisja Rewizyjna Obwodu. Obwody dzielą się na **okręgi**, których organami są: Zarząd Okręgowy Delegatów, Zarząd Okręgowy, (złożony z prezesa, wice-prezesa, skarbnika, sekretarza i 5 członków), oraz Komisja Rewizyjna. Okręg składa się **z kół**, które są najmniejszemi jednostkami organizacyjnemi P. O. W. Organami Koła są: doroczne Walne Zebranie i Zarząd Koła, wybrany na rok, złożony z prezesa, skarbnika, sekretarza i 2 członków.

Pracę wewnętrzną Kół, Okręgów i Obwodów reguluje specjalny regulamin.

KONFEDERACJA LUDZI PRACY.

KONFEDERACJA LUDZI PRACY.

Charakterystyka i dane historyczne.

Konfederacja Ludzi Pracy powstała w kwietniu r. 1924; nie jest to partja w ścisłem tego słowa znaczeniu, lecz organizacja polityczno-społeczna, a celem jej, jak głosi, jest „walka o tryumf pracy nad wszelkiego rodzaju pasożytnictwem". — Komitet Organizacyjny nowej grupy stanowią: *Stefan Boguszewski*, *Wilam Horzyca*, *Juljan Husarski*, *Janusz Jędrzejewicz*, *Seweryn Ludkiewicz*, *Karol Makuch*, *Dr. Mieczysław Michałowicz*, *Adam Skwarczyński*, *Antoni Sujkowski i Tadeusz Zagórski*.

Zarys programu uwzględnia: rewizję Konstytucji, reformę administracji, sprawy gospodarcze, kwestje społeczne, kulturę, oświatę i doskonalenie rasy, obronę Państwa, zadania polityki zagranicznej i sprawę mniejszości narodowościowych.

Obok szczegółowego programu Konfederacji Ludzi Pracy ukazała się i jej Deklaracja, którą w pełnym podajemy brzmieniu.

DEKLARACJA.

Polska znajduje się w takiem położeniu, że żyć samodzielnie może tylko, jako naród potężny.

Geograficzne nasze stosunki, warunki rozwoju gospodarczego, społecznego, kulturalnego i właściwości naszej duszy wpływają na to, że bierne poddanie się biegowi dzie-

jowemu, chęć zamknięcia się w ciasnym kółku swoich najbliższych spraw, i wszelki niedbający o losy i rozwój innych egoizm—prowadzą nas nieuchronnie do zamierania, mszcząc się o wiele srożej na nas, niż na narodach innych. Rozwój i przyszłość ukazują się w Polsce zawsze w perspektywie ekspanzji—nie zaborczej, lecz kulturalnej i ideowej, w promieniach misji, jaką Polska podjąć i przeprowadzić potrafi między narodami świata.

Siły do jej podjęcia występowały zawsze w dziejach Polski w okresach świetności i wykazywały często zdolności osiągania wyników większych, niż je obliczyć mogła rozumowa kalkulacja. Za dowód służyć może epoka Bolesława Chrobrego i Jagiellonów, oraz chociażby ostatnia walka o niepodległość w czasie wielkiej wojny, kiedy, mimo wiekowego działania rozkładających czynników niewoli, znalazły się pod wszystkiemi zaborami i na wszystkich emigracjach siły do bohaterskiej walki o niepodległość oraz do pracy, niepodległość tę we wszystkich dziedzinach rozbudowującej. Wyniki tej walki i pracy, podjętej przez garść stosunkowo nieliczną, zwłaszcza w porównaniu z materjalną potęgą wrogów, okazały się zdumiewająco wielkiemi i przewyższyły najśmielsze nadzieje najbardziej ofiarnych bojowników i najbardziej zuchwałych „marzycieli".

Pomimo to jednak obecny stan naszego narodu niepokoi i wzbudza poważne obawy.

Opinja polska ulega dziś tradycji najsmutniejszych okresów historji, kiedy zanikał autorytet państwa. Ustawicznie powtarzamy słowa o silnym rządzie, ale nie rozumiemy, że silny rząd, to wiara w człowieka, to szacunek dla woli jednostki—to dawanie jej pola pracy na tej placówce, ważnej czy podrzędnej, na jakiej ona stoi, to wzmaganie jej inicjatywy i odpowiedzialności. Nie rozumiemy, że zaprzeczeniem idéi silnego rządu jest owa manja decyzyj zbiorowych w każdej dziedzinie, nie w ustawodawczej tylko, lecz i w czysto wykonawczych, jakiemi są administracja, obrona państwa, polityka zagraniczna i t. d.

Brak szacunku dla woli człowieka i twórczej jego pracy jest źródłem upadku i w innych także, nietylko ściśle politycznych dziedzinach życia polskiego.

Wszystko, co jest świadomym wysiłkiem, w imię wyraźnej idei podjętym, zaledwie wegetuje. Nauka i sztuka, praca stowarzyszeniowa, społeczna, wychowawcza opadła poniżej poziomu świadomości społeczeństwa, nie znajdując dość silnego oddźwięku w masach. Poziom kultury narodowej obniżył się, mimo, że niepodległość stwarza jej pomyślniejsze warunki. Sprawy ekonomiczne są czemś gruntownie obcem dla dzisiejszej polskiej opinji publicznej.

Wszystko natomiast, co jest pasożytowaniem, żerowaniem na organizmie państwowym i społecznym, wypływa dziś na powierzchnię, zyskując powodzenie i uznanie. Męty wypłynęły na wierzch, siły niszczycielskie, wyzbyte czci i sumienia, bogacą się cudzym wysiłkiem i cudzą pracą, szerząc demoralizację i podkopując grunt pod młodą państwowością polską.

Imię ich Legjon. Paskarze i waluciarze, spekulanci giełdowi i polityczni, poszukiwacze koncesyj, karjerowicze wszelkich odcieni, polipy, wysysające soki żywotne narodu dla zaspokojenia swoich egoistycznych apetytów i napełnienia kieszeni, bez pracy lecz kosztem Społeczeństwa i Państwa stanowią złowrogą siłę, nie cofającą się przed niczem, używającą wszelkich środków dla osiągnięcia swych celów.

Wbrew pozorom t. zw. polityka nie przenika głęboko Społeczeństwa. Dowodem brak realnych programów politycznych i zasadnicze nieposzanowanie tych ludzi, którzy program reprezentują i dla jego wprowadzenia w życie pracują. Życie polityczne odbywa się na powierzchni i operuje demagogicznemi hasłami. Partje pracują przedewszystkiem dla wyzyskania na swą korzyść aktu wyborczego. W czasie wyborów na wielką skalę odbywała się agitacja— przeważnie demagogiczna, poczem z reguły niemal idzie zerwanie kontaktu posłów z masami wyborców. Partje polityczne polskie nie dostosowały się do wielkich zmian, wy-

wołanych przez wojnę światową. Obóz dawniejszej ugody nie zmienił swego oblicza niewiary w naród, bezsiły i służalstwa w stosunku do obcych potencyj, a pragnąc się utrzymać na przedwojennym poziomie wpływów, nie cofa się przed najskrajniejszą demagogją, poniżaniem autorytetu Państwa, przed zbrodnią nawet i groźbą zamachów stanu — celem zagarnięcia władzy w swoje ręce.

Obóz niepodległościowy lewicy stracił, po osiągnięciu niepodległości, swą dawniejszą bojowość, która stanowiła jego siłę moralną. Brak mu dziś wielkich haseł. Nie potrafił dotychczas wypracować własnego programu, a przez to nie potrafił związać w pracy politycznej wszystkich czynników ideowych. Hasła walki wolnych obywateli o nieskrępowany rozwój narodu, o wzmocnienie zdobytej ich krwią niepodległości państwowej coraz mniej znajdują oddźwięku w tych masach. Działają na nie coraz bardziej albo tylko hasła walki o poprawę bytu niewolniczego, albo hasła komunistyczne — hasła burzenia, podyktowane nienawiścią niewolnika.

Lepsza częśc inteligencji, pozbawiona warunków materjalnych, niezbędnych dla wydatniejszej pracy i zaspokojenia potrzeb intelektualnych — wegetuje, druga jej część została wciągnięta w zastępy sił spekulacyjnych i rozkładowych, zatraciła podstawy moralne, — te podstawy, bez których niema twórczej pracy intelektu. To też w okresie, kiedy praca i twórczy intelekt stają się coraz bardziej niezbędne dla rozwoju materjalnej i duchowej kultury narodu, inteligencja polska i pracownik polski występują na arenie życia publicznego nie jako siła czynna, lecz jako siła bierna, służalcza.

Jak przywrócić szacunek dla Człowieka i jego woli, jak przeciwdziałać pasożytnictwu, ciemnym siłom antyspołecznym, jak zwalczać apatję i bierność, związać naród

z Państwem, pobudzić społeczeństwo do celowych intensywnych wysiłków?

Twórcą wszelkich wartości ludzkich, zarówno materjalnych jak i moralnych, jest praca. Znajduje się ona dziś w dyspozycji czynników, które wyzyskują ją dla swych osobistych, lub grupowych korzyści i organizują ją, ten zasadniczy cel mając: organizację świata pracy, którąby służyła nie żadnym celom jednostkowym, lub klasowym, ale całości organizmu narodowego. Życie zbiorowe musi być tak urządzone. aby praca i tylko praca miała decydujące stanowisko w Państwie i w Społeczeństwie. Domaga się tego sprawiedliwość, domaga się tego również sprawa dobra publicznego i przyszłość Polski.

Ale ta zmiana porządku moralnego i społecznego nie dokona się sama przez się, drogą jakiejś naturalnej ewolucji czy żywiołowej rewolucji.

Zmiany tej człowiek sam musi dokonać swoją wolą świadomą i czynem, zaczynając od siebie, od swego własnego życia i stosunku do swego warsztatu pracy.

Jest w Polsce materjał ludzki zdolny do podjęcia takiej przebudowy, ale dziś znajduje się on w rozproszeniu i błąka się w powszechnej dezorjentacji. Jest typ ludzi zdolnych do wprowadzenia w życie nowego pierwiastka moralnego, zdolnych do tego, by całą swą osobą — duszą i ciałem — stać się instrumentem sprawy dobra i doskonalenia powszechnego. Dowiodła tego epoka walki o niepodległość i jej obrony, dowodzą tego codzień przykłady prawdziwego oddania, poświęcenia, a nieraz heroizmu pracy zawodowej, społecznej, kulturalnej, wychowawczej.

Dzisiejszy stan społeczny Polski wprost woła o skupienie tych ludzi na nowej, moralnie wiążącej podstawie, o rozszerzanie ich grona, o nawiązywanie czynnej łączności i współpracy pomiędzy warsztatami i ogniskami ich twórczej pracy, o rozbudowę ognisk nowych i dostarczanie im coraz to nowego materjału sił ludzkich.

Zorganizowanie tych rzesz we wspólnem poczuciu odpowiedzialności i na jednolitej podstawie moralnej: **walki o tryumf prawa pracy**, planowe zespolenie tych wysiłków dla wspólnej budowy — stwarza nową potęgę, która odrazu dziś potrafi świadomie zmieniać stosunki kulturalne, gospodarcze, państwowe—i przekształcać porządek społeczny.

Metodą działania Konfederacji Ludzi Pracy, która taki cel stawia sobie do osiągnięcia, **będzie akcja bezpośrednia**, działanie wręcz przez codzienny wysiłek, codzienną pracę na każdym odcinku życia.

W przeciwstawieniu do metod pracy stronnictw politycznych, które dążą do zmiany stosunków, ale od człowieka - zwolennika swego nie żądają w gruncie rzeczy nic więcej, niż głosowanie na ich listy wyborcze, w przeciwstawieniu do ich gry parlamentarnej, ślizgającej się po powierzchni zagadnień i wydarzeń,—Konfederacja Ludzi Pracy dąży do tego, by wiązać ludzi moralnie dojrzałych, oddających się twórczej pracy państwowej, komunalnej, gospodarczej, społecznej, wychowawczej i zawodowej, albowiem zbudowana jest na tem przekonaniu, że ludzie tacy i praca taka jedynie przekształcą rzeczywistość i tysiącem codziennych wysiłków przemienią obecną strukturę polską w narodowy organizm pracy.

Organizacja K. L. P.

Najniższą jednostką organizacyjną Konfederacji Ludzi Pracy jest O g n i s k o, składające się mniej więcej z dziesięciu ludzi. Ognisko pracuje w określonej dziedzinie życia publicznego i stosownie do tego skupia ludzi pokrewnych zawodów, zamiłowania i zdolności. — Zasadniczym zadaniem Ogniska jest podejmowanie prac zbiorowych o charakterze moralnym, kulturalnym, oświatowym, społecznym, ekono-

micznym lub politycznym, względnie zakładanie, prowadzenie lub popieranie pracą członków odpowiednich instytucyj, oraz realizowanie idei i programu Konfederacji na gruncie zawodowym. Ponadto obowiązkiem „Ogniska" jest stałe informowanie swych członków o ważnych sprawach i zdarzeniach oraz o gospodarczej i politycznej sytuacji kraju, by dać materjał do wyrobienia sobie jasnego i zdrowego poglądu na zagadnienia, dotyczące najważniejszych dziedzin życia publicznego.

Ognisko powstaje w ten sposób, że Zarząd okręgowy (względnie Zarząd Główny) daje wybranej przez siebie osobie mandat zorganizowania Ogniska. Zarząd Ogniska składa się z przewodniczącego, sekretarza i skarbnika. Opłaty członkowskie oraz wszelkie inne wpływy pieniężne Ogniska są przekazywane w 50% Zarządowi Okręgowemu.

Zarząd Okręgowy koordynuje, inspiruje i kontroluje działalność poszczególnych ognisk, składa się z przewodniczącego, jego zastępcy, sekretarza, skarbnika i 4—6 członków Zarządu. Dzieli się na wydziały prac fachowych. Wyłoniony zostaje drogą wyborów przez doroczne zebranie, składające się z przewodniczących, sekretarzy i skarbników wszystkich ognisk okręgu. — Pierwsze zarządy tymczasowe powołuje Zarząd Główny. — Zarząd Okręgowy w całej swej działalności dąży do przebudowania życia polskiego w myśl programu i do stworzenia na podległym sobie terenie zwartej opinji publicznej. Najważniejszem jednak zadaniem Zarządu Okręgowego jest kontakt z poszczególnemi Ogniskami i szczegółowe zdawanie sprawy Zarządowi Głównemu o stanie prac organizacyjnych na terenie okręgu. — Obowiązkiem jego jest również wywieranie wpływu na miejscową prasę oraz propaganda w zakresie najważniejszych wydarzeń, zagadnień społecznych i pań-

stwowych — drogą odczytów, zebrań dyskusyjnych, wieców i druków. — Zarządy Okręgowe są odpowiedzialne przed Zarządem Głównym i przekazują im 50% swych wpływów pieniężnych.

Zarząd Główny, wybrany przez doroczny Zjazd delegatów Okręgów, jest centralną władzą wykonawczą Kofederacji. Uzgadnia on i koordynuje prace Zarządów Okręgowych, wydaje obowiązujące dla całej Konfederacji wskazania, dyrektywy i polecenia. Ingeruje we wszelkich dziedzinach życia narodowego i zabiera czynne stanowisko w sprawach publicznych. Powołuje do życia i utrzymuje instytucję Konfederacji Ludzi Pracy.

NIEZALEŻNA SOCJALISTYCZNA PARTJA PRACY W POLSCE

(dawn. Partja Niezależnych Socjalistów w Polsce).

NIEZALEŻNA SOCJALISTYCZNA PARTJA PRACY W POLSCE.

Charakterystyka.

Niezależna Socjalistyczna Partja Pracy w Polsce jest organizacją polityczną, stojącą pod względem *taktyki* na lewo od Polskiej Partji Socjalistycznej, którą zwalcza zajadle, a na prawo od komunistów. *Należy do Międzynarodówki Socjalistycznej.*

Członkowie Partji rekrutują się z pośród inteligencji pracującej zawodowo i robotników. Należą tu również Żydzi (b. Żyd. Socjal-Dem. Partja Robotnicza „Vereinigte") i Niemcy (b. Niemiecka Partja Niezależnych Socjalistów w Polsce).—To sprawia, że N. S. P. P. nie może być uważana za partję czysto polską.

W sprawie reformy rolnej, N. S. P. P. stoi na stanowisku wywłaszczenia bez odszkodowania.

Jedno z najpoczytniejszym pism łódzkich, „Republika" w N-rze 340 z dnia 13 grudnia 1924 roku tak charakteryzuje N. S. P. P.:

„Jako naczelne hasło przyjęto dążenie do jednolitego frontu proletarjatu, co samo przez się wskazuje na brak elementu fanatycznego w taktyce. Co prawda N. S. P. P. odrzucała kompromisy polityczno-ekono-

miczne z kapitałem i tem się różniła od P. P. S., którą potępiała za to, że jej członkowie wchodzą w skład rządów burżuazyjnych, a przez to — biorą na siebie część odpowiedzialności za kierunek ogólnej polityki.

Jedynym wnioskiem, który można z powyżej powiedzianego wysnuć,—to twierdzenie, że N. S. P. P. jest skrajniejszą i więcej rewolucyjną w swoich hasłach od P. P. S., lecz niema nic wspólnego z K. P. R. P. i nie posiada cech, które uniemożliwiają w państwie demokratycznem współżycie z komunistami.

Źródłem oskarżeń o „komunizm" był nieprzebierający w środkach charakter walki z P. P. S oraz prowokacyjna gra K. P. R. P.

Moment rozpoczęcia działalności partji w Łodzi był współczesnym zerwaniu dość znacznej ilości robotników z ideologją P. P. S., ich zdaniem, zbyt kompromisową.

Ponieważ gros w N. S. P. P. stanowią byli członkowie P. P. S., którzyby mogli w innym wypadku być zaagitowani przez K. P. R. P., obie te partje, boleśnie dotknięte faktem powstania N. S. P. P. rozpoczęły z nią bezwzględną walkę: P. P. S. wmawiając w opinję publiczną i ogół robotników, że „niezależni" są „komunistami", zaś K. P. R. P., delegując do młodej partji „pseudonawróconych" agitatorów z zadaniem nawracania na komunizm.

Komunistom chodziło i chodzi o to, aby N. S. P. P. została zepchniętą z drogi legalnej na drogę konspiracyjną, gdyż mają oni nadzieję pochwycić ją wtedy w swe „ramiona". Prowokowana i napastowana zewsząd, młoda partja z trudem broniła się przed agitatorami z zewnątrz i wewnątrz, a nie zawsze mogła ująć w karby mocnej dyscypliny partyjnej burzliwe elementy . . ."

Dane historyczne.

Niezależna Socjalistyczna Partja Pracy w Polsce powstała we wrześniu 1924 roku z połączenia: Partji Niezależnych Socjalistów w Polsce i Związku Socjalistycznego „Praca”, który wyłonił się w kwietniu tegoż roku z rozłamu w organizacji wileńskiej Polskiej Partji Socjalistycznej.

Z kolei przytoczę historję Partji Niezależnych Socjalistów w Polsce, a następnie — Związku Socjalistycznego „Praca”.

Partja Niezależnych Socjalistów w Polsce powstała w Krakowie pod koniec 1921 roku z inicjatywy b. członków Polskiej Partji Socjalistycznej, oraz tych komunistów ideowych, którzy nie chcieli podporządkować się dyscyplinie partji komunistycznej i Kominternu, a tem samem uzależniać ruch robotniczy w Polsce od bolszewizmu rosyjskiego.

W listopadzie 1921 roku odbyła się luźna zupełnie *Konferencja Niezależnych Socjalistów.*—Wkrótce potem ukazał się Nr. 1 pisma „*Głos Niezależnych Socjalistów*”, jeszcze bez firmy partyjnej.

Właściwa **Konferencja Organizacyjna Partji Niezależnych Socjalistów w Polsce** odbyła się w dniu 12 marca 1922 roku w Krakowie. Wybrała ona *Tymczasowy Komitet Wykonawczy Partji*, w którego skład weszli: Franciszek Danisz, Franciszek Kowalewski, J. Pollak, Dr. Bolesław Drobner, Juljan Łopatka, Michał Galewski, Władysław Najderski, Feliks Zagajski, Władysław Węgrzynek, Józef Piotrowski i Stanisław Żuwała. — Konferencja była obesłana przez 40 delegatów z następujących miejscowości: Kraków, Lwów, Poznań, Łódź, Wieliczka, Wola Batorska, Jaworzno, Przemyśl, Zawiercie, Będzin, Cieszyn, Katowice, Nowy Sącz, Skoczów i inne.—Przyjęto cały szereg rezolucyj organizacyjnych, wniosek

o przystąpieniu do Międzynarodowej „Wspólnoty Pracy", oraz wniosek w sprawie połączenia się z niemieckimi niezależnymi socjalistami w Polsce,—(Unabhängige Sozialistiche Partei), który przytaczam niżej:

„Konferencja organizacyjna Partji Niezależnych Socjalistów w Polsce zwraca się do Zarządu Głównego Partji U. S. P. w Berlinie z wnioskiem, aby drogą biuletynu poleciła swoim członkom, znajdującym się na terytorjum Polski, by zaciągnęli się do pracy organizacyjnej i politycznej Partji Niezależnych Socjalistów w Polsce, jako organizacji bratniej i zarazem Sekcji Organizacji Wspólnoty Pracy (Międzynarodówki Wiedeńskiej")."

W dniach 20 — 22 sierpnia tegoż roku, przed wyborami do Sejmu i Senatu, odbyły się w Katowicach narady niezależnych socjalistów z przedstawicielami niemieckich partyj socjalistycznych na Śląsku, na Pomorzu i w okręgu łódzkim; w naradach wzięli też udział socjaliści żydowscy — W rezultacie stworzono wspólny *blok wyborczy.*

Równocześnie *do P. N. S. wstąpiła in corpore Żydowska Socjal-Demokratyczna Partja Robotnicza „Vereinigte"*, na prawach autonomicznej sekcji.

W październiku 1922 roku powstała w Warszawie okręgowa organizacja P. N. S., rozpoczynając wydawnictwo własnego pisma p. t. *„Niezależny Głos Robotniczy"*.—Partja Niezależnych Socjalistów wzięła udział w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej, nie zdołała jednak przeprowadzić ani jednego posła. W okresie wyborczym wystawiła następujące *postulaty*:

W dziedzinie polityki wewnętrznej: domagamy się zupełnej wolności przekonań politycznych i religijnych, zupełnej swobody słowa, druku, zgromadzeń, związków i strejków, rozszerzenia praw organów sa-

morządowych miast i wsi, oddzielenia kościoła od Państwa, zniesienia Senatu.

W dziedzinie polityki społecznej: żądamy ochrony pracy i rozbudowy prawodawstwa społecznego, utrzymania 8 godz. dnia pracy i uzyskania 6 godz. dnia pracy dla górników i pracujących w specjalnie ciężkich warunkach, opieki nad dzieckiem, bezrobotnym, inwalidą i starcem, uspołecznienia ochrony zdrowia, opieki nad emigrantami, zabezpieczenia ludności pracującej dachu nad głową przez rozszerzenie ochrony lokatorów, wywłaszczenia wolnych terenów pod budowę domów i kooperatyw mieszkaniowych oraz dostarczenia kredytów budowlanych.

W dziedzinie kulturalnej: żądamy bezpłatnej świeckiej szkoły pracy w języku ojczystym każdej narodowości, szkoły, dostępnej na wszystkich stopniach dla dzieci proletarjatu fizycznego i umysłowego.

W dziedzinie organizacji pracy: dążymy do utworzenia przedstawicielstwa robotniczego: rad warsztatowych, fabrycznych i kopalnianych, do dalszego rozszerzenia kompetencji tych rad w kierunku zarządu i kontroli przedsiębiorstw.

W dziedzinie polityki gospodarczej: domagamy się zniesienia podatków pośrednich, opodatkowania bogaczy w tym stopniu, by znalazły się środki na inwestycje (szkoły, kanalizacja i t. p.) i na opiekę społeczną, prawa dziedziczenia przez Państwo majątków dziedziczonych na zasadzie dalekich stopni pokrewieństwa na rzecz kooperatyw, uspołecznienia dojrzałych do socjalizacji wielkich banków, wielkiego przemysłu, kopalń i t. p.

W dziedzinie polityki agrarnej: walczymy o zmianę obecnej reformy rolnej, która teraz wzbogaca tylko bogatych chłopów, a żądamy, by ziemia przeszła bez wykupu na własność całego narodu i przez to zapew-

niono warsztat pracy przedewszystkiem bezrolnym, małorolnym, kooperatywom i by Państwo lub gminy zapewniły im pomoc w racjonalnej gospodarce.

W sprawie narodowościowej: Niezależni Socjaliści zwalczają wszelkie objawy antagonizmów i nieufności między narodowościami, w szczególności prześladowanie mniejszości narodowych i wybujały antysemityzm, doprowadzający do barbarzyńskich walk i gwałtów. Walczymy o zasady bezwzględnego równouprawnienia wszystkich mniejszości narodowych (Niemców, Ukraińców, Żydów, Białorusinów, Litwinów i t. d.) w szkolnictwie, administracji i sądownictwie, żądamy dla nich autonomji narodowościowej. Zarówno w polityce wewnętrznej jak i zewnętrznej domagamy się załatwienia wszelkich sporów narodowościowych zgodnie z zasadą samostanowienia o sobie ludności.

W dziedzinie polityki zagranicznej: dążymy do pokojowego uregulowania wszelkich sporów z innemi państwami i nawiązania z Rosją i innymi sąsiadami przyjacielskich stosunków, w szczególności zerwania z powojennym imperjalizmem francuskim, podsycającym nasz rodzimy militaryzm, dążenia do całkowitego rozbrojenia i popierania każdej inicjatywy, zmierzającej w tym kierunku.

Walcząc o te naglące potrzeby dnia bieżącego, posłowie nasi i partja ani na chwilę nie stracą z oczu zasadniczego i głównego celu naszej walki: *Socjalizmu!!!*

Tylko socjalizm, ustrój, w którym istnieje równość zarówno polityczna jak i ekonomiczna, usunąć może ostatecznie wszystkie niedomagania i bolączki ustroju dzisiejszego. Tylko *Polska Republika Socjalistyczna* w związku z innemi socjalistycznemi republikami stworzyć będzie mogła *braterstwo ludów: Socjalistyczną Federację Międzynarodową*".

W roku 1923 Partja Niezależnych Socjalistów w Polsce zawarła *sojusz z niezależnymi socjalistami*

niemieckimi na Górnym Śląsku,—(„Unabhängige Sozialistische Partei"). Szerszej akcji nie prowadziła, wydała parę N-rów „Głosu Niezależnych Socjalistów", parę aktualnych odezw i broszurę p. t. „Walka o Socjalizm", będącą sprawozdaniem z procesu przywódcy Partji, D-ra Bolesława Drobnera i towarzyszy, oskarżonych przez prokuraturę krakowską o prowadzenie akcji wywrotowej, a uniewinnionych z tego zarzutu werdyktem Sądu Przysięgłych w Krakowie.

Po krwawych wypadkach w Krakowie (6 listopada 1923 r.) Dr. Drobner oskarżony został o udział w spisku przeciwpaństwowym i rozruchu, — jednak Sąd Przysięgłych i tym razem uniewinnił go.

W tymże 1923 roku wpływy P. N. S. wzrosły dość znacznie, równocześnie jednak zaznaczył się wyraźnie jej ogólny, a nie polski specjalnie charakter. — Już wstąpienie do niej w r. 1922 Żyd. Socjal-Demokratycznej Partji Robotniczej „Vereinigte", a następnie niemieckich niezależnych socjalistów, zachwiało bardzo silnie polski charakter partji. A w roku 1923 wstąpiła do niej znowu znaczna ilość żydów, przeważnie z „Poalej-Sjonu", a częściowo i z „Bundu".—W tym czasie Partja Niezależnych Socjalistów wstąpiła do Hamburskiej Międzynarodówki Socjalistycznej.

W roku 1924 P N. S. zajmowała się głównie sprawami bezrobocia i jednolitego frontu. Pogląd P. N. S. na sprawę *jednolitego frontu robotniczego* znajdujemy w N-rze 6 „Głosu Niezależnych Socjalistów", gdzie czytamy m. in.:

„Wiemy dobrze, że stworzenie jednolitego frontu nie jest rzeczą łatwą. Głębokie różnice dzielą P. P. S-owców, komunistów, Niezależnych. Ale trzeba jeszcze i jeszcze raz powiedzieć, że stworzenie jednolitego frontu robotniczego nie oznacza zjednoczenia ideowego różnych tych socjalistycznych partyj. Można za-

sadniczo zwalczać postulaty komunistów lub P. P. S-owców. Nie trzeba się wcale zrzec swych zasadniczych poglądów i ideałów, aby stworzyć jednolity front robotniczy. Jednolity front robotniczy nie oznacza wszak stworzenia **jednej partji**. Jednolity front — to koordynacja, **współpraca** różnych politycznych i zawodowych organizacyj w konkretnych sprawach, jak zwalczanie reakcji, walka z bezrobociem, walka o 8-godzinny dzień robotniczy, walka z drożyzną, walka z gwałtami i represjami antyrobotniczemi, walka o pokój, walki przeciw szczuciom narodowym,— jednem słowem stworzenie zjednoczonej siły robotniczej, którąby broniła elementarnych piaw i żądań robotniczych..."

W pierwszych dniach kwietnia 1924 r. nastąpił *rozłam w wileńskiej organizacji P. P. S.*

Rozłam nastąpił na tle personalnem, a mianowicie z powodu zatargu o mandat wileńskiej organizacji P. P. S do Sejmu Rzeczypospolitej.

Secesja, mając na czele ludzi znanych i zasłużonych działaczy socjalistycznych, jak np. *Godwod i Zasztowt*, zdobyła odrazu znaczne wpływy i pociągnęła za sobą związki zawodowe robotników miejskich, rolnych i inne. Przybrawszy nazwę **Związku Socjalistycznego „Praca"**, secesja stanęła na gruncie II Międzynarodówki (Socjalistycznej), wysuwając również hasła federacji republik.

Deklaracja programowa Z. S. „Praca" brzmi jak niżej:

„**Związek Socjalistyczny „Praca"**, stojąc na straży interesów klasy robotniczej i dążąc do przebudowy obecnego ustroju na ustrój socjalistyczny, w traktowaniu wszelkich zagadnień polityczno-społecznych, jak i w całej swojej akcji czynnej wychodzić będzie

z socjalistycznych założeń walki klasowej i zasad demokracji. Z. S. „Praca" stać będzie na gruncie łączności z Międzynarodówką Socjalistyczną w Londynie, a w stosunku do ruchu zawodowego i spółdzielczego — z Międzynarodówką Zawodową w Amsterdamie.

W dziedzinie polityki międzynarodowej, wychodząc z zasadniczej troski o trwałe zabezpieczenie pokoju i z niezaprzeczonego prawa proletarjatu poszczególnych krajów do decydowania o ich losach — stać będzie za rozstrzygnięciem kwestyj spornych w drodze bratniego porozumienia proletarjatu sąsiednich krajów i za dążeniem w kierunku stworzenia Federacji Republik Socjalistycznych świata.

W stosunkach wewnętrznych, przywiązując wagę do usamodzielnienia społeczeństwa i szerokiego rozwoju samorządów prowincjonalnych, miejskich i gminnych, Z. S. „Praca" dążyć będzie do autonomicznego wyodrębnienia dzielnic i krajów, stanowiących niejako całość o silniej zarysowanych odrębnościach, zwłaszcza pod względem gospodarczym, a w pierwszym rzędzie do szerokiej autonomji naszego kraju.

Budując sprawę wyzwolenia proletarjatu na wspólnej, solidarnej i jednolitej akcji klasy robotniczej, bez względu na jej różnice narodowościowe, Z. S. „Praca" zwalczać będzie najzdecydowaniej wszelkie przejawy nacjonalizmu w szeregach robotniczych i dążyć do rozstrzygnięcia spraw narodowościowych zgodnie z ideałami socjalizmu i w myśl interesów klasy robotniczej".

Z. S. „Praca" kontynuował przez pewien czas wydawnictwo *„Pracy"*, organu wileńskiej P. P. S.

W dniu 21 września tegoż 1924 roku nastąpiło *Zjednoczenie Partji Niezależnych Socjalistów w Polsce ze Związkiem Socjalistycznym „Praca" w Wilnie.*

Deklaracja Zjednoczeniowa brzmi, jak następuje:

„Wielki moment historyczny, przeżywany przez klasę robotniczą w okresie walk o socjalistyczne wyzwolenie klas pracujących, niebezpieczeństwo międzynarodowego faszyzmu, spotęgowanie obszarniczo - burżuazyjnej czarnej reakcji w Polsce — powoduje konieczność zjednoczenia socjalistycznego proletarjatu miejskiego i wiejskiego bez różnicy narodowości i ziem w Rzeczypospolitej Polskiej, stojącego na gruncie rewolucyjnej walki klasowej, bezwzględnego zwalczania szowinistyczno-oportunistycznej ugody i imperjalizmu we wszelkich jego objawach.

Wychodząc z tego założenia, jako krok ku ogólnemu zjednoczeniu rewolucyjnego proletarjatu:

Komitet Wykonawczy „Partji Niezależnych Socjalistów" w Polsce i Komitet „Związku Socjalistycznego Praca" w Wilnie

stwierdzają zgodność swego stanowiska programowego i taktyki i postanawiają na podstawie pełnomocnictw, udzielonych im przez partje, zjednoczyć oba stronnictwa w jedno pod nazwą: „Niezależna Socjalistyczna Partja Pracy" w Polsce (N. S. P. P.).

Komitety Wykonawcze obu stronnictw łączą się i tworzą jedno naczelne ciało, które kierować będzie całą solidarną walką obu zjednoczonych organizacyj."

W Łodzi, po ustąpieniu z P. P. S. Aleksego Rżewskiego, Niezależna Socjalistyczna Partja Pracy zyskała kilkudziesięciu członków miejscowej organizacji P. P. S., stojących na gruncie programu tej partji, lecz przeciwnych jej taktyce i centralizmowi.

Po połączeniu się ze Z. S. „Praca", Niezależna Socjalistyczna Partja Pracy w Polsce tak określa

swój charakter i taktykę w artykule wstępnym p. t. „Vivat, cresceat, floreat!" swego organu (Nr. 1 „Socjalisty", Kraków, 7.X 24):

Jesteśmy partją walki! Już to samo jest wystarczającą legitymacją. A walka to ciężka, bo nie o mandaty dla przywódców, nie na okres wyborów tylko, by po wyborach wszystko padło w niwecz, nie o posady! To bój **o wyzwolenie klasy robotniczej z kajdan niewoli politycznej i ekonomicznej!**

Nie tu miejsce na dowód, że nie parlamentaryzm i nie paktowanie z burżuazją przyniesie proletarjatowi zbawienie — czynimy to na dziesiątkach wieców, coraz tłumniejszych, przy entuzjaźmie szerokich mas. Czynimy to w odezwach, w prasie, utrzymywanej tylko groszem robotniczym — czynić będziemy nieustraszenie i bez przestanku. A jeśli podkreślamy to, iż jesteśmy partją walki, to na to, by tych, którzy „z wygodnej pościeli nie dźwigają się radzi" od siebie na czas odstraszyć. Kto miałby po jednej rewizji politycznej, po jednym dniu więzienia odpaść od nas, mieć żal czy pretensję — niechaj zostanie w domowych pieleszach i czeka, aż inni odważniejsi i lepsi od niego przyjdą doń ze zdobytym ołtarzem. Jesteśmy partją walki klasowej, więc nie chodzi nam o niszczenie tego państwa, którego stanowimy 90%, a chodzi o zmianę ustroju społecznego tak w Polsce, jak w Niemczech, tak w Rosji jak w Anglji, wszędzie, gdzie z jednej strony stoją miljony ludzi z kilofami, młotami, piórami czy czcionkami — ludzi biednych dających wszystko, co mają najlepszego, to jest pracę, — a z drugiej strony są setki zaledwie ludzi sytych, bogatych, używających pełni życia i kultury, ludzi żyjących z wyzysku i krzywdy szarych miljonów ludzkich rąk i mózgów. Ta przemiana ustroju społecznego kapitalistycznego na socjalistyczny, oparty na równości ludzi pracy — oto jest nie utopia, nie sen nasz, to nie jest niedościgalne marzenie,

a to jest nasz cel, Cel coraz bliższy! Więc do chwili tego przèwrotu (rewolucji socjalnej), która stoi przed bramami wszystkich narodów należy drogę ustalić, wybrać najkrótszą marszrutę. My nie jesteśmy „niezadowoleni”. Bo i cóż to za określenie?! Obecny stan rzeczy, obecne nasze położenie ekonomiczne i polityczne — nie jest dla świadomych socjalistów niespodzianką, czemś nagłem i niespodziewanem. Tak być musiało! To wiemy, lecz wiemy też, że zmiana ustroju społecznego z mgieł wkracza coraz bardziej w szaty rzeczywistości — i stajemy się coraz „niecierpliwsi”. — Rzeczą partji jest zbierać najlepsze siły, całą moc energji proletarjackiej w koryto uregulowane. Zdajemy sobie sprawę z tego, że „nazajutrz” po tej przemianie społecznej—zanim „nowy porządek rzeczy” nastąpi, tylko silne zdecydowane **rządy robotniczo-chłopskie** okres chaosu i przetwarzania się socjalnego przetrwać mogą. A jeśli zdecydowane te rządy wykluczą od wpływów **na okres** przetwarzania i **tworzenia** wszelkie elementy, któreby w interesie własności prywatnej usiłowały sabotować najlepsze nasze zamierzenia—jeśli klasa pracująca w społecznym ogólnym interesie, zanim porządek w domu zaprowadzi, miotły nie będzie trzymała w rękawiczkach, to niechże to nie będzie niespodzianką dla klasy kapitalistycznej, dla burżuazji, która robiła to w swoim własnym interesie zawsze i wszędzie.

A ta wyłączność rządów robotniczo-chłopskich na okres najtrudniejszy — to nie jest, jak pepeesowscy rabini wmówić robotnikom usiłują, zaprzeczenie demokracji. **Dyktatura proletarjatu** jest przygotowaniem prawdziwej i szczerej demokracji, nie wyklucza ona parlamentaryzmu, a przeciwnie,—zdrowej reprezentacji świata pracy, mas ludowych, opartej nie na geometrji wyborczej, nie na chwilowych konjunkturach politycznych — da właściwą podstawę.

I z tym programem rośniemy, rozwijamy się!“

Rok 1925 Niezależna Socjalistyczna Partja Pracy rozpoczyna od walki z nędzą i bezrobociem. Równocześnie partja prowadzi zawziętą walkę z P. P. S. z powodu jej taktyki nacechowanej, zdaniem N. S. P. P., despotyzmem w stosunku do członków, i nieliczeniem się z wolą ogółu robotniczego, który oddał swe głosy na P. P. S.

DEKLARACJA PROGRAMOWA
Niezależnej Socjalistycznej Partji Pracy.

Wstępujemy w okres gruntownych przemian społecznych. Kapitalizm staje bezradny przed piętrzącemi się trudnościami ekonomicznemi. Stare metody indywidualnej inicjatywy i indywidualnej gospodarki nie mogą zapanować nad chaosem gospodarczym. Łańcuch wymiany gospodarczej rwie się, kraje cierpią to od nadmiaru, to od braku zasobów. Na ciele wyczerpanego społeczeństwa żeruje i rozwija się bez końca pasożytnicza spekulacja. By tę orgję spekulacji wyniszczającej organizm społeczny zdławić, by należycie zorganizować i pokierować pracą zarówno w celu racjonalnej odbudowy, jak i w celu usunięcia klęski bezrobocia, by jednem słowem opanować chaos ekonomiczny, w którym rekiny kapitalistyczne żerują, a ogół pracujący niszczeje, musi społeczeństwo europejskie uciec się do radykalnych środków zaradczych.

Utopijne i błędne metody bolszewików rosyjskich nie powinny być stosowane w innych krajach. Chwilowa reakcja minie, a natenczas, gdy pracująca Europa postawi socjalizm przy władzy, nastąpi czas zdecydowanego, lecz ostrożnego i racjonalnego czynu socjalistycznego. Czas ten będzie okresem przejściowym. Rozpocząć się powinien od przeobrażenia dzisiejszej demokracji w bezpośrednie przadstawiciel-

stwo pracy. Tej nowej formie demokracji przeznaczonem jest dokonanie przebudowy społecznej. N.S.P.P. walczy więc o zmianę Konstytucji naszej w kierunku przeobrażenia wszystkich instytucyj przedstawicielskich w sejmy pracy, w których reprezentowane byłyby bezpośrednio wszystkie jej odłamy. Chwila ta, która przeobrażenia te uskuteczni, nadejść może prędzej, niż się spodziewamy, ze względu na układ sił w kraju. Zależy ona bowiem w znacznej mierze od układu tych sił Zachodniej Europy, gdzie proletarjat potężniejszą, aniżeli u nas, odgrywa rolę. Wobec tego partja nasza uważa za potrzebne już dzisiaj zastanowić się nad praktycznemi zarządzeniami, których przeprowadzenie stanąć może na porządku dziennym jutra, otwierając nad tem dyskusję i wypracowując program politycznych i gospodarczych zarządzeń okresu przejściowego. Splot stosunków ekonomicznych tworzy dziś z Europy całej, a nawet z całego świata, jeden organizm gospodarczy. To też uważamy skoordynowanie walki i pracy całej robotniczej Europy za kardynalny warunek urzeczywistnienia socjalizmu. N. S. P. P. bezwzględnie zwalcza przeto wszystko, co przyczynia się do wzajemnych antagonizmów i nieufności między państwami i narodami, poddając klasę robotniczą nastrojom nacjonalistycznym. Stosując w sprawach zarówno polityki zewnętrznej jak i międzynarodowej zasady bezwzględnego równouprawnienia, ochrony mniejszości narodowościowych i samostanowienia, przeciwstawiać się będziemy wszelkim teorjom i metodom podwójnej buchalterji egoizmu narodowego czy państwowego, argumentom „racji stanu“, wszelkiej polityce wynaradawiania i imperjalizmu. Dążąc do odebrania poszczególnym państwom prawa pięści, prawa zakłócania spokoju między narodami, prawa zaburzenia gospodarstwa społecznego i niszczenia pracy ludzkiej, N.S.P.P. domaga się rozbrojenia wszystkich państw, zwalczając najbezwzględniej ducha militaryzmu, jako kwintesensję wszystkich imperjalistycznych i nacjonalistycznych nastrojów. W szczególności stosując te zasady w polityce wewnętrznej naszego państwa, N.S.P.P. stoi na

stanowisku pełnej ochrony praw wszystkich naszych mniejszości narodowych (Ukraińców, Niemców, Żydów, Białorusinów i Litwinów).

W imię tego programu, w imię wspólnej pracy i walki chcemy skupić w Polsce rozbity dzisiaj proletarjat wszystkich narodowości w jednę potężną partję socjalistyczną.

Politykę bieżącą N. S. P. P. prowadzić będzie zawsze zgodnie ze swą rewolucyjną ideologją, wykluczając wszelki kompromis z burżuazyjną państwowością. Taktykę walki politycznej partja przystosuje do objektywnej oceny stosunków politycznych i gospodarczych, przeprowadzając w każdej fazie walki dokładny rachunek sił i stosownie do tego regulując jej napięcie. Rozrzutnemu marnowaniu energji klasy robotniczej przez podejmowanie nieobliczalnych, z góry na klęskę skazanych akcyj, N.S.P.P. z całą stanowczością przeciwstawiać się będzie. Zdając sobie sprawę z tego, że różnice poglądów na zasady i taktykę zawsze dzielić będą klasę robotniczą na obozy, uważamy jednak, że mimo te różnice, zdrowy instynkt klasowy i głębokie poczucie solidarności przemóc musi w najważniejszych momentach walki istniejące różnice, tworząc potężny wspólny czyn całej klasy robotniczej. Zdając sobie dalej sprawę z tego, że w przyszłej pracy przy budownictwie socjalistycznem spotkać się muszą wszystkie frakcje socjalistyczne, by nie dopuścić do największego błędu rosyjskiej rewolucji proletarjackiej, do walki w okresie przejściowym, do walki samej klasy robotniczej. Wobec tego wreszcie, że potęga obecnej reakcji opiera się głównie na rozbiciu klasy robotniczej na zwalczające się namiętnie obozy, N. S. P. P. nie tuszując różnic ideowych i taktycznych, dąży jednak do usunięcia zaognienia dzisiejszego w stosunkach międzypartyjnych, zmierzając do stworzenia jednolitego frontu socjalistycznego. Zgodnie z powyższem N.S.P.P. z całą stanowczością broni bezwzględnej jedności ruchu zawodowego, jako fundamentalnego spoidła klasy robotniczej, jako kamienia węgielnego jej solidarności.

Jednolite, neutralne względem ścierających się na terenie frakcyj socjalistycznych, klasowe organizacje zawodowe, podstawa przyszłej organizacji społeczeństwa, obejmować winny wszystkich pracowników danej gałęzi przemysłu. Uważamy za konieczne współdziałanie partji z organizacjami zawodowemi i spółdzielczemi nad praktycznem przygotowaniem robotnika do oczekującej go roli organizatora i pracownika socjalistycznego warsztatu. Bacząc, by nie wcielono w nową budowę nabytego w burżuazyjnym ustroju, obcego socjalizmowi, zasobu pojęć społecznych i moralnych,—N S. P.P. pracować będzie nad wyplenieniem z duszy robotniczej tego bagażu ideowego. N. S. P. P. dąży do tego, by stworzyć dookoła socjalizmu tę atmosferę wartości społecznych i moralnych, które stworzą z niego prawdę żywą, ową wielką ideę, która zawsze główny bodziec twórczy stanowi, tam, gdzie idzie o wielki heroizm, o tworzenie nowego życia. N. S. P. P. stara się odrodzenie tego dawnego ewangelicznego pietyzmu pionerów socjalizmu, który, oddziaływując w wysokim stopniu na wolę, potęguje ją do stopnia bohaterstwa i stwarza wyjątkową cześć dla dokonywanego dzieła.

W sprawie metod i organizacji walki klasowej, N.S.P.P. stoi na gruncie zasad, wypracowanych przez „Międzynarodową Wiedeńską „Wspólnotę Pracy".

Mieszczańskie państwo klasowe zachowało w pierwszym okresie swego rozwoju, we wszystkich niemal krajach, wszystkie prawa polityczne wyłącznie dla mieszczaństwa. Proletarjat zdołał złamać tę dyktaturę mieszczaństwa, opartą na oligarchicznych konstytucjach, przez walkę nieprzerwaną w ciągu kilkudziesięciu lat. Państwem demokratycznem mieszczaństwo nie włada już przy pomocy monopolizowania praw politycznych. Kierowanie opinją publiczną, opanowanie warstw średnich i utrzymywanie tą drogą władzy nad proletarjatem umożliwia mu dziś potęga kapitału. Brutalna przewaga klasowego panowania mieszczaństwa w Stanach Zjednoczonych, Angji, Francji, Szwajcarji, Niem-

czech i t. d. dowodzi, że mieszczaństwo umie także i w formach demokracji sprawować swą dyktaturę nad proletarjatem.

Jakkolwiek demokracja nie jest równoznaczna z wyzwoleniem proletarjatu, przecież stwarza ona dogodny teren dla walki o jego wyzwolenie. Na podłożu ustroju demokratycznego rozwijają się przeciwieństwa i walki klasowe. Proletarjat korzysta z praw, jakie mu daje demokracja na to, aby stwierdzić swe istnienie jako klasy warstwy średniej, aby wyzwolić się z pod politycznego kierownictwa mieszczaństwa, aby skupić przy sobie pracowników umysłowych, jak również proletarjackie i półproletarjackie żywioły wiejskie, aby wraz z nimi zdobyć władzę w Państwie.

Formy, jakie przybiera walka klasowa proletarjatu w różnych krajach zależą od szczególnych stosunków gospodarczych, społecznych i kulturalnych, istniejących w tych krajach, od ukształtowania się siły wojskowej różnych klas i od stosunków międzynarodowych z innemi krajami. Formy te są odmienne w krajach przemysłowych, niż w krajach rolniczych, odmienne w państwach zwycięskich, które panują nad światem, niż w państwach pokonanych i wyzyskiwanych przez tamte. Są one równie wielorakie, jak formy ustroju rolnego, które kapitalizm zastał na przedkapitalistycznym szczeblu rozwoju i które dalej na tym tle rozwinął. Walka klasowa proletarjatu w państwie i sama ta władza musi przybrać inne formy w krajach o ustroju rolnym, opartym na wielkich gospodarstwach, niż w krajach o przeważających gospodarstwach włościańskich; inne muszą być jej formy w krajach, w których samo włościaństwo trwa w walce przeciwfeodalnej lub półfeodalnej wyzysku, niż w krajach, w których najsilniejszą podstawę władzy kapitalistycznej stanowi właśnie liczna klasa konserwatywnego włościaństwa, przywiązanego nadewszystko do własności prywatnej. Owa właśnie nie łatwa do ogarnięcia, wielorakość objektywnych warunków walki klasowej stanowi główną przyczynę różnicy zdań i starć wewnętrznych w łonie międzynarodowego proletarjatu.

Gdy tylko walka klasowa zdoła osiągnąć stopień rozwoju, na którym demokracja, z narzędzia władzy klasowej mieszczaństwa, staje się narzędziem władzy klasowej proletarjatu, mieszczaństwo zdąża natychmiast do przzerwania rozwoju demokracji drogą przemocy, aby przeszkodzić przejściu demokratycznej władzy państwowej w ręce proletarjatu. Tylko w tych krajach, w których mieszczaństwo nie rozporządza dostateczną siłą, a zwłaszcza siłą wojskową i skutkiem tego nie może się zdobyć na zastąpienie walki politycznej, prowadzonej środkami demokratycznemi przez otwartą wojnę domową, tylko w takich krajach zdoła proletarjat zdobyć władzę polityczną przy pomocy środków politycznych, swoistych ustrojowi demokratycznemu.

Wszelako i tak, gdzie to się stanie, użyje mieszczaństwo siły gospodarczej, aby uniemożliwić proletarjatowi wykonywanie demokratycznej władzy Państwa. Stąd też nawet i w takim wypadku będzie proletarjat zmuszony, po zdobyciu władzy politycznej dostosowania metody dyktatury dla złamania oporu mieszczaństwa. Dyktatura proletarjatu przybierze w tych warunkach formę dyktatury, sprawowanej przez demokratyczne władze państwowe, pozostające w ręku proletarjatu.

Gdzie natomiast mieszczaństwo rozporządza dostateczną siłą dla zabezpieczenia swej władzy przeciw naporowi mas ludu pracującego, tam bez wahania zarzuci ono metody demokracji i użyje środków przemocy dla zmuszenia proletarjatu do otwartej walki. W walce tej nie będą już rozstrzygały kartki wyborcze, lecz siły gospodarcze i wojskowe walczących klas. W tych warunkach klasa robotnicza zdoła zdobyć władzę tylko przez bezpośrednią akcję masową, przez strajki masowe i zbrojne powstania — i tylko przez dyktaturę nad pokonanym mieszczaństwem zdoła władzę tę utrzymać.—

Zarys organizacji N. S. P. P.

Pod względem terytorjalnym, N. S. P. P. dzieli się na organizacje okręgowe, te zaś dzielą się na t. zw. komitety miejscowe, liczące conajmniej 20 członków. Na czele poszczególnych organizacyj okręgowych i miejscowych stoją zarządy okręgowe, względnie miejscowe. Zarząd komitetu miejscowego składa się z 27 członków, w tem 2 członków Komisji Rewizyjnej· Zarząd Okręgowy — ditto. Przy Zarządach Komitetów Miejscowych i przy Zarządach Okręgowych istnieją Sądy Partyjne miejscowe i okręgowe. Najniższem ciałem prawodawczem jest Zgromadzenie Partyjne, czyli zebranie członków danego Komitetu Miejscowego. Zgromadzenie partyjne odbywa się przynajmniej raz do roku, wybiera nowy Zarząd i wysyła delegatów na Zjazd Okręgowy. — Do prawomocności jego uchwał konieczną jest obecność przynajmniej $^3/_4$ członków danego Komitetu Miejscowego.

Wyższem ciałem prawodawczem jest Zjazd Okręgowy, który składa się z delegatów Komitetów Miejscowych, wybieranych przez Zgromadzenia Partyjne w stosunku 1 delegat na 20 członków. Zjazd Okręgowy wybiera Zarząd i inne ciała partyjne okręgu, wybiera delegatów na Kongres w stosunku 1:100. Do ważności uchwał konieczną jest obecność delegatów z $^3/_4$ ilości Komitetów Miejscowych danego okręgu. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów.

Najwyższem ciałem partyjnem jest **Kongres,** złożony z delegatów, wybieranych na Zjazdach okręgowych po 1 od 100 członków. W Kongresie biorą również udział z głosem decydującym członkowie Komitetu Wykonawczego,—(nie głosują jednak nad sprawozdaniem ze swej działalności)—posłowie

sejmowi, oraz redaktor naczelnego organu partyjnego. Jednem z zadań Kongresu jest wybór **Komitetu Wykonawczego**.

Komitet Wykonawczy jest najwyższą instancją egzekutywną Partji. Składa się z 13 członków, w tem z 7 miejscowych i 6 zamiejscowych. Przy Komitecie Wykonawczym działa Komisja Rewizyjna, złożona z 5 członków.—K. W. kieruje całokształtem polityki i życia organizacyjnego Partji zgodnie z uchwałami Kongresu.

Sąd Partyjny Naczelny składa się z 9 członków, wybranych przez Kongres na przeciąg 1 roku. Rozpatruje on sprawy wynikłe między Zarządami Komitetów Okręgowych, a Komitetu Wykonawczego, zatwierdza lub odrzuca wyroki sądów partyjnych, miejscowych lub okręgowych.

Fundusze partyjne składają się z podatku partyjnego, wpisowego i dobrowolnych składek partyjnych.

OBECNY STAN N. S. P. P.

Obecnie partja posiada dość silne organizacje okręgowe w Krakowie, Lwowie i całej zresztą Małopolsce, dalej na Górnym Sląsku, na Pomorzu, w Łodzi i w Warszawie.—Organizacyj miejscowych — kilkadziesiąt.

Adres siedziby głównej: Kraków, Straszewskiego 25, II piętro, w mieszkaniu D-ra B. Drobnera.

Organ prasowy: *„Socjalista"*.

ANARCHIŚCI I TERRORYŚCI.
(Federacja Grup Anarchistycznych w Polsce).

ANARCHIŚCI.

Anarchizm jest teorją, według której brak wszelkiej władzy jest najlepszym warunkiem bytu. Anarchizm (bezrząd) nie jest równoznaczny z anarchją (bezładem).

Doktryna anarchizmu, polegająca na uznaniu całkowitej, nieskrępowanej żadnem prawem, wolności człowieka i dobrowolnie powstałych, w każdej chwili rozwiązać się mogących grup ludzkich, złożonych z jednostek, nie związanych żadnym przymusem — przechodziła różne fazy rozwoju. Początkowo prawie wyłącznie *indywidualistyczna* (tylko bezwzględna wolność jednostki) nie miała nic wspólnego z innemi kierunkami społecznemi. Przedstawiciele tego kierunku, Max Stirner, Proudhon i inni odrzucają komunizm, przeciwstawiając mu wolny naturalizm.

Anarchizm kolektywistyczny rozpoczyna się od Bakunina. Głosi on, że nie chodzi o ostateczne usunięcie pierwiastków państwowych, lecz o inne ich ukształtowanie. Jako federalista i rewolucjonista, Bakunin głosił konieczność zbrojnych powstań i zamachów terorystycznych.

Konieczność *anarchizmu komunistyczuego* głosił Cafiero, a teorję tego kierunku opracował Krapotkin, najwybitniejszy teoretyk anarchizmu, który uznawał terror jako środek walki.

Anarchizm syndykalistyczny widzi punkt ciężkości w związkach robotniczych i ich akcji przeciwko kapitalistom. Teoretykiem tego kierunku jest Cornelissen.

Poza wymienionemi kierunkami anarchizmu istnieją t. zw. *„anarchiści tołstojowcy"*; podłożem tego kierunku jest mistycyzm.

W Rosji Sowieckiej działają: *anarchiści-uniwersaliści* i *anarcho-biokomuniści;* są to państwowe kierunki anarchizmu komunistycznego w Rosji.

W taktyce anarchizmu rozróżniamy dwa zasadnicze kierunki: *kompromisowy,* który uznaje organizacje robotnicze, zasadę większości, małe kompromisy z zasadą władzy, odrzuca jednak parlamentaryzm; oraz *skrajny*, który zaleca tępienie przedstawicieli klas panujących i rządu oraz propaguje kradzież, jako czyn rewolucyjny, wstęp do ogólnej ekspropriacji.

W Polsce pierwsze ślady ruchu anarchistycznego ukazały się w Galicji, a szczyt rozwoju osiągnęły w Warszawie i Białymstoku w roku 1905. Przejawy te trwały jednak nader krótko, poczem kierunek ten skrył się w podziemia, a odrodził się częściowo w roku 1924, na wschodnich rubieżach Państwa. Jednakże działalność anarchistów w Polsce nie została dotychczas dokładnie wyjaśniona. Poszczególne grupy anarchistów tworzą t. zw. **Federację Grup Anarchistycznych w Polsce.** W roku 1924 władze ustaliły związek tej Federacji z Berlinem.

TERORYSCI.

Teroryści rekrutują się przeważnie z pośród komunistów, nie należą jednak do partyj komunistycznych, a to w celu uchronienia ich od odpowiedzialności za akcję terorystyczną.

We Włoszech partja faszystowska stosowała, przy utrwalaniu swej władzy, metody terorystyczne w stosunku do swych przeciwników. Przypuszczalnie i w innych krajach organizacje faszystowskie lub też zbliżone do nich, istniejące jawnie czy tajnie, mają teror w programie swej taktyki.

Teroryści wysuwają zazwyczaj hasła aktualne i popularne celem zjednywania sobie zwolenników wśród szerokich warstw ludności miejskiej i wiejskiej.

Zdekonspirowana komunistyczna organizacja terorystyczna w Polce (Bagiński-Wieczorkiewicz) obejmowała swą działalnością: Warszawę, Kraków i Lwów; stwierdzono, że do czynów tej grupy należy: podłożenie bomby pod P. K. U. w Białymstoku, pod Będzinem i w Częstochowie, usiłowanie wysadzenia mostu pod Tarnowem i zamach na prochownię we Lwowie. — W planie akcji terorystów leży głównie niszczenie objektów wojskowych i komunikacyjnych i to w momencie, gdy walka między dwoma obozami (prawicy i lewicy), w kraju jest bardziej natężona. Teroryści komunistyczni działają w porozumieniu z Kominternem.

W województwach wschodnich, zamieszkałych w większości przez Białorusinów, istnieją i działają dwie **białoruskie komunistyczne organizacje terorystyczne**: *„Organizacja im. Lenina”* i *„Związek Czerwonej Gwiazdy”*. — Gdy Komunistyczna Partja Białorusi Zachodniej wystąpiła z K. P. R. P., — obie wspomniane organizacje terorystyczne wstąpiły do K. P. B. Z., która od tego czasu stanowi autonomiczną organizację zakordotową Komunistycznej Partji Białorusi z siedzibą w Mińsku. Dziełem tych dwóch organizacyj, działających w porozumieniu i przy poparciu Kom. Partji Białorusi są liczne napady dywersyjne. Taktyka ich przewiduje niszczenie objektów wojskowych i komunikacyjnych, palenie dworów polskich na kresach i napaści na siedziby osadników, aby odstraszyć żywioł polski od kresów i zniechęcić go do osadnictwa. W Mińsku na Białorusi istnieją specjalne kursy typu wojskowego dla szkolenia bojowców komunistycznych; zeznali to zgodnie w toku śledztwa aresztowani uczestnicy niektórych napadów dywersyjnych. Przeciwdziałaniu tej akcji przeciwstawiają się często miejscowi chłopi białoruscy, bądź to zaagitowani przez terorystów, bądź też ze strachu przed ich zemstą.

Organizacją terorystyczną ukraińską w Polsce jest *Ukraińska Organizacja Wojskowa,* działająca głównie na terenie Wschodniej Małopolski, a częściowo: Wołynia, Chełmszczyzny, Polesia i Podlasia.

STRONNICTWA MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH, NIE REPREZENTOWANE W SEJMIE I SENACIE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

WSTĘP.

Wśród stronnictw mniejszości narodowych, nie reprezentowanych w Sejmie i Senacie Rzeczypospolitej, spotykamy stronnictwa: żydowskie, ukraińskie, białoruskie i litewskie. — Co do stronnictw niemieckich w Polsce, to wszystkie one, w liczbie sześciu, mają swych przedstawicieli w Klubie „Zjednoczenia Niemieckiego" w Sejmie i Senacie.

Zydzi mają poza Sejmem 5 partyj: Żyd. Partję Socjalistyczną „Ceirej-Sjon", (młodo-sjoniści) Związki: „Ceirej-Mizrachi" (młodo-mizrachiści) i „Ceirej-Emune-Izroel", „Zyd. Socjal-Demokratyczną Partję Robotniczą „Poalej-Sjon" w Polsce" i Ogólny Żydowski Związek Robotniczy „Bund" w Polsce, oprócz niezbyt wpływowego obozu asymilatorów, który obejmuje kilka żydowskich towarzystw asymilatorskich.

Do stronnictw ukraińskich, nie reprezentowanych w Sejmie, należą przedewszystkiem, a raczej wyłącznie stronnictwa we Wschodniej Małopolsce, w liczbie 6-ciu. — Są to: Partja Chrześcijańsko-Społeczna, Ukraińska Narodna Trudowa Partja (Prawica i Lewica), Ukraińska Radykalna Partja, Ukraińska Narodna Partja, Ukraińska Socjalistyczna Partja oraz obóz starorusinów (Socjalistyczna Włościańska Partja „Narodnoi Woli").

Wśród Białorusinów spotykamy 2 partje, nie mające swych przedstawicieli w Klubie Białoruskim w Sejmie i Senacie. — Są to: Białoruska Partja Ludowa (Narodna) i Białoruska Rada Demokratyczna.

Wreszcie Litwini, nie mając w Polsce specjalnych organizacyj politycznych, działają u nas za pośrednictwem luźnych i słabych grup, będących odpowiednikami partyj litewskich na terenie Litwy. Organem tych grup jest Litewski Komitet Narodowy.

MNIEJSZOŚCI NARODOWE.

I. ŻYDZI.

1. ASYMILATORZY
2. ŻYDOWSKA PARTJA SOCJALISTYCZNA „CEIREJ-SJON" (młodo-sjoniści).
3. „CEIREJ - MIZRACHI" (młodo mizrachiści)
4. „CEIREJ-EMUNE-ISROEL„ (młodo-ortodoksi)
5. ŻYDOWSKA SOCJAL-DEMOKRATYCZNA PARTJA ROBOTNICZA „POALEJ-SJON" W POLSCE (Prawica i Lewica).
6. OGÓLNY ŻYDOWSKI ZWIĄZEK ROBOTNICZY „BUND" W POLSCE.

W S T Ę P.

Do stronnictw i grup politycznych żydowskich, nie reprezentowanych w Sejmie i Senacie, zaliczają się, oprócz obozu *asymilatorów,* następujące partje: *Żydowska Socjalistyczna Partja „Ceirej-Sjon"* (młodo-sjoniści), *„Ceirej-Mizrachi",* (młodo-mizrachiści) i *„Ceirej-Emune-Isroel"* (młodo-ortodoksi) *Żydowska Socjal-Demokratyczna Partja Robotnicza „Poalej-Sjon"* (Prawica i Lewica) oraz *Ogólny Żydowski Związek Robotniczy „Bund". w Polsce*

Zyd. Socj.-Dem. Partja „Poalej-Sjon" brała udział w wyborach do Sejmu, znalazła się jednak poza nim z powodu nie otrzymania dostatecznej liczby głosów. Listy wyborcze partji, oznaczone Nr. 11, nosiły nazwę list „Zydowskiego Robotniczego Komitetu Wyborczego". Co do partji „Ceirej-Sjon", to ta występowała w 14 okręgach wyborczych łącznie z „Poalej-Sjonem", jako „Zjednoczony Komitet Wyborczy „Poalej-Sjon" i „Ceirej-Sjon".

Ogólny Zydowski Związek Robotniczy „Bund" wystawił własną listę, oznaczoną Nr. 4, nie zdołał jednak przeprowadzić ani jednego posła.

ASYMILATORZY.

1. ZJEDNOCZENIE POLAKÓW WYZN. MOJŻ. WSZYSTKICH ZIEM POLSKICH.
2. STRONNICTWO NIEZAWISŁYCH ŻYDÓW (Kraków).
3. GRUPA NEO-ASYMILATORÓW.

ASYMILATORZY.

Asymilatorzy, jako obóz polityczny, ukazali się w Polsce około roku 1863. Hasłem ich było wychowanie żydów w duchu polskim. W tym kierunku szła praca organizacyjna i oświatowa.

Okres popowstaniowy i związany z nim system rusyfikacyjny zasadniczo pracę utrudniał. Wychowanie młodzieży żydowskiej w duchu polskim było niemożliwem choćby z tego względu, że w szkołach żydowskich powszechnych w Królestwie nie wolno było nauczać języka polskiego. Pozornie wykłady miały być prowadzone po rosyjsku, w rzeczywistości jednak władze rosyjskie zadawalniały się tem, że historja Rosji i lekcje języka rosyjskiego prowadzone były po rosyjsku, inne zaś przedmioty, a więc wszystkie pozostałe — w żargonie.

Działalność oświatowa asymilatorów zepchnięta została z natury rzeczy do ciasnych ramek akcji nie skoordynowanych i dorywczych.—Pod względem politycznym, asymilatorzy stali przy programie niepodległościowym, zwalczając tendencje nacjonalistyczne żydowskie.

W maju 1919 roku organizacje asymilatorów z poszczególnych b. dzielnic Polski połączyły się na *Zjeździe Warszawskim* w t. zw. „**Zjednoczenie Polaków wyznania mojżeszowego wszystkich Ziem Polskich**".

Wspomniane „**Zjednoczenie**" było organizacją społeczną, mającą na celu pracę nad uzdrowieniem dotychczasowych stosunków, panujących pomiędzy ludnością chrześcijańską i żydowską, oraz zezpolenie żydów z narodem polskim.

„Zjednoczenie" zamierzało działać w tym duchu, by przy całkowitem wyłączeniu roszczeń żydów co do autonomji kulturalnej i narodowej, przy zupełnem jednak równouprawnieniu obywatelskiem i przy faktycznem korzystaniu z pełni praw politycznych i społecznych, ludność żydowska podporządkowała się państwowej idei polskiej.

Stosunek „Zjednoczenia" do Państwa Polskiego został wyrażony w uchwałach, jakie powziął *Zjazd majowy 1919 roku.* — Czytamy w nich między innemi:

„Polacy wyznania mojżeszowego, przejęci szczerem uczuciem miłości dla Polski, bez względu na ciężkie warunki, w jakich żyją, niezłomnie jako oddani synowie służyć będą swej Matce - Ojczyźnie i zawsze gotowi są złożyć życie swoje i mienie w ofierze dla Jej pożytku i chwały".

Zjazd ten „... z oburzeniem potępia szerzenie nienawiści między współobywatelami", oświadcza się przeciw wszelkim dążeniom separatystycznym, których celem jest stworzenie odrębnej organizacji narodowej w Polsce. — Dalej Zjazd uznał, *że sprawa żydów w Polsce jest sprawą wewnętrzną Polski*, a wkońcu zaapelował do żydowskiej ludności, aby stanęła do pracy w służbie idei polskiej i złączyła się z obywatelami innych wyznań w dążeniu ku politycznemu, kulturalnemu i gospodarczemu rozwojowi Polski.

Do Zarządu Zjednoczenia weszli m. in.: prof. *Samuel Dickstein, Stanisław A. Kempner*, *Kazimierz Natanson, Dr. Kazimierz Sterling* i inni, już nieżyjący, jak: *Bolesław Eiger i Kazimierz Horowitz.*

Oprócz „Zjednoczenia“ istniało w owym czasie **„Stowarzyszenie Niezawisłych Żydów Polskich”**, oraz **„Koło Patrjotów Polskich wyznania mojżeszowego”**. Wybitne punkty *„Deklaracji”* Koła, ogłoszonej w 1919 roku w czasie wyborów do Sejmu Ustawodawczego, brzmią:

1. „Ponad rasą, ponad wspólnością plemienną, ponad więzią wyznaniową, góruje więź narodowej solidarności.

2. K. P. P. w. m. traktuje sprawę żydowską w Polsce wyłącznie z punktu widzenia interesów narodowych polskich.

3. W starciach interesów narodowych polskich z żydowskimi, — Koło staje bezwzględnie po stronie interesów narodowych polskich.

4. Koło sprzyja emigracji Żydów, którzy nie są z mowy i uczuć Polakami.

Koło zawiązało się w celu:

1. Zadokumentowania charakteru narodowości swojej,

2. stworzenia sztandaru, pod którym mają stanąć wyznawcy mojżeszowi o przekonaniach polskich,

3. oświecenia szerokich mas ludności wyznania mojżeszowego, pozbawionej dotychczas jasnego pojęcia o istocie narodowości i o obowiązkach patrjotycznych względem kraju, który zamieszkują”

Oprócz powyższych organizacyj, istniało jeszcze **Towarzystwo Pracy Społecznej wśród żydów w Polsce**, które w pierwszym swym komunikacie wyraziło chęć niesienia pomocy czynnikom państwowym, oraz zgłosiło pełny akces do państwowej pracy twórczej. Reprezentowali oni również w Polsce *Żyd. Stow. Kolonizacyjne, t. zw. „Ika“ (I. K. A.)* założone przez barona *Hirscha.*

W chwili obecnej istnieje tylko wymienione na początku „**Zjednoczenie**“, — inne powyższe organizacje rozproszyły się i zamarły. Silny jest obóz polski wśród żydów we Lwowie. — Rewelacje o nim przytaczam z N-ru 2 „*Rozwagi*“ (1922):

„We Lwowie ogniskował się do 1914 roku polski ruch polityczny i społeczno-kulturalny wśród ludności żydowskiej, tu miała swą siedzibę centrala Kół T. S. L. im. Bernarda Eldmana, tych ośrodków myśli patrjotycznej i obywatelskiej wśród żydostwa całej Galicji, tu znajdowała się redakcja polityczno-publicystycznego odpowiednika ruchu zjednoczeniowego, tygodnika „*Jedność*”. Do Lwowa zjeżdżali zawsze posłowie sejmowi parlamentarni żydowscy, należący wszyscy niemal do obozu Zjednoczenia we Lwowie, wreszcie ogniskowało się życie młodzieży akademickiej, krzewiącej ideę uobywatelenia żydów w duchu polskim, a skupionej od 1907 r. w „*Tow. Akad. Zjednoczenie*” i wydającej pod tą nazwą własny miesięcznik...

Dnia 23-go listopada 1918 roku powstał „*Związek Polaków wyznania mojżeszowego*”... działacze nawracający do najpiękniejszych tradycyj ruchu Zjednoczenia, do tradycji emancypacji żydów, powiedli niepotrzebnie część zjednoczeniowców do utworzenia odrębnej organizacji polit.-społ. „*Związku Równości Obywatelskiej Żydów-Polaków*“. Było to niepotrzebne, bo na terenie jednej organizacji można było i należało skupić wszystkie siły dla zjednoczeniowej walki o równouprawnienie żydów. Duszą tego drugiego Związku był nieboszczyk Tomasz Askenaze... Zasługą tej grupy równości obywatelskiej jest, że zdobyła się na wydawnictwo dziennika, poświęconego idei zjednoczeniowej, który tę rolę mimo liczne niedomagania przez półtora z górą roku spełniał. Było to wydawnictwo „Dnia”, później „Gońca Wieczornego”...

Obie grupy zjednoczeniowe połączyły się po Zjeździe w *„Związek Polaków w. m. wszystkich Ziem Polskich"*.

Po śmierci jednak Askenazego, działalność grupy „Równości Obywatelskiej" zmalała niemal do zera. Choć się stosunki uspokoiły, nastąpił zwrot ku apatji. Organ obozu poselskiego wśród Żydów, „Goniec Wieczorny", choć mógł być podtrzymany, zwinięto. Część działaczy grupy „Równości Obywatelskiej", złączyła ze „Związkiem Polaków w. m.", druga częsć zajmuje się pracą w żydowskiej samopomocy społecznej, dając tam pracę zjednoczeniową ludności żydowskiej. Pozostał jedynie „Związek Polaków w. m.", prowadzący głównie pracę kulturalną, kursy analfabetów, uczelnie dla dziatwy żydowskiej, wydawnictwo organu dla dzieci żyd. p. t. „Nasza Jutrzenka".

Związek ten grupuje obecnie w swem łonie oba odłamy obozu zjednoczeniowego, tak starszego, jak też młodego, który w innych ośrodkach wyodrębnił się w samodzielną jednostkę polityczno - społeczną, (np. *„Stronnictwo Niezawisłych Żydów"* d-ra Grossa w Krakowie, *grupa neo-asymilatorów*—Goldflama i Peretza w Warszawie), i jest jedyną reprezentacją obozu polskiego wśród Żydów w Galicji Wschodniej."

„Zjednoczenie" działa również wśród **młodzieży akademickiej**, jako odrębna, zupełnie samodzielna organizacja młodzieży polskiej pochodzenia żydowskiego, — patrz dalej *„Dodatek"*, („Polityczne Związki Młodzieży w Polsce").

ŻYDOWSKA SOCJALISTYCZNA PARTJA „CEIREJ - SJON" (Młodo-Sjoniści). „CEIREJ-MIZRACHI". (Młodo-Mizrachiści) „CEIREJ-EMUNE-ISROEL" (Młodo-Ortodoksi)

ŻYDOWSKA SOCJALISTYCZNA PARTJA CEIREJ-SJON (MŁODO-SJONIŚCI).

Młodo-sjoniści należą do Światowej Organizacji Ceirej-sjonistycznej, sfederowanej z Wszechświatową Organizacją Sjonistyczną.

Z. S. P. „Ceirej-Sjon" grupuje sfery drobnomieszczańskie, młodzież robotniczą oraz inteligencję. W Polsce ma wpływy nieznaczne. Podczas wyborów do Sejmu w r. 1922 zdobyła, łącznie z poalej-sjonistami prawicowymi, 19.200 głosów na wspólną listę.

Programem właściwym Z. S. P. „Ceirej-Sjon" jest sjonizm o zabarwieniu radykalnem. Swe poglądy społeczne partja ujawnia tylko w stosunku do spraw palestyńskich, nie wtrącając się naogół do spraw polskich. — Ceirej-sjoniści wysuwają na równi ze sjonistami program autonomji kulturalno-narodowej w krajach wygnania.

W tym też duchu rozstrzygają sprawy oświatowe, choć jako demokraci idą na daleki kompromis w kwestji językowej: przewidują na gruncie żydowskiego samorządu szkolnego zupełną utrakwizację językową żargonowo-hebrajską. Tak postanowiła ich Konferencja w styczniu 1923 roku w Warszawie. W początkowem szkolnictwie żydowskim językiem wykładowym ma być żydowski, a następnie iść ma stopniowe wprowadzenie równolegle z nim i hebrajskiego.

W stosunku do religji, Ceirej-sjoniści stoją na gruncie antyklerykalnym, zwalczają działalność rabinów, dążąc do wprowadzenia świeckiej szkoły i świeckich gmin.

Organ Prasowy *„Frajhajt“* (Warszawa).

Pozatem działają grupy: młodo-mizrachistów (**„Ceirej Mizrachi”**) i młodo-ortodoksów (**„Ceirej-Emune-Isroel”**). Ta ostatnia grupa wydaje 2 miesięczniki: *„Ortodoksisze Bletlech“* i *„Digleine“* (t. zn. „Nasz Sztandar“).

Obie te grupy nie posiadają większych wpływów wśród społeczeństwa żydowskiego.

ŻYDOWSKA SOCJAL-DEMOKRATYCZNA PARTJA ROBOTNICZA „POALEJ-SJON“ W POLSCE. (Prawica i Lewica).

ŻYDOWSKA SOCJAL-DEMOKRATYCZNA PARTJA ROBOTNICZA („POALEJ-SJON") W POLSCE.

(Prawica i Lewica).

Charakterystyka.

Żyd. Soc.-Dem. Partja Robotnicza („Poalej-Sjon") w Polsce jest składową częścią Wszechświatowego Socjalistycznego Związku Robotniczego „Poalej-Sjon". Dąży ona do utworzenia niepodległego państwa żydowskiego w Palestynie, o ustroju socjalistycznym, oba te żądania, niepodległości i socjalizacji, w jednej stawiając płaszczyźnie.

Aktualne żądania partji dadzą się streścić w dwóch postulatach.

1) autonomja narodowo-personalna w krajach, gdzie mieszkają masy żydowskie (żądanie przejściowe)

2) terytorjalne rozwiązanie kwestji żydowskiej przez utworzenie żydowskiego centrum robotniczego w Palestynie.

Celem partji „Poalej-Sjon" w Polsce, — (obok autonomji narodowo-personalnej) jest walka o ustrój socjalistyczny w Polsce. Jako jedyną drogę, prowadzącą do tego celu, partja uznaje *walkę klas*, stojąc równocześnie na stanowisku międzynarodowości ruchu robotniczego.

Prawica Żyd. Soc.-Dem. Partji („Poalej-Sjon“) *należy do Hamburskiej Międzynarodówki* (*Socjalistycznej*, **Lewica** zaś *sympatyzuje z III Międzynarodówką* (*Komunistyczną*), *lecz do niej nie należy* (z powodu nie przyjęcia warunku, nakazującego partji rozwiązanie się i wstąpienie w skład Komunistycznej Partji Robotniczej Polski).

Dane historyczne.

Żydowska Socjal-Demokratyczna Partja Robotnicza („Poalej-Sjon“) w Polsce, powstała w lipcu 1905 roku *w Ciechocinku na Konferencji*, w której brali udział przedstawiciele lokalnych organizacyj ideologji poalej-sjonistycznej z szeregu miast Królestwa, m. in.: z Warszawy, Łodzi, Częstochowy, Włocławka, Kalisza, Kielc i Będzina.

W roku 1906 partja przystąpiła do Żyd. Soc.-Dem. Partji Robotniczej („*Poalej-Sjon*“) *w Rosji, na Zjeździe w Połtawie, jako jednostka autonomiczna.* — Zjazd połtawski uchwalił program partji.

W roku 1907 w Hadze utworzył się *Wszechświatowy Socjalistyczny Związek Robotniczy* („*Poalej-Sjon*“), do którego wstąpiły partje poalej-sjonistyczne wszystkich krajów. — Najwybitniejszym przywódcą i teoretykiem „Poalej-Sjonu“ w Polsce był *Ber Borachow* (zmarły w r. 1917).

Od początku swego istnienia, *Ż. S.-D. P. R.* („*Poalej-Sjon*“) *prowadzi ostrą walkę z* „*Bundem*“ *z powodu odrzucenia przez* „*Bund*“ *postulatu palestyńskiego.*

W czasie wojny partja stała na stanowisku antymilitarnem, solidaryzując się z uchwałami Konefrencji partyj socjalistycznych w Zimmerwaldzie i Kiehtalu.

W roku 1918 nastąpiło połączenie Ż. S.-D. P. R. („Poalej-Sjon“) w Kongresówce i Ż. S.-D. P. R. („Poalej-Sjon“) w Zachodniej Małopolsce, w jednolitą partję o tej samej nazwie.

Pierwszy Zjazd zjednoczonej partji **w r. 1918 w Warszawie** przystosował program partji do nowych warunków politycznych.—Równocześnie z odbudową II Międzynarodówki (Socjalistycznej), Wszechświatowy Socjalistyczny Związek Robotniczy („Poalej-Sjon“) wstępuje w skład jej członków.

W roku 1919, przy wyborach do Sejmu Ustawodawczego, partja uzyskała 1 mandat i wprowadziła do Sejmu posła Dr. Ign. Schippera.

W roku 1920 na Konferencji Wszechświatowego Socjalistycznego Z. R. („Poalej-Sjon“) *doszło do rozłamu*: utworzyła się **Prawica,** hołdująca zasadzie koalicji ze wszystkiemi stronnictwami robotniczemi, **i Lewica,** opowiadająca się za sojuszem tylko ze stronnictwami socjalistycznemi o taktyce rewolucyjnej;—*partja „Poalej-Sjon“ w Polsce oświadczyła się jednomyślnie prawie za Lewicą*, wykluczając jednostki i grupy narodowo-sjonistyczne, m. in. Dra Ignacego Schippera, posła partji w Sejmie Ustawodawczym Rzeczypospolitej.

Wkrótce potem w partji „Poalej-Sjon“ w Polsce utworzyła się *frakcja komunistyczna,* która przyjęła nazwę „*Kom.-Poalej-Sjonu*“ („*Komunistycznego Poalej-Sjonu*“). Frakcja ta istniała i działała samodzielnie rok prawie, poczem, (podobie jak „Kom-Bund“), przystąpiła do Komunistycznej Partji Robotniczej Polski (Sekcji Międzynarodówki Komunistycznej).

W r. 1922 **III Zjazd Ż. S.-D. P. R. („Poalej-Sjon“) w Polsce** *odrzucił warunki przystąpienia do III Międzynarodówki wskutek żądania Kominternu, dotyczącego rozwiązania się partji i wstąpienia w skład*

Kom. Patrji Robotniczej Polski. — Na Zjeździe tym nastąpiło połączenie z partją poalej-sjonistyczną Wschodniej Małopolski.

Przy wyborach do Sejmu i Senatu (5 i 12 listopada 1922), partja nie zdołała przeprowadzić ani jednego swego przedstawiciela.

W roku 1924 partja „Poalej-Sjon" wzięła czynny udział w wyborach do gmin żydowskich, pod hasłem *zniesienia gmin religijnych i przebudowy ich na gminy świeckie, które byłyby podstawą autonomji narodowej żydów w Polsce.*

Obecnie istnieją równolegle 2 partje poalej-sjonistyczne w Polsce:

Ż. S.-D. P. R. („Poalej-Sjon") w Polsce — Prawica i Ż. S.-D. P. R. („Poalej-Sjon") w Polsce — Lewica. Partje te zwalczają się wzajemnie bardzo ostro.

Stosunek „Poalej-Sjonu" Lewicy do Komunistycznej Międzynarodówki wyjaśnia poniekąd organ tej partji w Chicago, *„Proletarisze Sztime"* w N-rze 22 z marca 1922 roku. — Czytamy tam:

> „My, lewica poalej-sjonistyczna, tymczasowo stoimy tylko pod wpływem trzeciej Międzynarodówki, a nie jesteśmy jej częścią organizacyjną. Nie jest to naszą winą. Trzecia międzynarodówka, uznając wpływ rewolucyjny lewicy poalej-sjonistycznej na żydowskie środowisko robotnicze, postawiła nam niemożliwe warunki, gdybyśmy chcieli się do niej przyłączyć. Cena, jakiej od nasz ażądała ona, była za wysoka. Takiej ceny — likwidacji — nigdy nie zapłacimy, ponieważ to oznaczałoby zdradę interesów robotnika żydowskiego. Ale jesteśmy pewni, że Międzynarodówka Komunistyczna wcześniej czy później przekona się, że nie likwidacją służyć możemy ruchowi komunistycznemu, lecz pozostawaniem wiernymi sobie samym — celowi

i programowi naszemu. A gdy czas ten nadejdzie, a nie mamy najmniejszej wątpliwości, że czas ten jest niedaleki, — trzecia Międzynarodówka nietylko nas przyjmie, jako równouprawnionego członka rewolucyjnej rodziny robotniczej, ale swoim nadzwyczajnym wpływem dopomoże nam do osiągnięcia naszych celów. A nim czas ten nadejdzie, nadal pomagać będziemy trzeciej Międzynarodówce we wszystkich jej walkach o socjalną rewolucję, jeżeli nie jako jej część organiczna, to jako organizacja, która przyjęła jej ideologję i metody w politycznej i ekonomicznej walce proletarjatu wszechświatowego".

Organizacja.

Pod względem organizacyjnym, partja „Poalej-Sjon" podzielona jest na okręgi z komitetami okręgowemi na czele. Najwyższą władzą partyjną jest Zjazd Partyjny, najwyższą władzą wykonawczą partji jest Komitet Centralny, wybrany przez Zjazd. Przy Komitecie Centralnym jest Komisja Rewizyjna, złożona z 3 osób i Sąd Partyjny, złożony z 5 osób.

Spis okręgów partyjnych: 1) Warszawa, 2) Warszawa-podmiejska, 3) Łódź, 4) Łódź-podmiejska- 5) Małopolska Wschodnia, 6) Małopolska Zachodnia, 7) Zagłębie Dąbrowskie, 8) Kielce - Radom, 9) Lublin, 10) Łomża, 11) Włocławek, 12) Brześć - Białystok, 13) Wołyń i 14) Wilno.

Prasa.

Tygodniowy organ stronnictwa, wskutek częstych konfiskat i zawieszeń, nie ma stałego tytułu.

Ostatnio wychodził p. t. „*Arbeter Welt*" (Warszawa).

Ż. S.-D. P. R. („Poalej-Sjon") Lewica w Polsce liczy obecnie 130 organizacyj lokalnych z ogólną liczbą około 11.000 członków.

Do wybitniejszych działaczy partji należą: radni m. st Warszawy — *Lew i Rafalkes,* radny m. Łodzi — *Holenderski,* oraz członek Gminy Wyznaniowej w Warszawie — *Zerubawel* (lewica).

OGÓLNY ŻYDOWSKI ZWIĄZEK ROBOTNICZY „BUND“ W POLSCE.

OGÓLNY ŻYDOWSKI ZWIĄZEK ROBOTNICZY „BUND“ W POLSCE.

Ogólny Żydowski Związek Robotniczy „Bund“ w Polsce powstał w 1897 r., a w sierpniu tego roku odbył się w Wilnie **Organizacyjny Zjazd Partji.** Terenem działalności „Bundu“ były pierwotnie Polska, Litwa i Rosja; (kolejność nazw krajów wskazuje historyczne etapy rozwoju partji);

Gdy w roku 1898 powstała w Rosji Socjal-Demokratyczna Partja Robotnicza „Bund“ — partja „Bund“ w Polsce, (a raczej w zaborze rosyjskim), stała się jej częścią składową, uzupełniając odpowiednio swą nazwę. — W roku 1902 „Bund“ wystąpił z rosyjskiej socjal-demokracji z powodu różnicy zdań w sprawie organizacyjnej budowy partji, — („Bund“ bronił zasady federacynej, którą rosyjska socjal-demokracja odrzuciła).—Wszakże w roku 1906 „Bund“ wstąpił ponownie do R. S.-D. P. R. na prawach autonomicznych na t. zw. **Zjeździe Zjednoczeniowym w Sztokholmie;** to samo uczyniła Socjal-Demokracja Królestwa Polskiego i Litwy (S. D. K. P. i L.), oraz socjal-demokracja łotewska.

Przez cały czas swego istnienia w Rosji i w zaborze rosyjskim w Polsce, *„Bund“ był partją nielegalną* i tylko przez bardzo krótki okres czasu w roku 1905 **mógł** występować jawnie, rozpoczynając wydawnictwo partyjnej prasy codziennej (*„Weker“*,

„Folkscajtung“, „Morgensztern“ i in.). — *W latach 1905-06 „Bund“ brał udział w ruchu rewolucyjnym w Polsce, w Rosji, na Litwie i na Łotwie.*

O ile chodzi o *stosunek „Bundu“ do sprawy polskiej,* to przed wojną światową „Bund” stał na stanowisku *autonomji terytorjalnej dla b. Królestwa Polskiego,* uważając, że niepodległość Polski bez wojny światowej nie da się urzeczywistnić, a będąc przeciwny wojnom, jako partja socjal-demokratyczna. Z chwilą, gdy wojna stała się faktem dokonanym, wzgląd ten upadł i partja poddała rewizji swe stanowisko.

Wojna rozbiła jednolitą organizację „Bundu”. Już w roku 1915 organizacje „Bundu” w Polsce stanowiły odrębną całość z własnym Komitetem Centralnym na czele. — W roku 1917 odbyła się na terenie okupacji austryjackiej,—(prawdopodobnie w Lublinie) **I Konferencja „Bundu” w Polsce** (nielegalnie), a w roku 1919, już legalnie, **II Konferencja „Bundu”** w Warszawie.

W kwietniu lub maju 1920 r. zebrał się *w Krakowie* **Zjednoczeniowy Kongres „Bundu”,** na którym nastąpiło *połączenie organizacyjne „Bundu” z b. Królestwa i Żydowskiej Socjal-Demokratycznej Partji z Galicji.* — Był to zarazem **I Zjazd Bundu w Niepodległej Polsce.** — *Zjazd przyjął podstawową platformę III Międzynarodówki (komunistycznej) i jej zasady organizacyjne,* postanawiając wdrożyć kroki ku przystąpieniu do tej Międzynarodówki. — Równocześnie jednak wyraził Zjazd przekonanie, że III Międzynarodówka tylko wówczas może się stać kierowniczką walki klasowej, gdy zdoła skupić koło siebie wszystkie rewolucyjne partje socjalistyczne, a więc nietylko partje komunistyczne. — Uchwała ta była wyrazem poglądów lewicowej większości zjazdowej (40 na 31 głosów).

Tak więc po Zjeździe stanęła przed „Bundem" *kwestja przyjęcia lub odrzucenia znanych „21 warunków" należenia do III Międzynarodówki.* Partja zdawała sobie sprawę, że przyjęcie tych warunków pociągnie za sobą: 1) rozłam w partji i 2) przemianę partji w organizację sekciarską, która zatraci się z czasem jako partja proletarjatu żydowskiego i utonie w morzu komunistycznem. — Tak tedy w łonie partji rozpoczęła się *walka około sposobów zastosowania tych „21 warunków"*.

Walka ta zaogniła się dzięki taktyce III Międzynarodówki (Kominternu), który nie zajął bynajmniej stanowiska wyczekującego, stosując do „Bundu" tę samą taktykę, jaką stosował poprzednio do wielu innych partyj socjalistycznych, a mianowicie — przypuszczając szturm dla wywołania rozłamu.

W sierpniu 1921 r. *Komintern wydał list-odezwę „Do wszystkich członków Ogólnego Żydowskiego Związku Robotniczego w Polsce"*, w którym, zarzucając kierownictwu „Bundu" działanie w duchu reformistycznym, kontrrewolucyjnym, a nawet — nacjonalistycznym, wezwał członków partji do utworzenia skonsolidowanej frakcji, którąby bez żadnych zastrzeżeń przyjęła „21 warunków", oraz wszystkie uchwały i dyrektywy Kominternu i podjęła ścisłą pracę z Komunistyczną Partją Robotniczą Polski.

Wówczas *w partji wyłoniły się trzy kierunki: prawicowy, centrowy i lewicowy.*—Wyłoniła się również grupa skrajnych lewicowców, która przyjęła nazwę **„Kom.-Bundu"** (t. j. Bundu Komunistycznego).

II Kongres „Bundu" w grudniu 1921 r. w Warszawie odrzucił „21 warunków" pomimo ponownego listu Kominternu do członków Zjazdu. Frakcja kom.-bundowska liczyła 5-ciu przedstawicieli na ogólną liczbę 61 uczestników Zjazdu. Frakcja ta po Zjeździe opuściła partję i przez pewien czas istniała

i działała samodzielnie, a około połowy 1922 roku weszła w skład Komunistycznej Partji Robotniczej Polski. Wyłączając frakcję kom.-bundowską, na II Zjeździe starły się w istocie tylko dwa dotychczasowe poważne kierunki: lewicowy i centrowy.—Zwyciężył kierunek lewicowy większością 9-ciu głosów. —Ostatecznie jednak „Bund" jako całość znalazł się po V Zjeździe Kominternu w sytuacji negatywnego odnoszenia się zarówno do londyńskiej, jak i do moskiewskiej Międzynarodówki.

Po V Kongresie Kominternu (1924) kierunek centrowy „Bundu" wzmocnił się kosztem kierunku lewicowego,—(prawica „Bundu" była i jest znikomo słabą grupką). Jest to naturalnym odruchem w stosunku do Kominternu, który, nie zadawalniając się już zasadą centralizacji poszczególnych partyj, wysnuł postulat utworzenia jednej światowej partji komunistycznej z jednolitem kierownictwem, jedną dyscypliną żelazną i jednolitemi dyrektywami, a tymczasem „czyścił" poszczególne partje z elementów „niepewnych", wywołując mechanicznie rozłamy.

W ostatnim kwartale 1924 r. odbył się w Warszawie **III Kongres „Bundu"**, w którym brało udział 74 przedstawicieli, w tem 55 delegatów z głosem stanowczym i 19 z głosem doradczym, łącznie ze 117-u organizacyj partyjnych. — *Zjazd zajął zgodnie stanowisko negatywne, zarówno wobec londyńskiej Międzynarodówki, jak i wobec Kominternu.* Oba kierunki Zjazdu, lewicowy i centrowy, uznały konieczność nowegu międzynarodowego zjednoczenia socjalistycznych partyj robotniczych. Niżej przytaczam wyjątki z odnośnych rezolucyj kierunkn centrowego i lewicowego.

1) zakończenie rezolucji centrowców:

„Zjednoczenie wszystkich bez wyjątku socjalistycznych partyj byłoby środkiem do usunięcia tych

błędów, które tak silnie wybujały na obu krańcowych skrzydłach ruchu robotniczego, dzięki jego rozbiciu i zaciekłej wzajemnej walce. Lecz to jest na razie daleką perspektywą. Zadaniem zjednoczenia partyj, które nie należą do żadnej Międzynarodówki, winno być szerzenie propagandy na rzecz prawdziwej Międzynarodówki."

2) rezolucja kierunku lewicowego wskazała na następujące zadania zjednoczenia międzynarodowego:

„Wspólne zwalczanie szkodliwych tendencyj Kominternu, stojących na przeszkodzie skonsolidowaniu rewolucyjnych sił międzynarodowego proletarjatu i popychanie opozycyjnych elementów londyńskiej Międzynarodówki ku przejściu ich do obozu rewolucyjnego socjalizmu..."

Zjazd przyjął rezolucję kierunku centrowego większością 30 głosów przeciw 24 głosom kierunku lewicowego; — gdy bowiem na poprzednich dwóch Zjazdach przeważał kierunek lewicowy,—na III Zjeździe znalazł się ten kierunek w mniejszości. — *Negatywne było też stanowisko Zjazdu wobec Komunistycznej Partji Robotniczej Polski,* wyrażone w uchwale głoszącej, że:

„Należy przedstawić szerokim masom robotniczym niebezpieczeństwo, płynące z nieodpowiedzialnej taktyki K. P. R. P. Zarazem stwierdza się, że wśród przedstawionych warunków jest prawie niemożliwe jakiekolwiek współdziałanie między Bundem a K P.R.P., co nie wyklucza możliwości porozumienia się z K. P. R. P. w razie, gdyby ogólne interesy proletarjatu wymagały wystąpienia całego proletarjatu w kraju."

„*Bund*" *prowadzi ostrą walkę z nacjonalizmem i klerykalizmem żydowskim;* walka doprowadziła do tego, że rabinat warszawski obłożył klątwą (chajrem)

organ partji, „Folkscajtung", który zaczął wychodzić również w sobotę. „Bund" odpowiedział na to masową akcją protestu i szeregiem „sądów publicznych" nad rabinatem,—wkońcu jednak ustąpił przed opinją ogółu żydowskiego i zaniechał wydawania pisma w sobotę.

Pod wpływem „Bundu" znajdują się instytucje następujące: *„Żydowskie Zjednoczenie Szkolne"* (częściowo), organizacja młodzieży *„Zukunft"* („Przyszłość"), oraz część związków zawodowych.

Poniżej przytaczam Deklarację „Bundu" w czasie wyborów do Sejmu Ustawodnwczego (1919), oraz postulaty, ogłoszone przed wyborami do obecnego Sejmu. *Program „Bundd" jest w opracowaniu.*

DEKLARACJA „BUNDU" W CZASIE WYBORÓW (1919 r.) DO SEJMU USTAWODAWCZEGO.

„Bund" broni interesów codziennych robotników żydowskich i dąży do zupełnego zniesienia podziału społeczeństwa na klasy — czyli jest partją socjalistyczną, uznającą ideologję marksizmu. Bund uznaje, iż zwycięstwo socjalizmu może być osiągnięte li tylko drogą walki zjednoczonego proletarjatu całego świata. Dlatego też Bund głosi hasło klasowej solidarności międzynarodowej i na solidarności tej buduje cały swój światopogląd.

Ale w walce o socjalizm, rozwój kulturalny robotnika angielskiego, niemieckiego, polskiego jest potężną i nieodzowną dźwignią ideową. W tym samym stopniu — i rozwój robotnika żydowskiego. To też „Bund" walczy również o prawa robotnika żydowskiego do wolnego rozwoju kulturalnego.

Lecz kultura robotnika żydowskiego jest żydowską. Wychowane w środowisku, gdzie używanym jest tylko język żydowski, dziecię ludu w tym języku zdobywa swe pierwsze pojęcia świata zewnętrznego, w tym języku wy

raża swe pierwsze myśli i uczucia, to też dbać musimy, by szkoła ludowa żydowska nie była dlań czymś wrogiem i obcem, by dała możność jaknajlepszego rozwoju jego właściwości duchowych i by czyniła zadość elementarnej zasadzie demokratycznej, iż językiem wykładowym w szkole ludowej winien być język macierzysty dziecka, — w danym wypadku język żydowski.

Dla dorosłego robotnika żydowskiego — język żydowski jest częścią składową jago indywidualności. W tym języku zetknął się on ze świstem idei współczesnych, zapoznał się z zasadami socjalizmu. Dzięki poczuciu własnej godności, robotnik żydowski czuje się upokorzonym, gdy język jego jest publicznie i prawnie pogardzany.

I biorąc sprawę praktycznie, robotnik żydowski winien mieć możność posługiwania się w urzędach i instytucjach społecznych tym językiem, którym jedynie umie on poprawnie i dokładnie wyrażać swe myśli. Wtedy tylko będzie się czuł równouprawnionym obywatelem kraju.

Rozwój kulturalny robotnika żydowskiego jest możliwym o tyle, o ile opiera się on na kulturze dzisiejszej.

Więc też „Bund“, broniąc praw języka żydowskiego, szkoły ludowej z językiem wykładowym żydowskim, odzwierciadla najżywotniejsze potrzeby i interesy robotnika żydowskiego, w takim samym stopniu, jak walka o język polski za czasów caratu odzwierciadlała interesy robotnika polskiego.

Każdy socjalista musi się z tem zgodzić. Również każdy szczery demokrata, albowiem prawdziwa demokracja oznacza obronę praw mniejszości, a więc i prawa do wolnego rozwoju kulturalnego. Ale burżuazja, stojąca u władzy, nietylko jest wroga socjalizmowi, ale również z gruntu antydemokratyczna. W swej chciwości zaborczej dąży ona do zgnębienia wszelkiej mniejszości narodowej. By otumanić swój własny proletarjat, rozdmuchuje ona narodowościowe waśnie i nienawiści. By sprowadzić klasę robotniczą z drogi walki klasowej, stara się ona przeciwstawiać naród narodowi.

A najlepiej i najłatwiej udaje się to jej na terenie spraw oświatowych i kulturalnych. Tu najprędzej potrafi burżuazja zbałamucić masy ludowe, głosząc hasła, iż wszycsy Polacy winni walczyć przeciw wszystkim żydom i naodwrót. Bo w tej dziedzinie, obok głębokich różnić klasowych co do treści kultury dnia dzisiejszego i jutra, egzystuje pewna łączność wszystkich klas danej narodowości na tle jedności językowej, oraz kultury wieków przeszłych i dnia wczorajszego.

Walka klasowa na terenie działalności oświatowej może być prowadzona w atmosferze najbardziej sprzyjającej klasie robotniczej li tylko wtedy, gdy usunięte zostaną owe pozory jedności narodowej, gdy czynnik konkurencji narodowej przestanie maskować rzeczywistą treść walki, gdy w tej dziedzinie zetrze się wyłącznie klasa z klasą. By to umożliwić, należy stworzyć takie warunki, by prawne możliwości ucisku narodowościowego w sprawach kulturalnych zostały zredukowane do minimum.

Nie mniej jest rzeczą widoczną, iż wszelka działalność kulturalna musi liczyć się z właściwościami narodowemi danego środowiska, a któż potrafi najlepiej określić specjalne cechy i potrzeby danej narodowości?

Oczywiście, sami zainteresowani. To też samorząd w sprawach kulturalnych jest niezbędnym warunkiem rzeczywiście owocnej pracy

A więc, by wytrącić z ręki burżuazji najniebezpieczniejszy oręż jej nacjonalistycznej agitacji, by ułatwić proletarjatowi, zarówno polskiemu, jak żydowskiemu, prowadzenie konsekwentnej polityki klasowej, by gwarantować mniejszości narodowej rzeczywistą możność wolnego rozwoju kulturalnego, „Bund“ żąda:

Wydzielenia spraw oświatowych, tyczących się mniejszości narodowych, w danym wypadku ludności żydowskiej, z kompetencji ogólnych organów i przekazania ich specjalnym organom oświatowym, wybieranym przez ludność żydowską.

Innemi słowy, *Bund wystawia hasło narodowościowo-kulturalnej autonomji.*

Rozumie się, iż autonomja nie jest niezawisłością. I organy oświatowe żydowskie winny podlegać ogólnemu prawodawstwu w sprawach oświatowych, ustalającemu ogólne wytyczne w tej dziedzinie. Do takich należą np.: obowiązkowość i bezpłatność szkół, ich świeckość i t. d.

Oczywista, że w szkole ludowej żydowskiej nauczanie języka polskiego winno znaleźć należyte miejsce.

Takim jest program „Bundu" w sprawie żydowskiej. Czy jesteśmy więc asymilatorami? — Nie, gdyż żądamy dla ludności żydowskiej prawa rozwoju jej własnej kultury.

Czy jesteśmy nacjonalistami? — Nie, gdyż przeciwstawiamy solidarność klasową solidarności narodowej i bronimy jedynie interesów ludu pracującego.

Czem jesteśmy więc? — Socjal-demokratami.

(„Głos Bundu", tygodnik socjalno-demokratyczny, Nr. 1, Warszawa, 6 marca 1919 r.)

POSTULATY „BUNDU" W CZASIE WYBORÓW DO SEJMU *w listopadzie 1922 roku.*

Obrona 8-godzinnego dnia roboczego.

Należyte ubezpieczenie na koszt Państwa i klas posiadających wszystkich pracujących na wypadek choroby, bezrobocia i starości.

Ochrona pracy kobiet i młodocianych.

Zapewnienie pracy lub dostatecznych zasiłków dla bezrobotnych.

Ochrona przed paskarstwem mieszkaniowem.

Walka ze wszelkiem paskarstwem żywnościowem.

Zniesienie podatków pośrednich i wprowadzenie systemu podatków bezpośrednich, któreby ciężar utrzymania aparatu państwowego przerzuciły z mas pracujących na klasy posiadające.

Istotna wolność zebrań, słowa, prasy i strajków.

Całkowita amnestja dla więźniów politycznych.

Powszechne, przymusowe, świeckie i bezpłatne nauczanie w języku ojczystym.

W dziedzinie spraw narodowościowych:

1) faktyczne równouprawnienie wszystkich obywateli Państwa, uznanie ich praw językowych w administracji, sądownictwie i szkolnictwie i prawa do swobodnego kulturalnego rozwoju.

2) Zniesienie wszelkich ograniczeń prawnych i faktycznych ludności żydowskiej. Prawo do pracy robotnika żydowskiego, dopuszczenie go do przedsiębiorstw państwowych i komunalnych.

3) Uznanie języka żydowskiego, stworzenie na koszt Państwa szkół dla dzieci żydowskich z żydowskim językiem wykładowym. By w granicach norm ogólnych kierownictwo kulturalnemi sprawami żydowskiemi spoczywało w rękach mas bezpośrednio zainteresowanych, t. zn. kulturalno - narodowościowej autonomji dla żydowskich mas pracujących.

W zakresie polityki zagranicznej: zaniechanie wszelkiej polityki awanturniczej, wyrzeczenie się wszelkich imprez imperjalistycznych, powszechne rozbrojenie i nawiązanie ze wszystkiemi państwami ościennemi, a przedewszystkiem z Rosją Sowiecką, normalnych stosunków handlowych.

(**„Świat"**, — jednodniówka Centralnego Komitetu Wyborczego Ogólnego Żydowskiego Związku Robotniczego w Polsce, Warszawa, październik 1922 r.).

Organizacja.

Władzami partyjnemi „Bundu" są: **Rada Partyjna** — wybierana przez Zjazd i **Komitet Centralny**, naj-

wyższy organ wykonawczy Partji, również przez Zjazd wybierany.

Małopolska Zachodnia i Wschodnia stanowią dwie odrębne autonomiczne organizacje **dzielnicowe**, podzielone na okręgi, które z kolei dzielą się na organizacje lokalne. Reszta Partji— dzieli się bezpośrednio na organizacje okręgowe i lokalne.

Przywódcy.

Na czele Bundu stoją: radni *Orzech i Erlich*, oraz p. p.: *Zybert*, red. *Michalewicz i Lichtenstein*.

Prasa.

Pismo codzienne w Warszawie „*Unser Volkszeitung*".

Liczba członków: do 8.000.

STRONNICTWA UKRAIŃSKIE.

1. UKRAIŃSKA PARTJA CHRZEŚCIJAŃSKO-SPOŁECZNA
2. UKRAIŃSKA NARODNA TRUDOWA PARTJA
3. UKRAIŃSKA RADYKALNA PARTJA
4. UKRAIŃSKA NARODNA PARTJA.
5. UKRAIŃSKA SOCJALISTYCZNA PARTJA
6. UKRAIŃSKA PARTJA SOCJALISTÓW-REWOLUCJONISTÓW
7. STARORUSINI: a) RUSKO-NARODNA ORGANIZACJA
   b) SOCJALISTYCZNA WŁOŚCIAŃSKA PARTJA „NARODNOJ WOLI".

1. UKRAIŃSKA PARTJA CHRZEŚCIJAŃSKO-SPOŁECZNA.

UKRAIŃSKA PARTJA CHRZEŚCIJAŃSKO-SPOŁECZNA.

Powstała za ery Badeni'ego i propagowała wówczas, przy pomocy kardynała Sembratowicza, próbę porozumienia, a nawet ugody z narodem polskim, wydając pismo codzienne *„Rusłan"*. Partja ta, zwalczana zaciekle przez wszystkie obozy ruskie, miała pewne wpływy w kraju, po przez kler grecko-katolicki. Do przywódców jej zaliczają się: *prof. Aleksander Barwiński* (organizator partji) i *prof. Cyryl Studziński*

2. UKRAIŃSKA NARODNA TRUDOWA PARTJA.

UKRAIŃSKA NARODNA TRUDOWA PARTJA.

Ukraińska Narodna Trudowa Partja jest jedną z najpopularniejszych partyj ukraińskich we Wschodniej Małopolsce. W dziedzinie politycznej stoi ona na stanowisku Niepodległej i Zjednoczonej Ukrainy, wysuwając jako etap hasło państwa zachodnio-ukraińskiego, w którego skład wchodziłyby: Małopolska Wschodnia, Wołyń, Chełmszczyzna, Polesie i Podlasie.

Ukraińska Narodna Trudowa Partja powstała w r. 1899 z dawnej partji narodowo-demokratycznej. Pozyskawszy część zwolenników Ukr. Partji Radykalnej — (D-ra Eug. Lewickiego, D-ra Longina Cegielskiego, Wacława Budzynowskiego i D-ra Michała Łozińskiego), rozpoczęła szeroką agitację w kraju przy pomocy prasy (dziennik „*Diło*") i wieców.

W roku 1903 współdziałała w organizacii masowych strejków rolniczych, w latach 1905—1906 przeprowadziła agitację za reformą wyborczą do parlamentu austryjackiego, wreszcie w latach 1907—1911 — ostrą walkę wyborczą.

W roku 1918 powstaje „*Ukraińska Rada Narodowa*", jako przedstawicielstwo partji nazewnątrz, a w roku 1919 na Kongresie w Stanisławowie, po przystąpieniu odłamu b. radykałów z redaktorem Fedorcewem, nazwa partji zostaje zmieniona z „narodowo-demokratycznej" na „narodno-trudową".

Z chwilą upadku rządu ukraińskiego i przeniesienia się jego za Zbrucz, znaczenie partji trudo-

wej zmalało bardzo znacznie. Dopiero po deklaracji Petlury w czerwcu 1919 roku i ukonstytuowaniu się emigracji ukraińskiej w Wiedniu, rząd Ukraińsko-Zachodniej Narodnej Republiki, reprezentowany tamże przez D-ra Petruszewicza, wydał polecenie ponownego zorganizowania partji trudowej w Galicji. Za rządem Petruszewicza, a przeciw polityce Petlury oświadczyła się wówczas dość znaczna grupa ukraińskich działaczy naddnieprzańskich z senatorem Szeluchinem i gen. Grekowem na czele. W ten sposób powstała w Wiedniu „*Wszechukraińska Rada Narodowa*", która miała wobec zagranicy przeciwdziałać rządowi Petlury; w marcu 1920 r. Wszechukr. Rada Narodowa rozbiła się z powodu Grekowa i innych działaczy, którzy złożyli rządowi polskiemu i francuskiemu deklarację, oświadczającą ze strony podpisanych chęć zawarcia przymierza z Polską i ich „desinteressement" w sprawie Galicji Wschodniej. Wówczas Dr. Petruszewicz przedłożył państwom Entente'y nowy plan rozwiązania sprawy wschodnio-galicyjskiej, proponując utworzenie z ziem b. Galicji Wschodniej, części Bukowiny i ewentualnie Wołynia i Chełmszczyzny osobnej prowincji ukraińskiej pod protektoratem państw Entente'y, najchętniej Czechosłowacji. Dało to powód do zwołania *Konferencji mężów zaufania Narodowej Trudowej Partji* we Lwowie.

Tarcia między Ukraińcami galicyjskimi a emigracją, t. j. rządem Petruszewicza, wzrastały stale, a do najwyższego napięcia doszły jesienią 1922 roku, w okresie wyborów do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej. — Stronnicy Petruszewicza wymusili proklamowanie powszechnego bojkotu wyborczego, który, jak wiadomo, nie udał się.

Po decyzji Rady Ambasadorów z dnia 18 marca 1923 roku, U. N. T. P. zwołała do Lwowa **Zjazd,**

który odbył się w dniu 21 maja 1923 r. i powziął następującą rezolucję:

1) Narodny Zjazd stwierdza, że traktat ryski z 18 marca 1921 r. zrobiono bez udziału ukraińskiego narodu, podobnie jak i paryskie postanowienie Rady Ambasadorów z 14 marca 1923 r. zostało powzięte bez jego zgody. Oba te akty są zaprzeczeniem proklamowanego i na podstawie międzynarodowych stosunków przyjętego prawa o samookreśleniu się narodów i dlatego Zjazd z całą stanowczością protestuje przeciw tym jednostronnym aktom.

2) Narodny Zjazd solidaryzuje się z deklaracją, jaką złożyła ukraińsko - parlamentarna reprezentacja swego czasu w Sejmie polskim, a mianowicie, że ostatecznym celem ludu ukraińskiego jest niepodległa demokratyczna Ukraina.

3) W obecnych warunkach politycznych Zjazd domaga się *zjednoczenia wszystkich ziem ukraińskich, które znalazły się pod władzą Polski w jednolitą prawno-polityczną jednostkę z pełnemi prawami ukraińskiego ludu na własnej ziemi. Przez to Zjazd stanowczo protestuje przeciw t. zw. autonomji wojewódzkiej.*

4) Zjazd nie przyznaje ważności przeprowadzonych wyborów do Sejmu i dlatego domaga się natychmiastowego unieważnienia ich w całej Galicji Wschodniej.

5) W obecnych warunkach Zjazd uprasza ukraińskich posłów i senatorów Wołynia, Chełmszczyzny, Polesia i Podlasia przejąć na siebie zastępstwo interesów ludności ukraińskiej w Galicji Wschodniej.

Najważniejszym punktem rezolucji jest p. 3-ci, w którym postanowiono domagać się autonomji terytorjalnej dla Ukraińców w Polsce.

Przeciw tym rezolucjom podniesiono ze wszystkich stron gwałtowny sprzeciw. Przeciw autonomistycznym rezolucjom wystąpili: 1) Partja Chrześcijańsko-Społeczna, 2) Partja Radykalna, 3) Partja moskalofilska, 4) Grupa Doncowa, czyli Stronnictwo Pracy Narodowej, 5) Ukraińscy socjaliści, 6) Komunistyczna Partja Galicji Wschodniej, 7) Wszystkie polityczne ugrupowania galicyjskich Ukraińców zagranicą, ogłaszając następujące motywy sprzeciwu:

1) Przez rezolucję została myśl i ideał ukraińskiego niepodległego demokratycznego państwa odsunięte w nieoznaczoną przyszłość.

2) Zasadniczo stanęła Partja Trudowa na stanowisku polskich ugodowców jak „chliboroby", ponieważ przyznała państwowość polską bez żadnych zastrzeżeń.

3) Partja porzuciła lekkomyślnie program ukraińskiego państwa, najcenniejszą wartość każdego szanującego się narodu, bez żadnego namacalnego, godnego uwagi argumentu.

4) Narodny Zjazd chciał stworzyć swemi uchwałami dla Trudowej Partji taką pozycję i markę, ażeby ona stała się lojalnym dla Polski czynnikiem, któremuby Polska dawała równe dobrodziejstwa.

5) Trudowa Partja idzie na usługi Polsce, po rzuca nieprzejednane stanowisko mimo tego, że tylko nieprzejednana postawa mogłaby zmusić Polskę do liczenia się z potrzebami i żądaniami ukraińskiej ludności.

6) Kapitulacja Partji Trudowej nie zachęca nikogo w Polsce do ustępstw.

7) Przez rezolucję Partja Trudowa odepchnęła od siebie pełną charakteru młodzież i inteligencję ukraińską.

W dzienniku „Diło" i organie Petruszewicza „Ukraińskyj Prapor" wywiązała się z tego powodu namiętna polemika, która zakończyła się rezygnacją d-ra Baczyńskiego i innych członków z przewodnictwa w Narodnym Komitecie, rozwiązaniem Międzypartyjnej Rady, wyborem nowego zarządu Narodnego Komitetu Partji Trudowej, rekrutującego się ze zwolenników nieprzejednanego kierunku względem Polski, oraz odwołaniem wszystkich rezolucyj Zjazdu z dnia 21. maja 1923 roku.

Ostatecznie jednak w partji nastąpił **rozłam**: utworzyła się „*niezależna frakcja*", która za zadanie swe wzięła zwalczanie programu większości i rozpoczęła wydawnictwo własnego pisma codziennego p. t. „*Nasz Prapor*" *). — Na następnym **Zjeździe w 1924 roku** frakcja uzyskała większość i objęła Zarząd Partji.

Na czele prawicy trudowików stoi obecnie Dr. Włodzimierz Baczyński, a lewica grupuje się koło b. posła Budzynowskiego i składa się z młodszych elementów radykalnych.

Władzą wykonawczą Partji Trudowej jest *Komitet Narodowy*, który prowadzi szeroką działalność polityczno-społeczną i kulturalno-oświatową.

Pod wpływem U. N. T. P. znajdują się następujące instytucje kulturalno-oświatowe: „T-wo Naukowe im. Tarasa Szewczenki" i „Proswita", ekonomiczne: „Dnister" (T-wo ubezpieczeń od ognia), „Silskyj Hospodar", „Narodna Torhowla", „Krajowy Sojuz Rewizyjny" (obejmujący około 500 kooperatyw), Krajowy Związek dla Zbytu Bydła, Syndykat Mleczarski i 6 banków.

---

*) Dotychczasowy organ partji „*Diło*" wychodził nadal jako organ prawicy.

3. UKRAIŃSKA RADYKALNA PARTJA.

UKRAIŃSKA RADYKALNA PARTJA.

Ukraińska Radykalna Partja stawia sobie za cel obronę klasy pracującej, a szczególniej wiejskiej, przed wszelkim wyzyskiem. Członkowie partji rekrutują się w znacznej części z pośród inteligencji pracującej, a pozatem z pośród chłopów. Pod względem politycznym, U. R. P. stoi na stanowisku *Niepodległej Zjednoczonej Ukrainy*.

Ukraińska Radykalna Partja powstała z rozbicia się dawnej partji narodowej, której stanowiła początkowo lewe skrzydło i od roku 1890 stanowi osobną partję z Dr. Cyrylem Trylowskim na czele. Pod jego kierunkiem zorganizowano po wsiach towarzystwa gimnastyczne „*Sicze*", które przemieniły się z czasem w komitety agitacyjne partji radykalnej i odgrywały wielką rolę przy wszelkich akcjach politycznych tej partji, jak wybory do parlamentu austryjackiego w roku 1904, (w których U. R. P. zdobyła 4 mandaty) a z chwilą wybuchu wojny światowej stanowiły związek „*Ukraińskich Siczowych Strzelców*". Organem partji był tygodnik „*Hromadskyj Hołos*", który głosił hasło jedności narodowej, lecz zwalczał gwałtownie klerykalizm, za co prześladowało partję duchowieństwo ruskie.

W stosunku do Polaków, U. R. P. skłaniała się pierwotnie ku ugodzie, następnie jednak stanęła na stanowisku nieprzejednanem. Przez cały czas wojny

tworzyła wspólny blok narodowy z innemi partjami ruskiemi, a przy przewrocie w roku 1918 wzięła udział w tworzeniu rządu ukraińskiego przez swoich delegatów: D-ra Iwana Makucha, D-ra Osypa Nazaruka i D-ra Trylowskiego.

W ostatnich czasach wpływy partji zmniejszyły się na korzyść Partji Trudowej: Ostatni **Zjazd Partji** odbył się dn. 1 lutego 1925 roku w Stanisławowie, przy udziale 74 delegatów.

Pod względem organizacyjnym, na czele U. R. P. Stoi „*Narodna Rada*", która jest najwyższą władzą kierowniczą partji. Narodna Rada wyłania ze siebie *Zarząd Główny*, („Hołowna Uprawa") jako najwyższą władzę wykonawczą Partji. Zarządowi Głównemu podlegają zarządy: okręgowe, powiatowe i miejscowe. *Zjazd Partyjny* odbywa się raz na rok.—Prezesem Partji jest *D-r Lew Baczynskyj*, zastępcami jego *Makuch i Wachunik*, sekretarzem *Osyp Nawrockyj*. Poniżej przytaczam program U. R. P.

PROGRAM UKRAIŃSKIEJ RADYKALNEJ PARTJI

(Tłómaczony z ukraińskiego).

„Ukraińska Radykalna Partja jako partja mas robotniczych narodowości ukraińskiej, uznaje zasady socjalizmu i dąży do wcielenia ich w życie przy pełnej państwowej niezależności i suwerenności narodu ukraińskiego na wszystkich etnograficznie należących do niego ziemiach.

Zmierzając do celu powyższego, U. R. P. jest za ludowo - republikańskim ustrojem państwa ukraińskiego i za przejściem pełni władzy w ręce mas robotniczych;

uspołecznieniem wszystkich zasobów produkcji, a zwłaszcza, za oddaniem ziemi do rozporządzenia robotniczych i włościańskich mas;

za zniesieniem wyzysku pracy;

za usunięciem militaryzmu i za pokojowem współżyciem wszystkich narodów świata.

W sprawach politycznych.

U. R. P. stoi na stanowisku prawa do pełnego samookreślenia wszystkich narodów w ich granicach etnograficznych i żąda zapewnienia dla mniejszości narodowych na tych terytorjach wszystkich praw narodowych, politycznych i kulturalnych.

U. R. P. jest za bezpośredniem, powszechnem, równem, tajnem i proporcjonalnem prawem głosowania i za równem, biernem prawem wyborczem, bez różnicy płci, do wszystkich ciał ustawodawczych i administracyjnych.

U. R. P. domaga się największej wolności indywidualnej, wolności zebrań, stowarzyszeń, słowa, nauki i prasy.

Domaga się oddania jaknajwiększej ilości spraw sądowych i administracyjnych do załatwienia samym obywatelom w celu zmniejszenia wydatków na administrację i usunięcia biurokratyzmu.

Domaga się wprowadzenia narodowego pospolitego ruszenia (opołczenja), załatwiania nieporozumień międzynarodowych na specjalnych sądach polubownych, tworzonych drogą rozwoju prawa międzynarodowego i instytucyj pokojowych.

W sprawach ekonomicznych.

U. R. P. dąży do najszerszej organizacji wszystkich mas robotniczych bez różnicy zawodu w celu samoobrony przeciw wyzyskowi i żąda usunięcia wszystkich prawnych przeszkód dla swobodnej koalicji.

Domaga się społecznego ubezpieczenia mas robotniczych na wypadek bezrobocia, niezdolności do pracy, starości, klęsk żywiołowych i t. d., oraz zabezpieczenia wdów i sierot.

Zmierza do tego, aby cała ziemia przeszła w ręce mas włościańskich przez stopniowe ograniczenie własności prywatnej drogą ustawodawczą.

Jest za podniesieniem wydajności ziemi przy zapomodze publicznej przez zastosowanie najnowszych zdobyczy kultury rolnej.

U. R. P. jest za zmniejszeniem i za sprawiedliwym rozkładem ciężarów publicznych przez zastąpienie podatków bezpośrednich podatkami postępowo dochodowymi, za zniesieniem podatków na przedmioty niezbędne do życia, jak nafta, sól i t. d., za zmniejszeniem wszelkich opłat i taks, za zwolnieniem włościan od przymusowego utrzymywania dróg i t. d.

Jest wreszcie za najszerszą organizacją włościan dla pomocy wzajemnej w dziedzinie spółek kredytowych, handlowych, gospodarczych i innych.

W sprawach oświatowych i kulturalnych.

U. R. P. zastrzega dla mniejszości narodowych pełne poszanowanie ich mowy, oświaty i żąda swobodnego rozwoju ich kultury;

domaga się „szkoły wolnej“, nauki zupełnie bezpłatnej we wszystkich szkołach i dostępu swobodnego do wszystkich szkół dla młodzieży płci obojga, organizacji pomocy publicznej dla umożliwienia oświaty powszechnej z zawodów publicznych; autonomji obywateli w zarządzaniu sprawami szkolnemi;

domaga się najszerszej demokratyzacji zarządu sprawami cerkiewnemi.

4. UKRAIŃSKA NARODNA PARTJA.

UKRAIŃSKA NARODNA PARTJA.

Ukraińska Narodna Partja powstała w roku 1902 na Wielkiej Ukrainie z Ukraińskiej Partji Rewolucyjnej, wskutek rozłamu w niej. Pod względem politycznym, Partja stanęła na gruncie niepodległej państwowości ukraińskiej (1917), przyjmując nazwę „*niepodległościowców-socjalistów*" — („samostijnikow-socjalistow"). — Nazwa ta została zatwierdzona oficjalnie na wielkim **Zjeździe Partyjnym**, w dniu 17 grudnia 1917 roku, który uznał niepodległość Ukrainy za najwyższy ideał i cel ostateczny działania.

U. N. P., mając wielu sympatyków wśród obywateli i wśród wojska, wywarła znaczny wpływ na ogłoszenie w dniu 22 stycznia 1918 roku przez Ukraińską Centralną Radę, „Czwartego Uniwersału", proklamującego niepodległość Ukrainy.—W polityce wewnętrznej partja broniła zasad parlamentaryzmu przeciwko doktrynie walki klasowej i rządów klasowych.

Po upadku Skoropadskiego, U. N. P. popierała przez pewien czas Petlurę w budowie t. zw. „republiki demokratycznej", gdy atoli okazało się, że Petlura dąży do oparcia się wyłącznego o blok socjalrewolucjonistów i U. S. D., — partja zajęła wobec niego stanowisko zdecydowanie opozycyjne.

Po zawarciu traktatu ryskiego ogół członków U. N. P., który znalazł się na ziemiach polskich, powołał do życia Zarząd Tymczasowy U. N. P.,

a 17 kwietnia 1923 roku ogłosił deklarację programową i rozpoczął działalność, zmierzającą przedewszystkiem do zwołania ogólnego Kongresu U. N. P.

W roku 1924, po uchwaleniu przez Sejm Rzeczypospolitej ustaw językowych dla mniejszości narodowych w Polsce, U. N. P. tak określiła swe stanowisko wobec Polski i rządu polskiego (Nr 75 „Dzwinu" z dn. 11/X 1924).

1) U. N. P., jako reprezentantka zorganizowanej społeczności ukraińskich ziem Polski, brała udział w wyborach r. 1922 do Sejmu Rzeczypospolitej Polski, manifestując w ten realny sposób swoją wolę do pokojowej współpracy Narodów: Ukraińskiego i Polskiego, w granicach Państwa Polskiego;

2) współczesne położenie Narodu Ukraińskiego w Polsce, jak również i położenie międzynarodowe, a też i dalszy przypuszczalny rozwój wypadków na Wschodzie Europy, wymagają uzgodnienia stosunków pomiędzy obu narodami na gruncie federacji, o której U. N. P. mówiła jeszcze podczas wyborów do Sejmu i do Senatu w r. 1922;

3) pewna część ukraińskiej społeczności w Sejmie i w Senacie Rzeczypospolitej stoi na gruncie antynarodowościowym, który wyklucza wszelką możliwość współpracy wzajemnej w walce o prawa Narodu Ukraińskiego w Polsce, jaką U. N. P. zmuszoną jest prowadzić oddzielnie i jaka, w rezultacie, postawiła polskie czynniki miarodajne wobec faktu uznania konieczności porozumienia się z narodem ukraińskim w Polsce, w następstwie czego uchwalone zostały wyżej wspomniane Ustawy szkolne i językowe w sądzie i administracji. — Wobec powyższego U. N. P. postanawia:

a) nie rezygnując ze swoich zasad naczelnych, przyjąć Ustawy dla Ziem Wschodnich z dnia 31 lipca

1924 r., jako pierwszy realny krok do porozumienia Narodu Polskiego z Narodem Ukraińskim, po których, rzecz to całkiem naturalna, musi nastąpić i drugi, i trzeci, i t. d., aż do ostatecznego rozwiązania zagadnienia stosunków między obu narodami na zasadach federacyjnych;

b) wezwać ukraińską zorganizowaną społeczność w Polsce do pełnej realizacji i ustalenia praw, zdobytych przez Naród Ukraiński w Rzeczypospolitej Polskiej.

Przywódcą i prezesem U. N. P. jest Włodzimierz Oskiłko, b. ataman wojsk U. N. R. — Partja działa dotychczas jedynie na terenie Wołynia.

PROGRAM UKRAIŃSKIEJ NARODNEJ PARTJI

(Tłómaczony z ukraińskiego).

Zasady główne.

Ukraińska Narodna Partja jest partją pracujących mas ukraińskiego narodu, a zatem wszystkich Ukraińców produkujących, którzy żyją z pracy własnej: wyrobników, chliborobów i tych, którzy pracują na własnej ziemi, inteligencji pracującej, robotników fabrycznych, robotników-rzemieślników, handlowców i wogóle tych wszystkich, którzy bronią interesów ukraińskiego narodu na podstawie niniejszego programu, dla walki o narodowe i społeczne wyzwolenie narodu ukraińskiego.

Zadaniem naczelnem U. N. P., jest uświadomienie pracujących mas narodu ukraińskiego, a w pierwszym rzędzie włościan-chliborobów w sprawie ich interesów narodowych i klasowych.

Deklaracja praw Narodu Ukraińskiego.

1. Nietykalność osoby i mieszkania (habeas corpus). Nikt nie może być pozbawionym wolności bez sądu.

2. Podatek postępowy, bezpośredni, dochodowo-proporcjonalny. Skasowanie podatków pośrednich (akcyza) na przedmioty pierwszej potrzeby (cukier i inne).

3. Zniesienie klas i przywilejów klasowych, jako stopień pierwszy do pełnej równości ekonomicznej i politycznej.

4. Równouprawnienie kobiet.

5. Zniesienie systemu paszportowego.

6. Odpowiedzialność urzędników przed społeczeństwem.

7. Wolność prasy, słowa i nauki. Wolność narodowości, religji, sumienia, przekonań. Wolność zgromadzeń, stowarzyszeń, spółek,

8. Wybory do parlamentu, do urzędów i do wszystkich instytucyj z wyboru na zasadach:

a) powszechności, równości, bezpośredniości i tajności
b) okręgi wyborcze w granicach narodowości,
c) liczba deputowanych od siół i miast proporcjonalna do liczby ludności,
d) surowe kary ustawowe za gwałty, przekupstwa i oszustwa przy wyborach, zarówno ze strony administracji, jak również i ze strony pewnych partyj,
e) Komisje Wyborcze w okresie wyborów na Ukrainie mają się składać z przedstawicieli wszystkich stronnictw dla zabezpieczenia sprawiedliwości wyborów.

9. Autonomja krajów różniących się narodowościowo, (bez względu na ich obszar) albo pod względem osobliwych warunków życiowych.

10. Silne duchem i techniką Ukraińskie Wojsko Narodowe dla obrony suwerenności Narodu Ukraińskiego.

Ustrój Państwowy.

1. W sprawie państwowości partja stoi na gruncie pełnej niezależności Ukraińskiej Narodowej Republiki.

2. Naczelną władzą ustawodawczą na Ukrainie ma być Parlament, wybrany na pewien czas (od 3 do 5 lat) na podstawie pięcioprzymiotnikowej demokratycznej formuły i utrzymany na koszt Państwa.

3. Naczelna władza wykonawcza spoczywa w rękach Prezydenta Republiki i Rady Ministrów.

4. Prezydenta wybiera parlament na czas swego trwania.

5. Zorganizowanie Rady Ministrów poleca Prezydent jednemu z przedstawicieli większości parlamentarnej, jako prezesowi Rady Ministrów. Wyraz nieufności do Rady Ministrów ze strony parlamentu powoduje zmianę w składzie ministerstwa. Gdyby przedstawiciel większości parlamentarnej nie był w stanie utworzyć ministerstwa godnego zaufania, wówczas Prezydent poleca innemu przedstawicielowi stronnictw powołać ministerstwo koalicyjne.

Sprawa rolna.

Ukraińska Narodna Partja żąda na Ukrainie:

1. Obdzielenia ziemią wszystkich robotników rolników, a także włościan bezrolnych.

2. Dodania ziemi z Fondu Rolnego tym chliborobom właścicielom, którzy nie mogą wyżyć ze swoich gruntów.

3. Fond Rolny na Ukrainie powstaje z ziem: rządowych, skarbowych, klasztornych i obszarników, a więc wogóle z ziem, nieuprawianych osobiście (nie trudowych).

Sprawa robotnicza.

Ukraińska Narodna Partja wysuwa następujące żądania w imieniu proletarjatu ukraińskiego:

1. 8-io godzinny dzień roboczy.

2. Skrócenie tego czasu tam, gdzie chodzi o wyroby dla zdrowia szkodliwe, jaki fosfor, siarka, i t. p, oraz przy piecach hutniczych i fabrycznych.

3. Skrócenie dnia roboczego dla robotników młodocianych (16—20 lat).

4. Zakaz pracy dla nieletnich w tych przedsiębiorstwach, które wyrabiają produkty szkodliwe, albo w sposób dla zdrowia szkodliwy.

Dla względów zdrowotnych w sobotę czterogodzinny dzień pracy. Odpoczynek niedzielny; zakaz pracy w wielkie święta religijne i narodowe.

5. Zakaz korzystania z pracy dzieci w fabrykach, w zakładach przemysłowych i wogóle z pracy najemnej dzieci, bo dzieci mają się uczyć, aby potem stanąć w szeregach proletarjatu, jako ludzie światli.

6. Zakaz pracy kobiet-robotnic w okresie ciąży i po porodzie na czas, wymagany przez medycynę, płatny całkowicie. Przytułki dziecięce przy fabrykach i zakładach fabrycznych, gdzieby robotnica mogła spokojnie pozostawiać swoje dzieci, gdyby tego nie mogła zrobić w domu.

7. Fabryki, zakłady, pracownie, kopalnie i t. d., muszą mieć dobrą wentylację i odpowiadać wymaganiom higjeny.

Robotnicy powinni być ubezpieczeni na wypadek uszkodzenia ciała przez maszyny. Uszkodzony powinien otrzymywać od przedsiębiorcy i od Państwa odpowiednią pensję.

8. Ograniczenie pracy nocnej dla dorosłych, zakaz pracy nocnej dla robotników młodocianych i kobiet.

9. Bezpłatna pomoc lekarska dla chorych na koszt kapitalistów, (ambulansów, felczerów, lekarzy).

10. Ocenianie i brakowanie wyrobów ma być dokonywane przez delegatów ze strony robotników i kapitalistów.

11. Zakaz wynagradzania robotników towarami za pracę. Tygodniowa wypłaty dla robotników.

12. Zniesienie pracy nad normę (dodatkowej), bo w istocie jest ona korzystną tylko dla kapitalistów, którzy chcą w ten sposób przedłużyć, choćby w innej formie, dzień roboczy.

13. Załatwianie sporów między kapitalistami, a robotkami drogą sądów polubownych. Robotnicy wybierają swe-

go sędziego, kapitaliści swojego i ci obaj obierają trzeciego, który wyrokuje.

14. Ustanowienie minimum płacy zarobkowej.

15. Inspektorat niezależny od kapitalistów, z przedstawicielami robotników.

16. Wszystkie te wymagania należy uczynić podstawą ustaw o ochronie pracy, oraz żądać stosowania srogich kar za pogwałcenie tych ustaw przez kapitalistów.

Nie zaniedbując walki o to, aby część dochodów państwowych obrócić na palące potrzeby robotników, niezwłocznie zakładać obok organizacyj politycznych, organizacje ekonomiczne:

1. Towarzystwa wzajemnej pomocy,

2. Kasy strajkowe,

3. Kasy pomocy dla okresów bezrobocia lub kryzysów przemysłowych,

4. Biura pośrednictwa pracy. Wszechukraińską organizację dla poszukujących pracy.

Oświata.

W sprawach oświatowych partja żąda:

1. Oddzielenia szkoły od Państwa, od władzy państwowej. Trzeba oderwać szkołę od władzy państwowej i oddać ją do rozporządzenia społeczeństwa.

2. Każda szkoła należy do „hromady“ tego rejonu, który obsługuje, szkoła bowiem musi być w rękach tych, dla których jest przeznaczona i którym służy.

3. Na czele sprawy oświatowej na Ukrainie powinna stać Rada Szkolna wybrana przez tajne, równe, bezpośrednie i powszechne głosowanie i niezależna od władz rządowych. Obok Głównej Rady Szkolnej mają istnieć miejscowe Rady Szkolne, wybrane w ten sam sposób, co rada główna.

4. Każda „hromada“ (społeczność) ma prawo mieć personel nauczycielski i wychowawczy, zgodny ze swemi upo-

dobaniami; prawo to jest nienaruszone i święte. Nikt nie ma prawa mianować nauczyciela dla danej społeczności wbrew woli tej ostatniej.

Religja.

Co do spraw religijnych, to partja uważa za rzecz konieczną:

1. Oddzielenie cerkwi od Państwa; władza państwowa nie ma prawa mieszania się w sprawy religijne. Cerkiew ukraińska ma być niezależną.

2 Stan kapłański ma być z wyboru.

3. Nikt nie ma prawa mianować proboszcza wbrew woli „hromady".

4. Zarząd sprawami cerkiewnemi na Ukrainie należy do „hromad" cerkiewnych.

5. Utrzymanie stanu duchownego należy do „hromad"

6. Sprawami religijnemi na Ukrainie kierują Sobory, wybierane perjodycznie.

Sobór nie posiada żadnej władzy administracyjnej.

Tylko taki ustrój może zabezpieczyć wolność religji, przekonań, wolność szerzenia między ludźmi wszelkiej wiedzy, wszelkich zdobyczy kultury i nauki. Zarówno jak sprawa oświatowa, podobnież i sprawa religijna każdej narodowości jest rzeczą nietykalną i świętą.

5. UKRAIŃSKA SOCJALISTYCZNA PARTJA

UKRAIŃSKA SOCJALISTYCZNA PARTJA.

Ukraińska Socjalistyczna Partja powstała w styczniu 1925 roku we Lwowie z inicjatywy tych członków byłej U. S. D. P., którzy nie przystąpili wraz z nią do Komunistycznej Partji Ukrainy Zachodniej (obwodowej organizacji K. P. R. P.), zrywając w ten sposób z komunizmem, a nawracając do socjalizmu, któremu ongiś służyła U. S. D. P.

Partję tworzą między innymi: *Anton Czarnieckyj*, b. członek redakcji pisma „Wpered" i „Zemli i Woli", red. *M. Partanowicz* (ostatni prezes U. S. D. P.), *Panos*, *Kuszmir*, *Dobrzanskyj i Wichar.*

Organem U. S. P. jest wychodzący od lutego we Lwowie „*Robitnyk*". W artykule wstępnym N-ru 1-go tego pisma znajdujemy następujące sformułowanie programu U. S. P.:

„Obecnie, wobec zmienionych warunków ukazuje się „Robitnyk". Celem jego jest drogą walki klasowej wyzwolić masy proletarjackie z ekonomicznej, politycznej i kulturalnej niewoli kapitału. Wychodząc z tego założenia, „Robitnyk", stojąc na stanowisku socjalizmu naukowego i dążąc, dzięki zorganizowaniu i walce proletarjatu, do ideału socjalistycznego, do społeczności socjalistycznej, będzie kierował wszystkie swe usiłowania w kierunku obrony ekonomicznej interesów pracy wobec wyzysku kapitalistycznego

w kierunku wyzwolenia mas robotniczych i włościańskich z tego krzywdzącego i niesprawiedliwego położenia, w którem się znajdują dzięki kapitalistycznemu ustrojowi społecznemu.

„Zwrócimy uwagę i na kulturalne wyzwolenie ukraińskiego proletarjatu miejskiego i wiejskiego. Ucisk kulturalny, niszczenie ukraińskiej szkoły ludowej będziemy zwalczali na równi z uciskiem ekonomicznym i politycznym. Będziemy zwracali uwagę na oświatę i wychowanie mas proletarjackich zarówno w szkołach, jak i w zawodowych instytucjach oświatowych, wiemy bowiem, że tylko oświecony, wyzwolony z burżuazyjnych przesądów robotnik może być dobrym bojownikiem o sprawę proletarjacką, socjalistą świadomym i opornym.

„My, socjaliści ukraińscy, pracujący głównie wśród mas włościańskich i robotniczych i jednając je dla idei socjalistycznej w języku ukraińskim, wychowując je w odnowionej kulturze ukraińskiej, prowadząc te masy do całkowitego wyzwolenia, jednocześnie będziemy szli ręka w rękę w proletarjackiej walce i usiłowaniach z uświadomionym klasowo, socjalistycznym proletarjatem, z naszymi towarzyszami pracy bez względu na ich narodowość i wyznanie. To dyktuje i nakazuje nam interes robotniczej walki klasowej, troska o jej powodzenie i zrozumienie socjalizmu. Stojąc wobec mas robotniczych i włościańskich z temi hasłami walki klasowej, z hasłami socjalizmu, wzywamy masy te do pracy Jedynie tylko własną, samodzielną pracą, nie oglądając się na niczyją pomoc i łaskę, masy proletarjackie zdobędą lepszy los, dojdą do swego wyzwolenia."

6. UKRAIŃSKA PARTJA SOCJALISTÓW-REWOLUCJONISTÓW.

UKRAIŃSKA PARTJA SOCJALISTÓW - REWOLUCJONISTÓW („Eserzy").

Partja działa wyłącznie prawie na terenie Wielkiej Ukrainy, ma jednak wielu zwolenników wśród ludności ukraińskiej w Małopolsce Wschodniej. Przed wojną światową słaba zupełnie, w czasie wojny i po wojnie wyrosła nagle na jedną z najsilniejszych partyj na Ukrainie, gdzie, jako partja nielegalna (prawa) prześladowana jest zawzięcie przez rząd sowiecki.

7. OBÓZ MOSKALOFILSKI.

a) RUSSKO-NARODNA ORGANIZACJA (STARORUSINI).
b) SOCJALISTYCZNA WŁOŚCIAŃSKA PARTJA „NARODNEJ WOLI."

OBÓZ MOSKALOFILSKI.

a) Russko-Narodna*) Organizacja (starorusini)
b) Socjalistyczna Włościańska Partja „Narodnej Woli”.

Na obóz moskalofilski w Małopolsce Wschodniej składają się dwie zasadnicze grupy: **starorusini,** zgrupowani obecnie w Russko-Narodnej Organizacji, 2) **radykalni rusofile,** zgrupowani w Socjalistycznej Włościańskiej Partji „Narodnej Woli“.

---

*) „Narodna” t. zn. Ludowa.

RUSSKO-NARODNA ORGANIZACJA.

Obóz ten w całości propagował hasło łączności narodowej i kulturalnej z Rosją, — jednakże w łonie tego obozu istniały od początku jego istnienia dwa kierunki; jeden t. zw. „*Staro-erców*" (od słowa „era"), uważający Rusinów w Małopolsce Wschodniej za odrębną gałąź plemienną narodu rosyjskiego, i drugi t. zw. „*nowo-erców*", występujący pod hasłem „jeden naród rosyjski i jeden obóz rosyjski". — Najwybitniejszym przedstawicielem tego obozu był *Dudykiewicz*. — Dwa te odrębne kierunki prowadziły na terenie Russko-Narodnej Partji ostrą walkę, jednakże kierunek „staro-erców" zajmował stale stanowisko kierownicze w partji.

W roku 1911 partja zaczyna wydawać we Lwowie gazetę „*Prikarpatskaja Ruś*" w języku rosyjskim. Protektorat nad tą partją objął wówczas znany działacz rosyjski, hr. Bobrinskij, zasilając ją obficie funduszami, a popierały ją także polskie sfery polityczne, zwłaszcza konserwatywne, używając jej do walki z ukrainofilstwem.

Z chwilą wybuchu wojny europejskiej, władze austryjackie aresztowały masowo członków i zwolenników partji pod zarzutem szpiegostwa na rzecz Rosji, rozstrzeliwując ich i wieszając nieraz nawet bez sądu. — Wybitniejsi działacze partji zbiegli do Rosji.

W roku 1919 zorganizowano partję na nowo, już nie jako Russko-Narodną Partję, lecz jako *Galicko-Russką Organizację.* W skład tej organizacji weszła następnie t. zw. *„Grupa Galicko-Russkich Socjalistów“*, którzy z czasem zajęli w partji stanowisko dominujące. Na czele organizacji stanął *„Russkij Ispołnitielnyj Komitiet“.* Partja wznowiła wydawnictwo pisma *„Prikarpatskaja Ruś“*, następnie wydawała *„Ruś“*, a po zawieszeniu tej ostatniej przez policję — *„Żiźń“* (wszystkie po rosyjsku), ponadto dla włościan *„Wola Naroda“.*

Część członków partji, na czele z Janem Liskowackim, działając pod wpływem posła Jana Zamorskiego (Związek Ludowo-Narodowy) zamierzała w roku 1920 nawiązać kontakt z rządem polskim; jednakże wszczęte pertraktacje rozbiły się i w partji powstała opozycja z Cyrylem Walnickim na czele, która opanowała ster partji, prowadząc ją w duchu rewolucyjnego socjalizmu i nienawiści do Polski.

To sprawia, że w roku 1921 wewnątrz Galicko-Russkiej Organizacji toczy się zawzięta walka obu grup, która doprowadza wreszcie do *rozłamu* i do *utworzenia dwóch odrębnych partyj:* **Russko-Narodnej Organizacji (starorusinów) i Socjalistycznej Włościańskiej Partji „Narodnej Woli“.** Organem Russko-Narodnej Organizacji jest wychodzący do dziś dnia *„Russkij Gołos“*.

Na początku 1925 r. odbył się *Zjazd Russkiej Narodnej Organizacji,* który przyjął tej treści rezolucje:

„I Narodny Zjazd, jako bezsporny wyobraziciel poglądów znacznej części miejscowej ludności ruskiej, oświadcza swą niezłomną wierność *idei narodowej i kulturalnej jedności całego narodu ruskiego* i uważa, że

poza realizacją tej narodowej zasady niemożliwym jest postęp i kulturalne odrodzenie zarówno wielkiego narodu ruskiego w ogólności, jak i halicko-ruskiego w szczególności".

Punkt II wyraża nadzieję, że „...zdrowy instynkt narodu ruskiego zwycięży wcześniej czy później ciężką ruinę na ziemi ruskiej."

Punkt III: „Narodny Zjazd konstatuje z przykrością wzmagające się nieprzyjazne i jawnie niesprawiedliwe ustosunkowanie się rządu Rzeczypospolitej Polskiej i jego organów do najbardziej istotnych potrzeb miejscowej ludności ruskiej i widzi w tem złośliwe usiłowanie osłabienia ludności ruskiej, — wobec czego uważa za swój moralny obowiązek zaprotestować najkategoryczniej przeciwko takiemu stanowi pracy. W szczególności rezolucja protestuje przeciwko ustawom językowym, a zwłaszcza przeciwko temu, że pozbawione praw językowych zostały tak bardzo czyste etnograficznie terytorja, jak galicyjska Łemkowszczyzna, Chełmszczyzna, część Podlasia i Białej Rusi. Dalej Zjazd protestuje przeciwko polonizacji i latenizacji ludności ruskiej, przeważnie drogą narzucenia jej szkoły polskiej i religijnej propagandy."

Pozatem Zjazd protestuje przeciwko niezatwierdzenie statutu T-wa „Russka Szkoła", przeciwko kolonizacji „ziem ruskich przez przybyszów z zachodnich części Polski, co narusza przyrodzone prawa i interesy miejscowej ludności ruskiej", wreszcie przeciwko lekceważeniu przez władze instytucyj ruskich, a przedewszystkiem „Narodnego Domu", Instytutu Stawropigijskiego" i „Ruskiego Narodnego Domu".

Punkt IV porusza sprawę cerkwi ruskiej i występuje przeciwko:

a) przeprowadzonej gwałtem przez Zarząd Cerkiewny ukrainizacji halicko-ruskiej;

b) przeciwko systematycznemu usuwaniu języków cerkiewno-słowiańskiego i ruskiego z liturgji i administracji;

c) przeciwku systematycznemu prześladowaniu duchowieństwa ruskiego, nie przyjmowaniu kandydatów ruskich do seminarjów duchownych;

d) przeciwko samowolnemu wprowadzeniu celibatu duchowieństwa rusko-unickiego, co jest wybitnie szkodliwe z punktu widzenia miejscowej cerkwi ruskiej;

e) przeciwko ingerencji rządu R. P. w życiu administracyjno-gospodarczem.

Punkt V wzywa ludność ruską do jedności pracy w celu odrodzenia „całego narodu ruskiego i miejscowej ludności ruskiej w szczególności".

Punkt VI „wyraża całkowite uznanie posłowi N. S. Serebrennikowi za jego energiczną obronę interesów ujarzmionej ludności ruskiej, a jednocześnie powierza mu dalszą obronę potrzeb halicko-ruskiej ludności wobec władz z sejmowej trybuny".

SOCJALISTYCZNA WŁOŚCIAŃSKA PARTJA „NARODNOJ WOLI",

Drugą z kolei ruską partją moskalofilską w Małopolsce Wschodniej jest „Socjalistyczna Włościańska Partja „Narodnoj Woli". W programowym artykule, ogłoszonym w jednym z N-rów „Woli Naroda", czytamy między innemi:

„Partja Norodnoj Woli" jest związkiem bezrolnych i małorolnych mas włościańskich, robotników i inteligencji pracującej, przeciwstawiająca się wszelkim pańskim i burżuazyjnym partjom. Za cel postawiła sobie wyzwolenie polityczne i społeczne mas pracujących. Jako środek zaś osiągnięcia tego celu, Partja „Narodnoj Woli" uważa walkę klasową w sojuszu z ludem pracującym całego świata. Tym sposobem Partja „Narodnoj Woli" staje całkowicie otwarcie i jawnie na stanowisku jedności międzynarodowej i solidarności klasowej wszystkich pracowników w bozpośredniej walce o wyzwolenie. Opierając się na takich społecznych postulatach, Partja „Narodnej Woli" nie wyzbyła się ideałów narodowych...

Natomiast „Hromadskyj Hołos", organ Ukraińskiej Radykalnej Partji, w N-rze 20 z roku 1924 tak charakteryzuje stronnictwo „Narodnoj Woli":

„. . . Powstała nowa partja „tutejszych", t. j. ludzi, którzy nie wiedzą, jakiej są narodowości, a którzy się nazwali partją „Narodnoj Woli", tak bowiem nazywa się pismo, przez nich wydawane. Jest to stronnictwo t. zw „młodych moskalofilów"...

...Nad programem swoim nie pracowali długo *przyjęli oni bowiem program rosyjskich Socjal-Rewolucjonistów...*"

Z kolei przytaczam program partji.

PROGRAM SOCJALISTYCZNEJ WŁOŚCIAŃSKIEJ PARTJI „NARODNOJ WOLI".

(Tłómaczony z ukraińskiego).

Partja „Narodnoj Woli" jest związkiem małorolnych i bezrolnych włościan, robotników i inteligencji pracującej. Jako niezawisła partja polityczna, partja „Narodnoj Woli" przeciwstawia się wszystkim stronnictwom burżuazyjnym i ma na celu społeczne i polityczne wyzwolenie mas pracujących. Jako środek konieczny do osiągnięcia tego celu, partja „N. W." uznaje walkę klasową w związku z ludem pracującym całego świata.

Partja „N. W." opiera się na masie socjalistycznej. Doba współczesna jest ostatnim etapem walki klasowej o bezpośrednie urzeczywistnienie porządku socjalistycznego.

W dziedzinie polityki ogólnej: wychodząc z założenia że demokracja burżuazyjna doprowadziła do, zaostrzenia ucisku rasowego i narodowego, czego jaskrawym dowodem jest wielka wojna imperjalistyczna i jej wyniki, partja „N. W." stwierdza, iż wszelka wolność jest oszustwem, o ile pozostaje w sprzeczności z wyzwoleniem pracy od jarzma kapitału. Jedynie zrealizowanie państwom politycznych form demokracji proletarjackiej może zabezpieczyć ludziom równość niezależnie od ich przynależności rasowej, lub narodowościowej.

W dziedzinie ekonomicznej partja „N. W." będzie walczyła o bezpośrednie urzeczywistnienie głównego zadania socjalizmu i uspołecznienie własności prywatnej, środków produkcji i handlu, zniesienie posiadania ziemi, nie opartego na pracy, socjalizacji fabryk, kopalń, handlu i t. d.

Jako minimum partja „N. W.“ żądać będzie:

I. W dziedzinie gospodarstwa wiejskiego: *a*) szerokiego przeprowadzenia systemu państwowego podniesienia dochodowości i produkcyjności gospodarstwa włościańskiego (meljoracyj rolnych, zorganizowanego dostarczania inwentarza, dostarczania włościanom nasion wyborowych, rasowego bydła, bezpłatnej pomocy agronomicznej i bezpłatnego szerzenia agronomicznej wiedzy, wprowadzenia państwowej instytucji bezpłatnych agronomów, kowali, cieśli); *b)* subsydjów państwowych dla wiejskich kooperatyw; *c)* zniesienia kolonizacji dla celów politycznych.

II. W dziedzinie produkcji i podziału: wprowadzenia stałej kontroli produkcji przy pomocy folwarcznych i fabrycznych komitetów robotniczych. Szerokiego poparcia przez Państwo spółdzielni spożywców.

III. W dziedzinie skarbowości: wprowadzenia jednego bezpośredniego, postępowego, dochodowego, majątkowego podatku; — zwolnienia mas pracujących bezrolnych i małorolnych i inteligencji pracującej od wszelkich ciężarów publicznych.

W dziedzinie narodowościowej: partja „N. W.” będzie walczyła o pełne równouprawnienie narodowości i będzie występowała przeciwko wszelkim przywilejom jakichkolwiek grup narodowościowych.

W dziedzinie kultury i oświaty ludowej: I. Partja „N. W.“ będzie walczyła o wprowadzenie bezpłatnego i obowiązkowego, powszechnego i świeckiego nauczania, wprowadzenie jednej szkoły pracy, sybsydjów państwowych dla samokształcenia, publicznej bibljoteki ludowej i uniwersytetu ludowego, swobodnego dostępu dla dzieci mas pracujących do szkół niższych, państwowego poparcia dla szkół zawodowych.

II. Rozdziału Kościoła od Państwa.

W dziedzinie wojskowej: zamiany systemu armij stałych na system milicyj ludowych.

W dziedzinie międzynarodowej: 1. Zniesienia systemu tajnych przymierzy i umów i tajnej dyplomacji. 2. W interesach socjalizmu leży federacyjne połączenie wszystkich narodów. Śród obecnych warunków rozstrzygania spraw zasadniczych w stosunkach polityczno-państwowych (niepodległość, federacja, prawo do wyodrębnienia), partja „N. W." za jedyny środek uznaje zasadę samostanowienia. 3. Partja „N. W" będzie walczyła o zniesienie systemu kolonjalnego.

W dziedzinie swobód obywatelskich: Partja „N. W." będzie walczyła o realne gwarancje równości wszystkich obywateli, niezależnie od płci, religji, rasy i narodowości, z osobliwszem uwzględnieniem pożytku mas pracujących. Partja będzie walczyła o pełną wolność słowa, sumienia, prasy, o swobodę w wyborze miejsca zamieszkania, o wolność zebrań i organizacyj, a osobliwie o swobodę organizacyj i związków zawodowych pracowników wsi i miast, oraz o swobodę strejków.

W dziedzinie ochrony pracy i ubezpieczeń społecznych: 1. Partja „N. W." będzie walczyła o ustawowy, powszechny obowiązek pracy i o prawo zdolnych do pracy do jej zastosowania. 2. O ośmiogodzinny dzień roboczy, jako maximum czasu pracy, o 42-godzinny tygodniowy odpoczynek, o zakaz używania do pracy dzieci do 16 roku życia, o płatny urlop dla kobiet na przeciąg 8 tygodni przed porodem i 8 tygodni po porodzie, o ubezpieczenie społeczne na wypadek utraty zdolności do pracy, lub bezrobocia. 3. O wprowadzenie inspektoratu pracy wybieranego przez związki zawodowe i o wyłączne ich prawo decydowania w sprawach podziału pracy i regulowania płacy zarobkowej.

W dziedzinie ochrony zdrowia ludu Partja „N. W." żąda: 1. Wprowadzenia ustawodawstwa sanitarnego w interesach mas pracujących. 1. Wprowadzenia systemu państwowego w walce z chorobami społecznemi, (tuberkulozą, alkoholizmem i chorobami wenerycznemi). 3. Zabezpie-

czenia powszechnej, bezpłatnej pomocy lekarskiej i wprowadzenia inspekcji sanitarnej, wybieralnej przez związki zawodowe.

TAKTYKA.

Społeczne i ekonomiczne położenie naszych bezrolnych i małorolnych mas włościańskich (i inteligencji pracującej), ich interesy żywotne nakazują im stworzenie jednego frontu, organizowanie walki klasowej wspólnie z proletarjatem miast przeciwko kapitałowi o całkowite wyzwolenie materjalne i duchowe, o wyzwolenie całego pracującego ludu.

Partja „N. W." za cel swój poczytuje — zorganizowanie tego frontu wspólnej walki klasowej. Licząc się z niedostatecznym rozwojem kulturalnym włościańskich mas, śród których właśnie w pierwszym rzędzie partja „N. W." zamierza rozwijać swoją działalność, licząc się, wreszcie, z brakiem uświadomienia klasowego śród tych że włościańskich mas i inteligencji pracującej, partja „N. W." za cel swój pierwszy stawia ideowo-wychowawczą pracę śród ludu. Licząc się z tem, że wobec obecnej politycznej rzeczywistości uczucia narodowe odgrywają u różnorodnych elementów narodowościowych i grup ważną rolę, partja „N. W." traktować będzie sprawy narodowościowe z całą ostrożnością i wielką uwagą, przyczem głównem zadaniem partji „N. W." będzie systematyczne niwelowanie różnic narodowościowych, nie zaś ich wzmacnianie.

Mając na celu tę ogólną, stopniową, na szeroką skalę prowadzoną robotę przygotowawczą, partja „N. W." będzie występowała jako organizacja autonomiczna, nie odmawiając przytem kontaktu ideowego i wspólnej pracy z temi partjami miejscowemi, które stoją na stanowisku demokracji proletarjackiej.

BIAŁORUSINI.

1. BIAŁORUSKA PARTJA LUDOWA
2. BIAŁORUSKA RADA DEMOKRATYCZNA.

BIAŁORUSKA PARTJA LUDOWA (*Narodna*).

BIAŁORUSKA PARTJA LUDOWA *(Narodna)*.

Charakterystyka i dane historyczne.

Białoruska Partja Ludowa działa na terenie ziemi wileńskiej.

Jest to stronnictwo o podłożu demokratycznem, stworzone i kierowane przez dłuższy czas przez *p. Jana Stankiewicza**).—Ponieważ wspomniany przywódca wyemigrował z Polski, przeto działalność partji znacznie podupadła.

Poniżej podaję program partji w brzmieniu dosłownem.

PROGRAM

BIAŁORUSKIEJ PARTJI LUDOWEJ *(Narodnej)*.

(Tłómaczony z białoruskiego).

1. Sprawa stworzenia niezależnej i niepodzielnej Białorusi, sprawa stworzenia warunków, korzystnych dla ekonomicznego odrodzenia życia narodowego, sprawa odbudowy i rozwoju gospodarstwa rolnego, sprawa stworzenia życia

---

*) P. Jan Stankiewicz nie ma nic wspólnego, oprócz nazwiska, z ks. Adamem Stankiewiczem, przywódcą Białoruskiej Chrześcijańskiej Demokracji i posłem w Sejmie Rzplitej.

praworządnego, któreby dopomogło do wydobycia, podtrzymania i rozwoju duchowych skarbów ludu białoruskiego, wreszcie sprawa osiągnięcia powszechnej Wolności, Równości i Braterstwa — oto założenia zasadnicze Białoruskiej Partji Ludowej.

2. Partja organizuje pracę bezpośrednią w sprawie stworzenia niezależnej i niepodzielnej Białorusi w jej granicach etnograficznych.

3. Formę rządu i prawa zasadnicze Państwa Białej Rusi ustanowi wybrany przez naród Sejm Ustawodawczy. Za formę rządu Państwa Białej Rusi partja uznaje Republikę Ludową z systemem jednoizbowym i z Prezydentem na czele.

Parlament zostaje wybrany na podstawie powszechnego, równego, bezpośredniego i tajnego głosowania.

Prezydenta wybiera Parlament.

Gdy się wzmocni Republika Białoruska, Prezydent powinien być obieranym drogą plebiscytu.

Prezydent i Parlament wybierają się na trzy lata.

Parlament wypowiada wojnę i zawiera pokój.

4. Każda większa jednostka terytorjalna może drogą plebiscytu uchwalić prawo, które, o ile się nie sprzeciwia interesom Państwa, otrzymuje moc prawa dla danej miejscowości.

5. Administracyjny podział Państwa będzie dokonany z uwzględnieniem zasad życia ekonomicznego. Wszystkie małe wioski zostają przyłączone do najbliższych jednostek.

6. Stojąc na gruncie systemu wyborczego i szerokiego samorządu, Partja uważa za potrzebne do ustanowienia silnego państwowego porządku mianowanie urzędników państwowych. W pierwszym jednak rzędzie Partja uważa za nieodzownie konieczne wprowadzenie wybieralności i nieusuwalności sędziów ludowych.

7. Równość wobec prawa wszystkich obywateli, zarówno mężczyzn, jak i kobiet.

8. Powszechne, bezpośrednie, równe i tajne prawo wyborcze dla wszystkich obywateli, mężczyzn i kobiet, od 20 roku życia.

9. Nietykalność osoby i mieszkania. Bez oskarżenia nikt nie może być aresztowanym ani więzionym.

10. Wolność słowa, stowarzyszeń, zebrań i prasy. Każdy może należeć do jakiej chce wiary.

Z powodu wiary nikomu nie będą czynione przeszkody. Nikt nie może być prześladowanym, ani ograniczonym w swoich prawach za swoje przekonania.

11. Zniesienie kary śmierci.

12. Stworzenie armji dla obrony Ojczyzny może być dokonanem zarówno drogą powołania ochotników, jak i na mocy powszechnie obowiązującej powinności wojskowej.

Po ogólnem uspokojeniu stosunków międzv państwami i wzmocnieniu Państwa Białoruskiego, Partja będzie żądała zmniejszenia wojska do minimum i przejścia do systemu wyćwiczenia i uzbrojenia całego narodu.

13. Wychodząc z założenia, że ziemia należy do tego, kto na niej pracuje, Partja starać się będzie usilnie o stworzenie zamożnych i obszernych gospodarstw włościańskich, jako podstawy dobrobytu całego białoruskiego narodu.

Partja uważa, że dla prawidłowego rozwiązania kwestji rolnej, należy obliczyć ogólną ilość i jakość ziemi (łąk sianokosów, lasów, nieużytków i innych) z jednej strony, zaś z drugiej ogólną ilość gospodarstw w danych miejscowościach, oraz ilość ziemi potrzebną dla ich istnienia. W taki sposób da się określić norma, niezbędna dla każdego rolnika.

14. Dla potrzebujących — nadziały ziemi według normy zadarmo.

15. Pozostawia się ziemię w całości w tych gospodarstwach, które chociaż mają powyżej normy, ale obrabiają, lub mogą ją obrabiać pracą własną.

16. Ziemia, która pozostanie po nadziałach według norm, może być dodaną na osobnych warunkach przede-

wszystkiem do tych gospodarstw miejscowych, które chcą otrzymać i powyżej normy, jednak w ilości nie większej nad tę, którą mogą obrobić same.

17. Ziemia na obszarach większych, niż te, które dadzą się obrobić własnemi siłami, zostaje przy gospodarstwach tylko o tyle, o ile tego nie wymagają nadziały.

18. Gospodarze, od których ziemia zostaje odebraną, mogą pozostawić za sobą wszystkie zabudowania i ziemię w ilości nie przewyższającej granicy, którą oni pracą swoją obrabiać mogą. Całe przyrodzone bogactwo ma pozostawać w rozporządzeniu Państwa.

19. Dla odbudowy gospodarstw zniszczonych, dla rozwoju i ulepszenia istniejących, Partja włościańska uważa za rzecz niezbędną:

1) założenie osobnego organu specjalistów od gospodarki rolnej dla szerokiej pomocy agronomicznej;

2) wprowadzenie gospodarstw wzorowych;

3) wprowadzenie selekcji nasion i dostawę nasion z zagranicy;

4) rozwój przemysłu;

5) zwiększenie ilości narzędzi rolniczych; w tym celu należy zakładać fabryki dla wyrobu i dostarczenia ulepszonych narzędzi z zagranicy i prowadzić szerokie roboty melioracyjne:

Biedni i zniszczeni przez wojnę mają otrzymać materjały do odbudowy, nasienie, siłę roboczą oraz narzędzia rolnicze, częściowo za opłatą, częściowo na kredyt ,zaś ci, którzy znajdują się w ciężkiej potrzebie i bez pomocy Państwa sami wyjść z nędzy nie mogą — otrzymują tę samą pomoc za darmo, na koszt Państwa. Dla przetworów rolniczych i naturalnych produktów należy zakładać fabryki i zakłady przemysłowe. W celu dopomożenia rolnikom i powiększenia ich dobrobytu należy organizować wioskowe i gminne spółki (artele) rolnicze dla zakupna pługów parowych, młocarni, siewników i t. p. dla zbiorowej korzyści rolników.

20. Zaprowadzenie powszechnego, obowiązującego i bezpłatnego nauczania. Nauka każdego dziecka ma być prowadzoną w języku macierzystym.

21. Dla spopularyzowania, w pierwszym rzędzie wśród włościaństwa, wiedzy technicznej, należy otwierać własne kursy techniczne i powiatowe szkoły techniczne o kilku specjalnościach, a w miastach gubernialnych wyższe techniczne uczelnie.

Zakładanie szkół średnich i wyższych dla rozwoju wiedzy humanistycznej.

22. Zarówno w miastach, jak i we wsiach ma być zorganizowana stała pomoc lekarska. Urządzenie punktów lekarskich w wioskach, otwieranie ambulatorjów, aptek, szpitali miejskich.

23. Wzniesienie domów municypalnych, wodociągów, stacyj elektrycznych. Otwarcie schronisk ludowych i przytułków dla starych i niezdolnych do pracy.

24. Wychowywanie kosztem Państwa dzieci biednych rodziców, sierot i bezdomnych. Zakładanie ogrodów publicznych. Zwiększenie ilości szkół początkowych, otwieranie ogrodów dziecięcych.

25. Podstawą systemu skarbowości powinna być zasada przenoszenia ciężarów podatkowych na barki bogaczy. System podatkowy opiera się na podatkach dochodowych, postępowych.

26. Wysokie opodatkowanie przedmiotów; natomiast przedmioty użyteczności powszechnej mają być obciążone podatkami minimalnie, lub całkowicie od nich zwolnione.

27. Rozwój budownictwa kolejowego. Budowa szos i dróg bitych. Spławność rzek, kopanie kanałów, rozwój komunikacji pocztowej.

28. Każdy obywatel ma prawo do pracy.

Dążąc w swych celach ostatecznych do urzeczywistnienia ustroju, w którym każdy mieć będzie swoje „prawo pracy" (t. zn. otrzyma to, co sam zarobił), Partja domaga się ustanowienia minimum płacy za pracę, ustanowienia 8-go-

dzinnego dnia roboczego i skrócenia czasu roboczego przy robotach szkodliwych dla zdrowia, — oraz zakazu pracy dla nieletnich i dla kobiet w pracach dla nich szkodliwych. Pozatem Partja domaga się:

zwolnienia kobiet ciężarnych od pracy na miesiąc przed porodem i na 1½ miesiąca po porodzie, z zachowaniem pełnej płacy;

stworzenia higienicznych warunków dla pracy; zabezpieczenia od bezrobocia, starości i kalectwa; ustanowienia Kas Chorych i otwarcia Giełd Pracy.

29. W celu wzmożenia dobrobytu ludowego, Białoruska Partja Ludowa uważa za rzecz niezbędną rozwój istniejących przedsiębiorstw przemysłowych i zakładanie nowych gałęzi przemysłu zarówno przez samo Państwo, jak i drogą inicjatywy prywatnej. Uwagę osobliwszą zwraca Partja na budowę fabryk nawozów sztucznych i na dobywanie torfu.

30. Partja domaga się pełnej wolności handlu przedmiotami wyrobów ludowych („hromadskich").

31. Partja zwraca uwagę na rozwój spółdzielczości, na zakładanie spółdzielni wytwórczych i na rozwój spółdzielni handlowych.

BIAŁORUSKA RADA DEMOKRATYCZNA.

BIAŁORUSKA RADA DEMOKRATYCZNA.

Białoruska Rada Demokratyczna wyłoniona została przez konferencję działaczy białoruskich, zwołaną przez „Białoruskie Zgromadzenie Obywatelskie” w Wilnie, w którem grupowały się czynniki białoruskie, nie godzące się na opozycyjną politykę Sejmowego Klubu Białoruskiego w stosunku do Państwa Polskiego. Grupa ta wydawała od maja 1924 r. tygodnik białoruski w Wilnie p. t. *„Hromadski Hołas”*. Konferencja powołała do życia t. zw. **„Tymczasową Radę Białoruską”** i uchwaliła następujące rozolucje:

„Biorąc pod uwagę:

1) że obecna sytuacja na Białorusi Zachodniej stawia Państwo Polskie i naród Białoruski w obliczu groźnego niebezpieczeństwa, idącego ze wschodu w postaci nieokiełznanego bandytyzmu, niebezpiecznej antypaństwowej agitacji i możliwości nastąpienia nieoczekiwanych kataklizmów;

2) że sytuacja ta została wywołana przez błędny kierunek i taktykę Białor. Klubu Poselskiego z jednej strony, oraz brak u rządu i społeczeństwa polskiego wyraźnego programu politycznego w sprawie białoruskiej — z drugiej strony;

3) że taktyka parlamentarna posłów białoruskich nie jest zgodna z ideałami narodowemi i interesami życiowemi ludności białoruskiej, która w pierwszym

rzędzie musi wyleczyć rany, zadane jej przez wojnę i żąda spokojnej pracy na niwie ojczystej w warunkach, zagwarantowanych jej przez Konstytucję;

4) że ustawy o mniejszościach, chociaż nie obejmują wszystkich prawnych żądań narodu białoruskiego, są jednak pierwszym krokiem naprzód na drodze odrodzenia białoruskiego;

5) że rychłe wprowadzenie w życie tych ustaw stanie się faktem wagi historycznej i może się stać fundamentem, na którym zbudować można naszą przyszłość narodową;

6) że w chwili obecnej, w związku z ustawami (przyjętemi przez polskie izby prawodawcze przy ostrej opozycji białoruskiego Klubu Poselskiego, prowadzącego swą politykę bez oglądania się nawet na najelementarniejsze żądania białoruskiego narodu, pragnącego przedewszystkiem szkoły ojczystej, reformy rolnej, samorządu i in.), dojrzała potrzeba stworzenia takiej białoruskiej organizacji politycznej, która objęłaby wszystkie elementy demokratyczne w celu realizacji wspomnianych wyżej dążeń narodowych —

Konferencja przedstawicieli partyj demokratycznych, organizacyj włościańskich i inteligencji postanawia:

1) stworzyć Tymczasową Radę Białoruską, której powierzone będzie kierownictwo wszystkich spraw białoruskiego życia narodowego do czasu zwołania zjazdu ludności Białorusi Zachodniej, który obierze stałe przedstawicielstwo polityczno-narodowe;

2) polecić Tymcz. Radzie Białoruskiej wejście w kontakt z odpowiednimi przedstawicielami władzy oraz polskich organizacyj społecznych i politycznych, celem najszybszego wprowadzenia w życie tych artykułów Konstytucji., które gwarantują narodowi białoruskiemu jego prawa narodowe, jak również ustaw

językowych, reformy rolnej i samorządu, zaprzestania systemu osadniczego i wogóle uzdrowienia stosunków życia w kraju".

W skład Tymczasowej Rady Białoruskiej weszli, S. Wolejsza, W. Bildziukiewicz, dr. A. Pawlukiewicz, J. Saławiej, H. Konopacki, W. Światopełk-Mirski, W. Szyszkow, Łapa-Starżyniecki i A. Kobyczykin. *Prezydium Rady* składa się z prezesa A. Pawlukiewicza, vice-prezesów Bildziukiewicza i Konopackiego oraz sekretarzy Kobyczkina i Szyszkowa. W skład Prezydjum z głosem decydującym wchodzi prezes B. Zgromadzenia Obywatelskiego, S. Wolejsza.

LITWINI.

Tymczasowy Komitet Litewski w Wilnie.

GRUPY POLITYCZNE LITEWSKIE NA ZIEMIACH POLSKICH.

Na terenie Rzeczypospolitej nie znajdujemy zorganizowanych stronnictw litewskich, lecz tylko luźne zupełnie grupy, będące odpowiednikami poszczególnych stronnictw politycznych na Litwie. Organizacją wspólną tych grup, a zarazem reprezentacją polityczną 70.000 Litwinów w Polsce, jest „**Tymczasowy Komitet Litewski**" w Wilnie.

Komitet Litewski jednoczy 2 główne kierunki polityczne wśród Litwinów, a mianowicie: **chrześcijańską demokrację** i **ludowców**. Prezesem Komitetu jest Dr. Olsejko. Komitet prowadzi pracę oświatową za pośrednictwem T-wa „**Rytas**" („Wiedza") i wydaje 3 pisma, kierunku Ch.-D.: „*Vilniaus Balsas*" (3 razy tyg.,) „*Vilniaus Kelias* (tygodnik) i po polsku „*Życie Ludu*" (jako organ grupy ludowców).

OBOZY POLITYCZNE WŚRÓD EMIGRACYJ PAŃSTW OBCYCH W POLSCE.

EMIGRACJA ROSYJSKA W POLSCE.

Wśród emigracji rosyjskiej w Polsce można rozróżnić dwie grupy. Grupę Rosjan, którzy zamieszkiwali na obszarze obecnego Państwa Polskiego jeszcze przed wojną i Rosjan, którzy cofając się w r. 1918 przed bolszewikami, znaleźli schronienie w Polsce. Obie te grupy mieszkają w Polsce na prawach azylu, nie należąc do obywateli polskich.

Stan liczebny grupy pierwszej dochodzi do 200.000 osób; drugiej — 70.000 (z czego 15 000 członków b. armji rosyjskiej).

Emigracja rosyjska uważa siebie za apolityczną i świadomie unika wszelkiego mieszania się do politycznego życia w Polsce. Skupia się ona w czterech organizacjach i instytucjach. Są to *organizacje* następujące:

Rosyjski Komitet Opiekuńczy nad emigrantami w Polsce (Warszawa, Marszałkowska 68). Działa na zasadzie Statutu, zatwierdzonego przez M. S. W. 9/XII. 21. Nr 214/21. Komitetowi temu przysługuje prawo przedstawicielstwa rosyjskiej emigracji i obrony jej interesów przed władzą (§ 2. b). Prócz tego R. K. O. ma za zadanie ochronę interesów rosyjskich emigrantów, uchodźców oraz internowanych i udzielanie im pomocy materjalnej, oraz działalność kulturalno-oświatową wśród emigrantów.

Ze sprawozdania z działalności R. K. O. za r. 1923 dowiadujemy się, że R. K. O. obejmował 27 oddziałów, nie licząc drobniejszych placówek: w Augustowie, Bydgoszczy, Wilnie, Wołominie, Dubnie, Kowlu, Krzemieńcu, Kaliszu, Łucku, Łunińcu, Ostrowiu Poznańskim, Poznaniu, Toruniu, Białowieży i t. d.—Obecnie R. K. O. ma przedstawicielstwa: w Łucku, we Lwowie, Augustowie, Białowieży i w Wilnie.

W okresie wysiedlania cudzoziemców z Polski, od 1/II. 23 do 15/IV. 23, R. K. O. udzielił pomocy prawnej i materjalnej 6.983 uchodźcom, przyczem korzystał z usług i funduszów przedstawiciela Ligi Narodów, p. Berdera.

Fundusze R. K. O. składają się ze składek członkowskich, z subsydjów i ofiar, z dochodów z przedsiębiorstw Komitetu, a wreszcie, obecnie z dobrowolnie nakładanych na siebie przez emigrację w Polsce podatków. R. K. O. utrzymuje gimnazjum rosyjskie w Warszawie (ul. Miodowa 21) i wydaje, nieznaczne coprawda, stypendja na wpisy dla uczącej się w Polsce młodzieży rosyjskiej, organizuje bibljoteki rosyjskie i t. d.

Na czele R. K. O. stoi p. *P. E. Butenko;* członkami zarządu w r. 1924 byli pp.: *P. M. Masłow* i *I. Azarewicz.* Na kandydatów zostali wybrani: *A. I. Gołowin,* oraz *M. W. Kuźmin-Karawajew.*

W ścisłym kontakcie z R. K. O. działa instytucja kulturalna: **„Dom Rosyjski“,** której zadaniem jest urządzanie wykładów, odczytów, wieczorów, przedstawień i t. p. Przy „Domu Rosyjskim” istnieje bibljoteka - czytelnia (do 2000 tomów). Na czele „Domu Rosyjskiego” stoi p. *Plemiannikow* (prokurator z Kijowa).

Obok R. K. O., który działa w całej Polsce, istnieje jeszcze **Rosyjski Komitet** na Warszawę

(Podwale 5). Na czele tego Komitetu stoi p. *Siemianow.* Przy Komitecie istnieje szkoła powszechna i dom noclegowy.

Odrębne stanowisko śród organizacyj rosyjskich w Polsce zajmuje: **Rosyjskie Towarzystwo Dobroczynności w Polsce.** Otacza ono opieką Rosjan — obywateli polskich. Na czele jego stoi p. *Morozow.*

Polityka Rosjan w Polsce jest naogół polityką wyczekiwania, przetrwania i przystosowywania się do nowych okoliczności.

Widomym znakiem polityki rosyjskiej w Polsce jest pismo codzienne: *„Za Swobodu"* (Warszawa, Chmielna 5) pod redakcją obecnie p. *Portugałowa* (dawniej Sawinkowa) i czynnem współpracownictwie p. *Fiłozofowa.*

Zgrupowani do niedawna przy tem piśmie t. zw. „Sawinkowcy", po głośnem przejściu Sawinkowa do Sowietów, w sierpniu 1924 r., potępili bezwzględnie zdradę swego przywódcy i występują dzisiaj jako grupa demokratyczna, która w ten sposób formułuje swoje założenia polityczno-społeczne:

„Odrzucamy wszelką myśl o restauracji Romanowych i monarchji w Rosji; opieramy się na uznaniu własności prywatnej, wierzymy w możliwość strącenia władzy Sowietów przez żywiołowe powstanie chłopów przeciwko komunizmowi, popieramy Ruch Zielony (międzynarodówkę włościańską).

Prócz tego dążymy do założenia podwalin pod polsko-rosyjskie zbliżenie, mamy nadzieję, iż mogą być usunięte wszelkie nieporozumienia między Polską, a III-cią Rosją, Rosją Demokratyczną, która się oprze na prawie samostanowienia narodów, na zasadzie „równy z równymi". — Ta nowa federacja ma objąć wogóle Wschód Europy.

W stosunku do swoich kresów (zwłaszcza, co do Ukrainy), Rosja Demokratyczna zajmuje mniej więcej takie stanowisko, jakie zajęły polskie stronnictwa radykalne wobec Małopolski Wschodniej.

Godzi się na ich autonomję, ale uważa, że hasła niepodległości w tej dziedzinie poszły już za daleko, ku szkodzie ogólnych interesów Państwa.

Podobnież wnioskują i mieńszewicy rosyjscy i eserzy..."

Oprócz gazety: „Za Swobodu" m. in. wychodzą jeszcze w granicach Polski pisma rosyjskie: „Wilenskoje Utro" i „Wołynskoje Słowo" w Równem. Obok grupy demokratycznej rosyjskiej istnieje nadto **odłam konserwatystów**, b. monarchistów, których przedstawicielem jest jedyny Rosjanin w Sejmie naszym, p. Serebrennikow, który otrzymał mandat z 16-ej listy państwowej (mniejszości narodowe).

Do grupy tej należą m. innymi: *hr. Toll, ks. Awałow, baron Tisenhausen, Gajewskyj.*

EMIGRACJA UKRAIŃSKA W POLSCE.

Emigrację ukraińską w Polsce stanowią uchodźcy z Ukrainy, którzy w latach 1918—1920 tłumnie cofali się przed bolszewikami, znajdując azylum w różnych państwach. — Do 1 stycznia 1923 kolonja emigrantów ukraińskich w Polsce liczyła 30.000 osób, włączając w to i wojsko.

Emigracja ukraińska w Polsce pod względem politycznym hołduje ideałem *demokracji ukraińskiej*, nie przyjmując ściśle żadnego z programów partyjnych.

Pierwszy **Zjazd emigracji ukraińskiej w Polsce** odbył się w Warszawie, 15 sierpnia 1923 r. W Zjeździe wzięło udział 60 osób; Zjazd zorganizował Ukraiński Centralny Komitet, w którego skład wchodzą obecnie: p. *Andrij Lewickyj* (prezes), p. *Salikowskyj Aleksander* i inni.

Zjazd ten, między innemi, uchwalił organizacyjne połączenie ukraińskiej emigracji w Polsce, Tymczasowy Regulamin Ukraińskiego Centralnego Komitetu, oraz sprawę podatku narodowego i określił prawno - państwowe stanowisko emigracji ukraińskiej w Polsce.

Emigrację Ukraińską w Polsce reprezentuje więc U. C. K. w składzie: pp. *Łukaszewicz, gen. Junakiw* i *Prokopowicz* (prezydjum); gen. *Salskyj, Prychodźko Salikowskyj* i *Tokarzewski - Karoszewicz* (Zarząd).

U. C. K. pozostaje w ścisłym kontakcie z głównym atamanem p. Petlurą, którego zastępcą jest p. Andrij Lewickyj.

EMIGRACJA GRUZIŃSKA.

Jedyną organizacją, która opiekuje się interesami Gruzinów w Polsce, jest **„Komitet Gruziński w Polsce“** (Warszawa, ul. Długa 50, pokój Nr 509, tel. 119-11).

Jest to organizacja apolityczna, w rodzaju towarzystw samopomocy i dobroczynności. Na czele wspomnianego Komitetu stoi *ks. Paweł Tumanow.*

W 1924 roku wychodziło w Warszawie przez pewien czas pismo p. t. *„Głos Wschodu“* pod redakcją p. Walentyny Sas- Wóycickiej. Wydawcą pisma był ś. p. Sergo Kuruliszwili, poeta gruziński i emigrant, który zginął tragicznie w marcu 1925 roku.

DODATEK.

POLITYCZNE ZWIĄZKI MŁODZIEŻY W POLSCE (R. 1925).

MŁODZIEŻ AKADEMICKA.
MŁODZIEŻ SZKOLNA.
MŁODZIEŻ ROBOTNICZA.
MŁODZIEŻ LUDOWA.

POLITYCZNE ZWIĄZKI MŁODZIEŻY.

Polityczne związki młodzieży, których, łącznie z organizacjami młodzieży mniejszości narodowych, liczymy z górą trzydzieści, dzielimy na cztery zasadnicze grupy:

organizacje młodzieży akademickiej,
" " szkolnej,
" " robotniczej,
" " ludowej.

Z czterech grup wymienionych, pierwsza jest najliczniejszą i najpoważniejszą; za nią idzie grupa trzecia (młodzież robotnicza), obejmująca 3 związki: t. zw. „chrześcijański", a następnie socjalistyczny i komunistyczny. Trzecie dopiero miejsce zajmuje grupa czwarta (młodzież ludowa, zorganizowana w Związku Młodzieży Wiejskiej), — wreszcie czwarte i ostatnie miejsce przypada dwóm organizacjom młodzieży szkolnej, a mianowicie: Organizacji Młodzieży Narodowej Szkół Srednich, — (O. M. N.), — i Związkowi Polskiej Młodzieży Socjalistycznej,—(Z. P. M. S.).

Z kolei przechodzę do opisu życia politycznego polskiej młodzieży akademickiej.

ZWIĄZKI POLITYCZNE POLSKIEJ MŁODZIEŻY AKADEMICKIEJ.

(Wstęp i charakterystyka ogólna).

AKADEMICKIE ŻYCIE POLITYCZNE.

Charakterystyka ogólna.

Życie młodzieży akademickiej skupia się w różnego rodzaju organizacjach, a mianowicie: 1) **w związkach ideowo - politycznych**, — (których jest 26, w czem 18 polskich, 6 żydowskich, oraz 2 ukraińskie, następnie w 2) **w korporacjach**, -- (około trzydziestu, prócz t. zw. „dzikich"), 3) **w kołach naukowych**, — (których ilość na każdej uczelni odpowiada zazwyczaj ilości wydziałów tej uczelni), 4) **w klubach sportowych** (Akademicki Związek Sportowy), oraz 5) **w stowarzyszeniach samopomocowych**,—(Centrala Akademickich Bratnich Pomocy i poszczególne Stowarzyszenia „Bratniej Pomocy", z któremi współdziała Rada Naczelna do Spraw Pomocy Młodzieży Akademickiej, złożona z przedstawicieli starszego społeczeństwa, a działająca pod przewodnictwem wojewody warszawskiego, p. Sołtana; Rada dzieli się na komitety wojewódzkie. Do stowarzyszeń samopomocowych zaliczają się też spółdzielnie akademickie).

Aczkolwiek cztery ostatnie typy stowarzyszeń ustawowo są apolityczne, — faktycznie jednak wywierają one pośredni dość znaczny wpływ na bieg życia politycznego młodzieży akademickiej.

W ściśle *politycznem życiu młodzieży akademickiej polskiej* na terenie Rzeczypospolitej rozróżniamy dwa prądy zasadnicze, z których wyłaniają się **dwa obozy.**

Obóz pierwszy, p. n. **Związku Narodowego Polskiej Młodzieży Akademickiej**, reprezentuje związki prawicowe;

Obóz drugi p. n. **Związku Polskiej Młodzieży Akademickiej,** jest przedstawicielstwem organizacyj centrowych i lewicowych; w poszczególnych środowiskach działa on p. n. *Rad Akademickich.*

Do obozu pierwszego — **(Z. N. P. M. A.)** należą:

1) Młodzież Wszechpolska,

2) Młodzież Monarchistyczna,

3) Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie",— (w Krakowie „Chrześcijański Związek Akademików").

Na czele tego obozu stoi od maja 1923 roku **Naczelny Komitet Akademicki**, — **(N. K. A.)**, — złożony z 11 osób, w czem 7 z wyborów i 4 wirilistów, a mianowicie: prezesi Związków Bratnich Pomocy, korporacyj, Kół naukowych i Centrali Związków Sportowych.

Do obozu drugiego — **(Z. P. M. A.)**, — jako organizację zań odpowiedzialne, należą:

1) Organizacja Młodzieży Narodowej Szkół Wyższych, — (O. M. N.).

2) Akademicki Związek Młodzieży Postępowej, (A. Z. M. P.),

3) Akademicka Młodzież Ludowa, — (A. M. L.).

Uznają obóz drugi, nie przyjmując zań odpowiedzialności:

1. Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej (Z. N. M. S.), — **prawica.**
2. Niezależna Młodzież Ludowa.
3. Akademicki Związek Postępowo-Narodowy.
4. Filarecja.
5. Koło Akademickie Polskiej Organizacji Wolności (P. O. W.).
6. Koło Akademickie „Stow. Wolnomyślicieli".
7. „Zjednoczenie" (Organizacja Młodzieży Polskiej poch. żyd).

Życzliwą neutralność wobec Z. P. M. A. zachowują:

1) Związek Postępu Narodowego Młodzieży Akademickiej, — (Z. P. N.).

2) Radykalna Młodzież Akademicka (Poznań).

Na czele obozu Z. P. M. A. stoi **Centralny Komitet Akademicki, — (C. K. A.),** złożony z 7 osób, w czem: z O. M. N. — 3, z A. Z. M. P. — 2, i z A. M. L. — 2.

Różnice zasadnicze między obozem pierwszym, a drugim, t. j. między N. K. A. i C. K. A., polegają na różnicy w poglądach na: system wyborczy i kwestję żydowską, oraz na kwestję innych mniejszości narodowych, — ukraińskiej i białoruskiej.

W przeciwstawieniu do wiecowego raczej, większościowego systemu wyborczego, praktykowanego przez Związek Narodowy Polskiej Młodzieży Akademickiej, — Związek Polskiej Młodzieży Akademickiej wprowadza u siebie pięcioprzymiotnikowy system wyborczy (proporcjonalny). W stosunku do Żydów, — Z. N. P. M. A. odrzuca

wszelką łączność z żydami i z t. zw. Polakami mojżeszowego wyznania, podczas gdy Z. P. M. A., stoi na stanowisku **federacji z organizacjami młodzieży mniejszości narodowych.**

Różnice między obozem pierwszym, a drugim, aczkolwiek poważne, nie wykluczają możności porozumienia, zwłaszcza z racji istnienia Konfederacji Międzynarodowej Studentów, — (Conféderation Internationale des Étudiants, C. I. E.), — Współdziałanie młodzieży polskiej z tą konfederacją spowodowało powstanie **Komisji Zagranicznej,** na której terenie jednoczą się narazie oba wspomniane obozy.

O ile chodzi o dane historyczne, — to **Związek Narodowy Polskiej Młodzieży Akademickiej,** począł się organizować już w roku 1918 we Lwowie podczas walk z Ukraińcami, — ostatecznie zaś ukonstytuował się w roku 1920 na I. ogólno-akademickim Zjeździe w Warszawie, a potem na II Zjeździe, — w Wilnie, w grudniu 1921 roku.

Po wypadkach grudniowych 1922 roku, — (zabójstwo pierwszego Prezydenta Państwa, ś. p. Gabryela Narutowicza, poprzedzone demonstracjami ulicznemi) — powstał *rozłam* z nurtujących już dawniej w łonie omawianego Związku nieporozumień. Wynikiem bezpośrednim rozłamu było zorganizowanie się w styczniu 1923 roku Związku Polskiej Młodzieży Akademickiej.

Pomimo to, Z. N. P. M. A., nie przestawał uznawać się za legalnego przedstawiciela polskiego ogółu akademickiego i w maju 1923 roku, na III-cim *Zjeździe we Lwowie* uchwalił statut akademicki i powołał do życia *Naczelny Komitet Akademicki,* nieuznany, jak wspomniałam, przez Z. P. M. A.

Prawie jednocześnie, bo w kwietniu tegoż roku, wyżej wymieniona secesja akademicka zwołała w Warszawie swój **Zjazd**, który wydał, między innemi, tej treści odezwę:

„Na odbytym w dniach 13—15 kwietnia r. 1923 Zjeździe Młodzieży, zgrupowanej dokoła środowiskowych Rad Akademickich, stworzony został Związek Polskiej Młodzieży Akademickiej, którego zadaniem jest reprezentacja i obrona interesów młodzieży akademickiej. Powstanie tego Związku jest zakończeniem pierwszego okresu walki o etykę i praworządność w stosunkach koleżeńskich i międzyorganizacyjnych na naszych wyższych uczelniach, walki, którą energicznie od początku bieżącego roku prowadzi obóz młodej demokracji z młodzieżą nacjonalistyczną.

Na Zjeździe młodzież demokratyczna uzyskała wreszcie swą naczelną reprezentację, powołaną na podstawie uchwalonego statutu Związku. Reprezentacją tą jest Centralny Komitet Akademicki, wybrany w składzie następującym: kol. Wyszyński Witold, Babski Bol, Czerwiński Witold, Lutyk Leon, Łypacewicz Stanisław, Piskorski Tomasz, Rakowski Janusz.

Zjazd m. in. powziął uchwałę, uznającą konieczność porozumienia z akademikami mniejszości narodowych w Polsce, a to w formie stworzenia federacji państwowej poszczególnych Związków narodowych. Tworzenie jednego związku ogólnego, zamiast federacji, uznano za niewskazane ze względu na niebezpieczeństwo walk narodowościowych wewnątrz takiego związku. Nadto podniesiono konieczność zjednoczenia obydwuch polskich związków akademickich, co zresztą jest uzależnione od zmiany dotychczasowych metod postępowania przez młodzież prawicową. Mniejszość zjazdowa, składająca się z młodzieży socjalistycznej i drobnych grupek skrajnej lewicy, powyższego stanowiska Zjazdu nie przyjęła i, nie bacząc na osłabienie

w ten sposób jednolitego frontu antynacjonalistycznego, od udziału w Związku P. M A. uchyliła się. Tem nie mniej podkreślić należy, że akademickie organizacje demokratyczne, w pełnem poczuciu odpowiedzialności, zdecydowane są prowadzić nadal podjętą walkę o sanację stosunków i oczyszczenie atmosfery na wyższych uczelniach, bez względu na możliwe przeszkody ze strony prawicy, jak i skrajnej lewicy".

Co do środowiskowych *Rad Akademickich,* *) to postawiły one sobie następujące zadania:

1. Wprowadzenie zasady powszechności wszelkich instytucyj i ciał akademickich;

2. Przeciwstawienie się wszelkim projektom ograniczeń narodowościowych i objawom nietolerancji w stosunkach akademickich;

3. umożliwienie studjów niezamożnym akademikom drogą wydatnej pomocy Państwa i samorządu;

4. wyeliminowanie pierwiastka politycznego z instytucyj o charakterze gospodarczym lub naukowym, jak Bratnie Pomoce i Koła Naukowe;

5. przekształcenie „Bratniaków" na instytucje o charakterze samopomocowym i usunięcie z nich czynnika „bratniej filantropji";

6. powiększenie liczby katedr, dotyczących badania zjawisk społecznych;

7 usunięcie z Uniwersytetów wydziałów teologicznych, jako pozostałości średniowiecza;

8. uzyskanie przedstawicielstwa akademickiego w instytucjach uczelnianych;

9 zmianę obecnego systemu studjów i udostępnienia ich szerokim warstwom ludowym;

---

*) Środowisk akademickich na terenie Rzeczypospolitej mamy 6, a mianowicie: Warszawa, Kraków, Lwów, Poznań, Wilno i Lublin. — Ponadto w Paryżu mamy zagraniczne środowisko polskiej młodzieży akademickiej.

10. zniesienie stosowanego przez władze uczelniane systemu legalizacyjnego w stosunku do organizacyj i stowarzyszeń akademickich.

W styczniu 1925 roku Centralny Komitet Akademicki powziął uchwałę o swem rozwiązaniu, przeciwko czemu zaprotestowały ostro środowiskowe „Rady Akademickie", postanawiając nie likwidować się i działać nadal, jako prawna reprezentacja akademickiej młodzieży demokratycznej i socjalistycznej.

Poza wymienionemi dwoma wielkiemi obozami politycznemi młodzieży akademickiej, istnieją 3 organizacje skrajne, nie należące do żadnej z dwóch grup wymienionych. Są to:

Akademicka Młodzież Niezależna,

Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej, — (Z. N. M. S.) — **lewica.**

oraz Związek Młodzieży Komunistycznej w Polsce (Sekcja Komunistycznej Międzynarodówki Młodzieży).

ZWIĄZEK NARODOWY POLSKIEJ MŁODZIEŻY AKADEMICKIEJ.

(Naczelny Komitet Akademicki).

1. MŁODZIEŻ WSZECHPOLSKA
2. MŁODZIEŻ MONARCHISTYCZNA.
3. STOWARZYSZENIE CHRZEŚCIJAŃSKIEJ MŁODZIEŻY AKADEMICKIEJ „ODRODZENIE”.

MŁODZIEŻ WSZECHPOLSKA.

Młodzież Wszechpolska jest odpowiednikiem Związku Ludowo-Narodowego.

Początek jej sięga roku 1916, kiedy nieliczna wówczas grupa akademików, stojących na gruncie narodowym i zajmujących stanowisko antyniemieckie, założyła na Uniwersytecie Warszawskim organizację ideową p. n. **„Koło im. Mochnackiego“**. Koło, choć nieliczne, prowadziło wytężoną akcję, przedewszystkiem w kierunku powstrzymania młodzieży od udziału w akcji zbrojnej po stronie Niemiec i Austrji, — a co za tem idzie, wiodło nieprzejednaną walkę z ideologją Piłsudskiego i Legjonami.

W latach 1916-17 podobne „koła“ powstają na innych uczelniach warszawskich, a na początku 1918 roku łączą się w jedną, dość luźną organizację p. n. **„Stowarzyszenie Młodzieży“**.

Jesienią 1918 r. działalność „Stowarzyszenia“ zamiera z powodu gremjalnego wstąpienia młodzieży do wojska, a na nowo podjęta zostaje w początku 1920 roku, po otwarciu wyższych uczelni. „Stowarzyszenie“ zostaje przekształcone wówczas na **„Narodowe Zjednoczenie Młodzieży Akademickiej“**, przyczem zostaje przyjęta nowa *deklaracja ideowa*, niezmieniona do dziś w swych zasadniczych podstawach.

W styczniu 1921 roku w organizacji nastąpił rozłam: część członków, niezadowolonych z taktyki, porzuciwszy platformę nacjonalistyczną, wystąpiła tworząc osobną grupę p. n. *„Młodzież Demokratyczna — Zarzewie"*, znaną dzisiaj, jako „Akademicka Młodzież Ludowa"; organizacja N. Z. M. A. zostaje znacznie osłabiona. Jednak już jesienią tegoż 1921 roku organizacja zaczyna się rozrastać: w poszczególnych środowiskach akademickich powstają organizacje, odpowiadające N. Z. M. A. w Warszawie.

W marcu 1922 roku odbył się **I Ogólny Zjazd N. Z. M. A.**, który ustalił organizacyjną łączność środowisk, uchwalił w nowej redakcji „Deklarację Ideową", a nazwę Związku zmienił na **„Młodzież Wszechpolską"**.

Jesienią 1922 roku, w czasie wyborów do Sejmu i Senatu, Młodzież Wszechpolska popiera blok „8" („Chrz. Zw. Jedności Narodowej"). — W grudniu tegoż roku M. W. wiecuje przeciwko pierwszemu konstytucyjnemu Prezydentowi Rzeczypospolitej, ś. p. Gabrjelowi Narutowiczowi, a w dniu 11 grudnia demonstruje przeciw niemu na ulicach Warszawy. Zabójstwo Narutowicza nie spotkało się z protestem M. W.

II Ogólny Zjazd Młodzieży Wszechpolskiej, zwołany do Poznania w kwietniu 1923 roku, nie miał już zadań reorganizacyjnych.

Praca ideowo-wychowawcza M. W. rozwija się na zebraniach plenarnych i w sekcjach, m. in. w sekcji pracy społecznej. Celem jej jest:

1) pogłębienie ideologji nacjonalistycznej,
2) praca wychowawcza.

Hasło „numerus clausus" (ograniczenia procentowego żydów na polskich uczelniach wyższych), zostało wysunięte przez Młodzież Wszechpolską.

Pod względem taktyki, Młodzież Wszechpolska nie różni się od Związku Ludowo-Narodowego, jest radykalna i bezwzględna, często bojowa. Organem M. W. był miesięcznik *„Głos Akademicki”,* który zaczął wychodzić w Warszawie w 1920 roku, ale w połowie 1923 roku zawieszono go z powodu trudności finansowych.

W roku 1924 do Młodzieży Wszechpolskiej przystąpiła t. zw. **„Niezależna Młodzież Narodowa“**, której program opierał się również na podłożu zdecydowanego nacjonalizmu.

(Organizacja ta powstała w roku 1920, skutkiem rozłamu w Organizacji Młodzieży Narodowej. Początkowo praca Niezależnej Młodzieży Narodowej ogniskowała się niemal wyłącznie w Warszawie. Dopiero w marcu 1922 r. Niezależna Młodzież Narodowa nawiązała ścisły kontakt organizacyjny z lwowską Akademicką Młodzieżą Narodową, w maju zaś ze Związkiem Młodzieży Narodowej w Wilnie, przyczem oba środowiska przyjęły nazwę organizacji warszawskiej.—W kwietniu t. r. lwowska organizacja N. M. N. rozpoczyna wydawnictwo miesięcznika p. t. „Akademicka Myśl Niezależna“, jednak po wydaniu trzech zeszytów zmuszona jest zawiesić wydawnictwo z przyczyn finansowych).

„Młodzież Wszechpolska“ posiada koła w Warszawie, Lwowie, Poznaniu, Krakowie, Lublinie, Wilnie i Cieszynie. Jest ona najsilniejszą liczebnie organizacją polityczną polskiej młodzieży akademickiej. Ogólna liczba członków 300. Na czele organizacji stoi Rada Naczelna, wybierana na Zjazdach Ogólnych. Przewodniczący Rady przebywa w Warszawie, sekretarjat generalny mieści się we Lwowie.

MŁODZIEŻ MONARCHISTYCZNA.

Młodzież Monarchistyczna jest odpowiednikiem Stronnictwa Zachowawczego.

Powstała ona w roku 1919, jako **„Akademickie Koło Jedności Narodowej“**, stawiając sobie za cel wychowanie młodzieży w duchu tradycji narodowej. W roku następnym organizacja przyjmuje nazwę **„Organizacji Młodzieży Narodowo-Zachowawczej“**, przerabiając swą deklarację w kierunku bardziej zdecydowanym; na naczelnem bowiem miejscu zjawia się w deklaracji punkt, mówiący o konieczności wprowadzenia w Polsce ustroju monarchicznego, jako „...jedynego sposobu utrzymania przez Państwo jednolitego narodowego charakteru...”—W tymże roku 1920 działalność związku chwilowo zamiera, wszyscy bowiem członkowie jego wstępują do wojska; w jednej z walk ginie prezes organizacji, *Zdzisław ks. Massalski*.

W 1922 roku w Poznaniu odbywa się **Wszechpolski Zjazd Organizacji Młodzieży Narodowo-Zachowawczej**, na którym zapada uchwała o zmianie nazwy organizacji na **Organizacja Młodzieży Monarchistycznej.** Na tymże Zjeździe ulega przeróbce i deklaracja ideowa w duchu wybitnie nacjonalistycznym i zachowawczym.

Obecnie Organizacja Młodzieży Monarchistycznej stawia sobie za zadanie przygotowanie kadr dla przyszłego ruchu, mającego na celu rewindykację monarchji w Polsce. Posiada ona swe koła we wszystkich środowiskach akademickich, a centralę w Warszawie. — 30.I 1924 r. weszli do Zarządu z wyboru: **P. Gruchała** (prezes), **Kraczkiewicz** i **Prószyński** (wiceprezesi), **Korewicki** (skarbnik) i **Mielżyński** (członek Zarządu).

Organ prasowy. — *„Pro Patria”*. (Warszawa, Traugutta 2).

STOWARZYSZENIE CHRZEŚCIJAŃSKIEJ MŁODZIEŻY AKADEMICKIEJ „ODRODZENIE”.

„Odrodzenie“ jest kontynuacją dawnej grupy „Prądu“. Pracę swoją rozpoczęło w październiku 1919 roku, podkreślając odrazu silnie swòj charakter wychowawczo-etyczny i niezależność od stronnictw starszego społeczeństwa. Za jedno ze swych głównych zadań Stowarzyszenie uważa szerzenie etyki katolickiej w życiu prywatnem i społecznem, oraz stworzenie czynnej inteligencji katolickiej.

Stopniowo ruch odrodzeniowy ogarniał wszystkie polskie środowiska akademickie: najpierw Kraków, gdzie nastąpiło połączenie z istniejącą już tam od lat organizacją młodzieży katolickiej „Polonia“, — potem Lublin, Wilno, Poznań, a w roku 1921 i Lwów.— Wreszcie, w roku 1922 powstało Koło „Odrodzenia” wśród kolonji studentów polskich w Paryżu.

Pierwszy ogólny **Kongres „Odrodzenia“** odbył się w Warszawie, w grudniu 1922 roku. Na Kongresie tym było obecnych jedenastu przedstawicieli młodzieży katolickiej zagranicznej, — (Francji, Belgji, Holandji, i Czechosłowacji).

W broszurce p. t. „Zadania i zarys działalności „Odrodzenia“ (Warszawa, 1924), — czytamy co niżej o zadaniach Stowarzyszenia:

> „Pierwszem zadaniem, jakie postawiło sobie „Odrodzenie“, jest praca intelektualna. Wykonujemy ją przedewszystkiem, urządzając „wieczory dyskusyjne“, organizowane perjodycznie we wszystkich polskich środowiskach akademickich“.

A dalej:

> „Działalność „Odrodzenia” jednak nie sprowadza się do pracy intelektualnej wyłącznie. Jesteśmy głęboko przeświadczeni o tem, że młodzież akademicka nie może

sklepiać się jedynie w zagadnieniach pracy naukowej i samopomocowej, czy korporacyjno-towarzyskiej, lecz że obowiązkiem jej jest zbliżyć się do młodzieży innych warstw społecznych i podjąć zorganizowaną propagandę haseł katolickich, społecznych i narodowych, oraz przez kontakt wychowawczy inteligenta z robotnikiem i włościaninem, pozwoli usuwać w imię haseł Chrystusowych uprzedzenia pomiędzy warstwami społecznemi, — obowiązkiem jej jest przygotować się do tej roli kierowniczej, jaka w narodzie polskim przypada w udziale inteligencji polskiej"...

„Odrodzenie" prowadzi również propagandę na Zachodzie, informując młodzież akademicką zagranicy o Polsce. Utrzymuje stosunki z Francją, Belgją, Włochami, Anglją, Luxemburgiem, Holandją, Szwecją, Węgrami, Jugosławją, Austrją i Czechosłowacją. — Za przykładem „Tygodni Społecznych" we Francji, „Odrodzenie" organizuje pod koniec sierpnia 7-mio dniowe Kursy Teoretyczne dla swych członków przy Uniwersytecie Katolickim w Lublinie.

„Odrodzenie" liczy 200 członków. Pod względem siły liczebnej zajmuje drugie miejsce w szeregu związków polskiej młodzieży akademickiej.

Organem prasowym Stowarzyszenia jest czasopismo miesięczne *„Prąd"*.

Adresy Kół „Odrodzenia":

Warszawa — Krakowskie Przedmieście 7 m. 15-a.
Kraków — Kanoniczna 15
Lublin — Uniwersytet.
Lwów — Kopernika 11
Poznań — Uniwersytet.
Wilno — Bakszty 11.
Paryż — 18 Guynemer (VI).

Na platformie „Odrodzenia" stoi organizacja wychowawcza p. n. **„Chrześcijański Związek Akademików"**, z siedzibą w Krakowie.

ZWIĄZEK POLSKIEJ MŁODZIEZY AKADEMICKIEJ.

(Centralny Komitet Akademicki).

I.	1. Organizacja Młodzieży Narodowej 2. Akademicki Związek Młodzieży Postępowej 3. Akademicka Młodzież Ludowa.	należą do Z.P.M.A.
II.	4. Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej (prawica) 5. Niezależna Młodzież Ludowa. 6. Akademicki Związek Postępowo-Narodowy 7. Filarecja 8. Polska Organizacja Wolności (Koło Akademickie). 9. Stow. Wolnomyślicieli (Koło Akademickie). 10. „Zjednoczenie" (organ. młodz. polskiej poch. żyd.).	uznają Z.P.M.A.
III.	11. Związek Postępu Narodowego Młodzieży Akademickiej 12. Radykalna Młodzież Akademicka (Poznań)	życzliwe dla Z.P.M.A.

ORGANIZACJA MŁODZIEŻY NARODOWEJ SZKÓŁ WYŻSZYCH *).

(Należy do Z. P. M. A.).

Organizacja Młodzieży Narodowej jest najstarszą z istniejących dziś organizacyj młodzieży akademickiej. Początkiem swym sięga ona lat 1885-87, gdy z inicjatywy grona działaczy politycznych, skupiających się około osoby pułkownika Zygmunta Miłkowskiego (T. T. Jeża), tworzyły się w środowiskach akademickich w kraju i na emigracji ośrodki odradzającego się po roku 1863 ruchu niepodległościowego.

Ruch ten jednoczył w sobie pierwiastki zdecydowanego nacjonalizmu państwowego z radykalizmem społecznym. Istniejąc w kraju wyłącznie w postaci organizacyj o charakterze konspiracyjno-spiskowym, na emigracji wcześniej przejawił się on na zewnątrz w postaci rozwijającego się tam od roku 1887 Stowarzyszenia p. n. **„Zjednoczenie Towarzystw Młodzieży Polskiej Zagranicą“.**

Związana początkowo dość blizko z całością ruchu narodowo-demokratycznego, „Młodzież Narodowa” zerwała wszelkie łączące ją z tym ruchem węzły, gdy w latach 1903—1908 Stronnictwo Narodowej Demokracji wyrzekło się swego pierwotnego programu, idąc w kierunku ugody.

Wskutek różniczkowania się poglądów młodzieży akademickiej, — (pozostającego w związku z różniczkowaniem się życia politycznego starszego społeczeństwa), — Organizacja przeżyła w okresie 1887—1914 dwukrotne rozłamy wewnętrzne, które

*) Dane historyczne według „Kalendarza Akademickiego“ na rok 1924/25.

pociągnęły za sobą powstanie w roku 1889 „Związku Młodzieży Postępowej („Filarecja"), a w roku 1909— „Organizacji Młodzieży Niepodległościowej" („Zarzewie") *).

W latach wojny działalność „Młodzieży Narodowej" szła przedewszystkiem w dwòch kierunkach: 1) udziału w ruchu zbrojnym w szeregach I-ej Brygady Legjonów Polskich, lub w pracach przygotowawczych wojskowych, początkowo (rok 1914/15) na terenie stworzonej przez siebie „*Wolnej Szkoły Wojskowej*", następnie (lata 1915/18) w szeregach Polskiej Organizacji Wojskowej (P. O. W.), 2) budzenie dążeń niepodległościowych wśród ogółu polskiej młodzieży akademickiej. — W obu kierunkach praca ta prowadzona była w ścisłej łączności z pracami młodzieży „filareckiej" i „zarzewiackiej" **).

Ostatni wreszcie, powojenny okres pracy O. M. N., rozpoczynający się z końcem roku 1920, to jest z chwilą powrotu większej liczby kolegów organizacyjnych z wojska, wysuwa na czoło zadań organizacyjnych *postulat wychowawczy.*

Na gruncie akademickim O. M. N. przeciwstawia się zdecydowanie zarówno apatji i bierności w stosunku do zagadnień życia publicznego, czy to akademickiego, czy też ogólno-narodowego, — jak też próbom przenoszenia na grunt akademicki sporów i metod partyjnych starszego społeczeństwa.

---

*) Odbicie tych przeżyć wewnętrznych Organizacji Młodzieży Narodowej znaleźć można przedewszystkiem na łamach jej wydawnictw perjodycznych okresu przedwojennego, (we Lwowie „Teka", w Krakowie „Sprawa" i „Młodzież", w Wilnie „Pobudka", w Poznaniu „Brzask", w Warszawie „Znicz" i „Dla Polski").

**) Odbiciem tego okresu pracy mogą być wojenne warszawskie wydawnictwa O. M. N.: „Miesięcznik Młodzieży Polskiej" oraz „Dla Polski".

AKADEMICKI ZWIĄZEK MŁODZIEŻY POSTĘPOWEJ (A. Z. M. P.).

(należy do Z. P. M. A.).

Akademicki Związek Młodzieży Postępowej powstał w 1924 roku na terenie środowiska warszawskiego, rzucając hasła: pracy dla dobra Narodu, etyki, demokracji i postępu.

Związek liczy obecnie około 50 członków. Na jego czele stoją m. in. pp. *Raczkowski i Rakowski.*

AKADEMICKA MŁODZIEŻ LUDOWA *).

(*Należy do Z. P. M. A.*)

Akademicka Młodzież Ludowa, — to organizacja, oparta na ideologji ludowej i demokratycznej. Powstała ona w roku 1922 z przekształcenia się istniejącej od roku 1921 grupy p. n. „Młodzież Demokratyczna — Zarzewie“. Skupia przeważnie młodzież, wychodzącą z ludu. Główny nacisk kładzie na prace samokształceniowe członków, dążąc do wyrobienia z nich pionierów idei ludowej.

Organizacja nie jest związana z żadną partją starszego społeczeństwa, sympatyzuje jednak z Polskiem Stronnictwem Ludowem a utrzymuje kontakt z instytucjami i organizacjami kulturalno-oświatowemi wsi, — w pierwszym rzędzie ze Związkiem Młodzieży Wiejskiej, Kółkami Rolniczemi, Związkiem Teatrów Ludowych i t. p.

Środowiska: w Warszawie, Krakowie („Czytelnia“), Lwowie („Posiew“), Poznaniu („P. A. M. L.“). Na czele stoją pp. *Babski, Daab, Załęski* i inni. Liczba członków koło 60.

---

*) Dane historyczne według „Kalendarza Akademickiego“ na rok 1924/25.

ZWIĄZEK NIEZALEŻNEJ MŁODZIEŻY SOCJALISTYCZNEJ (Z. N. M. S.) *)

(Prawica).

(Uznaje Z. P. M. A.)

Z. N. M. S. powstaje w końcu roku ak. 1917/18, gdy część członków akademickiego zrzeszenia „Promień" — (później przemianowanego na „Filarecję")— opuszcza szeregi stowarzyszenia, aby utworzyć nowe ugrupowanie akademickie.

Ugrupowanie to, zarówno w swej deklaracji ideowej, jak i w szeregu wystąpień na terenie akademickim, podkreśla z całym naciskiem swój charakter społeczno-rewolucyjny i solidarność z międzynarodowym ruchem robotniczym. Nie zrywa jednak z patrjotyzmem i w czasie okupacji niemieckiej bierze udział we wszelkich wystąpieniach akademickich przeciwko gwałtom władz okupacyjnych.

W listopadzie r. 1918 członkowie Z. N. M. S. biorą czynny udział w akcji rozbrajania władz okupacyjnych.

I-szy Zjazd Niezależnych Związków Akademickiej Młodzieży Socjalistycznej, obradujący w maju roku 1922, gromadzi reprezentantów wszystkich akademickich organizacyj socjalistycznych, a mianowicie: Związku Polskiej Akademickiej Młodzieży Socjalistycznej „Zycie" we Lwowie i Krakowie, organizacji młodzieży socjalistycznej „Ogniwo" na terenie Uniwersytetu Lubelskiego, oraz „Koło" Z. N. M. S. w Warszawie, na Uniwersytecie, Politechnice, Wolnej Wszechnicy Polskiej, w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego i Wyższej Szkole Handlowej.

---

*) Dane historyczne według „Kalendarza Akademickiego", na rok 1924/25.

Na Zjeździe stwierdzono przez aklamację *zjednoczenie ruchu,* poczem jednomyślnie przyjęto Deklarację ideową i Statut zjednoczonego Związku. Stanowiskiem zasadniczem Związku jest bezpartyjność ruchu młodzieży i niezależność jego od stronnictw politycznych.

W dniach 8—9 grudnia roku 1923 odbył się w Krakowie **II-gi Zjazd Z. N. M. S.** Na Zjeździe tym nastąpił **rozłam** z powodów: 1) przystąpienia Związku do II-ej Międzynarodówki Młodzieży z siedzibą w Hamburgu, w czem część obecnych widziała sprzeniewierzenie się idei niezależności Związku; 2) stosowania przy wyborach zasady absolutnej większości, a nie zasady proporcjonalności.

Powstała **prawica** Z. N. M. S., zbliżona pod względem ideologji i taktyki do Polskiej Partji Socjalistycznej, i **lewica,** zbliżona do Partji Niezależnych Socjalistów, a częściowo — może nawet i do komunistów. „Prawica" wydaje **„Głos Niezależny"** pod redakcją p. Dobiesława Damięckiego (Warszawa, ul. Wspólna 19—9), „Lewica" zaś **„Życie"** pod redakcją Przemysława Tomaszewskiego (Warszawa, ulica Poznańska 21). „Prawica" liczy z górą 50 członków, a „Lewica" — około 30.

STOWARZYSZENIE AKADEMICKIEJ NIEZALEŻNEJ MŁODZIEŻY LUDOWEJ.

(Uznaje Z. P. M. A.)

Stowarzyszenie Akademickiej Niezależnej Młodzieży Ludowej jest odpowiednikiem Z. P. S. L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa" wśród polskiej młodzieży akademickiej.

Powstało ono w drugiej połowie roku 1922, na krótko przed wyborami do Sejmu i Senatu, właściwy jego rozwój przypada jednak na rok 1923 i 1924. Stowarzyszenie skupia młodzież akademicką, pochodzącą z ludu i pracuje nad politycznem i społecznem uświadomieniem młodzieży wiejskiej.

Prezesem Rady Stowarzyszenia jest *Kazimierz Maj*, student Wolnej Wszechnicy Polskiej, członkami Rady pp: *Edward Lambach, Bronisław Filipkowski i Jan Klimek.* W skład Komitetu Wykonawczego Stowarzyszenia (który to Komitet stanowi część składową Rady), wchodzą pp.: *Jan Nosek* — przewodniczący, *Franciszek Litwin* — sekretarz, oraz *Ignacy Mularek* — skarbnik.

Stowarzyszenie liczy około 60 członków.

AKADEMICKI ZWIĄZEK POSTĘPOWO-NARODOWY.

(Uznaje Z. P. M. A.)

Akademicki Związek Postępowo-Narodowy głosi hasła: harmonijnego rozwoju wszystkich warstw, oparcia życia społecznego na zasadach istotnej sprawiedliwości i demokracji i doskonalenia się pod każdym względem drogą ewolucyjnego postępu.

Bliższych informacyj o A. Z. P. N. narazie nie posiadamy.

FILARECJA. *)

(*Uznająca Z. P. M. A.*)

„Filarecja" jest jedną z trzech istniejących przed wojną organizacyj ideowych młodzieży. Pracę swą prowadzi ona głównie na terenie Warszawy, wśród młodzieży akademickiej Uniwersytetu i Politechniki, probując jednak organizować w niewielkim zakresie i kolegów-absolwentów.

Oprócz licznych odezw i innych druków ulotnych, „Filarecja" wydawała w roku 1923 własne pismo p. t. „*Przebojem*", którego wyszły trzy numery.

W roku 1924 życie organizacji zamarło. Przywódcy pp.: *Tadeusz Caspaeri, Graliński* i inni.

---

*) Dane historyczne według „Kalendarza Akademickiego" na rok 1924/25, Warszawa.

KOŁO AKADEMICKIE POLSKIEJ ORGANIZACJI WOLNOŚCI (P. O. W.)

(*Uznaje Z. P. M. A.*)

Polska Organizacja Wolności nie jest, jak wiemy, organizacją młodzieży. Z jej historją, działalnością, deklaracją ideową i organizacją zapoznaliśmy się w rozdziale o polskich. stronnictwach politycznych pozasejmowych.

Nadmieniam więc tylko, że Koło Akademickie P. O. W. liczy kilkudziesięciu członków, przeważnie b. legjonistów. Żadnej akcji samodzielnej nie prowadzi, a w życiu młodzieży akademickiej niewielką gra rolę.

KOŁO AKADEMICKIE STOWARZYSZENIA WOLNOMYŚLICIELI.

(*Uznaje Z. P. M. A.*)

Aczkolwiek Stowarzyszenie Wolnomyślicieli jest organizacją apolityczną, zamieszczam tutaj Koło Akademickie Stowarzyszenia ze względu na to, że bierze ono żywy udział w życiu politycznem młodzieży akademickiej.

W swej działalności i wystąpieniach Koło Akademickie Stow. Wolnomyślicieli jest solidarne z organizacjami politycznemi lewicy akademickiej. Liczy kilkadziesiąt członków (44 opłacających regularnie składki członkowskie).

„ZJEDNOCZENIE"
(Organizacja młodzieży polskiej pochodz. żyd.).
(*Uznaje Z. P. M. A.*)

„Zjednoczenie" jest organizacją starszej młodzieży polskiej pochodzenia żydowskiego. Szerzy hasła asymilacji, dążąc do spolszczenia żydów, zamieszkujących Państwo Polskie i rozbudzenia w nich uczuć przywiązania do Polski.

„Zjednoczenie" powstało w czasie okupacji niemieckiej, działając początkowo wśród młodzieży szkolnej jako „Związek Młodzieży Polskiej pochodzenia żydowskiego" i wydając dla niej pismo nieperjodyczne p. t. „Zagiew". Z czasem jednak rozszerzyło swą działalność na młodzież akademicką, a nawet i na starsze społeczeństwo.

Stoi na gruncie demokracji, domaga się równouprawnienia żydów w Polsce we wszystkich dziedzinach życia, — walczy zarówno z ciasnym nacjonalizmem polskim, jak i żydowskim.

Przywódcą tej grupy jest p. Stefan Lubliner, działacz na polu asymilacji młodzieży, a jej organem prasowym — miesięcznik *„Rozwaga"* przez niego redagowany.

Liczba członków „Zjednoczenia" przekracza 50.

ZWIĄZEK POSTĘPU NARODOWEGO P. M. A.

(Życzliwy dla Z. P. M. A.)

Związek Postępu Narodowego P. M. A. założony został w roku 1921 przez grono młodzieży akademickiej, grupującej się koło pisma *„Ster"*, które to wydawnictwo poprzedziło powstanie organizacji. Deklaracja programowa Z. P. N. została opublikowana w październiku 1921 roku. — Art. 3-ci tej deklaracji wyszczególnia następujące zadania organizacji:

1. Gruntowanie przyjaźni i koleżeństwa wśród polskiej młodzieży akademickiej i krzewienie poczucia honoru.
2. Dążenie do umocnienia stanowiska moralnego młodzieży w społeczeństwie.
3. Rozwijanie łączności pomiędzy profesorami a studentami poza ramy nauki ścisłej.
4. Przestrzeganie wszechstronne dobra młodzieży akademickiej i obrona jej słusznych interesów.
5. Współdziałanie w myśl swoich zasad z innemi organizacjami młodzieży, dążącemi do jej rozwoju duchowego, umysłowego i fizycznego.
6. Praca nad wykrzesaniem samodzielnych sił twórczych młodzieży polskiej.
7. Krzewienie oświaty oraz zasad Związku wśród upośledzonych pod tym względem warstw społeczeństwa.

Jak widać, Z. P. N. jest w większej mierze organizacją ideowo-wychowawczą, niż polityczną i pracuje on tylko w Warszawie, przeważnie w zamkniętem gronie, mało udzielając się szerszemu ogółowi. Liczba członków — 5. Na czele Z. P. N. stoi *p. Krupski.*

RADYKALNA MŁODZIEŻ AKADEMICKA W POZNANIU.

(Życzliwa dla Z. P. M, A.)

Organizacja ta powstała w marcu 1921 roku. Jako cel postawiła sobie pogłębianie wiadomości o życiu społecznem oraz propagowanie radykalnych reform społecznych, przyczem założeniem ideologji jest przekonanie, iż praca jest jedynym miernikiem wartości człowieka.

R. M. A. pracuje na zewnątrz przeważnie w miejscowych związkach zawodowych, bez względu na kierunek polityczny danego zrzeszenia. — W życiu ogólno-akademickiem nie odgrywa znaczniejszej roli.

POLITYCZNE ZWIĄZKI SKRAJNE POLSKIEJ MŁODZIEŻY AKADEMICKIEJ

(nie należące do żadnej z organizacyj ogólnych młodzieży akademickiej).

1. AKADEMICKA MŁODZIEŻ NIEZALEŻNA.
2. ZWIĄZEK NIEZALEŻNEJ MŁODZIEŻY SOCJALISTYCZNEJ „ŻYCIE" *(Lewica)*.
3. MŁODZIEŻ KOMUNISTYCZNA (KOŁO AKADEMICKIE ZWIĄZKU MŁODZIEŻY KOMUNISTYCZNEJ W POLSCE [Sekcja Międzynarodówki Młodzieży Komunistycznej]).

AKADEMICKA MŁODZIEŻ NIEZALEŻNA.

Akademicka Młodzież Niezależna dąży do:

1-o rozszerzenia zakresu wiadomości młodzieży akademickiej, — (drogą samokształcenia),

2-o rozwinięcia ogólnej sprawności myślowej, zdolności logicznego i konsekwentnego rozumowania,

3-o odnalezienia linji indywidualnych tendencyj psychicznych.

Z tego wynika, że materjałem, stanowiącym o istnieniu i celowości ruchu Młodzieży Niezależnej są jednostki o silniejszym temperamencie społecznym i wyrazistszej strukturze indywidualnej.

Młodzież Niezależna nie należy do żadnego z dwóch obozów politycznych młodzieży akademickiej, ani do Z. N. P. M. A., ani też do Z. P. M. A.

ZWIĄZEK NIEZALEŻNEJ MŁODZIEŻY SOCJALISTYCZNEJ „ŻYCIE".

(*Lewica Z. N. M. S.*)

Z. N. M. S. „Życie" powstał w grudniu 1923 roku, po rozłamie na II. Zjeździe Z. N. M. S. w Krakowie. Wysunął on hasła: zupełnej niezależności Związku od organizacyj międzynarodowych, (Z. N. M. S. przystąpił na tym Zjeździe do Międzynarodówki Socjalistycznej) i proporcjonalności wyborów, wbrew stosowanej przez naczelne władze Związku zasadzie większościowej.

Organem prasowym Z. N. M. S. „Życie" jest miesięcznik p. t. „*Życie*", redagowany przez p. Przemysława Tomaszewskiego (Warszawa, Poznańska 21).

Związek liczy około 30 członków.

Młodzież Akademicka Komunistyczna należy do Związku Młodzieży Komunistycznej w Polsce (Sekcji Międzynarodówki Komunistycznej), w którym tworzy odrębne „Koło Akademickie" (patrz dalej, Związek Młodzieży Komunistycznej w Polsce.

POLITYCZNE ZWIĄZKI MŁODZIEŻY AKADEMICKIEJ MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH W POLSCE (R. 1925).

MŁODZIEŻ ŻYDOWSKA
MŁODZIEŻ UKRAIŃSKA

ŻYDOWSKA MŁODZIEŻ AKADEMICKA.
(R. 1925).

Żydowska Strzecha Akademicka:

1. Akademicka Organizacja Sjonistyczna „Jardenja"
2. Akademickie Koło Szomrowe
3. Związek Żydowskiej Akademickiej Młodzieży Postępowej
4. Akademickie Koło „Jugend" (Poalej-Sjon)
5. Akademickie Koło Socjalistyczne „Pochodnia" (niezależni socjaliści)
6. Akademickie Koło Grosserowskie „Ogniwo" („Bund")

ŻYDOWSKA MŁODZIEŻ AKADEMICKA.

Zasadniczym i dominującym kierunkiem wśród żydowskiej młodzieży akademickiej jest sjonizm, to też większość organizacyj akademickich znajduje się w rękach młodzieży sjonistycznej.

Ogólną organizacją akademików żydowskich w Polsce jest **„Żydowska Strzecha Akademicka“** w Warszawie (ul. Nowy Świat 21), która jest częścią składową Centrali *„Auxilium Academicum Judaicum”*. Do „Strzechy” należą akademicy żydowscy bez różnicy przynależności partyjnej, — (za wyjątkiem jedynie asymilatorów, gdyż nie uważają się oni za Żydów z narodowości, lecz za Polaków wyznania mojżeszowego).—To też na terenie „Żyd. Strzechy Akademickiej” ścierają się wpływy młodzieży sjonistycznej, demokratyczno-postępowej i socjalistycznej.

Do „Strzechy” należą: 1) Akademicka Organizacja Sjonistyczna „Jardenja”, 2) Akademickie Koło Szomrowe (organizacja palestyńska), 3) Związek Żydowskiej Akademickiej Młodzieży Postępowej, 4) Akademickie Koło „Jugend” (Poalej-Sjon), 5) Akademickie Koło Socjalistyczne „Pochodnia” (niezależni socjaliści) i 6) Akademickie Koło Grosserowskie „Ogniwo” (odpowiednik „Bundu”).

AKADEMICKA ORGANIZACJA SJONISTYCZNA „JARDENJA”.

„Jardenja” powstała jako odpowiednik Stronnictwa Sjonistycznego wśród akademików żydowskich w Polsce.

Stosunek Organizacji do spraw wewnętrznej polityki akademickiej określa *rezolucja*, uchwalona na *Zjeździe Delegatów we Lwowie w 1922 roku*. — Oto jej treść:

„A. Zjazd stwierdza, że młodzież żydowska na wyższych uczelniach polskich jest od r. 1918 systematycznie przez odnośne Senaty akademickie w prawach swoich wolnego dostępu do tych uczelni ograniczaną, a w szczególności dzieje się to na wyższych uczelniach w Galicji Wschodniej.

B. Zjazd wyraża nadzieję, że miarodajne czynniki na wyższych uczelniach polskich dołożą wszelkich starań, ażeby ograniczenia wolnego dostępu na te uczelnie w najbliższym czasie usunięte zostały.

C. Zjazd stwierdza z ubolewaniem, że ograniczenia te, krzywdzące żydowską młodzież w ten sposób niesłychany, stoją w rażącej sprzeczności z oświadczeniami miarodajnych czynników na Wszechnicach i Ministerstwa W. R. i O. P., które zostały wyrażone delegacjom młodzieży, oraz reprezentantom społeczeństwa żydowskiego.

D. Zjazd stwierdza, że rozporządzenia Senatów akademickich od r. 1919 do dnia dzisiejszego w stosunku do żydowskiej młodzieży akademickiej są sprzeczne z duchem Konstytucji Rzplitej Polskiej.

E. 1) Młodzież żydowska stoi na stanowisku, że ma prawo korzystać z wszelkich instytucyj i zakładów, utrzymywanych z funduszów publicznych i z podatków wszystkich obywateli bez różnicy narodowości, które to prawo gwarantowane jest zasadniczemi ustawami o prawach obywateli.

2) Ograniczające rozporządzenia Senatu lwowskiego z września b. r. są tembardziej groźne i nieusprawiedliwione, że dotyczą młodzieży, która od lat ośmiu narażoną jest na ciągłe szykany; dalsze skazanie tej młodzieży na bezczynność może być

nieobliczalne w swych moralnych i materjalnych skutkach, a czasami identyczne z całkowitem przekreśleniem możności korzystania z nauki.

3) W szczególności boleśnie odczuwa młodzież żydowska wprowadzenie numerus clausus tam, gdzie równocześnie istnieją rozporządzenia o dopuszczaniu młodzieży państw zagranicznych, mających własne wyższe uczelnie.

F. Zjazd solidaryzuje się z rezolucjami i uchwałami ogólnego wiecu żydowskiej młodzieży akademickiej we Lwowie z dnia 19. IX. b. r, oraz rezolucjami zebrania obywatelskiego z dn. 20. IX.

G. Zjazd potępia rezolucje i uchwały wiecu polskiej młodzieży akademickiej z dnia 1 października, które były wyrazem stronnictw partyjnych, stojących na gruncie nienawiści rasowej i narodowościowej, a w szczególności wyraża swe ubolewanie tej części młodzieży, która zwróciła się z apelem do Senatu dla ukarania winnych za uchwały wiecu ogólnego żyd. młodz. akad. z dn. 19. IX.

H. Zjazd odmawia niepowołanym czynnikom prawa stanowienia o ilości słuchaczy na wszechnicach

I. Zjazd ubolewa, że jedna z uchwał wiecu młodzieży polskiej z dn. I. X. zwraca się do młodzieży technickiej z życzeniem wprowadzenia tej walki w mury Politechniki lwowskiej.

J. Zjazd zwraca się z apelem do młodzieży postępowej i demokratycznej na wszechnicach polskich, ażeby słuszne postulaty żydowskiej młodzieży akademickiej wedle swych sił popierała w imię postępu, kultury i cywilizacji.

K. Zjazd wyraża uznanie i podziękowanie Stronnictwu Sjonistycznemu za poparcie i gorące zajęcie się sprawą żydowskiej młodzieży akademickiej.

AKADEMICKIE KOŁO SZOMROWE.

(*Organizacja palestyńska*).

Akademickie Koło Szomrowe jest organizacją harcerstwa sjonistycznego wśród akademików żydowskich w Polsce. Programem Koła jest praca w Palestynie. Koło współdziała czynnie ze Stronnictwem Sjonistycznem, dopomagając mu w zbieraniu podatku na rzecz emigracji żydów do Palestyny.

AKADEMICKIE KOŁO „JUGEND".

(Organizacja poalej-sjonistyczna).

Akademickie Koło „Jugend" jest organizacją młodzieży poalej-sjonistycznej, a więc odpowiednikiem Żydowskiej Socjal-Demokratycznej Partji Robotniczej „Poalej-Sjon" w Polsce.

Organem prasowym Koła jest *„Najer-Dor"* w Warszawie, oraz *„Jugend-Fun"* w Krakowie, — (to ostatnie zawieszone).

AKADEMICKIE KOŁO SOCJALISTYCZNE „POCHODNIA"

(Organizacja niezależnych socjalistów).

Akademickie Koło Socjalistyczne „Pochodnia" jest niejako odpowiednikiem lewicy Żyd. Socjalistycznej Partji Robotniczej „Poalej-Sjon" w Polsce, a częściowo i Niezależnej Socjalistycznej Partji Pracy w Polsce, — (daw. Partja Niezależnych Socjalistów).

AKADEMICKIE KOŁO GROSSEROWSKIE „OGNIWO".

(Organizacja bundowska).

Akad. Koło Grosserowskie „Ogniwo" jest odpowiednikiem Ogólnego Żydowskiego Związku Robotniczego „Bund" w Polsce i pozostaje pod jego wpływem.

Wśród akademików żydowskich w Polsce ma wpływy dość znaczne.

ZWIĄZEK ŻYDOWSKIEJ AKADEMICKIEJ MŁODZIEŻY POSTĘPOWEJ.

Związek Żydowskiej Akademickiej Młodzieży Postępowej założony został przez grono studentów Uniwersytetu Warszawskiego, na początku 1924 roku.

W marcu 1924 r. Związek przystąpił do wyborów na Wszechświatowy Kongres Akademików-Żydów, uzyskując pod względem ilości oddanych nań głosów trzecie miejsce wśród wszystkich list wyborczych. Dzięki temu uzyskała lista Związku mandat na Kongres Wszechświatowy, który odbył się w końcu kwietnia 1924 roku. Przedstawiciel Związku brał udział w pracach Kongresu i został obrany do Rady Centralnej Wszechświatowego Związku Studentów-Żydów.

Związek Żyd. Akad. Młodzieży Postępowej jest organizacją narodowo-żydowską, a stojąc na gruncie państwowości polskiej, dąży do porozumienia między demokracją polską i żydowską. Żąda szerokich reform społecznych, zwalczając jednak radykalnie odłam socjalistyczny i prowadzi zdecydowaną akcję przeciwko klerykalizmowi żydowkiemu. Oprócz studentów, do Związku należy grono dyplomowanych prawników i lekarzy.

Członkowie Związku biorą czynny udział w pracy samopomocowej, naukowej i kulturalnej w stowarzyszeniach akademickich. Narazie Związek pracuje tylko na terenie akademickim w Warszawie. Związek liczy około 100 członków.

UKRAIŃSKA MŁODZIEŻ AKADEMICKA (R. 1925).

1. ZWIĄZEK UKRAIŃSKICH STUDENTÓW W POLSCE.
2 KOMITET UKRAIŃSKIEJ MŁODZIEŻY („K. U. M.").

ZWIĄZEK UKRAIŃSKICH STUDENTÓW W POLSCE.

W roku 1921 liczba zorganizowanych akademików Ukraińców w Polsce (studjujących i nie studjujących) dochodziła do 1,000. Na pierwszym Zjeździe ukraińskich studenckich emigracyjnych „hromad" powołana została do życia organizacja centralna p. n. **„Sojuz Ukraińskich Studentów w Polsce"**

'W skład Związku wchodziły w roku 1923 „hromady": warszawska (104 członków), krakowska (12-tu członków) i hromady w obozach dla internowanych (107 członków).

Ukraińskie studenckie „Hromady" zostały zorganizowane w roku 1920 z akademików, studjujących w Warszawie i Krakowie, oraz z akademików chwilowo niestudjujących, a znajdujących się w Kaliszu, Częstochowie, Strzałkowie, Szczypiornie i Tarnowie.

KOMITET UKRAIŃSKIEJ MŁODZIEŻY (K.U.M.)
t. zw. popularnie „KUM",

jest organizacją nacjonalistyczno - radykalną ukraińskiej młodzieży akademickiej we Wschodniej Małopolsce. Siedziba główna znajduje się we Lwowie.

MŁODZIEŻ NIEAKADEMICKA (SZKOLNA, ROBOTNICZA I WIEJSKA).

A) POLITYCZNE ZWIĄZKI POLSKIEJ MŁODZIEŻY SZKOLNEJ W POLSCE (R. 1925).

1. ORGANIZACJA MŁODZIEŻY NARODOWEJ SZKÓŁ ŚREDNICH.
2. ZWIĄZEK POLSKIEJ MŁODZIEŻY SOCJALISTYCZNEJ (Z.P.M.S)

ORGANIZACJA MŁODZIEŻY NARODOWEJ SZKÓŁ ŚREDNICH.

Organizacja Młodzieży Narodowej Szkół Średnich jest znikomo słabą, a działalność jej nie zatacza szerszych kręgów.

O. M. N. Szkół Średnich stoi na grunci Deklaracji Ideowej Akademickiej O. M. N.

ZWIĄZEK POLSKIEJ MŁODZIEŻY SOCJALISTYCZNEJ (Z. P. M. S.)

Związek Polskiej Młodzieży Socjalistycznej, który w czasie okupacji niemieckiej i jeszcze potem stał na stanowisku Polskiej Partji Socjalistycznej, — w r. 1920 podzielił się na 2 frakcje: prawicę i lewicę. Na czele prawicy stanął Stanisław Dubois, podczas gdy przywódcą lewicy został Tadeusz Oppman.

Po tych przejściach Z. P. M. S. odrodził się dopiero w roku 1923, jako organizacja socjalistyczna młodzieży szkolnej.

B) POLITYCZNE ZWIĄZKI POLSKIEJ MŁODZIEŻY ROBOTNICZEJ W POLSCE (R. 1925).

1. CHRZEŚCIJAŃSKI ZWIĄZEK MŁODZIEŻY ROBOTNICZEJ.
2. TOWARZYSTWO UNIWERSYTETU ROBOTNICZFGO.
3. ZWIĄZEK MŁODZIEŻY KOMUNISTYCZNEJ W POLSCE (SEKCJA KOMUNISTYCZNEJ MIĘDZYNARODÓWKI MŁODZIEŻY).

CHRZEŚCIJAŃSKI ZWIĄZEK MŁODZIEŻY ROBOTNICZEJ.

Chrześcijański Związek Młodzieży Robotniczej (część składowa Ligi Młodzieży Polskiej), jest jedną z tych organizacyj młodzieży, które są niejako ekspozyturą partji, — w tym wypadku Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Pracy, — (Chrześcijańskiej Demokracji). Związek ma kilka oddziałów prowincjonalnych, nie posiada jednak większych wpływów w szeregach młodzieży robotniczej, a w ostatnim roku działalność jego zamarła. Na czele Związku stoi *Antoni Opęchowski,* redaktor tygodnika *„Młody Robotnik"*, które to pismo jest organem Związku.

TOWARZYSTWO UNIWERSYTETU ROBOTNICZEGO (T. U. R.)

Powstanie Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego zostało zapowiedziane w dniu 17 grudnia roku 1922, nazajutrz po zabójstwie Prezydenta Gabrjela Narutowicza. Zapowiedziała je Rada Naczelna Polskiej Partji Socjalistycznej w Manifeście „Do Polskiego Ludu Pracującego". *T. U. R. nie jest organizają polityczną ani też organizacją młodzieży w ścisłem tego słowa znaczeniu gdyż celem jego jest uświadamianie i kształcenie wogóle robotników.* Podaję je jednak na tem miejscu, ponieważ większa część jego członków rekrutuje się z szeregów socjalistycznej młodzieży robotniczej.

W r. 1923 T. U. R. zostało już oficjalnie założone, a obecnie (marzec 1925) ma już 37 oddziałów zorganizowanych i czynnych, a 10 — w stadjum organizacji.

Pod względem politycznym, T. U. R. jest placówką Polskiej Partji Socjalistycznej i podlega w całości jej wpływowi.

W skład T. U. R. wszedł Związek Młodzieży Robotniczej „Siła".

Spis Oddziałów T. U. R.

1. Białystok, 2. Borysław, 3. Brześć nad Bugiem, 4. Ciechanów, 5. Grodno, 6. Chełmica Wielka, 7. Dobrzelin, 8. Dąbrowa Górn., 9. Kielce, 10. Klimontów, 11. Kutno, 12. Katowice, 13. Kalisz, 14. Lubartów, 15. Lublin, 16. Łódź, 17. Niwka, 18. Niemce, 19. Ostrowiec, 20. Olkusz, 21. Płock, 22. Pruszków, 23. Piotrków, 24. Pabjanice, 25. Radom, 26. Rypin, 27. Sosnowiec, 28. Siedlce, 29. Wołomin, 30. Utrata, 31. Wilno, 32. Włocławek, 33. Zawiercie, 34. Zamość, 35. Zduńska Wola, 36. Żychlin, 37. Żyrardów.

Ponadto 10 oddziałów jeszcze się formuje.

ZWIĄZEK MŁODZIEŻY KOMUNISTYCZNEJ W POLSCE.

(Sekcja Komunistycznej Międzynarodówki Młodzieży).

Charakterystyka.

Związek Młodzieży Komunistycznej w Polsce obejmuje młodzież robotniczą, rzemieślniczą i inteligencką, przyczem znaczny odsetek tej ostatniej szczególniej stanowią żydzi.

Z. M. K. jest sekcją Komunistycznej Międzynarodówki Młodzieży, która z kolei stanowi samodzielną sekcję Międzynarodówki Komunistycznej (Kominternu).

Z. M. K. w Polsce gra rolę podwójną:

1) jest filją Komunistycznej Partji Robotniczej Polski (Sekcji Międzynarodówki Komunistycznej) wśród młodzieży,

2) jest organizacją pomocniczą w dziedzinie techniki partyjnej dla K. P. R. P.

Stwierdziły to bardzo liczne fakty, jak: wielokrotne przyłapywanie przez policję nieletnich kolporterów komunistycznych, członków Z. M. K. i pełnienie przez wybitniejszych członków Z. M. K. funkcyj łączników pomiędzy poszczególnemi organizacjamji lokalnemi i okręgowemi K. P. R. P.

Postulaty Z. M. K.

Odnośnie do robotników młodocianych, należących do Związków zawodowych:

1) Wprowadzenie minimum płacy zarobkowej, zabezpieczenie minimum wyżywienia.

2) Zniesienie wszelkiej pracy nocnej dla młodzieży poniżej lat 18

3) 6-cio godzinny dzień roboczy, przy zapłacie za pełen dzień roboczy.

4) Coroczny urlop 4-tygodniowy przy zachowaniu pensji.

5) Zniesienie wszelkich umów indywidualnych z terminatorami.

6) Wprowadzenie umów zbiorowych.

7) Włączenie nauki do czasu roboczego.

8) Całkowity poobiedni sobotni i niedzielny wypoczynek.

9) Bezpłatna nauka we wszystkich ogólnych i specjalnych zakładach naukowych.

10) Bezpłatne zaopatrzenie w pomoce szkolne.

11) Wybory specjalnych rad uczniowskich i branie udziału w życiu szkolnem.

12) Opracowanie planu nauki, udział w administracji i t.d

13) Zabezpieczenie młodych bezrobotnych na równi z dorosłymi bezrobotnymi".

Organizacja.

Z. M. K. w Polsce, podobnie jak K. P. R. P., dzieli się na obwody, te zaś na okręgi, okręgi na organizacje lokalne, — (miejscowe), — które w razie potrzeby dzielą się jeszcze na dzielnice, — (w większych miastach). — Najwyższym organem wykonawczym Związku jest Komitet Centralny.

Organem prasowym Z. M. K. jest pismo nieperjodyczne „*Towarzysz*", nie wychodzące już od dłuższego czasu. W r. 1924 wychodził „*Biuletyn*" Kom. Centr. Z. M. K. Liczba członków w całym kraju dochodzi przypuszczalnie do paru tysięcy.

C) POLITYCZNE ZWIĄZKI MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ W POLSCE (R. 1925)

ZWIĄZEK MŁODZIEZY WIEJSKIEJ.

ZWIĄZEK MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ.

Związek Młodzieży Wiejskiej założony został oficjalnie przez Polską Akademicką Młodzież Ludową. Faktycznie jednak tak zw. **„Koła Młodzieży Wiejskiej“**, w których ogniskowała się praca kulturalno-oświatowa na wsi, istniały jeszcze przed wojną. Związek Młodzieży Wiejskiej jest faktycznie organizacją bezpartyjną, pozostaje jednak pod wpływem Związku Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie” i „Jedność Ludowa”).

Z. M. W. mieści się w Warszawie przy ulicy Tamka № 1.

POLITYCZNE ZWIĄZKI MŁODZIEŻY SZKOLNEJ I ROBOTNICZEJ MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH W POLSCE (R. 1925).

MŁODZIEŻ ŻYDOWSKA
MŁODZIEŻ UKRAIŃSKA

POLITYCZNE ZWIĄZKI MŁODZIEŻY ŻYDOWSKIEJ SZKOLNEJ I ROBOTNICZEJ.

Związki polityczne młodzieży żydowskiej szkolnej i robotniczej, (podobnie jak akademickiej), są filjami stronnictw i związków politycznych starszego społeczeństwa żydowskiego.

Organizacja **„Hechaluc“** („Pionier”) odpowiada Stronnictwu Sjonistycznemu. Działalnością swą obejmuje młodzież szkolną, a częściowo i rzemieślniczą, kształcąc młodych żydów, zamierzających wyjechać do Palestyny.

Organizacja młodzieży poalej-sjonistycznej **„Jugend“** odpowiada Zydowskiej Socjal-Demokratycznej Partji Robotniczej „Poalej-Sjon” w Polsce.

ORGANIZACJA MŁODZIEŻY SOCJALNO-DEMOKRATYCZNEJ „PRZYSZŁOŚĆ" (ZUKUNFT).

Organizacja Młodzieży Socjalno-Demokratycznej „Przyszłość" (Zukunft) powstała w czasie wojny, jako ekspozytura „Bundu" wśród młodzieży.

„Główna działalność organizacji polega na udzielaniu swym członkom systematycznego wykształcenia i wychowania socjalistycznego, oraz obronie interesów zawodowych robotników młodocianych"—czytamy w N-rze 12 „Głosu Bundu" z dn. 20.VI 1919 r.; w tym celu organizacja zakłada kluby, w których wygłaszane są odczyty na tematy: historyczne, społeczne i zawodowe, organizuje bibljoteki robotnicze, kółka samokształceniowe i szkoły wieczorne.

4 i 5 czerwca 1919 roku odbyła się w Warszawie pierwsza *Konferencja Krajowa organizacji „Zukunft"*. Na Konferencji tej przyjęto ustawę, w której między innemi wymienia się jako cele organizacji: zwalczanie militaryzmu, ochronę praw robotników młodocianych i demokratyzację szkolnictwa. (W tym czasie organizacja liczyła z górą 7.000 członków, z czego dziesiąta część przypadała na Warszawę.—Oddziały organizacji istniały naówczas w 88 miastach).

W roku 1920 nastąpiło połączenie organizacji z bratnimi związkami Małopolski. W tymże roku nastąpił w organizacji *rozłam* i powstały dwa zwalczające się wzajemnie odłamy — prawy i lewy. *Lewica* partji, zbliżona ideowo do komunistów, wkrótce potem połączyła się z nimi, wstępując do Związku Młodzieży Komunistycznej w Polsce. — *Prawica* zaś, pomimo dość silnych tarć wewnętrznych, pozostaje dotychczas całkowicie pod wpływem „Bundu".

Organ prasowy: „*Jugnt-Weker*".

MŁODZIEŻ UKRAIŃSKA.

Organizacje polityczne młodzieży ukraińskiej kryją się przeważnie w podziemiach pracy konspiracyjnej.—Oto najważniejsze z nich:

1. **Organizacja Młodzieży Ukraińskiej „Wola“** jest odpowiednikiem „K. U. M.” wśród młodzieży szkół średnich.

---

2. **Związek Komunistycznej Młodzieży Zachodniej Ukrainy,** — (dawniej Galicji Wschodniej. aczkolwiek jest organizacją obwodową Związku Młodzieży Komunistycznej w Polsce, ma jednak zupełną autonomję. Podaję go na tym miejscu, ponieważ znaczny odsetek jego stanowi młodzież ukraińska.

PRZYPISKI.

PRZYPISKI,

zawierające zmiany, które zaszły w czasie druku książki w poszczególnych stronnictwach i związkach politycznych do dnia 1 maja 1925 roku.

„Oblicze polityczne Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej" podane na stronie 49 jest nieaktualne i jako takie anuluje się przez podanie poniższego wizerunku politycznego Sejmu i Senatu:

UKŁAD SIŁ POLITYCZNYCH W SEJMIE I SENACIE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

Na terenie obu Izb: Sejmowej i Senackiej, mamy *trzy kluby prawicowe,* a mianowicie: klub Związku Ludowo-Narodowego, klub Chrześcijańsko-Narodowy i klub Chrześcijańskiej Demokracji. Razem liczą one w Sejmie — **164 posłów,** a w Senacie — **47** senatorów. Z liczby 164 posłów, na Zw. Ludowo-Narodowy przypada **99,** na Klub Chrześcijańsko-Narodowy — **22,** a na Klub Chrześcijańskiej Demokracji — **41.** Z liczby **47 senatorów**, na Zw. Ludowo-Narodowy przypada 30, na Klub Chrześcijańsko-Narodowy — **9** i na Klub Chrześcijańskiej Demokracji — **8.** — Trzy wymienione Kluby stanowią prawicę Sejmu i Senatu, aczkolwiek Chrześcijańska Demokracja skłania się coraz wyraźniej w stronę centrum.

W *centrum* zasiadają: Polskie Stronnictwo Ludowo w sile **49** posłów i **12** senatorów, oraz Polskie Stronnictwo Katolicko-Ludowe, liczące **6** posłów i nie mające w Izbie Senackiej swych przedstawicieli. Owych 55 posłów stanowi właściwe stałe centrum Sejmu. W niektórych jednak sprawach wspólnie z centrum i prawicą głosują: Narodowa Partja Robotnicza, *) Stronnictwo Ukraińsko - Włościańskie („chliborobów") Wschodniej Małopolski i część posłów z Koła Żydowskiego, a mianowicie przedstawiciele Centrali Związku Kupców, ewentualnie i ortodoksi.

Na *lewicy* zasiadają: *4 kluby chłopskie w sile 78 posłów i 11 senatorów,*—Związek Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa") — **52** posłów i **8** senatorów, Związek Chłopski — **13** posłów i żadnego senatora, Niezależna Partja Chłopska — **6** posłów i żadnego senatora, wreszcie Chłopskie Stronnictwo radykalne — **4** posłów i żadnego senatora); pozatem na lewicy zasiadają **3**. senatorowie ludowi bez przynależności klubowej (b. członkowie Z. P. S L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa"). Dalej: *3 stronnictwa robotnicze w sile 65 posłów i 10 senatorów,* — (Polska Partja Socjalistyczna — **41** posłów i **7** senatorów, Narodowa Partja Robotnicza — **18** posłów i **3** senatorów, oraz Komunistyczna Frakcja Poselska—**6** posłów i żadnego senatora).—Wreszcie: silne liczebnie *mniejszości narodowe — 85 posłów i 26 senatorów.* Najliczniej z pośród mniejszości reprezentowani są **Żydzi** — **35** posłów i **12** senatorów, następnie **Ukraińcy** — **21** posłów **) i **6** senatorów,

---

*) Głównie w sprawach, dotyczących religji rzymsko-katolickiej i mniejszości narodowych.

**) Oprócz 4 posłów ukraińskich, należących do Komunistycznej Frakcji Poselskiej.

Niemcy — **17** posłów i 5 senatorów, oraz **Białorusini** — **11** posłów i 3 senatorów. Wreszcie **Rosjanie** mają w Sejmie i Senacie po **jednym** swym przedstawicielu. — *Żydzi* zarówno w Izbie Sejmowej, jak i w Senacie tworzą „Koło Żydowskie", liczące 34 posłów i 12 senatorów, — (do „Koła" nie należy tylko poseł Pryłucki z Żydowskiej Partji Ludowej). *Ukraińcy* tworzą na terenie Sejmu 2 Kluby: Klub Ukraiński, liczący 12 posłów i 6 senatorów oraz Klub Ukraińsko-Włościański (chliborobów) Wschodniej Małopolski, który liczy 5 posłów, a w Senacie nie ma swych przedstawicieli. Oprócz tego w Sejmie zasiadają 4 posłowie ukraińscy bez przynależności klubowej. *Niemcy* są bodaj najbardziej solidarni, na terenie Sejmu i Senatu tworzą jedno „Zjednoczenie Niemieckie" (Deutsche Vereinigung), które liczy 17 posłów i 5 senatorów i reprezentuje wszystkie stronnictwa polityczne mniejszości niemieckiej w Polsce, od skrajnych nacjonalistów („Deutschtumsbund" i „Deutsche Partei"), aż do socjal-demokratów włącznie. — To samo da się powiedzieć o *Białorusinach,* którzy tworzą jeden Klub Białoruski, złożony z przedstawicieli wszystkich politycznych kierunków wśród Białorusinów w Polsce,—począwszy od Chrześcijańskiej Demokracji, a skończywszy na Socjal-Demokratach, Niezależnych Socjalistach i Socjalistach-Rewolucjonistach.

UWAGA: Klub Z P. S. L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa" zmniejszył się o 5 posłów i 3 senatorów na skutek dwóch kolejnych secesyj, które nastąpiły w kwietniu 1925 roku. Secesjoniści utworzyli na lewicy nowy Klub parlamentarny p. n. „*Klub Pracy*". Klub Pracy liczy obecnie (maj 1925 r.) 6 posłów i 4 senatorów — (patrz dalej w „przypiskach" Klub Z. P. S. L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa").

Odnośnie do „**Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej**" (strona 57) zaznacza się, że Klub Chrześcijańskiej Demokracji coraz bardziej skłania się ku Polskiemu Stronnictwu Ludowemu („Piastowców"), odsuwając się przez to od dwóch pozostałych Klubów Chrześć. Związku Jedności Narodowej, a mianowicie: Klubu Związku Ludowo - Narodowego i Klubu Chrześcijańsko-Narodowego.

Związek Ludowo-Narodowy.

Dn. 12 stycznia 1925 roku zmarł poseł *Tadeusz Prószyński*, a na jego miejsce wszedł poseł *Tadeusz Chwalibóg*; Dn. 25 stycznia 1925 roku zmarł poseł *Zygmunt Seyda* (wice-marszałek Sejmu), a na jego miejsce wszedł p. *Stanisław Jasiukowicz*. Do Prezydjum Sejmu na miejsce ś. p. wicemarszałka Zygmunta Seydy Klub Z. L. N. delegował posła Leona Plucińskiego.

Dnia 9 kwietnia zmarł poseł *Józef Sykała*. Na jego miejsce wstąpił p. *Stanisław Koncewski*.

Klub Chrześcijańsko Narodowy.

W spisie posłów Klubu (strona 116) należy wykreślić posła *Wiktora Ostrowskiego*, zamieszczonego omyłkowo. W spisie senatorów Klubu (str. 117) należy wykreślić senatora *Lewandowskiego Zygmunta*, zamieszczonego omyłkowo.

Klub Chrześcijańskiej Demokracji.

Hospitant Klubu, pos *ks. Nawrocki Stanisław*, wystąpił z Klubu Ch.-D. wstępując do Klubu Polskiego Stronnictwa Ludowego.

Dn. 31 maja i 1 czerwca odbędzie się w Warszawie Kongres Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Pracy (Chrześcijańskiej Demokracji).

Klub Polskiego Stronnictwa Katolicko-Ludowego.

Poseł *Ks. Filip Dachowski*, usunięty z Klubu Chrześcijańskiej Demokracji, wstąpił do Klubu Polskiego Stronnictwa Katolicko-Ludowego.

Klub Polskiego Stronnictwa Ludowego (Piastowców).

Pod koniec 1924 roku zmarł poseł *Przewrocki Marcin*, a na jego miejsce wstąpił p. *Jan Bajsarowicz*. Posłowie: *Janeczek Michał, Dr. Targowski Tadeusz i Toczek Walenty*, którzy w połowie grudnia 1923 roku wystąpili z Klubu w ogólnej liczbie 12 posłów (w t. zw. „secesji posła Bryla") i utworzyli Klub Polskiego Związku Ludowców (obecny Związek Chłopski) — w początku 1925 roku powrócili do Klubu P. S. L. — Poseł *Ks. Nawrocki Stanisław*, który wystąpił z Klubu Chrześcijańskiej Demokracji, wstąpił do Klubu P. S. L. — W ten sposób Klub Sejmowy Polskiego Stronnictwa Ludowego liczy obecnie (15 maja 1925 roku) — 49 posłów.

W spisie senatorów Klubu P. S. L. (strona 207) należy wykreślić senatora *Kruka Józefa*, a umieścić na jego miejscu sen. *Ignacego Micińskiego*.

Związek Polskich Stronnictw Ludowych „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa".

W dniach 10 i 11 marca, (a więc bezpośrednio przed Kongresem Partyjnym) Klub Z. P. S. L. „Wy-

zwolenie" i „Jedność Ludowa" przyjął tej treści aktualną rezolucję:

„Klub parlamentarny **Z. P. S. L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa"**, w wyniku obrad nad obecną sytuacją polityczną i nad stosunkiem do rządu, stwierdza, że jak dotąd, tak i nadal w działalności swojej politycznej kierować się będzie poczuciem interesu państwowego, który jest jednocześnie najwyższym interesem szerokich warstw ludowych i całego obozu demokratycznego.

„Rząd obecny niejednokrotnie wykazał, szczególnie w ostatnim okresie swojej działalności, że w pojmowaniu interesu państwowego różni się bardzo poważnie z obozem ludowym, szczerze demokratycznym, a nadto szereg spraw o pierwszorzędnem znaczeniu dla Państwa i „społeczeństwa pozostawia bądź dowolnemu obiegowi rzeczy, bądź też załatwia niedostatecznie, w duchu reakcyjnym. Wystarczy wskazać choćby na sprawy kresowe, na konkordat, na ekonomiczną ruiną drobnego rolnika, sprawy obrony Państwa, na politykę zagraniczną, na sprawy oświatowe i w. in.

„Zachowując zatem swój stosunek rzeczowej opozycji wobec rządu, Klub postanawia zaostrzyć swoją taktykę, niezależnie od sytuacji, w jakiej na skutek tego mógłby się rząd znaleźć.

„Wobec niemożności utworzenia przy obecnym składzie Sejmu takiego rządu, któryby miał stałą większość parlamentarną, zgodną z ludową i demokratyczną większością społeczeństwa — Klub widzi wyjście z takiego stanu rzeczy jedynie w rozwiązaniu Sejmu i rozpisaniu nowych wyborów na podstawie dotychczasowej ordynacji wyborczej.

W dniach 15 i 16 marca 1925 roku odbył się w Warszawie Kongres Z. P. S. L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa" przy udziale z górą 1.500 delegatów z całego kraju.

Aczkolwiek Kongres wyraził uznanie dla dotychczasowej polityki Klubu i działalności Zarządu Głównego Z. P. S. L., wskazał wyraźnie, że *stronnictwo jako całość, idzie silnie na lewo.* — Dowodem tego są choćby rezolucje: *o oddzieleniu Kościoła od Państwa i o wywłaszczeniu bez odszkodowania na rzecz reformy rolnej.*

Przewodniczył poseł Błażej Stolarski. *Sprawozdanie z działalności Zarządu Głównego* złożył poseł Jan Dąbski, który następnie przedstawił do uchwalenia rezolucje *w sprawie polityki zagranicznej, powołania Marszałka Piłsudskiego do wojska, w sprawie obrony praw obywatelskich ludu, rozwiązania Sejmu, uzdrowienia administracji na Kresach i współdziałania stronnictw ludowych.* — *Sprawozdanie z działalności Klubu parlamentarnego Z. P. S. L.* złożył pos. Eustachy Rudziński, zgłaszając równocześnie rezolucję *w sprawie stosunku do rządu.* W czasie obrad zabierało głos kilkudziesięciu delegatów. Najważniejszymi tematami dyskusji były: stosunek do rządu, program Stronnictwa i reforma rolna. *Projekt programu*, zreferowany przez posła Malinowskiego, przekazano do rozważenia osobnej komisji. — *W sprawach kresowych* przemawiali posłowie: Dubrownik, Hałko i Kordowski, nie licząc szeregu delegatów Zjazdu.—Referat *o sprawach samorządowych* wygłosił poseł Andrzej Waleron, a referat *o Konkordacie* poseł Dr. Putek. Zjazd wybrał nowy Zarząd Stronnictwa, Komisję Rewizyjną i sąd Partyjny.

Oto **rezolucje programowe,** przyjęte przez Kongres Z. P. S. L. w dniach 16/III. 1925:

Polityka zagraniczna:

Kongres Z. P. S. L. oświadcza, że fundamentem polskiej polityki zagranicznej musi być polityka poko-

jowa i dobre stosunki polityczne i gospodarcze że wszystkiemi państwami.

Pokój świata będzie zabezpieczony przedewszystkiem przez poszanowanie traktatów pokojowych, bo każde naruszenie traktatów pokojowych prowadzi w konsekwencji do nowej wojny.

Organizacja pokoju winna się oprzeć na zasadach zawartych w t. zw. protokóle genewskim, który nie wyklucza traktatów specjalnych, zawartych już przez Polskę ze swymi sojusznikami i w przyszłości zawrzeć się mających.

W związku z propozycjami niemieckiemi, dotyczącemi paktu gwarancyjnego, Kongres oświadcza, że lud polski odeprze z całą bezwzględnością wszelkie próby zachwiania lub naruszenia naszych granic państwowych, ustalonych traktatami pokojowemi.

Polska nie chce się mieszać w stosunki wewnętrzne żadnego państwa,—ale nawzajem domaga się ścisłego wykonania traktatów pokojowych, oraz nie mieszania się w wewnętrzne stosunki R. P. ze strony państw obcych.

O powołanie Marszałka Piłsudskiego.

Doroczny Kongres „Wyzwolenia“ i „Jedności Ludowej“ składa pierwszemu Marszałkowi Polski, Józefowi Piłsudskiemu, z okazji Jego Imienin wyrazy głębokiej czci i żywej, nigdy niegasnącej szczerej miłości.

W trosce o losy Rzeczypospolitej, o której niepodległość i samodzielny byt państwowy walczyli synowie chłopscy z Józefem Piłsudskim na czele, jako Najwyższym, zwycięskim Wodzem Armji, wobec niepewnych sąsiadów, ciągle usiłujących ponawiać zakusy na całość granic Polski i uprzytomniając narodo-

wi całemu konieczność jaknajwiększej czujności i gotowości obronnej,—

Kongres uznaje powrót Marszałka Józefa Piłsudskiego do Armji na stanowisko naczelnego jej kierownika i organizatora za naglący i niezbędny w najwyższym stopniu i wyraża ostry protest pod adresem rządu za uchylanie się od decyzji w tak doniosłej sprawie.

W obronie praw obywatelskich ludu.

Wobec ujawnionych dążeń prawicy i „Piasta", zmierzających do uwstecznienia naszego życia politycznego przez zmianę Konstytucji w duchu reakcyjnym, oraz narzucenie nierównego prawa wyborczego, Kongres poleca Klubowi poselskiemu wytężyć wszystkie siły i użyć wszelkich środków, aby obronić Konstytucję i ordynację wyborczą przed zakusami reakcji i przeprowadzić w tych dwu zasadniczych ustawach zmiany na lepsze w duchu postulatów ludowych.

Wszelkie próby uwstecznienia Konstytucji w duchu monarchicznym czy faszystowskim, oraz próby uwstecznienia prawa wyborczego w rodzaju zaprowadzenia jakiejkolwiek pluralności oraz jakichkolwiek zamachów na zdobycze obywatelskie ludu, chłopi odeprą z całą stanowczością i bezwzględnością.

Kongres wzywa cały lud do walki o równe, powszechne, bezpośrednie, tajne i proporcjonalne prawo głosowania do zarządów gminnych i powiatowych, ponieważ prawica i „Piast" chcą to prawo przy uchwaleniu ustaw samorządowych w Sejmie, sfałszować.

O rozwiązanie Sejmu.

Kongres Z. P. S. L., zgodnie z jednomyślną opinją całego ludu, domaga się natychmiastowego roz-

wiązania obecnego Sejmu i przeprowadzenia nowych wyborów na podstawie dotychczasowej ordynacji wyborczej.

Do nowych wyborów winny iść razem wszystkie stronnictwa szczerze ludowe, zjednoczone w blok z całą lewicą dla zwalczania prawicy i „Piasta“, jako ostoi reakcji.

Kongres Z. P. S. L. potwierdza uchwałę Klubu o podjęciu inicjatywy w zorganizowaniu bloku szczerze demokratycznych i radykalnych stronnictw chłopskich i robotniczych, a to w celu uzgodnienia taktyki tych stronnictw na terenie Sejmu i przygotowania jednolitego frontu lewicy polskiej przeciwko reakcji na okres walki wyborczej.

Kongres domaga się skasowania Senatu.

Sanacja Kresów.

Kongres stwierdza że w najwyższym interesie Państwa leży szybkie i sprawne dokonanie sanacji stosunków na ziemiach wschodnich przez niesienie rzeczywistej pomocy gospodarczej tamtejszemu ludowi, przez szybkie przeprowadzenie reformy rolnej, przez naprawę stosunków administracyjnych, rozwój szkolnictwa białoruskiego, ukraińskiego i litewskiego, przez wprowadzenie w życie prawdziwego samorządu gminnego i powiatowego, przyczem realizacja wymienionych postulatów ma być zapoczątkowaniem zasadniczego uregulowania spraw kresowych w duchu uznania pełni praw narodu białoruskiego i ukraińskiego do własnego rozwoju narodowego i kulturalnego w granicach Rzeczypospolitej Polskiej.

Kongres stwierdza, że wszystkie dotychczasowe środki zaradcze rządu w odniesieniu do kresów nie odpowiadają powadze chwili i poleca Klubowj poselskiemu przedsięwziąć jaknajenergiczniejsze kroki celem zmuszenia rządu do należytego potraktowania tych spraw.

Współdziałanie stronnictw ludowych.

Kongres Z. P. S. L. potwierdza uchwałę Klubu i Zarządu Głównego o ścisłem współdziałaniu i porozumieniu się ze Związkiem Chłopskim, jako z bratniem stronnictwem ludowem.

Stosunek do rządu.

Kongres Z. P. S. L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa" uchwala:

Zajęte przez Klub parlamentarny Z. P. S. L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa" stanowisko zdecydowanie opozycyjne w stosunku do rządu. Kongres uznaje za całkowicie słuszne i uzasadnione i zatwierdza przyjęte przez Klub uchwały w tej sprawie w brzmieniu następującem:

„Klub parlamentarny Z. P. S. L. „Wyzwolenie" i „Jednośc Ludowa" w wyniku obrad nad obecną sytuacją polityczną i nad stosunkiem do rządu, stwierdza, że jak dotąd, tak i nadal w działalności swojej politycznej kierować się będzie poczuciem interesu państwowego, który jest jednocześnie najwyższym interesem szerokich warstw ludowych i całego obozu demokratycznego.

Rząd obecny niejednokrotnie wykazał, szczególnie w ostatnim okresie swojej działalności, że w pojmowaniu interesu państwowego różni się bardzo poważnie z obozem ludowym, szczerze demokratycznym, a nadto szereg spraw o pierwszorzędnem znaczeniu dla Państwa i społeczeństwa pozostawia bądź dowolnemu biegowi rzeczy, bądź też załatwia niedostatecznie, w duchu reakcyjnym. Wystarczy wskazać choćby na sprawy kresowe, na Konkordat, na ekonomiczną ruinę drobnego rolnika, na reformę rolną, sprawy obrony Państwa, na politykę zagraniczną, na sprawy oświatowe i w. in.

Klub postanawia podjąć zdecydowaną walkę z reakcyjnemi pomysłami rządu, niezależnie od sytuacji, w jakiej na skutek tego mógłby się rząd znaleźć.

Wobec niemożności utworzenia przy obecnym składzie Sejmu takiego rządu, któryby miał stałą większość parlamentarną, zgodną z ludową i demokratyczną większością społeczeństwa, — Klub widzi wyjście z takiego stanu rzeczy jedynie w natychmiastowem rozwiązaniu Sejmu i rozpisaniu nowych wyborów na podstawie dotychczasowej ordynacji wyborczej.

Konkordat.

Kongres poleca Klubowi parlamentarnemu w jaknajbardziej zdecydowany sposób zwalczać w Sejmie Konkordat z Rzymem, zawarty przez rząd. Kongres stwierdza, że nakazem sumienia, nietylko ludu pracującego, ale całego narodu, jest odrzucenie tej umowy, która Polskę oddaje w niewolę kleru, moralnie i materjalnie krzywdzi kraj i całą ludność wyznania katolickiego, wyklucza samorząd parafjalny, znosi dozory kościelne, uniemożliwia sprawiedliwą i racjonalną reformę rolną, pozostawiając lasy i wielkie obszary ziemi dla duchowieństwa przez nadanie proboszczom po 15 ha do 30 ha, biskupom i instytucjom kościelnym po 180 ha ziemi, ponadto zapewnia mu pensje rządowe, nie znosząc przytem opłat za usługi religijne, a na rozkazy kleru oddaje policję i inne organy administracji państwowej.

Stronnictwo, stojąc na stanowisku konstytucyjnem, uważa, że porozumienie z kościołem katolickim winno uwzględnić następujące zasady:

1) Ścisłe oznaczenie granic jurysdykcji kościelnej, zgodnie z Konstytucją;

2) przyznanie świeckiej części społeczeństwa katolickiego w Polsce wpływu na administrację majątków kościelnych, tudzież wyłącznie prawa decydowa-

nia o potrzebie i sposobie opodatkowania na cele kościelne i powołania w tym celu świeckich organów administracyjnych w drodze wyboru;

3) skasowanie „jura stolae";

4) ustanowienie norm prawnych, według których duchowny, wykraczający przeciwko porządkowi publicznemu i nadużywający obrzędów religijnych w celu wywierania presji politycznej na świeckich obywateli, winien być pozbawiony urzędu i beneficium kościelnego;

5) zniesienie rządowego i obszarniczego prawa patronatu i przyznanie go, na wzór szwajcarski, ogółowi parafjan;

6) odstąpienie Rzeczypospolitej wszystkich lasów kościelnych;

7) ustalenie granic nabywania nowych majątków nieruchomych i ruchomych przez kościół.

Reformy rolne.

Kongres z oburzeniem potępia politykę prawicy i „Piasta", która we wszystkich sprawach, będąc wrogą dla demokracji, zasługuje na napiętnowanie, szczególnie gdy chodzi o reformę rolną. Lud rolny nigdy nie zapomni panu Witosowi, że razem z całą reakcją obalił w Sejmie projekt ustawy rolnej „Wyzwolenia", a obecnie w komisji reform rolnych stara się wszystko uczynić, aby wniesiony do Sejmu rządowy projekt reformy, który sam przez się jest zaprzeczeniem zasadniczego naszego projektu, jaknajbardziej popsuć i przerobić na korzyść obszarników z wielką krzywdą dla chłopów.

Po Kongresie rozpoczął się ferment w łonie Klubów: sejmowego i senackiego Z. P. S. L. — Część posłów solidaryzując się z uchwałami Kongresu o wywłaszczeniu bez odszkodowania na rzecz reformy

rolnej i o rozdziale Kościoła od Państwa, domagała się od Zarządu Stronnictwa opracowania programu partyjnego w tym duchu, — część zaś, uważając powyższe uchwały za przeciwkonstytucyjne, domagała się anulowania ich. W ciągu pół miesiąca prawie Klub Z. P. S. L. i Stronnictwo trwały pod znakiem grożącego, zda się, lada chwila rozłamu.

W dniu 25 marca odbyło się posiedzenie Klubu, na którem zapadły następujące rezolucje:

I.

„Klub powierza posłowi Poniatowskiemu przygotowanie na jutro wniosku klubu o rozwiązanie Sejmu, określając termin rozwiązania na 15 lipca r. b., a termin wyborów do nowego Sejmu na 15 października r. b. Wybory miałyby odbyć się na podstawie dotychczasowej ordynacji wyborczej."

II.

„Klub poselski, jako ciało parlamentarne, przeznaczone do realizowania uchwał i programu Stronnictwa, stwierdza, że w ramach obowiązującej Konstytucji i przy dzisiejszej reakcyjnej większości sejmowej, nie jest obecnie w stanie przeprowadzić na terenie parlamentarnym programowych postulatów, przyjętych na Zjeździe 15 i 16 marca r. b., a dotyczących oddzielenia Kościoła od Państwa i wykonania reformy rolnej bez odszkodowania".

III.

„Klub uważa za konieczne, aby Zarząd Główny stronnictwa zwołany został najdalej do 1 maja r. b., przez najstarszego wiekiem członka tego Zarządu, w celu szczegółowego ustalenia sposobu praktycznego wykonania przez organy wykonawcze Stronnictwa powyższych uchwał Zjazdu".

Poseł *Dr. Alfred Fiderkiewicz,* uważając te rezolucje za niezgodne z uchwałami Kongresu, *zgłosił swe wystąpienie z Klubu „Wyzwolenia" i wstąpił do Klubu Niezależnej Partji Chłopskiej.*

Trzej senatorowie: *Bolesław Wysłouch, Gustaw Dobrucki i Stanisław Gaszyński* ustąpili również z Klubu Z. P. S. L., uważając uchwałę Kongresu o natychmiastowem wywłaszczeniu ziemi bez wykupu za przeczącą Konstytucji i niewykonalną na drodze legalnej, a więc demagogiczną; występując z Klubu, wysłali oni do Prezydjum tej treści oświadczenie:

„Wbrew stanowisku Zarządu i Klubu Z. P. S. L. „Wyzwolenie“ i „Jedność Ludowa“, aby przy rewizji programu stać na gruncie obowiązującej Konstytucji, na Zjeździe Delegatów przeforsowano żądanie natychmiastowego wywłaszczenia ziemi bez wykupu.

Przeczy to Konstytucji, która uznaje prawo własności jako jednę z najważniejszych podstaw ustroju społecznego, a dopuszcza wywłaszczenie tylko za odszkodowaniem. Pozatem, obietnice niewykonalne na drodze legalnej, są tylko zwykłą demagogją względem wyborców.

Z uwagi, że w ten sposób w łonie stronnictwa została uchwalona zasadnicza zmiana ideologji, że ta zmiana pozostaje w sprzeczności z wyznaniem wiary, którem kandydaci na posłów i senatorów wiązali się wobec wyborców i całego kraju, z uwagi, że uchwała powyższa jest rozbieżna z uchwałą, powziętą przez ten sam Zjazd Delegatów, iż polityka ludowa musi być zasadnicza, moralna i twórcza państwowo — co przyjęty na Zjeździe program bliżej ustala i uzasadnia — my niżej podpisani w przeświadczeniu, że propaganda nowej ideologji wyjdzie na szkodę sprawie ludowej i Państwu, występujemy ze stronnictwa Z. P. S. L. „Wyzwolenie“ i „Jedność Ludowa“, aby zaświadczyć, że trwamy przy dawnym sztandarze, że chcemy, aby postulaty ruchu ludowego, wywalczającego lepszą przyszłość dla ludu i Państwa, urzeczywistniały się na płaszczyźnie państwowo-twórczej.

Idziemy za uchwałą Zjazdu Delegatów, który uznał za naczelną zasadę naszego programu, zasadę: Dobro Rzeczypospolitej najwyższem prawem".

W maju b. r. Klub Z. P. S. L. wybrał nowe Prezydjum, w którego skład weszli następujący posłowie: pos. *Stolarski Błażej* — prezes, wiceprezesi: *Niedzielski Tadeusz, Szafranek Jan, Tatarczak Stefan i Waleron Andrzej;* sekretarze: *Dr. Polakiewicz Karol i Sanojca Józef,* oraz członkowie Zarządu: posłowie *Bogusławski Aleksander, Duro Jan i Dubrownik Adolf,* sen. *Kalinowski Stanisław* oraz posłowie *Langer Antoni, Nowak Stanisław, Wędziagolski Władysław i Zalewski Jan.*

Po ustąpieniu wymienionych trzech senatorów, Prezydjum Klubu Z. P. S. L. ogłosiło oświadczenie, potępiające p.p. secesjonistów za to głównie, iż nie skorzystali z prawa obrony swego punktu widzenia na Kongresie.

W dniach 27 — 28 kwietnia Zarząd Główny Z. P. S. L przyjął rezolucje, potwierdzające uchwały Kongresu w sprawie oddzielenia Kościoła od Państwa i wywłaszczenia obszarów dworskich bez odszkodowania na rzecz reformy rolnej.—To stanowisko Zarządu Głównego spowodowało ustąpienie z Klubu sejmowego stronnictwa 5 posłów następujących: *Dr. Kazimierz Bartel, Dr. Jerzy Barański, Ludwik Chomiński, Marjan Kościałkowski i Eugenjusz Śmiarowski.* Motywy swego kroku wym. posłowie podali w deklaracji, w której czytamy m. in.:

„Wysunięcie zasady, zaprzeczającej prawu własności, które stanowi podstawę włościańskiego bytu, nie wiążące się przytem logicznie z jednoczesnem zachowaniem nienaruszalności kapitałów i nieruchomości miejskich, będzie służyło wobec wyborców jako pozór radykalizmu, nie przyczyniając się w rezultacie do osiągnięcia ziemi przecz chłopów,

Takiemi drogami schodzi polityka ludowa z podłoża zasad na grząski grunt oportunizmu, który wypacza i znieprawia charaktery, a szkodę przynosi Państwu i sprawie ludowej. Dlatego też, pragnąc w miarę sił ocalić istotne pierwiastki ideologji demokratycznej i ludowej od zatraty, uważamy za nasz obowiązek jaknajkrytyczniej ustosunkować się do wskazań, które mają znamiona taktycznych mamideł. Trwaliśmy jednak na stanowisku, pozostając członkami Stronnictwa i Klubu i czyniąc wszelkie wysiłki w celu powstrzymania Stronnictwa od wejścia na błędną i zgubną drogę w nadziei, że Zarząd Główny zechce nawrócić do podstawowych zasad ideologji i programu «Wyzwolenia», na którym ono wzrosło i niejedną pracę przeprowadziło w poprzednich latach dla dobra Państwa i Ludu.

Wobec jednak postanowień Zarządu Głównego z d. 28 kwietnia, potwierdzających faktycznie uchwały Kongresu, które zmieniają program Stronnictwa, — jesteśmy zmuszeni wystąpić z Klubu i Stronnictwa Z. P. S. L. «Wyzwolenie» i „Jedność Ludowa", aby dalej pracować w myśl ideologji, którą wyznawaliśmy i wyznajemy, w szczerej trosce o lepszą przyszłość ludu, o byt Państwa i wszystkich równouprawnionych jego obywateli".

Wymienieni posłowie założyli na terenie Sejmu nowy Klub parlamentarny p. n. „**Klub Pracy**". — Do „Klubu Pracy" zgłosili swe wstąpienie: pos. *Stanisław Thugutt* oraz senatorowie: *Dobrucki*, *Gaszyński*, *Krzyżanowski* i *Wysłouch*.

Klub Związku Chłopskiego.

Posłowie: *Janeczek Michał, Dr. Targowski Tadeusz* i *Toczek Walenty* wystąpili z Klubu Zw. Chł. i wrócili do Klubu Polskiego Stronnictwa Ludowego.

Klub Niezależnej Partji Chłopskiej.

Klub N. P. Chł. zyskał jednego posła w osobie *Dra Alfreda Fiderkiewicza,* który wystąpił z Klubu Z. P. S. L. „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa", zgłaszając do Zarządu Klubu N. P. Chł. tej treści „oświadczenie":

„Wierząc niezachwianie, że tylko ciężką i nieubłaganą walką można wyzwolić z pęt jarzma obszarniczo-kapitalistycznego masy chłopskie i przebudować ustrój społeczny Polski, oraz widząc w Waszym Klubie twardych i nieugiętych bojowników o lepsze Jutro dla ludu pracującego, zgłaszam swoje przystąpienie do Niezależnej Partji Chłopskiej".

Klub Chłopskiego Stronnictwa Radykalnego

— bez zmiany.

Klub Narodowej Partji Robotniczej.

Poseł *Dr. Wachowiak Stanisław* złożył mandat, objąwszy stanowisko wojewody pomorskiego. Na jego miejsce wstąpił do Klubu N. P. R. p. *Leon Leśniewski.*

Klub Związku Parlamentarnego Polskich Socjalistów.

Odnośnie do działalności P. P. S. w roku 1920 dodać należy na str. 354, że w tymże roku P. P. S. połączyła się z bratnią organizacją socjalistyczną na Białejrusi.

Odnośnie do historji i działalności P.P.S. w roku 1924 dodać należy na stronicy 360, że w marcu 1924 roku P. P. S. zorganizowała „Dzień Kobiet Pracujących", a w dn. 21 września t. r. „ Dzień propagandy antywojennej" pod hasłem „Wojna Wojnie".

W dniu 18 marca 1925 roku Klub Związku Parlamentarnego Polskich Socjalistów przyjął na swojem posiedzeniu plenarnem szereg następujących rezolucyj w sprawach aktualnych:

I.

Z. P. P. S. stwierdza, że główne zadania polityki wewnętrznej, jakie stoją w tej chwili przed Państwem Polskiem, sprowadzić się dadzą do czterech punktów następujących:

1) konieczność przezwyciężenia kryzysu gospodarczego i bezrobocia;

2) konieczność naprawy stosunków politycznych i administracyjnych, zwłaszcza na ziemiach wschodnich i wogóle polityki wobec mniejszości narodowych;

3) konieczność realizowania reformy rolnej;

4) konieczność jaknajrychlejszej sanacji samorządu miejskiego i wiejskiego i przeprowadzenia ustaw samorządowych z zachowaniem w całej pełni zasady powszechnego, równego, tajnego, bezpośredniego i proporcjonalnego prawa wyborczego.

Rozumiejąc w ten sposób położenie ogólne, Z. P. P. S. stawia w stosunku do Rządu następujące postulaty:

1) użycia wszelkich środków rozporządzalnych dla uruchomienia przemysłu i rozpoczęcia ruchu budowlanego z zachowaniem pełni praw społeczno-politycznych klasy robotniczej;

2) energicznej i stanowczej sanacji stosunków administracyjnych, zwłaszcza w województwach wschodnich, pomocy gospodarczej dla tych województw, szczerego i niedwuznacznego wprowadzenia w życie przepisów Konstytucji, gwarantujących ogólne wolności obywatelskie i prawa narodowe dla mniejszości narodowych;

3) realizacji reformy rolnej z zabezpieczeniem interesów i potrzeb proletarjatu rolnego i bezrolnych.

Z. P. P. S. zachowa w stosunku do gabinetu p. Wł. Grabskiego stanowisko rzeczowo-krytyczne pod warunkiem, że działalność gabinetu będzie szła w kierunku spełnienia powyższych postulatów.

Jednocześnie Z. P. P. S stwierdza, że każde poddanie się gabinetu pod wpływy reakcji oznaczałoby zupełną niemożność wprowadzenia w życie tych postulatów i musiałoby spowodować ze strony Z. P. P. S. zmianę stosunku do Rządu.

II.

Z. P. P. S. stwierdza, że wysuwane ostatniemi czasy projekty jednostronnego paktu gwarancyjnego Wielkiej Brytanji, Francji, Belgji i Niemiec, w razie ich realizowania, a nawet prób realizowania, stawiają pod znakiem zapytania dzisiejszą zachodnią granicę Rzplitej Polskiej i zagrażają z jednej strony samemu bytowi niepodległej Polski, z drugiej zaś — pokojowi.

W tych warunkach Z. P. P. S. uważa za konieczne wzmocnić propagandę na rzecz programu pokojowego i — zgodnie z wezwaniem Międzynarodówki — rozwinie akcję na terenie parlamentarnym w celu przeprowadzenia ratyfikacji protokółu genewskiego.

Z. P. P. S. zaproponuje C. K. W. wspólne zwrócenie się do robotników Francji, Anglji, Belgji i Niemiec ze wskazaniem groźby dla pokoju powszechnego, ukrytej w propozycjach niemieckich i konieczności jednomyślnej i stanowczej ochrony niepodległości wszystkich narodów i programu pokojowego.

W marcu 1925. Z. P. P. S. zgłosił w Sejmie **wniosek** *„w sprawie autonomji ziem Rzeczypospolitej, zamieszkałych w większości przez ludność ukraińską"*, z tem, że w skład prowincji autonomicznej wchodziłyby:

1) wszystkie powiaty województwa Stanisławowskiego;

2) wszystkie powiaty województwa Tarnopolskiego;

3) wszystkie powiaty województwa Wołyńskiego;

4) w województwie Lwowskiem powiaty: Bóbrka, Dobromil, Drohobycz, Gródek Jagielloński, Jaworów, Lisko, Miasto Lwów, Lwów-powiat, Mościska, Rawa Ruska, Sambor, Sokal, Stary Sambor, Żółkiew.

5) w województwie Poleskiem powiaty: Kamień Koszyrski, Sarny.

Wniosek zawiera następujące uzasadnienie:

„Stosunki narodowościowe, polityczne, społeczne i ekonomiczne na kresach wschodnich Rzeczypospolitej stają się z dniem każdym bardziej nienormalne, chorobliwe i dla Państwa Polskiego niebezpieczne. Walka narodowościowa, prowadzona ze strony ukraińskiego i białoruskiego narodu przeciw rządom polskim, prowadzi do nienawiści, zdziczenia i cofania się wszelkiej kultury życia publicznego. Wrogie wpływy agitacji sąsiedniego państwa wzrastają ku szkodzie Rzeczypospolitej i narodów kresowych, będących w Polsce „mniejszością narodową". Linja naszej granicy wschodniej przecina terytorjum narodów ukraińskiego i białoruskiego, dzieląc je na dwie części, co jest przedmiotem zajadłej agitacji, skierowanej przeciwko Państwu Polskiemu.

Kwestja czysto narodowościowa komplikuje się na kresach wschodnich przez potężne antagonizmy społeczne, których głównym punktem wyjścia jest małorolność włościaństwa kresowego.

Sprawy administracji, szkolnictwa, sądownictwa i gospodarki społecznej domagają się radykalnej naprawy, ale wszelkie reformy i zmiany konieczne tylko wtedy mogą odpowiadać potrzebom społecznym

narodów kresowych, jeżeli dokona ich sam naród zainteresowany, w normalnym związku z Państwem pozostający.

Jedyną formą, która odpowiada w danych warunkach tym zadaniom, jest forma *autonomji terytorjalnej*, dającej narodom kresowym najwyższy dziś możliwy samorząd, a równocześnie — zabezpieczającej w całej pełni prawa *mniejszości polskiej na kresach* i utrwalającej tam *suwerenność Państwa Polskiego*. Zwlekanie z nadaniem Ukraińcom i Białorusinom narodowych praw samorządowych na terytorjum, gdzie są oni w przeważającej większości, musi się skończyć katastrofą dla Państwa.

Przekładając projekt ustawy o autonomji terytorjalnej dla narodowości ukraińskiej, zastrzegamy sobie w najbliższej przyszłości wniesienie *projektu o autonomji dla Białorusinów*."

Komunistyczna Frakcja Poselska.

Odnośnie do działalności Komunistycznej Partji Robotniczej Polski (Sekcji Międzynarodówki Komunistycznej) w 1920 roku dodać należy co następuje na stronie 397, począwszy od wiersza 1-go od dołu, po słowach „liczby bezrobotnych":

„W lipcu 1920 r. bolszewicy zajęli Białystok i zaprowadzili tam t. zw. **Tymczasowy Rewolucyjny Komitet Polski (T.R.K.P.)**, w którego skład weszli: Juljan Marchlewski (prezes), Feliks Dzierżyński, Feliks Kon, Edward Próchniak i Józef Unszlicht (jako członkowie).—T. R. K. P. podzielił się na 6 wydziałów następujących:

1. Sprawiedliwości i Bezpieczeństwa Publicznego (Stanisław Pilawski).
2. Administracji (Jakób Dalewski).
3. Rolnictwa (Stefan Rottman).

4. Leśnictwa (Stanisław Bobiński).
5. Przemysłu i Handlu (Bernard Sachs).
6. Propagandy i Informacji (Tadeusz Radwański).

Wydział Sprawiedliwości i Bezpieczeństwa rozkazem z dnia 14 sierpnia ustanowił t. zw. **„Tymczasowe Trybunały Rewolucyjne"**, oraz milicję robotniczą, do której wstąpili masowo żydzi miejscowi z białostockiej organizacji „Bundu".

Organem prasowym T. R. K. P. był dziennik „Czerwony Goniec".

22 sierpnia 1920 r. Wojska Polskie odzyskały zrewoltowany w ten sposób Białystok i Rząd nasz stłumił w zarodku działalność miejscowej organizacji bolszewickiej."

W Komunistycznej Partji Robotniczej Polski (Sekcji Międzynarodówki Komunistycznej) nastąpił w początku 1925 roku rozłam z powodu różnic taktycznych.

Kom. Partja Białorusi Zachodniej, dotychczasowa organizacja obwodowa K. P. R. P., wystąpiła z partji.

Nr. 4 „Bolszewika" rosyjskiego organu komunistów zachodniej Białorusi, donosi, że *„Białoruska powstańcza organizacja im Lenina" połączyła się z Partją Komunistyczną Zachodniej Białorusi"*, i stwierdza, że owa powstańcza organizacja im Lenina" ...*dokonała całego szeregu bojowych wystąpień, siejąc panikę wśród obszarników, osadników i policji"*. Spór pomiędzy K. P. R P. a Kom. Partją Białorusi Zachodniej doszedł do tego, że, jak donosi tenże „Bolszewik", w dniu 18 stycznia:

„...Czterech pachołków Komun. Partji Polski wtargnęło do tajnej drukarni „Bolszewika", część jej zniszczyło i spaliło, a część zabrało. Pracownicy tej

drukarni wyrażają wielki żal, że ich nie było podczas tego huligańskiego napadu, bo wtedy — warszawscy bandyci nie wyszliby żywi"...

„...Bolszewicy białoruscy odwołują się do całego świata komunistycznego z protestem przeciwko warszawskim imperjalistom bolszewikom"...

Organem partyjnym Kom. Partji Białorusi Zachodniej jest obecnie (maj 1925 rok) „*Bolszewik I,*" gdyż Komunistyczna Partja Polski, po usunięciu się z niej K. P. B. Z., rozpoczęła wydawnictwo konkurencyjnego pisma „*Bolszewik II*".

„Bolszewik I", organ K. P. B. Z., pisze o „Bolszewiku II", że:

„ . . . treścią swą przedstawia przykład oczywisty, do jakiego upadku obyczajów, do jakiego zwyrodnienia, tempoty i idjotyzmu może dojść oficjalny, urzędniczy, biurokratyczny „komunizm". Wstyd bieże za Komintern i za K.P.P."

W marcu t. roku 1925 odbył się w Wiedniu **III Zjazd Komunistycznej Partji Robotniczej Polski (Sekcji Międzynarodówki Komunistycznej).** *) Na Zjeździe obecnych było 31 delegatów z głosem decydującym i 20 z głosem doradczym oraz goście. Reprezentowane były następujące okręgi: Warszawa, Górny Śląsk, Zagłębie Dąbrowskie, Łódź, Warszawa-Podmiejska, Kraków, Lublin, Częstochowa, Ciechanów, Włocławek i Siedlce, oraz organizacje: Komunistyczna Partja Ukrainy Zachodniej, Komunistyczna Partja Białorusi Zachodniej i Związek Młodzieży Komunistycznej w Polsce.

Porządek dzienny Zjazdu przewidywał następujące punkty: 1) Zagajenie, wybory Prezydjum, po-

*) Patrz „*Uchwały III Zjazdu Komunistycznej Partji Polski*", Nakładem Komitetu Centralnego K. P. P., Warszawa 1925.

witania 2) Sprawozdanie Komitetu Centralnego od II Zjazdu Partyjnego do V Kongresu Kominternu i sprawozdanie delegacji na V Kongres 3) Sprawozdanie Komitetu Centralnego po V Kongresie. Sprawozdanie Związku Młodzieży Komunistycznej. 4)—a) Sytuacja polityczna i zadania partji; b) sytuacja na Białorusi Zachodniej i Ukrainie Zachodniej 5) Bolszewizacja partji 6) Trockizm a lenizm 7) Kwestja narodowościowa 8) Zadania Partji na wsi 9) Zadania partji w związkach zawodowych 10) Wybory Komitetu Centralnego 11) Wolne wnioski.

III Zjazd rozstrzygnął ostatecznie walkę między prawicą a lewicą K. P. R. P. *rozprawił się z „prawicą", uchwalając jednogłośnie odsunięcie jej od władzy,*—(ta jednogłośność dowodzi, że na Zjeździe nie było ani jednego przedstawiciela owej „prawicy", rozprawiono się więc z nią zaocznie). *Zjazd zmienił nazwę partji przez usunięcie z niej składnika „robotnicza"*, gdyż partja, zdaniem „lewicowców", powinna uwzględniać nietylko interesy robotnicze, ale też włościaństwa i mniejszości narodowych. Pozatem Zjazd przyjął *tezy o zbolszewizowaniu partji* oraz *wskazania organizacyjne* (cała organizacja partji oprzeć się powinna na *„komórkach załogowych"*), *nakaz opanowania związków zawodowych* drogą wstępowania do nich, oraz drogą szerzenia akcyj zawodowych na cały kraj, *popieranie dążeń partyzanckich oraz bojkotu władz polskich i podatków na Kresach.* Specjalna rezolucja p. t. „Opanowanie punktów strategicznych" poświęcona jest *pracy komunistów w wojsku* oraz opanowaniu: fabryk broni i amunicji, koleji, poczty, telegrafu, telefonu, radjostacji, elektrowni, gazowni komunalnych i innych przedsiębiorstw użyteczności publicznej. Praca w wojsku (szczególnie

w oddziałach technicznych) ma się opierać na *„dobrze zakonspirowanych komórkach we wszystkich oddziałach, (kompanjach i t. d.) i instytucjach wojskowych.* Rezolucja p. t. „Wyzyskiwanie możności legalnych" głosi o konieczności łączenia pracy nielegalnej z legalną. Wreszcie rezolucja w kwestji narodowościowej głosi *konieczność oderwania od Polski (drogą powstania zbrojnego) ziem kresowych, zamieszkałych w większości przez Ukraińców i Białorusinów, oraz przyłączenia ich do sąsiednich republik sowieckich.*

Komunistyczna Partja Polski wydaje obecnie m. in. następujące pisma:

1) *„Głos Komunistyczny"*, Biuletyn Centralnego Komitetu K. P. P., do dn. 7 marca wł. wyszły 33 Nry.

2) *„Biuletyn Informacyjny"*, organ Centralnego Komitetu K. P. P. — (w lutym 1925 r. wyszedł Nr. 2).

3) *„Czerwony Sztandar"* — organ K. P. P., — (w styczniu 1925 roku wyszedł Nr. 1).

Organizacje K. P. P. zagranicą.

W Rosji — Biuro Wykonawcze K. P. P. wchodzi w skład Federacji Grup Zagranicznych Komunistycznej Partji Rosji. — Pozatem przy Komitecie Centralnym Komunistycznej Partji Rosji istnieje *„Biuro Polskie Propagandy i Agitacji"*, które działa wśród emigrantów polskich w Rosji i wydaje w Moskwie, pismo p.t. *„Trybuna Komunistyczna"*. — Biuro dzieli się pod względem terytorjalnym na grupy, z których najważniejsze są dwie: piotrogrodzka i moskiewska.

W Niemczech — Biuro Wykonawcze K. P. P. oraz Sekcja Polska Zjednoczonej Komunistycznej Partjji Niemiec (Vereinigie Kommunistische Partei Deutschlands). — Sekcja ta dzieli się na 3 okręgi: 1) Wolnego m. Gdańska 2) Prus Wschodnich 3) Dolnego Śląska.

W Austrji — Biuro Wykonawcze K. P. P. oraz Sekcja Polska Komunistycznej Partji Austrji. Organem prasowym tej sekcji jest pismo tygodniowe „Świt", które wychodzi w Wiedniu od 1918 roku.

Na Ukrainie — Biuro Wykonawcze K. P. P. wchodzi w skład Federacji Grup Zagranicznych Komunistycznej Partji Ukrainy. Organem prasowym Biura jest „Głos Komunisty", który wychodzi w Kijowie.

W Ameryce Północnej — w Stanach Zjednoczonych istnieje Biuro Wykonawcze K. P. P. z siedzibą w Detroit. Organem prasowym biura jest „Codzienny Głos Robotniczy". (Adres Redakcji: Nord America, Détroit, Alichigan Avenue 1689, red. W. Dmowski)

Pozatem mniej lub więcej zorganizowani komuniści polacy znajdują się: na Węgrzech, w Czechosłowacji, Danji, Belgji i Francji, gdzie wchodzą w skład miejscowych partyj komunistycznych.

W Kole Żydowskiem w Sejmie i Senacie nie zaszły żadne zmiany — Organizacja Ortodoksyjna „Szlojmej — Emunej — Izrael" przyłączyła się do Związku Ortodoksów „Agudas — Izrael".

Koło Żydowskie wysuwa zasadnicze następujące postulaty w sprawie szkolnictwa żydowskiego:

1) oparcie bytu żydowskiego szkolnictwa ludowego na ustawie, realizującej prawo ludności żydowskiej do szkoły w języku ojczystym żydowskim, utrzymywanej kosztem Państwa,

2) włączenie istniejącego szkolnictwa żydowskiego z żydowskim językiem wykładowym do ogólnopaństwowej sieci i przyjęcie przez Państwo i organy samorządowe kosztów utrzymania tego szkolnictwa,

3) do czasu ustawowego włączenia szkół z językiem wykładowym żydowskim do ogólno-państwowej sieci szkolnej, nadanie szkołom, gimnazjom i seminarjom żydowskim prawa publiczności i subsydjowanie ich z funduszów państwowych".

Klub Ukraiński.

Dn. 1 marca odbył się w Łucku *Zjazd Socjalistycznej Włościańskiej Organizacji p. n. „Selanskyj Sojuz"*. Przyjęta przez Zjazd rezolucja porusza sprawy gospodarczego położenia włościaństwa, przyczem zaznacza brak pomocy kredytowej ze strony państwa, a w szczególności Banku Rolnego; dalej rezolucja występuje przeciwko zbyt wysokim podatkom oraz przeciwko nieuregulowaniu sprawy rolnej.

Dn. 24 kwietnia do Ukraińskiego Klubu Sejmowego wstąpili posłowie: *Tymoszczuk, Pawluk i Marciniuk*, którzy w różnym czasie i z różnych przyczyn wystąpili z tego Klubu. Jako motyw powrotu do Klubu podali oni obecne ciężkie położene polityczne narodu ukraińskiego. Obecnie więc liczy Klub Ukraiński 15 posłów.

W Klubie Ukraińsko-Włościańskim „Chliborobów" Wschodniej Małopolski, oraz w **Klubie Białoruskim** w Sejmie i Senacie R. P. — nie zaszły żadne zmiany.

Klub Zjednoczenia Niemieckiego.

W lutym odbył się w Łodzi *I Zjazd Niemieckiego Związku Ludowego,* reprezentowanego w Zjednoczeniu Niemieckiem przeż posłów: Uttę i Spickermana. Na Zjeździe skonstatowano, że Związek liczy obecnie 56 grup lokalnych z dwoma tysiącami 206 członkami zarejestrowanemi.

Zjazd przyjął m. in. następujące rezolucje:

I. W sprawie szkolnej:

Ojcowie nasi w chwili przyjazdu do Polski otrzymali od ówczesnego rządu polskiego umowne zapewnienie, że będą zażywali zawsze zupełnej wolności pielęgnowania swych zwyczajów, języka i wiary. Robili oni użytek z tych praw, nabywali we wszystkich niemieckich siedliskach grunta i budowali szkoły, domy modlitwy i kościoły. Obecnie wywłaszcza się naszą drogą spuściznę ojcowską i odbiera się ją nam gwałtem.

„Prowincjonalne władze szkolne niszczą doszczętnie nasze szkolnictwo. Wbrew wszelkim przepisom o szkołach z językiem wykładowym niemieckim, w ostatnich 5 latach zamknięto przeszło 300 szkół niemieckich. Przez odpowiednią ustawę szkolną rozbito wszelkie niemieckie związki szkolne. Niemieckie dzieci przekazano szkołom polskim. W niektórych miejscach przepędzono Niemców ze szkół i domów modlitwy. Domy modlitwy sprofanowano i zbezczeszczono. Podnosimy energiczny protest przeciw pogwałceniu zagwarantowanych nam praw i żądamy:

1) Szybkiego unormowania niemieckiego szkolnictwa w Polsce przez przyznanie samodzielności mniejszości niemieckiej w sprawach kulturalnych.

2) Zwrot wywłaszczonych niemieckich gruntów szkolnych i budynków do rąk niemiecko-ewangelickich gmin.

3) Niezwłoczne przyjęcie z powrotem do służby wszystkich zwolnionych ubiegłego lata nauczycieli Niemców.

4) Przeniesienie wszystkich Niemców nauczycieli z polskich szkół do niemieckich.

5) Udzielenie prywatnym szkołom średnim praw korporacji.

II. W sprawach wyznaniowych:

Zjazd ubolewa, że stosunek kościołów ewangelickich do Państwa wciąż jeszcze nie jest uregulowany.

III. Co do sytuacji gospodarczej:

Zjazd stwierdza, że ciężary podatkowe są niebywale wysokie i że dotykają za silnie warstwy słabsze. Wzywa się posłów do poczynienia kroków w tym względzie.

IV. W sprawach administracyjnych:

Wyższe organy policyjne dopatrują się w liczbie protokółów karnych tężyzny urzędników policyjnych, a na tem cierpi ludność.

Nakłada się na nią za najmniejsze uchybienia porządkowe największe kary. Posłów niemieckich uprasza się, by interwenjowali w tej sprawie u ministra spraw wewnętrznych.

W grudniu 1924 roku odbył się w Bielsku na Śląsku Cieszyńskim **II. Kongres Niemieckiej Socjal-Demokratycznej Partji w Polsce.** Tematem narad była sytuacja polityczna i taktyka partji. Oprócz członków partji D. S. D. P., przemawiał przedstawiciel Niezależnej Socjalistycznej Partji w Polsce i w imieniu P. P. S. poseł Czapiński. Omawiano również połączenie Niemieckiej Partji Pracy z D. S. D. P.

Klub Białoruski.

W dniu 6 maja Komisja Regulaminowa Sejmu ogłosiła unieważnienie mandatu posła *Szymona Ja-*

kowiaka, członka Klubu Białoruskiego. — Na jego miejsce wstąpił p. *Jachimowicz.*

Mniejszość rosyjska w Polsce.

Zjazd Oświatowy mniejszości narodowej rosyjskiej w Polsce przyjął następujące postulaty:

1) Wprowadzenie do ustawy językowej dla szkół mniejszości narodowych również i języka rosyjskiego, zgodnie z rezolucją, przyjętą przez Senat na podstawie Konstytucji i zubowiązań międzynarodowych Państwa Polskiego,

2) udzielenie już istniejącym szkołom rosyjskim, jak również i tym, które powstaną, prawa publiczności,

3) wznowienie czynności starych i otwarcie nowych szkół w tych wszystkich miejscowościach, gdzie ludność wszczęła o to starania,

4) przejęcie na koszt Państwa opłaty nauczycieli wykładających polonistykę w rosyjskich szkołach, do czasu przejęcia tych szkół całkowicie na koszt Skarbu Państwa,

5) możliwie prędsze i przychylne załatwienie starań nauczycielstwa rosyjskiego o przyznanie im obywatelstwa polskiego i nie wzbranianie nauczycielom, jeszcze nie posiadającym tego obywatelstwa, wykładania w szkołach rosyjskich do czasu pozytywnego załatwienia ich starań o obywatelstwo,

6) możliwie jaknajszersze zaspokojenie potrzeb studentów rosyjskich.

STRONNICTWA I ZWIĄZKI POLITYCZNE, NIE REPREZENTOWANE W SEJMIE I SENACIE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

Zjednoczenie Demokracji Kresów Wschodnich.

W dniu 22 marca odbyło się w Brześciu nad Bugiem organizacyjne zebranie nowego związku politycznego p. n. *„Zjednoczenie Demokracji Kresów*

Wschodnich". Zebranie zatwierdziło statut organizacyjny Z. D. K. W., oraz przyjęło „Deklarację" i „Zarys programu".

Ze statutu dowiadujemy się, że:

„Zadaniem Stowarzyszenia jest zorganizowanie społeczeństwa kresowego, oraz jednostek, interesujących się zagadnieniami kresowemi, a zamieszkałych w innych dzielnicach Polski, w celu:

a) wytworzenia zbiorowej opinji w sprawach, dotyczących Kresów Wschodnich, w duchu szczerze demokratycznym, opartym na zasadach, wyłonionych w programie Zjednoczenia;

b) prowadzenia pracy nad poprawą specjalnie ciężkich warunków, w jakich się znalazły Kresy Wschodnie;

c) ugruntowania państwowości polskiej na jej terenach wschodnich, drogą zbiorowego wysiłku w kierunku rozbudowy życia społecznego i podnoszenia jego poziomu kulturalnego i moralnego;

d) niesienia miejscowej ludności pomocy prawnej, a w miarę możności i materjalnej;

e) świadczenia wzajemnej pomocy względem członków Z. D. K. W.

Do wypełnienia tych zadań Z. D. K. W. dążyć będzie przez:

a) szerzenie myśli państwowo-twórczej, oraz zasad, wyłożonych w programie Z. D. K. W., wśród społeczeństwa kresowego.

b) popularyzowanie na kresach poczynań rządowych, zmierzających do rozbudowy życia państwowego, naprawy stosunków gospodarczych, administracyjnych, bezpieczeństwa publicznego i t. d.;

c) zbieranie i opracowywanie materjału, dotyczącego stosunków kresowych, przedkładanie w tych sprawach swej opinji czynnikom rządowym (bądź to centralnym, bądź lokalnym) oraz prowadzenie w całem państwie odnośnej propagandy prasowej i słownej;

d) działalność kulturalno-oświatową.

e) dążenie do skonsolidowania istniejących wysiłków zbiorowych, zmierzających do podniesienia dobrobytu miejscowej ludności, oraz jej poziomu kulturalnego i moralnego.

W Stronnictwie Zachowawczem i Stronnictwie Prawicy Narodowej — nie zaszły żadne zmiany.

Polskie Stronnictwo Mieszczańskie.

Dziennik *„Opinja"*, który miał wychodzić w Warszawie jako organ stronnictwa od dn. 1 kwietnia r. b. 1925, dotychczas (połowa maja) nie wychodzi.

W Związku Rad Ludowych, w Związku Młodej Polski, w Konfederacji Ludzi Pracy i w Niezależnej Socjalistycznej Partji Pracy—nie zaszły żadne zmiany.

Anarchiści i teroryści.

Z nadejściem wiosny teroryści białoruscy i ukraińscy, — (*„Białoruska Organizacja Powstańcza im. Lenina", „Organizacja Rewolucyjna im. Czerwonej Gwiazdy"* oraz *„Ukraińska Organizacja Wojskowa"*) wznowiły napady dywersyjne na Kresach, o czem pisze m. in. „Bolszewik", oficjalny organ Komunistycznej Partji Białorusi Zachodniej.

W Związkach politycznych młodzieży zmian nie było.

Odnośnie tylko do Związku Młodzieży Komunistycznej w Polsce (Sekcji Komunistycznej Międzynarodówki Młodzieży) dodać należy, że wydaje on w Polsce cztery pisma, a mianowicie:

1) *„Towarzysz"*, organ Z. M. K. w Polsce,

2) *„Biuletyn"*, organ Komitetu Centralnego Z. M. K. w Polsce,

3) „*Chawer*" po żydowsku,
4) „*Mołodyj Proletar*" po ukraińsku.

Oprócz tego wychodzi w Warszawie czasopismo p. t. „Międzynarodówka Komunistyczna", jako organ Komunistycznej Międzynarodówki Młodzieży, — (Nr. 1 tego pisma, o objętości 48 stron z ilustracjami, wyszedł w lutym 1925 roku).

Ukraińska Partja Ludowa (Narodna).

U. N. Partja wystawiła w styczniu 1925 roku postulaty, dotyczące samorządu gminnego, powiatowego i wojewódzkiego, uruchomienienia Uniwersytetu Ukraińskiego we Lwowie, podniesienia i rozszerzenia szkolnictwa ukraińskiego (ludowego, średniego i zawodowego), przyjmowania do urzędu obywateli narodowości ukraińskiej i in., utrzymanie praw języka ukraińskiego w sądzie, w urzędzie i w szkole, zaniechania szykan ze strony administracji, okazania ludności ukraińskiej pomocy w odbudowie zniszczonych przez wojnę gospodarstw i wydatnej pomocy kredytowej, pomocy i opieki społecznej nad ofiarami wojny, bez względu na to której, wykupienia połonin od nieproducentów, spekulantów i obcych obywateli i oddania ich gminom i kooperatywom oraz w sprawie załatwienia sprawy solanki i tytoniu w podgórskich powiatach.

POST SCRIPTUM.

Urzędowy Komunikat Organizacji Monarchistycznej o Zjeździe Rady Naczelnej O. M.

W dniach 2—3—4 maja obradował w Poznaniu **Zjazd Rady Naczelnej Organizacji Monarchistycznej** przy niezwykle licznym udziale delegatów. Zjazd poprzedziła uroczysta msza św. celebrowana przez ks. kanonika Zborowskiego. Otwarcie Zjazdu odbyło się w dużej sali Bazaru, na którem wygłoszono cały szereg mów powitalnych oraz odczytano listy powitalne i telegramy bardzo licznie nadesłane, między innemi niezwykle serdeczny telegram generała Józefa Dowbora Muśnickiego treści następującej:

„Witam Zjazd, życzę powodzenia, wzywam do dalsze wytrwałej pracy w obranym kierunku, który jedynie może postawić Polskę na właściwe miejsce niezależnego mocarstwa, (—) *Józef Dowbór Muśnicki*".

Praca Zjazdu podzielona została między trzy komisje— organizacyjną, propagandową i ogólną. W dniu 3 Maja Rada Naczelna wzięła udział w uroczystościach, przyczem została rozrzucona odezwa do obywateli. Po ukończeniu prac komisji odbyło się ostatnie plenum, na którem nastąpiły wybory władz Rady Naczelnej i Zarządu Głównego.

Prezesem Rady Naczelnej został wybrany jednogłośnie *Wacław Niemojewski*, były Marszałek Koronny, wiceprezesem *Stanisław Lipczyński* prezes Związku Cechów, sekretarzem *Józef Robakowski*, prezesem Zarządu Głównego został *Stefan Gruchała*, wiceprezesami pp. *Stanisław Mackiewicz*, redaktor naczelny „Słowa" i *Jan Moszyński*, sekretarzem *Henryk Korzwicki*. — Zjazd uchwalił szereg wniosków treści zasadniczej.

Program „Klubu Pracy".

Nowoutworzony parlamentarny „Klub Pracy", do którego wszedł i min. Thugutt, ogłosił swoją deklarację programową. Deklaracja utrzymana jest w tonie ogólnym. Stwierdza ona, że „Klub Pracy" stoi na stanowisku demokratycznym i radykalnym, domagając się „przebudowy domu naszego do najgłębszych podwalin". — „Klub Pracy" nie chce tworzyć stanowego stronnictwa chłopskiego. Uznaje w zupełności ogromne znaczenie interesów ludu wiejskiego w kraju, gdzie chłop stanowi ogromną większość ludności, lecz pragnie zbliżenia chłopów z inteligencją postępową oraz oparcia się na poczuciu odpowiedzialności wobec Państwa. Deklaracja podnosi z naciskiem konieczność demokratycznego uregulowania stosunków z mniejszościami narodowemi. Wzywa stronnictwa demokratyczne do solidarnej walki z reakcją.

Skazanie posłów ukraińskich.

W dniu 9 maja 1925 Sąd Okręgowy w Równem ogłosił wyrok, na mocy którego zostali skazani: pos. *Czuczmaj* na 2 lata więzienia, pos. *Wasyńczuk Paweł* na rok więzienia i poseł *Sergjusz Kozicki* na 1 rok domu karnego, wszyscy za podburzanie ludności do działalności przeciwpaństwowej.

Odnośnie do Klubu Białoruskiego.

Na miejsce posła *Kochanowicza*, który złożył mandat wszedł do Klubu Białoruskiego p. *Sobolewski*.

BIBLJOGRAFJA PRZEDMIOTU.

Przy opracowaniu **„Części Ogólnej"** autor Jan Bełcikowski korzystał z następujących wydawnictw:

1. A. Rzepecki. Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej. 1922 — 1927. Wydawnictwo Księgarni Karola Rzepeckiego.

2. Ordynacja Wyborcza do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, uchwalona na posiedzeniu Sejmu Ustawodawczego w dniu 28 lipca 1922 roku.

3. Miesięcznik Statystyczny. Wydawnictwo Głównego Urzędu Statystycznego. Warszawa, 1923, N-ry, zawierające obliczenia wyników wyborów do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej.

Przy opracowaniu **„Części Szczegółowej"** i **„Dodatku"** autorka Alicja Bełcikowska korzystała z następujących wydawnictw:

1. Skład Osobowy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 15 lutego 1923 roku. — Wydawnictwo Biura Sejmu. Warszawa, 1923.

2. Skład Osobowy i Komisje Senatu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 15 marca 1923 roku. Wydawnictwo Biura Senatu. Warszawa, 1923.

3. Jan Bełcikowski. Charakterystyki i programy stronnictw politycznych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa 1923, Księgarnia Gustawa Szylinga (stron 128).

4. *Księga Tęczowa Polaków.* Zbiór dokumentów niedyplomatycznych od dnia 8 sierpnia 1914 roku do dnia 4 kwietnia 1915 r. Wydali Edward Chwalewik i Stanisława Waroczewska. Warszawa 1915 r.

5. *I. Zjazd Związku Ludowo-Narodowego w Warszawie,* dn. 11 i 12 maja 1919 roku. Dodatek do Nr. 20. „*Zorzy*", Warszawa, 1919). Wydawnictwo Z. L.-N.

6. *Sprawozdanie z II. Zjazdu Wszechpolskiego Z. L.-N.*, który odbył się 26 i 27 października 1919 roku w Warszawie. — Nakładem Z. L.-N., Warszawa, 1919. —

7. *III. Zjazd Wszechpolski Z. L.-N. w Częstochowie,* 3 i 4 lipca 1921 r. — Nakładem Z. L.-N., Warszwia 1921

8. *IV. Kongres Związku Ludowo Narodowego w dniu 26 października 1924 r., w Warszawie.* „Gazeta Poranna". (2 grosze) z dn. 26, 27 i 28 października 1924 roku.

9. „*Prawda o endekach.*" Jednodniówka. Warszawa, 1921 r. (Wydawnictwa Związku Ludowo-Narodowego).

10. *Działalność Związku Ludowo-Narodowego w Sejmie Ustawodawczym Rzeczypospolitej Polskiej,* od 9 lutego 1919 roku do 31 września 1921 roku. — Nakładem Zw. Ludowo-Narodowego, Warszawa, 1921 r.

11. „*Biuletyn Stronnictwa Zachowawczego*" (Czasopismo) Nr. 1, 2, 3, 4 za rok 1923 i 1924.

12. „*Wszystko dla Polski*". Zasady i taktyka Narodowo-Chrześcijańskiego Stronnictwa Ludowego, Warszawa, 1921 r.

13. *Przewodnik Chrześcijańskiej Demokracji.* Wydawnictwo, poświęcone sprawom organizacyjnym kół politycznych i oświatowych. Poznań 1922, 1923, 1924. —

14. *Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Rolnicze.* Program i statut organizacyjny.

15. *Mikołaj Rey* — „*Założenie Piasta*" (w dziesiątą rocznicę). Wstępem opatrzył Włodzimierz Tetmajer. Kraków 1924. Nakładem Redakcji „Piasta".

16. *„Wola Ludu"* — pismo tygodniowe Polskiego Stronnictwa Ludowego. Roczniki za lata: 1920, 1921, 1922, 1923, 1924 i za r. 1925 do dn. 15 maja.

17. *1-szy Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego*. Kraków 1919.

18. *Kalendarz Chłopski Ilustrowany na rok 1924*. Nakładem Chłopskiego Stronnictwa Radykalnego, Warszawa Wspólna 3-a.

19. *„Chłopska Sprawa"* — pismo Chłopskiego Stronnictwa Radykalnego. — Rocznik za rok 1924.

20. *„Wyzwolenie"*,Organ Związku Polskich Stronnictw Ludowych „Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa". Rocznik za rok 1924 i za r. 1925 do dn. 15 maja

21. *„Kalendarz „Wyzwolenia" na rok 1922"*, — Wydawnictwo „Wyzwolenia", Warszawa.

22. *„Sztandar Ludowy"* — Organ Polskiego Związku Ludowców. Warszawa, 1924.

23. *„Przyjaciel Ludu"* — Organ Związku Chłopskiego (b. Polskiego Związku Ludowców i P. S. L. Lewicy), Warszawa, 1924.

24. *„Walka Ludu"* — Organ tygodniowy Niezależnej Partji Chłopskiej, Warszawa 1924 — 1925, N-ry 1—16.

25. *K. Dębiec. Narodowy Ruch Robotniczy, jego rola w życiu Polski i proletarjatu polskiego.* — Warszawa. 1922. Nakładem Narodowej Partji Robotniczej.

26. *Zarys programu samorządowego Narodowej Partji Robotniczej*, Warszawa 1923.

27. *„Sprawa Robotnicza"* Organ Narodowej Partji Robotniczej, 1924 i 1925 do dnia 15 maja.

28. *„N. P. R. i jej rola w ruchu robotniczym"*. Nakładem posła Stanisława Łańcuckiego.

29. *Materjały do historji P. P. S. i ruchu rewolucyjnego w zaborze rosyjskim.* Tom I. Rok 1893 — 1897. Tom II

Rok 1898 — 1901. Warszawa 1907. Nakładem Wydawnictwa Dzieł Społeczno-Politycznych „Życie" (tom XI i XVIII).—.

30. *„Księga Pamiątkowa P. P. S."* (W trzydziestą Rocznicę) Warszawa 1923. Nakładem Spółki Nakładowo-Wydawniczej „Robotnik".

31. *„Przedświt"*, miesięcznik polityczno-społeczny, organ P. P. S. — Roczniki za lata: 1902, 1910, 1911, 1912, 1913 1914, 1919 i 1920.

32. *Sprawozdanie z IX Zjazdu Polskiej Partji Socjalistycznej.* Kraków, 1907 rok.

33. *Sprawozdanie z X Zjazdu P. P. S.* (I Zjazd Frakcji Rewolucyjnej). Kraków 1907. Nakładem Józefa Wesołowskiego.

34. *Sprawozdanie z działalności parlamentarnej Polskiego Klubu Socjalno-Demokratycznego za czas od roku 1907—1911.* Kraków 1919. — Nakładem administracji „Naprzodu".

35. *Zjednoczenie Polskiej Partji Socjalistycznej.* Sprawozdania z Kongresów: P. P. S. b. zaboru rosyjskiego i pruskiego, P. P. S. D. Galicji i Śląska oraz z I Kongresu Zjednoczeniowego P. P. S. — Kraków 1919. — Nakładem tygodnika „Prawo Ludu".

36. *Przewrót w Polsce.* Część I: *Rządy ludowe.* Szkic wypadków z czasów wyzwolenia Polski do dn. 16 stycznia 1919 roku, napisał poseł *E. K.* Kraków — Warszawa 1919, nakładem tygodnika „Prawo Ludu".—Część II: *Sejm— Sprawozdanie Z. P. P. S. z działalności w Sejmie* od 9/II do 2/VIII 1919 roku. Napisał poseł *Z. D.* Lublin 1919.

37. *Sprawozdanie z działalności Z.P.P.S.* za okres od 1 czerwca 1920 do 10 lipca 1921.—Wydawnictwo Z.P.P.S. Warszawa 1921.

38. *XVII. Kongres P. P. S. w Warszawie, w dniu 21 — 25 maja 1920 roku.* Zbiór materjałów, przedłożonych Kongresowi przez C. K. W. — Warszawa 1920.

39. Le mouvement socialiste en Pologne. Compte-rendu pour le Congrés International de Hambourg. Édition du Comité Central Executif. Secrétariat des Affaires Extérieurs. 1922.

40. Sprawozdanie Rady Naczelnej i Centralnego Komitetu Wykonawczego na XIII. Kongres Polskiej Partji Socjalistycznej. C. K. W. Warszawa 1921

41. „Robotnik", Centralny Organ P. P. S. (dziennik) Roczniki za lata: 1922, 1923, 1924 oraz za r. 1925 do dn. 15 maja. Warszawa.

42. P. P. S. w służbie imperjalizmu Niemiec i Austrji (Fakty i Dokumenty). Warszawa 1922, nakładem posła Stanisława Łańcuckiego.

43. P. P. S. a Rady Delegatów Robotniczych (Fakty i Dokumenty). Warszawa 1923, nakładem posła Stanisława Łańcuckiego.

44. P.P.S. za rządów Moraczewskiego (Fakty i Dokumenty). Warszawa 1922.—Nakładem Honoraty Szukowskiej.

45. P. P. S. w Sejmie i poza Sejmem. Warszawa 1922. Nakładem posła Stanisława Łańcuckiego.

46. *Niepodległość Polski a III Międzynarodówka,* — Wydawnictwo grupy członków P. P. S. (Lewicy). Warszawa 1921.

47. „Głos Niezależnych Socjalistów" — Organ Partji Niezależnych Socjalistów w Polsce. Kraków, rok 1921. 1922, 1923 i 1924. —

48. „Socjalista" — ogran Niezależnej Socjalistycznej Partji Pracy w Polsce, Kraków, rok 1924—1925 (do dn. 15 maja).

49. Zasady i taktyka partji komunistycznej. Ważniejsze uchwały Partji od Zjazdu Zjednoczeniowego w grudniu 1918 roku do Konferencji Partyjnej w kwietniu 1920. Warszawa 1920. — Nakładem Komunistycznej Partji Robotniczej Polski (Sekcji Międzynarodówki Komunistycznej).

50. *Bełcikowska Alicja — „Komunizm wobec parlamentaryzmu"*. Przyczynki i dokumenty do dziejów komunizmu międzynarodowego i polskiego. Warszawa 1922. Dom „Książki Polskiej"

51. *„Trybuna Robotnicza"*,— Centralny Organ Związku Proletarjatu Miast i Wsi w Polsce (Dawniej organ Z.P.M. i W. Galicji Wschodniej). — Roczniki za lata 1923, 1924.

52. *„Głos Komunistyczny"* — Organ Centralnego Komitetu Komunistycznej Partji Robotniczej Polski. Warszawa, N-ry 1 — 33 za lata: 1922, 1923, 1924 i 1925.

53. *„Biuletyn Informacyjny"*, organ Centralnego Komitetu Komunistycznej Partji Robotniczej Polski, Warszawa rok 1925, Nr. 1 — 2.

54. *„Czerwony Sztandar"*, organ Komunistycznej Partji Robotniczej Polski, Nr. 1, styczeń 1925 r.

55. *Sprawozdanie ze Zjazdu Organizacyjnego Komunistycznnj Partji Robotniczej Polski* (Zjednoczonych: S. D. K. P. i L. i P. P. S. Lewicy), Warszawa, 1919. — Wydawnictwo K. P. R. P.

56. *I. Konferencja Partyjna K. P. R. P.* Warszawa 1920. Wydawnictwo K. P. R. P.

57. *II-a Konferencja Partyjna K. P. R. P.* Warszawa, 1923, wydawnictwo K. P. R. P.

58. *I. Kongres Komunistyzncej Partji Robotnicze- Polski.* Warszawa 1920. Wydawnictwo K. P. R. P.

59. *Uchwały II. Zjazdu Komunistycznej Partji Robotniczej Polski.* Warszawa, Wrzesień 1923. Nakładem K. P. R. P.

60. *Uchwały III Zjazdu Komunistycznej Partji Polski.* — Nakładem Komitetu Centralnego K. P. P. — Warszawa 1925.

Materjały odnośnie do stronnictw mniejszości narodowych.

a) *Do stronnictw Żydowskich i niemieckich.*

61. Sprawozdanie z działalności Tymczasowej Zydowskiej Rady Narodowej oraz Narodowego Klubu Zydowskiego, od czasu powstania do września 1920 r. — Warszawa 1921. Nakładem Narodowego Klubu Żydowskiego Posłów Sejmowych przy T. Ż. R. N.

62. *„Die Arbeit"*. Organ der Zionistischen Volkssozialistischen Partei „Hapoel-Hazair", Deutcher Landesverband der Allweltlichen Zionistischen Arbeitspartei „Hitachduth." Zweites Beiheft, das Programm der Hitachduth, Berlin 1922.

63. *„Świt"* — Jednodniówka Centralnego Komitetu Wyborczego Ogólnego Żydowskiego Związku Robotniczego „Bund" w Polsce, Warszawa, 1922.

64. *„Głos Bundu"* — tygodnik socjalno-demokratyczny, Warszawa. Rok 1919—1920.

65. *„Walka"*. pismo socjal., Kraków, styczeń 1925 r.

66. *Der Sozialdemokratische Vertrauensmann* (Leitfaden für die Organisation und Agitation in den Bezirks un Lokalorganisationen der deutschen Sozialdemokratie Schlesiens, 1910. Verlag der Landesparteivertretung der deutschen Sozialdemokratie Schlesiens. Druck von Heinrich Artel in Jägerndorf.

b) *Książki i czasopisma ukraińskie.*

67. *Karło Koberskyj.* Ukraińskie Narodnyctwo po oboch bokach Zbrucza. Lwów-Kołomyja 1924.

68. *Trybuna Ukrainy.* Neperjodycznyj orhan Ukraińskoj Jemigracji. Berezeń-Weresеń. 1923.

69. *„Selanskyj Kalendar"*, rok 1923.

60. *„Drukar"*, informacyjny kalendarz na 1925 rok, Lwów. Nakładem Kooperatywy „Drukar".

71. *„Wola Naroda"*, organ Socjalistycznej Włościańskiej Partji „Narodnej Woli", Lwów 1924.

72. *„Zahrawa"*, organ Ukraińskiej Konfederacji Pracy Narodnej, Nr. 9 i 10, Lwów 1924.

73. *„Dzwin"*, organ Ukraińskiej Narodnej Partji, Nr-y az rok 1924, 1925 do dn. 15 maja.

c) *Białoruskie:*

74. Biełoruska Narodna Partyja. Mensk 1922.

75. Biełoruska Christiansko-Demokratyczna Partyja, Mensk 1922.

76. Biełaruskaja Socjal-Demokratycznaja Partyja, jeja mety i zadanji. Popularny wykład programy, Mensk, 1922.

Odnośnie do politycznych związków młodzieży (Dodatek).

77. „Rzeczpospolita Akademicka", rocznik, poświęcony szkolnictwu wyższemu i życiu młodzieży akademickiej; wydawnictwo Komit. Wydawn. Ogólnopolskiego Związku Bratnich Pomocy Młodzieży Akademickiej, Warszawa, listopad 1923.

78. „Jednodniówka Akademicka", listopad — grudzień 1923 r. (Warszawa—Kraków—Lwów—Poznań—Wilno).

79. Kalendarz Akademicki na rok 1924—25. Wydawnictwo Rady Naczelnej do Spraw Pomocy Młodzieży Akademickiej, Warszawa 1924.

80. „Zew", jednodniówka uczącej się młodzieży, Warszawa. styczeń 1924.

81. Zadania i zarys działalności „Odrodzenia", Stowarzyszenia Młodzieży Akademickiej, za rok 1922/23.—Warszawa, 1924.

82. „Młoda Myśl Ludowa", organ Polskiej Akademickiej Młodzieży Ludowej. Warszawa—Lwów—Kraków—Poznań, Nr. 1, styczeń 1924.

83. „Myśl Radykalna", organ Młodzieży Radykalnej Poznań 1922 rok.

84. Życie", organ Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej „Życie" (Lewica), Warszawa 1924.

85. Biuletyn Centralnego Komitetu Związku Młodzieży Komunistycznej w Polsce (Sekcji Międzynarodówki Komunistycznej), Warszawa 1924.

86. „Międzynarodówka Młodzieży", organ Komunistycznej Międzynarodówki Młodz. Nr. 1. Warszawa, luty 1925.

Pozatem przy opracowaniu książki niniejszej korzystałam z wydawnictw ulotnych poszczególnych stronnictw i związków politycznych, jak: programy partyjne, statuty, odezwy i t. p., oraz z materjałów, opracowanych specjalnie dla niniejszego wydawnictwa przez poszczególne sekretarjaty klubów sejmowych oraz biura stronnictw i związków politycznych, nie reprezentowanych w Sejmie i Senacie R. P.

Materjałów tych udzieliły mi łaskawie następujące osoby:

Dr. Jan Kazimierz Mester, Dyrektor Biura Związku Ludowo-Narodowego (odnośnie do historji i działalności Zw. Lud.-Nar.),

pos. *Józef Chaciński* — odnośnie do historji i działalpos. *Dr. Tadeusz Mendrys* ności Chrz. - Nar. Stronnictwa Pracy (Chrześć.Demokracji),

pos *Dr. Edward Dubanowicz* — odnośnie do historji Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego,

P. *Wydżga* — odnośnie do historji Chrześć. - Narodowego Stronnictwa Rolniczego w Poznaniu.

pos. *Ks. Kazimierz Czuj* — odnośnie do historji i działalpos. *Dr. Antoni Matakiewicz* ności Polskiego Stronnictwa Katolicko-Ludowego,

pos. *Władysław Ostrowski* — odnośnie do historji i działalP. *Henryk Dzendzel* ności Polskiego Stronnictwa Ludowego.

P. *Jan Kulisiewicz* odnośnie do historji Związku pos. *Dr. Józef Futek* Polskich Stronnictw Ludowych „Wyzwolenie“ i „Jedn. Lud.“,

pos. *Marjan Cieplak* odnośnie do historji i działalpos. *Hipolit Śliwiński* ności Związku Chłopskiego,

pos. *Ks. Eugenjusz Okoń* — odnośnie do Chłopskiego Stronnictwa Radykalnego.

pos. *Dr. Bartel Kazimierz* — odnośnie do Klubu Pracy,

pos. *Sylwester Wojewódzki* — odnośnie do historji i postulatów programowych Niezależnej Partji Chłopskiej.

pos. *Adam Chądzyński* — odnośnie do historji i działalności Narodowej Partji Robotniczej.

P. *Leon Wasilewski* — odnośnie do historji i działalności Polskiej Partji Socjalistycznej,

Dr. *Kazimierz Marjan Morawski* — odnośnie do historji i programu Stronnictwa Zachowawczego,

Dr. Wacław Orłowski
P. Jan Mallendowicz — odnośnie do historji i celów Polskiego Stronnictwa Mieszczańskiego,

P. *Bolesław Srocki* — odnośnie do historji Związku Rad Ludowych,

P. *Adam Skwarczyński* — odnośnie do historji i działalności Polskiej Organizacji Wolności i Konfederacji Ludz Pracy,

Dr. Bolesław Drobner (Kraków) — odnośnie do historji i działalności Niezależnej Socjalistycznej Partji Pracy,

P. *Stefan Kapuściński*, referent Wydziału Politycznego Min. Spraw Wewnętrznych — odnośnie do historji stronnictw ukraińskich w Małopolsce Wschodniej,

pos. *Szmul Brot* — odnośnie do Stronnictwa Sjonistyczno-Ortodoksyjnego „Mizrachi“,

pos. *Izaak Grünbaum* — odnośnie do Stronnictwa Sjonistycznego i Żydowskiej Rady Narodowej,

pos. *Eljasz Kirszbraun* — odnośnie do Związku Żydów-Ortodoksów „Szlojmej-Emune-Israel“,

pos. *Heller Hersz Luzer* — odnośnie do Sjonistycznej Partji Pracy „Hitachduth“,

radny m. st. Warszawy *Lew* — odnośnie do Żyd. Socjal-Dem. Partji „Poalej-Sjon“ (Lewica),

radny *Alter* — odnośnie do ogóln. Żyd. Zw. Robotn. „Bund“,

pos. *Samuel Podhorski* (ukr.) — odnośnie do Ukr. Konfederacji Pracy Narodowej,

pos. *Paweł Wasyńczuk* — odnośnie do Socjalistycznej Włościańskiej Organizacji „Sełansyj Sojuz“,

pos. ks. *Mikołaj Ilków* — odnośnie do historji i działalności Klubu Ukraińsko-Włościańskiego (chliborobów) Wschodniej Małopolski,

ks. kan. *Józef Klinke* (Zjedn. Niem.) — odnośnie do Katolickiej Partji Ludowej,

pos. *Karol Daczko* — odnośnie do organizacji „Deutschtumsbundu“,

pos. *Artur Kronig* — odnośnie do Niemieckiej Partji Pracy w Polsce,

pos. *Artur Pankratz* — odnośnie do Niemieckiej Socjalno-Demokratycznej Partji w Polsce,

pos. *August Utta* — odnośnie do Niemieckiego Związku Ludowego w Polsce,

pos. *Johannes Rosumek* — odnośnie do Niemieckiej Partji w Polsce,

pos. ks. *Adam Stankiewicz* (Białor.) — odnośnie do Białoruskiej Chrześcijańskiej Demokracji,

pos. *Bronisław Taraszkiewicz* — (Białor.) odnośnie do Białoruskiej Socjalnej Demokracji,

pos. *Szymon Rak-Michajłowski* — odnośnie do Białoruskiej Partji Niezależnych Socjalistów,

pos. *Mikołaj Serebrennikow* i p. *Butienko* (Ros.) — odnośnie do emigracji rosyjskiej w Polsce,

P. *Jaxa-Bąkowski* — odnośnie do Związku Narodowego Polskiej Młodzieży Akademickiej,

P. *Jodzewicz* — odnośnie do Młodzieży Wszechpolskiej,

P. *Stefan Lubliner* — odnośnie do obozu żydów-asymilatorów w Polsce oraz odnośnie do historji i programu „Zjednoczenia“, organizacji młodz. polskiej poch. żyd.,

P. *Trejwisz* — odnośnie do Żydowskiej Strzechy Akademickiej i związków żydowskiej młodzieży akademickiej,

P. *Kazimierz Casperi* — odnośnie do „Filarecji",

P. *Lewickyj,* prezes Centr. Komitetu Ukraińskiego w Polsce — odnośnie do emigracji ukraińskiej,

Książę Tumanow
ś. p. *Sergo Kuruliszwili* — odnośnie do emigracji gruzińskiej w Polsce,

Wszystkim tym osobom składam na tym miejscu podziękowanie.

D-rowi Jerzemu Pomykalskiemu, Dyrektorowi Biura Sejmu, dziękuję specjalnie za łaskawe ułatwienie mi wstępu do sekretarjatów Klubów Sejmowych.

Alicja Bełcikowska.

Konstancin, dn. 17 maja 1925 roku.

KONIEC.

BIBLIOTEKA UNIWERSYTETU K.U.L.

RZECZPOSPOLITA POLSKA
GRAFICZNIE PRZEDSTAWIONE WYNIKI WYBORÓW
W OKRĘGACH WYBORCZYCH DO SEJMU
W 1922 R.
Dł.wsch. od Greenwich
LITWA
ŁOTWA
ROSJA
PRUSY WSCHODNIE
GDAŃSK
KŁAJPEDA
NIEMCY
CZECHOSŁOWACJA
WĘGRY
RUMUNJA
UKRAINA
BIAŁORUŚ
OBJAŚNIENIE.
Polskie Stronnictwo Ludowe (1)
Polska Partja Socjalistyczna (2)
P. S. L. Wyzwolenie i Lewica Ludowa (3)
Komunistyczny Związek Proletarjatu Miast i Wsi (5)
Narodowa Partja Robotnicza (7)
Chrześcijański Związek Jedności Narodowej (8)
Polskie Centrum (12)
Polskie Stronnictwo Ludowe Lewica (13)
Chłopskie Stronnictwo Radykalne (15)
Blok Mniejszości Narodowej w Rzeczypospolitej (16)
Komitet Zjednoczonych Stonnictw Narodowości Żydowskiej (17)
Żydowskie Stronnictwo Ludowe (20)
Partja Ukraińska Chliborobów (24)
Niezależny Ukraiński Komitet Chłopski (26)
Agrarna Ukraińska Chłopska Partja (29)
Związek Narodowo Żydowski (25)
Zjednoczone Stronnictwo Narodowe Żydowskie (28)
Liczba pierwsza większa oznacza № okręgu liczba druga mniejsza–ilość mandatów
W województwie śląskiem skróty oznaczają: T. G.–Tarnowskie Góry, Sw.–Świętochłowice, K. H.–Królewska Huta, Kat.–Katowice.
Zakł. kartogr. W. GŁOWCZEWSKI Warszawa

[illegible]

RZECZPOSPOLITA POLSKA

GRAFICZNIE PRZEDSTAWIONE WYNIKI WYBORÓW W OKRĘGACH WYBORCZYCH DO SENATU W 1922 R.

Dł.wsch. od Greenwich

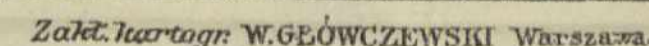
LITWA · PRUSY WSCHODNIE · ŁOTWA · ROSJA SOWIECKA · UKRAINA · BIAŁORUŚ · NIEMCY · CZECHOSŁOWACJA · WĘGRY · RUMUNJA

OBJAŚNIENIE.

- Polskie Stronnictwo Ludowe (1)
- Polska Partja Socjalistyczna (2)
- P. S. L. Wyzwolenie i Lewica Ludowa (3)
- Narodowa Partja Robotnicza (7)
- Chrześcijański Związek Jedności Narodowej (8)
- Blok Mniejszości Narodowej w Rzeczypospolitej (16)
- Państwowe Zjednoczenie na Kresach (22)
- Komitet Zjednoczonych Stron Nar. Zyd. (29)
- Blok Mniejszości Narodowej w Rzeczypospolitej (24)
- Zjednoczone Stronnictwo Narodowe Żydowskię (28)

Liczba pierwsza większa oznacza № okręgu liczba druga mniejsza—ilość mandatów

W województwie śląskiem skróty oznaczają: T. G.—Tarnowskie Góry, Św.—Świętochłowice, K. H.—Królewska Huta, Kat.—Katowice.

F. J[illegible]

PLAN
SALI SEJMU RZECZYPOSPOLITEJ
Z PODZIAŁEM MIEJSC WEDŁUG STRONNICTW

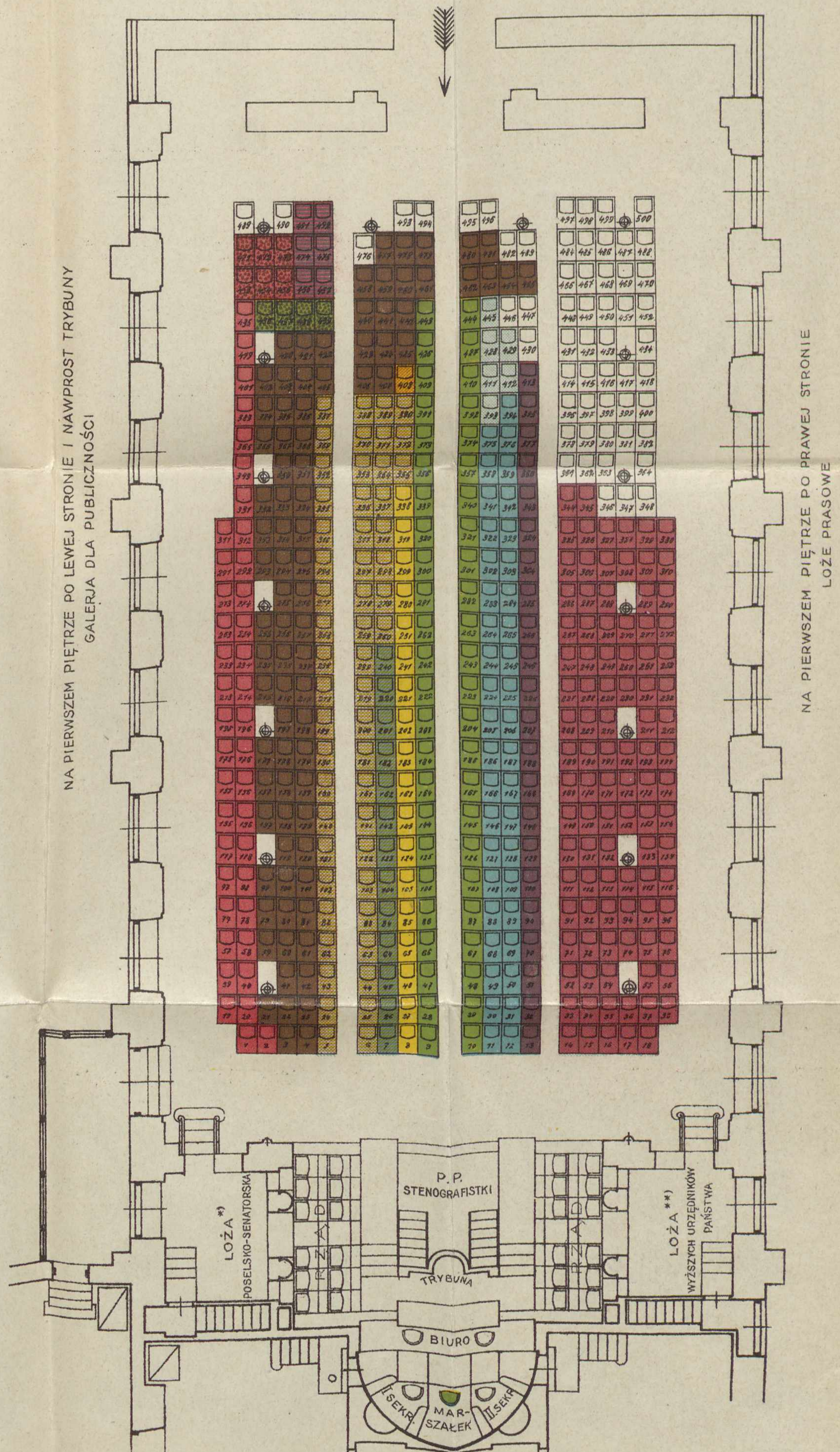
W DNIU 15 LUTEGO 1925 ROKU.

	Liczba posłów
Klub Związku Ludowo-Narodowego	99
Klub Chrześcijańsko-Narodowy (Chrześcijańsko - Narodowe Stronnictwo Rolnicze i Stronnictwo Chrześcijańsko-Narodowe)	22
Klub Chrześcijańskiej Demokracji (Chrześcijańsko - Narodowe Stronnictwo Pracy)	41
Klub Stronnictwa Katolicko-Ludowego	6
Klub Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast"	49
Klub Narodowej Partji Robotniczej	18
Klub Związku Chłopskiego	13
Klub Związku Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie" i „Jedność Ludowa")	53
Klub Niezależnej Partji Chłopskiej	6
Klub Chłopskiego Stronnictwa Radykalnego	4
Klub Związku Parlamentarnego Polskich Socjalistów	41
Komunistyczna Frakcja Poselska (w tem 1 poseł uwięziony)	6
1 poseł polski bez przynależności klubowej (p. Stanisław Thugutt)	1

Mniejszości Narodowe posłów:

Koło Żydowskie	34	(ortodoksi [12] w centrum, reszta na lewicy, przy Z. P. S. L.)
Żyd. Partja Ludowa (Poseł Pryłucki Nojach)	1	(lewica)
Klub Zjednoczenia Niemieckiego	17	(miejsca przy P.P.S.)
Klub Ukraiński	12	(miejsca przy Żydach)
Klub Ukraińsko - Włościański Wschodniej Małopolski	5	(centrum)
Posłowie ukraińscy bez przynależn. klubowej	4	(lewica)
Klub Białoruski	11	(w tem 1 vacat. miejsca przy Żydach)
Poseł rosyjski	1	(prawica)
Razem	85	85

Razem = 444.

PLAN PARTERU

*) PONAD TĄ LOŻĄ NA I PIĘTRZE, ZNAJDUJE SIĘ LOŻA DYPLOMATYCZNA.
**) PONAD TĄ LOŻĄ NA I PIĘTRZE, ZNAJDUJE SIĘ LOŻA PREZYDENTA PAŃSTWA

Lit. Art. W. GŁÓWCZEWSKI, Warszawa.

P L A N

SALI SENATU RZECZYPOSPOLITEJ

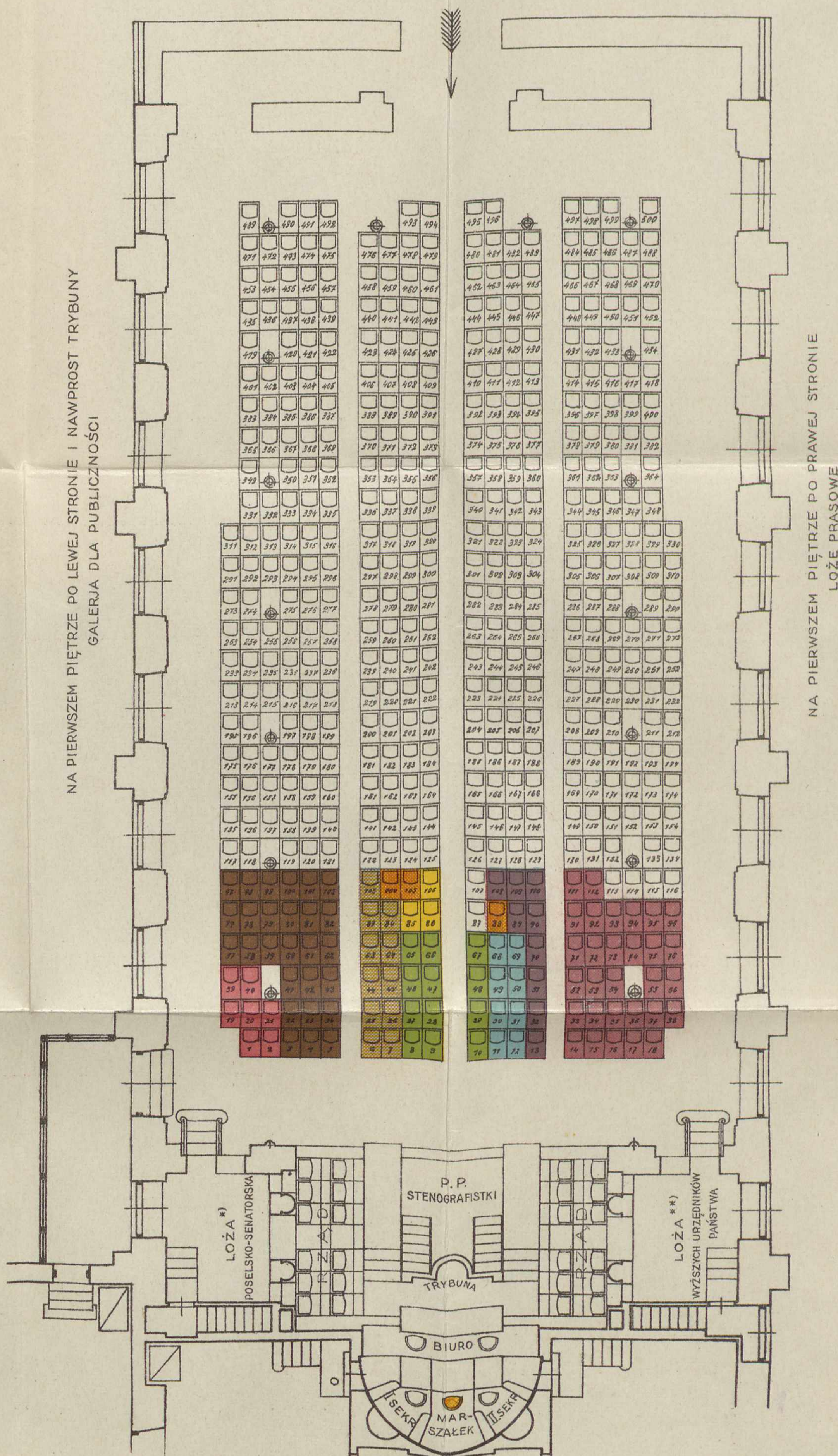
Z PODZIAŁEM MIEJSC WEDŁUG STRONNICTW

W DNIU 15 LUTEGO 1925 ROKU.

	Liczba senatorów
Klub Związku Ludowo Narodowego . . .	30
Klub Chrześcijańsko-Narodowy (Chrześcijańsko - Narodowe Stronnictwo Rolnicze i Stronnictwo Chrześcijańsko-Narodowe)	9
Klub Chrześcijańskiej Demokracji (Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Pracy)	8
Klub Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast“	12
Klub Narodowej Partji Robotniczej . . .	3
Klub Związku Polskich Stronnictw Ludowych („Wyzwolenie“ i „Jedność Ludowa“)	11
Klub Związku Parlamentarnego Polskich Socjalistów	7
Senatorów Polskich bez przynależności Klubowej:	
na prawicy . . . . 2 (w tem Marszałek Senatu p. W. Trąmpczyński).	
w centrum 1	
na lewicy 1	
Razem 4	4
Mniejszości Narodowe:	

	Sen.
Koło Żydowskie . . .	12
Klub Ukraiński	6
Zjednoczenie Niemieckie	5
Klub Białoruski . . .	3
Senator rosyjski . . .	1
Razem 27 . .	27

Razem = 111.

*) PONAD TĄ LOŻĄ NA I PIĘTRZE, ZNAJDUJE SIĘ LOŻA DYPLOMATYCZNA
**) PONAD TĄ LOŻĄ NA I PIĘTRZE, ZNAJDUJE SIĘ LOŻA PREZYDENTA PAŃSTWA

Lit. Art. W. GŁOWCZEWSKI Warszawa

F. [illegible]

10 8/20

Biblioteka Uniwersytecka KUL
1001034619